

PROEVEN

Van

MICHEL van MONTAIGNE,

Ridder van S. Michiels Ordening.

D A R D E B O E K.

Van de Nuttigheit en Eerbaarheid.

Eerste H O O F T D E E L.

Eerste Afdeeling.

Een aangebode verraat tegen Arminius door Tiberius geweigert. Zonden voorzakeijk in alle beftieringen. Boosvaardig gerecht. Montaignes openhartigheit; en zijn nuttigheit daar uit. Naturelijke vrymoedigheit van fpreken weinig by de Vorften verdacht. Haat en gramfchap buiten de plicht der gerechtigheit. Generleifchap niet eerlijk in de bevoerten van 't Vaderlant. wie zich niet met de burgerlijke oorlogen heeft te bemoejen. De dingen met hun rechte naam te noemen. Hoe de dubbelhartige menfchen 't achten, en waarom zy nut zijn. Geheim der Vorften van groot belang. Filippides wijze antwoord. Getrouheit niet tot verraat te gebruiken. De wil en begeerte vry, maar niet de werken. Montaigne afkeerig van de handeling der gemene zaken. Algemene en bezondere gerechtigheit. De wetten geven plaats aan veel zondige daden.

Niemand is vry van zotternissen te fpreken: 't ongetek is dat men ben met grote begeerte zegg.

Næ ifte magno conatu magnas nigras dixit. a

Terent. Ho-
aut. AG. 4.
Scen. 11

a Deze zal met grote kracht grote beuzelingen voortbringen.

Rrrr 2

Dit

Dit treft my niet. De mijnen ontsnappen my met zo grote onachtsaamheit, als zy weinig waerdig zijn. 't Mag 'er hen wel meêgaan. Ik zou hen terstont verlaten, hoe weinig zy my ook quamen te kosten. Ik koop noch verkoop hen niet, dan naar dat zy wegen. Ik spreek tot het papier, gelijk tot d' eerste, die ik bejegen. Zie hier op welke wijze het waar is.

Verfoejelij-
ke meindee-
dicheit door
Tiberius te-
gen Armi-
nius gewel-
gert.

Aan wie zal de meindeedigheid niet verfoejelijk wezen, dewijl Tiberius haar in een zaak van zo groot gewicht weigerde. Men ontbood uit Duitslandt aan hem, dat men hem, zo hy 't goet vond, door vergift van Arminius ontlasten zou. Dit was de de machtigste vijant, die de Romainen hadden, die hen zo schandelijk onder Varus had gehandelt, en die alleen de vergroting van zijn heerschap in die gewesten belette. Hy gaf hier op tot antwoort, dat het Romainische volk gewent was door openbare middelen, met de wapenen in de vuist, niet door bedroch, en in 't heimelijk, zich aan zijn vijanden te wreken. Hy verliet het nutte om 't eerlijke. Hy was, zult gy tot my zeggen, een bedrieger. Ik geloof 't: 't is geen groot wonder voor lieden van zijn ampt. Maar de belijdenis des deuchts is van geen minder belang in de mont van de geen, die hem haat: om dat de waarheit de zelfde met gewelt uit zijn mont ruk; en indien hy hem niet in zich wil ontfangen, ten minsten dekt hy 'er zich meê tot zijn vergiering. Onz gebou, zo in 't gemeen, als in 't bijzonder, is vol van onvolmaaktheit: maar in de natuur is niets vergeefs, ja zelfs niet de vergeefsheit. In deze werrelt is niets ingevoerd, dat 'er geen bequame plaats heeft. Onz wezen is van zieke hoedanigheden te samen gemengt.

De deucht
dikwijls tot
schijn ge-
bruikt.

Niets ver-
geefs in de
natuur.

Zieke hoe-
danigheden

D' eerzucht, ergwaan, nijt, wraak, waangeloof en wanhoop vesten zich in ons met zulk een natuurlijke bezitting, dat men het beelt daar af ook in de beesten kent, ja ook de wreetheit, zulk een ontzarde zonde: want in 't midden van 't meedogen gevoelen wy van binnen ik weet niet welke serpzote prikkel van boosaardige wellust, in anderen te zien lijdten; ja de kinderen zelveng gevoelen hem.

van ons
wezen.

Snave, mari magno turbantibus a-
quora ventis, Lucr. lib. 2.
E terra magnum alterius spectare la-
borem. 2

De geen, die de zaden van deze hoedanigheden uit de mensch wechzaam zou de grontstaat van onz leven wechneemen. Desgelijks, in alle burgerlijke bestiering zijn nootzakelijke ampten, niet alleenlijk die verächt, maar ook die zondig zijn. De zonden vinden 'er hun plaats, en worden tot het naaisel van onze samenbinding gebruikt, gelijk de vergiften tot de behoudenis onzer gezondheid. Indien zy verschonelijk worden, om dat wy hen behoeven, en om dat de nootwendigheit hun ware hoedanigheit uitwischt, zo moet men deze rol, en deze handeling den wakkerste burgers, en die minst beweest zijn, doen spelen, die hun eer en geweten voor de welltant van hun vaderlant opofferen, gelijk deze oude anderen hun leven offerden. Wy, die zwakker zijn, nemen rollen, die gemakkelijker, en niet zo gevarelijk zijn. De gemene welltant verëischt dat men verraad, dat men liegt, en dat men doofslaat. Laat ons dit ampt aan lieden, die gehoorzamer en gebuigsa-

Zonden
nootzake-
lijk ik alle
burgerlijke
bestieriogs.

*a 't Is zoet aan lant eens anders groot
gevaar in de grote zee 't aanschouwen,
terwijl de winden de golven omvoeren.*

mer

Boosvaardig gerecht. mer zijn, bevelen. Zeker, 't heeft my dikwijls tegen de borst geweest dat de rechters, door bedroch, en door valsche hoop van vergiffenis, de misdadige bewogen zijn misdrijf t' openbaren, en daar valsheit en onbeschaamtheit toe gebruikten. Het zou voor 't gerecht, en voor Plato zelf, die dit gebruik begunstigt, dienstig zijn dat zy andere middelen, die beter naar mijn zin waren, aan my verschaffen. Dit is een boosvaardig gerecht; en ik acht dat het niet minder door zich zelf, dan door anderen gequetst is. Ik antwoordde onlangs dat ik nauwelijks de Vorst zou verraden, die zeer begaan zou wezen om iemand bijzonder voor de Vorst te verraden. Ik haat niet alleenlijk het uitschrijven, maar ik haat ook dat men zich in my bedriegt; ik wil 'er zelf geen stoffe en gelegenheit toe verschaffen. In dit weinige, 't welk ik tusschen onze Vorsten te handelen heb, en in deze verdeeltheden en weerverdeeltheden, die ons heden verscheuen, heb ik naaukeurighijk gemijd dat zy zich aan my zouden misgrijpen, en zich aan mijn momtuig vast houden. De lieden van 't ambacht houden zich meest bedekt, en vertonen en veinzen zich de middelmatigste en naaste geburen, die zy kunnen.

Openhartigheit van Montaigne, en zijn nuttigheit daar uit.

Ik, wat my aangaat, ik bied my aan met de krachtigste gevoelens, en volgens de gestalte, die meest de mijne is. Murwe handelaar, en nieuweling, die liever in de zaak, dan aan my zelf gebrekkelijk wil zijn. Dit is echter tot aan deze tijt met zodanig geluk (want dit geluk is 'er 't voor-naamste deel in) dat weinig met minder achterdocht, en met meer gunst en gemeenzaamheit van hant tot hant overgegaan zijn. Ik ben openhartig,

kan lichtelijk ingang bekomen, en in d' eerste verkenkomsten achting en gezach verkrijgen. D'oprechtheit en zuivere waarheit vinden, in welke eeuw het ook is, hun tijdigheid en deurgang. Wijders, de vrymoedigheid van dezen, die zonder hun eige belang werken, is weinig verdacht, en niet zeer gehaat. Zy konnen warelijk d'antwoort van Hipperides gebruiken, die by aan d'Atheners gaf, toen zy over de strafheit van zijn spreken klaagden. Mijn Heren, zeide by, aanmerkt niet of ik vry ben, maar of ik zodanig ben, zonder iets te nemen, en zonder de staat van mijn zaken daar door te verbeteren. Mijn vrymoedigheid, niets schromende te zeggen, hoe gewichtig en dringend het ook was, zonder dat ik iets erger in 't afweezen kon gezegt hebben, heeft my ook lichtelijk van de verdachtheit van veinzing ontlast, namelijk door haar wakkerheit, en hier in, dat zy een schijnbare vertoning van eenvoudigheid en onschtsaamheit heeft. Ik tracht in 't pleiten anders nergens naar, dan naar te pleiten, en hecht 'er geen lange gevolgen en voorstellingen aan. Yder bedrijf maakt bijzonderlijk zijn spel: het ga zo 't kan.

Natuerlijke vrymoedigheid van spreken weinig verdacht by de Vorsten.

Voorts, ik word niet van een hatige of beminnde drift tot de Groten geparst. Mijn wil is niet van bezondere quetsing, of verbintenis geknevelt. Ik aanmerk onze Koningen mer een toegenegentheir, die alleenlijk wettig en burgerlijk is, zonder door bijzonder belang bewogen, of niet bewogen te zijn, daar af ik my grote dank weet. D'algemene en rechtvaardige zaak verbind my niet, dan matighijk, en zonder enige koorts. Ik ben deze deurdringende en uiterste verpandingen niet onderworpen.

Haat en gramschap buiten de plicht der gerechtigheis.

De gramschap en haat zijn buiten de plicht der rechtvaardigheid, en hartstochten, de welken alleenlijk aan de genen dienstig zijn, die door de reden alleen hun plicht niet genoeg betrachten. *Dat de geen, die de reden niet kan gebruiken, de beweging des gemoeds gebruik.* Alle wettige meningen zijn uit hen zelve gematigt; of anders veranderen zy in zodanigen, die oproerig en onwettig zijn. Dit doet my overal met een opgeheve hoest, en met een onbeveinst gelaat en hart gaan. Wareljk (en ik schroom het niet te belijden) ik zou in de noot lichtelijk, volgens het voorneemen van de grijze Vrouw, een kaers aan S. Michiel, en een ander aan zijn draak brengen. Ik zal de goede zijde overal volgen; maar met uitsluiting zo ik kan. Dat Montaigne, zo 't nodig is, zich in de gemene ondergang bedelf. Maar indien het niet nootzakelijk is, zo zal ik 't geval bedanken van dat het hem bewaart. Ik zal de koort, zo lang tot als mijn plicht aan my geeft, tot zijn behoudenis gebruiken.

Men moet zich wagen, als 't de noot vereischte.

Was 't niet Attikus, die, zich aan de gerechtige zijde houdende, en aan de zijde, die 't verloor, zich door zijn bezadichtheid, in deze algemene schipbreuk des werrelts, onder zo veel veranderingen en verscheidenheden, bergde? In de bezondere en onbeämpte menschen, gelijk hy, is 't gemakkelijker; en ik bevind dat men in zodanig werk met recht niet oerzuchtig mag zijn in zich zelt in te voegen en te nodigen. Zich in de be-
 roorte van zijn vaderlant, in een algemene verdeeldheit in waggeling en aan beide zijden te houden, en zijn neiging onbewegelijk en zonder heil-
 ling te tonen vind ik noch schoon,
 noch ceerlijk. *Dat is geen middelweg,*

Generlei- schap schoon noch ceerlijk in de beoorten van 't vaderlant.

maar geen weg, gelijk van de genen, die op d' uisgang wachten, op dat zy hun ruden naar 't geval zouden stieren. Dit kan in de zaken der geburen toegelaten worden. In dezer voegen schorste Gelon, Dwingelant van Syrakuse, zijn neiging in d' oorlog der uitheemschen tegen de Grieken, terwijl hy een gezantschap met geschenken te Delfos hield, om op te passen naar welke zijde het geval overslaan zou, en de gelegenheit waar te nemen, om zich met de verwinners te verzoenen. Zulks in d' eige en binnelantsche zaken te doen, in de welken men nootzakelijk zijde moet kiezen, zou zeker slach van verraat zijn. Maar dat een man, die geen ampt, noch uitgedrukt bevel heeft, 't welk hem paist, zich daar meê niet bemoeit, ik vind dit verschonelijker (en echter word deze verschoning niet voor my bygebracht) dan in d' uitheemsche oorlogen, daar zich echter, volgens onze wetten, niemand meê bemoeit, dan die wil. Doch de genen, die 'er zich gantschelijk in belemmeren, vermogen zulks te doen met zodanige ordening en bezadichtheid, dat de storm over hun hooft heen zal gaan, zonder hen te beschadigen. Hadden wy geen reden om het dus van d' overlede Bisschop van Orleans, Heer van Morvilliers, te verhopan? Ik ken onder de genen, die heden daar in zo dapperlijk werken, geen van zo zachte, of zo billijke zeden; dat zy bestandig zullen zijn om in staat te blijven, hoedanige lastige veranderingen de Hemel ook voor ons bereid. Ik hou dat het eigendijk den Koningen toekomt zich tegen de Koningen te steuren, en heb de spot met deze bizen, die zich uit lichthartigheid tot zo ongelijke geschillen begeven. *Wast men var geen bezondere*

Wie zich niet met de burgerlijke oorlogen heeft te bemoejen.

Het past den Koningen zich tegen Koningen te steuren; niet om gemene lieden,

twiit

twist tegen een Vorst, om openlijk en kloekmoediglijk, tot herstelling van zijn eer, en betrachting van zijn plicht, tegen hem te trekken. Indien hy zodanig een man niet bemint, hy doet beter dat hy hem in achtig heeft. En de zaak der wetten, en verdediging van d'oude Staat hebben dit bijzonderlijk, dat de genen zelve, die om hun bezonder oogmerk de zelfde ontroeren, de verdedigers daar af verontschuldigen, zo zy hen niet eren.

Maar wy moeten niet, gelijk wy dagelijks doen, een bitterheit, en een inwendige scherpe plicht noemen, noch aan een boosaardig en verradelijk belet de naam van moed en dapperheit geven. Zy bekleden hun neiging tot boosaardigheid en geweld met de naam van yver. Niet de zaak, maar hun eige belang verhit hen. Zy boeten d'oorlog, niet om dat hy gerecht, maar om dat hy oorlog is. Daar is niets, 't welk belet dat men zich bequamelijk en getrouwelijk onder menschen, die aan malkander vijanden zijn, kan dragen. Beleid u daar in, is 't niet met een gelijke genegenheit in alles, (want zy kan verscheide maten ontfangen) ten minsten met een gematigde, en die u niet zo zeer aan d'een verbind, dat hy alles van u kan eischen. Verhoog u ook niet met een middelmarige maat van hun ganst, en met u in 't geroerde water te begeven, zonder daar in te willen vissen.

D'andere middel, van zich uit alle zijn vermogen aan d'een en d'ander aan te bieden, heeft noch minder voorzichtigheit, dan geweten. De geen, by de welk gy een verraad, daar by gy ook welkoom waart; weet hy niet dat gy ook zo met hem op zijn beurt zal doen? Hy houd u voor een

boos mensch; hy hoort u onderutschen, en trekt uit u, en doet zijn voordeel met uw ongetrouwheit. Want de dubbelhartige menschen zijn niet in 't geen, dat zy aanbrenghen: maar men moet wel toezien dat zy op 't minste, dat mogelijk is, wechneemen. Ik zeg niets tot d'een, 't welk ik ook niet op zijn beurt tegen d'ander mag zeggen, doch alleenlijk met een weinig verandering van toon. Ik verhaal geen dingen, dan die of middelmatig, of bekent, of voor beide dienstig zijn. Daar is geen nuttigheit, om de welke ik aan my verlos geef van voor hen te liegen. Ik zwijg zeer oprechtiglijk het geen, dat aan mijn zwijgen vertrouwt is; maar ik neem zo weinig aan te zwijgen, als my mogelijk is. Het geheim der Vorsten is een lastige bewaring voor de geen, die 'er niet mee te doen heeft. Ik zeg altijd dat zy my weinig zullen vertrouwen; maar dat zy zich onbeschroomdelyk op 't geen, dat ik hen toezeng, vertrouwen zullen. Ik heb 'er altijd meer af geweten, dan ik gewilt heb. Een openhartig spreken opent een ander spreken, en haalt het uit, gelijk de wijn en de liefde doet. Filipides n woordde, naar mijn zin, wijsfelijk aan de Koning Lyfimachus, die tot hem zeide: wat wilt gy dat ik van mijn goederen aan u ickenen zal? 't Geen, antwoordde hy, dat u zal believe, zo 't niet van uw geheimnissen is. Ik zie dat yder mort, zo men de gront der zaken, tot de welken men hem gebruikt, voor hem verbergt, en zo men enige verborge mening daar in voor hem achtergehouden heeft. Wat my aangaat, ik ben te vreden dat men 'er my niet meer af zeet, dat men wil dat ik te werk zal stellen; en ik begeer niet dat mijn wetenschap verder gaat, dan mijn

waar in nu.

Geheimnissen der Vorsten van groot belang.

Wijze antwoord van Filipides.

Een verkeerde namen aan de dingen te geven.

Gematigde genegenheit tusschen menschen, die aan malkander vijanden zijn; verëlscht.

Dubbelhartige menschen, hoe t'achten;

mijn spraak, en dat zy de zelfde prangt. Indien ik tot werktuig van bedriegerij zal dienen, dat het ten minsten met een behoude geweten geschied. Ik wil niet voor zulk een toegenege en getrouw dienaar gehouden zijn, dat men my bequaam acht om iemand te verraden. De geen, die aan zich zelf ongetrouw is, is met meer verfhoning zodanig tegen zijn meester.

De getrouw-
heit moet
niet tot
verraat ge-
bruikt wor-
den.

Vorsten
willen ge-
hele, geen
halve
dienst.

Maar dit zijn Vorsten, die de menschen niet voor half aanneemen, en de bepaalde en voorwaardige dien-
sten verachten. Daar is geen raar toe. Ik spreek mijn bepaling openhartiglijk tegen hen uit: want ik moet geen slaaf zijn, dan van de reden; en noch kan ik 't niet wel uitvoeren. Zy, van hun zijde; doen ook onrecht, dat zy van een vry mensch zodanige onderwerping tot hun dienst, en zodanige verplichting vorderen, als van de geen, die hun schepsel is, en die zy gekocht hebben, of welks staat bezonderlijk en uitdrukkelijk aan de hunne vast is. De wetten hebben my van grote kommer ontslagen. Zy hebben my tot deelgenoot van d'een zijde gemaakt, en aan my een meester gegeven. Alle andere meesterlijkheit en verplichting moet tot deze betrokken, en daar na besnoeit worden. Ik moest, als mijn genegenheit my anders bewoog, niet terstont de hant daar aan slaan. De wil, en de begeerten maken voor zich zelve wetten: maar de werken moeten hen van 't openbaar bevel ontfangen. Deze mijn gehele handel verschilt een weinig van onze gewoonten; doch niet om grote uitwerkelen voort te brengen, noch om geduurzaam daar in te zijn. D'oprechtheit zelve zou nu niet zonder veinzing kunnen handelen, noch zonder liegen koopmanschappen.

De wil en
begeerten
vry; maar
niet de
werken.

De bezigtreden van 't gemeen behoren ook niet tot mijn ampt. Ik verzorg het geen, dat mijn staat daar af verëischt, naar 't gemeenste gebruik, dat my mogelijk is. Men dompelde my, noch een kind zijnde, tot d'oren daar in; het gelukte: maar ik ontloef 'er my tijdiglyf af. Ik heb sedert dikwijls gemijnd my daar mee te bemoejen, zelden het aangenomen, nooit verzocht, en altijd aan d'eerzucht de rug toegekeert: doch niet gelijk de roeijers, die dus al achterwaarts vorderen; maar echter in dier voegen, dat ik meer aan mijn bestuit, dan aan mijn geluk verplicht ben dat ik 'er niet mee ben ingescheept. Want daar zijn middelen, die niet zo tegen mijn smaak strijden, en beter mijn bevating overëenkomen: en indien 't geluk my eertijts daar door tot de gemene dienst, en tot mijn vordering in d'achting des werrelts gevordert had, ik weet dat ik over de reden mijner redeneringen heen gestapt zou hebben, om dat te volgen. De geen, die gemeenlijk tegen mijn belijdenis zeggen dat het geen, 't welk ik vrymoedigheid, eenvoudigheid en oprechtheit in mijn zeden noem, list en schalkheit is, eerder voorzichtigheit dan goedhardigheid, eerder vlijt en naerftigheid, dan natuur, eerder verstant, dan geluk, bewijzen meer eer aan my, dan zy my afneemen. Maar zeker, zy maken mijn loosheit al te loos. De geen, die my van naby gevolgt en bespied heeft; ik zal 't hem gewonnen geven, zo hy niet belijdt dat 'er in hun school geen regel is, die deze natuurlijke beweging zou kunnen vertonen, en in zo verscheide en kromme wegen zulk een schijn van gelijke en onkreukbare vrymoedigheid ondersteunen; en dat alle hun opmerking en

Montaigne
afkeert
van de han-
deling der
gemene za-
ken.

De waarheit en enkel in haar wegen.

Gemaakte vrijpoetigheid deurgans verzees.

Cicero de Offic. lib. 1.

Bedriegerij dikwijls nur.

en naerftigheid hen niet daar toe zou kunnen brengen. De weg der waarheit is een en enkel, die van d' eigenbaar, en van 't nut der zaken, over de welken men gestelt is, dubbelt, ongelijk, en gevallen. Ik heb dikwijls deze geveinfde en gemaakte vrymoedigheden in 't gebrunk gezien; maar ten meestendeel zonder gevolg. Zy aarden deurgaans naar Esopus Ezel, die, de hont navolgende, gantsch blijdelijk met zijn beide voeten op zijns meesters schouders sprong: maar gelijk de hont om gelijke vriendelijkheid zeer gestrookt wierd, zo kreeg d' arme ezel daarom twee malen zo veel stokslagen. Dit past best aan yder, 't welk voornamelijk aan yder eigen is.

Ik wil de bedriegerij niet van haar plaats beroven; dit zou zijn de werelt qualijk te verstaan. Ik weet dat zy dikwijls zeer nuttelijk dienstig is geweest, en dat zy het meeste deel van de bezigheden der menschen ondersteunt en voed. Daar zijn wettige zonden, gelijk veel werken onwettig, die echter of goet, of te verschonen zijn. De rechtvaerdigheid, die in zich

natuurlijk en algemeen is, word anders, en op een edelder wijze geregelt, dan deze andere bezondere en volkelijke rechtvaerdigheid, die naar de behoefte onzer burgerlijke bestiering gedwongen is. *Wy hebben geen bestandig en uitgedrukt beelt van 't ware rechts, en van de zuivere rechtvaerdigheid; wy gebruiken de schaduw en beelden.* In voegen dat de wijze Dandamys, de levens van Sokrates, Pythagoras en Diogenes verhalen horende, oordeelde dat zy in alle andere dingen grote mannen, maar d' eerbiedigheid der wetten te zeer onderworpen waren; en om de zelfden te bekrachtigen en te stijven moet de deucht veel van zijn oorspronkelijke wakkerheit afstaan. Veel zondige daden hebben plaats, niet alleenlijk door hun toelating, maar ook op hun aanrading. *De zondige dadeschetsstukken worden volgens de bestuiting van de Raat, en van 't volk bedreven.* Ik volg de gemene taal, die onderscheit tusschen de nutte en eerlijke dingen maakt: in voegen dat zy enige natuurlijke werkingen, die niet alleenlijk nur, maar ook eerlijk zijn, oneerlijk en vuil noemt.

Algemeen en bezondere rechtvaerdigheid.

Idem de Offic. lib. 9.

De wetten geven plaats aan veel zondige daden. Senec. Epist. 95.

Tweede Afdeeling.

Voorbeeld van nut verraas boven 't eerlijke gestelt. Een verrader zwaerlijk met verraas te betrappen. Edelmoedige woorden der verwonne Lacedemoniers. Plechtelijke eed der Rechters van Egipten. Verraas door de genen gestraft, die 't geboden hadden; Verscheide voorbeelden hier af. Verraders afschuwelijk by de genen, die hen gebruiken. Maachden mogten te Romem niet met de doot gestraft worden. Verwezenen door hun magen, en door zich zelven dedoot. Wanneer d' uiterste middelen te gebruiken. Timoleon tot Opperste naar Syrakuse gezonden, om namaals naar zijn bedrijf geoordeelt te worden. Ongerechtigheit van de Romainsche Raat tegen enige vrygekochte steden. Bezonder nut niet boven de gegeve beloften te stellen. Beloften uit zich zelven ongerechtigt niet te houden. Epaminondas

Ssss

nondas voortreffelijkheid. Alle plicht tot de zijnen niet om de welstant van 't vaderland te verlichten. Gelyke dingen in verscheiden tijden verscheidelyk ingezien.

Voorbeeld van nut verzaat voor 't eerlijke gekelt.

Een verta-der zwase-lijk met verzaat te betrappen.

Maar laat ons niet met onz voorbeeld van 't verzaat voortgaan. Twee trachters naar 't Koninkrijk van Thraciën waren in twist over hun recht vervallen. De Kaizer belette hen tot de wapenen te komen. Maar een van hen, zijn makker in zijn huis bescheiden hebbende, om hem wel t' onthalen, onder schijn van een minnelijk verdrach, door hun samenkomt, te maken, de hem vangen en doden. De gerechtigheit verëschte dat de Romainen dit misdrijf wreekten. De zwarigheid verhinderde de gemene middelen daar toe. Zy onderstonden door verzaat het geen, dat zy niet wettelijk zonder oorlog en gevaar konden uitvoeren. Zy volbrachten met nuttigheit het geen, dat zy niet eerlijk konden doen. Zeker Pomponius Flakkus wierd bequaam hier toe gevonden. Deze, onder bedriegelijke woorden en verzekeringen deze man in zijn netten gelokt hebbende, zond hem, aan handen en voeten gebonden, naar Rome, in plaats van eer en gunst, die hy aan hem beloofd had, te hewijzen. D' een verrader verried daar d' ander, regen 't gemeen gebruik: want zy zijn vol van wantrouwen, en men kan hen qualyk door hun eijgelist overvallen; van 't welk de gewichtige ervarentheit, die wy 'er nu af gevoelen, een getuig is.

De geen, die wil, zal Pomponius Flakkus zijn; en daar zijn genoeg, die hem willen wezen. Wat my aangaat, mijn woord en getrouheit zijn, gelyk al 't overige, stukken van dit gemeen lighaam; hun beste uitwer-

king is de gemene dienst. Ik hou dit voorönderfelt. Maar wat dan, als men aan my beval dat ik de toezicht over 't Hof, en in de pleiten zou nemen? Ik zou antwoorden. Ik heb'er geen verstant af: of zo men het belei: der gravers aan my gaf, ik zou zeggen, Ik ben tot een waerdiger staat geroepen. Desgelyks, zo iemand my, om enige merkelijke dienst, tot liegen, verraden, en meinedigheid te bewijzen wilde gebruiken, ik zou, in plaats van te doden, of te vergiftigen, zeggen: Indien ik iemand berooft of afgezet heb, zend my liever naar de galai: Want aan een eerlijk man is geöorloft op de zelve wijze te spreken, als de Lacedemoniers, door Antipater nedergevelt zijnde, in 't sluiten van hun verdrach zeiden: Gy kont ons zo veel zware en schadelijke lasten opleggen, als u zal believen; maar wát de schandelijken en oneerlijken aangaat, gy zult verlore moeite doen met de zelfden aan ons te bevelen. Yder moet aan zich zelf het geen gezworen hebben, 't welk de Koningen van Egipten hun Rechters plechtelijk deden zweren, dat zy hun geweten niet te buiten zouden gaan; wat bevel zy zelve daar toe aan hen gaven. In zodanige bevelen zijn klaarblijke merken van schande en verwijzing. De geen, die zodanigen aan u geeft, beschuldigt u, en geeft hen to: last en straf aan u, zo gy 't wel verstaat. Zo veel als de zaken van 't gemeen door uw bedrijf verbeteren, zo veel verërgeren d' uwen: hoegy 't beter uitwerkt, hoe 't erger is. 't Zal niet nieu, en mis-

Verzoek tot onrecht te doen moet geweigert worden.

Edeelmoe-digheid der verwoone Lacedemoniërs.

Plechtelijke eed der Rechters van Egipten.

schien ook niet in alles ongerecht
zijn, dat de geen, die u te werk ge-
stelt heeft, u onderdrukken en ver-
delgen zal. Indien 't verraat in enig
geval is te verschonen, 't is alleenlijk
hier in, als het zich aanwend om
't verraat te straffen, en te verraden.

Men vind veel meïnedigheden,
die niet alleenlijk geweigert, maar
ook gestraft wierden, zelfs door de
geenen, tot welks voordeel zy aange-
vangen waren. Wie weet niet Fabri-
cius vonnis tegen Pyrrhus genees-
meester? Dat meer is, men vind ook
dat de geen, die 't verraad had ge-
boden, het zelfde daar na strengelijk
aan de geen strafte, die hy daar toe
had gebruikt, vermits hy zulk een
ongetoemde macht, en onbepaalt ge-
zacht weigerde, en zulk een overgeve
en lachartige dienstbaarheid en ge-
hoorzaamheit verwierp. Jaropelk,
Hertog van Ruffen, bewoog een E-
delman uit Ongerem om Boleflaüs,
Koning van Polen, te verraden, met
hem te doen sterven, of aan de Ruf-
fen middel te geven van hem enige
merkelyke schade aan te doen. Deze
betoonde zich een wakker man, be-
gaf zich meer, dan te voren, in dienst
van deze Koning, en geraakte zo ver-
re, dat hy van zijn Raat en vertrou-
welingen wierd. Hy, deze voordee-
len bekomen hebbende, en de bequa-
me tijt van zijn meesters afzijn waan-
neemende, leverde Visilicia, een gro-
te en rijke stat, aan de Ruffen, die
deze vesting gantschelyk verdelgden
en verbrandden, met een gehele ver-
moording, niet alleenlijk der stede-
lingen van alle geslachten en onder-
dommen, maar ook van een groot
getal van edeldom daar rontom, die
daar om deze oorzaak te zamen geko-
men was. Jaropelk, van zijn wraak en
gramschap verzaad, die echter niet

zonder schijn en voorwending was,
(want Boleflaüs had hem zeer ver-
ongelykt in gelijk beleid) en, van de
vrucht van dit verraat zad geworden,
begon de lelijkheit daar af bloot en
alleen t' aanmerken, en met een ge-
zonder gezicht, dat niet door zijn
gramschap ontroert was, t' aanschou-
wen, en kreeg daar af zulk een knag-
ging, dat hy den uitvoerder daar af
d' ogen deë uisteecken, en de tong,
en de schamelijke delen afsnijden.

Antigonus overreedde d' Argyra-
spide krijgslieden dat zy Eumenes,
hun Opperhoofd, en zijn regenstrever,
aan hem zouden leveren. Hy deë
Eumenes, toen men hem aan hem ge-
levert had, wel doeden: maar hy be-
geerde ook d' uitvoerder van de god-
delijke gerechtigheit in de strafing
van zulk een gruwelijke misdaat te
zijn, en gaf hen in handen van de
Lantvoocht van dat Lantschap, met
uitgedrukt bevel van hen te verdelgen,
en hen, op welke wijze het ook
was, om de hals te brengen: in voe-
gen dat van zulk een groot getal, als
zy waren, niemand daar na weër in
Macedonien quam. Hoe hy beter
van hen gedient had geweest, hoe hy
oordeelde dat het boosäardiglijker,
en meer te straffen was. De slaaf, die
't hol van P. Sulpicius, zijn meester,
verried, wierd, volgens de belofte
van Syllaas verwijzing, in vryheit
gesteld, maar volgens de belofte van
de gemene reden, vry zijnde, van de
Tarpejaansche klip afgestoten.
Onze Koning Klouis deë de drie dienaars
van Kannakre, na dat zy hun meester
hadden verrader, tot het welk hy hen
bekocht had, ophangen, in plaats
van de goude wapenen, die hy aan hen
had beloofd. Men moet hen ophan-
gen met de beurs; daar hun betaling
in is, om de hals. Zy, hun tweede en

en zwaarlijk
gestraft.

Eumenes,
verraders
door Anti-
gonus ge-
straf, al-
schoon zy
hem gedient
hadden.

Sulpicius
verrader
van de Tar-
pejaansche
klip afgesto-
ten.

Straf van
Klouis aan
drie verrad-
ders.

Ssss 2 bezon-

Waar in
't verraat te
verschonen.

Verraat
door de ge-
nen gebro-
ken, die
't geboden
hadden.

Verraat te-
gen de Ko-
ning van
Polen aan-
gewend.

uiergevoert.

bezondere belofte voldaan hebben-
de, voldoen ook d'eerste en alge-
mene.

De moorde-
naar van
Mahometers
broeder aan
de moeder
gelevert, en
gruwelijk
gedoot.

Mahomet de Tweede, zich uit
belgzucht van heerschappy van zijn
broeder ontslaan willende, volgens de
stijl en gewoonte van hun gestacht,
gebruikte daar toe een van zijn die-
naars, die hen verslikte, met hem een
grote menigte van water eenklaps te
doen inzwelgen. Toen dit gedaan
was, leverde Mahomet, tot uitwif-
sching van de moort, de moordenaar
in de handen van de moeder van d' o-
verleden; want zy waren alleenlijk
broeders van des vaders zijde. Zy
opende, in zijn tegenwoordigheid,
de borst van deze moordenaar, en uit
grote gramfchap met haar handen in
d' opengesnede borst wroetende,
rukte hem zijn hart daar uit, en wierp
het voor de honden.

Verraders
affchuwelijk
by de genen,
die hen te
werk hebben
gestelt.

De genen zelve, die niet deugen,
de nuttigheit van zulk een zondige
daat genoren hebbende, scheppen
vermaak in enige streek van goetheit
en gerechticheit met alle veilicheit
daar by te mogen voegen, als tot ver-
gelding, en ontlasting voor 't gemue-
de. Daar by, zy aanschouwen de be-
diensnaars van zo gruwelijke schelm-
stukken als lieden, die de zelfden
aan hen verwijten, en trachten door
hun doot de kennis en getuigenissen
van zodanige handelingen te dempen.
Doch indien gy by geval vergelding
daar af verkrijgt, op dat de gemene
noozakelijckheit niet van deze uiter-
ste en wanhopige middel verfteken en
berooft zou zijn, zo houd echter de
geen, die deze vergelding aan u geeft,
u voor een vervloekt en affchuwelijk
mensch, zo hy 't zelf niet is, en acht
u meer voor een verrader, dan de
geendoet, tegen de welk gy het zijt:
want hy gevoelt uw boosaardigheit

door uw handen, zonder tegenspraak
en tegenwerping. Maar hy gebruik
u (even gelijk men de verlore men-
schen doet) tot d' uitvoeringen van
't hoog gerecht; een ampt zo nut, als
het weinig eerlijk is.

Behalven de snoothet van zodani-
ge beveelen is 'er noch de verkrach-
ting van 't geweten. Sejanus dochter,
niet mogende, naar zekere vorm van
vonnis, te Romen met de doot ge-
straf worden, om dat zy maacht was,
wierd, op dat de wetten hun gang
zouden hebben, door de beul ver-
kracht, eer hy haar verworgde: niet
alleenlijk zijn hant, maar ook zijn
ziel, is slaaf tot het gemene nut. A-
murath d' Eerste, om de straf tegen
zijn onderdanen te verzwaren, die tot
de vadermoordige afval van zijn zoon
behulpzaam hadden geweest, beval
dat de naaste magen hun handen tot
d' uitvoering van deze straf zouden be-
nigen: daar in ik zeer eerlijk voor eni-
gen van hen vind, dat zy liever t' on-
recht aan eens anders vadermoort
schuldig gehouden wilden zijn, dan
met hun eige vadermoort het gerechte
dienen: en daar ik, in enige ge-
huchten, in mijn tijt overweldigt,
blode guilen heb gezien, die, om
hun leven te bergen, aannamen hun
vrienden en makkers op te hangen;
zeker, ik heb hen alijt erger geacht
dan de genen, die opgehangen wier-
den. Men zegt dat Witolde, Vorst
van Littauwen, onder dit volk deze
gewoonte invoerde, dat de misdadi-
ge, ter doot verwezen zijnde, zich
zelf met zijn eige hant zou doden; ver-
mits hy vreemt oordeelde dat een dar-
de, aan 't misdrijf onschuldig zijnde,
tot een dootslag gebruikt, en daar mee
belast zou worden.

Maachden
mogen te
Romen niet
mer de doot
gestraft
worden.

Magen, die
hun handen
tot d' uit-
voering der
straf van de
hunnen le-
ven, erger
dan de ver-
wezenen

Misdadigen
verwezen
tot zich
zelve te
doden.

Als een dringende omstandigheit,
en enige geweldige en onverwachte
toeval

tóeval der nootwendigheid van zijn staat hem buiten 't speur van zijn woort en trou doet afwijken, of andersins hem buiten zijn gewone plicht werpt, zo moet hy deze nootzakelijkheid aan de goddelijke straf toesigenen: zonde is 't niet; want hy heeft zijn reden aan een algemeender en machtiger reden overgegeven: maar 't is warelijk ongeluk. Dieshalven, indien iemand aan my vraagde wat raat en hulpmiddel hier toe; ik zou zeggen dat 'er geen raat toe was; indien hy warelijk tusschen deze twee uitersten geprangt wierd. (maar hy zie toe dat hy geen schuilboeken voor de meinēdigheit zoek) hy zou 't moeten doen. Doch indien hy 't zonder tegenzin deē, indien 't hem niet lastig viel dit te doen, zo is 't een teken dat zijn geweten in een quade staat staat. Als men iemand zo reder van geweten vond, dat hy zijn geneezing niet zulk een gewichtige hulpmiddel waardig achtte, hy zou daarom niet te minder by my geide; hy zou niet verschonelijker en welvoeghelijker verloren kunnen gaan. Wy vermogen niet alles. In dezer voegen moeten wy dikwijls de behoudenis van onz schip aan 't belei des hemels alleen, als aan 't leste anker, bevelen. Tot welke gerechter, nootzakelijkheid bewaart hy zich? Wat is voor hem onmogelijker om te doen, dan 't geen, dat hy niet kan doen, als tot kosten van zijn trou en eer? dingen, die misschien waarder aan hem behoren te zijn, dan zijn eige welstant, en die van zijn volk. Als hy lui en ledig God blotelijk tot zijn bystant aanroept, zal hy niet te verhoppen hebben dat de goddelijke goetheit niet de gunst van zijn ongemene hant aan een zuivere en rechtvaardige hant zal weigeren? Dit zijn gevarelijke voorbeelden, en zeld-

sime en kranke uitzonderingen voor onze natuurlijke regelen. Men moet 'er voor wijken; maar met grote bezadichtheit en omzichtigheit.

Geen bezondere nuttigheit is waerdig dat wy daarom onz geweten dit gewelt zouden aandoen: maar wel het gemene nut, als het zeer schijnbaar en gewichtig is. Timoleon verdedigde zich wel en recht van de vreemdigheid zijns bedrijs door de tranen, die hy stotte; vermits hy gedacht dat hy met een broederlijke hant de dwingelant gedoot had: en dit neep met recht zijn geweten, dat hy genootzaakt had geweest het gemene nut voor zodanige prijs van d' eerlijkheit zijner zeden te kopen. De Raat zelf, door zijn middel van dienstbaarheid verlost, darde openlijk geen uitspraak van zulk een hoog bedrijf doen, dat in twee zo gewichtige en strijdige gedaanten gejeelt en gescheurt was. Maar dewijl de Syrakusers recht van pas in die tijt lieden gezonden hadden, om van de Korinthers bescherming te verzoeken, en met enen een waardig Hoofst, om hun stat in haar eerste waardigkeit te herstellen, en Sicilien van veel dwingelanden, die 't verdrukten, te zuiveren; zo zonden zy Timoleon derwaarts, met deze nieuwe berichtiging en verklaring, dat, naar hy zich wel of onwelvoegdelijk in zijn ampt droeg, hun vonnis zijde zou kiezen, of tot gunst van zijn vaderlijns vaderlijants, of tot ongunst van zijns broeders moordenaar. Dit zeldzaam besluit heeft enige verschoning op 't gevaar van 't voorbeeld, en op de gewichtigheit van zulk een verscheide daat. Zy deden wel dat zy hun oordeel daar af onlastten, of ergens anders, en op andere inzichten steunden. Voorts, Timoleons handelingen in deze reis maakten zijn zaak

Timoleon
koopt het
gemene nut
ten kosten
van zijn eer.

Timoleon
tot overste
naar Sicilien
gezonden,
om naar zijn
bedrijf na-
maals ge-
vonnisst te-
worden.

Witterste
middelen,
wanneer te
gebruiken.

Bewijs van
een quaad
geweten.

Lui en ledig
Gods hulp
te verwacht-
ten zeer ge-
varelijk.

wel haast klaarder en beter; zo wel, waardiglijk en dapperlijk droeg hy zich daar in op alderhande wijzen; en 't geluk, 't welk hem in de heftigste zwaarigheden verzelde, die hy in deze edele aanslag te verwinnen had, scheen hem door de goden, die aan zijn rechtvaardiging behulpsaam en gunstig waren, toegelicht te zijn.

Ongerechtigheit van de Romainfche Raat tegen enige vrijgekochte ſteden.

Het einde van deze is verſchonelijk, zo 'er enig te verſchonen kan zijn. Maar het voordeel der vermeerdering van de gemene inkomſt, die in dit vuil beſluit, 't welk ik nu verhalen zal, aan de Romainfche Raat tot een dekmantel diende, is niet krachtig genoeg om zodanige ongerechtigheit te verdedigen. Zekere ſteden hadden, met bevel en toelating van de Raat, zich uit Syllaas handen vrijgekocht, en met gelt weêr vrygemaakt. De zaak quam weêr van nieuws in 't gezicht. De Raat verwees hen tot ſchatting te betalen, gelijk te voren, en dat zy 't gelt, 't welk zy beſteed hadden, om zich vry te kopen, quijt zouden zijn. De burgerlijke oorlogen brengen dikwijls deze ſnode voorbeelden voort, dat wy de bezondere lieden over 't geen ſtraffen, dat zy ons, toen wy anders waren, geloofd hebben. Een zelfde Overigheit doet aan iemand, die 'er niets in vernag, de ſtrat van haar verandering dragen. De meeſter geeffelt zijn leerling over zijn leerſaamheit, en de leidsman zijn blinde. Schrikkelijk beelt van gerechtigheit. In de Wijsbegeerte zijn valſche en weke regelen.

't Voorbeeld, 't welk men aan ons voorſtelt, om de bezondere nuttigheit boven de gezeve trou te doen gelden, ontfangt niet gewichts genoeg door d'omſtandigheit, die zy 'er onder mengen. Zekere rovers hebben u gevangen genomen; zy heb-

ben u in vryheit herſtelt, na dat zy u eed afgenomen hebben van dat gy zekere ſomme gelts aan hen zult betalen. Men heeft onrecht, zo men zegt dat een eerlijk man, uit hun handen zijnde, zonder te betalen, van zijn eed ontlagen zal zijn. 't Is niet zok ben gehouden het geen zonder vrees te willen, 't welk de vrees my eens heeft doen willen. En ſchoon zy niets, dan mijn tong, zonder de wil, had overweldigt, zo ben ik echter gehouden mijn woort na te komen. Wat my aangaat, ik heb altijd, als het ſomtjits onvoordachtelijk voor mijn gedachten gegaan is, beſchroomt geweest om het daarom te lofhener. Anderſins zullen wy van trap tot trap daar toe komen, dat wy al 't recht vernietigen, 't welk een darde van onze beloften neemt. *Als of aan een kloekmoedig man geweld gepleegt kon worden.* Het bezonder belang heeft alleenlijk hier in recht om ons te verontſchuldigen van in onze belofte te miſſen, zo wy iets, dat boos; en uit zich zelf ongerecht is, beloofd hebben: want het recht van deucht moet boven 't recht van onze verplichting gelden. Ik heb certijts Epaminondas in d'eerſte rijg der uitſteekende mannen geplaatſt, en heb 'er noch geen berou af.

Bezonder nu niet boven de gezeve belofte te ſtellen.

Civ. Off.

lib. 3. Belpfien uit zich zelve ven ongerechtig, niet te houden.

Hoe hoog ſtelde hy d'aanmerking van zijn bezondere plicht? die nooit man doodde, de welk hy verwonnen had; die voor dit onwaardelijk goet, van zijn vaderlant in vryheit te herſtellen, beſchroomt was een dwingelant, of zijn deelgenoten, zonder de gewoonte en plechtelikheden van 't gericht, te doden; en die de geen, hoe goed een burger hy ook was, voor een boos menſch oordeelde, de welk onder de vijanden in de ſtrijt niet zijn vriend en waard verſchoonde. Zie daar een

een man, die rijk van fameozerting was. Hy huwde de goetheit en beleeftheit, ja de tederheit, die in 't school der Wijsbegeerte gevonden word, aan de ruwste en geweldigste doeningen der menschen. Was 't natuur, of kunst, die deze zo ruwe moed, tegen de pijn, doot en armoede zo machtig en hardnekkig, tot zulk een trap van uitterste zachtmoedigheid, en goedertierentheit van aart vermurwt had? Hy, een afschrik van staal en bloet hebbende, slaat en verstrooit een volk, dat van niemant anders verwonen kon worden, als van hem alleen, en week in 't midden van zodanig gevecht in de bejegening van zijn waard en vriend. Warelijk, deze gebod eigentlijk wel in d' oorlog, die hem, in d' ogenblik van de grootste hitte, de breidel der goedertierentheit des gevoelen, hoe zeer de woede ontsteeken, en hoe groot de moort was. Enig beelt van gerechtigheit in zodanige werkingen te kunnen mengen is een wonderdaat: maar aan Epaminondas vermogen alleen past het zachtmoedigheid, en 't gemak van de zachtste zeden, en de zuivere oprechtigheid daar onder te kunnen mengen. D' een zegt tot de Marmertinen dat de wetten onder de gewapende mannen geen gangbare munt waren, d' ander aan de Wijkmeester, dat de tijt van 't gericht, en van d' oorlog twee waren, en de darde dat het gedruis der wapenen hem belette de stem der wetten te verstaan: maar deze wierd ook niet belet om die van de heusheit en zuivere beleeftheit te horen. Had hy niet van zijn vijanden het gebruik van aan de kunstgoddinnen t' offeren geleert, om, ten oorlog gaande, door huy zachtigheid en vrolijkheit deze woede en selheit van d' oorlog te ma-

tigen? Laat ons, zulk een grote leermeester navolgende, niet vrezent t' achter t' eriets tegen de vijanden zelven ongeoorloft is, noch dat het gemeen belang tegen het bezonder belang alles van alle moet eiffchen; *terwijl de gebeurtenis van 's bezonder recht ook in de verdeeltheit der gemene verbonden plaats houd.*

-- *Nulla potentia vires*

Præstandi, ne quid peccet amicus, habet. a

Orat. de Pomp. lib. 3. Elk. 8.

Alle dingen zijn niet aan een eerlyk man, ten dienste van zijn Koning, noch van de gemene zaak veroorloft. *Want het vaderlant is niet beter dan alle plichten, ja voor het zelve is dienstig godvruchtige burgers tot hun ouders te hebben.* Dit is een onderwijs, voor de tijt bequaam. Wy behoeven onze harten niet met deze yzere platen te verharden: 't is genoeg dat onze schouders zodanig zijn. 't Is genoeg dat wy onze penen in d' inkt steken, zonder hen in 't bloet te dopen. Indien de vrientschap, de bezondere verplichtingen, zijn woort, en 't maachschap voor de gemene welstant, en voor d' Overigheid te verachten grootmoedigheid, en 't uitwerkfel van een zedfame en bezondere deucht is; 't is warelijk genoeg om ons daar in te verontschuldigen, dat het een grootmoedigheid is, die in Epaminondas geen plaats kan hebben. Ik heb een afschrik van de verwoede aanmaningen van deze andere ongeregelde ziel.

Cicero. Offic. lib. 3.

Spoteloozheit van alle plicht tot de zijnen, om de welstant van 't vaderlant te verziechten

-- *Dum tela micant, non vos pietatis imago*

Ulla, nec adversa conspecti frontes parentes

Lucan. lib. 7

a *En geen macht heeft zo veel vermogen, dat zy maken kan dat ten vriend niet zondigt.*

*Commovcaut, vultus gladio turbante
verendos. a*

Laat ons den bozen, bloetdorftigen en verraders deze schijn en dekmantel van reden benemen. Laat ons deze afgrijselijke, en ontzinnige gerechtigheit daar laten, en ons aan menschelijker navolgingen houden. Hoe veel vermag de tijt en 't voorbeeld?

Gelijke din-
gen in ver-
scheide tij-
den v. r.
scheidelijk
ingezien,

In een gevecht van de burgerlijke oorlog tegen Cinna doodde een krijgsknecht onvoordachtelijk zijn broeder, die 't met de strijdige zijde hield, en, hier door van schaamte en rou geparst, benam ook terstont zich zelf het leven: en enige jaren daar na, in een andere burgerlijke oorlog van dit

a Dat geen vertoning van godvruchtigheid, noch geen magen, die voor u komen, u bewegen, terwijl de wapenen blinken: schend met het zwaert d' aangezichten, die s' eren zijn.

zelfde volk eischte een krijgsknecht vergelding van zijn Overste, om dat hy zijn broeder had gedoot. Men verdedigt qualijk d' eer en treffelijkheid van een daat naar haar nuttigheit, en men besluit qualijk dat men acht dat yder daar toe is verplicht, en dat zy voor yder eerlijk is, zo zy nut is.

Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta. b Prover-
lib. 3.

Laat ons het nootzakelijkste en nutste van de menschelijke gezelligheit verkiezen; dit zal het huwelijk zijn: en echter vind de raat der Heiligen de strijdige zijde eerlijker, en sluit 'er d' eerwaardigste bezigheid der menschen buiten; gelijk wy de beesten, die van de minste waarde zijn, tot het reistuig schicken.

b Alle dingen passen niet gelijkelyk wel aan alle menschen.

Van 't Berou.

Tweede H O O F T D E E L.

Eerste Afdeeling.

Onbestandigheit der werreltsche dingen. Boeken zonder wetenschap, wat zy zijn. D' ommevang en geschriften zijn somtijts verscheiden. Onderscheit tusschen geleert en bequaam. Zonde is geen zonde, zo zy niet quetst; waar uit zy voornamelijk spruit. Welke zonden voor zonden te houden zijn. Goetheit verheugt de welgebore gemoeden. Vrolijkheit in wel te doen, en van een goed geweten. Waar op de vergelding der goede werken gevest is. Wy zelven moeten van onze eige werken oordeelen. Ingevoertelde zonden zwarelyk te verwerpen. Inwendiglyk oprecht te zijn is een zware zaak. Treffelyk antwoord van Drusus. Waarems Agesilaüs zijn berberg in de tempelen neemt.

D'Anderen vormen de mensch; ik spreek 'er af: ik vertoon een bezondere, en zeer qualijk gevormt, en die ik, zo ik hem van nieus zou vormen, warelyk heel anders zou maken, dan hy nu is; maar 't is nu gedaan. Nu, de trekken van mijn pinceel verdolen niet,

niet, schoon zy zich veranderen, en
 De werrelt ^{aan} verschieden worden. De werrelt is
 een schop. niets, dan een gedurig touter of schop.
 Alle dingen zijn daar in een gedurige
 beweging; d' aarde, de klippen van
 Kaukasus, de Pyramiden van Egip-
 ten; en in de gemene, en in hun eige
 beweging. De stantvastigheid zelve
 Alles onbe- is niets anders, dan een slaanwer be-
 standig. weging. Ik kan mijn voorwerp niet
 verzekeren; het gaat al ongestadig,
 en slingerende van een natuurlijke
 dronkenschap: in die ogenblik, daar
 in ik 'er meê bezich ben, vat ik 't in
 die staat, daar 't in is. Ik schilder niet
 het wezen; maar de voorbygang:
 niet een voorbygang van d' een in
 d' ander ouderdom, of, gelijk het
 volk zegt, van zeven tot zeven jaren;
 maar van dag tot dag, van ogenblik
 tot ogenblik. Men moet mijn Histo-
 rie naar d' uur voegen. Ik zal terstont
 kunnen veranderen, niet alleenlijk
 van staat, maar ook van mening en
 inzicht. 't Is een tegenboekhouding
 van verscheide en veranderlijke toe-
 vallen, en onbestandige verbeeldin-
 gen, en die, als 't zo gebeurt, strijdig
 zijn: 't zy dat ik zelf anders ben, of
 dat ik d' onderwerpen met andere om-
 standigheden en aanmerkingen aan-
 vat. Zo veel is 'er af, dat ik misschien
 my zelf wel tegenspreek: maar ik
 spreek niet de waarheit tegen, gelijk
 Demades zeide. Indien mijn ziel een
 vaste voet kon nemen, ik zou geen
 Proeven geven, maar tot besluiten
 voortgaan. Zy is altyt in haar leerja-
 ren, en op de proef. Ik stel my een
 nederig leven, en zonder glans
 voor: 't is alleens. Men bind de
 gehele zedige Wijsbegeerte zo wel
 aan een gemeen en slecht leven, als
 aan een leven van rijker stoffe. Yder
 mensch draagt de gehele gestalte van
 de menschelijke stant. De Schryvers

maken zich door enig bezonder en
 vreemt merk aan 't volk gemeen; ik
 door mijn algemeen wezen, gelijk
 Michiel de Montaigne; niet als een
 Letterkunstenaar, Dichter, of Rechts-
 geleerde. Indien de werrelt klaagt
 van dat ik te veel van my zelf spreek;
 ik klaag om dat hy niet eens op my
 denkt. Maar is 't redelyk dat ik, zo
 bezonder in 't gebruik, my zo gemeen
 in kennis poog te maken? Is 't ook
 redelyk dat ik uitwerkselen, die van
 natuur ruw en slecht, en daar by ook
 zwak zijn, ter werrelt voortbreng,
 daar 't gebruik, en de kunst zo grote
 achtung en gebied hebben? Boeken
 zonder wetenschap toe te stellen; is
 dit niet even 't zelfste, als een muur
 zonder steen, of iets diergelyk te
 maken? De verbeeldingen van de
 Zangkunde worden door kunst, en de
 mijnen door 't geval beleid. Ik heb
 ten minsten dit van mijn onderwijs,
 dat nooit een mensch enig onderwerp
 verhandelde, 't welk by beter ver-
 stond, of kende, dan ik het geen, dat
 ik aangevangen heb, en dat ik hier in
 de verstandigste man ben, die leeft:
 ten tweeden dat nooit iemand in zijn
 zaak dieper deurdrong, en de leden
 en gevolgen daar af onderscheidelij-
 ker uitpluisde, en nooit naaukeurig-
 lijker en volkomelijker tot het einde
 quam, 't welk by zich, in zijn poging,
 voorgestelt had. Ik heb, om dit te
 voltrekken, niets daar toe te brengen,
 dan de getroutheit, de welke d' op-
 rechtste en zuiverste is, die men vind.
 Ik spreek waarheit: niet tot dat ik
 zad ben; maar zo veel, als ik dar zeg-
 gen; en ik dar wat meer, terwijl ik
 oud word: want het schijnt dat de jongen,
 gewoonte aan deze bedaachttheit
 meer vryheit van te zeveren, en meer
 verlos om van zich zelf te spreken toe-
 staat. Hier kan niet het geen gebeu-

Hoe Mon- taigne zich voorstelt.

Boeken zon- der weten- schap een muur zon- der steen.

Getroutheit nodig.

D'ouden hebben meer vryheit, dan de jongen.

T t t t ren.

ren, 't welk ik dikwijls zie geschieden, te weten dat de meester en 't werk tegen inalkander strijdig zijn. Heeft een man van zo eestlijke ommeegang zulk een dwaas geschrift gemaakt? of zijn zulke geleerde geschriften van zo zwakke ommeegang voortgekomen? De geen, die gemeen van ommeegang, en zeldzaam in zijn geschriften is; dat geeft te kennen dat zijn bequaamheit in een plaats is, van daar hy 't ontleent, en niet in hem. Een geleert man is niet overal geleert: maar de bequame is overal bequaam, en zelfs in niet te weren. Maar wy, mijn, boek en ik, gaar hier eenpaariglijk op een streu voort. Men kan elders het werk zonder de werkmans prijzen, of beschuldigen; maar hier niet: de geen, die d' een raakt, raakt ook d' ander. De geen, die 'er af oordeelen zal, zonder het te kennen, zal aan zich zelf meer ongelijk doen, aan my: de geen, die 't kent, heeft my gantschelijk voldaan. Gelukkig boven mijn verdiensten, zo ik alleenlijk dit deel in de gemene goetkeuring heb, dat ik aan de verstandige lieden zou doen gevoelen, dat ik bequaam zou zijn om mijn voordeel met de wetenschap, zo ik 'er af gehad had, te doen, en dat ik verdiende dat de geheugenis my beter te hulp quam.

Laten wy ons hier van 't geen, dat ik zo dikwijls zeg, verontschuldigen, te weten dat ik zelden berou heb, en dat mijn geweten met zich zelf vernoegt is: niet als met het geweten van een engel, of paer; maar als met het geweten van een mensch; met altyt deze regel, niet een regel van krotte streken, maar van ware en wezentlijke onderstelling, daar by te voegen: dat ik onderzoekende, of onkundig spreek, en my in 't besluit gantschelijk en blotelijk naar 't ge-

meen en wettig geloof voeg. Ik onderwijs niet; ik verhaal alleenlijk. Geen zonde is warelijk zonde, die niet quetst, en van een volkome oordeel niet beschuldigt word; want zy heeft zo klaarlijkelyke lelijkheit en ongemak, dat de genen misschien rededen hebben, die zeggen dat zy voornamelijk door beestelykheit en onkunde voortgebracht word; zo zwavelijk kan men verbeelden dat men haar kent, zonder haar te haten. De boosheit zuigt het meeste deel van haar eige vergift in, en vergiftigt zich daar mee. De zonde laat als een zweer in 't vleesch, en een berou in de ziel, die altyt zich zelve krabt, en bloedig maakt. Want de reden wischt d' andere droefheden en ongeuechten uit; maar zy brengt die van 't berou voort, de welke zwaarder is, om dat zy van binnen voortkoomt: gelijk de koude en hitte der koortsen scherper is dan de geen, die van buiten koomt. Ik hou voor zonden, (maar yder naar zijn maat) niet alleenlijk de genen, die van de reden te natuur verordeelt worden, maar ook de genen, die van de waan der menschen gesmeed zijn; schoon deze waan valsch en sporeloos is, zo de wetten en 't gebruik haar beveligen. Daar is ook geen goetheit, die niet een welgebore natuur verheugt. Daar is warelijk ik weet niet welke verheuging in wel te doen, die ons in ons zelve verblijd, en een edelmoedige vrypostigheid, die 't goed geweten verzelt. Een ziel, die met moedigheid zoudig is, kan zich misschien wel van veiligheid verzorgen, maar zich niet van deze vernoeving, en van dit vermaak verzie. 't Is geen klein vermaak zich van de besmetting van zulk een bedorve eeuw beskut te zien, en in zich zelf te zeggen: zo ie-

Zonde geen zonde, zo hy niet quetst.

Waar uit zy voornamelijk spruit.

De zonde laar berou in de ziel.

Wat zonden voor zonden te houden zijn.

Goetheit verheugt de welgebore naturen.

Vrolijkheit in wel te doen.

mant

D' ommeegang en schriften komen niet altyt over een.

Onderfcheit visschen geleert en bequaam.

mant my tot in mijn ziel zag, hy zou my noch niet schuldig vinden, noch aan iemants verdriet en verderf, noch aan wraak, of nijt, noch aan openbare overtreding der wetten, noch aan nieuwigheit en beroerte, noch aan missing in mijn woort: en hoewel 't de baldadigheid des tijts aan yder toeliet en leerde, zo heb ik echter nooit mijn hant in de goederen, noch in de beurs van enig Franschman gesteken, en heb alleenlijk van 't mijne geleeft, zo wel in oorlog, als in vrede: Ik heb niemants arbeit gebruikt, zonder loon aan hem te betalen.

Deze getuigenissen van 't geweten zijn aangenaam; en deze naturelijke verblijding is ons een grote weldaat, en d' enige betaling, die nooit aan ons ontbreekt. De vergelding der deuchdelijke werken op eens anders goetkeuring te sichten is een al 'tonzeekere en onbestandige grontvest te kiezen, inzonderheit in een bedorve en onkundige eeuw, gelijk deze is; de goede achting van 't volk is ongerecht. Op wie vertrouwt gy u in 't zien van 't geen, dat loffelijk is? God behoeft my van een eerlijk man te zijn, volgens de beschrijving, die ik dagelijks aan yder van zich, tot zijn eer, zie maken. *De dingen, die zonden hebben geweest, zijn zeden geworden.* Sommigen van mijn vrienden hebben somtijts onderstaan my te bestraffen, en openhartiglijk te prijzen, of uit hun eige beweging, of door my daar toe genodigt, als tot een plicht, die in een welgesselde ziel, niet alleenlijk in nuttigheit, maar ook in zoetigheit, alle de plichten der vriendschap overtreft. Ik heb dit altijd met zo open armen van heusheit en dankbaarheid, als my mogelijk was, aangenomen. Maar om nu oprechtiglijk daar af te spreken,

ik heb dikwijls in hun verwijtingen en prijzingen zulk een valsche maat gevonden, dat het weinig schildte of ik zou, volgens hun wijze, eerder gedooft, dan welgedaan hebben. Wy voornamelijk, die in een onbeamt leven zijn, 't welk alleenlijk voor ons ten toon staat, moeten van binnen een voorbeeld opgerecht hebben, aan 't welk wy onze werken proeven, en naar 't zelfde ons nu liefkozen, en dan straffen. Ik heb mijn wetten, en mijn hof, om van my zelf 't oordeelen, en richt my zelf meer daar naar, dan naar iets anders. Ik prang mijn werken wel naar een ander; maar ik breid hen niet uit dan naar my zelf. Niemand, dan gy, weet of gy biode en wreet, of getrou en godvruchtig zijt: d' anderen zien u niet; zy ramen 'er naar door onzeekere giflingen. Zy zien niet zo zeer uw natuur, als uw kunst. Dieshalven, hou u niet aan hun vonnis, maar aan 't uwe. *Gy moet uw eige oordeel gebruiken. Dat van de deucht en zonden is een zware last voor 't geweten zelf; en als men dat wechneemt, zo valt alles onder de voet.* Men zegt wel dat het berou de zonde van naby volgt: maar dit schijnt my niet op de zonde te zien, die in haar hoge staat zit, en in ons, als in haar eige woning, plaats heeft. Men kan de zonden, die ons verrasschen, en daar toe wy door de hartstochteren vervoert worden, verwerpen en verwerpen: maar de genen, die door lange gewoonten in een sterke en krachtige wil zijn ingewortelt en als geankert, zijn de tegenspraak niet onderworpen. Het berou is niets, dan een wederroeping van onze wil, en een tegengestelling van onze verbeelding, die ons tot alles leid. Het doet deze zijn voorgaande deucht en zijn bedwingingsaardheit verwerpen.

Wy moeten van onze eige wegken oordeelen.

Cicero de Nat. Deor.

Berou volgt de zonde van naby.

Ingewortelde zonden niet te verwerpen.

Wat berou is

Blijfschap van een goed geweten.

Waar op de vergelding der goede werken geveelt is.

Hydr. Car-
non. lib. 4.
Od. 10.

Quae mens est bodie, cur eadem non
puero fuit?

Vel cur his animis incolumes non re-
deunt gena? a

Dat leven, 't welk tot in zijn bezonder in ordening blijft, is een uitteekent leven. Yder kan deel aan 't schoufspel hebben, en op 't toonneel een eerlijk man vertonen; maar van binnen, en in 't hart, daar alles aan ons geoorloft, en daar alles verborgen is, geregelt te zijn; hier komt het op aan. De naaste trap is zulks in zijn huis, en in zijn gewone werken te zijn, van de welken wy aan niemand reden hebben te geven, en daar geen oefening, en geen kunst is. En dieshalven Bias, een voortreffelijke staat des huisgezins afbeeldende, van 't welk, zegt hy, de meester van binnen zodanig door hem zelf is, gelijk hy van buiten, door de vrees der wetten, en van de redenen der menschen, is. Julius Drusus gaf een waardige antwoord aan de werklieden, die hem voor drie duizent kronen aanboden zijn huis in zodanige staat te stellen, dat zijn geburen daar niet meer in zouden kunnen zien, gelijk zy deden. Ik zal, zeide hy, zes duizent aan u geven, zo gy maakt dat yder van alle zijden daar in ziet.

Men aanmerkt met eer Agefilaus gewoonte van, in zijn reizen, zijn verblijf in de kerken te nemen, op dat het volk, en de goden zelve tot in zijn bijzondere werkingen zouden kunnen zien. Iemant heeft wonderbaarlijk aan de werrelt geweest, aan de welk zijn gemalin, en zijn knecht niets, dat aanmerkelijk was, gezien hebben. Weinig menschen hebben

a *Waarom heb ik beden niet de zin, die ik had, toen ik een jongen was? of waarom komen de blozige kaken niet weer in deze geest?*

Inwendig
oprecht te
zijn een
zware zaak.

Voortreffelijk
huisgezin.

Treffelijke
antwoord
van Lullius
Drusus.

Agefilaus
neemt zijn
herberg in
de tempelen,
en
waarom.

wonderlijk by hun huisgenoten geweest. Niemand heeft Profeet geweest, niet alleenlijk in zijn huis, maar ook in zijn laant, zegt d'ervarentheit der Historien. Desgelijks is 't met de nietige dingen. In dit slecht voorbeeld ziet men 't beel der Groten. In mijn gewest van Gaskonje acht men 't voor een klucht, dat zy iets van my gedrukt zien. Zo veel als de kennis, die men van my krijgt, van mijn staat afwijkt, zo veel te meer geld ik 'er om. In Guyenne koop ik de Drukkers, en elders kopen zy my. Op dit toeval bouwen de genen, die zich levendig en tegenwoordig verbergen, om, overleden en afwezig zijnde, in achtung te geraken. Ik wil 'er liever minder af hebben, en begeef my niet in de werrelt, dan om 't meeste deel, dat ik 'er uit trek. Ik scheld hem quijt in mijn vertrek van daar. Het volk geleid deze door een openbaar geschrift met verwondering tot aan zijn deur. Hy verlaat deze staat met het kleet, en valt weer zo veel te laeger, als hy hoog geklommen was. Alles is inwendig in hem vol gedruis, en snode. Schoon hier in al regeling gevonden wierd, zo moet men een krachtig en uitgeleze oordeel hebben, om zulks in deze laege en bijzondere werkingen te bemerken. Voeg hier by dat d'ordening een dompige en sompige deucht is. Een walbreuk te bemachtigen; een gezantschap te beleiden, en een volk te bestieren; dit zijn werkingen, die groot gedruis maken. Zachtelijk en rechtvaardiglijk te kijven, lachen, verkopen, betalen, beminnen, haten, en met de zijnen en met zich zelf om te gaan, niet af te laten, zich zelf niet af te gaan; dit is een zeldsamer en zwaarder zaak, en echter min aanmerkelijk.

Geen Profeet in zijn laant.

Zware werken maken groot gedruis.

Twerde

Tweede Afdceeling.

D'onbeampte en afgeſcheide levens zwaar in hun plicht. Alexanders deucht minder dan die van Sokrates. Uitterlijk gelaat een getuig van onze inwendige geſteltenis. Onze grote verbeelding van grote lieden. Naturelijke neigingen door onderwijs versterkt, niet verſwommen. Montaignes geoeffentheit in de Latynſche taal; en zijn verbaaſſheden daar in uitgedrukt. Men wil gaerne de ſchijnzonden, niet de ware zonden hervormen. Verkeerde verbetering der menſchen. Vermaak verontſchuldigt de zonde. Verhaal van zekere dief, en hoe hy, rijk geworden, zijn dievery betaalde. Pythagoras gevoelen van een nieuwe ziel te nemen, hoe te verſtaan. Geveinsde godvrachthgheit lichtelijk na 't open. Welke dingen het berou raakt. Beradingen; hun wijsz en kracht.

D'onbeampte en afgeſcheide levens zwaar en hard in hun plichten.

Alexanders deucht minder dan die van Sokrates.

Alexanders en Sokrates wetenschap.

D'afgeſcheide levens, wat men'er ook af zegt, onderſteunen daar door zo zware, of noch zwaarder en ingefpannender plichten, dan d'andere levens. D'onbeampten, zegt Ariſtoteles, dienen de deucht zwarelijker en hoger, dan de genen, die in Overheits ampten geſtelt zijn. Wy bereiden ons in d'uitſteekende voorvallen meer door roem, dan door geweten. De kortſte weg om tot roem en eer te geraken zou zijn, om het geweten het geen te vertichten, dat wy om d'eer doen. Alexanders deucht ſchijnt my op zijn tooneel minder wakkerheit te vertonen, dan die van Sokrates in deze nederige en duistere oeffening. Ik begrijp lichtelijk Sokrates in Alexanders plaats, maar kan Alexander niet in die van Sokrates begrijpen. De geen, die aan d'eerſte vraagt, wat hy doen kan, zal tot antwoord krijgen; de werrelt onderbrengen: en de geen, die 't aan de leſte vraagt, zal dit beſcheit bekommen; 't menſchelijk leven, volgens zijn naturelijke ſtaat, leiden; een wetenschap, die algemeender, gewichtiger en wettiger is. De prijs van de

ziel beſtaat niet in hoog, maar in geregdelijk te gaan: haar grootheit oeffent zich niet in de grootheit, maar in de middelmatigheit. Gelijk de genen, die ons oordeelen, en ons van binnen proeven, geen grote zaak van de glans onzer uitterlijke werken maken, en zien dat deze dingen niets zijn, dan ſtralen van ſijn water, die uit een gront opſpringen, de welk, zo veel het overige aangaat, ſlijkg en modderig is: op gelijke wijze maken de genen, die ons met deze fraje ſchijn van buiten oordeelen, een beſluit van onze inwendige geſteltenis, en kunnen de vermogens van 't gemeen, die met de huanen gelijk zijn, niet met deze andere vermogens te zamen voegen, die, zo verre van hun doelwit af zijnde, hen in verwondering trekken. Dus geven wy wijde geſalten aan de duivelen: en wie niet aan Tamburlan opgeſchorſte winkbraauwen, grote neusgaten, een afschrikkelijk aangezicht, en een overmarige geſtalte; gelijk de gene van d'inbeelding is, die hy uit het gerucht zijns naams voor hem ontſangen had. Indien men eertijes Erasmus aan my

D'uitterlijke ſchijn een gerul van onze inwendige geſteltenis.
Verbeelding van Tamburlan,
en van Erasmus.

T t t t 3

had

had vertoont, ik zou al 't geen, dat hy tot zijn knecht, en tot zijn waardingefproken had, zwarelijk anders, als voor spreekwoorden en gedenkwaardige Spreuken, genomen konnen hebben. Wy verbeelden ons gevoeghelijker den ambachtsman in zijn onderkieren, of by zijn wijs, dan een groot Voorzitter in de Raat, die om zijn gelaat en verstant eerwaardig is. Ons dunkt dat zy zich uit deze hoge tronon niet vernederen tot te leven. Gelijk de zondige zielen dikwijls, door enige vreemde aandrift, tot weldoen angeprikkelt worden; zo ook de deuchtsame zielen tot quaat te doen. Men moet hen dan naar hun bezadigde staat oordeelen, als zy t'huis zijn, zo zy 'er noch somtijts zijn; of ten minsten als zy naaft aan de rust, en in hun natuerlijke stant zijn. De natuerlijke neigingen worden door onderwijs geholpen en versterkt: maar zy veranderen, of overwinnen zelden. Duizent naturen zijn in mijn tijd, deur een strijdige onderwijzing heen, naar de deucht, of naar de zonde gefnappt.

Lucan. lib. 4.

*Sic ubi desuetæ silvis in carcere clausæ
Mansuevere fera, & vulsus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque.
Admonitæque sument gustato sanguine fauces,
Fervet, & a trepido vix abstinet ira magistro. a*

a Gelijk de wilde beesten van de boschen afgewent, en in de gevangenissen gefloten, tam zijn geworden, en hun dreigend gelaat hebben afgelegd, en geleert hebben de mensch te lijden: Maar indien

Men verdelg niet deze oorspronkelijke hoedanigheden; men dekt en verbergt hen. De Latynsche taal is my natuerlijk; ik versta haar beter, dan de Franfche. Maar daar zijn veertig jaren verlopen, in de welken ik haar ganschelijk niet in te spreken, en weinig in te schrijven gebruik heb: en echter ben ik, in d' uiterste en schichtige verbaaftheden, in de welken ik twee of drie malen in mijn leven gevallen ben, (van de welken d' een was dat ik mijn vader, gezont zijnde, bezwijmt op my zag neder vallen,) altijd uit de gront van mijn ingewant, eerst in Latynsche woorden uitgeborsten: dewijl de natuur, tegen zulk een lang gebruik, zich voordoet en uitdrukt; welk voorbeeld ook van genoeg anderen gezegt word. De genen, die de zeden des werrelts van mijn tijd gepoogt hebben door nieuwe gevoelens te verbeteren, hervormen wel de schijnzonden; maar niet de wezentlijke zonden, die zy misschien nach groter maken. Men heeft 'er de vergroting in te vreen. Men keert zich gaerne van alle ander weldoen af op deze uiterlijke hervormingen van minder kosten, en groter verdienste; en men voldoet daar door goetkoop d' andere natuerlijke, medezelfstandige en inwendige zonden. Aanmerk een weinig hoe onze ervarentheit daar meê vaart. Daar is niemant, zo hy op zich zelf merkt, die niet in zich een eige en hoofsvorm gevoelt, de

een kleine druppel bloets hen in hun dorstige mont koopt, zo vervallen zy weer tot hun woede en razernij: hun keel, de ze druppel bloets gesmaakt hebbende, zwelt en brand; en hun gramfchap kookt, en kan zich nauwelijks van hun siddende meester afhouden.

welk

Onz groot gevoelen van de grote lieden.

Hoe men de zielen moet oordeelen.

Natuerlijke neigingen door onderwijs versterkt, niet overwonnen

Montaignes kennis van de Latynsche taal.

Zijn verbaaftheden door de zelfde uitgedrukt.

Gezegt in de schijnzonden te hervormen, niet de ware zonden.

welk tegen d' onderwijzing, en tegen de storm der hartstochten, die daar tegen strijden, worstelt.

Wat my aangaat, ik gevoel my weinig door schokking bewogen; ik bevind my byna altijd in mijn plaats, gelijk de lome en zware lighaamen. Indien ik niet altijd t' huis ben, ik ben ten minsten niet verre van huis: mijn afdwalingen voeren my niet zeer verre wech; daar is niets in, dat sporeloos is, en tot het uiterste gaat, en daar by heb ik gezonde en wakkere verrukkingen. De wate veroordeeling, en die 't gemeen gebruik van onze menschen aangaat, is dat hun vertrek zelf vol van bederf en vuilheit, het denkbeeld van hun verbetering vermomt, en hun berou ziek en schuldig is, ja byna zo zeer als hun zonde zelve. Enigen merken niet langer de lelijkheit van de zonde, of om dat zy met een natuurlijke bant, of door lange gewoonte daar aangestipt zijn. Aan anderen, onder de welken ik ook getelt mag worden, wetet de zonde wel zwaar: maar zy wegen haar tegen de geneucht, of tegen andere gelegentheit, lijdten de zelfde, en lenen zich daar toe voor zekere prijs; doch echter op een zondige wijze, en blohartiglijk. Indien men mischien daar af zo verwijderde ongelijkheit van maat kon verbeelden, daar met recht het vermaak de zonde zou verontschuldigen, gelijk wy van de nuttigheit zeggen; zo was hy niet alleenlijk toevallig en buiten zonde, gelijk in de dievery, maar zelfs in haar oeffening, gelijk in de vermenging met de wijzen, daar in d'aanpakking geweldig, en, gelijk men zegt, somtijts onverwiondelijk is.

Ik zag onlangs, toen ik in Armaig-nak, op 't lark van een van mijn maag-schap was, een lamman, die van yder

de Dief gebynaamt was. Hy maak-te dus de rekening van zijn leven; dat hy, een bedelaar geboren zijde, en bevindende dat hy, in zijn broot met d'arbeit zijner handen te winnen, nooit zo verre zou komen, dat hy zich genoeg tegen de behoefte zou kunnen verzorgen, voornam en besloot een dief te worden. Hy had zijn gehele jonkheit in dienst-bacht, door middel van zijn natuurlijke sterkte, in veiligheid gepleegt. Want hy oogste en pakte de landen van anderen, maar verre van de hant, en met zo grote hopen, dat men zich niet inbeelden kon dat een man in een nacht zo veel op zijn schouders wechgedragen zou hebben. Hy paste ook hier op, dat hy de schade, die hy deed, verdeelde, en verspreide; in voegen dat de last niet zo hard op yder in 't bezonder aanquam. Hy bezit heden in zijn ouderdom matige rijkdom naar een man van zijn staat; daar af hy deze handel mag bedanken, van 't welk hy zich opentlijk biecht. Ja hy, om zich over zijn winsten met God te verzoenen, zegt dat hy dagelijks bezich is om door weldaden d'erfgenamen der gener, die hy bestolen heeft, te voldoen, en dat hy, zo hy 't niet kan uitvoeren, (want zulk tseffens te doen is onmogelijk) het zelfde aan ziju erfgenamen zal belasten, naar maat van de kennis, die hy alleen van 't quaar heeft behouden, dat hy yder aangedaan heeft.

Deze aanmerkt, volgens deze beschrijving, 't zy waar of valsch, de dievery als een onzerlijk bedrijf, en haat haar, maar minder dan de behoefte. Hy heeft 'er wel enkelijk berou af, maar niet voor zo veel zy dus opgewogen en vergolden word. Dit is niet deze gewoonte, die ons met

en zijn wonderlijke vol-doening.

Gepaste
staat van
Montaigne.

Verkeerde
verbetering
der men-
schen.

't vermaak
veront-
schuldigt de
zonde.

Verhaal van
reker dief,
door zijn
dieverij rijk
geworden;

de zonde inlijft, en onz verstant zelf daar naar voegt; en ook niet deze geweldige wiint, die onze ziel met zo zware schokkingen ontroert en verblind, en ons voor de tijd, oordeel en alles, in de macht der zonde stort. Ik doe gemenelijk geheel het geen, dat ik doe, en recht deur. Ik heb zelden beweging, die zich voor mijn reden verbergt en verschuilt, en die niet ten naasten by de voor toestemming van alle mijn leden beleid word, zonder inwendige verdeeltheit en beroerte. Mijn oordeel heeft 'er de schult, of 't lof geheel af, en heeft altijd de schult, die 't een maal gehad heeft: want het is byna van zijn geboorte af in een zelfde neiging, op een zelfde weg, en in een zelfde kracht. In 't stuk van algemene gevoelens vestte ik my ter plaats, daar ik my had te houden. Daar zijn geweldige, vaerdige en scherpzinnige zonden; laat ons die daar laten. Maar wat deze andere zonden aangaat, zo dikwijls hervat, overwogen en aangesproken, of zonden van aart en genegenheit, of zonden van belijdenis en bezigheid; ik kan niet bevatten dat zy daar in zo lange tijd in een zelfde zin en mening zouden zijn, zonder dat de reden en 't geweten van de geen, die hen bezit, zulks volstandiglijk zou willen, en dus verstaan. Het berou, 't welk hy roemt dat hem in zekere voorgeschreve oogenblik daar at overkoomt, is my wat te hard en te wrang om zulks in te beelden, en te vormen. Ik ben hier in niet van Pythagoras aanhang, dat de menschen, als zy de beelden der goden naderen, om hun godspraken te vergaderen, een nieuwe ziel nemen: 'ten waar hy dit wilde zeggen, dat zy voor die tijd vreemt, nieu en geleent moet zijn; dewijl d'onze zo weinig

Byblijvende zonden niet wel in de bezitter.

Pythagoras gevoelen van een nieuwe ziel te nemen, hoe te verstaan.

bewijs van zuivering en nettigheid, aan dit ampt passende, toont. Zy doen recht tegen de leerregels der Stoïschien, die wel aan ons bevelen d' onvolmaaktheden en zonden, die wy in ons erkennen, te verbeteren, maar aan ons verbieden de rust onzer ziel daar door t'ontrusten. Dezen maken aan ons vroed dat zy 'er inwendiglijk grote ongeneucht en knaging af hebben; maar wat de boete, verbetering en nalating daar af aangaat, zy doen ons niets daar af bemerken. 't Is geen genezing, zo men zich niet van 't quaat ontlaf. Indien 't berou op het bekken van de schaal woog, het zou de zonde ópwegen. Ik vind geen hoedanigheit zo licht nat' apen, als de godvruchtigheit, zo men de zeden, en 't leven niet daar naar vormt; haar wezenheit is duister en verborgen, en de schijn licht en prachtig.

Berou der Stoïschien hoedanig.

Geveinsde godvruchtigheit licht na. t'apen.

Wat my aangaat, ik kan niet begeren in 't algemeen anders te zijn: ik kan mijn algemene vorm veroordeelen, mishagen daar in hebben, en God voor mijn gehele hervorming, en voor de verschoning van mijn naturelijke zwakheit bidden: maar ik moet, gelijk my dunkt, dit geen berou noemen, ja zo weinig, als d' ongeneucht van geen Engel, of van geen Kato te zijn. Mijn werkingen zijn geregelt en overëenkominig met het geen, dat ik ben, en met mijn natuur. Ik kan niet beter doen. Het berou raakt niet eigentlijk de dingen, die niet in onze macht zijn; maar wel de weerswil. Ik verbeed ontelijke hoger en beter geregelde naturen, dan de mijne. Ik verbeter echter daarom niet mijn vermogens; gelijk mijn arm en geest niet machtiger worden, om dat ik een ander bevat, die zodanig is. Indien d'inbeelding en begeerte van

Welke dingen het berou raakt.

een

een edelder werking, dan d' onze, berou van d' onze voortbracht, zo zouden wy berou van onze onschuldigste werkingen moeten hebben; om dat wy wel oordeelen dat zy in d' uistteekentse natuur met een groter volmaaktheit en waerdigheid beleid zouden worden; 't welk wy ook zouden willen doen.

Als ik de handel van mijn jonkheit met mijn ouderdom overweeg, zo bevind ik dat ik hem gemenelijk met ordening, naar mijn staat, beleid heb. Dit is 't alles, dat mijn wederstant vermag. Ik vleid my niet; ik zou in gelijke omstandigheden altijd zodanig zijn. Dit is geen vlak, maar eerder een algemene verwing, die my smet. Ik ken geen uitwendig, middelmatig, en schijnplichtig berou; het moet my van alle zijden treffen, eer ik 't dus noem; het moet mijn ingewant prikkelen, en zo diep treffen, als God my ziet, en ook zo algemenelijk. Wat

de koophandel aangaat, veel goede kanssen zijn my ontsnapt by gebrek van gelukkig beleid. Mijn raden hebben echter wel uitgekozen, naar de voorvallen, die men hen voorhoud. Hun gewoonte is, altijd de gemakkelijkste en zekerste zijde te kiezen. Ik bevind dat ik in mijn verlede beradingen altijd, volgens mijn regel, wijsfelijk, naar de staat van 't onderwerp, dat men my voorstelde, voortgegaan ben; en ik zou van hier over duizent jaren in gelijke gelegentheden desgelijks doen: ik aanmerk niet hoedanig zy nu is, maar hoedanig zy was, toen ik 'er my over beried. De kracht van alle beeraat bestaat in de tijt. De gelegentheden en zaken rollen en veranderen zonder ophouden. Ik ben in mijn leven in enige grove en gewichtige dodingen gevallen: niet by gebrek van goed bericht; maar by gebrek van geluk.

Beradingen,
hun wijze en
kracht.

Darde Afdeeling.

In de zaken zijn verborge en onramelijke delen. Raden en nitvallen buiten berou. Onbeveinsde raden moeten niet verdoeten worden. Montaigne gement zijn eige vaat te gebruiken. weinig vaat te geven veroorzaake rust. D' ouderdom bringe toevallig berou mee. Onz' oordeel moet niet in de werreltsche zaken verbijstern. De bekeringen in d' ouderdom zwak. Onz' voorgaande leven moet zodanig geweest hebben, dat wy 's niet beklagen. De herdenking van 't voorgaand geluk moet ons de tegenwoordige staat geduldiger doen verdragen. De matigheit moet om haer zelve, en uit eerbiedigheit tot God bemint worden. D' ouderdom lastiger ziekten, dan de jonkheit, ondervoopen, en maake meer rimpelen in de geest, dan in 's aangezigt.

Verborge
en onrame-
lijke delen
in de zaken

IN de voorwerpen, die men handelt, zijn verborge en onramelijke delen; bijzonderlijk in de natuur der menschen; stomme gesteltheden,

zonder zich te vertonen, en somtijts aan de bezitter zelf onbekent; die door overkomende gelegentheden te voorschijn komen, en wakker worden.

V v v v

den. Indien mijn voorzichtigheit hen niet heeft konnen deurdringen en voorzeggen; ik weet 'er haar geen ondank af; haar ampt houd zich in haar palen. Indien d' uitval my regen is, en de zijde, die ik geweigert heb, begunstigt, zo 'er geen raat toe is: ik wijt dit niet aan my; ik beschuldig mijn geval, niet mijn werk. Dit word geen berou genoemd. Focion had aan d' Atheners zeker bericht gegeven, 't welk niet gevolgt wierd. Toen echter de zaak, tegen zijn gevoelen, voorspoedighijk uitviel, zeide iemand tot hem: Wel, Focion, zijt gy te vreden, dat de zaak zo wel gaat? Ik ben, antwoordde hy, wel te vreden dat dit gebeurt is; maar ik heb geen berou van dat ik dat geraden heb. Als mijn vrienden zich by my vervoegen, om raat van my t' ontfangen, zo raad ik hen onbeschoolde-lyk, en naaktelijk, zonder my (gelijk byna de gehele werrelt doet) hier mee te verletten, dat de zaak, gevaerelyk zijnde, gehael anders, dan ik meen, kan uitvallen; daar door zy my mijn verraat zouden konnen verwijten. My is hier aan niet gelegen: want zy zullen ongelijk hebben, en ik heb hen deze dienst niet moeten weigeren.

Ik heb mijn gebreken, of ongelukken zelden aan iemand anders, dan aan my zelf, te wijten. Want zeker, ik gebruik zelden eens zaders bericht, dan uit een bewijs van plichtdientst, uitgezonderst ter plaats, daar ik onderwijs van weteuschap, of van kennis van de daat behoef. Doch in de dingen, daar in ik alleenlijk 't oordeel heb te gebruiken, konnen de redenen van anderen my dienen om my te steunen, en te versterken; maar weinig om my te weren, en af te keren. Ik aanhoor hen alle gunstighijk, en stem-

mighijk: maar, zo my wel heugt, ik heb tot noch toe geen anderen, dan de mijneu, geloofst. Zy zijn in mijn zin niets anders, dan vliegen en muggen, die mijn wil om de tuip leiden. Ik acht mijn gevoelens weinig; maar ik acht ook die van anderen niet veel. 't Geval betaalt my waerdighijk. Ontfang ik weinig raat, ik geef ook weinig. Ik ben weinig daarom verzocht, en noch minder geloofst. Ik weet geen gemeen, noch bezonder bestaao, 't welk door mijn raat aangerecht en befest is. De genen zelve, die 't geval enigins daar aangehouden had, hebben zich liever van alle andere haarsenen, dan van de mijnen, willen laten beleiden. Ik wil 't ook liever dus, als de geen, die zo verzuchtig in de rechten van mijn rust, als in de rechten van mijn achtbaarheid en gezach ben. Als men my daar laat, zo doet men naar mijn voorwending, de welke is in my zelf te bestaan, en te houden. Ik schep vermaak in niet in eens anders zaken geraakt, en van hun gequetter vry te zijn. Ik heb weinig weerwil in alle zaken, als zy voorby zijn, hoe 't 'er ook medegaan is: want deze inbeelding, dat zy dus moesten geschieden, maakt my zonder zorg en bekommernis. Zie hen daar in de grote loop van de gehele werrelt, en in de schakeling van d' oorzaken der Stoffen. Uw verbeelding kan 'er, door wenschen en inbeelding, niet een slip in veranderen, zonder de gehele ordening der dingen, het verleden en toekomstende, om te werpen.

Voorts, ik haat dit toevallig berou, 't welk d' ouderdom mee brengt. De geen, die eertijts zeide dat hy aan de jaren was verplicht, om dat zy hem van de wellust hadden verlost, had een ander gevoelen, dan 't mijne.

Ik

Raden en uitvallen buiten bezou,

Onbeveinsde raden moeten niet verweeten worden.

Montaigne gewent elge raat te gebruiken.

Weinig raat te geven verdoorzaakt rust.

De mensch niet machtig iets te veranderen.

Toevallig berou, door d'ouderdom medegebracht.

Ik zal ooit aan d' onmacht dank weten over 't goet, dat zy aan my doet. *De voorzienigheid zal nooit zo afkeerig van haar eige werk bevonden worden, als de zwakheit onder de bestervende dingen zy.*

De lusten in d'ouderdom weinig.

Onze lusten zijn weinig in d'ouderdom; een diepe zadheit neemt ons in de slag. Ik zie hier in niets, dat het geweten raakt. De geemelikeit en zwakheit drukken ons een slaauwe en druipende deucht in. Wy moeten ons niet zo gantschelijk tot de naturelijke veranderingen en ontsteltenissen laten vervoeren, dat wy ons oordeel daar door verbasterden. De jonkheit en de geneucht hebben eertijts niet zo veel uitgewerkt, dat ik 't aangezicht der zonde niet in de wellust heb gekent. De walging, die de jaren my aanbrengen, maakt ook nu niet dat ik dat van de wellust in de zonde niet ken. Nu ik 'er niet meer ben, oordeel ik 'er af, als of ik 'er was. Ik, die de zelfde krachtiglijk en naestiglijk afweer, bevind dat mijn reden de zelfde is, die ik in mijn ongebondenste jaren had: doch niet dan by geval; om dat zy, al out wordende, verzwakt en verérgert is. Ik bevind dat zy dit, dat zy weigert my in dit vermaak te dompelen, uit inzicht van mijn lighamelijke gezontheit, zo weinig, als eertijts, zou doen, uit oorzaak van de geestelijke gezontheit. Ik acht haar niet dapperder, om dat ik haar buiten de strijt zie. Mijn bekoringen zijn zo gebroken en vernietigt, dat zy niet waardig zijn dat zy 'er zich tegenstelt: ik bezweer hen, met alleenlijk de handen voor uit te steken. Dat men haar deze oude begeerlijkheit voor ogen stel; ik vrees dat zy minder kracht zal hebben om haar tegenstaan, dan zy eertijts had. Ik zie haar niets in 't bezonder oordeelen, 't welk zy

Onz oordeel moet niet in de werreltsche zaken verblijft worden.

De bekoringen in d'ouderdom te zwak, dat de reden zich daar tegen zou sellen.

toen niet oordeelde; ik zie geen nieuwe klaarheit. Dieshalven, indien 'er gezontheit is, 't is een bedorve gezontheit. Zeker, een elendig slaach van hulpmiddel, dat men zijn gezontheit aan de zieke verplicht is. Deze plicht te doen past niet aan onz ongeluk, maar aan 't geluk van onz oordeel. Men doet my niets doen door de quetsingen en quellingen, dan hen vervloeken; dit is voor de genen, die niet, dan met geestelagen, wakker worden. Mijn reden heeft haar loop ruimer in de voorspoet; zy is meer verlet en bezich in de qualen, dan in de geneuchten te verduwen. Ik zie klarelijk by helder weer. De gezontheit vermaant my zo wel nuttelijker, als vrolijker, dan de ziekte. Ik ben op 't naaste, dat my mogelijk was, aan mijn herstelling en regeling gekomen, toen ik de zelfde te genieuten had. Ik zou beschaamt en nijdig zijn, zo d' elende en 't ongeluk van mijn ouderdom zich boven mijn goede, gezonde, wakkere en schrandere jaren mogten stellen; en dat men my had te schatten, niet naar 't geen, dat ik heb geweest, maar naar 't geen, daar in ik opgehouden heb te zijn.

De menschelike gelukzaligheid, naar mijn oordeel, bestaat in gelukliglijk te leven, niet, gelijk Antisthenes zeide, in gelukkiglijk te sterven. Ik heb nooit getracht op een gedrochtelijke wijze de staert van een Wijsbegeerige aan 't hoofd en lighaam van een verlore en bedorve man vast te maken, noch dat dit snood einde het schoonste, geheelste en langste deel mijns levens verloghenen en verzaken zou. Ik wil my overal eenpariglijk vertonen en zien laten. Indien ik weêr te leven had, ik zou leven gelijck ik geleest heb. Ik klaag niet over 't voorgaande, en vrees niet voor

Waar in de mensche-lijke gelukzaligheid bestaat.

Ont voorgaande le-
ven behoort
zodanig ge-
weeft te
hebben, dat
wy 't niet te
beklagen
badden.

De herden-
king van
't voorgaan-
de geluk,
behoort ons
de tegen-
woordige
staat gedul-
dighker te
doen dra-
gen.

De matig-
heit te be-
minnen om
haar zelve,
en om Gods
wil.

F D'ouder-
dom lastiger
ziekten on-
derworpen,
dan de jonk-
heit. J.

't aanstaande; en, zo ik my niet be-
drieg, 't is van binnen omtrent ge-
gaan, als van buiten. Dit is een der
voornaamste verplichtingen, die ik
aan mijn geval heb, dat in de loop van
mijn lighamelijke staat yder ding op
zijn tijt beleid is geweest; ik heb 'er
't groen, de bloem, en de vrucht af
gezien, en zie 'er de verdorring af:
doch gelukkiglijk, dewijl 't naturelijk
is. Ik verdraag de qualen gemakke-
lijker, om dat zy in hua tijt zijn, en
ook om dat zy my gunstighker aan
't lang geluk van mijn voorgaand le-
ven doen gedenken. Desgelijks, mijn
wijsheit kan in de beide tijden wel van
een zelfde gestalte zijn; maar zy was
daatvaerdiger, groener, vrolijker, en
levendiger dan zy heden afgemat,
knorrig en pijnlijk is.

Ik verwerp dan deze gevallen en
pijnlijke hervormingen. God moet
onz gemoed raken: onz geweten
moet zich van zelf verbeteren, door
de versterking van onze reden, niet
door verzwakking onzer begeerlijk-
heden. De wellust is in zich noch
bleek, noch wanverwig, om dat zy
van lopige en ontsfelde ogen aange-
zien word. Men moet de matigheid
beminnen, zo om haar zelve, als uit
eerbiedigheid tot God, die haar aan
ons bevolen heeft; gelijk ook de
kuisheit. De gene, die de zinkingen
aan ons lenen, en die ik aan de
weldaat van mijn darm pijn verplicht
ben, is noch kuisheit, noch matigheid.
Men kan niet roemen dat men de
wellust verächt en overwint, zo men
haar niet ziet, zo men haar, en haar
bevalligheden, krachten en aanlok-
kenfte schoonheit niet kent. Ik ken
hen beide; aan my staat het zulks te
zeggen. Maar my dunkt dat onze
zielen in d' ouderdom lastiger ziekten
en onvolmaaktheden onderworpen

zijn, dan in de jonkheit. Ik zeide 't, toen
ik jong was, en toen men my om mijn
jonkheit by de neus vatte; ik zeg het
noch, nu mijn grijzen hairen achtung
en gezach daar toe aan my geven. Wy
noemen de zwaarmoedigheid, en de
walging van de tegenwoordige din-
gen wijsheit: maar zeker, wy verla-
ten niet zo zeer de zonden, als wy
hen wel verwisselen, en, naar mijn
gevoelen, in erger. Behalven een
dwaze en bouwvallige verwaantheit,
een lastig geklap, deze doornächtige
en ongehantsame zeden, het waan-
geloof, en een belachelijke zorg en
kommer voor de rijkdommen, als men
't gebruik daar af verloren heeft, vind
ik 'er meer nijt, ongerechtigheit en
boosaardigheid. Zy maakt ons meer
rimpelen in de geest, dan in 't aange-
zicht; en men vind geen zielen, of
zeer weinig, die in hun outwording
niet wrang of muffig worden. De
mensch gaat geheel naar zijn aan-
wafing, en afneeming. Als ik Sokrates
wijsheit, en veel omstandigheden van
zijn verwijzing-aanmerk, zo zou ik
darren geloven dat hy by overtreding
enigfins met voordacht zich daar toe
bereide: dewijl hy, zo na aan de
zeventig jaren out zijnde, de verftij-
ving der rijke gangen van zijn geest, en
de verblindung van zijn gewone klaa-
rheit te lijden had. Wat veränderin-
gen zie ik hem dagelijks in veel din-
gen maken, die aan my bekent zijn?
't Is een machtige ziekte, en die na-
turelijk, en zonder zulks gewaar te
worden insluipt. Men behoeft grote
voorraat van oeffening, en grote om-
zichtigheid, om d' onvolmaaktheden,
daar meê zy ons belast, te mijden, of
ten minst en om hun voortgang te ver-
zwakken. Hoe zeer ik haar de wegen
afsnijd, ik gevoel echter dat zy my
nader koomt. Ik sta zo lang, als ik
kan;

De walging
van het te-
genwoordige
ge't onrecht
wijsheit ge-
noemt.

D'ouder-
dom maakt
meer rimpelen in de
geest, dan in
t' aange-
zicht.

en is een
lastige en
ongevoelige
ziekte.

kan; maar ik weet niet waar zy eindiglijk my zelf geleiden zal. Doch het ga zo 't wil, ik ben veruoegt dat men weet van waar ik gevallen zal zijn.

Van drie Handelingen.

DARDE H O O F T D E E L.

Eerste Afdeling.

Wat de voornaamste bequaamheit in de mensch is. Ledigheid schadelijk voor de ziel. Bezigheden van een wakker gemoed. Geringe beradingen niet waerdig dat men de gedachten daar op vest. Al te keurig maake de mensch onbequaam om met menschen te handelen. Zich van 't gemeen volk af te zonderen is dwaasheit. Montaignes koelheit en yver in vrientschap te maken. Vrientschap gezellig, maar niet hooplopende. Al te meesterlijk tegen de zijnen is te verwerpen. Onze geest behoeft eerder een toom, dan sporen. Natuurlijke gaven meer 't achten, dan de verkregen. Nutteloze kunsten voor de vrouwen. Hoe zy de Dichtkunde, Historien en Wijsbegeerte hebben te gebruiken. Naar welke eerzaamheit men te trachten heeft. Hoe men in de gezelschappen heeft te wezen. Montaignes stilte in een woelig huis. Onze geest toont zijn voortreffelijkheid in alle zaken. D'ondervouwing niet minder aangenaam, schoon zy de meesterlijkheit achterlaat.

Voornaamste bequaamheit van de mensch.

liv. iii. 39. cap. 40.

MEn moet zich niet zo vast aan zijn eige aart en zinnelijkheid binden. Onze voorname bequaamheit is, zich tot verscheide gebruiken te konnen toepassen. Zich door nootzakelijkheid aan een enige sleur vast en verbonden te houden, is wel te zijn, maar niet te leven. De schoonste zielen zijn de genen, die meer verandering en gebuigzaamheit hebben. Zie hier een eerlijke getuigenis van d'oude Kato. *Zijn geest was zo gebuigzaam tot alles, dat het scheen dat hy, was hy ook deē, tot dat enige geboren was.* Indien 't aan my stond my op mijn wijze af te

rechten, daar is geen zo goede staat, aan de welke ik gehecht en vast zou willen zijn, zo ik my niet daār af ontslaan kon. 't Leven is een ongelijke beweging, zonder regel, en van veel gestalten. Zich geduriglijk te volgen, en in dier voegen van zijn neigingen ingenomen te zijn, dat men niet daar af kan dolen, en dat men hen niet kan keren en drajen, is niet vrient van zich zelf, en noch minder meester te zijn; 't is slaaf daar af te wezen. Ik zeg dit nu, om dat ik my niet gemakkelijk uit de last en moeijelijkheid van mijn ziel kan redden, te weten hier in; dat zy niet

De neigingen moesten niet afsijf worden.

V v v v } geme-

gemeenlijk bezich kan zijn, dan daar zy belemmert is, en zich niet, dan geheel en ingespannen, oeffenen. Hoe geringe stoffe men aan haar geeft, zy vergroot haar gemeenlijk, en rekt haar uit, ja zo verre, dat zy 'er zich met alle haar krachten toe begeven moet. Haar ledigheid is dieshalven, aan my een kommerlijke bezigheid, en die mijn gezondheid quetsft. De geesten behoeven ten meestendeele vreemde stoffe, om rap te worden, en zich t'oeffenen: maar de mijne behoef't er af, eerder om zich te bezadigen, en slant te houden. *De zonden der ledigheid moeten door de bezigheid afgedreven worden.* Want zijn kommerlijkste en voornaamste oeffening is, zich voor zich-zelf t'oeffenen. De boeken zijn voor hem van 't gesalder bezigheden, die hem van zijn oeffening afrekken. Hy rept en roert zich op d'eerste gedachten, die hem voorkomen, en doet in alles proef van zijn wakkerheit. Hy besteedt zijn handeling en oeffening, nu in de kracht, en dan in d'ordering en bevallijkheit, en voegt, bezadigt en versterkt zich. Hy heeft middel om door hem zelf zijn vermogens op te wekken. De natuur heeft aan hem, gelijk aan alle anderen, genoeg van zijn eige stoffe, tot zijn nuttigheit, en genoeg eige zaken, of te vinden, of t'oordeelen, gegeven. Overdenken is een machtige en volkome oeffening voor de geen, die zich zelf wakkerlijk kan proeven, en te werk stellen. Ik wil liever mijn ziel smeden en zelf maken, dan haar cieren en optoien. Daar is geen zwakker, noch geen krachtiger bezigheid, dan die van zijn gedachten, naar dat de ziel is, t'onderhouden. *De grootste zielen, by de welken denken leven is, maken 'er hun bezigheid af.* De natuur heeft

haar ook met dit voorrecht beschonken, dat 'er niets is, 't welk wy zo lang kunnen doen; en ook geen werking, tot de welke wy ons gemakkelijker en gemeenlijker begeven. Dit is, zegt Aristoteles, de bezigheid der goden, daar uit hun en onze gelukzaligheid spruit.

Het lezen dient my bijzonderlijk, om door verscheide voorwerpen mijn redenering op te wekken, en om mijn oordeel, niet mijn geheugenis, bezich te houden. Daar zijn dan weinig bezigheden, die my zonder kracht en ernst bezich houden: doch de beleeftheit en schoonheit vervullen my, en nemen my zo zeer, of meer in, dan 't gewicht, en de diepheit. En dewijl ik in alle andere gemoenschap en berading slaap, en niets, dan de schors van mijn opmerking, daar toe leen, zo gebeurt aan my dikwijls dat ik in zodanige slechte en laffe redeneringen, die welstaans halven gestchieden, met bezuelen en wanvoegbelijkheden antwoord, die belachelijk, en voor een kint zelf onbetamelijk zijn; of dat ik my, met noch groter onbeleeftheit en wanvoegbelijkheid, hardnekkig aan 't zwijgen hou. Ik heb van d'een zijde een mijmerende aart, die my alleen tot my zelf trekt, en van d'andere zijde een lompe en kinderlijke onweetenheit van veel gemene dingen. Door deze twee hoedanigheden heb ik verkregen dat men in waarheit vijf of zes vertellingen kan doen, die zo tot zijn, als zy van iemand anders kunnen wizen.

Voorts, om mijn reden te vervolgen, deze lastige aart en gesteltheit maakt my teder en keurig in d'omme-gang met de menschen; ik moet hen op de toontafel uitkiezen. Dit maakt my onbequaam in de gemene werkingen.

Ledigheid
der ziel
schadelijk.

Bezigheden
van een
wakkerer
ziel.

Overwegen
een machti-
ge oeffening.

Overwegen
't werk der
goden, daar
in hun za-
ligheit be-
staar.

Waar toe
het lezen
moet die-
nen.

Geringe be-
radingen
niet waerdig
de gedach-
ten daar op
te vellen.

Handelstg
met de
menschen.

Alte keu- gen. Wy leven en handelen met het
 rig maak- volk. Indien des zelfs ommegang
 de menfch aan ons lastig is, indien wy ons te
 onbequaam om mer de waerdig kennen om ons naar de ne-
 om mer de derige en gemene zielen te voegen,
 menschen te handelen. (en de nederige en gemene zielen zijn
 dikwijls zo geregelt, als de fijnften; en alle wijsheit is onwijsheit, zo zy
 zich niet naar de gemene onwijsheit
 (chikt) zo moeten wy ons niet langer
 bemoejen, noch met onse eige zaken,
 noch met die van anderen: en echter
 worden de gemene en bezondere za-
 ken met deze menschen verhandelt.

Natuurte volgen best. De schoonste gang en tred van onze
 ziel is de geen, die minst gewrongen,
 en naturelijkt is: de minst bedwonge
 bezigheden zijn de besten. O God!
 hoe goede dienst bewijst de wijsheit
 aan de genen, welker begeerten zy
 naar hun macht regelt! Daar is geen
 nutter wetenschap. Sokrates spreuk,
 die hy veelrijts in de mont had, was:
 Naar dat men vermag. Zeker, een
 spreukwoort van grote zin. Men moet
 onze begeerten tot de dingen, die ge-
 nakkelijkt en naast by zijn, stieren,
 en hen daar aan hechten. Is 't niet
 grote dwaasheit voor my, dat ik niet
 met duizenden van menschen over-
 eenkoom, aan de welken mijn geval
 my te zamen voegt, en die ik niet
 kan missen, om my aan een of twee
 te houden, die buiten mijn handel en
 gemeenschap zijn, of liever aan een
 eigenzinnige begeerte van iets, dat ik
 niet bekomen kan? Mijn zachte ze-
 den, vijandinnen van alle scherpig-
 heit en strakheit, konnen my lichte-
 lijk van alle nijt en vijantschap ontlast
 hebben. Ik spreek niet van bemint
 te zijn: maar niemant gaf ook meer
 oorzaak en gelegentheit om niet ge-
 haat te wezen.

Montaignes De koelheit van mijn verkeering
 koelheit, en en ommegang heeft ondertuffchen

met recht my van de gunst van veel
 menschen berooft, die echter hier in, ook yver in
 dat zy 't anders, en in een erger zin vrientschap
 verklaren, te veröntschildigen zijn. te maken.
 Ik ben zeer bequaam om ongemene en
 uitgekoze vrientschappen te verkrij-
 gen, en t' onderhouden, om dat ik
 met grote honger naar de gemeen-
 schappen en gezelligheden hap, die
 met mijn smaak overeenkomen. Ik
 doe my hier in voor, en val zo gratig-
 lijk uit, dat ik zelden mis in wat te
 krijgen, en indruk op de plaats te
 doen, daar ik op aanval; ik heb 'er
 dikwijls gelukkige bliken af gegeven.
 In de gemene vrientschappen ben ik
 enigfins onvruchtbaar en koel: want
 mijn gang is niet naturelijk, zo hy niet
 zijn volle loop heeft. Hier koomt
 noch by dat mijn geval, my van mijn
 jeucht af tot een enige en vol-
 maakte vrientschap gewent, en daar
 op verlekkert hebbende, my enigfins
 van d' anderen heeft doen walgen, en
 al te zeer in mijn verbeelding inge-
 drukt dat hy een gezellig, geen hoop-
 lopedier is, naar dat deze Oude
 zeide: daar beneffens, dat ik, vol-
 gens mijn natuur, my zwarelijk half,
 en met deze bezadichtheit kan mede-
 delen; gelijk ook met deze slaafche
 en achterdochtige voorzichtigheit,
 die men in d' ommegangen dezer tal-
 rijke en onvolmaakte vrientschappen
 aan ons beveelt. Het voornaamste,
 dat men in deze tijt aan ons gebied, is
 dat men niet, dan met groot gevaar,
 of verkeerdelijk, van de werelt mag
 spreken: en echter zie ik wel dat de
 geen, die, gelijk ik, de nuttigheden
 van zijn leven (te weten de wezen-
 lijke nuttigheden) tot zijn einde en
 doelwit heeft, deze zwarigheden en
 naankourigheden van aar, gelijk de
 pest, moet vlieden. Ik zou een ziel
 van verscheide zolderingen en verdie-
 pingen gen.

pingen prijzen, die zich kan stijf houden, en laten zakken, die overal, daar zijn ziel hem voert, wel is, die van zijn gebou, van zijn jacht, en van zijn krakkeel met zijn gebuur kan kouten, en met vermaak tot een timmerman, of tuinman kan spreken. Ik benijd de genen, die zich met de minsten van hun gevolg gemeen kunnen maken, en met hen van hun werk kouten. Ik heb geen behagen in Platoos raat van altijd met een meesterlijke taal, zonder boertery en gemeenschap, tot zijn dienaars, 't zy mannelijk of vrouwelijk, te spreken. Want behalven mijn redelijkheid is 't onmensschelijk en ongerecht dit voorrecht van 't geluk, hoedanig het ook is, zo veel te doen gelden; en de burgerlijke besteringen, daar minder ongelijkheit tusschen de meesters en knechten geleden wordt, schijnen my de billiksten. D' anderen zijn bezich met hun geest op te hijsen, en te doen opvliegen; ik met hem te doen nederstrijken, en te laten dalen: hy is niet zondig, dan in uitstrekking.

Meesterlijke taal tot de zijnen van Montaigne verworpen.

Horat. Carmin. lib. 3. Od. 19.

*Narras & genus Eaci,
Et pugnata sacro bella sub Ilio:
Quo Chium pretio cadum
Mercurus, qui aquam temperet
ignibus,
Quo prebente domum, & quora
Pelignis caream frigoribus, ta-
cet. a*

Onze geest behoeft meet ingetoomt, dan aangeprikkelt.

Gelijk de Lacedemonische dapperheit bezadichtheit, en de zoete en

a Gy verbaalt Eakus geslacht, en de strijden, voor 't gewijd Ilion gestreden. Maar gy zwijgt voor welke prijs wy de wijn van Chius zullen verkopen, wie 't water met vuur zal temperen, wie 't huis zal verschaffen, en in welke uur ik de Pelignische koudt zal derven.

aangename klank van 't gespeel der fluiten behoefde, om haar in d' oorlog te leiden, uit vrees van dat zy niet tot roekeloosheit en woede zou vervallen; in plaats dat alle d' andere volken gemenelijk scherpe en sterke klanken en stemmen gebruiken, die de moed der krijgslieden tot geweld te doen verwekken en verhitten: zo dunkt my ook, tegen 't gewoon gebruik, dat wy in d' oeffening van onze geest ten meestendeel meer loor, dan vleugelen, meer koelheit en stilte, dan hitte en roering behoeven. Inzonderheit dunkt my dat men zich zot betoont, als men de verstandige onder de genen speelt, die 't niet zijn, als men altijd ingetoomdelijk spreekt, en op een hairtje redeneert. Men moet afkomen tot de fleur en gewoonte der gener, met de welken men is, en somtijts naar d' onkunde trachten. Zet de kracht en scherpzinnigheit ter zijden: in 't gemeen gebruik is 't genoeg dat men ordening houdt. Krup, zo veel 't overige aangaat, ter aarde, indien zy 't begeren. De geleerden stoten zich gaerne aan deze steen: zy pralen op hun geleertheit, en zagen hun boeken overal. Zy hebben in deze tijd de vertrekken en oren der juffrouwen daar af zo vol gepropt, dat zy, zo zy d' inhoud daar af niet hebben onthouden, ten minsten het gebaar daar af hebben, en in alle redenen en zaken, van hoe klein belang, en hoe gemeen zy ook zijn, een gewoonte van spreken en schrijven, die nieu en geleert is, gebruiken,

Men moet zich naar de gemeene fleur voegen.

Tuffrouwen uitzetlijk verstandig.

*Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta;
quid ultra?
Concumbunt docti. b*

b Door deze reden tonen zy hun schrik; hun

en Plato en S. Thomas in die dingen bybrengen, in de welken d' eersten, die hen voorquam, ook wel tot getuig zou kunnen dienen. De geleertheit, die hen niet tot in de ziel heeft kunnen deurdringen, is hen op de tong gebleven. De welgebore vrouwen, zo zy my geloven, zullen zich vernoegen met hun eige en natuurlijke rijkdommen te doen gelden. Zy dekken en verbergen hun eige onder vreemde schoonheden. 't Is grote slechtigheit dat men zijn eige klaarheit verlikt, om van een vreemd en geleent licht te blinken. Zy zijn onder de list en veinzery bedolven en begraven; geheel een doasje. Zy kennen zich niet genoeg. De werrelt heeft niets schoonder. De kunsten t'eren, en 't blanketfel te blanketten staar aan hen. Wat behoeven zy anders, als gefert en bemint te zijn? Zy hebben en weten niet dan genoeg daar toe. Men behoeft slechts de vermogens, die in hen zijn, een weinig op te wekken, en aan te steken. Als ik hen aan de Rederijk-kunst, aan de kunst van t'oordeelen, aan de Redenkunde, en aan diergelijke magere dingen, die zo ydel en onnut tot hun gebruik zijn, gehecht zie, zo begin ik te vrczen, dat de menschen, die 't hen raden, zulks doen om recht te hebben van onder deze naam over hem te heerschen. Want wat andere verschoning zou ik voor hen vinden? 't Is genoeg dat zy, zonder ons, de bevallijkheit van hun ogen by de vrolijkheit, strengheit en zachtmoedigheit kunnen voegen, een neen met ruwigheit, twijffeling en gunst

hun gramschap, blijfchap en bekommernissen: door deze reden storten zy de verborgentheden van hun gemoed uit, en (wat meer?) slapen zy geleerdelyk by.

temperen, en geen verklaarder voor de redeneringen zoeken, die men tot hun dienst doet. Met deze wetenschap hebben zy een volkome heerschappy, en heerschen over de heerschers van 't school.

Indien 't hen echter quelt dat zy ergens, waar in 't ook is, voor ons wijken, en uit nieuwsgierigheit deel aan de boeken willen hebben, de Dichtkunde is een bequame eige bezigheit tot hun behoef; zy is een dartele en scherpzinnige kunst, om alles met bevallijkheit, en tot toon te spreken, gelijk zy doen. Zy zullen ook verscheide nuttigheden uit de Historie halen. Wat de Wijsbegeerte betreft, zy zullen van dat deel, 't welk tot het leven dient, de redeneringen nemen, die hen onderwijzen om van onze aart en zeden t'oordeelen, en zich van onze verraderijen te verdedigen; om de roekeloosheit van hun eige begeerten te regelen, hun vryheit wel te gebruiken, de geneuchten des levens te verlangen, en de wispelturigheid van een dienaar, de strafheit van een gemaal, de moeijlikheit der jaren en rimpelen, en diergelijke dingen te verdragen. Daar ziet gy op 't meeste wat deel in de wetenschappen ik aan hen toevoegen zou.

Daar zijn bezondere, afgescheide en ingetrokke naturen. Mijn wezenlijke vorm is bequaam om gemeen te worden, en te voorschijn te komen. Ik ben geheel uitwendig; en sta ten toon. Ik ben tot de gezelligheit en vrientschap geboren. D' eenzaamheit, die ik bemin, en daar af ik spreek, is voornamelyk niets anders, dan mijn genegentheden en gedachten weër tot my te brengen, niet mijn treden, maar mijn begeerten en zorg in te romen, en te prangen.

X x x x met

Natuurlyke
rykdom
meer
t'achten,
dan de ge-
maakte.

Nutteloze
kunsten aan
de vrouwen.

Mijn midde-
len om te
heerschen.

De gedich-
ten en histo-
rien aan de
vrouwen
veroorloft.

Hoe zy de
Wijsbegeer-
te hebben te
gebruiken.

Naar welke
eenzaam-
heit men
trachten
moet.

met de vreemde zorgvuldigheid af te zeggen, en de dienstbaarheid en verbintenis dodelijk te vlieden; en niet zo zeer het gedrang der menschen, als der zaken en bezigheden te schuwen. De plaatsige eenzaamheit, om de waarheit te zeggen, strekt my eerder uit, en verwijdert my buitenwaarts. Ik begeef my liever tot de zaken van de staat, en des werrelts, als ik alleen ben. In 't Hof, en in 't gedrang besluit en prang ik my in mijn eige huid. Het gedrang drijft my binnewaarts. Ik ben nergens zo dwaasfelijk, zo ongebondentlijk, en zo bijzonderlijk, als in de plaatsen, daar men ontzach heeft, en daar men dienstplichtige voorzichtigheit beoont. Niet onze dwaasheden, maar onze wijsheden, doen my lachen.

Hoe men in de gezelschappen heeft te wezen,

Wat mijn aart en natuur aangaat, ik ben geen vijant van 't gewoel der Hoven. Ik heb 'er een deel van mijn lelen in verleren. Ik ben genegen om my vrolijk in de grote gezelschappen te tonen, doch op voorwaarde, dat dit by tijden, en naar mijn welgevalen zy. Maar deze weekheit van oordeel, daar af ik spreek, hecht my met gewelt aan d'eenzaamheit. Ja tot mijnent, in 't midden van een bevolkt huisgezin, en in een der meestbevolkte huizen, zie ik volk genoeg; maar zelden zodanigen, met de welken ik my gemeen te maken heb. Ik behou daar voor my, en voor d'anderen, een ongewone vryheit. Men weet 'er van geen plechtelijke diensten, van verschijning en geleidingen, en van zodanige andere lastige inzettingen onzer heusheit; zeker, een slaafsche en lastige gewoonte. Yder leeft 'er op zijn wijze; en de geen, die wil, voed 'er zijn gedachten. Ik hou 'er my stom, peinsachtig en besloten, zonder mijn gasten

Montaigne's stilte in een woelig huis.

te quetsen. De menschen van gezelligheit en gemeenzaamheit, naar de welken ik zoek, zijn de genen, die men eerlijke en schrandere lieden noemt. Het beelt van de zodanigen doet my van d'anderen walgen. Dit is, om 't wel te verstaan, de zeldzaamste van onze vormen; een vorm, die men bijzonderlijk aan de natuur verplicht is. 't Einde en ooggemerk van deze handeling is enkelijk de gemeenzaamheit, ommevang, en 't gesprek; d'oeffening der zielen zonder andere vrucht. In onze redeneringen zijn my alle zaken gelijk: my is 'er niet aangelegen dat 'er noch gewicht, noch diepte in is; de bevallijkheit en welwoeghelijkheit zijn 'er alrijt. Alles is 'er geverwt van een rijp en bestendig oordeel, dat met grootheit, opehartigheit, vrolijkheit en vrientschap vermengt is. Onze geest toont zijn schoonheit niet alleenlijk in de zaak der verplaatsingen, en in des Konings ziken, maar ook niet minder in de bezondere koutingen. Ik ken de mijnen zelfs in de stilte, en aan hun glimlach, en ontdek hen misschien beter aan de tafel, dan in de raat. Hippomachus zeide met rechte dat hy de goede worstelaars kende, alleenlijk mer hen langs de strazt te zien gaan. Indien d'onderwijzing bekeft zich met onze koutingen te bemoejen, zy zal daarom niet geweigert worden: niet de meesterlijke, heerschachtige en lastige, gelijk gemenelyk gebeurt; maar de gene, die toestemt, en zelve leersaam is. Wy zoeken 'er niet, dan de rijt te verdrijven: in de tijt, daar in wy onderwezen en geleert zonden worden, zullen wy haar in haar troon gaan vinden. Dat zy, zo 't haar belieft, voor deze maal tot ons af daal. Want hoe nut en begerelyk zy ook is, zo vooronderstel ik dat wy

Onze geest toont zijn voortreffelijkheit in alle zaken.

D'onderwijzing niet minder, zy schoon zy de meesterlijkheit achterlaat.

haar

haar noch in de noot geheel zouden kunnen missen, en zonder haar onze werking doen. Een welgebore ziel, die in de handeling der menschen ge-oeffent is, maakt zich uit zich zelve volkomentlijk aangenaam. De kunst is niets anders, dan de regentrol en aantekening der voortbrengingen van zodanige zielen.

Een welge-
bore ziel
maakt zich
van zelf aan-
genzaam.

Tweede Afdeeling.

De handeling en verkeering met vrouwen zoet, doch omsigtelijk te gebruiken; middelmaat best daar in. Vreemde gewoonte onder de Brachmannen. Veinzery niet minder in de vrouwen, dan in de mannen. Heer-danig de neigingen der beesten zijn. Montaignes minnerijen. De liefde stels de bevallijkheden van 't lighaam boven die van de geest. Hande-ling met de boeken. Montaignes vermaak daar in, en zijn gebruik daar af. Beschrijving van zijn boekery, en huis. Alstijt in gezelschap te zijn lastiger dan alstijt alleen te wezen. waarde van 't vermaak. De ge-neucht der boeken van grote ongemakken verzelt.

De hande-
ling met
eerlijke
vrouwen
zoet.
Cicero. Pa-
raden.

DE handeling met de schone en eerlijke vrouwen is ook voor my een zoere handel: Want wy hebben ook geleerde ogen. Indien de ziel daar in niet zo veel, als in 't eerste, heeft te genieten, zo brengen de lighamelijke zionen, die ook aan dit deelachtig eijn, het zelfde tot ten geburige evenredeneit met het ander, doch niet tot een gelijke, vol-gens mijn oordeel. Maar dit is een handeling, daar in men zich een weinig op zijn hoede moet houden; en voornamelijk de genen, op de welken het lighaam veel vermag, gelijk op my. Ik brandde my daar in, toen ik in mijn jonge jaren was, en leed in deze drift alle de razernijen, die, ge-lijk de Dichters zeggen, den genen overkomen, de welken zich zonder ordening en oordeel daar in begeven. Doch deze geesteling heeft sedert aan my tot onderwijs gediend.

Daar grote
omsigtig-
heit in ge-
toont moet
worden;

Semper ab Euboicis vela retorquet
aquis. 2

't Is dwaasheit alle zijn gedachten daar aan te hechten, en zich met een onbescheide en verwoede genegent-heit daar aan te binden. Maar weder-om, zich zoader liefde, en zonder verplichting van wil, gelijk de toon-neel-speelders, daar toe te begeven, om een gemene rol van d' ouderdom en gewoonte te spelen, en niets, dan de woorden, van 't zijne daar by te voegen; dit is warelijk in zijn zeker-heit te verzorgen, doch op een zeer blode wijze, gelijk de geen, die zijn eer, of zijn voordeel, of zijn ver-maak, dit vrees van gevaar, verliet. Waar het is zeker dat de genen, die zulk een handel en ommegang op-rechten, geen vrucht daar af kunnen verhoppen, die een treffelijke ziel

Middelmaat
best daar in.

2. De geen, die van d' Argolische vloot de klippen van Kasarea ontko-men is, zal alstijt zijn sreek van d' En-beasche zee afzessen.

Ortd. Trist.
lib. 1. Ekig.
1.

Quicumque Argolica de classe Capha-
ra fugis,

Xxxx 2

trist.

Niemand zo onbequaam, of hy meent bequaam te zijn.

Vreemde gebruik voor de dochters der Brachmannen.

Veinzerij der vrouwen, zo wel als der mannen.

treft, of voldoet. Men moet in ernst het geen begeert hebben, in welks geniering men met ernst vermaak wil scheppen: ik zeg als 't geval hun momtig ongerechtlijc zou begunstigen; 't welk dikwijls gebeurt, om dat 'er niemand van hen is, hoe plomp zy ook wezen kan, die niet meent dat zy te beminnen is, die zich niet of door haar jonkheit, of door haar hair, of door haar beweging (want daar zijn in 't algemeen niet meer lelijken, dan 'er schonen zijn) poogt aanprijzelyk te maken. De dochters der Brachmannen, die gebrek van andere aanprijzing hebben, gaan op de markt, terwijl het volk hier toe door een gemene afroeper te zamen geroepen is, en tonen daar die leden, die welken tot het huwelyk dienstig zijn, om ten minsten te zien of zy daar door niet een gemaal kunnen verkrijgen. En dieshalven is 'er niet een, die zich niet lichtelyk op d' eerste eed, die men aan haar doet, van haar te dienen, laat overreden.

Nu, uit dit gewoon en gemeen verlaat der hedendaagsche menschen moet noozakelyk het geen volgen, 't welk d'ervarentheit alreë aan ons toont; dat is dat zy zich aan zich zelve verbinden, en zich onder malkander begeven, om ons te vlieden; of anders, dat zy zich, van hun zijde, ook te zamen voegen; volgens het voorbeeld, dat wy aan hen geven; dat zy hun deel van deze klucht spelen, en zich zonder neiging, zonder naerstigheit, en zonder liefde tot deze handeling lenen, *zonder hun eige, of eens anders gemeenschap onderworpen te zijn*: terwijl zy, volgens Lyllas en Platoos overreding, achten dat zy zich zo veel te nuttelijker en gevoeghelijker aan ons mogen overgeven, als wy hen minder beminnen. Het

gaat 'er mede, gelyk met de kluchtspelen; het volk heeft 'er zo groot, of groter vermaak in, dan de kluchtspelers. Wat my aangaat, ik ken zo weinig Venus zonder Kupidus, als een moederlykheit zonder voortbrenging, en gebarde. Dit zijn dingen, die hun wezenheit aan malkander lenen, en verplicht zijn. In dezer voegen sluit het bedroch weër tegen de geen aan, die het pleegt: het kost hem weinig; en hy krijgt 'er ook niets af, dat deugt. De geenen, die Venus tot een goddin hebben gemaakt, hebben aangemerkt dat haar voornaamste schoonheit onlighamelijk en geestelyk was. Maar die Venus, die welke van dezelveleden gezocht word, is zelfs niet menschelyk, ja ook niet beestelyk: want de beesten begeren haar niet zo grof, plompen zardich. Wy zien dat d'inbeelding en begeerte hen dikwijls eerder verbit en aanprikkel, dan 't lighaam. Wy zien in de beide geflachten dat zy in 't gedrang verkiezing en uitkipping in hun neigingen hebben, en dat zy in hun gemeenschap een toegeneigtheit van lange tijt tonen. De geenen zelve, aan de welken d'ouderdom de lighamelijke kracht weigert, brieschen en bremmen noch, en hippelen van liefde. Wy zien hen voor 't werk vol hoop en hitte, en dat zy, als 't lighaam zijn werk gedaan heeft, zich noch met de zoetigheit van dit gedenken kittelen: ja wy zien 'er, die, daar af vermoiten zad, blijdelijk zingen, en vreucht bedrijven, als zy volmoed van daar scheiden. De geen, die slechts het lighaam van een naturelyke noozakelykheit behoeft ontlasten, behoeft geen ander met zo naaukeurige bereidfelen daar toe bezich te houden. Dit is geen spijs voor een grote en grove honger.

Waarom Venus tot goddin gemaakt.

Hoedanig de neiging der beesten.

Montaignes
belijdens
van zijn
minnerijen.

Ik zal, gelijk de geen, die niet wil dat men my voor beter houd, dan ik ben, dit van de dolingen mijner jonkheit zeggen, dat ik my zelden tot deze koppelingen, die te koop, en voor yder zijn, begeven heb, niet alleenlijk om 't gevaar; dat men van de gezontheit loopt, maar ook uit verachting; en echter heb ik 't niet kunnen stellen, zonder twee treffingen, die nochtans gering waren, en haast overgingen, te gevoelen. Ik heb deze geneucht door de zwarigheid, door de begeerte, en door enige eer willen weten. Ik beminde het gebruik van de Kaizer Tiberius, die zo wel door de zedigheid en edelheit, als door enige andere hoedanigheid, in zijn liefde ontsteeken wierd. Ik heb behagen in d'aart van de hoer Flora, die zich aan geen minder, dan aan een Oppergezachtebber, Burgermeester of Tuchtmeester overgaf, en haar vermaak in de waardigheid van haar Minnaar stelde. Zeker, de parren, en 't goud laken, d'eernamen en 't gesloet doen 'er iets toe. Voorts, ik maakte grote staat van de geest; maar op voorwaarde dat 'er 't lighaam niet aan ontbrak. Want om rechtuit te spreken, indien een van de beide schoonheden nootzakelijk daar aan moest ontbreken, zo zou ik eerder verkozen hebben de geestelijke te verlaten. Zy heeft haar gebruik in beter dingen. Maar in 't stuk van de liefde, een onderwerp, dat voornamelijk op 't gezicht, en op 't gevoel past, doet men iets zonder de bevalijkheden des geests, niets zonder de lighamelijke bevalijkheden. De schonheit is het rechte voordeel der vrouwen. Zy hebben zo wel de hune, als wy d'onze, die echter de rekken een weinig anders verëischt,

Zedigheid
van Tibe-
rius bemint.

Floraas ho-
ge minne-
rijen.

De liefde
verëischt
meer de be-
valijkheden
van 't lig-
haam, dan
van de geest.

en niet van pas is, dan als zy met de hune vermengt, kinderlijk en ongebaart is. Men zegt dat de genen, die de grote Heer, onder de naam van schonheit, dienen, welker getal ontelrijk is, hun verlof krijgen, ten hoogsten op tweedertwintig jaren.

De redeneringen, de voorzichtigheit, en de plichten van vrientchap worden by de mannen beter gevonden; en dieshalven bestieren zy de zaken des werrelts. Deze twee handelingen zijn gevallen, en hangen van anderen af. D' een is lastig door haar zeldenheit; en d' ander verwelkt met d' ouderdom; en dieshalven hadden zy in de behoefte mijns levens niet genoeg verzorgt. Die van de boeken, de darde in ordening, is zekerder, en meer voor ons. Zy geeft aan d' eersten d' andere voordeelen over; maar zy heeft de bestandigheid, en 't gemak van haar dienst voor haar deel. Deze is my geduriglijk op zijde, en staat my overal by: zy vertrooft my in mijn ouderdom, en in d' eenzaamheit. Zy ontlast my van de last van een moejelijke ledigheit, en bevrijd my altijt van de gezelschappen, die my verdrieten. Zy maakt de punten van de droefheit stomp, zo zy niet geheel uitsteekend is, en de meester speelt. Om my van een lastige inbeelding te bevrijden, behoef ik niets te doen, dan mijn toevlucht tot de boeken te nemen. Zy trekken my lichtelijk tot hen, en ontslaan my daar af. Zy stellen niet de pijpen, schoon zy zien dat ik hen niet bezoek, dan by gebrek van deze andere wezentlijker, krachtiger en naturelijker nuttigheden. Zy ontfangen my altijt met een gelijk aangezicht. Hy heeft, zegt men, wel te voet te

Handeling
met de boe-
ken.

Montaignes
vermaak in
de boeken.

Verkeerde
strengheit
van Koning
Jaques.

gaan, die zijn paert by de toom leid. Onze Jaques, Koning van Napels en Sicilien, die, schoon, jong en gezont zijnde, zich in een draagbed deur 't lant deê dragen, verwijl hy op een slecht oorkussen van plinimen lag, met een kleet van graau laken gekleed was, en een bonnet van de zelfde stoffe op had, en ondertusschen van een grote koninklijke pracht, van rosbaren, van alderhande hantpaerden, edelingen en amptlieden verzelt wierd, vertoonde een strengheit, die nochteder en waggelend was. De ziekte, die de genezing in zijn hant heeft, is niet te beklagen.

Montaignes
gebruik van
de boek:n.

In d'ervarenheit, en in 't gebruik van deze spreuk, die zeer waarachtig is, bestaat alle de vrucht, die ik uit de boeken trek. Ik dien 'er my warelijk niet meer af, ja byna zo weinig als de genen, die hen niet kennen. Ik gebruik hen, gelijk de gierigaarts de scharten, om te weten dat ik hen zal gebruiken als 't my zal believen. Mijn ziel vernoecht en verzaad zich met dit bezitrecht. Ik reis niet zonder boeken; noch in vrede, noch in oorlog. Daar verlopen echter veel dagen, ja ook maanden, zonder hen te gebruiken. 't Zal, zeg ik, of nu, of morgen zijn, of als 't my zal believen. De tijt verloopt, en gaat ondertusschen voorby zonder my te quetsen. Want het is niet te zeggen hoe gerust ik op deze aanmerking ben, en hoe ik my daar aan hou, dat zy aan mijn zijde zijn om my op mijn uur vermaak te geven, en om te bekenen hoe grote bystant zy aan mijn leven verschaffen. Dit is de beste bystant, die ik in deze menschelijke reis gevonden heb; en ik beklaag ten hoogsten de verstandige menschen, die de zelfde missen. Ik neem eerder alderhande ander tijtverdrif aan, hoe

gering het ook is; om dat dit niet aan my ontbreken kan.

Tot mijnent keer ik my een weinig ^{beschryving} meer tot mijn boekery, van daar ik, ^{van zijn boekery.} met een zwier, mijn huishouding bestier. Ik ben aan d'ingang, en zie onder my mijn toin, mijn nederhof, mijn plaats, en in 't meeste deel der leden van mijn huis. Ik deurblaad daar nu 't een, en dan 't ander boek, zonder enige ordening, en zonder oogmerk, by stukken en brokken. Nu peins ik, dan teken ik aan, en lees, al wandelende, deze dromen voor, die gy hier ziet. Mijn boekerij is op de darde verdieping van een toren.

D'eerste is mijn kapelle, de tweede een kamer, en dat 'er by behoort, daar ik my dikwijls nederstrek, om alleen te zijn. Boven haar heeft zy een kleerkamer. In voorgaande tijt was zy d'onnutte plaats van mijn huis. Ik verslijt daar het grootste deel mijns levens, en 't meeste deel der uren van de dag. Ik ben 'er nooit des nachts. Dicht daar aan is een vertrek, dat net en glad is, daar men 's winters gevoeghelijk vuur kan maken, en dat zeer vermakelijk deurboort is. Indien ik niet meer de moeite, dan de kosten onzag, (de moeite doet my alle arbeit staken) ik zou 'er aan beide zijden lichtelijc een wandelrij van hondert voeten lang, en volle twaalf voeten breed kunnen aan bouwen, dewijl ik alle de muren voor een ander gebruik tot die hoogte, die ik behoef, opgehaalt heb bevonden. Yder afgeheide plaats verëischt een wandelrij. Mijn gedachten slapen, zo ik hen nader vly. Mijn geest gaat niet alleen, als of de benen hem bewogen. De genen, die zonder boek zich oefenen, zijn alle daar. De gestalte daar af is ront, en heeft niets plat, dan 't geen, dat aan mijn

mijn tafel en stoel zodanig moet zijn, en vertoont aan my, met zich een weinig te krommen, in een aanschouwing, alle mijn boeken, op lessenaars van vijf trappen rondom nedergestrekt. Zy heeft drie fraje en wijde deurzichten, en zestien treden ruimte in de middellijn. In de winter ben ik 'er niet zo geduriglijk: want mijn huis staat op een heuvel, gelijk de naam meebrengt, en heeft geen luchtiger plaats, als deze, die my wel aanstaat, om dat zy wat kommerlijk is, en een weinig ter zijden staat, zo om de vrucht van 't oeffening, als om 't gedrang van my te weren. Hier is mijn plaats. Ik tracht de heerschappij daar af zuiver voor my te maken, en deze enige hoek van de huwelijksche, kinderlijke en burgerlijke gemeenschap af te snijden. Ik heb elders overal niet dan een woordelijk gezach, in wezenheit verwart. De geen is naar mijn oordeel elendig, die niet tot zijnen heeft, daar hy voor zich kan zijn, of daar hy zich bezonderlijk kan viëren, of zich verbeteren. D'eerzucht betaalt de zijnen wel, met hen altijd ten toon te houden, gelijk een beelt op de markt. Een groot geluk is een grote dienstbaarheid. Zy hebben ook niet hun vertrek tot een vertrek.

In de strengheit des levens, daar in onze geestelijken leven, heb ik niets zo streng geoordeelt, als dat ik zie dat enigen van hun gezelschappen een eeuwige gezelligheit van plaats, en een talrijke menigte van omstaanders, in welke werking het ook is, tot hun regel hebben. Ik vind enigszins verdragelijker altijd alleen te zijn, al-

nooit alleen te kunnen wezen. In dien iemand tot my zegt dat men hier meê de kunstgoddinnen veracht en verkleint, als men hen alleenlijk tot speeltuig, en tot tijtverdrif gebruikt; zeker, hy weet niet, zo wel als ik, hoe veel het vermaak, het spel, en de tijtverdrif waerdig is; ja 't schilt weinig, of ik zeg dat alle ander oogmerk belachelijk is. Ik leef voor yder dag op zich zelf; en, om met eerbiedigheit te spreken, ik leef alleenlijk voor my zelf, daar mijn voornemens eindigen. Toen ik jong was, oeffende ik my uit roem, sedert een weinig om wijs te worden, nu om my te vermaken, nooit om te winnen. Ik heb al over lang deze ydele en quistige aart verlaten, die ik naar dit huisgewaad had, niet alleenlijk om mijn behoefte daar meê te verzorgen, maar, noch wijder gaande, om my daar meê te betapijten, en te vergieren. De boeken hebben veel aangenamen hoedanigheden voor de genen, die hen weten uit te kiezen: maar geen goederen zonder moede. 't Is een vermaak, dat niet zuiver en rein is, ja zo weinig als d' anderen: het heeft zijn ongemakken, en die zwaar wegen. De ziel oeffent 'er zich in: maar 't lighaam, welks bezorging ik niet vergeten heb, blijft ondertusschen zonder werking, nederflachtig en droevig. Ik weet geen schadelijker overmaat voor my, noch die ik in deze afgaande jaren meer te mijden heb. Zie daar mijn drie bezondere en begunstigde bezigheden. Ik spreek niet van de genen, die ik door burgerlijke verplijchting aan de werrelt verplicht ben.

Staat van
zijn huis.

Elendig,
die niets
voor zich
heeft.

Altijt in
gezelchap
te zijn la-
stijg.

en lastiger
dan altijt

Waarde van
te vermaak.

't vermaak
der boeken
van grote
ongemak-
ken verzele.

Van d' Afwending en afleiding.

Vierde H O O F T D E E L.

Eerste Afdeling.

Onze hartstochten worden door tegenspraak aangeprikkelt. Middel voorgesteld, hoe men zich in 't vertroosten moet dragen. Middel, van Molière gebruikt. Verhaal van 't belet van Hunberkoert, om de Luiknaars neder te zetten. Atalante hoe in haar loop verleid. In de ziekten de gedachten af te leiden zeer nut. Onverscbrikte doot van Sokrates. Hegefius krachtige aanmaningen ter doot. Kloekmoedige doot van Subrius Flavius. Iver van 't gevecht neemt de gedachten op de doot roeb; voorbeeld. D' overweging des doots door eige verwering verdraven.

IK wierd eertijts gebruikt om een juffron, die warelijk bedroeft was, te vertroosten. Hun rouwen zijn ten meestendeel gemaakt, en om schijn te tonen.

Juvénal.
Satyr. 6.

Uberibus semper lacrymis, sempèrque paratis,

In statione sua, atque expectantibus illam.

Quo jubeat manare modo. a

Men handelt qualijk met hen, als men zich tegen deze hartstocht stelt: want de tegenstant prikkelt hen aan, en wikkelt hen dieper in de droefheit.

Tegenspraak
verhard.

Men verërgert het quaat door de krijgelheit van de tegenstribbeling. Wy zien in de gemene redeneringen dat men 't geen, dat zonder achterdocht gezegt is, staande en vast houdt,

a Zy heeft alrijt een vas vol tranen die alrijt vaerdig zijn, en op haar gebied wachten, om te boren op welke wyze zy uitstocjen zullen.

z> men zich daar tegen wil stellen; veel meer dan 't geen, daar aan ons gelegen is. Wijders, als men dit doet, zo treed men met een ruwe toetree tot de werking; in plaats dat d' eerste bykoomten van de geneesmeester by de zieke bevallijk, vrolijk en aangenaam moeten zijn. Een selijk en grimmig geneesmeester heeft 'er nooit iets uitgericht. In tegendeel dan, men moet in 't begin hun beklach helpen, en begunstigen, en enige verontschuldiging en goetkenning daar in tonen. Door deze toestemming krijgt men gezach om voort te gaan: dóor middel van een gemakkelijke en ongevoelbare neiging geraakt men tot bestandiger redenen, en die bequaam tot geneezing zijn. Ik, die besonderlijk trachtte d' omstaanders, die 't oog op my hadden, te bedriegen, bedacht het quaat 't overpluisteren. Ik bevind ook door ervarentheit, dat ik een ongehantsame en onvruchtbare hant heb om t' overreden.

Hoe men zich in 't vertroosten moet dragen.

reden. Ik vertoon mijn redenen of al te spits en te droog, of al te heftiglijk, of al te onachtzaamlijk. Na dat ik my een wijl tijts aan haar quaal bezich had gehouden, poogde ik 't niet door krachtige en levendige redenen te genezen; om dat de zelfden aan my ontbreken, en om dat ik meende op een andere wijze meer uit te werken. Ik deê geen uitkiezing uit de vercheide middelen, die de Wijsbegeerte voorschrijft, om te vertroosten: Dat het geen, daarover men klaagt, geen quaat is, gelijk Kleantes verhaalt, dat het een gering quaat is, gelijk de Perepatenschen zeggen; Dat te klagen geen gerechte, noch loffelike daat is, gelijk Chrysippus voorwend. Ik verroonde ook niet dit gebruik van Epikurus, 't welk beter met mijn aart overeenkoomt, te weten de gedachten van de lastige op d' aangename dingen over te brengen. Ik maakte ook geen stapel van alle deze menigte, met haar naar de gelegenheit te schikken, gelijk Cicero doet. Maar ik, onze redenen zoetelijk afbuigende, en hen allengs tot de nadere zaken, en sedert een weinig verder afbrengende, naar dat zy zich naar my voegde, ontrok haar, zonder dat zy 't merkte, deze droevige en pijnlijke gedachten. Ik hield haar in goede stant, en bracht haar tot bedaring, zo lang als ik 'er was: kort, ik wendde haar van haar quaal af. De genen, die my in deze dienst volgden, vonden 'er geen baat en verbetering: want ik had de bijl niet aan de worrel gelegd. Ik heb misschien elders van enig slach van gemene verbijsteringen en afwendingen gesproken. Het gebruik daar af in d' oorlog, daar af Perikles zich in de Peloponnetche oorlog diende, en duizent

anderen in andere plaatsen, om de vijandelijke heirkrachten uit hun vaderlant te trekken, zijn al te gemeen in de Historien.

Dit was een vernuftige omweg, daar door de Heer van Humberkourt zich zelf, en d' anderen in de stat Luik bergde, daar de Hertog van Borgonje, die haar belegeit hield, hem had doen intreden, om de voorwaarden van hun toegestane overgeving uit te voeren. Dit volk, by nacht vergadert, om daar in te verzorgen, begon tegen dit gemaakt verdrach te morren; en veel daar af befloten de handelaars, die zy in hun macht hadden, t' overvallen. Hy, 't gerucht van d' eerste golf dezer lieden verstaande, die aanquamten om zijn huis t' overrompelen, zond terstont twee der stedelingen (want hy had enigen van hen by hem) aan hem, om zachter en nieuwe aanbiedingen, die hy vaerdiglijk tot zijn noorweer gemaakt had, in hun Raat voor te stellen. Deze twee stuitten d' eersten storm, en brachten deze ontroerde menigte weêr in 't stadhuis, om 't geen, dat aan hen belast was, te horen, en zich daar op te beraden. De berading was kort. Zie hier een tweede bui uitbarsten, die niet min heftig dan d' andere was; en hem vier nieuwe en gelijke tusschensprekers tegen hen zenden, de welken aan deze menigte betuigden dat zy nu beter aanbiedingen, die gantschelijk naar hun zin en verhoeging zouden zijn, voor te stellen hadden. Dit volk wierd door deze middel weêr naar de raatkamer gedreven: in voegen dat hy, door zoodanige africhting van verwijlingen hun woede afkeerende, en tot ydele beradingen verstrojende, haar eindelijk in slaap bracht, en de dag kreeg; 't welk zijn voornaamste ooggemerk was.

Verhaal van 't voorzichtig beleid des Heers van Humberkourt, om de woede der Luikenaars van hem af te wenden, en te stillen.

Voorgescreve vertroostingen.

Montaignes middel, om te troosten gebruikt.

Omwegen en misleidingen in d' oorlog.

Yyy

Dit

Verhaal van Atalante, door stuiting in haar loop verwonnen.

Dit ander verhaal is van gelijke inhoud. Atalante, dochter van uitstekende schoonheit, en wonderlijke gestalte, zich van de parssing van veel vrijers, die haar ten huwelijk verzochten, ontslaan willende, gaf aan hen deze wet, dat zy de geen, die haar in 't lopen gelijk was, zou aanneemen; op voorwaarde dat de genen, die te kort schoten, het leven zouden verliezen. Men vond 'er genoeg, die deze prijs zulk een gevaar waardig oordeelden, en die in de straf van deze wrede koop vervielen. Hippomenes, na d' anderen zijn proef doen zullende, keerde zich tot de goddin, de beschermster van deze verliëfdé yver, en riep haar tot zijn bystant aan. Zy, zijn gebed verhoerende, verschaftte aan hem drie goudé appelen, en onderwees hem hoe hy hen gebruiken zou. Toen de loopbaan geöpent was, liet Hippomenes, naar mate dat hy gevoelde dat zijn meesteres hem op de hielen was, een der goude appelen, als by verzuim, vallen. De dochter, door des zelfs schoonheit verlokkt, fruitte haar loop, om deze appel op te rapen.

Orid. Metamorph. lib. 10.

Obstupuit virgo, nitidique cupidine pomi

Declinat cursus, aurumque volubile tollit. a

Hy deë desgelijks recht van pas met de tweede en de derde, tot dat hy door deze verlokking en stuiting d' overhant in de loop verkreeg. Als de genesmeesters de zinking niet konden genezen, zo doen zy haar op enig ander lid vallen, daar zyniet zo gevarelijk is. Ik bemerk dat dit ook de

a *De maacht wierd verbaast, en, door de glans van de blinkende appel verlokkt, stuit haar loop, en raapt het rollend goud op.*

gewoonste hulpmiddel in de ziekten van de ziel is. Men moet ook somtijts het gemoed tot andere bezigheden, oeffeningen, bekommernissen, zorg en handelingen afleiden, en eindelijk dikwijls door de verandering van plaats genezen, gelijk zieken, die niet genezen kunnen worden. Men doet het zelden de quaden rechtstreeks aftoten. Men doet het de trefsing daar af niet verdragen, noch verminderen, maar mijden en ontwijken. Deze andere les is te hoog en te zwaar. Het past alleenlijk aan de genen van de hoogste school zich recht aan de zaak te houden, haar t' aanschouwen, en daar af t' oordeelen. Het past aan een enige Sokrates de doot met een gewoon aangezicht te bejegenen, zich gemeensaam daar mee te maken, en daar mee te boerten. Hy zoekt geen vertroosting buiten de zaak: het sterven schijnt hem een naturelijk en onverschillend toeval. Hy vest 'er zijn gezicht recht op, en besluit 'er toe, zonder elders heen te zien.

Onverschrikte door van Sokrates:

Hegesias leerlingen, die zich van hooger deden sterven, wierden door de schone redenen zijner lessen aangemaant; en dit gebeurde zo dikwijls, dat de Koning Ptolomeus aan hem deë bevelen dat hy zijn school niet meer met deze moortdadige lessen voeden en onderhouden zou. Dezen aanmerkten niet de doot in zich zelf, en deden 'er geen oordeel af. Zy vestten hun gedachten niet daar op. Zy liepen en doelden naar een nieu wezen. Deze arme lieden, die men op 't schavot vol van vurige aandacht ziet, en alle hun gedachten, zo veel hen mogelijk is, daar mee, en hun oren met d' onderwijzingen bezich houden, terwijl zy d' ogen en handen ten bemel heffen, en met een yverige en gedurige ontroerenis ernstige

Hegesias krachtige aanmaningen doen zijn leerlingen tot de doot besluiten.

De menschen op 't schavot van de gedachten de doorts afgeveert.

stige gebeden storten, doen warelijk een loffelijke zaak, die aan zulk een noorzakelijkheid past. Men moet hen van godsdienstigheid, maar niet eigenlijk van stantvastigheid prijzen. Zy vlieden de worsteling; zy keren hun gedachten van de doot af: gelijk men aan de kinderen een praatje geeft, terwijl men hen met de vlijm poogt te trefsen. Ik heb 'er gezien, die, zo zy by wijlen hun ogen op deze schrikkelijke bereidselen des doots wierpen, de welken rondom hen waren, van schrik verbijsterden, en hun gedachten met geweld elders wendden. Aan de genen, die over een schrikkelijke diepte gaan, beveelt men d'ogen te sluiten, of elders heen te keren.

Kloekmoedige doot van Subrius Flavius.

Subrius Flavius, die door Neroos gebied gedoot zou worden, en dit door de handen van Niger, die, gelijk Flavius, ook een krijgsöverste was, in 't velt gebracht, daar d'uitvoering van de straf geschieden zou, en ziende dat de kuil, die Niger had doen graven, om hem in te zetten, niet diep genoeg, en qualijk gemaakt was, zeide, zich naar de krijgslieden kerende, die daar by stonden: Dit is ook niet naar de krijgsoördening; en sprak tot Niger, die hem vermaande het hoofd opperecht en bestendig te houden: ô dat gy zo vast en bestendig konde toeslaan. Hy was hier in een voorzegger: want Niger, dien zijn handen beefde, moest verscheide slagen slaan, eer dat hy 't hoofd af krijgen kon. Deze schijnt zijn gedachten recht en vast op het onderwerp geveft gehad te hebben. De geen, die, met het geweer in de vuist, in de strijt sterft, denkt dan niet op de doot: hy gevoelt noch denkt niet op hem; d'yver van de strijt vervoert hem.

Toen een eerlijk man van mijn kennis ter aarde gevallen was, terwijl hy met het rappier streed, en gevoelde dat hy van zijn vijant met negen of tien steken getroffen wierd, riep yder van d'omstaanders hem toe, dat hy op zijn geweten zou denken. Maar hy zeide sedert tot my dat deze woorden, schoon zy tot zijn oren waren gekomen, hem geensins hadden getroffen, en dat hy anders nergens op dacht, dan om zich te redden, en zich te wreken; en hy doodde zijn tegenstrever in deze zelfde strijt.

Voorbeeld van een, die, in doots gevaar zijnde, niet op de doot denkt.

De geen de veel voor L. Syllanus, die hem zijn dootvonnis bracht, dat hy, zijn antwoord gehooft hebbende, namelijk dat hy wel tot sterven bereid was, maar niet door schelmachtige handen, met zijn krijgslieden hem op 't lijf viel, om hem t'overweldigen, en dat hy hem, zich ongewapent met banden en voeten bardnekkiglijk verwerende, in deze tegenstribeling doodde, terwijl hy in een vaerdige en overylige toorn het pijnlijk gevoel van een lange en voorbereide doot, daar toe hy geschikt was, vernietigde. Wy denken altijt op iets anders. De hoop van een beter leven, of de hoop van de dapperheit onzer kinderen, of de toekomstige roem van onze naam, of de vlucht der qualen van dit leven, of de wraak, die de genen dreigt, de welken ons de doot verdoorzaken, weêrhouden en ondersteunt ons.

D'overweldiging des doots door eene verwerping verdroeven.

Wat ons weêrhoude en ondersteunt.

*Spero quidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido*

Virgil. Aeneid. lib. 4.

Saepe vocaturum. a
a Ik hoop dat, indien de goede goden iets vermogen, hy in 't midden der klippen zijn straf zal boeten, en Dido dikwijls by haar naam roepen.

Yyyy 2

en

en

Audiam, & haec mihi veniet mihi
fama sub imos. a

a Ik zal hem horen, en deze geest zal
loor 't gerucht benedigen tot my komen.

Tweede Afdeling.

Xenofons ontsteltenis en bedaring over zijns zoons doot. Epikurus troost in zijn schriften. Zenoos slaauwe bewijsreedenen. Montaignes eige middel om een jong Vorst van de wraak af te trekken: zijn eige afleiding van ongeneucht. De tijt een geneetsmeester onzer hartstochten. Alcibiades middel, om 't gemeen geklap af te wonden. Ware neiging met geveinsde bedekt, en in ware neiging verändert. Dwaaasheit der verzers. Droefheit uit geringe dingen gesproken. Gruwelijke pijn van de steen. Aan misdadigen de roede toegebonden. De wijsheit onmachtig om aroefheit te dempen. Ware rou door geveinsde ingedrukt. Verändertlijkheit van de mensch naar de voorvallen. Kracht der inbeelding en mijmery, door verscheide voorbeelden bevestigt.

Xenofons ontsteltenis over zijns zoons doot, en bedaring om zijn dapperheit.

Xenofon offerde met de kroon op zijn hoofd, toen men aannem de tijding van de doot zijns zoons Gryllus bracht, die in de strijt van Mantinea gesneuveld was. Hy wierp, op 't eerste gevoel van deze tijding, zijn kroon ter aarde: maar toen hy, uit het gevolg van de reden, verstond op hoe dappere wijze zijn zoon gedoot was, nam hy de kroon op, en zette hem weer op zijn hoofd. Epikurus zelf troostte zich, in zijn einde, met d' eeuwigheit en nuttigheit zijner schriften. *Alle duurzichte en vermaarde werken worden verdragelijk.* De zelfde wonde, en de zelfde arbeit, zegt Xenofon, wegen niet aan een Veltöversite. Epaminondas leed zijn doot veel vrolijker, toen hy verstaan had dat de verwinnig aan zijn zijde had geweest. *Dit zijn de verroostingingen, dit zijn de verzachtingen der uiterste pijnen.* En zodanige andere omstandigheden houden

Epikurus troost in zijn schriften. Citer. Tuf. cul. Quaest.

Epaminondas eerlijke doot.

Idem ibid.

ons bezich, keren en weren ons af van d' overweging der zaak in zich.

De bewijzen der Wijsbegeerte voegen zich 't elkens neffens de zaak, en leiden haar ter zijden, en raken nauwelijks de korst aan. D' eerste man van 't eerste school der Wijsbegeerte, en 't Hoofst der anderen, deze grote Zeno, redeneert dus tegen de doot: Geen quaat is eerlijk; de doot is zodanig; hy is dan geen quaat: tegen de dronkenschap: Niemand betrouwt zijn geheim aan een dronkaart; yder betrouwt het aan de wijze; de wijze zal dan geen dronkaart zijn. Is dit het wit te treffen? Ik zie gaerne dat deze voorname zielen zich niet van onz gezelschap, en van onze gemeenschap konnen ontslaan. Hoe volmaakte menschen zy ook zijn, zy zijn altijd wel plompelijk menschen. De wraak is een zoete hartstocht, en van grote naturelijke indruk; ik zie 't wel, schoon ik 'er geen crvarentheit

Zenoos bewijsreedenen.

Menschen, hoe uitscherkends, zijn altijd menschen. Wraak, wa af zy is.

Montaignes wijze, in een jong Vorst van d' weerk af te trekken.

af heb. Ik, om onlangs een jong Vorst daar van af te trekken, zeide niet tot hem, dat men den geen, die u aan d' een wang geslagen heeft, d' andere toehouden moet, om de plicht der liefde te voldoen. Ik ver- toonde ook niet aan hem de treurige uitgangen, die de Dichtkonde aan deze hartstocht toeschrijft. Ik liet dit achter, en poogde hem de schoon- heit van een slijdig beelt te doen smaken, en aan hem te tonen wat eer, gunst en toegenegentheit hy door goetheit en goedertierentheit verkrij- gen zou. Ik leide hem ter zijden af tot d' eierzucht. Zie daar hoe men 'er meê doet. Indien uw genegentheit in de liefde al te machtig is, zeggen zy, verspreid en verstrooi haar. Zy spreken recht en waarheit; want ik heb 't dikwijls met nuttigheit be- proeft. Breek haar door verscheide begeerten, van de welken, zo gy wilt, een de meesters en bestierster zal zijn, die gy, met haar te verdee- len en af te wenden, verzwakken en ophouden moet, op dat zy u niet over- meesteren en verhaauwen zou.

Prof. Sat. 6. *Cum morosa vago singuliet inguine vena, Conjicito humorem collectum in corpo- ra quaeque.*

Verzie 'er u intijts tegen, op dat gy niet in kommer zijt, als 't u eens ge- vat heeft.

Lucrus. lib. 4. *Si non prima novis conturbes vulnera plagis, Volgt vagaque vagus Venere ante re- centia cures. a*

Ik was eertijts van een machtige on- a Indien gy niet d' eerste wonden door nieuwe wondingen uitwischet, en het geen, dat te voren versche was, door een gemene Venus verzorgt.

geneucht, volgens mijn gesteltheit, en noch gerechtiger, dan machtig, getroffen. Ik zou 'er misschien in ver- gaan hebben, zo ik my daar in onke- lijk op mijn eige krachten had ver- trouw. Dewijl ik, om my daar van af te trekken, een krachtige afsceiding behoeft, zo maakte ik my door kunt, en door oefening verliest; daar toe de jaren my hielpen. De min verlichtte my, en trok my van 't quaat af, dat door vrientchap in my ver- oorzaakte was. Overal elders desge- lijks. Een wrange inbeelding heeft my gevat. Ik visd korter de zelfde te veranderen, dan t' overwinnen. Ik stel een ander in haar plaats, zo ik geen strijdige daar in kan brengen. De verandering is altijd aangenaam, ontbind en verstrooi. Indien ik haar niet kan verwinnen, zo ontsnap ik niet van haar. Ik, van baar vliedende, ver- leid en verstrikt haar, en, van plaats, bezigheit en gezelschap veranderende, berg my in 't gedrang van andere bezigheden en gedachten, daar zy mijnspeur verliest, en van my afraakt. De natuur handelt dus, door middel van d' onstantvastigheit: want de tijd, die zy tot een opposte genesmeester onzer hartstochten aan ons gegeven heeft, verkrijgt voornamelijk hier door zijn uitwerking, dat hy, andere en andere bezigheden aan onze in- beelding verschaffende, deze eerste bevatting, hoe krachtig zy ook is, ver- licht en vernierigt. Een wijze ziet zijn sterveude vrient weinig minder ten einde van vijfentwintig jaren, dan in 't eerste jaar, en, volgens Epikurus stelling, niet minder: want hy ei- gende geen verzachting van gequel aan de voorzienigheit, noch aan der zelfder outhet toe. Maar zo veel andere gedachten komen aan deze in de weg, dat zy eindelijk

Montaignes eige aflei- ding van ongeneucht

Verandering bequaam om af te leiden.

De tijt ten genesmeester onzer hartstoch- ten.

Y y y 3 aan

aan 't quijnen geraakt, en moede word.

Alcibiades middel, om 't gemeen geklap af te leiden.

De ware neiging met gevinsde gedekt,

en daar in verandert.

Dwaasheit der veinzers.

De dingen zelden tot in 't pit in gezien.

Lucret. lib. 5

Droefheit uit geringe dingen gesproken.

Alcibiades, om de neiging der gemene geruchten af te leiden, sneed zijn moje hont d'oren en staet af, en dreef hem dus op de markt, op dat het volk, deze stoffe van te snappen hebbende, zijn andere werken in vrede zou laten. Ik heb ook wijven hun ware, door gemaakte neigingen zien dekken, om de waan en gissingen van 't volk af te leiden, en de klappers te verbijsteren. Maar ik heb 'er ook een gezien, die al veinzende zich met ernst heeft laten vatten, en die de ware en oorspronkelijke genegentheit voor de gevinsde en gemaakte heeft verlaten. Ik verstond uit haar dat de genen, die zich wel gehuisvest bevinden, hier in dwaasfelijk doen, dat zy in dit montruig toestemmen. Geloof vrijelijk dat, zo men 't openbaar ontbaal en onderhoud voor deze toegestelde dienaar bewaart, hy niet zeer schrander is, zo hy eindelijk zich niet in uw plaats zet, en u in de zijne zend. Dit is eigentlijk een schoen snijden en maken, op dat een ander hem dragen zou. Een kleine zaak trekt en leidt ons af: want een kleine zaak houdt ons. Wy aanschouwen weinig de zaken in 't geheel, en alleen: d'omstandigheden, of de dunne overtrokke beelden treffen ons. Wy worden door d'ydele schorffen, die de zaken bekleden, geraakt.

Folluculos ut nunc teretes astate cicadae

Linguunt, a

Plutarchus zelf beweent zijn dochter om d'aperijen van haar kintsheit. De geheugenis van een afscheitneeming, van een gebaar, van een bijzondere
a Gelyk de dunne krekels in de zomer hun vel verlaten.

bevallijkheit, en van een leke aanbeveling bedroeft ons. Cefars rok ontroerde geheel Romen; 't welk zijn doot niet gedaan had: gelijk ook de klank zelf der namen, die ons in d'oren klinken: Mijn arme meester; mijn grote vriend: ach! mijn waarde vader; of mijn goede dochter. Als deze verhalen my prikkelen, en ik van naby acht daar op neem, zo bevind ik dat het een letterkuntig beklag is; het woort en de toon quetsen my: gelijk d'uitroepingen der Prekers dikwijls hun toehoorders meer bewegen, dan hun redenen; en gelyk 't erbarmelyk geluit van een beest, dat men tot onze dienst dood, ons treft, zonder dat ik ondertusschen de ware en vaste wezentheit van mijn onderwerp weeg, of deurdring.

.. *His se stimulis dolor ipse lacessit. b*

Dit zijn de grontvesten van onze droefheit. De hardnekkigheit mijner stenen, bijzonderlijk in de roede, heeft my somtijts in lange passingen van pis, ja van drie of vier dagen, gehouden, en zo na aan de doot gebracht, dat het dwaasheit geweest zou hebben te verhopan dat men de zelfde zou vermijden, ja dat hy te begeren was, uit oorzaak van de wrede pogingen, die deze staat my aanbrengt. O wat een groot meester in de wetenschap van 't beulsampt was deze goede Kaizer, die de roede zijner misdadigen deet toebinden, om hen by gebrek van te pissen te doen sterven!

Ik, my in deze staat bevindende, overwoog door hoe veel geringe oorzaken en voorwerpen de verbeelding het beklag des levens in my voedde, uit welke ondeelbare deeltjes het gewicht, en de zwarigheit van dit ver-

b De droefheit zelve tergt zich met deze prikkelen.

Gruwelijke pijn van de steen.

Aan misdadigen de roede toegebonden, om hen te beletten te pissen.

Geringe oorzaak, daar 't beklag des levens uit spruit.

trek

trek toegestelt wierd, en aan hoe veel beuzelachtige gedachten wy in zulk een grote zaak plaats geven. Een hont, een paert, een haas, een glas (en wat niet?) wierden onder mijn verlies getelt: gelijk aan anderen niet min dwaasselijk, naar mijn oordeel, hun eersuchtige hoop, hun burs, en hun wetenschap. Ik aanschou onächt-samelijk de doot, als ik hem in 't algemeen, gelijk 't einde van mijn leven, aanzie. Ik versnaau hem in 't algemeen; maar in 't bezonder plondert hy my. De tranen van een knecht, d'aanraking van een bekende hant, eengemene verroofing maken my mistroofig en murw. In dezer voegen worden wy door de klachten der fabelen ontroert. De rouklagen van Dido en Ariadne in Virgilius en Katullus ontstellen de genen zelve, die hen niet geloven. Geen beweging hier af te gevoelen, is een voorbeeld van een hardnekkige en wrede natuur; gelijk men, tot een wonderdaar, van Polimon verhaalt: maar hy wierd ook niet bleek om de beet van een dulle hont, die hem een stuk uit zijn kuit scheurde.

Geen wijsheit gaat zo diep, dat zy met oordeel d'oorzaak van een zo krachtige en gehele droefheit bevat, of zy lijd enige vergroting door de tegenwoordigheit, als d'ogen en oren (leden, die niet, dan doorydele toevallen bewogen konnen worden) hun deel daar in hebben. Is 't reden dat de kunsten zelve onze zwakheit, en natuurlijke beestelijkheid gebruiken, en hun voordeel daar mee doen? De Redenaar, zegt de Redenlykkunst, in dit kluchtspel van haar pleuring, zal door de klank van zijn stem, en door zijn geveinst gebaar bewogen worden, en zich van de hartstocht, die hy vertoont, laten uitsfrijken. Hy

zal, door middel van deze rof, die hy speelt, zich een ware en wezentlijke rou indrukken, om haar aan de Rechters, dien zy noch minder aangaat, over te dragen: gelijk deze lieden doen, die men in d'uitvaarden voor gelt huurt, om tot de plechtelijckheit van de rou te helpen, de welken hun tranen, en ook hun droefheit by maat en gewicht verkopen. Want hoewel zy zich op een geleende wijze bewegen, zo is 't echter zeker dat zy, hun gelaat en gebaar daar naar voegende, dikwijls geheel vervoert worden, en een ware droefheit aanneemen.

Toen mijn Heer van Grammont, uit het leger van la Fere, daar hy sheuvelde, naar Soissons wierd geleid, was ik, onder veel van zijn vrienden, mede by dit gelei. Ik merkte dat wy overal, daar wy trokken, het volk, 't welk wy bejegenden, met geweent en tranen vervulden, alleenlijk door de toefel van onze geleide: want zelfs de naam van d'overleden was 'er niet bekend. Quintilianus zegt dat hy toonspelders heeft gezien, die in een rourol zo diep ingewikkelt waren, dat hy zelf, aangenomen hebbende deernis en medelijden in een ander op te wekken, zich zo vast daar aan had verbonden, dat hy zich niet alleenlijk van tranen overvallen vond, maar ook van een bleekheit in 't aangezicht, en van 't gelaat van een man, die wazrelijk van droefheit gedrukt was. In een gewest by onze bergen spelen de vrouwen Priester Marten: want hij zy het beklag over hun verlore maal door de geheugenis der goede en aangename zeden, die hy had, vergroten, zo doen zy ook vervolgens een verhaal van zijn gebreken; als om van zelf tot enig verdrach te komen,

Ware door
geveinstde
rou inge-
drukt.

Deernis van
't volk over
de dode
Grammont,
uit d'aan-
wienenden,
mede by dit gelei.
Ik be-
schouw
merkte dat wy overal,
daar wy deur-
gesproken.

Quintilla-
nus gevoel;
van droef-
heit in an-
zy noch in hun huis weenden, en dat
deren tot
medelijden
te bewegen.

In zeker ge-
west de
deuchden
en gebreken
der mannen
na hun doot
vertoont.

Droefheit
door klach-
ten gaande
gemaakt.

De wijsheit
onmachtig
om haar te
dempen.

men, en van deernis tot gramschap over te gaan: zeker, met meer bevalligheid dan wy, die, op 't verlies van d'eerste bekende, ons aanprikken om nieuwe en valsche lof aan hem te geven, en om hem, als wy hem uit het gezicht hebben verloren, geheel anders te maken, dan hy aan ons scheen te zijn, toen wy hem zagen; als of de rou een onderwizig deel was, of dat de tranen ons verstant, met het zelfde te wasschen, verlichten. Ik weiger van nu af de gunstige getuigenissen, die men aan my zal willen geven, niet om dat ik daar toe waardig; maar om dat ik doot zal wezen. Hy zal aan de geen, die vragen zal, wat is u aan dit beleg gelegen, antwoorden, dat van 't voorbeeld, en van de gemene gehoorzaamheit van de Vorst: ik betracht daar in geen voordeel; en wat d'eer betreft, ik weet hoe klein gedeelte een bezonder man, gelijk ik, daar af kan raken: ik heb hier noch drift, nocht wist. Maar zie hen echter in de volgende dag geheel verandert, geheel kokende, en root van gramschap in zijn gelid, om ten storm te gaan. Zeker, de sikkering van zo veel staal, en het vuur en gerammel van onz gefchut, en van onze trommels hebben hem deze strafheit en haat in d'aderen ontfleeken. Een beuzelachtige oorzaak, zult gy zeggen. Hoe! oorzaak? daar behoef't er geen te zijn, om onze ziel te drijven. Een gemijmer zonder lighaam en onderwerp beheerscht en drijft haar. Indien ik my begeef tot kasteelen in de lucht te bouwen, mijn verbeelding verschaft'er my nuttigheit en vermaak toe, van de welken mijn ziel warelijk gekittelt en verheugt word. Hoe dikwijls verwarren wy, deur

Onze onmatige lofgeeving.

Veranderlijkheit van de mensch naar de voorvallen.

Wy worden door beuzelingen be-wogen.

Kracht der beelting en mijmerij.

gramschap en droefheit, en wikkelen ons in sporeloze hartsstochten, die onze ziel en onz lighaam ontstellen? Wat trekkingen, verbaastheden, en verwarde lacherijen verwekt de mijmerij in onze aangezichten! wat uitspattingen en bewegingen van leden en stem! Schijnt het niet dat deze man alleen, onder gedrang van andere menschen, met de welken hy handelt, valsche gezichten heeft? of enige inwendige duivel, die hem vervolgt? Onderzoek u by u zelf; waar is 't voorwerp van deze verandering? Is 'er iets, behalven ons, in de natuur, dan de zelfstindige ydelheit, daar op zy vermogen heeft? Kambyses, in zijn slaap gedroomt hebbende dat zijn broeder Koning van Perfiën zou worden, deē hem doden; een broeder, die hy lief had, en op de welk hy zich altijt had vertrouut. Aristodemus, Koning der Messeniers, doodde zich zelf, uit oorzaak van een verbeelding van ik weet niet wat gehuil zijner honden; 't welk hy voor een quaat voortteeken nam. De Koning Midas, van enige onāangenaen die van me droomt, die hy gedroomt had, Midas, ontstelt, en verdrietig geworden, deē desgelijks. 't Leven om een droom te verlaten is het zelfde recht naar 't geen, dat het waardig is, te scharren. Hoor dan onze ziel over deze volgende dingen zegepralen; over d'elende des lighaams, over zijn zwakheit, en ook hier over, dat het voor alle quetsingen en ontsteltentissen ten doel staat. Warelijk, zy heeft reden om 'er dus af te spreken:

O prima infelix fingenti terra Pro-mostheo!

Ille parum cauti pehoris egit opus.

Corpora disponens, mentem non vidit in arte.

Kambyses droomt.

Aristodemus doot;

en die van Midas.

Voorreffelijkheit van onze ziel begeven 't lighaam.

Propert. B. 3. l. 4.

ReRa

Recta animi primum debuit esse
via. a

a O ongelukkige eerste aarde, van
Prometheus toegestelt! Hy heeft dit

werk met weinig beleid en omzichtigheit
opgemerkt. Hy, 't lighaam in ordening
stellende, heeft in zyn kunst niet op de
geest gezien. Hy had eerst een rechte weg
voor de ziel moet en banen.

Van Virgilius Gedichten.

Vijfde H O O F T D E E L.

Eerste Afdceeling.

Ongelykheit van staat tusschen de jonkheit en ouderdom. Overmaat in wijsheit. D'ouderdom schiept vermaak in de herdenking der jonge jaren. Lekkerheit strafbaar in een jongeling. Verlof des ouderdoms. Gerustheit moet met moeite gezocht zijn. De geest is zeer eng met het lighaam verbonden. Vrolijkhe wijsheit aangenaam. Geemelijke lieden hatelijk. Utwerking van vrymoedige belijdenis zijner werken. Men moet zijn gebrek bezien, om het te verbeteren. De qualen der ziel worden minst gevoelt. Eens anders geheimenissen te verbergen zeer lastig. Leugen eyger dan hoerery.

NAar mate dat de nutte gedachten volkomender en vaster bevonden worden, zijn zy ook belettelijker en lastiger. De zonde, de doot, d'armoede, en de ziekten zijn lastig, en drukken. De ziel moet in de middelen van de quaden te verdragen, en te verwinnen, in de regelen van wel te leven, en wel te geloven wel onderwezen zijn, en dikwijls in deze treffelijke oefening opgewekt en geöeffent worden. Maar in een ziel van de gemene slach moet dit niet met verpozing en matiging geschieden: want de zodanige word, door al te geduriglijk ingespannen te zijn, gefoolt en afgemat. Ik behoefde in mijn jonkheit verwittigt en aangeport te wor-

den, om my in mijn plicht te houden. De vrolijkheit en gezontheit, zegt men, passen niet al te wel by deze ernstige en wijze redeneringen: ik ben heden in een andere staat. De stant des ouderdoms verwittigt my niet dan te veel, proeft en preekt my. Van d'overmaat van vrolijkheit ben ik in die van de strafheit, die lastiger is, gevallen. Ik laat my dieshalven nu met voordacht een weinig tot d'overmaat voeren, en gebruik somtijts de ziel tot dartele en jeuchdige gedachten, daar zy zich in houd. Ik ben voortaan niet dan al te zeer bezadigt, ernstig en rijp. De jaren geven my dagelijks lessen van koelheit en getempertheit. Dit lighaam vlied d'ongeregeltheit, en is'er voor bevreest,

Z z z z

Het bedaagt lighaam regeelt de ziel.
het

De ziel heeft van node in 't goede opgewekt te worden.

De staat van de jonkheit anders, dan

het heeft nu zijn beurt om de geest tot hervorming en verbetering te leiden: het heerscht op zijn beurt, en strengelijker en meellerlijker. Het laat my, noch slapende, noch wakende, niet een uur rusten, zonder onderwijs van door, gedult en berou. Ik verweer my tegen de gematigheit, gelijk ik eertijts tegen de wellust gedaan heb: zy trekt my te veel te rug, ja tot ongevoeligheit toe. Nu, ik wil in alles meeter van my zelf zijn. De wijsheit heeft haar overmaat, en behoeft niet minder bezadigheit, dan de zothheit. Dieshalven, op dat ik in de tusschentijden, die mijn qualen aan my geven, niet verdorren, uitdrogen, en my niet voorzichtigheit overladen zou;

Overmaat
in de wijs-
heit.

Ovid. Trist.
lib. 4. Elg. 1.

*Mens inuenta suis ne fiet usque ma-
lis. a*

Zo wijk ik zoetelijk ter zijden, en keer mijn gezicht af van deze ongestuimige en wolkige hemel, die ik voor my heb, de welk ik, God dank, wel zonder schrik aanschou; maar niet zonder tegenstribbeling en poging. Ik neem mijn bezigheit in de herdenking der verlede jonkheden.

*Animas, quod perdidit, opas,
— Atque in praeterita se totus imagine
versat. b*

Vermaak
van d'ou-
derdom in
de herden-
king der
jeuchdige
jaren.

Dat de kintsheit voorwaarts, en d'ouderdom achterwaarts ziet; is dit niet het geen, 't welk Janus dubbelt aangezicht betekende? Dat de jaren, zo zy willen, my meesleepen; maar achterwaarts uit. Ik keer mijn ogen by horten en stoten naar deze schone

a *Dat de geest niet ingespennen op zijn
qualen blijf.*

b *De geest wenscht om 't geen, dat hy
verloren heeft, en keert en wend zich
gantschelijk in 's voorgaande afbeeldsel.*

verkreeke tijt, zo lang zy de zelfde kunnen kennen. Indien deze tijt uit mijn bloet en aderen ontsnapt, ten minsten wil ik 'er 't beelt der geheugenis niet uitrukken.

-- Hoc est,
Vivere bis, vita posse priore frui. c

Martial. Ep.
10. Epigr.
23.

Plato beyeelt aan d'oude lieden zich by d'oeffeningen, danssen en spelen der jonkheit te verwoegen, om zich over de rappigheit en schooneheit des lighaams, die niet meer in hen is, in anderen te verblijden, en de gunst en bevallijkheit van deze bloejende jaren in hun geheugenis te herroepen. Hy wil dat zy, in deze spelen en vermakingen, d'eer van de verwinning aan de jongeling, die hen, en 't grootste getal van hen meest verhengt en vervrolijkzal hebben, toeëlijgen. Ik merkte eertijts de zwaarmoedige en dubbtere dagen als bovengewoon: maar dezen zijn heden mijn gewonen, en de heldere en schone dagen mijn bovengewonen. Ik begeef my tot de fleur van op te huppelen, gelijk over een nieuwe gunst, als enig ding my geen quaet doet. Dat ik my vry kittel; ik kan niet langer een arme lach uit dit sneed lighaam rukken. Ik verheng my niet, dan in verbeelding, en in droom; om door list de geemelijckheit van d'ouderdom af te wenden. Maar zeker, daar zou een ander hulpmiddel, dan in de droom, moeten zijn: zwakke worsteling van de kunst tegen de natuur. 't is grote slechtigheit, dat men de menschelijke ongelegenheden verhaaft en verlangt, gelijk yder doet. Ik wil liever niet zo lang out zijn, dan als oud wezen eer ik 't ben. Ik vat zelfs de minste gelegentheden van vermaak aan, die my voorkomen. Ik

Plato wil
dat d'ouden
in 't gezels-
schap der
jongen ver-
schijnen;
en waarom.

Tragheit
van d'ou-
derdom.

Verheuging-
gen van
d'ouderdom
in de droom.

Slechtigheit
in vroeg out
te willen
zijn.

c *Dat is, het voorgaande leven te kon-
nen genieten is tweemaal te leven.*

ken

ken wel uit horen zeggen veelderhande voorzichtige, sterke en heerlijke wellusten: maar de waan vermag niet genoeg op my, om my begerig daar naar te maken. Ik wil hen niet zo zeer grootmoedig, heerlijk en prachtig, als wel zoet, gemakkelijk en vaerdig. *Wy wijken van de natuur af, en volgen 't volk, dat nooit een goed vinder van een enig ding is.* Mijn Wijsbegeerte bestaat in doening, en naturelijk en tegenwoordig gebruik; weinig in verbeelding. O dat ik vermaak in 't spel met neuten, of met de tol schiep!

Senec. Epist. 99.

Cicero. Offic. lib. 1. cap. 24

Non ponebat enim rumores ante salustem. a

De wellust weinig eerzuchtig uit zich zelve.

De wellust is een hoedangheit, die weinig eerzuchtig is. Zy acht zich rijk genoeg van zich zelve, zonder de prijs van d' achtung daar onder te mengen, en wil liever in de schaduw. Men behoorde een jongeling te geesselen, die zich bezich hield mer de smaak van de wijn en foppen uit te proeven. Daar is niets, 't welk ik minder geweten, en minder geächter heb; en beden leer ik 't. Ik ben 'er grotelijks in beschaamt. Maar wat zou ik 'er in doen? Ik heb noch meer schaamte en spijt van de gelegentheden, die my daar toe drijven. Het

Lekkerheit strafbaar in een jongeling.

Verlof des ouderdoms.

past aan ons te revelen en te beuzelen, en aan de jonkheit op haar achtung en trots te staan. Zy gaat naar de werrelt, en naar 't gezach; en wy komen 'er van daan. *Dat zy voor zich wapenen, voor zich paerden, voor zich sporen, voor zich kolven, voor zich de bal, voor zich het zwimmen en de loop behouden, en, uit veel spelen en tyrverdrjiven, de koten en teerlingen aan ons ouden laten.* De werten zelve zenden ons naar de herberg. Ik kan, ten dienst

Cicero. de Senect. cap. 26.

a Want by selde 't gersucht niet boven de welstant.

van deze snode staat, daar mijn hoge jaren my toe drijven, niet minder aan haar doen, dan speeltuig en poppegoet, gelijk aan de kinderen, tot welker staat wy weer vervallen, verschafsen. De wijsheit en zotheit zullen veel werks hebben, om door hun diensten by beurten my in deze rampige ouderdom t' ondersteunen, en te helpen.

Misce sultitiam consiliis brevem. b

Horat. Carmin. lib. 4. Od. 12.

Ik vlied zelfs ook de geringste prikkelingen; en de genen, die my eertijts niet gekrapt zouden hebben, deurboren my nu. Mijn gewoonte begint zich gaerne by de quaal te voegen. *Alle quetsing is lastig in een zwaklig-*

b. 1. m. Mensque pati durum sustinet agra nihil. c

Cicero. de Senect.

Ovid. de Pont. lib. 3. Eleg. 6.

Ik heb alrijt kittelächting entedor in de quetsingen geweest, en ben 'er nu noch tederer in, ja overal bloot daar voor.

Et minime vires frangere quassa valent. d

Idem de Trist. lib. 3. Eleg. 11.

Mijn oordeel belet my wel tegen d' ongevallen, die de natuur aan my beveelt te lijden, achter uit te staan, en daar tegen te morren, maar niet hen niet te gevoelen. Ik zou van 't een einde des werrelts tot aan 't ander lopen, om een goed jaar van vrolijke en aangename gerustheit te zoeken; ik, die geen ander ooggemerk heb, dan te leven, en vrolijk te zijn. Ik vind genoeg dompige en ongevoelige

Gerustheit met arbeit te zoeken.

b Meng een korte zotheit in de beradingen.

c Een zieke geest kan niets, dat hard is, lijden.

d En de minste krachten zijn machtig om 't gekneusde te breken.

Z z z z. 2

ge rust-

gerustheit; maar zy maakt my slaperig, en mijn hoofd zeer: ik ben 'er niet meê veruoegt. Indien 'er enig mensch, enig goed gezelschap in 't velt, in de stat, in Frankryk, of elders is, die vaste woning heeft, of reis, aan de welk mijn zeden aange naam zijn, en in diens zeden ik beha gen schep; men heeft zich slechts te laten horen: ik zal Proeven met vleesch en been aan hem verschaffen. Dewijl 't een voorrecht van de geest is zich in d' ouderdom te veruiffchen, zo raad ik hem zo veel, als my mogelijk is, zulks te doen: dat hy onderruiffchen groei en bloei, zo hy kan, gelijk het mosch op een dode boom. Maar ik vrees dat hy een verrader is; hy heeft zich zo engelyk met het lighaam ver eenigr, dat hy my t' elkens verlaat, om het zelfde in zijn noorzakelykheit te volgen. Ik vleid my in 't bezonder; ik tracht hem vergeefs te winnen. Ik poog vergeefs hem van deze verbinten is af te trekken, en hem Seneka, Katullus, de Juffrouwen, en de koninklyke danssen voor te houden: indien, zijn makker de darmpijn heeft, by schijnt haar ook te hebben. De vermogens zelve, die bezonder en eigen aan hem zijn, kunnen zich dan niet opheffen; zy gevoelen ook klaarblykelyk de versnotheit. Hy heeft geen vrolykheit in 't geen, dat hy voortbrengt, zo 'er ook geen in 't lighaam is. Onze meesters hebben 't niet recht getroffen, dat zy, d' oorzaken der bovengewone uitschietingen van onze geest zoekende, behalven dat zy, de zelfde aan een goddelijke verrukking, aan de liefden, aan d' oorloghsstrengheit, aan de Dichtkunde, en aan de wijn toeschrijven, ook niet aan de gezontheit haar deel daar af hebben gegeven; eerziedende, wakkere, volle en ledige

gezontheit, en zodanig, als eertijts de grootheit der jaren en de veiligheid haar by wijlen aan my verschafte. Dit vuur van vrolykheit verwerkt in de geest levendige en wakkere uitschietingen, en onder de verruktheden van geest de vrolyksten, of mischien de sporeloosten. Nu, 't is geen wonder zo een strijdige geest nederdrukt, hen vastmaakt, en een strijdige uitwerking daar af haalt.

Gall. Eleg. 1

Ad nullam consurgit opus, cum corpore languit. a

Hy wil nochtans dat ik aan hem gehouden zy, dat hy, gelijk hy zegt, veel minder aan deze toestemming toegeeft, dan 't gewoon gebruik der menschen meêbrengt. Laat ons, ten minsten terwijl wy bestaan hebben, de quaden en zwarigheden uit onze handel verdrijven.

Dum licet obducta solvatur fronte senectus. b Horat. Epod. lib. Od. 13.

Het ruwe en scherpe moet met jokkerijen verlustigt worden. Ik bemin een vrolykheit te bewaaren. De vrolyke wijsheit te bewaaren. Straffheit verdacht. lijke en burgerlijke wijsheit, en schuw de hardigheit der zeden, en de straffheit, en hou alle weêrbarstig gelaat voor verdacht.

Tristémque vultus tetrici arrogantiæ. c Siden. Apol. Epist. 3.

en

-- Habes tristis quoque turba cynædos. d Mortiel. lib. 7. Epigr. 17.

a Hy word tot geen werk opgewekt, als hy met het lighaam quijnt.

b Dat d' ouderdom eens, terwijl 't geoorloft is, de rimpels uit het aangezicht verdrijs.

c En de droeve verwaaamtheit van een weêrbarstig gelaat.

d En de droevige hoop heeft haar onkuiffchen.

Ik

De geest zeer eng met het lighaam verbonden.

Sokrates
aangezicht
bestendig en
lachend.

Ik geloof Plato oprechtelijk, de welk zegt dat de gemakkelijke of ongemakkelijke zeden een groot voorbericht is, om van de goetheit of quaetheit der ziel t'oordeelen. Sokrates had een stantvastig, maar echter een heider en lachend aangezicht: niet geemelijk stantvastig, gelijk d'oude Krassus, die men nooit zag lachen. De deucht is een aangename en vrolijke hoedanigheid. Ik weet dat 'er weinig lieden zijn, die tegen de vrijmoedigheid van mijn geschriften zullen schrollen, de welken niet meer tegen de vrijmoedigheid van hun gedachten te schrollen hebben. Ik voeg my wel naar hun gemoed; maar ik quets hun ogen. 't Is een welge-regelde aart, Platoos geschriften te nijpen, en in hun voorgaande handelingen met Fedon, Dion, Stella en Archeanassa gelijk te zijn. Dat men zich niet schaamt het geen te zeggen, 't welk men niet schaamt te gevoelen. Ik haat een geemelijke en droevige geest, die over de geneuchten zijns levens stronkelt, en d'ongelukken aanvat, en zich daar meê vermaakt: gelijk de vliegen, die zich niet aan een glad lighaam kunnen vast houden, en zich tegen de ruige en rompelige plaatsen aanzetten, en rusten; of gelijk de koppen, die slechts het quade bloet wechtrekken.

Voorts, ik heb aan my bevolen al 't geen te darren zeggen, 't welk ik dar doen; en ik heb mishagen in de gedachten zelve, die men niet te voorschijn mag brengen. De snodeste van mijn werken en aart schijnt my niet zo lelijk, gelijk ik 't wel lelijk vind zulks niet te darren belijden. Yder is bescheiden in de belijdenis; en men behoort zodanig in de doening te zijn. De stoutheit van te missen, en te zondigen word enigins door de

Schijn be-
driegt.

Geemelijke
lieden hate-
lijk.

Uitwerking
van vrij-
moedige
belijdenis
zijner wer-
ken.

foutheit van zulks te belijden getem^t en gebreidel. De geen, die zich verplichtte tot alles te zeggen, zou zich ook verplichten tot niets van 't geen te doen, 't welk men gedwongen is te zwijgen. God geef dat deze overmaat van mijn vrijmoedigheid onze menschen tot vrijheit, en boven deze blode en geveinsde deuchden brengt, die uit onze onvolmaaktheden gesproken zijn, en dat ik, tot kosten van mijn onmatigheit, hen tot de staat van reden trek. Men moet zijn gebrek bezien en deurzien, om het te bestraffen. De genen, die 't voor anderen verbergen, verbergen 't gemenelijk ook voor zich zelve, en houden 't niet voor genoeg bedekt, zo zy zelve het zien. Zy onttrekken 't en vermommen 't voor hun eige geweten. *Waarom belijd niemant zijn zonden? om dat hy 'er noch in legt. De droom te verhalen is 't ampt van de geen, die wakker is.* De qualen des lighaams worden beter bekend, terwijl zy toeneemen. Wy bevinden dat het geen, 't welk wy krimpung en trekking noemden, de gicht is. De qualen der ziel worden duister, als zy in krachten toeneemen; de geen, die krank is, gevoelt hen minst. Men moet hen dieshalven by helder dag, op een onmedogende wijze, deur de handen laten gaan, hen openen, en uit de holligheit van onz hart rukken. De belijdenis alleen is somtijts voldoening, zo wel in 't stuk van misdaden, als van weldaden. Is 'er enige lelijkheit in 't zondigen, die ons ontslaat van belijdenis daar af te doen? Ik lijd pijn, als ik veins.

Ik schroom dieshalven eens anders zehemenissen in bewaring te nemen, dewijl ik niet bestendig genoeg ben om 't geen, dat ik weet, t'ontkennen: Ik kan 't zwijgen; maar niet,

Men moet
zijn gebrek
bezien, om
het te ver-
betern.

De qualen
der ziel
minst ge-
voelt.

Eens anders
geheimen-
nissen te
verbergen
zeer lastig.

zonder my geweld en ongenucht aan te doen, ontkennen. De geen, die geheim zal zijn, moet zulks van natuur, niet door verbintenis, wezen. 't Is weinig voor de dienst der Vorsten, dat men geheim is, zo men ook geen leugenaar is. Ik zou aan de geen, die aan Thales van Miletus vraagde of hy plechtelijk ontkeenen zou dat hy gehoereert had, zo hy by

my was gekomen, geantwoord hebben, dat hy 't niet moest ontkennen: want de leugen schijnt my noch erger, dan de hoerery. Maar Thales ried hem recht anders, en dat hy zweren zou, om 't meeste door 't minste te beschutten. Deze raat was echter niet zo zeer een verkiezing, als wel vermeerdering van zonde.

De leugen erger dan hoerery.

Tweede Afdceeling.

Men is verbaast in de verkiezing van een van twee zonden. Voorbeeld in Origenes. Geveinstheit in de zonden. Openbare belijdenis loffelijk. Misdrijf, by geval geschied, niet te straffen. Voorbeeld in Archelaüs. 't Gerucht niet 't achten. Naar gevele te luisteren is een bewijs van onkunde van zich zelf. De redenen tot de teling behorende, buiten ernstige en geschikte koutingen gesloten, en waarom. Schaamte een verpjering in de jongelingen. De gedichten verstrekken tot wapenen aan de liefde. Waar op men in 's huwelijks aan te gaan te zien heeft: d' ongebondenheit daar uit te bannen; en waarom. Huwelijken door schoonheit en verliefde lusten aangegaan niet zeer bestendig. Deucht en edelheit niet te samen te smolten; en waarom.

Verbaastheit in de verkiezing van een van twee zonden. Voorbeeld in Origenes.

LAat ons hier op dit woort in 't voorbygaan zeggen, dat men aan een man van eng geweten schoon spel geeft, als men hem enige zwaarigheid, in tegengewicht van de zonde, voorstelt. Maar als men hem tusschen twee zonden besluit, zo stelt men hem in een eng park van verkiezing. Men deë dus met Origenes, aan de welk men keur van twee gaf, of een afgodendienaar te worden, of zich vleeschelijk van een grote snode Ethioper, die voor hem stond, te laten misbruiken. Hy verkoos het eerste, en verkeerdelijk, gelijk men zegt. Dieshalven zouden, volgens hun doling, die vrouwen niet buiten 't spoor zijn, die hun geweten liever met

tien mannen, dan met een Mis, zouden willen belasten.

Indien 't onbescheidenheit is dus zijn dolingen te verkondigen, zo heeft men niet zeer te vrezen dat zy tot voorbeeld, en gewoonte zal worden. Want Aristo zeide dat de winden, die van de menschen meest gevreesd worden, de genen zijn, die hen ontdekken. Men moet dit snood voddetje en stetje, dat onze zeden verbergt, afstrijken. Zy zenden hun geweten naar 't hoerhuis, en houden hun gelaat stadig, en in de regel. Zelfs de verraders en moordenaars trouwen de wetten van de piechtelijkheid, en trechten hun plicht daar aan. D' ongerechtigheit dan heeft niet over d' onheus-

Geveinstheit in de zonden.

d' onheusheit, en de boosheit niet over d' onbescheidenheit te klagen. 't Is jammer dat een boos mensch ook niet zot is, en dat de welvoeghelijckheit haar zonde ooptoet. Deze plaiteringen behoren alleenlijk aan een goede en gezonde muur, die waardig is om bewaart en gewit te worden.

Tot voorstant der Hugenoten, die onze oorbiecht en besondere biecht beschuldigen, biecht ik my openlijk, godsdienstiglijk en zuiverlijk. S. Augustinus, Origenes en Hippokrates hebben de dolingen van hun gevoelen verkondigt; en ik ook van mijn zeden. Ik ben gratig om my bekent te maken; en my is 'er niet aan gelegen hoe zeer, zo 't slechts warelijk is; of, om beter te zeggen, ik heb nergens honger naar, ik vlied ten hoogsten dat ik van de genen, die mijn naam kennen, voor een ander genomen zou worden. De geen, die alles om roem en eer doet, wat meent hy te winnen niet zich dus vermoent voor de werrelt te vertonen, en 't volk van de kennis van zijn waar wezen te be-roven? Prijs een bultige om zijn schone gestalte; hy zal 't voor smaet opneemen. Indien gy een blode gull zijt, en zo men u voor een dapper man eert; meent gy dat men van u spreekt? men neemt u voor een ander. Ik zou also lief willen dat deze zich verheugde in 't afneemen der hoeden voor hem, terwijl hy meent dat hy meester van de hoop is; hy, die een der minsten van 't gevolg is. Archelaüs, Koning van Macedoniën, over straat gaande, wierd van iemand met water overstort. D' omstaanders zelden dat hy deze behoorde te straffen. Zeker, antwoordde hy hier op, hy heeft geen water op my gestort, maar op de geen, die hy meende dat ik was. Sokrates ziede tot de geen, die hem

verwittigde dat men quaat van hem zeide: Geenins; in my is niets van 't geen, dat zy zeggen.

Wat my aangaat, ik zou geen grote dank aan de geen weten, die my voor een goed stierman, voor zeer zedig, of voor zeer kuifsch roemde. Desgelijks, ik zou my ook niet meer van de geen verongelijkt achten, die my een verrader, rover, of drubkaart noemde. De genen, die zich zelve niet kennen, unogen zich met valsche goetkeuringen voeden; niet ik, die my zelf bezie, en die my tot in 't ingewant nalpeur, en wel weet wat my toekomt. 't Is my aangenaam minder geprezen te zijn, zo ik slechts beter bekent ben. Men zou my in zodanig een staat van wijsheit, die ik voor zothet acht, wijs kunnen houden. Het verdriet my dat mijn Proeven den vrouwen alleenlijk tot gemeen, ja tot smoddig huisgewaad dienen. Dit Hoofddeel zal my in hun juweelkas doen opsluiten. Ik bemid hun gemeenschap, die wat bijzonder is; d' openbare is zonder gunst en smaak. In onze afscheitneemingen ontfleeken wy boven gemeen de genegentheit tot de dingen, die wy verlaten. Ik neem de leste afscheit van de spelen des werrelts; zie hier onze leste omhelzingen.

Maar laat ons tot mijn gestel komen. Wie heeft het deelwerk in de menschen zo naturelijk, zo nootzakelijk, en zo gerechtigt gemaakt, om niet zond' schaamte daar af te darren spreken, en om het zelfde buiren d' ernstige en geregelde redenen te sluiten? Wy darren doden, stelen, en verraden onbeschroomdelyk uitspreken, en 't ander niet, dan tusschen de tanden, mompelen. Hebben wy, minder woorden daar af voortbrengende, meer vrijheit om

't Gerucht niet 't achten.

Naar gevel te lullteren een bewijs van onkunde van zich zelf.

De woorden van 't deelwerk uit d' ernstige en geschikte redenen gestelen, en waarom.

Openbare belijdenis loffeljk.

Treffeljk daat van Archelaüs.

de gedachten daar af te vergroten? Want het is goet dat men de woorden, die minst in gebruik, en minst geschreven zijn, en best gezwezen dienen te worden, best kent, en meest weet. Zy zijn by geen jaren, en by geen zeden onbekent, ja zo weinig, als 't broot. Zy worden yder ingedrukt, zonder uitgedrukt te worden, en zonder stem en gestalte te zijn. Het geslacht, 't welk dit werk meest doet, heeft last om het meest te zwijgen. 't Is een doornig, die wy in de vrijheit van 't zwijgen gestelt hebben, daar wy haar niet, zonder te misdoen, kunnen uitrukken; zelfs niet om haar te beschuldigen, en t'oordeelen: ja wy darren haar niet geestelen, dan met ompraak, en in schilderij. Zeker, eengrote gunst voor een misdadige, dat hy zo verfoejelijk is, dat het gerecht zelf onrecht acht hem aan te raken, en te zien; en dat hy door middel van de strengheit zijner verwijzing vry en behouden word. Gaat het hier meê niet gelijk met de boeken, die, als zy verboden zijn, te meer verkocht, en onder de man gebracht worden? Ik zal hier tot mijn voorstant Aristoteles woorden by de hant halen, die dus spreekt; beschaamt te zijn dient tot vergiering aan de jonkheit, maar tot verwijt aan d'ouden. Deze regelen worden in 't onte school gelezen; een school, daar aan ik my meer hou, dan aan 't nieuwe. Zijn deuchden schijnen my groter, en zijn gebreken minder.

*Ceux qui par trop fuyant Venus estri-
vent,*

*Faillens autant que ceux qui trop la
suivent : a*

a De genen, die, met al te zeer te vlieden, Venus tegenspreven, missen zo zeer als de genen, die haar te zeer volgen.

Schaamte
een verciering in de
jongen.

en

Tu dea, tu rerum naturam sola gubernas :

*Nec sine te quicquam dias in luminis
oras*

*Exoritur, neque fit letum, nec amabile
quicquam. b*

Ik weet niet, wie Pallas en de kunstgoddinneen qualijk met Venus heeft kunnen vermengen, en hien tegen de liefde doen verkoelen. Ik zie geen godheden, die 'er beter by passen, noch die meer tot malkander behoren. De geen, die den Kunstgoddinnen de verliefde inbeeldingen beneemt, berooft hen van het zoetste vermaak, en van de treffelijkste stoffe van hun werk, die zy hebben: en de geen, die de liefde de gemeenschap en dienst van de Dichtkunde doet verliezen, verzwakt haar in haar beste wapenen. Men betaft dieshalven de god der gezelligheit en vriendelikhheit, en de goddinnen, de beschermsters der menschelikhheit en der gerechtighheit, met de zonde van ondankbaarheit en orachtsaamheit. Ik ben niet zo lang uit de staat en 't gevolg van deze god geweest, of ik heb noch gebeugenis van zijn krachten en wakkerheit.

De Kunstgoddinneen met Venus vermengt.

De Dichtkunde wapenen voor de liefde.

- - Agnosco veteris vestigia flammae. c

Virgil. Aen. lib. 4

Daar is noch enig overblijffel van ontroerenis en hette na de koorts.

b Gy, Goddin, gy alleen bestiert de natuur der dingen: zonder u koomt 'er niets te voorschijn in de gewijde gewesten des lichts; en zonder u geschied 'er niets, dat aangenaam en beminnslyk is.

c Ik ken de speuren van d'oude vlam.
Nec

Nec mihi deficiat calor hic, hyemantibus annis. a

Hoe uitgedroogt en zwaar ik ook ge worden ben, ik gevoel noch enige laauwe overblijffelen van deze voorgaande hitte.

Tasse. 12. *Qual Falto Egre per che Aquiloneo Nozo*

*Cessi, che tutto prima il voolse & scoffe,
Non s'acheta ti peto, ma'l sono el moto,*

Rituen de l'onde anc agitate è grosse. b Maar volgens 'tverstant, dat ik 'er af heb, de krachten en wakkerheit van deze god zijn noch levendiger en beter bezielt in de schildery der gedichten, dan in hun eige wezenheit.

Jurnal. Sat. 6. *Et versus digitos habet. c*

Zy vertonen ik weet niet wat aardiger zwier, dan de liefde zelve. Venus is, naakt zijnde, niet zo schoon, levendig en aangenaam, als zy hier by Virgilius is.

Dixerat & niveis hinc atque hinc diva lacertis

Cunctantem amplexu molli fovet. Ille repente

Acceptis solitam flammam, nostrisque medullas

Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit.

Non secus atque olim tonitru cum rupta corusco.

a Dat in mijn oude jaren deze hitte niet aan my ombreekt.

b Gelijk de diepe zee, door de noorde of zijde wint aan 't hollen geraakt, niet verstont, met het stillen der winden, beddaart, maar noch haar gedruis en beweging behoud, uit oorzaak van de drift der zware golven.

c En de regel heeft vingeren.

Ignea rima micans percurrit lumine nimbos. d

en

— Ea verba loquutus,

Optatos dedit amplexus, placidumque libro. Idem eodem petivit

Conjugis infusus gremio per membra soporem. e

't Geen, dat ik hier aan te merken vind, is dat hy haar een weinig te veel ontstelt en bewogen voor een huwelijksche Venus afschildert. In deze wijze handeling zijn de begeerlijkheden niet zo dartzel; zy zijn dof en stomper. De liefde haat dat men zich elders, als aan haar houd, en mengt zich slaauwelijk met de gemeensamenheden, die onder een andere naam

Waar op men in 't huwelijk zien meet.

opgerecht en onderhouden worden; gelijk in 't huwelijk. Het maachschap, en de middelen wegen 'er, volgens de reden, zo veel, of meer, dan de schoonheit 'en bevallijkheden. Men huwt niet voor zich, wat men ook zegt: men huwt zo zeer, of meer voor zijn nakomelingen, en voor zijn gezin. 't Gebruik en belang des huwelijks treffen onz geslacht verre

d Dus sprak de goddin, die hem, aan 't wankelen geraakt, dan zo met haar sneeuwvite armen zoetelijk omhelsde. Hy vatte weer schichtiglijk zijn gewone vlam; en de bekende hitte drong deur tot in zijn merg, en liet haar tot in zijn gebeente, dat vermoest en afgeslooft was: niet anders dan gelijk eertijds de gloeiende blixem, met donder tot de wolken uitbarstende, deur de glinsterige lucht voortloopt.

e Hy, deze woorden gesproken hebbende, omhelsde haar met zijn gewenschte omhelzingen, en, in de schoot van zijn gemalin smeltende, vatte een aangename slaap in alle zijn leden.

A a a a a

VOOR-

Gebruik en
beleid des
huwelijks.

voorby ons heen. Dieshalven behaagt my deze wijze, dat men 't eerder door een darde hant, dan door zijn eigen, en naar eens anders verstant, dan naar 't zijne, beleid. Hoe zeer strijd dit alles tegen de verliefde overëenkomeningen? 't Is ook zeker slach van bloetschande, dat men de pogingen en sporeloosheden van de verliefde ongebondenheden tot deze eerbiedige en heilige voortteeling besteed, gelijk my dunkt dat ik elders gezegt heb. Men moet, zegt Aristoteles, zijn gemalin voorzichtiglijk en ernstiglijk aanraken, op dat, als men haar al te dertelijk kittelt, het vermaak haar niet buiten de palen der reden zou drijven. De geneesmeesters zeggen voor de gezondheid hetgeen, dat hy voor 't geweten zegt; te weten, dat een vermaak, 't welk in hitte, welluft en gedurigheid de maat te buiten gaat, het zaat ontroert, en d'ontfangenis belet. Zy zeggen ook van d' andere zijde, dat men in een langsame samenkomt, gelijk deze uit haar natuur is, zich zelden, en na merkelijke tusschentijden moet vertonen,

Ongebondenheit
moet uit het
huwelyk
gebannen
zijn, en
waarom.

om haar met een rechte en vruchtbare hitte te vervullen.

*Quò rapiat sitens Venerem interisique Virgil. Georg
lib. 3.
recondat. a*

Ik zie geen huwelijken; die eerder miffen, en ontroert worden, dan de genen, die men door de schoonheit en verliefde begeerten aangaat. Men behoeft 'er vaster en bestandiger grontvesten, en met voordacht daar toe te komen. Deze ziedende dertelheit deugt 'er niet toe. De genen, die menen 't huwelyk eer aan te doen, met de min daar by te voegen, doen, gelijk my dunkt, even als de genen, die, om de deucht te begunstigen achten dat d'edelheit niets anders dan deucht is. Dit zijn dingen, die enige gemeenschap hebben; maar daar is grote verscheidenheit in. Men moet hun namen en opschriften niet, verwarren: men doet aan een van beide ongelijk, mer hen te vermenigen.

Huwelijken,
door
schoonheit
en verliefde
begeerten
aangegaan,
niet zeer
bestandig.

Deucht en
edelheit
moeten niet
te zamen
gemengt
worden; en
waarom.

a Op dat de gront, dorstig zijnde, het zaat zou opratten, en inwendiglyker opsluiten.

Darde Afdeeling.

wat Edeldom is. Eige verdiensten boven geërfde edeldom te stellen; door Antigonus voorbeeld bevestigt. Misbruik daar in te Sparte. Edeldom van Kalikuth, en hun voorrechten. Een goed huwelyk een goede gezelligheit. Voortreffelykheit daar af; en waar by geleken. wie heden de bequaamsten daar toe zijn. Kracht der gewoonte. Quade regel der vrouwen in 't huwelyk. Boelinnen daar in te houden vol wif en wantrou. Isokrates vergelyking van Athenen by de boelinnen. Gedwige strijt tusschen man en wif. De vrouwen machtiger dan de mannen in de minnery. Klachten van een wif over haar gemaals gedwige bestormingen; en regel daar in door de Koningin van Arragon gestelt. Wy eiffchen van de vrouwen het geen, daar in wy zelven gebrekkelyk zijn.

D' Edeldom is een treffelyke hoedanigheit, en met reden ingevoert: maar dewyl hy een hoedanigheit is, die van een ander afhangt,

en

en die in een zondig en nietig mensch plaats kan hebben. zo moet hy verre beneden de deucht gestelt worden. Hy is een deucht, (zo hy deze naam mag voeren) die door kunst, en die zichtbaar is, en van de tijt en 'tgeval afhangt; verscheide van gestalte, naar de gewesten; levendig en sterffelijk; zo wel, als de Nyl, zonder geboorte, erfelijk en gemeen, van gevolg en gelijkheit, by gevolg getrokken, een gevolg, dat zeer zwak is. De wetenschap, sterkte, goetheit, schoonheit, rijkdom en alle andere hoedanigheden worden gemeen, en konnen yder ton deel vallen; maar deze verquijnt in zich-zelf, en heeft geen gebruik tot eens anders dienst. Men stelde aan een van onze Koningen de keur van twee mededingers naar een zolfde ampt voor, van de welken d' een een Edelman was, en d' ander niet. Hy beval dat men, zonder inzicht op deze hoedanigheid te hebben, de geen, die de meeste verdienste had, zou verkiezen; doch dat men, zo zy ganschelijk van gelijke waarde waren, dan inzicht op d' edelheit zou hebben. Dit was aan d' edeldom zijn rechte plaats te geven.

Antigonus, van een onbekende jongeling om zeker ampt aan te zoeken, 't welk zijn vader, een dapper man, had bedient, en die 't zelve door de doot ontruimt had, zeide tot hem: Vrient, in zodanige weldaden zie ik niet zo zeer op d' edelheit mijner krijgslieden, als wel op hun dapperheit. Zeker, 't moet hier in niet gaan, gelijk met d' amptlieden der Koningen van Sparta, de trompetters, speellieden, en kokken, welke kinderen, hoe ongeleert zy ook waren, met uitsluiting der ervarensten in 't ambacht, hun vaders in 't ampt volgden.

De genen van Kalikuth maken van d' edelen zeker gellacht, dat menschelijk overtrost: het huwelijk, en alle krijsbeezigheit is aan hen verboden. Wat de boelinnen aangaat, zy mogen 'er hun zad af hebben, en de wijven zo veel boelen, zonder minnentijt van malkander. Maar zich met lieden van andere staar, als de hume, te vermengen, is een zeer groot en onvergeeffelijk misdrijf; en zy houden zich besmet, zo zy slechts in 't voorbygaan van hen aangeraakt worden: en dewijl hun edeldom wonderlijk daar af verongelukkig en verkort is, zo doden zy de genen, die hen slechts een weinig te na zijn gekomen: in voegen dat d' onnedelen, over straat gaande; gehouden zijn te roepen, gelijk de gondelits van Venecien in de bocht der straten, om niet tegen malkander te stoten; en d' Edelen gebieden hen naar zodanig een kant, als zy willen, te wijken. Deze lesten vermijden hier door deze schande, die zy eeuwig achten, en d' eersten een zekere doot. Geen lankheit van rijt, geen gunst van Vorst, geen ampt, deucht, of rijkdom kan maken dat een van de gemene hoop edel word; daar deze gewoonte, van dat de huwelijken van 't een met het ander ambacht verboden zijn, veel toe helpt. Een dochter van een schoenmaker mag niet met een timmerman trouwen, en d' ouders zijn gehouden hun kinderen bestiptelijk in de bezigheid van hun vaders, en in geen andere oeffening, t' onderwijzen: daar door d' onderscheiding en gedurigheid van hun staat stant houd.

Een goed huwelijk (zo 'er een is) weigert het geselschap en de voorwaarden der min, en tracht die van de liefde en vrientschap te verlonen. Dit is een zoete gezelligheit des levens.

A a a a a z vo!

Edeldom, wachy is.

Eigē verdiensten boven geēfde Edeldom gestelt.

Antigonus antwoordt aan een ampreverzoeker.

Misbruik der ampten te Sparta.

D' edeldom van Kalikuth; en hun voorrecht.

Yder moet daar in zijn eige ambacht trouwen.

Een goed
huwelijk
een zoete
gezelligheit.

vol van flantvastigheit, van vertrouwen, en van een onbĳndig getal van nutte en bestandige dienſten, en onderlinge verplichtinge. Een vrou, die de ſmaak daar af heeft gekregen,

Castell. de
Como Berc-
nices.

-- *Oprato quam junxit lumine ta-
da, 2*

zou niet de plaats van meesteres by haargemaal willen bezitten. Indien zy plaats in zijn genegentheit, gelijk gemalin, heeft verkregen, zo is zy 'er eerlijker en veiliglijker geplaatst. Als hy zich van elders bewogen en ontſtelt aanſtelt, dat men hen dan vraag, aan wie hy liever zou willen dat een ſchande overquam; aan zijn gemalin, of aan zijn meesteres; wiens ongeluk hem meest zou bedroeven; en aan wie hy de meeste grootheit toewil. Deze vragen zijn zonder twijffel in een gezond huwelijk. Dat men zo weinig goede huwelijken ziet, is een bewijs van zijn achting en waarde. Daar is geen zo treffelijk stuk in onze gezelligheit, om het wel aan te vaerden, en te beschaven. Wy konnen 't niet missen, en verkleinen 't echter. Het gaat 'er mee, gelijk men met de vogelkouwen ziet. De vogels, die 'er buiten zijn, willen 'er met geweld in: en de genen, die 'er in zijn, trachten met gelijke naestigheit daar uit te geraken. Sokrates, gevraagt zijnde wat dienſtiger was, een gemalin te nemen, of niet, antwoordde: Welk van beiden men doet, men zal 'er berou af hebben. 't Is een verdrach, met het welk zeer wel het geen overeenkomt, dat men zegt: *Homo homini, aut Deus, aut Lupus*. De mensch is aan de mensch of een god, of een wolf. Men behoeft de bejegening van veel hoedanigheden, om het te bouwen: het

word in deze tijt dienſtiger en bequaam- ^{Wie heden} mer voor d' eenvoudige zielen, en die ^{de bequaam-} van de gemene hoop zijn, gevonden, ^{ſten tot het} daar de welluſten, de keurlijkheit en zijn, ^{huwelijk} ledigheit het niet zo zeer ſteuren. De verleide en verrukte zeden, gelijk de mijnen, die alderhande verplichting en verbintenis haten, zijn 'er niet zo bequaam toe.

Et mihi dulce magis resoluto vivere ^{Cur. Gall.}
collo. b ^{Elg. 1.}

Ik zou, zo veel mijn ooggemerk aangaat, geſchuwt hebben de wijsheit zelve te trouwen, zo zy my begeert had. Maar wy hebben 't goet te zeggen; de gewoonte, en 't gemeen gebruik des levens ſlepen ons mee. Mijn werken worden ten meestendeel naar 't voorbeeld, en niet naar de verkiezing beleid. Ik nodigde echter my daar niet eigenlijk toe: men bracht 'er my toe, en ik wierd 'er door de vreemde voorvallen toe bewogen. Want niet alleenlijk d'onbequame dingen, maar daar is niet een zo lelijk, gebrekkelijk en afſchuwelijk, 't welk niet door enige voorwaarde, of door enig toeval aangenaam kan worden; zo ydel is de menſchelijke ſtaat. Ik wierd 'er toe gebracht, zeker, toen veel qualijker daar toebereid, en met meer tegenzin, dan heden, na dat ik 't beproeft heb. Ik heb warelijk, hoe ongebonden men my ook houd, de wetten van 't huwelijk ſtrengelijker onderhouden, dan ik gehoopt en vertrouwt had. 't Is geen meer tijt van tegen te ſpartelen, als men zich heeft laten inſluiten. Men moet zijn vrijheit voordrichtelijk huismeesteren: maar na dat men zich de verbintenis onderworpen heeft, zo moet men zich daar in onder de wer-

Kracht der
gewoonte.

De geen, die
zich in
't huwelijk
begeeft,
moet zich
daar naar
voegen.

b *En met een vrije hals te leven is my
zoeter.*

a *Die door de ſakkel met een gewenſcht
licht te zamen is gevoegt.*

Treffelijk-
heit van
't huwelijk.

Het zeldte
by een vo-
gelkou ver-
geleken.

Eraſm. Chi-
liad. v. Cen-
tur. 1. Adag
69. 70.

ten

sen van de gemene plicht houden, of ten minsten daar naar trachten. De genen, die deze koop aangaan, om zich met haat en versmading daar in te dragen, doen onrecht, en dat ongemak baart. Deze treffelijke regel, die ik onder de vrouwen van hant tot hant zie voortgaan, gelijk een heilige godspreek.

*Sers ton mary comme ton maistre ;
Es t'en garde comme d'un traistre. a*

(dat is, draag u by hem met een gedwonge, vijandige en wantrouwige eerbiedigheid, een woort van oorlog en terging) is ook smadig en lastig. Ik ben te week tot zo scherpe en doornige voorneemens. Ik ben, om de waarheit te zeggen, noch niet tot deze volmaaktheit van snedigheid en schranderheit gekomen, dat ik de reden met d'ongerechtigheit kan mengen, en alle regel en ordening, die niet met mijn honger overeenkomt, uitlachen. Om 't waangelooft te haten, begeef ik my niet terfont tot de loghening van godsdienst. Indien men niet altijd zijn plicht doet, ten minsten moet men hem altijd beminnen en kennen. Zich te huwen, zonder te trouwen is verraat. Laat ons voortgaan. Onze Dichter vertoont een huwelijk vol enigheid en overeenkoming, in 't welk echter geen grote getroutheit is. Heeft hy willen zeggen dat het niet onmogelijk is zich in de pogingen der liefde over te geven, en echter enige plicht tot het huwelijk voor zich te behouden, en dat men 't kan quetsen, zonder het geheel te breken? Een knecht verdraagt wel zijns meesters geemelijckheit, zonder hem te haten. De schoon-

a Dien uw gemaal gelijk uw meester ;
en wacht u van hem, als van een verrader.

heit, gelegenheit, en 't nootlot (want het nootlot staat 'er ook de hant aan)

*- - Fatum est in partibus illis,
Quas sinus abscondit : nam si tibi fideris cessant.*

Nil faciet longi mensura incognita nervi. b

hebben haar aan een vreemdeling gebonden, maar misschien niet zo geheel, dat aan haar noch enige hant overblijft, daar meê zy aan haar gemaal vast is. Dit zijn twee voorneemens, die onderscheide, en niet gemengde streken houden. Een vrou kan zich aan zodanig een man overgeven, die zy geensins zou begeren getrouwt te hebben, ik zeg niet om de voorwaarden van 't geval, maar zelfs om die van de persoon. Daar zijn weinig lieden, die hun boelinnen hebben getrouwt, of zy hebben 'er berou af gehad. Laat ons d'andere werrelt zelf bezien: hoe quaad huis houd Jupiter met zijn gemalin, die hy te voren gebruikt, en uit verslinggertheit genoten had? Dit is 't, dat men zegt, *chier dans le panier, pour apres le mestre sur sa teste, De korf bestruiven*, om hem daar na op 't hooft te zetten. Ik heb in mijn tijt, in zekere goede plaats, de min schadelijk en onzerlijk door 't huwelijk zien genezen. D'inzichten zijn te zeer verscheiden. Wy beminnen, zonder ons te belemmeren, twee verscheide dingen, en die tegen mal-kander strijden. Isokrates zeide dat de stat Athenen op gelijke wijze aangenaam was, als de Juffrouwen, die

b Het nootlot heeft plaats in die ding-n, die van de voorschoot bedekt worden : want indien de starren niet behulpzaam aan u zijn, d'onbekende maat van een lange pees zal u niet batin.

Aaaa 3

men

Quade regel
in 't huwe-
lijk.

Men moet
zijn plicht
nooit ver-
geen.

Jurnal.
Sot. 9.

Huwelijken
met boelin-
nen vol
twist en
wantron.

Isokrates
vergelijking
van Athe-
nen by de
boelinnen.

nien uit minnepleging dient; dat yder daar gaerne quam om te wandelen, en tot tijverdrijf, niet om haar te trouwen, dat is om daar te wonen, en zich neder te zetten. Ik heb niet weêr wil mannen gezien, die hun gemalinnen haarten, alleen ijk om dat zy hen ongelijk aandoen; men moet hen ten minsten niet minder, ten opzicht van onz gebrek, beminnen: zy behoren ten minsten uit deernis en meêdogen waarder aan ons te zijn. Dit zijn verscheide einden en gemercken, en dieshalven, zegt hy, enigzins te gedogen. 't Huwelyk heeft tot zijn deel de nuttigheit, rechtvaardigheit, d'eer en bestandigheit; een platte, maar algemeender geneucht.

De min op de geneucht alleen geveft

De min bouwt zich op de geneucht alleen, en heeft waarlijk de zelfde kitelachtiger, levendiger en scherper; een geneucht, door de zwarigheit aangeprikkelt: daar moet aauwrikking en steking by wezen. 't Is niet meer min, zo zy zonder pijlen en vuur is. De miltheit der vrouwen is te quistig in 't huwelyk, en verstoppt de punt van de genegenheit en gragtheit. Zie hier wat moeite Lykurgus en Plato in hun wetten doen, om dit ongeval te mijden. De wijven hebben niet geheel ongelijk, als zy de regelen des levens weigeren, die in de werrelt ingevoert zijn; om dat dit mannen zijn, die de zelfden zonder hen gemaakt hebben. Daar is naturelijk strijt en gekibbel tusschen hen en ons. D'engste overeenkoming, die wy met hen hebben, is noch ongestuimig, en vol beroerte. Wy handelen hen hier in onvoorzichtiglijk, naar 't oordeel van onze Schrijver. Na dat wy bekend hebben dat zy zonder weêrge bequamer en heter in d'uitwerkelen der minnerijen zijn, dan wy, gelijk deze oude

Gedurige strijt tusschen de mannen en vrouwen.

Priester, die nu man, en dan vrou geweest had,

(*Vanus huic erat utraq; nota*): a Ovid. Metamorph. lib. 3.

het zelfde dus betnigt heeft; na dat wy uit hun eige moni de proef verstaan hebben, die eertijts in verscheide eeuwen, een Kaizer, en een Kaizerin van Rome, vermaarde werkmeefters in dit werk, hier af deden, van de welken hy wel in een nacht tien Sarmatische maechden, zijn gevangen, ontmaachte, terwijl zy wareljk in een nacht tegen vijfentwintig bestormingen bestandig was, en van gezelschap, naar haar behoefte en smaak, veranderde:

De vrouwen machtiger dan de mannen in 't minne spel.

(*- Adhuc ardens rigida tenigitur vulva.* Juvenal. Sat. 6.)

Et lassata viris nondum satiata recessit.) b

Na dat wy noch het verschil hebben gelezen, 't welk in Katalonje rees tusschen een man, en zijn wijf, dat over d'al te gedurige stormen van haar gemaal klaagde; (niet zo zeer, naar mijn oordeel, om dat zy ongemak daar afleed; want ik geloof de wonderdaden niet dan ter goede trou: als wel om onder deze schijn het gezach der mannen over hun wijven te befnoejen, en het zelfde ook hier in, 't welk het grontwerk van 't huwelyk is, te breidelen, en om te tonen dat hun kibbelingen en bootsaardigheit het huwelyksbed te buiten gaan, en de zoetigheden en bevalligheden van Venus zelve onder de voeten treden) op welke klachten de gemaal, wareljk een beestig en ont-

Klachte van een wijf tegen haar gemaal over zijn gedurige bestorming;

a *De tweederhande Venus was ook deze bekend.*

b *Noch heet van 's gewoel der minneplegingen, gaat toech, vermoet, maar noch niet zed van mannen.*

en regel
daarin door
de Koningin
van Arra-
gon geftele.

2art mensch, antwoordde, dat hy, zelfs in de vastendagen, zich niet met minder, dan met tien malen, lijden kon; daar op dit merkelyk vonnis van de Koningin van Aragon volgede, door 't welk, na rijpe berading, deze gorte Koningin, om voor alrijt een regel en voorbeeld van de bezadigheiden en zedigheid te geven, die in een oprecht huwelyk vereifcht is, het getal van zes malen des daags voor wettige en nodige pafen stelde, de genen van haar geslacht van veel moeite en begeerte ontsluttende, om, zoide zy, een gemakkelijck, en, by gevolg, een bestendig en onveranderlijck gebruik op te rechten: (op 't welk de geneesmeesters uitroepen; hoedanig moet de lust en begeerlijckheit der wijven zijn, terwijl hun reden, hun hervorming, en hun deucht zich tot deze prijs befoer? inzonderheit als zy het verscheide oordeel onzer begeerlijckheden ovel wagen; want Solon, voorstander van 't school der Wetgevers, stelt de huwelyksche vermenging niet meer, dan drie malen ter maant, om niet te missen.) Na dat wy, zeg ik, dit hebben geloofd en verkondigt, zijn wy noch heen gegaan, en hebben aan hen bezonderlijck de bedwingzaamheit, op d'uiterste en hoogste straf, tot hun deel toegefehikt. Daar is geen hartstocht, die meer parft en aandringt, als deze, de welk wy willen dat zy alleen zullen tegenstaan; niet alleenlijck als een zonde naar hun maat; maar als tot vervloekens en verfoejens toe, en meer dan de godsdiensteloosheit en vadermoort; en wy begeben ons onderruffchen daar toe zonder misdrijf

Wy willen
dat de
vrouwen
bedwing-
zaam zullen
zijn; en be-
geben ons
zelven tot
ontucht.

en verwijt. De genen-zelven onder ons, die gepoogt hebben de zelfde te verwinnen, hebben genoegh beleden wat zwaarigheit, of eerder wat onmogelijckheit daar in was, met stoffelijcke hulpmiddelen te gebruiken, om 't lighaam moede te maken, te verzwakken, en te verkoelen. Wy, in tegendeel, willen dat zy te gelijk gezond, wakker, wel te pas, wel opgevoed, en kuifsch zullen zijn; dat is te gelijk kour en heet wezen. Want het huwelyk, 't welk, gelijk wy zeggen, laft heeft om hen van branden te beletten, brongt hen, volgens onze zeden, weinig verfrifching aan. Indien zy een nemen, die noch in 't bloejen van zijn jaren is, en dieshalven ziedend bloet heeft, hy zal zijn roem stellen in het elders uit te storten.

Sit tandem pudor, aut tamus in ius, Martel.
Multi mensula millibus redempta. lib. 12.
Non est haec tua, Basse, vendidisti. a Epigr. 99.

Polemon de Wijsbegeerige wierd met recht door zijn gemalin voor 't gerecht geroepen, om dat hy de vrucht, aan 't algemeen lant schuldig, in een onvruchtbaar lant zaaide. Indien zy met deze andere kreupels huwen, zie hen daar; zelf in 't huwelyk, in erger staat, dan de maachden en weduwen. Wy achten hen voor wel verzorgt te zijn, om dat zy een man by hen hebben.

a *Schaam u, eindelijck, of laet ons te recht treden: 't uwe, voor veel duizenden gekocht, is niet het uwe.* Bassus, 87
hebt het verkocht.

Vier

Vierde Afdeeling.

Voorbeeld van kuisheit in 't huwelyk beloofd en onderhouden. De kinderen tot lief te hebben, onderwezen. Waar in de vrouwen wetiger dan de mannen. Boeken, van de min geschreven. Gruwelen, onder d'oude Heidenen in 't gebruik. Woede en drift der menschen schadelijk voor hun gezondheid. Vergeeffsche middelen der vrouwen van Pegu, om de mannen aan te lokken. De mannen zeer zorgvuldig voor de kuisheit van hun Wyven, schoon zy zelve grote oorzaak van der zelsder uitspatting zijn. Groot gevaar, dat de vrouwen in de werrelt uit te slaan hebben. Zy worden om hun kuische weigering te meer bemint. Zy mogen naar eerlyke verzoeken horen. Vrouwen, in hun eer verkort, door hun stantvastigheid herstelt. Heftige minnenijt, die ook plaats in de beesten heeft. Voornamen mannen onder d'onden tot hoorndragers gennaakt.

Kuisheit in 't huwelyk beloofd en gehouden, zelfs van de bruijlofts dag af.

De kinderen tot lief te hebben opgebracht.

DE Romainen hielden de vestale maacht, Klodia Leta, van Kaligula aangeraakt, voor verkracht, schoon 't klaarlijkelyk was dat hy haar slechts aangeroet had. In tegendeel, men vernieuwt en belast daar door hun nootzakelykheit, om 'dat d'aanraking en 't gezelschap van iets, dat minnelijk is, hun hitte opwekt, die in d'eenzaamheit geruster zou blijven. En met dit oogmerk (gelijk waarschynlyk is,) van hun kuisheit, door deze omstandigheid en aanmerking, van groter verdiensten te maken, verloofden Boleslaus en Kinge, zijn gemalin, Koningin en Koningin van Polen, de zelve met gemene toestemming, terwijl zy, op hun bruijlofts dag, by malkander lagen, en onderhielden ook hun beloften, in spijt van alle d'aanlofselen des huwelyks. Wy onderwijzen hen, van hun kintsheit af, in de handeling der liefde; en hun bevallijkheit, hun opronking, hun wetenschap, hun spraak en alle hun onderwys heeft nergens anders zijn opzicht op. Hun bestierders drukken hen niets anders in, dan

't aangezicht van min, alwaar 't slechts met het zelve geduriglyk aan hen te vertonen, om hen daar af te doen walgen. Mijn dochter (dit is 't al, dat ik van kinderey heb) is in die jaren, daar in de wetten de heersten zelve verschonen van te huwen. Zy is van een trage, schrale en weke aart, en is van haar moeder ook op een afgetrokke en bezondere wijze opgevoed, en begint dieshalven uit de natuurelykheit van de kintsheit plooi te krijgen. Zy las in mijn tegenwoordigheit, een Fransch boek, en vond'er het woort *fonteau*, (een beukenboom) de naam van een bekende boom in. De vrou, die haar onder haar opzicht heeft, stuitte haar een weinig ruwelyk, en deed haar dit quaar overstappen. Ik liet haar begaan, om hun regelen niet te steuren: want ik bemoei my niet met deze bestiering. De vrouwelyke bestiering heeft een verborge fleur; men moet de zelve aan hen laten. Maar indien ik my niet bedrieg, d'omneganget met vijftentwintig staatsdienaars zou in haar verbeelding van zes maanden de

De vrouwelyke bestiering van groot geheim.

kennis,

kennis, en 't gebruik, en alle de gevolgen van de klank dezer snode silben niet hebben kunnen indrukken, gelijk deze goede oude vrou door haar stuiting en berisping deē.

Horat.
Carmen.
lib. 3. Od. 6.

Motus doceri gaudet Jonicos
Matura virgo, & frangitur astu-
bus
Jam nunc, & incestos amores
De tenero meditatur ungui. a

Vrouwen
weiger dan
de mannen
in de min.

Indien zy zich een weinig van deze achterhoudelijkheid ontslaan, en in hun redeneringen rechtuit spreken; wy zijn niet dan kinderen, in vergelijking met hen in deze wetenschap. Hoor hen onze vrijerijen en koutingen vertonen; zy doen ons wel bekennen dat wy hen niets aanbrengen, 't welk zy niet zonder ons geweten en verdwyt hebben. Zou dit wel 't geen zijn, 't welk Plato zegt, dat zy eertijts ontuchtige jongens zijn geweest? Mijn oor was eens in een plaats, daar 't, zonder verdacht te zijn, enigen der redenen, die zy met mal-kander spraken, kon stelen. Mevrou, zeg ik, laat ons ons zelve in de boeken van Amadis, van Bokacius en Aretino oeffenen, en hun spreuken leren, om schrande te schijnen; wy zullen warelijk onze tijd wel besteden. Daar is noch woort, noch voorbeeld, noch handel, die zy niet beter weten, dan onze boeken: 't is een onderwijs, dat in hun aderen geboren word,

Virgil. Ge-
org. lib. 3.

(Et mentem Venus ipsa dedit.) b
die deze goede schoolvrouwen, de natuur, de jonkheit, en de gezondheid
a De rijpe maacht schept vermaak in de Jonische bewegingen te leren, en wringt haar leden van nu af, en overweegt van haar kintsheit af de galle minnerijen.

b En Venus zelve heeft geest gegeven.

hen geduriglijk in de ziel inblazen. Zy behoeven 't niet te leren; zy brengen 't voort.

Nectantum niveo garisa est ulla co-
lumbo
Compar, vel si quid dicitur im-
probius,
Oscula mordenti semper decerpere
rostro:
Quantum precipue multivola est
mulier. c

Catull.
Carm. 69. ad
Mull.

Wy zouden geschonden geweest hebben, zo wy dit natuurlijk gewelt van hun begeerte niet een weinig door de vrees en eer, daar mē men hen verzien heeft, gebreidelt hadden. Alle beweging des werrelts besluit en strekt tot deze koppeling: dit is een stoffe, overal ingestort; dit is een middelpunt, daar alle dingen 't oog op hebben. Men vind noch de keuren van 't oud en wijs Romen, ten dienste van de min gemaakt, en Sokrates leerregels, om de boelinnen 't onderwijzen.

Het selge uitz-
val tegen de
vrouwen.

Nec non libelli Stoici inter scribas
Facere pulvillos amant. d

Idem.

Zeno regelde in zijn wetten ook d'c-
penspalking, en d'aandrijving van
d'ontmaachding. Van welke zin was
het boek van Strato, de Wijsbegeri-
ge, van de vleeschelijke samenvoe-
ging? En waar af handelde Theofra-
stus in de boeken, die hy 't een de
Verliefde, en 't ander de Liefde
noemde? Waar af Aristippus in 't zij-
ne van d'oude geneuchten? Wat wil-

Boeken van
de Min ge-
schreven.

c Geen sneeuwvrisse duif, of zo men
iets geilder kan noemen, heeft ooit zo
grote vermaak geschept in happiglijk kus-
ses met een nijpende bek te plakken, als
wel inzonderheit een gratige vrou.

d De boeken der Stoischen leggen ook
gaarne op zijde peulwen;

Bb bbb

len

en in Plato deze levendige en brede beschrijvingen der minnerijen van zijn tijd uitwerken? wat het boek der minne van Demetrius Falereus? en Klinias, of de gedwonge Verliefde van de Pontische Heraklidis? Wat dat van Antisthenes van de kindermaking, of van de bruieloften? en 't ander van de Meester, of van de Minnaar? wat dat van Aristov van de minneplegingen? van Kleantes, 't een van de Liefde, en 't ander van de kunst van lief te hebben? de verliefde Samensprekingen van Ferus? en Chrysiptus Fabel van Jupiter en Juno, zo onbeschaamt, dat het niet te lijden is? en zijn vijftig zo galle brieven? Ik zwijg van de geschriften der Wijsbegeerigen, die Epikurus navolgers, de voorstanders van de wellust, nagevolgt zijn. Vijftig godheden wierden in de voorgaande tijd tot deze dienst toegepast. Men heeft een volk gevonden, daar men, om de begeerlijkheit der gener in slaap en stilte te brengen, die ter godsdienst quamen, meisjes tot gebruik hield; en hen te gebruiken eer men ten dienst quam, was een dienstplichtig werk. *Te weten de someloosheit is nootzakelyk tot d'ingetoomtheit; de brant word met vuur uitgebluscht.* Dit deel van onz lighaam was in 't grootste deel des werelts vergoed. In een zelfde lantschap vonden 't sommigen, om een lekker brokje daar af te wijzen en 't offeren; en anderen offerden en wijden hun zaat. In een ander lant deurborden de jongelingen het openlijk, en openden 't in verscheide plaatsen tusschen 't vleesch en yel, en staken deur deze openingen zekere pinnen, zo laag en dik, als zy hen konden lijden; en daar na maakten zy vuur met deze pinnen, tot een offer aan hun godien: Ja zy wierden niet

Gruwelen
der oude
Heidenen.

zeer dapper en kulsch geacht, zo zy doot 't geweld van deze wrede pijn verbaalt wierden. Elders eerde en erkende men de gewijlste Overgheit naar deze leden; en de beeltenis daar af wierd in veel plechtelikheden tot een pronk, ter eren van verscheide godheden, gedragen. D' Egyptische Juffrouwen droegen in de viertijt der Bachanalen een daar af, van hout, en zeer kunstiglijk gemaakt, groot en zwaar, yder naar zijn kracht, aan de hals, behalven dat het stokbeelt van hun god zelf een vertoonde, dat in maat het overige van 't lighaam overtrof. De gehuwde vrouwen hier omtrent maken van hun hoofdeksel een gestalte daar af tot op hun voorhoofd, om over 't genot, dat zy 'er af hebben, te roemen, en weduwengeworden, strijken 't achter over, en dekken 't onder hun hulsel. De wijste Juffrouwen te Romen wierden geëert, met bloemen en kransen aan de god Priapus 't offeren; en men deë de maachden, in de tijd van hun huwelijken, op zijn leden, die minst eerlijk waren, zitten. Ik weet ook niet of ik niet in mijn tijd noch enig slach van diergelijke godvruchtigheid en aandacht gezien heb. Wat wilde dit belachelijk stuk van de broek onzer Vaders zeggen, die men noah in onze Switsers ziet? Waar toe nu de vertoning van onze stukken in vorm aan onze voorbroek, en, dat noch erger is, door valsheit en bedroch boven hun natuurlijke grootheit? Ik zou gaerne geloven dat ditsdanige kleding in de beste en oprechtste tijden gevonden en toegestelt is, om de werrelt niet te bedriegen, 'op dat yder in 't openbaar bekening van zijn bedrijf zou geven. D' eenvoudige volken hebben dit noch enigins met de waarheit overeenkomende.

Men

Men wees toen de wetenschap van de werkmeester aan, gelijk men met de maat van de voet of arm doet. Deze goede man, die in mijn jonkheit zo veel schone en oude stokk'elden in zijn grote stat lubde, om 't gezicht niet te quets'n, volgens 't bericht van deze goede oude man,

Flagitii principium est nudare inter civis corpora: a

behoorde bedacht te hebben, dat, gelijk in de geheimenissen van de goede goddin alle mannelijke vorm uitgestoten was, hy hier meê noch niets vorderde, zo hy ook niet de pierden, ezels, ja de natuur zelve daê lubben.

Cicero. Tusculanae Disputationum. lib. 4. cap. 33.

Virgil. Georg. lib. 3.

*Omne adeo genus in terris, heminimumque ferarumque,
Et genus aequorum, pecudos, piscesque volucres,
In furias ignemque ruunt. b*

Woede en drift der menschen, schadelijk voor hun gezondheid.

De goden, zegt Plato, hebben ons met een ongehoorzaam en dwinglandig lid verzien, 't welk, gelijk een verwoed beest, door 't geweld van zijn drift, aanvangt alles zich 't onderwerpen. Den vrouwen gaat het desgelijks met het hunne, gelijk een gragig en vratig beest, 't welk, zo men intijds voedsel daar aan weigert, door ongedult van uitstel verwoed word. Zy, hun dulheit tot het ligbaam inblazende, stoppen daar door de pijpen, stuiten d'ademing, en verdoorzaken duizent andere qualen, tot dat

a De lighamen onder de burgers t'ontbloten, is 't beginsel van ontucht en boosheit.

b Zo brand en blaakt alderhande slach van menschen en beesten op aarde het vee, de visschen, en de gespikkeldde vogelen door hite min, die hen tot woede drijft.

zy, de vrucht van de gemene dorst ingezogen hebbende, de gront van de lijfmoeder rijkelijk daar meê besproeit, en bezaad hebben. Deze mijn wijze Wetgever behoorde ook bedacht te hebben dat het misschien een kuifcher en vruchtbaarder gebruik is het levendige vroeg aan hen bekend te maken, dan hen zulks naar de vytheit en hitte van hun verbeelding te laten giffen. Zy brengen 'er, door begeerte en hoop, in plaats van de ware leden, anderen, die driemaal sporelozer zijn. En niemant van mijn kennis heeft zich verdorven, om dar hy de zijnen in een plaats ontblootte, daar 't noch niet dienstig was hen in 't bezit van hun ernstigte gebruik te stellen. Wat schade doen niet deze vuile en onbeschofte afrekken, die de kinderen overal in de straten, en aan de trappen der grote huizen maken? Hier uit spruit in hen een wrede verachting van onze natuurlijke bequaamheit. Wat weet men of Plato, naar de regel van andere wel geregeide gemene Staten bevelende dat mannen wijven, ouden en jongen, in hun oeffeningen zich naakt aan malkander zouden vertonen, hier op niet gezien heeft. D'Indiânsche wijvendiede mannen naakt zien, hebben ten minsten de zin van 't gezicht verkoelt. En hoewel de vrouwen van dit groot Koninkrijk van Pegu, die zich onder de gordel niet decken, dan met een laken, dat voor geklooft, en zo eng is, dat men hen, wat dienstplichtige gevoeghelijkheit zy ook daar in zoeken, op yder tree geheel ziet, zeggen dat dit een vond is, bedacht om de mannen tot hen te lokken, en van 't mannelijke af te trekken, daar toe dit volk geheel overgegeven is; men zou mogen zeggen dat zy 'er meer meê verliezen, dan

Versehide middel der vrouwen van Pegu, om de mannen aan te lokken.

B b b b b 2 meê

meê wianen, en dat een volkome
honger felder is dan de geen, die men
ten minsten door d'ogen heeft ver-
zaad. Livia zeide ook dat een naakt
man aan een eerlijke vrou niets anders
was, dan een beelt. De Lacedemoni-
sche vrouwen, meer maachden, dan
onze dochters, zagen dagelijks de
jongelingen van hun stat in hun oeffen-
ingen uitgekleed, en waren zelven
niet al te naaukeurig om in 't lopen
hun djejen te dekken, en hielden zich,
gelijk Plato zegt, genoeg met hun
deuchr, zonder keurs of kleet bedekt.
Maar de genen, van de welken S. Au-
gustinus spreekt, hebben de naaktheit
een wonderlijk geweld van bekorning
aangedaan, die in twijffel getrokken
hebben, of de vrouwen in 't algemeen
eplêste Oordeel in hun geslacht, en
niet eerder in 't onze, zullen verrij-
zen, om ons ook in deze heilige staat
niet te bekoren.

De mannen
zeer zorg-
vuldig voor
de kuisheit
van hun
wijken.

Om kort te gaan, men lokt en ver-
hit hen door alle middelen. Wy ont-
steeken en prikkelen hun verbeeldin-
gen zonder ophouden aan; en daar na
maken wy groot getier tegen hen.
Laat ons de waarheit belijden. Men
vind zelden iemand onder ons, die
niet meer de schande vreet, de wel-
ken hem van zijn gemalins, dan van zijn
eige gebreken kooft, die (wonder-
lijke liefde!) niet meer voor 't gewen-
ten van zijn goede gemalin, dan van
zijn eigen, bezorgt is, die niet liever
een rover en kerkfchender wil zijn, en
dat zijn gemalin een moorderes en
ketterin is, dan dat zy niet kuischer
dan haar gemaal zou zijn. Zeker, een
onrechtvaardige schatting der zon-
den. Wy en zy zijn bequaam tot
duizent schadelijker en onnatuurelij-
ker bedervingen en gebreken, dan
d'onkuisheit is. Wy doen en wegen
de zonden niet naar de natuur, maar

De mannen
grote oor-
zaak van
d'ulespac-
ting hunner
wijken.

naar onz eige belang; daar uit zy
zo veel ongelijke vormen krijgen. De
strengheit onzer beslutingen maakt
dat de wijven bittiger en begeriger
naar deze zonde zijn, dan hun aart en
natuur meêbrengt, en belemmert hen
in gevolgen, die erger zijn, dan hun
oorzaak. Zy zullen liever aanbieden
naar 't Hof te gaan, om winst te doen,
en naar d'oorlog te trekken om ach-
ting te halen, dan in 't midden der le-
digheit en geneuchten zo naauwe
wacht te houden. Zien zy niet dat'er
noch koopman, noch pleitbezorger
noch krijgsman is, die niet zijn eige
werk verlaat, om dit ander na te lo-
pen? gelijk ook de pakkedragers en
schoenlappers, hoe vermoeit en afge-
flooft zy ook zijn?

*Num tu quae tenet dives Achæmens, Horat. Cor-
Aut pinguis Phrygie Mygdonias* in. lib. 1.
Od. 12.

Permutare velis crine Liciniae,

Plenas aut Arabum domos:

Dum fragrantia desorquet ad oscula

Cervicem, aut facili sævitia negat?

Quae poscente magis gaudet eripi,

Interdum rapere occupet? a

Ik weet niet of de daden van Alexan- Grote lust
die een vrou
in de wer-
relt uit te
haan heeft.
der en Cesar in straffigheit het best
van een schone jonge vrou overtref-
fen, die, naar onze wijze in 't licht,
in de handel des werrelts opgevoed,
en zo veel strijdige voorbeelden voor

a Zond zy de hairlokken van Licin-
nia wel willen uitwisselen voor het geen,
't welk de rijke Achæmenes bezeten heeft?
of voor de Mygdomische schatten van
't rijk Frygiën? of voor de volle huizen
der Arabiers? als zy voor de lekkere
kusjes haar aangezicht afkeert, of met
een zoete strengheit weigert? en die
zy liever begeert gerooft te hebben, dan
d'eiffcher zelf, en die zy zelve somtijts
eerst rooft?

zich

zich hebbende, in 't midden van duizent gedurige en sterke aanzoeken gantsch en geheel staat houd. Daar is geen doorniger en kommerlijker doen, dan dit niet doen. Ik vind gemakkelijk een stijf lijf het geheel leven lang te dragen, dan de maachdom; en de gelofte van de maachdelijkheit, als de strengte zijnde, is d'edeifte van alle geloften. *De kracht des duivels is in de lendenen*, zegt S. Hieronymus. Zeker, wy hebben de moeilijste en krachtigste der menschelijke plichten aan de juffrouwen overgegeven, en laten d'eer daar af aan hen. Dit moet aan hen tot een bezondere prikkel dienen, om zich daar in hardnekkig te tonen. 't Is een treffelijke stoffe, dat zy ons van de hant wijzen, en dat zy deze ydele uitsteekentheit van waarde en deucht, die wy boven hem menen te hebben, met voeten treden. Zy zullen, zo zy'er opmerken, bevinden dat zy'er niet alleenlijk zeer hoog om geächt, maar ook meer bemint zullen zijn. Een geestig man staakt niet zijn aanzoek, om dat hy geweigert word, zo 't slechts een weigering van kuisheit, niet van uitkiezing is. Wy zweeren, dreigen en klagen te vergeefs: wy liegen; wy minnen hen te meer daar om. Daar is geen aanloksel zo krachtig, als de wijsheit; een wijsheit, die niet straf en gerimpelt is. Zich tegen de haat en verächtting hardnekkig te tonen, is plomheit en blodigheid: maar tegen een deuchtsaam en bestendig besluit, met een erkennende wil vermengt, bestendig te zijn, is d'oeffening van een grote en edelmoedige ziel. Zy mogen onze diensten tot zekere maat erkennen, en op een eerlijke wijze aan ons doen gevoelen dat zy ons niet vermaden: Want deze wet, die hen be-

veelt afkeer van ons te hebben, om dat wy hen aanbidden, en ons te haten om dat wy hen beminnen, is warelijk wreet, alwaar 't slechts om haar kommerlijkheit. Waarom zullen zy onze aanbiedingen en verzoeken niet horen, voor zo veel de zelfden zich in de plicht der zedigh it houden? Waar toe zal men gifsen dat zy inwendiglijk enige ruimer mening begrijpen? Een Koningin van onze tijt zeide aartiglijk, dat deze aankoomsten te weigeren een getuigenis van zwakheit, en een beschuldiging van haar eige onbestandigheid was, en dat een Juffrou, die niet aangezocht was, niet op haar kuisheit mogt roemen. De palen van d'eer zijn niet zo zeer kort ingetrokken: zy mag zich vermaken, en kan aan zich enigins ruimte geven, zonder te misdoen. Binnen haar grenspalen is enige ruimte, die vry, middelmatig en tusschen beide is. De geen, die haar tot in haar hoek en sterkte heeft kunnen drijven, en met geweld derwaarts heen dragen, is een onbequaam man, zo hy niet met zijn staat te vreden is. De prijs van de verwinning word naar de zwaarheit aangemerkt. Wilt gy weten wat indruk uw gediensstigheid en verdiensten in haar hart heeft gemaakt? Meet het zelfde naar haar zeden. De gene, die niet zo veel geeft, kan meer geven. De verplichting van de weldaat kooft gantschelijk met de wil van de gever overëen: d'andere omstandigheden, die zy wel doen kunnen, zijn stom, zonder leven; en by geval. Dit weinige kost aan haar meer te geven, dan aan haar gezellin haar geheel. Indien de zeldenheit ergens in tot achtning dient, zo woet het hier in zijn. Aanmerk niet hoe weinig het is, maar hoe weinig het hebben. De waarde van de munt verändert naar de

Een eerlijke
vrou mag
een eerlijk
verzoek ho-
ren.

Vrouwen te
meer be-
mint om
hun kuische
weigering.

Weldaden
hoe zy ge-
meren moe-
ten worden.

B b b b b 3 stem-

ftempel en 't merk van de plaats. Wat enigen uit spijt en onbeschoftheit ook aan hen, over hun groot ongenoegen, komen zeggen, de deucht en waarheit hebben alijt voordeel. Ik heb gezien dat enigen, weker achtung lange tijt t'onrecht verdrukt had geweest, door hun stantvastigheit alleen, zonder gemaaktheit en list, weêr in d'algemene goetkeuring der menschen zijn geraakt. Yder heeft berou van 't geen, dat hy 'er af geloofd heeft, en gaat 'er af; van dochters, die een weinig verdacht waren, hebben zy plaats onder d'eerlijke Juffrouwen gekregen. Iemant zeide tot Plato: Alle de werrelt spreekt quaat van u. Laat hen begaan, antwoordde hy; ik zal in dier voegen leven, dat ik hen van taal zal doen veranderen. Behalven Gods vrees, en de vergeiding van zulk een zeldsamer eer, die hen moet aanprikkeljen tot op hun hoede te zijn, dwingt de verdorvenheit des werrelts hen ook daar toe. Daar zou, zo ik in hun plaats was, niets wezen, 't welk ik niet liever zou doen, dan mijn eer en achtung in zo gevarelijke handen te begeven. By mijn tijt was 't verhaal van dit vermaak (een vermaak, dat in zoetheit weinig voor de daat zelve wijkt) alleenlijk aan de geen veroorloft, die enig getrouvriend had, en die alleen was: maar heden zijn de gewone kouringen der vergaderingen en tafelen niets anders, dan pogherijen van d'ontrange gunsten, en van de geheime mildadigheden der Juffrouwen. Zeker, deze tengere en liefvelijke zoetheden dus verwaandelijk van ondanckbare, onbeschofte en wispelurige lieden te laten vervolgen, verpletten en vertreden is al tegrote verworpenheit en blohartigheit. Deze onze onmatige en onwettige sleurnis en tel-

beit tegen deze zonde spruit uit d'ydelste en ongestuimigste ziekte, die de menschelijke zielen pijnigt, te weten de minnenijt.

Quis vetas apposito lumen de lumine sumi? Ovid. Art. amand. lib.

Dent licet assidue, nil samen inde perit. a

Deze, en de nijt, haar zuster, schijnen my de wanschikkelijksten van de gehele hoop. Doch van deze leste kan ik niet veel spreken: deze hartstocht, die men zo sterk, en zo machtig afschildert, heeft met zijn bevalijckheit geen toegang in my. Wat d'ander aangaat, ik ken hem, ten minsten met het oog. De beesten hebben 'er gevoel af. Toen de hardder Kratus in liefde tot een geit onsteeken was, quam de bok daar af hem, terwijl hy sliep, tegen 't hoofd aan stoten, dat hy 't hoofd van de hardder kneufde. Wy hebben d'overmaat van deze koorts naar 't voorbeeld van enige vreemde en woefte volken getoont. De bestgerogelde volken zijn 'er af bewogen geweest, gelijk 't redelijk is, maar niet af vervoert.

De minnenijt in de beesten.

Ense maritali confessus adulter, Purpureo Stygiis sanguine sinxit aquas. b

Lukullus, Cesar, Pompejus, Antonius, Kato en andere dappere mannen waren hoordragers, en wisten 't, zonder daar over enig gedruis te maken. Daar was in die tijt niet meer

Voornamen onder d'ouden hoordragers.

a. *Wie belet dat men licht aan een bygestelt licht, onsteekt? Schoon zy geduriglijk geven, zo word echter daar door niets verloren.*

b. *D'overspelder, van een gemaals draect deursteeken, heeft met zijn purperbloed, de watern van Styx geveerwt.*

dan

Vrouwen, t'onrecht in hun eer verkort, door hun stantvastigheit herstelt.

De minnenijt te heftig tegen d'onbedwingzaamheit.

dan een dwaze Lepidus, die 'er van hartzweer afkorf.

*Ab, tam te miserum malique fasi,
Quem astractis pedibus, patente porta,*

Percurrent mugilisque, raphanique,

En de god van onze Dichter, een van zijn makers by zijn gemalin betrappende, vernoegde zich met hen daar over te beschamen,

*Atque aliquis de Diis non tristibus
opas,
Sic fieri turpis, a*

en laat zich echter ondertusschen door de liefkozingeren, die zy hem aanbied, aankoken, terwijl zy klaagt dat zy, om deze ingang in wantrou van zijn liefde engengentheit is geraakt.

*b Quid causas pesis ex alto? fiducia
cessit
Quò tibi Diva mei? b*

Ja zy doet aan hem een verzoek voor haar bastert zoon,

*a En temant der blijgeestige goden
wenschte ook dus beschaamt te worden.*

*b Wat haalt gy d' oorzaak van ver-
re? Waar is, o goddin, uw vertrouwen
op my gebreken?*

Arma rogo genetrice nato. c

't welk blijmoediglijk aan haar toegestaan word. Vulkanus spreekt ook eerlijk van Eneas;

Arma acri faciendo viro. d

warelijk met een meer dan mensche-lijke heusheit. Ik sta ook toe dat men deze overmaat van geertheit aan de goden overlaat.

*- Nec divis homines componier
aequum est. e*

Wat de verwartheit der kinderen aangaat, behalven dat de deftigste Wetgeevers in hun gemene Staten zulks bevelen, en daar naar trachten, zo gaat dit ook de wijzen niet aan, daar deze hartstocht noch, ik weet niet hoe, beter in zijn zetel is.

*Sape etiam Juno maxima calizolum
Conjugis in culpa flagravist quoti-
diana. f*

*c Ik, moeder, verzoek wapenen voor
mijn zoon.*

*d Wapenen voor een dapper man te
maken.*

*e 't Is ook niet billijk dat men de men-
schen by de goden zou gelijken.*

*f Juno, de grootste der goddinnen,
heeft ook dikwijls over het dagelijksch
misdriff geklaagt.*

Vijfde Afdceeling.

De minnenijst een der qualen van de geest. Voorbeeld van haar verwoedheit. Blijch-
ter kuisheit. Groot belang van de tijt in de liefde. Onnutte schaanste
een zware last. Hoedanig gelaat men in een boerterij heeft te tonen. Voor-
beelden van wiesleekende ingetogentheit van enige vrouwen. Kuisheit bestaat
voornamelijk in de wil. Vrouwen, tot nut en met wil van hun mannen
men anderen godent. De kuisheit van een vrou in Indiën tegen een Elefant
opgedragen. De minnenijst tegen de vrouwen vergeefs; en d'erbarmelijke
staat der gener, die daar af getroffen zijn. Onbetentertheit der Romanen
tegen

*Idem eodem
lib.*

*Idem eodem
lib.*

*Catull. Carm.
69.*

Idem ibid.

tegen hun vrouwen. Hoorn dragers beklagt, maar niet minder geächt. Genegenheit der vrouwen tot achterdocht. Laft van een quade gemalin: voorbeeld in Pittakus. wat een goed huwelyk geeft. Strengheit doet 'eerder uifpatten. Klaudius ongevoeljkheit, en Meffalinaas onbe- fchaamtheit, die aan haar het leven kost.

A art der minnenlyjt.

Als de minnenlyjt deze arme zie'en, die zwak, en zonder tegenftaat zijn, aantast, 't is deerlijk om te zien hoe wredelyk zy hen fleept en fleurt. Zy fluipt binnen onder de dekmantel van vrientfchap en liefde: maar als zy 't bezit in hen heeft, zo ftrekken de zelfde oorzaken, die tot grontveft aan de gunft en toegenegenheit dienden, tot grontveft van een dodelijke haat. Die quaal, aan de welke meer dingen tot voedfel, en minder tot hulpmiddel dienen, is een der ziekten des gemoeds. De deucht, de gezontheit, de verdienfte en d'achtung van de gemaal zijn d'aanftokers van hun fpijt en razery.

die een der qualen des geefts is.

Propert. lib. 2. Eleg. 8.

Nulle sunt inimicitia nisi amoris acerbie. a

Deze koorts verlelijkt en bederft al 't fchone en goede, dat zy elders hebben. Al 't geen, dat van een minnenlyjdige vrou gedaan word, is bitter en laftig, hoe kuisch, en hoe goede huishouiter zy ook is. Dit is een verwoede drift, die hen tot een uitterfte drijft, 't welk tegen haar oorzaak ftrijd. Zeker Oktavius te Rome, by Poncia Posthumia geflapen hebben- de, nam toe in genegenheit door de genieting, en trachte in alle ernft naar haar te mogen vrouwen; en toen hy haar niet kon overreden, ftorte deze uitterfte liefde hem in d'uitwerkselen van de wreedste en dode-

Verwoede minnenlyjt van Oktavius.

a Geen vijantfchappen zijn bitter, dan die van de liefde.

lijkte vijantfchap, ja zo verre, dat hy haar doodde. De toevallen van deze andere verliefde ziekte zijn ook inwendige haat, aanspanningen, famenzweriogen,

Notumque, furens quid foemina pos- fit. b Virgil. Aenid. lib. 5.

en een razerny, die zich zelve zo veel te meer knaagt, als zy gedwongen is zich met de dekmantel van toegenegenheit te veröntfchuldigen.

Nu, de plicht der kuisheit heeft een grote uitftrekking. Is 't de wil, die wy willen dat zy zullen breidelen? Plicht van de kuisheit.

Dit is een taai en werkelijk ding: het heeft zeer grote vaerdigheit om het zelfde te kunnen bedwingen. Hoe 't indien de dromen hen dikwijks zo diep inwikkelen, dat zy zich niet daar af kunnen ontfiaan? Zich tegen de begeerlijkheden, en tegen 't begeren te verdedigen is niet in hun macht, ja misfchien ook niet in die van de kuisheit zelve, dewijl zy vrouwelyk van geflacht is. Indien ons aan hun wil alleen gelegen is, waar blijven wy 't met? Verbeeld u dit groot gedrang, met dit voorrecht, dat het, geheel gepluimt, en zonder tong en ogen, op yder, die 't aannam, gevoert wierd. De Schytsche vrouwen ftaken d'ogen van alle hun flaven, en oorlogsgewangenen uit, om hen onbefchroomdelijker en bedekrelijker te kunnen gebruiken. O wat een verwoed voordeel is de gelegentheit! Ik zou aan

b En 't is bekend wat een razend wijf vermag.

de

De tijt waar
re nemen
het voor-
naamste in
de liefde.

de geen; die my naar 't eerste gedeelte in de liefde vraagde, antwoorden, dat het is de tijt wel waar te nemen: desgelijks mer het tweede gedeelte: en ook zo met het darde. Dit is een punt, 't welk alles vermag. Ik heb dikwijls gebrek van geluk; maar somtijts ook van bestaan. God bewaar de geen van quaat, die 'er noch meê kunnen spotten: in deze tijt ontbreekt 'er meer de roekeloosheit, die onze jonge lieden onder de dekmantel van brant en hitte verschonen. Maar indien 'er de vrouwen van naby acht op namen, zy zouden bewinden dat zulks uit verâchting spruit. Ik schroom, zelfs tot waangeloof toe, het geen, dat ik bemin, te verstoren, en bewijs gaerne eer daar aan. Behalven dat de geen, die d' eerbiedigheit uit deze handeling wechneemt, de glans daar af uirwifcht, zo wil ik ook gaerne dat men zich daar in kintfch, vreeschâchtig, en een die-naar toont.

Ik heb, is 't niet gantschelijk hier in, ten minsten in iets anders, enige aart van de dwaze schaamte, van de welke Plutarchus spreekt; en de loop mijns levens is 'er verscheidelijk af gequets en besmet geweest. Zeker, een hoedanigheit, die zeer qualijk aan mijn algemene vorm past. Wat is 't ook met ons, als beroerte en verscheidenheit? Mijn ogen zijn zo week in een weigering te verdragen, als zelf te weigeren: en aan eenander te wegen, en lastig te zijn, weegt my zo zwaar, dat ik, in de voorvalen, daar in de plicht my dwingt iemants wil in een twijffelâchtige zaak, en die hem kost, te verzoeken, zulks zeer slaauwelijk, en met onwil doe. Maar indien 't voor my in 't bezonder is, (hoewel Homerus met recht zegt dat de schaamte een dwaze

deucht voor de behoefte is) zo gebruik ik 'er gemenelijk een darde toe: die in mijn plaats beschaamt word, en weiger met gelijke zwarigheit de genen, die my gebruiken: in voegen dat ik somtijts wel gezint was om te weigeren, maar niet krachts genoeg daar toe had. 't Is dan dwaasheit, dat men tracht in de vrouwen een begerde, die zo heet en naturelijk in hen is, te breidelen. Ik spot met hen, als ik hen hoor roemen dat hun wil noch maacht, en noch zo koel is. Zy deizen te veel achterwaarts. Is zy een oude kruk en tandeloz, of een joage uitgedroogde en uitgeteerde, indien 't niet geheel gelooffelijk is, ten minsten hebben zy schijn om zulks te zeggen. Maar de genen, die zich noch kunnen reppen en ademen, vergeren hun handel daar meê; om dat de roekeloz verontschuldiging tot beschuldiging dienen: gelijk een E-deling van mijn geburen, die men van onmacht verdacht hield,

Eige roem
verdacht.

(*Languidior tenera cui pendens ficula* Catull. Carm. 68.
beta,
Nunquam se mediam sustulit ad tun-
nicam,)

drie of vier dagen na zijn bruiloft, om zich te verdedigen, stoutelijk ging zweren dat hy in de voorgaande nacht twintig gangen had gedaan; 't welk men sedert gebruikte om hem van loutere onkunde t' overtuigen, en om zijn huwelijk te vernietigen. Daar by, dit is geen zeggen, dat iets waardig is: want daar is geen bedwing-saamheit, noch deucht, zo 'er geen poging daar tegen is. 't Is waar, moet men zeggen; maar ik ben niet bereid om my over te geven. De Heiligen Ernstig zelve spreken dus. Dit verstaat men spraak der van de genen, die met ernst op hun Helligen koelheit en ongevoeljkheit roemen, van hun kuisheit.

CCCC en

Meneert
het geen dat
men be-
mint.

Onnutte
schaamte
een zware
last.

Hoedanig
gelaat in
boerterij te
tonen.

en die mer een ernstig gelaat daar in geloofd willen zijn. Doch als dit met een gemaakt gelaat, daar in d' ogen tegen de woorden strijden, en volgens de stijl van hun taal geschied, die tegen hun mening aangaat, zo vind ik 't goet. Ik ben ten hoogsten een dieenaar van de geestigheid en vrymoedigheid: maar daar is geen hulp toe: zo zy niet geheel eenvoudig en kinderlijk is; zy is dan ongerijmt en wanvoeghelek voor de Juffrouwen in deze handel, en neemt terstont haar wijk tot d' onbeschaamtheit. Hun vermommingen en gemaaktheden bedriegen alleenlijk de dwazen. Het liegen is 'er een zetel van eer; 't is een omweg, die ons door een verkeerde deur tot de waarheit leid. Indien wy hun verbeelding niet kunnen intomen, wat willen wy van hen? d'uitwerkselen? Daar zijn genoeg, die buiten alle vreemde gemeenschap zijn, door de welk de kuisheit bedorven en gekreukt kan worden.

Martial.
lib. 7. Epigr. 61.

Illud sepe facit, quod sine teste facit. a

En de genen, die wy 't minst vrezen, zijn misschien meest te vrezen: hun stomme zonden zijn d' ergsten.

Idem lib. 6. Epigr. 7.

Offendor Macha suppliciore minus. b

Kuisheit
zonder on-
kuisheit
verloren.

Daar zijn uitwerkselen, die zonder onkuisheit hun kuisheit kunnen verliezen; en, dat meer is, zonder hun weten. De vroevrouw van zekere maacht, als met de hant de zuiverheit naspeurende, heeft door boosheit, of door onkunde, of by geval haar verloren, terwijl zy haar bezichtigt. De zodanige derft

a Hy doet dikwijls 't geen, dat hy zonder gemigne doet.

b Ik word minder gestuurt over een eenvoudige overspeelster.

haar maachdom, om dat zy de zelfde gezocht heeft; de zodanige heeft hem gedoot, om dat zy 'er meê speelde. Wy zouden hen niet bestiprelijk de doeningen, die wy aan hen verbieden, kunnen omschrijven. Wy moeten onze wet onder algemene en onzekere woorden bevatten. Het denkbeeld zelf, dat wy voor hun kuisheit smeden, is belachelijk. Fatua, Faunus gemalin, is een onder d' uitsteekentste voorbeelden, die ik 'er af heb, die zich, sedert haar bruiloftsdag, nooit aan iets, dat mannelijk is, vertoonde; en ook Hieroos gemalin, die niet wist dat haar gemaal een stinkende adem had, vermits zy meende dat dit een hoedanigheid was, die in alle mannen plaats had. Zy moeten ongevoelig en onzichtbaar worden, om ons te voldoen.

Uitsteeken-
de ingeto-
genheit van
enige vrou-
wen.

Laat ons dan belijden dat de knoop des oordeels van deze plicht voornamelijk in de wil bestaat. Daar zijn mannen, die dit ongeval geleden hebben, niet alleenlijk zonder verwijt en steurnis, maar met een bijzondere verplichting en aanbeveling van hun deucht. Zekere vrou, die haar eer boven haar leven stelde, heeft de zelfde aan de verwoede lust van een dodelijke vijant overgegeven, om haar gemaals leven te bergen, en voor hem het geen gedaan, dat zy nooit voor zich zelve gedaan zou hebben. 't Is hier niet de plaats, om deze voorbeelden uit te strekken: zy zijn te dierbaar, en te kostelijk, om in deze lucht vertoont te worden. Laat ons hen tot een heerlijker plaats bewaren. Maar wat de voorbeelden van 't gemeen slach aangaat, zijn 'er niet dagelijks wijven onder ons, die, alleenlijk tot nut van hun mannen, zich zelve lenen, en dit noch door hun uitgedrukt bevel en beleid? Faulius van

De kuisheit
bestaat
voornamelijk
in de
wil.

Voorbeeld
daar af.

Argos

Vrouwen tot ont en wil van hun mannen aan anderen ge- leent.

Argos bood eertijts, uit eierzucht, zijn gemalin den Koning Filippus aan: desgelijks ook deze Galba, die, ten avontmaal by Mecenas zijnde, en ziende dat zijn gemalin en hy malkander met lonken en tekenen begonnen te verstaan, zich in zijn kuffen neder liet zakken, en zich aanstelde als of hy in een diepe slaap was gevallen, om aan hun minny behulpzaam te zijn. Hy bekende dit zelfde ook op een aangename wijze. Want toen zeker knecht de stoutheit nam van enige vaten, die op de tafel stonden, aan te tasten, riep hy hem onbeveinsdelijk toe: Wel, quant! ziet gy niet dat ik alleenlijk voor Mecenas slaap? Een andere vrou is wel ongeregelt van zeden, maar echter oprechter en beter van wil, dan de gene, die zich onder een gerogelde schijn houd en beleid. Gelijk wy zien dat'er zijn, die klagen dat zy, eer zy tot de jaren van kennis waren gekomen, tot de kuisheit zijn verlooft; zo heb ik ook enigen wareljk zien klagen dat zy voor de jaren van kennis tot d'ontucht waren overgegeven. De zonde der ouders kan'er oorzaak afwelen, of ook de kracht van de noot, die een streng rader is. In Oostindien is de kuisheit in hoge en bijzondere achtung; en echter laat de gewoonte toe dat een geluwde vrou zich aan de geen, die haar een elefant aanbied, mag overgeven; en dit noch met roem van dat zy zo hoog geacht is geweest. Fedon de Wijsbegeerige, een huisselijk man, maakte, na de verovering van zijn lant Elis, zijn ambacht van de schoonheit van zijn jeucht, zo lang als zy duurde, voor gelt aan de geen, die 't begeerde, over te geven, om de kost daar mee te winnen. Men zegt dat in Grieken Solon d' eerste was, die door zijn wet-

Ouders somtijts oorzaak van d'ontucht der vrouwen.

Gewoonte in Indiën.

ten aan de vrouwen vryheit gaf om in de behoefte van hun leven met verlies van hun kuisheit te verzorgen: een gewoonte, die, gelijk Herodotus zegt, al lang voor hem in veel burgerlijke bestieringen aangenomen was.

Wijders, wat vrucht heeft men van deze kommerlijke zorgvuldigheid? Want hoe grote gerechtigheit in deze drift is, men zou noch moeten zien of de zelfde tot onz nut en dienst strekt. Is'er iemand, die hem meent door zijn naerstigheid aan de bant te leggen?

Pone scram, cobbe: sed quis custodiet ipsos Jurnal. Sat. 6.

Custodes? cauta est, & ab illis incipit uxor. a

Wat gelegentheit is niet machtig genoeg voor hen in zulk een geleerde eeuw? De nieuwsgierigheit is overal zondig, maar hier schadelijk. 't Is zorheit dat men een quaat wil onderzoeken, tot het welk geen hulpmiddel is, die 't niet verérgert en verzwart, daar af de schande door de minnenijt bijzonderlijk groter en openbaar word, en daar af de wraak ook onze kinderen meer quetst, dan zy ons geneest. Gy verdroogt en sterft in 't onderzoek van zulk een duistere bevestiging. Hoe erbarmelijk is 't in mijn tijt met de genen gegaan, die zulks uitgevoert hebben? Indien de geen, die zulks bekent maakt, niet met enen hulp en bystant daar toe geest, zo is 't een smadig bericht, 't welk eerder, dan iemand te heten liegen, een dootsteek verdient. Men spot niet minder met de geen, die in kommer is om daar in te verzien, als met de geen, die'er niets af weet.

Vrijheit aan de vrouwen toegeestaan.

De minne- nijst tegen de vrouwen vergeeft.

Welke nieuwsgierig- heit schadelijk.

Erbarmelij- ke Raar der geest, die niet minne- nijt onsteeken zijn.

a Sluit uw gemalin op, bewaar haar. Maar wie zal de wachters zelven bewa- ren? Zy is loos, en begint eerst van hen.

CCCC 2 Het

Het merk van de hoorndragerij is onuitwischelijk. De geen, die 'er eens aan vast is, blijft 'er altijd aan genagelt. De straf drukt het meer uit, dan de misdaat. 't Is braaf dat men onze bezondere rampen, die alleenlijk door 't verhaal nijpen, uit de schaduw en twijffeling voortrukt, om hen op treurige en rampzalige tooneelen uit te roepen, en te verkondigen. Want men noemt een wijf, en een huwelijk goet, niet dat het is, maar van 't welk men zwijgt. Men moet vernuftig zijn om deze lastige en onnutte wetenschap te mijden. De Romainen, van de reis weêrkeerende, hadden voor een gewoonte dat zy iemand vooraf naar huis zonden, om hun koomst aan hun gemalinnen bekend te maken, op dat zy niet overylt zouden worden. Zeker volk heeft dieshalven tot een gewoonte ingevoerd, dat de Priester by de bruit, op haar bruilofsdag, de weg baant, om aan de gemaal de twijffeling en nieuwsgierigheid te benemen van 't onderzoeken of zy maacht by hem koomt, en of zy van een vreemde liefde is getroffen.

Onbesu-
terheit der
Romainen
tegen hun
vrouwen.

Hoorndra-
gers be-
klaagt, niet
minder ge-
acht.

Maar de werrelt spreekt 'er af. Ik ken hondert eerlijke mannen, die op een eerlijke wijze, en met weinig ongenoefchaamheit hoorndragers zijn. Een geestig man word 'er over beklagt, niet minder daarom geacht. Maak dat uw deucht uw ongeluk uitwisch, dat d'eerlijke lieden de gelegentheit daar af vervloeken, en dat de geen, die u quest, ziddert, mer alleenlijk daar op te denken. Wijders, van wie spreekt men 'er niet af op deze wijze, van de kleinste tot de grootste?

Lucret. lib. 3. - - - Tot qui legionibus imperida-

*Et melior quam tu multis suis impro-
be, rebus. a*

Indien gy ziet dat men, in uw tegenwoordigheid, zo veel eerlijke lieden in dit vertwijt bedraait, zo denk vry dat men u elders ook niet verchoont. De vrouwen zelve zullen 'er meê spotten. Hoe! spotten zy in deze tijt ergens anders liever meê, als met een vreedzaam en welgeschikt huwelijk? Yder van u heeft iemand tot een hoorndrager gemaakt. Nu, de natuur is geheel in gelijken; in vergelijking, en in verandering. De veelheit van dit toeval behoort heden de bitterheit daar af bezadigt en gewoont te hebben: 't is nu tot een gewoonte geworden. Elendige harts-tocht, die noch dit heeft, dat zy onmeêdeelbaar is.

Fors etiam nostris invidit questibus Caroli. Cam
65.
ares. b

Want aan welk vriend dert gy uw klachten vertrouwen? die, zo by 'er niet om lacht, de zelfden niet tot een toegang en onderwijs gebruikt, om zelf zijn deel van deze roof te bekommen. De wijzen houden zo wel de bitterheden, als de zoetheden van 't huwelijk verborgen; en onder d'andere lastige eigenschappen, die daar in gevonden worden, is voor een man, die gaerne spreekt, gelijk ik, dit een der voornaamsten, dat de gewoonte ongerijmt en schadelijk maakt dat men alles, dat men 'er af weet, en gevoelt, aan iemand meêdeelt.

De wijzen
verbergen
de bitterhe-
den des hu-
welijks.

Aan de vrouwen gelijke raat te geven, om hen van de minnenijt de

Genegent-
heit der
vrouwen tot
achterdocht

a Die over zo veel legionen heeft geboden, en die in veel dingen beter dan gy, ó booswicht, heeft geweest.

b 't Lot benijd ook dat d'oren naar onze klachten luisteren.

walg

walg te doen krijgen; dit is tijt en arbeit verloren: hun wezentheit en natuur is zo deurzult en deurweekt in achterdocht, ydelheit en nieuwsgierigheit, dat men niet heeft te verhoppen dat zy door wettige middelen genezen zullen worden. Zy worden dikwijls van dit ongeval door zekere vorm van gezontheit genezen, die veel meer te vreezen is, dan de ziekte zelve. Want gelijk 'er betoveringen zijn, die 't quaat niet kunnen wechneemen, dan met het weer met een ander te belasten, zo schuiven zy ook gaerne deze koorts op hun mannen, als zy haar quitgaan. Ik weet echter niet, om de waarheit te zeggen, of men van hen iets erger, dan de minnenijt, kan lijden. Deze is de gevarelijkste van hun eigenschappen, gelijk het hoofd van alle hun leden. Pittakus zeide dat yder zijngerebrek had; en dat het zijne zijn gemalins quaad hoofst was, en dat hy, zonder dat, zich in alles gelukkig zou achten. Zeker, 't is een zeer wichtig en zwaar ongeval, door 't welk een man zo gerechtigt, zo wijs, en zo dapper de stant van zijn geheel leven ontroert gevoelde. Wat hebben wy onnozele menschjes dan te doen? De Raat van Marsilien had reden om het verzoek van de geen toe te staan, die verlof van zich zelf te doden verzocht, om van 't onweer van zijn gemalin bevrijd te zijn: want het is een quaat, dat nooit wech gaat, zonder het stuk meê te nemen, en dat geen ander verdrach heeft, 't welk deugt, dan de vlucht, of lijdning; hoewel deze beide dingen zeer lastig zijn. De geen had 'er, naar my dunkt, verstant af, die zeide dat een goed huwelijc uit een blinde gemalin, en dove gemaal gemaakt wierd.

Laat ons ook wel toezien dat deze grôte en geweldige schertheit van

verplichting, die wy aan hen bevelen, niet twee uicwerkelen, die tegen onz einde en ooggemerk strijden, voortbrengen; te weten dat zy niet d' aanzoekers aanhiet; en de wijven gebuiglamet maakt in zich over te geven. Want wat het eerste stuk aangaat, als de prijs van de plaats rijst, zo verhogen wy ook de prijs en begeerte van de verkrijging. Zou 't niet Venus zelve zijn, die dus listelijk door de koppelary der wetten haar koopmanschap heeft doen rijzen, dewijl zy weet dat het een dwaas heleit zou zijn, zo zy 't zelve niet door verbeelding, en dierte deê gelden? Eindelijk, 't is al varkensvleesch, 't welk door de sop zo verscheiden word gemaakt, gelijk Flaminius waert zeide. Cupido is een felle god: hy maakt zijn spel van tegen de godvruchtigheit en gerechtigheit te worstelen: 't is zijn roem dat zijn macht tegen alle andere macht aanstoof, en dat alle andere regelen voor de zijnen wijken.

Miseriam culpæ persequiturque sua. Orid. Trist. lib. 4. El. 2.

Wat het tweede stuk aangaat, zouden wy niet minder gehorent zijn, zo wy 't minder vreesden, volgens d' aart en natuur der vrouwen? want het verbod nodigt hen, en prikkelst hen aan.

Usi velis nolunt, ubi nolitis volunt ul- Terent. Eunuch. AB. 4. Act. 7.

trò:
Concessa pudet ire via. b

Hoe zullen wy beter verklaring in 't bedrijf van Messahua vinden? Zy zette in 't begin haar gemaal in 't heil-

a En hy zoekt de stoffe voor zijn misdrijf.

b Zy willen niet, als gy wilt, en als gy niet wilt, zo willen zy van zels: zy zijn beschaamt van de weg te gaan, die men aan hen toegestaan heeft.

Gevarelijkheit van de minnenijt.

Last van een quade gemalin.

Goed huwelijc van een blind wijf en doof man.

Srenghheit doet de menschen

'eerder uicpatten.

Plompe
hoordzaa-
gerij van
KaizerKlau-
dius.

melijk hoornen aan, gelijk gemeen-
lijk gebeurt. Doch zy, haar handel
al te lichtelijk beleidende, uit oor-
zaak van de plomphheit, die in hem
was, vermaadde terstont deze ge-
woonte. Zy begaf zich dieshalven
tot openbare minneplegery, erkende
haar dienaars, onderhield hen, en be-
gunstigde hen voor yders ogen. Zy
wilde dat hy 'er gevoel af zou hebben.
Wat deê zy, toen dit beest door dit
alles niet opgewekt kon worden, en
toen hy haar geneuchten murw en
vaddig maakte, uit oorzaak van dit
al te groot gemak, daar door het
scheen dat hy hen bevestigde en wet-
tig maakte? Zy, gemalin van een
Kaizer, die gezont was, en noch
leefde, huwde zich binnen Romen
zelf, op het toonneel des werrelts, by
de heldere middag, met openbare
pracht en toefstel, terwijl haar gemaal
eens uit de stat was, aan zeker Silius,
die zy lange tijd te voren genoten had.
Schijnt het niet dat zy toetrad om
door d' onächtzaamheit van haar ge-
maal kuifch te worden? of dat zy een
ander gemaal zocht, die door zijn
minnenijt haar lust zou wetten, en
die door zijn aanstaan haar aanprik-
kelen zou? Maar d' eerste zwarig-
heit, die zy bejegende, was ook de
leste. Dit beest wierd met een barst
wakker. Men heeft het dikwijls
quader met deze slaperige plomperts.
Ik heb door ervarentheit gezien dat
deze uitterste lijdning, als zy eens uit
de bant geraakt, heftiger wraken
voortbrengt. Want als zy eenklaps
het vuur vat, terwijl de gramschap

Onbe-
schaamt-
heit van
Messalina.

en woede zich op malkander hopen,
zo doet zy alle deze pogingen op
d' eerste aanval uitbarsten.

Ivrumque omnes effundit habenas. a *Virgil. Aenid. lib. 12.*
Hy deê haar doden, en een groot
getal der gener van haar kennis, tot
aan zodanig een, die 'er geen schult
toe had, en die zy met zwepen tot
haar bed gedreven had. 't Geen Vir-
gilius van Venus en Vulkanus zegt,
dat had Lukrecius gevoeghelijker van
een gestole genieting tusschen haar en
Mars gezegt.

- - *Belli fera munera Mavors*

Arripotens regit, in gremium qui sepe
tuum se

Rejicit, aeterno divinctus vulnere a-
moris :

Pascit amore avidos inhians in te Daa
visus,

Eque tuo pendet resupini spiritus ore :
Hunc tu Diva tuo recubantem in cor-
pore sancto

Circumsusa super, suaveis ex ore lo-
quelas

Funde. b

a *En geeft. aan de gramschap de losse*
toom.

b *Mavors, machtig in wapenen, die,*
met een eeuwige wonde van liefde verbonden,
zich dikwijls in uw schoot werpt,
bestiert de woeste daden des oorlogs. Hy,
naar u, ô goddin, hijgende, weid zijn
gratig gezicht in uw liefde, en kleeft aan
uw mont, terwijl gy hem in uw armen ge-
vat hebt. Gy, goddin, met uw heilig
lighaam het zijne omstrengelende, stort
doch zoete redenen uit uw mont.

Zeste Afdeeling.

Uitsteekentheit van de geschriften der oude Romainen. Taal van Corn. Gal-
lus. Horacius lof. De talen door schrandere oeffening beschaaft. Stijl
der

der Fransche Schrijvers. Fransche taal hoedanig. De wetenschappen al te scherpsinniglyk verhandelt. Plutarchus overal dienstig. Montaignes taal hoedanig. Simmen in Indiën door hun naapping verdelgt. Verscheide eden der oude Wijsbegeerten. Invallen van Montaigne; en op welke wijze.

Uitsee-
kenheit
van de ge-
schriften
der oude
Romainen

Als ik dit rejicit, werpt, pascit, weid, inbians, hijgende, molli, teder, favet, begunstigt, medulas, merg, labefacta, zwak geworden, pendet, kleeft, percurris, deursloopt, en deze edele circumfusa, ronsom gestorte, moeder van de voortreffelijke infusus, ingestorte, overweeg, zo heb ik de walg van deze geringe steekjes, en spelingen met de woorden, die sedert te voorschijn zijn gekomen. Deze goede lieden behoeften geen scherpe en geestige loopjes; hun taal is vol en dik van een naturelijke en bestandige wakkerheit. Zy zijn geheel Puondichten: niet alleenlyk de staert; maar 't hoofd, de borst, en de voeten: daar is niets gedwongen, niets slepende, het gaat daar alles voort met een gelijke tred. Het geheel gestel is mannelijk; zy zijn niet met de bloemjes bezich. Men heeft daar niet een weke en tedere welsprekenheit, en alleenlyk zonder quetsing: zy is zenuwachtig en bondig, en is niet zo aangenaam, als zy wel vervult en verrukt; ja zy verrukt de sterkste geesten. Als ik deze voortreffelijke gebruikelijkheden van zich te verklaren zie, die zo levendig en diep zijn, zo zeg ik niet dat het wel zeggen is, ik zeg dat het wel denken is: 't is de geestigheid van d'inbeelding, die de woorden doet rijzen en zwellen. *PeEus est quod disertum facit*, De borst is 't, die welsprekend maakt. D'onzen noemen de spraak oordeel, en de schone woorden volmaakte bevattingen. Deze schildering word beleit, niet zo zeer door de behendigheit van de

bant, als wel om dat men 't voorwerp daar at levendiger in de ziel ingedukt heeft. Gallus spreekt eenvoudiglyk, om dat hy eenvoudiglyk bevat. Horacius is niet met een uiterlijke uitdrukking te vreden, die hem verraden zou: hy ziet klarelijker en dieper in de dingen. Zijn geest neemt vat, en deurtwoet het geheel pakhuus der woorden en spreekwijzen, om zich zelf te vertonen; en men is hen boven gemeen aan hem verplicht, gelijc zijn bevattingen boven gemeen zijn. Plutarchus zegt dat hy de Latynsche taal door de zaken kent. Hier desgelijcs: de zin verklaart de woorden, en brengt hen voort, niet van wint, maar van vleesch en been: zy berekenen meer, dan zy zeggen. De zwakken gevoelen noch enig beelt hier af. Want in Italien sprak ik 't geen, dat my in gemene samenkoutingen aanstond: maar in ernstige redenen zou ik my niet op een spraak vertrouut hebben, die ik niet buiten haar gewone dreun en tred buigen en keren kon. Ik wil 'er iets van 't mijne in vermogen. Het gebruik en d'oeffening der wakkere vernuften maken de taal waard: niet zo zeer met haar te vernieuwen, als wel in haar met verscheide en krachtige stukken te vervullen, en met haar te ziften en te beschaven. Zy brengen 'er geen woorden toe: maar zy verrijken de hinnen, en verzwaren en verdiepen hun betekenis en gebruik, en leren aan hen ongewone bewegingen, doch voorzichtiglyk en vernuftiglyk. En hoe weinig zy alle daar af hebben, dit

Taal van
Korn. Gal-
lus.
Lof van
Horacius.

De talen
door d'oef-
fening der
schandere
vernuften
beschaaft en
verciert.

Schil der
Franche
Schrijvers.

die ziet men in zo veel Franche Schrijvers van deze e. w. Zy zijn stout en spijtig genoeg om niet de gemene strek te volgen: maar gebrek van vinding en onderscheiding ontbreekt aan hen. Men ziet 'er niets, dan een elendige betrachting van vreemdigheid, en koele en ongerijmde vermommingen, die de stoffe onderdrukken, in plaats van op te heffen. Zy hebben met de krachtigheid niet te doen, zo de nieuwigheid hen niet verheugt. Zy, om een nieu woord aan te vatten, verlaten het gemene, dat dikwijls krachtiger en van meer nadruk is. Ik vind in onze taal stoffe genoeg; maar een weinig gebrek van schikking: want daar is niets, 't welk men niet van de spreekwijzen onzer jagingen en oorlogen maakt; 't welk een voortreffelijke ruimte van te lenen is. Wat de spreekwijzen aangaat hoe de kruiden, met hen te verplanten, zich verbeteren en versterken, ik vind onze taal rijk genoeg hier toe; maar niet genoeg gehantsaam en krachtig. Zy bezwijkt gemenelijk in een machtige bevatting. Indien men alijt gespannen gaat, men gevoelt dat zy dikwijls onder ons bezwijkt, en buigt, en dat het Latijn haar in haar gebrek hulp aanbied, en aan anderen het Grieksch. Van enigen van deze woorden, die ik uirkies, bemerkten wy zeer zwaarlijk de kracht; om dat de gewoonte en 't gebruik de bevalijkheit daar af enigfins vernedert en te gemeen maakt hebben: gelijk men in onze gemene taal uitsteekende spreekwijzen en leenspreuken vind, welke schoonheit door d'ouderdom verwelkt, en welke verwe door d'al te gemene handeling verblijkt en besmet is. Maar dit neemt den genen, die eengode neus hebben, niets van

Franche
taal hoed-
dig.

de reuk af, en vermindert niet d'eer van deze oude Schrijvers, die, gelijk waarschijnlijki is, deze woorden eerst tot deze glans hebben gebracht.

De wetenschappen verhandelen de dingen al te scherpzinniglijk, op een kunstige wijze, en die van de gemene en natuurlijke verscheiden is. Mijn dienaar liefst, en verstaat het: lees voor hem Leo de Hebreer, en Ficinus: men spreekt van hem, van zijn gedachten, en van zijn doeningen; en echter verstaat hy 'er niets af. Ik ken by Aristoteles niet het meeste deel mijner gewone bewegingen: men heeft hen, tot het gebruik der Scholen, met een ander kleet bedekt en bekleed. God geef dat zy 't wel doen. Indien ik van 't ambacht was, ik zou de kunst zo zeer natuurlijk maken, gelijk zy de natuur in kunst veranderen. Laat ons Bembo en Equikola daar laten. Als ik schrijf, onthoud ik my van 't gezelschap, en van de geheugenis der boeken, op dat zy my in mijn fleur en gewoonte niet hinderlijk zouden zijn. En zeker, de goede Schrijvers maken my moedeeloos, en vernederen my te zeer. Ik volg gaerne de strek van deze schilder, die, op een erbarmelijke wijze banen geschildert hebbende, aan zijn jongens verbood enige natuurlijke baan in zijn winkel te brengen. Ik zou, om aan my een weinig glans te geven, eerder de vond van de zangkunstenaar Antimonydes beboeven, die, als hy de zangkunst zou plegen, zodanige ordening stelde, dat, voor of na hem, zijn gehoorplaats met enige andere quade zangers vervult wierd.

Maar ik kan my ongemakkelijker van Plutarchus ontslaan. Hy is zo algemeen en volkomen, dat hy by alle gelegentheden, en hoe vreemt een stoffe men ook genomen heeft, zich

De weten-
schappen al
te scherp-
zinniglijk
verhandelt

Plutarchus
algemeen,
en overal
dienftig.

zich in uw werk vervoegt, en een milde en onüitputtelijke hant van rijkheit en verqiering aan u toereikt. Het spijt my, dat hy zo zeer voor de roef der gener, die hem handelen, bloor staat. Ik kan niet zo weinig met hem handelen en omgaan, of ik trek van hem een dgie, of vleugel.

Montaignes taal, hoedaign.

Wat dit mijn ooggemerk aangaat, 't is my ook dienstig dat ik tot mijnent schrijf, in een woest lant, daar niemant my helpt, noch ophelt, en daar ik weinig met enig mensfh verkeer, die 't Latyn van zijn Paternosters, en het Franfch noch een weinig minder verstaat. Ik zou 't elders beter gemaakt hebben; maar het werk zou minder 't mijne geweest zijn: en des zelfs voornaamste einde en volmaakteit is, dat het naaukeurighjk het mijne is. Ik zou wel een torvallige doring, daar at ik vol ben, gelijk ik zonder opmerken voortloop, verbeteren: maar d' onvolmaaktheden, die in my gewoon en bestendig zijn, wech te nemen; dit zou verradery zijn. Als men tot my gezegt heeft, of als ik zelf dus tot my spreek: Gy gebruikt te veel spreekgestalten: zie daar een woort van de Gaskonsche aart; zie daar een gevarelijke spreekwijze; (ik schuw geen van de genen, die men over straat onder de Franschen gebruikt: zy deunen, die met de Letterkunst tegen de gewoonte willen strijden) zie daar een onkundige redenering; zie daar een wonderpreukige kouting; zie daar een, die al te dwaasachtig is; gy deunt te dikwijls; men men zal achren dat gy met ernst het geen spreek, dat gy uit jok zegt: zo antwoord ik; wel, ik verbeter de gebreken, die uit quade toezicht spruiten, niet de genen, die hun oorsprong uit de gewoonte hebben. Spreek ik niet overal dus? Vertoon ik my niet

levendig? Dit is genoeg. Ik heb het geen volbracht, dat ik begeerde. Alle de werrelt kent my in mijn boek, en mijn boek in my. Nu, ik heb de natuur van d'aap; ik volg gaerne na. Als ik my bemoeide met gedichten te maken, (en ik maakte nooit anderen, dan in Latyn) zo beschuldigten zy opentlijk de Dichter, die ik onlangs gelezen had. Enigen van mijn eerste Proeven rieken een weinig naar 't uitheemsche. Te Parys spreek ik een taal, die enigins anders is, dan te Montaigne. De gene, die ik met opmerking aanmerk, drukt my lichtelijk iets van 't hare in. Ik vat het geen aan, dat ik aanmerk; een mal gelaat, een onangename trekking, en een belachelijke gewoonte van spreken. De gebreken meest: hoe zy my meer nijpen, hoe zy zich vaster aan my houden, en niet wechgaan, zonder my te schudden en t'ontroeren. Men heeft my meermaals door navolging, dan uit eige aart zien zweren. Een moortdadige navolging, gelijk die van de summen, schrikkelijk in grootheit en sterkheit, die, de Koning Alexander in zeker gewest van d' Indiën bejegende, de welken hy anders zwartelijk ondergebracht zo hebben. Maar zy verichaften middel daar toe door deze hun neiging in al 't geen, dat zy zien doen, nat' open. Want daar door leerden de jagers aan hen zich, in hun aanschouwing, met schoenen te schoeien, die met veel banden geknoopt waren, zich met hoofdedkels, voornamelijk aan lopende stromen, te dekken, en in de schijn d'ogen met lijn te bestrijken. In dezer voegen gebruikten deze arme beesten hun naaspande aart zeer onvoorzichtiglijk. Zy belijmden, belemmerden en knevelden dus zich zelve.

Sinmen in Indiën oorzak van hun eige ondergang, door hun naaping.

Verscheide
eden der
Wijsbegeri-
gen.

Invallen van
Montaigne.

Dit ander vermogen van met voor-
dacht het gebaar en de woorden van
een ander te vertoonen, 't welk dik-
wijls vermaak en verwondering aan-
brengt; dit is niet in my, ja zo wei-
nig; als in een blok. Als ik volgens
mijn aart zweer, 't is alleenlijk by
God; 't welk d'oprechthe van alle
eden is. Men zegt dat Sokrates by
de hont zwoer; en Zeno met deze
zelfde tusschenwerping, die noch he-
den by d'Italiënen in 't gebruik is; te
weten Kappari, en dat Pythagoras
water en lucht daar toe gebruikte. Ik
ontfang, zonder daar op te den-
ken, zo lichtelijk deze uitterlijke
indrukkingen, dat, zo ik drie dagen
achter malkander deze woorden *Sire*,
of *Alteffe* in de mont gehad heb; zy
my wel acht dagen daar na, in plaats
van excellentie, of edelheit, ontsnap-
pen: en 't geen ik al boertende en
deunende aangevangen heb te spre-
ken, dat zal ik in de volgende dag
met ernst zeggen. Dieshalven ge-
bruik ik in 't schrijven zeer node de
gemene bewijzen, uit vrees dat zy
voor die van een ander geacht zullen
worden. Alle zaken zijn my even
vruchtbaar. Ik neem mijn stoffe van
een vlieg: en och dat de gene, die ik
hier in handen heb, niet door 't bevel
van een niet min wispelturige wil be-
volen was. Dat ik slechts van de gene
begin, die my behagen zal: want de
stoffen en zaken zijn aan malkander
geschakelt. Maar ik heb hier in mis-

hagen in my zelf, dat mijn ziel geme-
neijk haar diepste overwegingen ^{op welke}
dwazelijker, en de genen, die my best ^{wijze.}
behagen, onverzies, en als ik hen
minst zoek, voortbrengt, de welken
ook terstont verdwijnen; dewijl zy
niets zo vaerdig hebben, daar zy zich
vast aan konnen houden: te weten te
paert, aan tafel, en in 't bed; maar
meest te paert, daar ik mijn ruimste
onderhouding heb. Ik ben in mijn
spreken een weinig te gratig naar ge-
hoor en silte, zo ik met kracht
spreek. De geen, die my stuft, breekt
my af. De nootzakelijkheid zelve
der wegen breekt in 't reizen de re-
denen; behalven dat ik ten meesten-
deel zonder gezelschap reis, 't welk
bequamer tot deze gedürige koutin-
gen is. Ik heb dieshalven alle be-
quaamheit om tot my zelf te spreken.
Het gaat 'er my meê, gelijk met
mijn dromen: ik beveel hen al dro-
mende aan mijn geheugenis; want ik
droom dikwijls dat ik droom. Maar
in de volgende dag vertoon ik hun
verve voor my, hoedanig zy was, of
blijde, of droevig, of vreemd: maar
hoedanig zy voort overige zijn, hoe
ik happiger ben in hen te vinden, hoe
ik dieper in de vergetenheit zink. Van
de gevallen redenceringen, die my in
de zin vallen, blijft my ook niets in de
geheugenis over, dan een ydel beel:
ja niet meer als 'er behoeft te zijn, om
my te doen knagen, en vergeefs naar
hen te doen zoeken.

Zevende Afdeeling.

Wat liefde, en wat Venus is. Sokrates bepaling daar af. Overweging van
de driftten der min. Het werk der voortteeling een bewijs van onze sterf-
felijkheit. Afkeer der Esseniers van de wijven. Geboren te worden, en
te sterven verscheiden in uitwerking. 't Eten ergens schandelijk ge-
acht. Leven, uit het gezicht der menschen afgetrokken. By veel
volken

volken de geboorte vervloekt, en de doot gezegent. Veel dingen overschaduw, op dat zy meer glans zouden hebben. weinig bondigheid in de wellust der min; en grote kracht van d' inbeelding daar in. De vrouwen hebben de meesterschap der mannen te vrezen. Minnepleeging geweigert, om de min niet te verliezen. Kussen gevarelyk.

Wat liefde is;

en wat Venus.

Wat de liefde by Sokrates is.

Overweging van de wonderlijke drijven der min.

NU dan, als wy de boeken ter zijden stellen en stoffelijker en eenvoudiger spreken, zo bevind ik dat de liefde niets anders is, dan de dorst naar deze genieting, in een begeert onderwerp; en Venus niets anders, dan de geneucht van zijn vaten t' ontlasten: gelijk de geneucht, die de natuur aan ons geeft in andere delen t' ontlasten; en deze geneucht word zondig, of door onmatigheit, of door onbescheidenheit. De liefde is, zo veel Sokrates aangaat, de lust van voortteeling door tusschenkoomst van de schoonheit. Als ik dikwijls de belachelijke kirteling van deze geneucht, de sporeloze, harsfenloze en zuizelende bewegingen, daar meê zy Zeno en Kratippus drijft, aanmerk, en deze onbeveinside woede, dit aangezicht van razerny en wreetheit in de zoetste uitwerking der min ontsteeken, en daar beneffens dit stemmig, deftig, ernstig en opgetoge gelaar in zulk een zoete doening aanschou, en met enen overweeg dat men onze wellusten en vuiligheden by malkander overhoop heeft geplaatst, en dat de hoogste wellust siddering en beklag heeft, gelijk de droefheit: zo geloof ik dat het geen waar is, 't welk Plato zegt, te weten dat de goden de mensch tot een speeltuig maakt hebben,

en dat het uit boertery is dat de natuur de gemeenste onzer doeningen de beroertste aan ons gelaten heeft, om ons daar door eveneens, en de zotten met de wijzen, en ons met de beesten gelijk te maken. Als ik de beschouwigste en voorzichtigste mensch in deze staat aanmerk, zo hou ik hem, in zich de voorzichtige en aanmerkende te tonen, voor een bedrieger. Dit zijn de voeten van de paau, die zijn hoogmoed vernederen.

- - Ridemem dicere verum.

Quid veras? b

De genen, die in de spelen d' ernstige meningen weigeren, doen, zegt iemand, gelijk de genen, die vrezen het beelt van een Heilig aan te bidden, zo 't zonder voorschoot is. Wy eten en drinken wel gelijk de beesten: maar dit zijn geen doeningen, die de plichten van onze ziel beletten. In gene bewaren wy onz voordeel boven hen: deze brengt alle andere gedachten onder 't juk, en verwildert en verbeest, door haar heerschend gezach, alle de godgeleertheit, en Wijsbegeerte, die in Plato is, zonder daar over te klagen. Men kan elders overal enige welvoeghelijkheit houden: alle andere werkingen lijden regelen van eerbaarheid; maar deze kan men ook niet anders, dan zondig en belachelijk, inbeelden. Verschijn 'er, om een wijze en bescheide handel te zien. Alexander zeide dat hy voor-

Horat. Satyr lib. 1. Sat 1.

Claud. in Ent. 1.

- - *Quanam ista jocandi Savitia? a*

a Welke deze wreetheit van te boersen?

b Was belet de lachende de waarheit te zeggen?

D d d d z

nam? -

Her werk der voort-
zeeling een
bewijs van
onze sterfe-
lijkheit.

namelijk door deze doening, en door de slaap bekende dat hy sterffelijk was. De slaap verdrukt en verftikt de vermogens van onze ziel, en de bezigheid verftrooit en verflind hen ook. Zeker, 't is een bewijs; niet alleenlijk van onz oorspronkelijk verderf, maar ook van onze ydelheit en wanftaltigheit. Van d' een zijde drijft 'er de natuur ons toe, dewijl zy d' edelste, nufte en aangenaamste van alle haar bedieningen aan deze lust en begeerte heeft gehecht; en laat ons van d' andere zijde haar beschuldigen en vlieden, en, als dartel en onkerlijk, daar af blozen, en ons d' onthoudelijckheit aanbevelen. Zijn wy niet woest en onbezuift, dat wy de werking, die ons maakt, woest en onbezuift noemen? De volken zijn in de godsdiensten in veel dingen overrengelkomen; gelijk in d' offeringen, branden van lichten, wicrokingen, vasten, en onder anderen in de veroordeeling van deze doening. Alle de gevoelens komen 'er toe, behalven het gebruik der befnijdingen, dat zich zo wijt uitstrekt.

Wy hebben misfchien reden van ons te lasteren om dat wy zulk een dwaze voortbrenging uitwerken, gelijk de mensch is, en dat wy de doening fchamel noemen, gelijk ook de leden, die daar toe dienen; de mijnen zijn heden eigentlijk fchamel. D' Effeniers, van de welken Plinius spreekt, onderhielden zich zonder voedster, en zonder windfel veel eeuwen lang; van de bykoomft der vreemdelingen, die, volgens deze blijgeestigheit, zich geduriglijk by hen voegden; ja een geheel volk waagde eerder geheellijk verdelgt te worden, dan zich in d' omhelzing van een vrou in te wikkelen, en eerder 't gevoel der menschen te verdelgen, dan een daar af toe te stel-

Afkeer der
Effeniers
vin de wij-
ven.

len. Men zegt dat Zeno niet meer, dan eenmaal in zijn geheel leven, met een wijf te doen had; en dat dit uit beleeftheit was, op dat het niet zou schijnen dat hy het vrouwelijk geslacht al te hardnekkiglijk verfmaadde. Yder vlied in de mensch te zien geboren worden, en yder loopt toe in hem te zien sterfen. Men zoekt in 't volle licht een ruim velt om hem te verdelgen; en om hem toe te stel- len kruipt men in een duister hol, dat zo benaaut is, als 't wezen kan. Zich te verbergen, om 'hem toe te stellen, is plicht, en hem te konnen verdelgen, is roem; en daar uit spruiten veel deuchden. 't Een is smaet, en 't ander gunst: want Aristoteles zegt dat aan iemand goet te doen, volgens zekere spreekwijze van zijn lant, is hem te doden.

D' Atheners, om d' ongunst van deze twee doeningen gelijk te maken, en 't eilant Delos zuiveren, en zich by Apollo rechtvaardigen zulkende, verboden te gelijk alle begraving, en alle baring in des zelfs omkring. *Wy hebben berou van ons zelven.* Daar zijn volken, die zich dekken, als zy eten. Ik ken een Juffrou, een der grootsten, die van een zelfde gevoel en is; namelijk dat te kaauwen een onangenaam gebaar is, 't welk hun bevalijkheit en schoonheit grotelijks vermindert, en die niet garne bongerig voor de dag koomt. Ik ken een man, die niet kan lijden dat hy iemand ziet eten, en ook niet dat men hem spijs ziet nuttigen. Hy schuwte alle aanschouwers, meer als hy zich volaad, dan als hy loft. In 't Rijk van de Turk ziet men een grote menigte van menschen, die, om d' anderen t' overtreffen, zich nooit vertonen, als zy hun maaltijt doen, die in yder week met meer dan een maaltijt hou-

Geboren te
worden en
te sterren
verfcheiden
in uitwer-
king.

Eten by
enige vol-
ken, en van
enigen
fchandelijk
geächt.

Leven voor
't gezicht
der men-
schen ver-
borgten.

houden, die hun aangezicht en leden snijden en kerven, en die nooit met iemand spreken: eigenzinnige menschen, die hun natuur menen t'eren, met zich zelven onnatuurlijk te maken, die zich om hun verächting prijzen, en zich met hun verërgering verbeteren. Wat gedochtelijk dier, dat zich aan zich zelf schrikkelijk maakt, aan 't welk zijn geneuchten lastig zijn, en dat zich aan 't ongeluk houdt. Daar zijn'er, die hun leven verbergen.

Vergil. Ge-
org. lib. 2.

*Exiliòque domos, & dulcia limina mu-
tant. a*

en het zelfde, mit het gezicht der andere menschen onttrekken, die de gezondheid en vrolijkheit schuwen, als vijandelijke en schadelijke hoedanigheden. Niet alleenlijk veel aanhangen en gezinthen, maar veel volken vervoochten hun geboorte, en zegenen hun doot. Men vind'er, daar de zon een gruwel is, en de duisternis aangebeden word. Wy zijn niet vernuftig, dan om ons qualijk te beleiden. Dit is 'reige ampt van de kracht onzes geefts; een gevarelijk werktuig in ongergeltheit.

Geboorte
vervoocht,
en doot ge-
zegt by
veel volken.
De mensch
vernuftig in
zich qualijk
te beleiden.

Corn. Gall.
Eleg. 1.

*O miseri quorum gaudia crimem ha-
bent! b*

Ach! arme mensch, gy hebt nootzakelijke ongemakken genoeg, en behoeft hen niet door uw vinding te vermeerderen; gy zijt elendig genoeg van staat, zonder zodanig door kunst te zijn; gy hebt zakelijke en wezentlijke lelijkheden in overvloed, en behoeft'er geen te smeden, die uit inbeelding bestaan. Bevind gy dat gy 't al te wel naar uw zin en lust hebt, zo de helft van uw lust u niet verdriet?

a *Die hun hárzen, en hun aangena-
me woningen in ballingschap veranderen.*

b *O elendige menschen, welker blij-
schappen misdriff zijn!*

Bevind gy dat gy alle de nootzakelijke plichten, tot de welken de natuur u verplicht, voldaan hebt, en dat zy ledig by u is, zo gy u niet tot nieuwe plichten verplicht? Gy vreeft niet haar algemene en ontwijffelijke wetten te quetsen; en houd u aan d'avenen, die eenzijdig en eigenzinnig zijn: en hoe zy bezonderder, onzekerder, en meer strijdig zijn, hoe gy uw poging meer derwaarts doet. De gemaakte bevelen van uw Parochy binden u; en de genen van de werrelt raken u niet. Deurloop een weinig de voorbeelden, die hier toe dienen; uw leven is'er geheel in begrepen. De gedichten van deze twee Dichters, dus afzonderlijk en bescheidenlijk van de gailheit handelende, gelijk zy doen, schijnen, zo my dunkt, haar van naby t'ontdekken, De dingen en te verklaren. De Juffrouwen dekken hun boezem met gebreidfel; en de Priester ook veel gewijde dingen. De schilders beschaduwen hun werk, om meer glans daar aan te geven; en men zegt dat de zon en wint meer treft by weestuiting, dan rechtstreeks. D' Egiptenaar antwoordde wijffelijk aan de geen, die hem vraagde wat hy onder zijn mantel droeg; Dat hy 't daarom verborgen had, op dat d'ander niet zou weten wat he: was. Maar daar zijn zekere andere dingen, die men verbergt, om hen te tonen. Hoor deze opentliker:

*Et nudam pressit corpus ad usque
meum.*

My dunkt dat hy my kapoent. Martial's schors vry Venus op zijn wijze; hy doet haar nooit zo volkomen verschijnen. De geen, die alles aan ons zegt, maakt dat wy walging en afkeer krijgen. De geen, die schroomt zich uit te drukken, port ons aan om

D d d d 3 meer

meer daar af te denken, dan 'er af is. In dusdanige zedigheid is vertraar, inzonderheit als men zulk een schone weg voor d'beelding opent, gelijk dezen doen. De doening en schildering behoren hun dieverij te gevoeren. Ik schep vermaak in de minnerijen der Spanjaarden en Italianen, die eerbiediger, beschroomder en bedekter is. Ik weet niet wie in oude tijden een hals zo lang als een kraanvogel begeerde, om te langer smaak van 't geen te hebben, dat hy inzwolg. Deze wensch past beter in deze wellust, die snel en verhaast is, inzonderheit voor zodanige naturen, gelijk de mijne, die in snelte de maat te buiten gaat. Alles dient onder hen tot gunst en vergelding, een lonk, een toeknik, een woort, een wenk; om de vlucht van deze wellust te stuiten en op te houden. Zou de geen, die met de reuk van 't gebraad zijn maaltijt kon doen, niet veel konnen besparen? Dit is een hartstocht, die veel ydelheit, en koortsige sporeloosheden met een weinig vaste wezenheit vermengt. Laat ons aan de Juffrouwen leren, dat zy zich doen gelden, dat zy zich zelven moeten achten, ons op tuil houden, en ons uitschrijven. Wy doen onze aanval uitsteekende voor d' eerste maal: daar loopt altijt van de Franche heftigheid onder. Als wy hun gunsten schiften, en hen van stuk tot stuk ten roon stellen, zo zal yder, tot aan d' elendige ouderdom, enig uiteinde, naar zijn waarde en verdienste, daar in vinden. De geen, die geen genieting heeft, als in de genieting, die niet wint, dan warelijk, die de jacht niet bemint, dan in de vangst, moet zich niet onder onz school mengen. Hoe 'er meer treden en trappen zijn, hoe 'er ook meer eer en hoogheit op

Minnerij der Spanjaarden en Italianen hoedanig.

Weinig bondigheid in de wellust van de min;

daar in d'lnbeelding grote kracht heeft.

het leste gestoelte is. Wy behoren vermaak te scheppen in derwaarts deur verscheide portalen, wegen, lange en aangenome wandelrijen, en langs veel omweegen, gelijk in de heerlijke hoven, gevoert te worden. Deze ruimte zou tot onz gemak en nut gedijen; wy zouden 'er langer in blijven, en langetijt beminnen. Wy, zonder hoop en begeerte zijnde, doen voortaan niets, dat van belang is. Zy hebben ten hoogsten voor onze meesterschap, en gehele bezitting te vrezen. Zy wagen zich alvry veel, met zich gantschelijk in genade van onze trou en stantvastigheid over te geven. Dit zijn zeldzame en zware deuchden. Zo haast de wijven d' onzen zijn, zijn wy niet meer voor haar.

Meesterschap der mannen te vrezen voor de vrouwen.

*Postquam cupida mensis satiasa libido est,
Verba nihil mettuere, nihil perjuriam curant.* a

Catull. Caem. 65.

En Thrasionides, een Grieksch jongeling, was zo verliest op zijn minnerij, dat hy, 't hart van een meesterschap gewonnen hebbende, haar genieting weigerde, om deze ongerustige hitte, daar op hy roemde, en met de welke hy zich weidde, niet door de genieting te verzaden, te doen quijnen, en te doden. De dierte maakt dat de spijs wel smaakt. Bezie hoe zeer het gebruik der groetenissen, die aan onze Franschen eigen is, door zijn vaerdigheid de bevalligheid der kusjes verbaltert, die, gelijk Sokrates zegt, zo machtig en gevarelijk zijn in onze harten te royen. 't Is een onzangename gewoonte, en die lastig voor de

Minneplig gewijgert om in min te volharderen.

Kussen gevarelijk.

door de gewoonte veracht.

a. Na dat de lust van hun gyatig gemoed verzaad is, zo sebronen zy niet voor de woorden, en bekruunen zich geensins over hun meenedigheden.

Juf-

Juffrouwen is , dat zy hun lippen aan alle de genen , die slechts een weinig aanzien hebben, moeten lenen, hoe lelijk en on aangenaam zy ook zijn.

*Cujus livida naribus caninis,
Dependes glacies, rigetque barba:
Cenum occurrere malo culilingis. a*

a Aan welks neusgaten , gelijk die van een hont , de groene kegels hangen;

En wy zeiven winnen 'er weinig met. Want gelijk de werrelt zich aan de zijde van drie schonen verklaart , zo moet men wel vijftig lelijken kussen. Een quade kus betaalt rijkelijk een goede voor een tedere maag, gelijk de mijne is.

en diens baart stijf van snos staat. Ik wil liever hondert poorslekkers ontmoeten.

Achtste Afdceeling.

D' Italianen vrachten bezonderlijk naar de wil in de minneplegingen. De genieting geen genocchsaam bewijs van de toegenegentheit der vrouwen. Zeer veel vrouwen van gemene schooheit vol Italien , daat zy engeljk geprangt worden. Dochters niet te zeer te prangen. Zy wierden eertijts tot schaamte en ledigheit onderwezen. Thalesfris verschijsning voor Alexander ; en waarom. Vrouwen de verandering onderworpen , en daat in te vershonen. Androssa door zijn gemalin verwoort ; en waarom. Platoos wet op 't aangaan van 't huweljk. De minnery alleenjk aan de jeucht eigen. D' onachtsaamheit tot de natuureljke plichten door neuwe plichten verschoont.

De wil op een bezondere wijze by d' Italianen in de minneplegingen gezoekt.

IN Italien maken zy de vrijer , en 'de verbaafde , zelfs by de genen , die te koop zijn , en verantwoorden zich dus ; dat 'er trappen in de genieting zijn , en dat zy door diensten de gene , die de volkomenste is , voor hen willen verwerven. De vrouwen verkopen niets , dan 't lighaam ; de wil kan niet te koop gezet worden ; die al te vry , en al te zeer de honne is. Op deze wijze zeggen zy dat zy 't op de wil gemunt hebben , en niet reden. Men moet de wil dienen , en tot zich trekken. Ik heb een afkeer van een lighaam 't mijne te verbeelden , darzonder toegenegentheit is. My dunkt dat deze ontzinnigheit zeer wel met de gene van deze jongeling gelijkt , die uit liefde het

schoon Venusbeelt , 't welk van Praxiteles gemaakt was , ging bespringen ; of van deze verwoede Egiptenaar , op 't aas van een dode vrou verhit , die hy balsemde en in een dootkleed bewond Dit gaf oorzaak en gelegentheit tot de wet , die sedert in Egipten gemaakt wierd , dat de lighamen der schone en jonge vrouwen , en der gener , die van aanzieneljk geslacht waren , drie dagen bewaart zouden worden , eer men hen onder de handen der gener zou geven , aan de welken belast was in hun begraving te verzorgen.

Periander deet iets wonderlijker , die de huweljkche genegentheit , geregelder en wertiger zijnde , tot de genieting van Melissa , zijn overlede

Gruwelen tegen de doden.

Wet daar tegen in Egipten.

lede gemalin, uitstreckte. Schijnt dit niet een grillige en niaauwachtige aart van de maan, dat zy, Endymion, haar minnaar, niet anders genieten konnende, hem voor veel maanden deê slapen, en haar vermaak in een jongeling nam, die zich niet repte en roerde, dan in een droom? Ik zeg desgelijks, dat men een lighaam zonder ziel bemint, als men een lighaam zonder zijn toestemming, en zonder zijn begeerte lieft. Alle genietingen zijn niet een en de zelfden. Daar zijn magere en quijnende genietingen. Daar zijn wel duizent andere oorzaken, dan de toegenegentheit, die deze toelating op de Juffrouwen voor ons konnen verkrijgen. Dit is geen genoegzaam bewijs van toegenegentheit der vrouwen:

De genieting geen genoegzaam bewijs van de toegenegentheit der vrouwen:

Martijab lib. 11. Epigr. 105.

-- *Tanquam thura merumque parent:*

-- *Absentem marmoreamque ut puses,* a
Ik weet 'er, die liever dit, dan hun koets, willen lenen, endie zich niet, dan daar mee, gemeen maken. Gy moet aanmerken of uw gezelschap hen noch om enig ander einde behangt, of alleenlijk om dat, gelijk een grote staljongen: gy moet waarneemen in welke staat en achting gy 'er geplaatst zijt.

-- *Tibi si datur uni*

Quo lapide illa diem candidiore no-
tes. b

Hoe, zo zy uw broot met de sop van een aangenamer inbeelding eet?

a *Als of zy microoken offerwijn bereidde; het schijnt dat zy van huis, of van marmer is.*

b *Of zy aan u alleen geeft, dat zy de dag met witter steen tekent.*

Te senens, absentis alios suspirat a- Titul. 11. 4.
mores. c Elg. 5-

Hoe! hebben wy in onze dagen niet iemand gezien, die deze doewing tot uitvoering van een schrikkelijke wraak gebruikte, om daar door een eerlijke vrou te vergiftigen, en te doden, gelijk hy deê?

De genen, die Italien kennen, zullen nooit vreemt vinden dat ik hier toe geen voorbeelden van elders zoek: want dit volk mag zich daar in de heerschap over de gehele werrek toeëigenen. Zy hebben in 't gemeen meer schoone, en min lelijke wijven, dan wy: maar wat de wonderlijke en uitsteekende schoonheden aangaat, ik acht dat wy niet voor hen wijken. Ik oordeel desgelijks van de geesten: van de gemene hoop hebben zy veel meer. De plompheit en beestelikeit is 'er niet zo gemeen. Maar wat de bezondere en uitsteekende zielen betreft, wy schieten hier in by hen niet te kort. Indien ik deze gelijkenis uit te breiden had, ik zou, zo 'my dunkt, van de dapperheit mogen zeggen, dat zy, in vergelijking van hen, by ons gemeen en naturelijk is: maar men ziet de zelfde somtijts in hun handen zo volkomen en wakker, dat zy alle de krachtigste voorbeelden, die wy 'er af hebben, overtreft. De huwelijken van deze landen hinken hier in. Hun gewoonte geeft gemeenlijk zulk een strenge en slaafachtige wet aan de vrouwen, dat men de wijdste gemeenzaamheit met de vreemdelling in hen voor zulk een groot misdrijf acht, als de naaste. Deze wet maakt dat alle bykomsten nootzakelijk voor onêerlijk geacht worden. En dewijl alles tegen

Schoone vrouwen in Italien.

De vrouwen van Italien zeer ongelijk geprangt.

c *En u omhelzende, naar andere afwezige minnerijen zucht.*

hen

De vrouwen
niet al
t'eng te
prangen.

hen even hoog opgenomen word, zo verschilt de keur hen weinig. Hebben zy dit middelſchot wechgebroken, zo geloof dat zy haast zullen ſparten. *D' onkuishheit is, gelijk de wilde beesten door de banden zelven getergt, en daar na losgelaten.* Men moet hen een weinig de ruime toom geven.

Ovid. Amor.
lib. 3. Eleg. 4.

*Vidi ego nuper equito contra sua frena
tenacem,
Ore reluctanti fulminis ire modo. a*

Staatdie-
naars in de
goede hui-
zen geno-
men, als in
een school
van d' edel-
dom.

Men doet de begeerte naar 't gezelschap quijnen, met enige vrijheit daar aan te geven. Dit is een goede gewoonte van onz volk, dat onze kinderen in de goede huizen ingenomen worden, om daar, gelijk in een school van d'Edeldom, als staatdie-naars opgevoed en opgebracht te worden; en een edelman daar in te weigeren is, zegt men, onbeleeftheit en smaart. Ik heb bemerk't (want zo veel huisgezinnen, zo veel verscheide huishoudingen) dat de Juffrouwen, die aan de dochteren van hun gevolg strenger regelen wilden geven, geen beter geluk hebben gehad. Bezadichtheit is 'er nodig. Men moet een groot deel van hun beleit aan hun eige bezadichtheit laten: want daar is doch geen tucht, die hen in alles kan breidelen. Maar 't is zeker dat de gene, die behouden uit een vrije school geraakt, veel meer betrouwen van zich meëbrengt, dan de gene, die gezont uit een streng school kooft, daar men gevangen is. Onze vaders onderwezen het gelaat van hun doch-

Dochters
eerstijns tot
schaamte

a Ik zag onlangs een paers, tegen zijn toom aanspattende, en met een harde bek daar tegen worstelende, gelijk de blixem voortloopen.

ters tot schaamte en schroom; (de en schroom
moed, en de begeerten altijd gelijk) onderwe-
zen.
en ons tot verzekertheit. Wy verstaan 'er niets af.

Het past aan de Sarmatische wijven, die geen verlof hebben om by enig man te slapen, zo zy niet een ander met hun hant in d' oorlog gedoot hebben. Wat my aangaat, die 'er geen recht toe heb, dan door d' oren, 't is my genoeg dat zy my, volgens 't voorrecht van mijn jaren, voor hun raar behouden. Ik raad dan aan hen, Bescheiden-
gelijk ook aan ons, d' onthoudelijk- heit en zedig-
heit, of ten minsten de bescheiden- digheit aan
heit en zedigheit, zo deze eeuw al te de dochters
grote vijandin daar af is. Want, gelijk het verhaal van Aristippus zegt, de welk tot jongelingen spreekt, die van
schaamte blooiden, om dat zy hem by een hoer zagen ingaan) de zonde bestaat, in niet daar uit te gaan, niet in daar in te treden. Die zijn geweten niet wil uitzonderen, ten minsten moet zijn naam uitgezonderd zijn. Indien de gront niet deugt, dat ten minsten de schijn goet zy. Ik prijs de verwijling en lankheit in de verdeling van hun gunsten. Plato toont dat de Schu-
gemakkelijkheit en vaerdigheit in al- der vrou-
derhande minnery aan de vrouwen is wen zeer
verboden, die zich daar aan houden. nut voor
hen.
Zich dus roekelozelijk en onbezuidelijk in 't algemeen over te geven is een streek van hun gulzigheit, die zy uit alle hun vermogen moeten verbergen. Zy, zich dus geregeltijk in hun gemeenmaking beleidende, leiden veel beter onze begeerte om de tuin, en verbergen de hunnen. Dat zy altijd voor ons vlieden, zelfs de genen, die zich willen laten grijpen. Zy treffen ons beter, terwijl zy vluchten, gelijk de Skythen. Zeker, volgens de wet, die de natuur aan hen geeft, staat het niet eigentlijk aan
Beeee hen

hen zulks te willen, en te begeren: hun rol is, te lijden, te gehoorzamen, en te bewilligen. De natuur heeft dieshalven aan hen een eeuwige vatbaarheid, en aan ons een, die zelden en onzeeker is, gegeven. Zy hebben altijd hun uur, op dat zy altijd voor d' onze vaerdig en bereid zouden zijn: en in plaats dat zy gewilt heeft dat onzefluten en begeerten uitstekende toon en bewijs zouden hebben, zo heeft zy gemaakt dat de hunnen verborgen en inwendig zouden zijn. Zy heeft hen met stukken verzien, die onbequaam ten toon zijn, en die alleenlijk tot verdediging dienen.

Thalestris,
Koningin
der Amazo-
nen, ver-
schijnt voor
Alexander,
en waarom.

Haar aan-
spraak aan
hem.

Men moet dusdanige streken, gelijk deze volgende, aan d' Amazoonsche vrymoedigheid laten. Toen Alexander deur Hyrkaniën trok, quam Thalestris, Koningin der Amazonen, by hem, met drie hondert gewapenden van haar geslacht, die wel gewapent waren, en wel opzaten; terwijl zy 't overige van een machtheid, dat haar volgde, aan gene zijde der bygelege bergen had gelaten. Zy zeide opentlijk en overluid tot hem, dat het gerucht van zijn overwinningen en dapperheit haar daar had gevoert, om hem te zien en om hem, tot bystant zijner voorneemens, haar middelen en macht aan te bieden, en dat zy, dielvolmaakt in alle haar hoedanigheden was, hem, die zy zo jong, schoon en wakker bevond, ried dat zy te zamen zouden slapen; op dat van de dapperste vrou, die in de werelt was, en van de dapperste man, die toen leefde, iets groot en wonderlijk voor 't aanstaande zou voortkomen. Alexander bedankte haar voor 't eerste. Doch hy, om tijt tot vervulling van haar leste verzoek te geven, bleef dardien dagen stil in deze plaats, en bracht deze tijt in alle vro-

lijkheit over, ten believen van zulk een dappere Vorstin.

Wy zijn byna overal onrechtvaardige oordeelers van hun werken, gelijk zy van d' onzen. Ik bekén de waarheit, als zy schadelijk aan my is, gelijk ook als zy tot mijn voordeel dient. 't Is een vuile ongeregetheit, die hen zo dikwijls tot verandering drijft, en hen belet hun genegtheit op enig onderwerp, hoedang het ook is; te vesten; gelijk men aan deze goddin ziet, aan de welke men zo veel veranderingen en boelen toefchrijft. Maar men moet ook bekennen dat het tegen de natuur van de minis, zo zy niet geweldig, en tegen de natuur van 't gewelt is, zo het bestandig is. De genen, die hier over verwondert zijn, krijten hier tegen, en zoeken d' oorzaken van deze ziekte, alstegen de natuur en ongelooflijk, in de vrouwen. Zien zy niet hoe dikwijls zy de zelfde zonder verschrikking en wonderdaat in hen ontfangen? 't Zou misschien vreemder zijn, zo men bestandigheid daar in vond. Dit is een hartstocht, die bloetlijk in 't lighaam bestaat. Gelijk men geen einde in de gierigheid en eerzucht vind, zo is 'er ook geen in de hoerery, die noch na haar zadheit leeft; en men kan aan haar noch bestandige vernoeving, noch einde voorschrijven. Zy gaat altijd buiten haar bezitting. D' onbestandigheid is misschien aan hen vergeeffelijker, dan aan ons. Zy komen, zo wel als wy; de neiging bybrengen, die wy tot de veranderlijkheit en nieuwigheit met hen gemeen hebben; en ten tweeden, buiten ons, zeggen dat zy een kat in de zak kopen.

De vrouwen
de verandering
sing onder-
werpen.

De minnetij
bestaat niet
in 't lighaam
alleen.

D' onbestandigheid in
de vrouwen
te verschonen; en
waarom.

Joanne Koningin van Napels, deé Androsse
Androsse, haar eerste gemaal, aan de door zijn
gemaal
tralien van haar veinster, met een verwor-
koort

koort van gout en zijde, die zy met haar eige handen gevlochten had, verworpen: alleen hierom, dat zy in de huwelijksche stormen, noch de denlen, noch de krachten in hem overeenkomstig vond met de hoop, die zy, zijn gedaante, schoonheit, jeucht en gesteltheit aanzierende, door 't welk zy verleid en bedrogen was, daar af ontvangen had. De doening is krachtiger dan de lijding: en gelijk zy van hun zijde altijd ter noot verzien zijn, zo kan 't van onze zijde anders gebeuren. Plato stelt dieshalven wijsfelijk in zijn wetten, dat de rechters, eer men enig huwelijk aangaat, de jongelingen, die'er naar trachten, geheel naakt zullen zien, om van hun bequaamheit 't oordeelen; en de dochters alleenlijk blyot tot aan de gordel. Zy zouden, zo zy een proef van ons namen, misschien ons niet waardig tot hün verkiezing oordeelen.

Flacoos wet op 't aangaan van 't huwelijk.

Martial lib. 7. Epigr. 57.

-- *Experta latus, madidóque simillima loro
Inguina, nec lassá stare coacta manu,
Deserit imbelles thalamos.*

Dit is 't niet al, dat de wil her wel meent: de zwakheit en onbequaamheit breken ook met recht het huwelijk.

Catull. Carm. 68.

*Et querendum aliunde foret ner vosius illud,
Quod possit zonam solvere virgineam.*

Waarom niet, en naar haar maat, een verliedde, vrymoedige en beziger kantschap?

a En men heeft iets anders, dat krachtiger is te zoeken, 't welk de maachdelijke bant ontbinden kan.

-- *Si blando nequeat superesse labori.* b

Virgil. Georg. lib. 3.

Maar is 't geen grote onbeschaamtheit, dat wy onze onvolmaaktheden en zwakheden in een plaats brengen, daar wy begeren aangenaam te zijn, en goede achting en prijs van ons te laten? Voor dit weinig dat ik 'er nu toe behoef,

-- *Ad unum
Mollis opus.* c

Horat. Epod. Od. 12.

zou ik niet iemand willen moejen, die ik 'eren en te vrezen heb.

-- *Fuge suspicari,
Cujus undenum trepidavit atas
Claudere iustrum.* d

Idem. Carm. lib. 2. Od. 4.

De natuur behoorde zich te vernoegen met deze ouderdom elendig gemaakt te hebben, zonder hem noch belachelijk te maken. Ik heb een afkeer van hem, om een duim breet van erbarmelijke wakkerheit, die hem drie malen ter week aanprikelt, te zien zich met gelijke heftigheid toe te stellen, en te wapenen, als of hy noch van binnen de volóp had. Zeker, een vuur van stoppelen. Ik ben verwondert van dat zijn leden, zo levendig en spartelig, in een oogenblik zo loom, verslapt, en machteloos worden. Deze lust behoorde alleenlijk aan 't bloejen van de jeucht eigen te zijn. Vertrout gy'er op, dat deze onvermoelijke, volkome, bettendige en grootmoedige hitte, die in ons, hier in zal behulpig zijn; zeker, zy zal u op deze aangename weg

De min alleenlijk aan de jeucht eigen.

b Zo hy de vrolijke arbeit uitstaan kan.

c Ieder tot een enige kyelt.

d Heb geen achterdocht op de gem, diens ouderdom alreé met grote snelle de vijfenvijftig jaren heeft bereikt.

Eccc 2

ver.

verlaten. Zend dezelfde liever naar enige zachte, verbaasde en onkundige kintsheit, die noch onder de roede heeft, en beschaamt daar over word,

Virg. Æn. lib. 1. 22.

*Indum sanguineo veluti violaveris
ostro*

*Siquis lebur, vel mista rubens ubi lilia
multa,*

Alba rosa. a

Die, zonder van schaamte te sterven, in de volgende dag de versmading van haar schone ogen, verwijters van zijn blodigheid en wanvoegelijkheid, kan verwachten.

Ovid. Amor. lib. 1. Eleg. 7.

*Et taciti fecere samen convivia vul-
tus. b*

Hy heeft nooit de vernoeving en verwaantheit, van hen door de wakkere bezigheid van een gediensige en woeelige nacht getroffen en bezwalkt te hebben, beproeft. Als ik enige vrou heb gezien, die afkeer, en de walg van min had, ik heb niet terstont haar lichtvaardigheid beschuldigt: ik heb getwijfelt of ik geen reden had om zulks eerder aan de natuur te wijten. Zeker, zy heeft my onbehorelijk, en op een onbeleefde wijze gehandelt,

*Sinon longa satis, si non bene mentu-
la crass.:*

*Nimirum sapiunt vidēntque par-
vam*

Matronæ quoque mentulam illibenster.
en gruwelijk gequetst. Yder van mijn delen is zo wel t' mijne, als enig an-

a Gelyk of iemans het elpenbeen der Indianen met bloet roos purper overstreck, of gelyk de roos onder veel wisse liliën met haar weerschyjn speelt.

b En haar zwijgend aangezicht heeft echter aan my tot verwijt gestreckt.

der; en geen ander is'er, dat my eigentliker man maakt, als dit. Ik ben mijn beelt gantschelijk aan't gemeen verplicht. De wijsheit van mijn les bestaat in waarheit, vrijheit, wezentheit, en geheel, en werpt deze kleine, geveinsde, gebruikelijke en bevole regelen uit de lijst van haar ware plichten. Zy is geheel naturelijk, bestendig en algemeen. De heusheit en plichtpleeging zijn haar dochters, doch basterrinderen. Wy zullen wel reden van de zonden der schijn hebben, als wy haar van de genen der wezentheit gehad zullen hebben. Als wy met dezen gedaan zullen hebben, zo zullen wy d'anderen aantasten, zo wy bevinden dat zulks nootzakelijk is. Want het is te vrezen dat wy nieuwe plichten zullen aanvatten, om onze onachtsaamheit tot de naturelijke plichten te verschoonen, en om hen te verwarren. Tot bewijs van dat dit dus is, ziet men dat ter plaats, daar de gebreken misdaden zijn, de misdaden niets anders dan gebreken geacht worden, en dat by de volken, daar men de wetten van de welvoegelijkheid zelden en flauwelijk pleegt, d' oorspronkelijke wetten van de gemene reden beter onderhouden worden; vermits d'ontellijke menigte van zo veel plichten onze zorg verftikt, doet quijnen, en verstroot. De bezigheid met de geringe dingen trekt ons van de rechten af. O wat een gemakkelijke en aangenaame streck, (ten opzicht van d'onzen) nemen deze uitwendige menschen! Dit zijn schaduwen, met de welken wy ons overstrijken, en malkander betalen. Doch wy betalen'er niet meê, maar belasten noch onze schult by deze grote Rechter, die onze schamelijke delen dus met vodden en sletten omhangt, en niet schroomt

D'onchtsaamheit tot de naturelijke plichten nieuwe plichten verfoont.

schroomt ons deur en weêr deur te zien, tot in onze inwendigste en verborgentste vuiligheden; zeker, eer-
 | nitte welvoegelijkheid voor onze
 | maachdelijke schaamte, zo men de-
 | ze ontdekking aan hem beletten kon.

Negende Afdeeling.

't Leven bestaat ten deel in dwaasheit, en ten deel in voorzichtigheit. Montaignes getrouwenheit tot de Vrouwen. Luiheit te haten. De liefde aan de zotten alleen schadelijk; en waar toe bequaam. Kracht der liefde in de nadering. De natuurlijke wellusten met maten toegelaten. In ons is niets zuiver op aarde. Geweldige droefheit der Heiligen in de ziel, en in 't ligbaam. De heerschappij past aan de ziel. Werking der liefde in d'oude lieden. Wat tot de liefde verëischt is. Gemaakte schoonheit voor lelijkheit geächt. Wanneer de liefde rijdig; gelijk ook de schoonheit. De lighamelijke schoonheit tegen die van de geest te wisselen. Platoos voorrecht aan de dappere krijgslieden. 't Mannelijk en vrouwelijk zonder onderscheit tot alle oeffeningen geroepen.

't Leven
 bestaat ten
 deel in
 dwaasheit,
 en ten deel
 in voorzich-
 tigheid.

VOorts, de geen, die de mensch van zulk een schroomächtig waangeloof, in woorden bestaande, ontloog, en daar uit redde, zou de werrelt geen grote schade toebrengen. Onz leven bestaat ten deel in dwaasheit, en ten deel in voorzichtigheit. De geen, die 'er niet afschrijft, dan eerbiediglijk, en op een geregelde wijze, laat 'er meer dan de helft van achter. Ik verontschuldigh my niet by my zelf: en indien ik zulks deê, ik zou my eerder over mijn verontschuldighingen, dan over enig ander misdrijf van my verontschuldighen. Ik verontschuldigh my by zekere aart van menschen, die ik sterker acht dan de gesên, de welken aan mijn zijde zijn. Ten opzicht van hen zal ik noch dit zeggen, (want ik begeerydte vernoegen; een zaak echter, die zeer zwaar is, dat een mensch tot grote verscheidenheit van zeden, redenen en willen geschikt zou zijn) dat zy 't my niet hebben te wijten, dat

ik de geen doe zeggen, die door een goetgekeurde achtbaarheid van veel eeuwen aangenomen zijn; en dat het geen reden is dat zy, by gebrek van rijm, aan my de toedeeeling weigeren, die zelts kerkelijke mannen in onze tijt genieten. Zie hier twee daar af, zelfs van de groffte slach.

*Rimula, dispeream, ni monogramma
 tua est.*

*Un vit a'amy la contente es bien
 traite.*

Waar toe zo veel anderen? Ik bemin de zedigheid: en 't is niet met oordeel dat ik dit slach van aanstotelijk spreken verkozen heb; 't is de natuur, die 't zelfde voor my heeft verkozen. Ik prijs 't niet, ja zo weinig als alle vormen, die tegen 't aangename gebruik strijden: maar ik verontschuldigh het, en breng zo door algemehe als door besondere omstandigheden, de beschuldiging daar af by. Laat ons volgen. Desgelijks, van waar

Ecccc 3

mag

mag deze aantrekking van oppergezach komen, 't welk gy op die vrouwen neemt, die u op hun kosten begunstigen,

Catull.
Carm. 69.

Si furiva dedit nigra munuscula nocte. a

dat gy terstont het eige belang, de koelheit, en een huwelijksgezach daaraf naar u trekt? 't Is een vrywillig verdrach; waarom noemt gy 'er niet zo veel af, als gy 'er af begeert te hebben. Op vrywillige dingen is geen voorschrift. 't Is tegen 't gebruik, echter is 't waar dat ik in mijn tijd dat ik deze handel beleid heb naar dat des zelfs natuur kan lijden, met zo grote oprechtigheid, als enige andere handel, en met enige aart van gerechtigheit; en dat ik van mijn genegenheit niets aan hen heb getuigt, dan 't geen, dat ik 'er af gevoelde. Ik heb ook d' afgang, de wakkerheit, en de geboorte, de verheffing en verslappung daar af levendig aan hen vertoont. Men treed 'er niet altijd op een zlfde fleur in voort. Ik heb zo spaarsaam geweest in te beloven, dat ik meen dat ik meer gedaan heb, dan ik beloofd had, of schuldig was. Zy hebben 'er getroutheit in gevonden, ze 's ten dienst van hun ongestadigheid; te weten bekende, en somtijts vermenigvuldigde ongestadigheid. Ik heb nooit met hen gebroken, zo lang als ik 'er aan vast was, alwaar 't met het einde van een draat: en wat oorzaken zy my ook daar toe hebben gegeven, ik heb nooit gebroken, ja tot verachten en haten toe. Want zodanige gemeenzaamheden verplichten my tot enige toegenegenheit, zelfs dan ook, als men hen door schandelijke handelingen verkrijgt. Wat de

a Zo zy by nacht deze snode snoeprijen aan u gegunt heeft.

toorn, en 't ongedult, ook enigsin onbescheiden zijnde, over de zaak van hun streken en vluchten, en onzer tegenstrubbelingen betrefte, ik heb somtijts iets daar af aan hen vertoont. Want ik ben uit mijn eige aart heftige oplopendheden onderworpen, die, hoewel zy licht en kort zijn, om dikwijls in mijn handel hinderen. Indien zy de vryheit van mijn oordeel hebben willen beproeven, ik heb niet geschroomt vaderlijke en scherpe berichtingen aan hen te geven, en hem te nijpen daar 't hen jeukten. Indien ik aan hen stoffe van over my te klagen aan hen heb gegeven, 't is eerder om dat ik 'er een liefde in gevonden heb, die, ten opzicht van 't nieu gebruik, dwaasfelijk schroomachtig is. Ik heb mijn woort in die dingen gehouden, daar af men my lichtelijk ontlagen zou hebben. Zy gaven zich dan somtijts met eer en achtung over, en onder voorwaarden, dat zy lichtelijk leden dat zy van de verwinner getroffen wierden. Ik heb meer dan eenmaal geleden dat het vermaak in zijn grootste fricht, voor 't belang van hun eer bezweek. Ik heb ter plaats, daar de reden my parste, hen tegen my gewapent; in voegen dat zy zekerlijker volgens mijn regelen beleid wierden, als zy zich gantschelijk daar aan overgaven, dan zy volgens hun eige regels beleid geweest zouden zijn. Ik heb zo veel, als my mogelijk was, op my alleen het gevaar der toeschikkingen geladen, om hen daar af t'ontlasten, en onze zaken altijd ten strengsten en onverwachtsten geschikt, om minder verdacht, en, volgens mijn gevoelen, toegankelijker te zijn. D'aankoomsten zijn open, voornamelijk langs die plaatsen, die men van zelfs bedekt houdt. De dingen, daar voor men minst vreesst, zijn

Montaignes
getroutheit
tot de luf-
frouwen.

minst verboden, en worden minst waargenomen. Men kan lichtelijker het geen darren, 't welk niemant meent dat gy zoud darren; 't welk door zijn zwaarigheid licht word. Nooit had enig mensch zijn teellijke nadernissen wanvoeghelijker. Deze middel van te beminnen is meernaar de tucht. Maar wie beter als ik, hoe belachelijk hy voor d' onzen, en van hoe weinig kracht hy is? Doch ik zal'er geen berou af krijgen; ik heb'er niet meer by te verliezen.

*Horat. Car-
min. lib. 1.
Od. 5.*

-- *Me tabula sacer
Votiva paries, indicat uvida,
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo. a*

't Is nu tijd van openlijk daar af te spreken. Maar misschien zou ik, gelijk tot een ander, zeggen; Mijn vriend, gy rammelt; de liefde van mijn tijd heeft weinig gemeenschap mer de trou en oprechtheid.

*Terent. Eun-
uch. Act. 1.
Scen. 1.*

-- *Hac si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus
agas:
Quam si des operam, ut cum ratione
infantis: b*

Ook in tegendeel, zo 't aan my stond weêr te beginnen, het zou zekerlijk met de zelfde fleur, en door een zelfde voortgang zijn, hoe onvruchtbaar zy my ook wezen kon. D' onmachtigheid en zothet is in een onloffelijke zaak prijfelijk: zo veel als ik daar in van hun aart afwijk, zo veel

a *De gewijde muur vertoont in deze verloofde schildery dat ik mijn klederen, door de machtige God der zee nat geworden, opgehangen heb.*

b *Indien gy deze dingen door reden zoekt zeker te maken, gy zult niet meer wistrichten, dan of gy traachtte met reden ontzinnig te zijn.*

nader ik de mijne. Voorts, ik gaf my niet geheel in deze handel over: ik schiep'er vermaak in; maar ik vergat'er my niet in. Ik behield deze weinige kennis en bescheidenheit, die de natuur tot hun en mijn dienst aan my gegeven heeft; wel enige ontroerenis, maar geen sporeloosheit. Mijn geweten wikkeld zich ook daar in, wel tot ontucht en ongebondenheit, maar niet tot ondanckbaarheid, ver-raat, boosaardigheid en wreetheit. Ik kocht het vermaak van deze zonde niet voor hoe hoog de prijs ook wezen mogt: ik was met zijn eige en enkelde kotten veruoegt. *Geen zonde is in zich zelve.* Ik haat een doffe en slaperige ledigheid byna op gelijke wijze, als een lastige en konnerlijke bezigheid. D' een rijpt, en d' andere verdooft my. Ik hou even veel van d' ope wonden, als in de blauw geslag-piecken, en zo veel van de gesnoede wonden, als van de dove tref-singen. Ik heb in deze handel, toen ik'er bequamer toe was, een rechtmatiging tusschen deze beide uitersten gevonden. De liefde is een wakere, levendige en vrolijke beweging: ik was'er niet af ontfelt, noch geplaat, maar verwaant, en enigins bewogen. Men moet het daar by laten. Zy is niet schadelijk, dan aan de zotten. Een jongeling vraagde aan Pawecius de Wijsbegeerige, of 't wel aan de Wijze zou passen verliest te zijn. Laat ons, antwoordde hy, de Wijze daar laten: gy en ik, die 't niet zijn, moeten ons niet in een ding, dat zo ontfelt en geweldig is, en ons slaaf van een ander, en verachtelijk by ons zelve maakt, inwikkelen. Hy sprak recht: men moet een ding, dat uit zich zelf zo gevarelijk is, niet aan een ziel vertrouwen, die geen middel heeft om d'aanvallen daar af

Luiheir te haten.

De liefde alleenlijk schadelijk aan de zotten.

te

te verdragen, en Agefiläus reden war-
 relijk te verzwakken; te weten dat
 de voorzichtigheit en liefde niets te
 zamen vermogen. *Zyis*, 't is waar,
 een ydele, misvoegende en onwetti-
 ge bezigheid. Maar indien men haar
 op deze wijze beleid, zo acht ik haar
 heilsaam, en bequaam om een zwaar-
 moedige geest, en lastig lighaam luch-
 tig en vrolijk te maken. Ik zou, ge-
 lijk een genesmeester, haar zo lief,
 als enige andere hulpmiddel, aan een
 man van mijna aart en neiging bevelen,
 om hem op te wekken, en hem tot
 zijn hoge jaren en kracht te houden,
 en te maken dat de klaauwen des ou-
 derdoms niet zo haast vat op hem zou-
 den krijgen. Terwijl wy noch alleen-
 lijk in de voorstat daar af zijn, en de
 slagader ons noch klopt,

Waar toe
 de liefde
 bequaam.

Jurnal.
 Satyr. 3.

*Dum nova canities, dum prima et
 recta senectus.*

*Dum superest Lachesi quod torquat,
 et pedibus me*

*Porto meis, nullo dextram subeunte ba-
 cillo. a*

Wy hebben van node door enige
 scherpe beweging, gelijk deze is, aan-
 geport en gekittelt te worden. Bezie
 hoe veel jeucht, wakkerheit en vro-
 lijkheden zy den wijze Anakreon aan-
 gebracht heeft. En Sokrates, ouder
 dan ik, van een verliest voorwerp
 sprekende, zegt: Toen ik met mijn
 schouder tegen de zijne leunde, en
 met mijn tegen zijn hoofd aan lag, ter-
 wijl wy te zamen in een boek zagen,
 gevoelde ik, zonder te liegen, terstont
 een neep in de schouder, als van de
 beet van enig beest; 't welk my sedert

Kracht der
 liefde in de
 nadering.

a *Terwijl de grijsheit noch nieu is, en
 d'eerste en rechte ouderdom plaats krijgt;
 terwijl Lachesis noch te spinnen heeft, en
 ik my op mijn eige benen draag, zonder
 enige stok in mijn rechte hant te houden.*

wel vijf dagen lang jeukte, en een ge-
 durtige knieuweling in 't hart des slui-
 pen. Zal een aanraking, by geval,
 en met d'een schouder, een koele
 ziel, die door de jaren machtheoos
 is geworden, en in hervorming
 d'eerste van alle de menschelijke
 zielen is geworden, verwarmen en
 ontroeren? Zeker, waarom niet?
 Sokrates was een mensch, en wilde
 niets anders zijn, noch schijnen. De
 Wijsbegeerte wederstreeft niet de na-
 turelijke wellusten, zo 'er slechts maat
 by koomt; zy wil 'er bezadigtheit
 in, niet dat men vluchten zal. De
 kracht van haar tegenstant word tegen
 de vreemde en bakterlijke wellusten
 besteed. Zy zegt dat de lusten des
 lighaams niet door de geest vernedert
 moeten worden. Zy verwittigt aan
 ons behendiglijk, dat wy onze hon-
 ger niet door de zadheit zullen op-
 wekken, en dat wy niet de buik zul-
 len opvullen, in plaats van te verza-
 den; dat wy alle genieting, die
 ons behoefstig, en alle spijs en
 drank, die ons ontstelt en hongerig
 maakt, zullen mijden: gelijk zy ten
 dienst der liefde aan ons beveest een
 voorwerp te nemen, dat alleenlijk
 de noot van 't lighaam voldoet, dat
 de ziel niet ontroert, de welke niet
 haar werk daar af moet maken, maar
 alleenlijk 't lighaam volgen en by-
 staan.

De nature-
 lijke wellus-
 ten met ma-
 te coegela-
 ren.

Heb ik geen reden om 't achten dat
 deze regels, die echter van elders,
 volgens mijn oordeel, een weinig
 strengheit hebben, op een lighaam
 zien, dat zijn plicht doet, en dat wy
 hier in verontschuldigt kunnen wor-
 den, dat wy een afgemat lighaam,
 gelijk een zwakke maag, verwarmen,
 en door kunst onderhouden? en dat
 wy, door bemiddeling van de verbeel-
 ding, de lust en vrolijkheit (dewijl het
 uit

Niets zuiver
in ons op
aarde.

Geweldige
droefheit
der Heiligen
in de ziel,
en in 't lig-
haam.

De heer-
schappij past
aan de ziel.

uit zich zelf hen verloren heeft) daar aan doen wederkomen? Mogen wy niet zeggen dat 'er in ons, terwijl wy in deze aardfche gevangenis zijn, niets zuiver is, noch in 't lighaam, noch in de geest? dat wy t' onrecht eenman levendig verſcheuren? en dat het redelijk ſchijnt dat wy ons tot het gebruik van de geneuchten ten minften zo gunſtig tonen, als wy ons in de droefheit bewijzen? Zy was, tot een voorbeeld, geweldig, ja tot volmaaktheit, in de ziel der Heiligen, door hun berou. Het lighaam had'er natu- relijk deel aan, volgens 't recht van hun ſamenbinding; en kon echter weinig deel aan d' oorzaak hebben. Zy hebben nochtans zich hier meê niet vernoeft dat het blotelijk zou volgen, en de bedroefde ziel byſtaan. Zy hebben 't zelf met felle en eige pijnen ge- plaagt, op dat zy beide de ziel en lig- haam, om ſtrijf de menſch in de droefheit, zo veel heilſamer, als fel- der, zonden dompelen. Is 't in ge- lijk geval, in de lighamelijke geneuch- ten, geen ongerechtigheit de ziel te verkoelen, en te zeggen dat zy'er toe geſleept moet worden, gelijk tot eni- ge gedwonge en ſlaaffche verbintenis, en noorzakelijkheid? Het paſt eer- der aan haar hen te broeden en te queken, zich daar te vertonen, en de nodiging te doen; dewijl 't ampt van te heerſchen aan haar behoort; gelijk 't ook, naar mijn gevoelen, in de genenchten, die eigen zijn, aan haar paſt al 't gevoel, dat tot het lig- haam behoort, aan 't zelfde in te ſtor- ten, en te betrachten dat zy zoet en heilſaam daar aan zijn. Want het is, gelijk zy zeggen, niet meer dan redeli- jk dat het lighaam niet zijn luſten, tot ſchade van de geest, volgt. Maar waarom is 't ook niet redelijk dat de geest niet de zijnen volgt tot

ſchade en nadeel van 't lighaam? Ik heb geen andere hartſtocht, die my in pijn houdt. De liefde zou bequame- lijk aan my het geen doen, 't welk de gierigheid, eerzucht, twiſten en gedingen by d' anderen doen, die, gelijk ik, geen roegepaſte bezigheid hebben. Zy zou my weêr wakker, ſober, bevalijk, en voor my zelf be- zorgt maken. Zy zou mijn gelaat in dier voegen verzekeren, dat de vream- de trekken des ouderdoms, deze wanſchape en erbarmelijke trekken, het niet zonden bederven. Zy zou my weêr tot de nutte en wijze oeffenin- gen brengen, daar door ik my meer geächt en bemint zou maken, met mijn geest van de wanhoop van zich, en van zijn gebruik t' ontlaſten, en hem weêr met zich zelf te verwoegen. Zy zou duizent laſtige gedachten, dui- zent droefgeestige geemelijkheden, daar meê de ledigheid in zulk een ou- derdom ons beſaſt, en de quade ſtaat van onze gezondheid van ons afwee- ren. Zy zou, ten minften in de droom, dit bloet, 't welk van de na- tuur verlaten word, verwarmen. Zy zou deze arme mañ, die recht toe naar zijn ondergang gaat, een weinig de kin boven houden, de zenuwen een weinig uitrekken, en hem in zijn leven een weinig verſterken en vervrolijken. Ik verſta echter wel dat dit een middel is, die men zeer zwa- relijk bekomen kan. Onze ſmaak is door zwakheit, en lange ervarent- heit teerder en lekkerder geworden. Wy eiſſchen meer, als wy minder toebrengen. Wy willen 't meeſte verkiezen, als wy 't minst verdienen aangenomen te worden, en, ons zo- danig kennende, zijn niet zo ſtout, en meer wantrouwig. Daar is niets, dat ons kan verzekeren dat wy bemint zullen zijn, als wy op onze en hun

Werking
der heſſe in
d' oude lie-
den.

Fffff ſtaat

staar zien. Ik schaam my onder deze groene en ziedende jeucht te verschijnen,

Horat. Epod.
lib. Od. 12.

*Cujus indomito constantior inguine
nervus,
Quam nova collibus arbor inhaerit;*

Waar toe zullen wy onze elend: onder deze vrolijkheit gaan vertonen?

Idem. Car-
min. lib. 4.
Od. 13.

*Possint ut juvenes viscere fervidi
Multo non sine risu,
Dilapsam in cineres facem, a*

Zy hebben de kracht en reden aan hua zide: laat ons plaats voor hen maken: wy konnen 't niet langer houden. Deze spruit van voortkomende schoonheit laat zich niet van zo grove handen handelen, en van middelen, die geheel lighamelijk zijn, keren en wenden. Want, gelijk deze oude Wijsbegeerige aan de geen antwoordde, die met hem spotte, om dat hy niet de gunst van een wekeling, die hy vrijdde, had konnen winnen: Vrient, d' angel vat geen zo varfche kaas. Dit is een handeling, die overveerenkoming e. v. gelijkheit behoest. D' andere geneuchten, die wy ontfangen, kan men door vergeldingen van verscheide natuur kennen: maar deze word niet, dan met gelijke munt, betaalt. En zeker, in dit spel kitselt de geneucht, die ik maak, zoetlijker mijn inbeelding, dan 't vermaak, dat men my aandoet. Nu, de geen is niet edelmoedig, die ter plaats, daar hy geen geneucht geeft, vermaak ontfangen kan. Dit is een ongeacht gemoed, dat alles aan zich verplicht wil hebben, en dat vermaak schept in de voeding van

De liefde
behoest ge-
lijkheit en
overveeren-
king.

a Op dat de hete jongelingen met groot gelach een sakkel tot asch gebracht zouden zien.

d: gemeenschap met de zodanigen, aan de welken hy tot een last is. Daar is geen schoonheit, geen bevallijkheit, en geen gemeenzaamheit zo uitsteekende, die van een geestig mensch voor die prijs begeert moet worden. Indien zy aan ons geen gunst, dan uit deernis en meedogen, konnen bewijzen, zo wil ik liever niet, dan van aalmoessen, leven. Ik zou wel 't recht willen hebben om zulks van hen op die wijze te verzoeken, de welke ik in Italien gezien heb: *Doc wel voor u:* of volgens de gewoonte, daar meê Cyrus zijn krijgslieden aanmaande: Die my lief heeft, volg my. Voeg u, zal men tot my zeggen, by de genen van uw staat, die 't gezelschap van een zelfde achting gemakkelijk en licht voor u zal maken. O dwaas en smakeloos mengelmoes!

--- Nolo

Barbam vellere morsuo leoni. b

Xenofon gebruikt voor regenwerping en beschuldiging tegen Menon, dat hy in zijn minnery voorwerpen bezigde, die over 't bloejen waren. Ik vind meer wellust alleenlijk in de rechte en zoete vermenging van twee jonge schoonheden te zien, of alleenlijk in zulks door verbeelding 't aanschouwen, dan in-zelf de tweede van een droevige en wanstaltige vermenging te zijn. Ik geef aan Galba deze vreemde lust over. Deze Kaizer begaf zich alleenlijk tot de taje en oude vellen; en by deze arme elendige.

Martial
lib. 10.
Epl. 90.

O ego d' faciant talem decernere pos-
sim,

*Charaque mutatis oscula ferre co-
mis!*

b Ik wil den dode leeu de baart niet nitrukken.

Am.

*Amplexique meis corpus non pingue
lucertis : a*

Gemaakte
schoonheit
voor lelijk-
heit gezicht.

Ik tel de gemaakte en gedwonge
schoonheden onder d' eerste en voor-
naamste lelijkheden. Emones, een
jonge bengel van Chios, menende
door schone toofelen de schoonheit
te bekomen, die natuur aan hem ge-
weigerd had, vertoonde zich voor
Arcefilaüs de Wijsbegerige, en vraag-
de aan hem of een Wijze verliefd kan
zijn. Gewisselijk ja, antwoordde Ar-
cefilaüs, doch niet op een opgesmoke-
te en bedriegelijke schoonheit, gelijk
d' uwe. De lelijkheit van een ouder-
dom, die zulks bekent staat, is, naar
mijn oordeel, min oud en lelijk, dan
een ander, die geschildert en vernist
is. Ik zal 't zeggen, doch op voor-
waarde dat men my niet by de keel
zal vatten: De liefde schijnt my niet
eigentlich en naturelijk in haar tijd,
dan in de jaren, die de kintsheit naaft
zijn.

Horat. Car-
min. lib. 2.
Od. 5.

*Quem si puellarum insereres choro,
Mille sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crimibus, ambiguëque vultu. b*

gelijk ook
de schoon-
heit.

Met de schoonheit is 't desgelijks.
Want dat Homerus haar uitstrekt, tot
dat de kim duister begint te worden;
Plato zelf heeft dit voor vreemt aan-
gemerkt. D' oorzaak is bekent, om

a Och dat de goden gaven dat ik u
zodanig magt zien, en waarde kussen
aan u veranderde vlechten geven, en met
mijn armen u snogger lichaam omb-
tzen.

b Die, zo men hem onder de benden
der dochters invoegde, wel duizent
schrandere vreemdelingen door dit weinig
onderscheit, door deze zwierende hair-
lokken, en door dit wijsfelächbig aan-
gezicht zou bedriegen.

de welke Dio de twistgierige het
podde hair van de jongelingschap A-
ristogitons en Harmodien noemde.
In de mannelijkheit vind ik 't alreë
enigfins uit zijn zetel: niet dat in
d' ouderdom,

*Importunus enim transvolat aridas
Quercus. c*

*Idem Carmin
lib. 4. Od. 33.*

En Margareta, Koningin van Na-
varre, verlangt, als een vrou, zeer ver-
re het voordeel der vrouwen, en be-
veelt dat zy in d' ouderdom van dertig
jaren de naam van schoon in goed
zullen veranderen. Hoe wy aan haar
korter bezitting op onze leven geven,
hoe wy waardiger daarom zijn. Be-
zie haar gedaante: 't is een kinderlij-
ke kin. Wie weet niet in haar school,
hoe zeer men tegen stroom aangaat?
D'oeffening, uitvoering en gewoon-
te zijn wegen tot d' onbequaamheit:
de nieuwelingen hebben daar de
heerschappy. De liefde kent geen or-
dening. Zeker haar beleid heet meer
geestigheit, als 't mer achteloosheit
en warring vermengt is. De misla-
gen, en de strijdige uitgangen maken
haar geestig en bevallig. Daar is
weinig aangelegen of zy voorzichtig
is, zo zy snarig en happig is. Bezie
hoe zy slingert, struikelt en ydelruit
Men sluit haar in boesen, als men
haar door kunst en wijsheit beleid.
Men prangt haar goddelijke vryheit,
als men haar onder deze gebarde en
weetige handen stelt.

De liefde
aangenamer
zonder or-
dening

Voorts: ik hoor hen dikwijls deze
kennis geheel geestelijk afschilderen,
en gram worden om dat men 't be-
lang, 't welk de zinnen daar by heb-
ben, in aanmerking brengt. Alles
dient'er toe. Maar ik mag wel zeg-
gen dat ik dikwijls gezien heb dat wy

c Want de lastige vliegt over de dorre
cike heen.

Fffff 2

de

de zwakheit van hun geesten ten geval van hun lighamelijks schoonheden hebben verontschuldigt; maar dat ik noch niet gezien heb dat zy, ten geval van de schoonheit des geefts, hoe bezadigt en rijp hy is, de hant aan een lighaam willen lenen, dat in zijn afgang is, hoe weing het ook wezen kan.

De lighamelijke schoonheit tegen die van de geeft te wiffelen.

Platoos voortrecht aan de dapperen krijgslieden.

Waarom neemt niet iemand van de vrouwen lust en begeerte om deze edele Sokratische wiffeling van 't lighaam voor de geeft te doen, met ten kosten van haar bellen, een wijsbegeerige en geestelijke kennis en voortbrenging te kopen; de hoogste prijs, daar toe zy hen opvoeren kan? Plato beveelt in zijn wetten, dat men den geen, die in d' oorlog enige treffelijke en nutte krijgsdaat bedreven heeft, in deze veltrocht niet een kus, of andere verliesde gunst, van wie hy haar ook eifcht, zal weigeren, uit oorzaak van zijn lelijkheit, of ouderdom. Kan dit, 't welk hy zo gerechtigt ter aanprijzing van de krijgsdapperheit oordeelt, ook niet zodanig zijn in aanbeveling van enige andere dapperheit? Waarom neemt niet iemand van hen deze begeerte van in de roem van kuische liefde boven haar gezellinnen te willen uitmunten? Ik zeg met recht kuisch.

Firgil: Georg. lib. 3.

-- Nam si quando ad praelia ventum est,

Ut quondam stipulis magnus sine viribus ignis

Incaustum furit. a

a Want indien 't op strijden aankoomt, zo raast hy te vergeefs, en krachteloos, gelijk een stoppelvuur.

De zonden, die in de gedachten verftikt worden, zijn niet d' ergsten. Ik zeg dan, om deze merkelyke handeling te sluiten, die my uit een vloet van gefnap ontsnapt is, somtijts een geweldige en schadelijke vloet,

Ut missum sponsi furtivo numere matulam,

Catull. Carv. 66.

Procurrit casto virginis è gremio;

Quod miserae oblitæ molli sub veste locatum,

Dum adventu matris profilit excutitur;

Atque illud prono præceptis agitur decursu,

Huc manat tristis conscius ore rubor. b

dat het mannelijke en vrouwelijke in 't een zelfde vorm zijn geworpen: 't onderscheit is 'er niet groot, als men d' onderwijzing, en 't gebruik ter zijde stelt. Plato roept, in zijn gemene Staat, hen beide zonder onderscheit tot de gezelligheit van bezigheden, oeffeningen, ampten en verrichtingen, zo in d' oorlog, als in de vrede. Antisthenes de Wijsbegeerige nam ook alle onderscheiding tusschen hun deucht en d' onze wech. 't Is gemakkelijker 't een geslacht te beschuldigen, dan 't ander te verontschuldigen. Dit is 't, dat men zegt, dat de krabber met de huid spot.

b Gelijk een appel, tot een heimelyke gift van de vrijer gezonden, uit de kuische schoot van de maacht valt, als zy, vergeten hebbende dat zy hem onder haar zacht kleet verborgen had, op d' aankoomst van haar moeder opspringt, en dus de zelfde laat vallen: in voegen dat hy, door zijn rondigheit heen rollende, haar wangen met schaamte overstort.

Van de Wagenen

Zeste H O O F T D E E L.

Eerste Afdeeling.

Driederhande Wint, van de menschen voortgebracht. Waarom de genen, die op zee zijn, spuwen; 't welk dikwijls ook in de beesten plaats heeft. Montaignes onbeschroomtheit. Sokrates floute vlucht. Het gevaar word groter door de vrees. De voorzorg in't goet en quaat zeer dienstig. De geen, die van 't spoor geraakt, kan zwarelijk weér te recht komen. 't Bijden naar dat men dragen kan. Een hartige beweging aan Montaigne hinderlijk. wagens in d'oorlog gebruikt; en de toefstet daar af, van ver-scheide beesten getrokken.

MEn kan zeer lichtelijk bewijzen dat de grote Schrijvers, van d'oorzaken schrijvende, zich niet alleenlijk van de genen dienen, die zy achten waar te zijn, maar ook van de genen, die zy niet waar achten, zo zy slechts enige geestigheid en aangenaamheit hebben. Zy spreken waarachtiglijk en nuttelijk genoeg, zo zy vernuftiglijk spreken. Wy kunnen niet van d'eerste en hoofdoorzaak verzekert zijn. Wy hopen veel daar af op malkander, om te zien of zy by geval onder dit getal gevonden zal worden.

nietzen, zegenen? Wy brengen driederhande wint voort: de geen, die naar bepeden uitgaat, is te vuil, en t'onóerlijk; en de geen, die tot de mont uitkoomt, brengt enig verwijt van gulzigheit meê. De darde is de niezing. En dewijl hy uit het hoofd koomt, en zonder schande is, zo bewijzen wy daar aan dit eerlijk onthaal. Spot niet met deze scherpzinnigheit; zy is van Aristoteles, gelijk men zegt. My dunkt dat ik in Plutarchus (die van alle de Schrijvers, de welken ik ken, de geen is, die best de kunst met de natuur en 't oordeel met de wetenschap vermengt heeft) reden van d'opwerping des maags gevende, die den genen, de welken op zee reizen, overkoomt, gezien heb dat zulks uit de vrees spruit, na dat hy enige reden heeft gevonden, daar door hy bewijst dat de vrees zodanig een uitwerking kan voortbrengen. Ik, die dit zeer onderworpen ben, weet wel dat deze oorzaak my niet trest.

De ware oorzaak duister.

Lucret. lib. 6

- - *Namque unam dicere causam, Non satis est, verum plures, unde una tamen fit.* 2

Driederhande wint door de

Vraagt gy my van waar deze gewoonte koomt, dat wy de genen, die a *Want een enige oorzaak te zeggen is niet genoeg; maar men moet veel bybrengen, van de welken echter een enige waar is.*

menschen voortgebracht.

Waarom de niezing gezegt word

Waarom de geen, die op zee varen, spuwen,

't welk dik-
wijls ook in
de beesten
plaats heeft.

treft. Ik weet dit niet door bewijs-
reedenen, maar door nootzakelijke
ervarentheit: behalven dat dit ook,
gelijk men zegt, dikwijls aan de bees-
ten gebeurt, en bijzonderlijk aan de
varkens, die gantschelijk buiten vrees
van gevaar zijn; en dat een van mijn
kennis van zich zelf aan my betuigt
heeft, dat hem de walging van te
spuwen, 't welk hy zeer onderworpen
was, tot twee of drie malen was
overgegaan, vermits hy, in een
zware storm, van grote schrik gepar-
st wierd: gelijk aan deze Oude;

Senec. Epist.
53.
Montaignes
onbe-
schroomt-
heit,

*Ik wierd zo zeer geplaagt, dat ik niet
aan 't gevaar gedacht.* Ik had nooit
vrees op 't water, gelijk ook niet el-
ders, (schoon my echter dikwijls ge-
noech gerechtige voorgekomen is,
zomen de doot voor zodanige mag-
achten) die my ontroert, of verbijst-
ert heeft. Zy spruit dikwijls uit g.
brek van oordeel, gelijk uit slaauhar-
tigheit. Ik heb alle de gevarelykhe-
den, die my voorgekomen zijn, met
ope ogen, en met een onbeschroomt,
gezont en volkome gezicht aange-
schout. En noch behoeft men moed
in te vreesen, die my eertijts diende,
in vergelijking van anderen, om mijn
vlucht in ordening te beleiden, en te
behouden, op dat de zelfde, waar
't niet zonder vrees, ten minsten son-
der schrik en verbaastheit zou zijn:
hy was ontroert, maar niet verbijstert,
en als wanhopig.

zelfs in zijn
vlucht,

De grote zielen gaan veerder, en
vertonen hun vlucht niet alleenlijk be-
zadigt en onbetuert, maar ook ver-
waant. Wat zullen wy van de geen
zeggen, die Alcibiades van Sokrates,
zijn krijgsmakker, verhaalt. Ik vond,
zegt hy, na de neerlaag van ons heit,
hem en Laches van de lesten onder
de vluchtenden, en aanmerkte hem
op mijn gemak, en in veiligheid:

Sroute
vlucht in
Sokrates.

want ik zat op eengoed paert; en hy
was te voet, gelijk wy gestreden had-
den. Ik aanmerkte eerstelijk hoe
grote bedachtsaamheit en stantvastig-
heit hy, in vergelijking van Laches,
roonde, en daar na de moedigheid van
zijn gang, die niet van zijn gewone
tred verichilde, zijn bestendig en ge-
regelt gezicht, terwijl hy al't geen,
dat omtrent hem gebeurde, aanwerke-
te en oordeelde, en nu d'een, en dan
d'ander, vrienden en vijanden, op zo-
danige wijze aanzag, dat het sommi-
gen aanmaande, en aan anderen ver-
toonde dat hy vaerdig was om zijn
bloet en leven aan de geen, die po-
gen zou hem daar af te beroven, dier
te verkopen; en dus geraakten zy
wech; want men tast niet gaerne de
zodanigen aan; men loopt de ver-
schrikten na.

Zie daar de getuigenis van deze
grote Krijgsöverste, die aan ons het
geen leert, 't welk wy dagelijks be-
proeven, dat'er niets is, 't welk ons
zo zeer in gevarelykheden werpt, als
een onbedachte graagheit van ons
daar uit te redden. *Hoe de vrees
minder is, hoe 't gevaar deurgaans ook
minder is.* D'onzen zeggen t'onrecht
dat ieman: de doot vrees, als zy uit-
drukken willen dat hy'er op denkt,
en dat hy hem voorzigt. De voor-
zorg past gelijkelijc in 't geen, dat ons
in 't goet, en in 't quaat raakt. Het
gevaar t'aanmerken, en daar af t'oor-
deelen is enigfins het tegendeel van
verbaast daar over te zijn. Ik bevind
my niet sterk genoeg om de slach, en
't geweld van deze hartstocht der
vrees, of van enige andere heftige rocht
tegen te staan. Indien ik'er eenmaal
af verwonnen en nedergewelt was,
ik zou'er nooit t'eenmaal van opstaan.

De vrees
maakt het
gevaar gro-
ter.

Voorzorg is
't goet en
quaat dien-
tig.

De geen,
die van
't spoor ge-
in

raakt, kan
qualijk weêr
te recht ko-
men.

in haar plaats stellen. Zy onderzoekt en ondertast zich al te levendig en te diep; en dieshalven zou zy de wonde, die haar deurbort had, nooit laten helen en genezen. 't Is mijn geluk geweest, dat geen ziekte my de zelfde ooit uit haar plaats heeft gezet. Ik vertoon en stel my in mijn volle rusting tegen yder aanval, die my voorkoomt. Dieshalven, d'eerste, die my meêstepte, zou my nederwerpen, zonder ooit weêr op te konnen komen. Ik beproef 't geen twee malen. Indien de dijk eens deurbreekt, zo leg ik open, en moet nootzakelijk verdrinken. Epikurus zegt dat de Wijze nooit tot een strijdige staat kan overgaan. Ik ben enigzins tot een gevoelen, dat hier tegen aan staat, gevegen; dat is dat de geen, die eenmaal wel zot geweest is, t'andere tijden niet zeer wijs zal zijn.

Koude naar
de klederen,
en lijden
naar men
dragen kan.

God geeft aan my koude naar mijn klederen, en lijdingen naar de middelen, die ik heb om hen te verdragen. Hoewel de natuur my van d'een zijde heeft geopent, zy heeft my echter van d'andere zijde bedekt; en hoewel zy my van kracht heeft ontwapent, zo heeft zy my met ongevoeligheit, en met een geregelde, of stompe vrees gewapent. Nu, ik kan niet langer noch koets, noch draagzeetel, noch schuit lijden, (ik kon zulks in mijn jonkheit noch zwarelijker verdragen) en ik haat alle andere voering, als te paert, zo wel in de stat, als op 't lant: Maar ik kan de draagzeetel noch minder, dan de karros, lijden; en ik kan door gelijke reden beter een felle sifpering op 't water, daar de vrees uit voortkoomt, verdragen, dan de beweging, die men by stil weer gevoelt. Door de flauwe roering, die de riemen maken, met de schuit onder ons wech te trekken,

Een hartige
beweging
hinderlijk
aan Mon-
taigne.

gevoel ik dat mijn hoofd en maag, ik weet niet hoe, aan 't hollen geraken; gelijk ik ook geen schuddende stoel onder my kan lijden. Als het zeil, of de stroom van 't water ons eenpariglijk wechvoert, of als men ons omdraait, zo hindert deze beweging my geenzins. Een hortige beweging is my hinderlijk, en meêst als zy flauw is. Ik kan haar zodanigheit niet anders affchilderen. De geneesmeesters hebben aan my bevolen dat ik mijn buik van anderen met een voorlaken zou zwachtelen en bewinden, tot slijving tegen mijn gebek. Ik heb dit nooit beproeft; vermits ik gewent ben tegen de gebreken, die in my zijn, te worstelen, en door my zelf hen te temmen.

Indien ik 'er de geheugenis ^{Wagens in} ge- ^{d'oorlog} noechzamelijk af verzien had, ik zou ^{gebruikt;} mijn tijt niet beklagen, mer hier d'oneindige verscheidenheit te tonen, die de Historieschrijvers van 't gebruik der wagenen, ten dienst van d'oorlog, aan ons verhalen; zeker, verscheiden naar de volken en eeuwen, en van grote kracht en nootzakelijkheid, gelijk my dunkt. 't Is dieshalven vreemt dat wy 'er alle kennis af verloren hebben. Ik zal 'er alleenlijk dit af zeggen, dat d'Ongeren ^{en noch on-} ^{langs van} ^{d'Ongeren.} onlangs, in de tijden onzer vaderen, hen zeer nuttelijk tegen de Turken gebruikten. In yder van hen was ^{Toestel daa'} een schiltvoerder, een muskettier, en ^{af.} zeker getal van buffen, die vaerdig en geladen waren, en in ordening lagen; alles met een reeks van schilden, gelijk met de borstweering van een schip, beschut. Een getal van drie duizent van zodanige wagenen maakte de voortocht van 't heir in de strijt; en na dat men het gescht geloft had, de men hen aantrekken, en daar meê op de vijanden invallen, eer men

men 't overige beproefde. Dit was geen klein voordeel. Zy stortten daar meê op de drommen der vijanden in, om hen te scheuren, en opening te maken; behalven de bystant, die zy daar af hadden te verhoppen, met van t'er zijden op de vijanden, daar zy gevoelijkst waren, te schieten, als zy over 't velt trokken, of om in der y een legerplaats te bekomen, en zich daar te versterken. In mijn tijd was, in een van onze gewesten, een Edelman, die, ongesteld van lighaam zijnde, en geen paert naar zijn hant vindende, en een geschil hebbende, met dusdanig een wagen deur 't lant trok, en zich zeer wel daar by bevond.

Wagene
met vier
ossen der
eerste Ko-

Maar laat ons van deze oorlogswagene scheiden; als of hun nietigheid niet genoeg op een beter wijze

bekent was. De leste Koningen van onze eerste Stam reisden deur 't lant in een wagen, die van vier ossen voortgetrokken wierd. Markus Antonius was d' eerste, die zich, neffens een meisje, van leeuwen, voor een wagen gespannen, deê voorttrekken. Heliogabalus, zich Cybele, de moeder der goden, noemende, deê sedert desgelijks, en ook door Tygers, ter wijl hy de God Bacchus naâapte. Hy spande ook somtijts twee herten voor zijn wagen, en in een andere tijd vier honden, en ook vier naakte dochters, en deê zich dus geheel naakt door hen in zegepraal voeren. De Kaizer Firmus deê zijn wagen van struisvogels, die wonderlijk groot waren, voorttrekken; in voegen dat hy eerder scheen te vliegen, dan te rollen.

nigen van
Frankryk.

Wagene
van leeu-
wen.

tygers, her-
ten, honden,
en naakte
vrouwen
getrokken.

Tweede Afdeeling.

Overmatige kosten der Vorsten een bewijs van hun kleinmoedigheid. Soberheit der oude Koningen van Frankryk. Koninklijke kosten; welken die zijn. De Koningen hebben niets eigen. De mildadigheid den Vorsten verkeerdelijk in gedrukt. waar in de koninklijke deucht bestaat. Dwingelanden van hun eige mingenoten verraden. Overmatige eisschers door overmatige gaven veroorzaakt. Hoe een Vorst moet geven. Mildadigheid aan Cyrus verweeten, en zyn antwoord daar op. Schouspeelen ingestelt om 't volk te vleiden: pracht en heerlijkheit daar af; en wonderlyke veranderingen daar in. Voortreffelijkheid der Ouden boven ons. De kennis der naaukeurigsten zoer gering. Drukkersij in Sina.

Overmatige
kosten der
Vorsten een
bewijs van
hun klein-
moedigheid.

DE vreemdigheid dezer vindingen steekt my deze tweede denking in 't hooft, dat het voor d' Oppervorsten zeker slach van kleinmoedigheid is, en een getuigenis van niet genoeg te gevoelen wat zy zijn, als zy door overmatige kosten pogen zich g'acht te maken, en uit te munten. In een vreemt lant zou

dit te verschonen zijn: maar onder zijn onderzaten, daar hy alles vermag, trekt hy uit zijn waerdigheid de hoogste trap van eer, daar hy toekomen kan: gelijk het, naar mijn oordeel, voor een Edelman overtoellig is dat hy zich voor hem in 't bezonder keurzindelijk kleed; dewijl zijn huis zijn gevolg, en zijn keuken genoeg voor hem

hem spreken. De raar, die Sokrates aan zijn Koning geeft, schijnt my niet zonder reden te zijn; namelijk dat hy heerlijk in huisgewaad zal zijn; dewijl dit een kosten is, die during heeft, en tot aan zijn nakomers overgaat: en dat hy alle pracht zal mijden, die terstont uit het gebruik, en uit de geheugenis verdwijnt. Ik schiep vermaak in my op te pronken, toen ik jonger zoon was, by gebrek van andere verciering; en 't paste my wel. Daar zijn 'er, by de welken de schone klederen deelyk staan. Wy hebben wonderlijke vertellingen van de soberheit onzer Koningen omtrent hun lighaam, en in hun geschenken; en echter grote Koningen in achtung, dapperheit en geluk.

Demosthenes strijd stijf en sterk tegen de wet van zijn star, die gemene penningen aan de pracht der spelen en viertijden toeweest. Hy wil dat men hun grootheit in een menigte van wel toegeruste schepen, en in heeren, die wel verzien zijn, zal tonen. Men heeft reden om Theofrastus te beschuldigen, die in zijn boek van de Rijkdommen een strijdig gevoelen vaststelt, en beweert dat zodanige kosten de ware vrucht der overvloet en weelde is. Dit zijn geneuchten, zegt Aristoteles, die geen anderen, dan de slechteste hoop, treffen, die, zo haast als men daar af verzaad is, uit de geheugenis verdwijnen, en die van geen verstandig en deftig man geächt kunnen worden. De kosten, aan havens, reën, vestingen en wallen, aan prachtige gebouwen, kerken, godshuizen, arme huizen, in verbeteringen van straten en wegen zouden, als nutter zijnde, my veel koninklijker, gerechter en geduurzamer schijnen: daar in de Paus Gregorius de Dertiende zijn geheugenis voor lange tijd

prijffelijk zal maken, en daar in onze Koningin Katherina haar naturelijke milddadigheid en heerlijkheit zou beuigen, zo haar middelen met haar genegentheit overeenquamen. 't Geval heeft my grote ongeneucht aangedaan, met de heerlijke bouwing van de nieuwe brug in onze grote stat Parys te stuiten, en met my van de hoop te beroven om voor mijn sterfen de voltoijng daer af te zien. Daar by, het schijnt dat men aan d'onderzaten, aanschouwers van deze prachtigheden, hun eige rijkdommen vertoont, en dat men hen op hun eige kosten onthaalt. Want de volken willen van de Koningen, geelyk wy van onze knechten, dat zy bezorgen moeten dat men alles, dat wy behoeven, bereid, zonder dat zy van hun zijde iets daar toe doen. En dieshalven de de Kaizer Galba, over zijn avontmaal vermaak in een zangkundenaar geschept hebbende, zijn doosje tot hem brengen; en hy gaf aan hem een hantvol kronen, die hy 'er uit greep, met deze woorden: dit is niet van 't gemene, maar van 't mijne. Zo veel is 'er af, dat het dikwijls gebeurt dat het volk reden heeft, en dat men d'ogen met het geen verbeugt, mer het welk het zijn buik te weiden had. De milddadigheid zelve is niet wel in haar glans in een oppervorstelijke hant: de bezondere lieden hebben 'er meer recht aan. Want indien men het beslijptelijc neemt, een Koning heeft niets eigentlijc, dat het zijne is: hy is zich zelf aan anderen verplicht. Het recht word niet ter believen van de rechtspreker, maar van de geen, die recht verzoekt, gesproken. Men maakt iemand tot Overste, niet tot zijn voordeel, maar van de mindere; en een geneesmeester voor de zieke,

Soberheit der oude Koningen van Frankryk.

Waar in een Staat zich heerlijk heeft te tonen.

By wie de prachte in achtung.

Koninklijke kosten, welken.

De Vorsten hebben voor de welstant van hun onderzaten te zorgen.

De Koningen hebben niets eigen.

Gggg niet

De mildadigheid den Vorsten verkeerdelyk ingedrukt.

niet voor zich zelf. Alle overgheits-
amp, gelijk alle kunst, stelt zijn eind
buiten hem. *Geen kunst ziet op zich
zelve.* Dieshalven de bestiersters van
de kintsheit der Vorsten, die zich be-
naerftigen om hen deze deucht van
mildadigheid in te drukken, en die
hen voorpreeken van niets te weige-
ren, en niets zo wel besteed t'ach-
ten, als t'geen, dat zy gegeven zul-
len hebben, (een onderwys, t'welk
ik in mijn tijt in hoge achtung heb
gezien) zien meer op hun eige voor-
deel, dan op dat van hun meester, of
zy verstaan niet wel tot wie zy spre-
ken. Men kan zeer lichtelyk de
miltheit den geen indrukken, die
daar in zo veel, als hy wil, ten kosten
van anderen, kan besteden: en de-
wyl haar achting niet naar de maat van
t'geschenk, maar naar die van de
middelen desgeens, die haar oeffent,
geregelt word, zo word zy ydel in zo
machtige handen. Zy worden gulstig,
eer zy mildadig zijn. Zy is dieshal-
ven van weinig aanprijzing in vergelij-
king van andere koninklijke deuch-
den; en d'enige, gelijk de dwinge-
lant Dionysius zeide, die met de
dwinglandy zelve wel overeen-
koomt. Ik zou eerder deze regel
van d'oude Landbouwer aan hem le-
ren.

Mildadig-
heit den
Koningen
niet zeer
aan te prij-
zen.

Τὴν Χρησὶ δὲ ἐπιθυμῶν, ἔχων μὴ ὄλιγ τῶν
δύλακῶν.

Te weten dat men, zo men'er
vrucht uit wil trekken, met de hant
moet zagen, niet met de zak storten.
Men moet het zaat strojen, niet stori-
ten. Indien men aan zo veel heden te
geven, of liever te betalen heeft,
naar dat zy verdient hebben, zo
moet men een getrou en voorzichtig
uitdeelder daar at zijn. Indien de
mildadigheid van een Vorst zonder
bescheidenheit en maat is, zo wil ik

Waar in de
Koninklijke
deucht be-
staat.

liever dat hy gierig is. De Konink-
lijke deucht schijnt meest in de ge-
rechtigheid te bestaan: en van alle
de delen der gerechtigheid merkt dat
best de Koningen, t'welk de mildda-
digheid verzelt: want zy hebben
t'bezonderlijk voor hun ampt be-
waart: daar zy, in tegendeel, alle
andere gerechtigheid gaerne door cens
anders bemiddeling oeffenen. D'on-
matige miltheit is een zwakke middel
om gunst en toegenegenheit voor
hen te verkrijgen: want zy maakt
meer afkeurig, dan zy daar door ver-
keijgt. *Hoeghy haar aan meer hebt ge-
bruikt, hoe gy haar minder aan veel zult
konnengebruiken. Maar wat is er zotte-
lijker, als te maken dat men 's geen,
't welk men gaerne doet, niet lang kan
doen?* Indien zy zonder opzicht van
verdienste gebruikt word, zo veroor-
zaakt zy schaamte in degeen, die
haar ontfangt, en word zonder be-
vallijkheit ontfangen. Daar zijn
dwingelanden aan de haat van t'volk
opgeoffert, zelfs door de handen der
gener, die zy ongerechtighk gevordert
hadden: vermits zodanige lie-
den achten dat zy de bezitting der
goederen, die zy op een onbehorelij-
ke wijze ontfangen hebben, verzeke-
ren, zo zy tonen dat zy de geen, van
de welk zy hen hebben, haten en ver-
achten, en zo zy zich daar in naar
t'gemeen oordeel en gevoelen voe-
gen. D'onderzaten van een Vorst,
die overmatig in gaven is, worden
overmatig in t'eisichen: zy schatten
zich niet naar de reden, maar naar
t'voorbeeld. Zeker, daar is dikwijls
stoffe om over onze onbeschaamtheit
te blozen. Wy worden, volgens de
gerechtigheid, over betaalt, als de
vergelding met ouze dienst gelijk is.
Want zijn wy geen naturelijke ver-
plichting aan onze Vorsten schuldig?
Indien

Cicir. de
Offic. lib. 2.

Overmatige
miltheit vol
schaamte.

Dwingelan-
den van hun
eige minge-
noren ver-
raden.

Overmatige
gaven ver-
oorzaken
overmatige
eischers

Indien 't tot onze kosten is, zo doet hy te veel; 't is genoeg dat hy helpt. Het overige word weldaats genoemd, die niet geëischt mag worden: want de naam zelf van milddagheit betekent vryheit. Volgens onze gewoonte is 't nooit gedaan werk. Het ontfangen word niet meer gerekent: men bemint geen andere, dan de toe-komende milddagheit. Dieshalven, hoe een Vorst zich meer in 't geven uitput, hoe hy armer word. Hoe zou hy de begeerlijkheden konnen verzaden, die aanwassen naar mate dat zy vol worden? De geen, die zijn gedachten op 't nemen vest, heeft hen niet meer op 't geven, dat hy genomen heeft. De begeerlijkheden heeft niets zo eigen, als ondankbaar te zijn.

Weldaat, was zy is.

Een Vorst moet niet geven, dat hy arm word.

Begeerlijkheden on-dankbaar.

Milddadigheit aan Cyrus ver-weten.

Cyrus voorbeeld zal in deze plaats niet kwalijk passen, om aan de Koningen van deze tijt tot een proeffsteen te dienen, om hun gaven, of wel of kwalijk besteed, te kennen, en om aan hen te tonen hoe veel gelukkiger deze Kaizer daar in troef, dan zy. Zy zijn dieshalven genooztaakt om daar na hun beloning op d'onbekende onderzaten te doen, en eerder op de geen, aan de welken zy quaat gedaan hebben, dan op de geen, die goet van hen hebben ontfangen: en zy ontfangen 'er geen hulp, daar niets vrywillig is, dan de naam. Krefus verweet aan hem zijn milddadigheit, en rekende hoe groot zijn schat zou loopen, zo hy zijn handen meer gestoten had gehouden. Hy was begerig om zijn milddadigheit te rechtvaardigen, en, van alle zijden naar de Groten van zijn Staat, die hy bijzonderlijk gevordert had, afzendinge, verzocht van yder dat hy hem met zo veel gelt, als hy kon, in zekere noot zou helpen, en zulks aan hem bekend

maken. Toen hy hier op van hen alle schriftelijk bescheit had ontfangen, bevond hy dat deze somme veel hoger bedroeg, dan Krefus, door zijn spaarzaamheit opgerekent had; vermits yder van zijn vrienden achtte dat hy niet genoeg de met zo veel aan te bieden, als hy door des zelfs milddadigheit had ontfangen, maar ook van 't zijne daar by voegde. In voegen dat Cyrus, Krefus toen aanspreekende tot hem zeide: Ik ben niet min begerig naar rijkdom, dan andere Vorsten; maar ik kan hen beter huismeefteren. Gy ziet met hoe weinig uit te geven ik een onwaardeerlijke schat van zo veel vrienden heb verkregen, en hoe veel getrouwer schat bewaarders zy my zijn, dan hurelingen, zonder verplichting, en zonder genegenheit zouden zijn; en ook hoe veel beter mijn rijkdom gehuift vest is, dan in mijn kisten, met de haat, nijt en verachting der andere Vorsten op mijn hals te halen.

Cyrus antwoort.

Vrienden getrouwer bewaarders, dan de hurelingen.

De Kaizers verontschuldigen zich in d' overrolligheden van hun openbare spelen en vertoningen hier mee, dat hun macht en gezach enigfins, ten minsten in de schijn, van de wil van 't Romainsche volk afhing, 't welk van alle tijden afgewent was door zodanige schouspielen en overdaat geveid te worden. Maar dit waren bijzondere lieden, die deze gewoonten van hun medeburgers en krijgsmakkers door zodanige pracht en quisting te believen, gevoed hadden, en bijzonderlijk op hun eigene bears: het had een geheel andere smaak, toen de meesters zulks navolgden. D' overdracht des gelt van de gerechtigde meesters aan de vreemden moet geen milddadigheit geacht worden. Philippus, verstaande dat zijn zoon door geschenken poogde de barten en

De nene schouspielen en vertoningen, om 't volk te vleiden.

Cicero de Offic. lib. 1.

Ogggg a

wil

Filippus
bekijft zijn
zoon Alex-
ander; en
waarom.

wil der Macedoniërs tot zich te trek-
ken, bekeef hem daar over door een
brief, op deze wijze: Hoe! wilt gy
dat uw onderzaten u voor hun beurs-
drager, niet voor hun Koning, hou-
den? Wilt gy hen bekopen? Bekoop
hen met de weldaden van uw deucht,
niet met de weldaden van uw kas.

Prachtige
schonfpec-
len,

't Was echter een voortreffelijke zaak
in de zantplaats een grote menigte
van zware bomen te doen brengen, en
te planten, die geheel getakt en groen
waren, en een groot schaduwrijk
bosch vertoonden, 't welk op een aan-
gename wijze verdeelt was; en in
d' eerste dag daar in duizent struisvo-
gels, duizent herten, duizent wilde
zwijnen, en duizent dallen te zetten,
die aan 't volk ten roof wierden gege-
ven, in de volgende dag in des volks
tegenwoordigheid hondert grote leeu-
wen, hondert luipaarden, en drie
hondert beren te slachten, en in de
darde dag drie hondert paren scher-
mers tegen malkander lijf om lijf te
doen vechten, gelijk Probus deë.
't Was ook heertlijk, deze grote
schouburgen, van buiten met marmar
bekleed, en met verscheide werken
en beelden verciert, en van binnen
met kostelijke vercieringen bezet te
zien;

Heerlijke
schoubur-
gen.

Calphurn.
Ecl. 7.

Balsheus en gemmis, en illita porticus
auro. a

gelijk ook alle de zijden van deze
grote ruimte van boven tot beneden
met zestig of tachtig rijen van trap-
pen, die alle van marmar, en met ka-
reelsteen bekleed waren, t'aanschou-
wen;

à Bezit de gordel met gesteenten, en
de wandelriygen met gont bezet.

-- Excus, inquit,
Si pudor est, & de pulvino surgat Sar. 3.
equestri,
Cujus res legi non sufficit. b

daar hondert duizent menschen op wonderlijke
hun gemak konden zitten; en daar veranderingen
men voorêrst de gront, op de welke der
de vertoningen gedaad wierden, deur
kunst deë van malkander splijten, en
tot scheuren openbarsten, en hollen
vertonen, die beesten, tot het schou-
spel geschikt, uitleeverden; daar men,
ten tweeden, een diepe zee deë over-
vloejen, die veel zeegedrochten uit-
spooog, de welken met gewapende
schepen belast waren, om een
scheepsstrijt te vertonen; die men,
ten darden, van nieuus weër effen en
droog zag worden, om de strijt der
schermers te vertonen; en die men,
ten vierden, met vermiljoen en storax,
in plaats van zant, oversprekde, om
daar voor dit onêindig getal van men-
schen een plechtelijke maaltijt toe te
stellen, het leste bedrijf van een enige
dag.

-- Quoties non descendens are-
nae Calphurn.
Ecl. 7.

Vidimus in partes, rupsaque voragine
terrae

Emerfisse seras, & iisdem saepe late-
bris

Aurea cum croceo creverunt arbute
libra,

Nec solum nobis siveftria cernere
pionstra

Contigit, equoreos ego cum certanti-
bus urfis

b Dat de geen, diens middelen niet
met de wet overeenkomen, zegt by, uinga,
en van't ridderlijk kussen opsta, zo by
enige schaamte heest.

Spectavi

Spectavi vitulos, & equorum nomine dignum,

Sed deformis pecus. a

Somtijts doet men 'er een hoge berg, vol van groene en vruchtdragende bomen, te voorschijn komen, die van zijn top een waterbeek, als uit de mont van een springende bron, doet afvloejen. Somtijts bracht men daar een groot fchip, dat uit zich zelf van malkander viel, en zich opende, en na dat het vier of vijf hondert beesten tot de strijt uitgespogen had, zich, zonder iemants hulp, weêr toefloot, en verdween. In andere tijden deden zy uit het benedenfte van deze plaats stralen waters uitschieten, die opwaarts aanspuiten, en op deze onmetelijke hoogte deze ontellijke menigte besproeiden en balsemden. Om voor de regen, en voor 't quaat weer beschut te zijn, deden zy deze onbevattelijke wijtce nu met purpere zeilen, met de naal geftijk, en dan met zijde, die dus of zo geverwt was, dekken, die zy, naar dat het hen in de zin quam, in een oogenblik wiften over te halen, of wech te doen.

Quamvis non modico caleant spectacula sole,

Vela reducuntur cum venit Hermogenes. b

a Hoe dikwijls hebben wy ons op een gedeelte van 's tooneel gezien, dat nederdaalde? en dat d' aarde, openbarstende, wilde beesten te voorschijn bracht? dat uit de zelfde holen goude bomen met groen loof sproeten? Wy hebben niet alleenlijk wilde gedrochten uit de bosschen, maar ook zeezalven, tegen de baren strijdende, en een slach van visschen, dat de naam van paerden voert, een wánstaltig ve, gezien.

b Hoewel de schouspeelen door een grote zon verhit zijn, zo worden echter de zeilen overgetrokken, als Hermogenes komt.

De netten zelve, die men voor 't volk stelde, om het zelfde van 't geweld dezer uitgeschote beesten te verdedigen; waren van gont geweven.

- - Auro quoque sorta resurgunt

Retia c

Indien 'er iets in zodanige overdaat verschonelijk is, zo is 'ter plaats, daar de vinding en nieuwigheit verwondering verschaffen, niet de kosten. In deze ydelheden zelve bemerken wy hoe vruchtbaar deze eeuwen van andere geesten en vernuften waren, boven d'onzen zijn. Het gaat met dusdanige vruchtbaarheid, gelijk met alle andere voortbrengfelen der natuur. Men moet eshter niet zeggen dat zy toen haar uitterste poging heeft gebruikt. Wy gaan niet, inaar lopen eerder, en zwerven hier en daar. Wy wandelen volgens onze eige tred.

Ik vrees dat onze kennis overal zwak is. Wy zien niet verre vooruit, en ook niet verre achterwaarts.

Onze kennis omhelst en ziet weinig; zy is kort, zo wel in uitstrekking van tijt, als in uitstrekking van stoffe.

Vixere fortes ante Agamemnona

Multi, sed omnes illacrymabiles

Urgentur, ignotique longa

Noctis, d

en

Et supera bellum Trojanum & funera Trojae,

Multi alias alii quoque res cecinere poetae. e

c De gebroide netten weêrschijnen ook van gont.

d Voor Agamemnon hebben veel dappere helden geleefd: maar zy zijn alle onbeweent bedolven, en door een lange nacht onbekent.

e En veel andere Dichters hebben ook voor d'oorlog van Trojen, en voor de verwoestingen van deze stat andere dingen gezongen.

Ggggg 3

En

En Solons verhaal op 't geen, dat hy uit de Priesters van Egipten verstaan had, zo veel het lang leven van hun staat, en de wijze van de vreemde geschiedenissen te leren, en te bewaren aangaat, schijnt my geen getuigenis van weigering in deze aanmerking. Indien wy in alle delen d' onbe-
paalde grootheit der lantschappen aanschouwen, gelijk ook der tijden, in de welke 't gemoed, zich daar in begeevende, en inspannende, zo wijs en breed wandelt, dat het geen uieinde ziet, daar in het staat kan houden, zo zal in deze onéindige onmeetelijkheid een grote menigte van onneemelijke vormen verschijnen. Schoon al 't geen, 't welk door verhaal van 't verleden tot ons is gekomen, waar was, en van iemant geweten wierd, zo zou dit minder dan niets zijn in vergelijking van 't geen, dat onbekent is. En hoe elendig en ingekort is de kennis der naaukeurigh-
sten van dit zelfde beelt des werrelts, 't welk wechloopt terwijl wy'er zijn? Ons ontsnapt niet alleenlijk van de bezondere uitvallen, die 't geval dikwijls voorbeeldig en gewichtig maakt, maar ook van de staat der grote bestieringen en volken, hondert malen meer, dan daar af tot onze kennis kooft. Wy roepen wonder, wonder, over de vinding van onz ges-
chut, en van de boekdrukkery: andere menschen, en andere hoek des werrelts, China zelf, heeft hen over duizent jaren genoten. Indien wy zo veel werrelts zagen, als wy niet zien, wy zouden, gelijk gelooffelijk is, een eeuwige vermenigvuldiging

Cicero. de
 natura. Deor.
 lib. 1.

De kennis
 der naau-
 keurigh-
 sten
 zeer gering.

en verandering van vormen zien. Daar is niets enig en zeldzaam, als men op de natuur acht neemt, of op onze kennis, die een elendige gront-
vest onzer regelen is, en die gemene-lijk en zeer valsch beelt der dingen aan ons vertoont. Gelijk wy heden dwaasfelijk de nedergang en afgeleeftheit des werrelts, door de bewijzen, die wy van onze eige zwakheit en nedergang halen, besluiten;

*Iamque adeo affecta est etas affectaque Laertius:
 tellus. a*

zo dwaasfelijk besluit ook deze haar geboorte en jonkheit naar de kracht en wakkerheit, die hy in de geesten van zijn tijt zag, de welken in nieu-
wigheden en vindingen van verscheide kunsten overvloedigen.

*Verum, ut opinor, habet novitatem Ilam lib. 5.
 summa, recensque*

*Natura est mundi, neque pridem exor-
 dia cepit:*

*Quare etiam quaedam nunc artes expo-
 luntur,*

*Nunc etiam auferunt, nunc addita
 navigijs sunt*

Multa. b

a *Alret is d' ouderdom; en d' aarde
 zodanig gestelt.*

b *Maar de werrelt, gelijk ik acht
 heeft zijn nieuwigheit, en de natuur des
 werrelts is nieuw en varsch, en heeft on-
 langz begin genomen; en diezhalven wor-
 den nu ook enige kunsten beschaaft. Veel
 dingen vermeerderen ook nu, en worden,
 door de schreppaars vergroot.*

Darde Afdeeling.

*Nieuwe werrelt ontdekt, en des zelfs onkunde. Naturelijke schlanderheit en
 deucht der menschen van die gewesten. D'ongelijkheid der wapenen oorzaak*

van

van hun ondergang. Voortreffelijke eigenschappen dezer onbekende volken. Grote kunst, zo men de zelfde wel gebruikte had. Verwoesting, door de koophandel veroorzaakt. Aanbiedingen der Spanjaarden aan d'Indianen; en d'antwoort van deze lesten.

Nieuwe werrelt ontdekt; en des zelfs onkunde.

O nze werrelt vind nu een ander, (en wie belooft ons of 't de leste van zijn broeders zal zijn, dewijl de geesten, de Sibyllen en wy tot aan deze tijt van de zelfde onkundig hebben geweest?) die niet minder groot, vlak en uit leden bestaat, als hy; doch zo nieu en kintsch, dat men aan hem noch zijn A, B, C leert. Daar zijn noch geen vijftig jaren verlopen, dat hy noch geen letteren, noch gewicht, noch maat, noch kleding, noch graan, noch wijngaart kende. Hy was noch geheel naakt, en in de schoot, en leefde slechts van de middelen van zijn voedsfermoeder. Indien wy van onz einde, en deze Dichter van de jonkheit zijner eeuw een goed besluit maakt, zo zal deze andere werrelt naauwelijks te voorschijn komen, en in 't licht treden, als d' onze daar uit vertrekken zal. 't Geheelal zal tot lamigheid vervallen: 't een lid zal afgesneden worden, en 't ander krachtig en sterk zijn. Maar ik vrees dat wy, door onze besmetting, zijn afneeming en ondergang zeer grotelijks verhaast; en onze gevoelens, en kunsten daar aan te dier verkocht zullen hebben. Dit was een kintsche werrelt; en wy hebben hem niet door 't voordeel van onze dapperheit, en door onze naturelijke krachten geëesselt, en onder onze tucht gebracht, noch hem door onze gerechtigheit en goetheit aangelokt, noch door onze grootmoedigheid onderworpen. Het meeste deel van hun antwoorden, en de handelingen, die

wy met hen gemaakt hebben, betuigen dat zy in klaarheit van naturelijke geest, en in welgevoeghelijkheit niet voor ons wijken. De schrikkelijke heerlijkheit der steden van Kusko en Mexiko, en onder veel diergelijke dingen de tuin van deze Koning, daar alle de bomen, vruchten en kruiden, naar d' ordening en grootheit, die zy in een tuin hebben, op een uitsteekende wijze in gout gevormt waren, gelijk alle de goesten, die in zijn Staten en zeen gevonden wierden, in zijn vertrek, en de schoonheit van hun werken in steen, pluim, katoen en schildery, betonen dat zy ook in naerstigheid niet voor ons wijken. Maar wat de godvruchtigheid, onderhouding der wetten, goetheit, mildadigheid, getrouheit en openhartigheid aangaat, 't heeft aan ons zeer dienstig geweest dat wy 'er niet zo veel af hadden, als zy. Zy zijn door dit voordeel verloren, en hebben daar door zich zelve verkocht en verraden. Wat de moed en stoutheit, bestandigheid, stantvastigheid en onbeschromtheit aangaat, ik zou niet schromen de voorbeelden, die ik onder hen vond, tegen de vermaartste voorbeelden der Ouden te stellen, die wy in de geheugenis van onze werrelt aan deze zijde hebben. Want wat de genen betreft, die hen ondergebracht hebben, dat zy de listen en strikken wechneemen, die zy gebruikt hebben om hen te bedriegen, en de grote verbaastheit, die in deze volken veroorzaakt wierd doord'onverwachte verschijning van dusdanig gebaarde

Schrandorheit der menschen van de nieuwe werrelt.

Hun deuchden berwijken niet tegen die van onze werrelt.

men-

D'ongelij-
hele der wa-
penen oor-
zaak van
hun onder-
brenging.

menschen, die verscheiden in taal, in godsdienst, in vorm, en in gelaat waren, die uit zulk een verre gelege gewest des werrelts quamen, daar zy niet wisten dat enige woning was; die op grote onbekende gedrochten zaten; tegen de genen, die niet alleenlijk nooit paert hadden gezien, maar ook nooit enig beest, dat afgerecht was om een mensch, of enige last te dragen; die met een blinkende en harde huir, en met een snijdend en sikkerend geweer verzien waren; tegen de genen, die voor 't wonder van de glans van een spiegel, of van een mes een grote rijkdom van gout en parrelen verwisselden, en die noch wetenschap noch stoffe hadden, daar met zy onz staal konden deurboren: voeg hier by de blixemen en donders van onze stukken geschurs, en hantbussen, machtig om Cesar zelf te verschrikken, zo men hem dus onverwacht en onbedreven daar in betrapt had; en noch tegen de naakte volken, of misschien met enig katoen bedekt, daar af de vinding tot hen gekomen is; ten meestendel zonder andere wapenen, als van bogen, stenen, stokken, en houte schilden: volken, onder schijn van vriendschap en oprechtheid, door de nieuwsgierigheid van vreemde en onbekende dingen te zien, verstrikt: neem zeg ik, deze ongelijkheit van de verwinners af, en gy zult hen van alle gelegentheden van zo veel verwinningen beroven.

Voortref-
lijke eigen-
schappen
dezer onbe-
kende vol-
ken

Als ik deze onverwinnelijke yver aanmerk, daar door zo veel duizenden van mannen, wijven en kinderen te voorschijn komen, en zich zo dikwijls, tot verdediging van hun god en vryheit, in onvermijdelijke gevarelijkheden begeven; gelijk ook deze volstandige edelmoedigheid van alle

nittersten en zwarigheden te lijden, en liever de doot te verdragen, dan zich onder de heerschappy der goner te stellen, van de welken zy zo schandelijk bedrogen wierden, en dat onigen verkozen, toen zy gevangen waren, zich liever door honger doot te vasten, dan de spijs uit de handen van hun vijanden, die zo schandelijk de verwinning op hen behaalt hadden, t'ontfangen: zo voorzie ik dat de geen; die hen mer gelijkke wapenen, ervarentheit en getal aangetaft had, daar in zo groot, ja groter gevaar uitgestaan zou hebben, dan in enige andere oorlog, die wy zien; gelijk ook dat onder Alexander, of onder deze oude Grieken en Romainen geen zo treffelijke verövering, en geen zo grote verandering van heerschappijen en volken voorgevallen zouden zijn, zo zy 't wilde dat onder deze volken was, beschaaft en gebout, en de goede zaden, die de natuur daar voortgebracht had, versterkt en gevordert hadden, niet alleenlijk met de kunsten, die hier plaats hebben, daar mer de bouwing der landen, en vergiering der steden te vermengen, voor zo veel zy daar nootzakelijk geweest zouden hebben, maar ook met de Grieksche en Romainsche deuchden onder d'ingeborenen van 't land te smelten. Wat een grote verbetering zou dit voor dit geheel gebou hebben geweest, zo d'eerste voorbeelden en handelingen der onzen, de welken in die gewesten verschenen, deze volken tot verwondering, en ter navolging des deuchts hadden genodigt, en tusschen hen en ons een broederlijke gezelligheit en gemeenschap opgerecht? Hoe lichtelijk zou men winst hebben kunnen doen met zo nieuwe zielen, die zo verhongert om te leren waren, en

Voortref-
felijke
wist, zo
men de zelf-
de wel ge-
bruiks had,

ten

Verkeerde middelen tegen die volken aangewent.

Verwoesting door de koophandel veroorzaakt.

Aanbiedingen der Spanjaarden aan d'Indiënen.

ten meestendeel zo (chone naturelijke beginselen hadden? In tegendeel, wy hebben hun onkunde en onervarenheit gebruikt, om hen lichtelijker tot verraat, overdaar, gierigheid, en tot alderhande slach van onmenschelijkheid en wreetheit, naar 't voorbeeld onzer zeden, te buigen.

Wie heeft de dienst van de koophandel, en van de nering tot zulk een hoge prijs gebracht? Wie zo veel steden verwoest, zo veel volken verdelgt, zo veel duizenden van menschen met de scherpte van 't zwaert gedoot, en om de handel der parrelen, en des pepers het rijkte en schoonste gedeelte des werrelts overhoop geworpen? Zeker, slaafachtige verwinningen. D'eerzucht, en openbare vijantschappen dreven de menschen nooit tegen malkander tot zo schrikkelijke daden, en tot zo elendige katijwigheden. Enige Spanjaarden, langs de zeekust varende, om hun mijnen te zoeken, traden aan land in een vruchtbaar en aangenaam gewest, dat zeer wel bewoont was, en deden aan dit volk hun gewone vertoningen: te weten dat zy vreedsame lieden waren, die van lange reizen quamen, en van de Koning van Kastilien, de grootste Vorst van de bewoonde aarde, waren uitgezonden, aan de welk de Paus, God op aarde vertonende, het Vorstendom van alle d'Indiën had gegeven: dat zy, zo zy schatbaar aan hem wilden zijn, zeer goedertierentlijk gehandelt zouden worden. Zy verzochten hier op spijs tot hun voedsel, en gout tot behoefte van enige geneesmiddelen, en vertoonden wijders aan hen 't geloof aan een enig God, en de waarheit van onze godsdienst, die zy hen rieden aan te nemen, met byvoeging van enige dreigingen.

D'antwoort was dusdanig, dat zy zo veel hun vreedzaamheit aangaat, het gelaat daar af niet toonden, zo zy zodanig waren. Wat hun Koning betreft, dewijl hy eischte, zo moest hy behoefing en gebrekkelijk zijn, en de geen, die dit aan hem gegeven had, een man, die twist bemide, dewijl hy iets, dat het zijne niet was, aan een darde gaf, om hem tegen d'oude bezitters aan te hiffen. Wat de spijs aangaat, dat zy aan hen zouden verschaffen, dat zy weinig gout hadden, en dat zy 't zelfde weinig achtten, dewijl het onnut tot de dienst van hun leven was; in plaats dat zy alle hun naertigheid aanwenden om dit leven gelukkig, en in vermaak over te brengen: dat zy dieshalven al 't geen, dat zy zouden vinden, onbelchroomdelijk zouden nemen, behalven dat, 't welk ten dienst van hun goden besteed was. Wat d'enige God aangaat, de redenering daar af had aan hen behaagt; maar zy wilden niet van godsdienst veranderen, dewijl zy de zelfde zo lange tijt dus nuttelijk hadden gebruikt; en dat zy niet gewent waren van anderen, als van hun vrienden en bekenden, raat 't ontfangen. Wat de dreigingen betreft, dat het bewijs van gebrek van oordeel was, dat zy de genen gingen dreigen, welker natuur en middelen onbekent waren. Dat zy dieshalven zich zouden spoeden om vaerdiglijk uit hun land te vertrekken, dewijl zy niet gewent waren d'eerlijke vertoningen van gewapende lieden, en vreemdelingen ten goeden te nemen; andersins, dat men met hen zou doen gelijk met deze anderen; daar op zy de hoofden van enige menschen, rontöm hun stat gericht, aan hen toonden.

Antwoort der Indiënen.

Vierde Afdeeling.

Overmatig losgelt op de Koning van Peru gestelt. Gruwelijke woede en schelmerij der Spanjaarden tegen hem. Zijn grootmoedigheid in zijn doot. wreetheit der Spanjaarden tegen de Koning van Mexiko, en de zijnen, en tegen andere Indiënen, van God, en van de Koning van Kastilien gestraft. De tegenwoordige schatten der Indiënen van weinig belang by de voorgaande; en waarom. Vijf ouderdommen, en ondergangen des werrelts by d' Indiënen. Nieuwgeschape zon. Heerlijke weg by d' Indiënen. Gerijf daar op. Pracht des Konings van Peru.

Zie daar een voorbeeld van 't gestamel dezer kintsheit. Maar zo veel is 'er af, dat de Spanjaarden noch in deze plaats, noch in veel andere gewesten, daar zy niet de waren wonden, die zy eocinen, stant, hielden, noch enige aanslag voornamen, wat ander gerijf dat'er ook was; van 't welk mijn Kanabalen tot getuigen verstrekken. Van twee de machtigste Oppervorsten van die werrelt, en misschien ook van deze, Koningen van zo veel Koningen, de lesten, die zy 'er uit verdreven, wierd die van Peru, in een strijfgewangen zijnde, op zulk een overmatig losgelt gezet, dat zulks alle geloof overtreft; entoen hy dartien hondert vijftwintig duizent kronen in baar gout getrouwelijk betaalt had, behalven noch het zilver, en d' andere dingen, die niet minder bedroegen, (in voegen dat hun paerden geen andere hoefyzers, dan van dicht gout, droegen) en door zijn ommevang bewijs van een onbeschroomt, onverschrikt en stantvastig gemoed, en van een schrandere bezadigt verstant had betoont, kregen de werwinners lust, om met de toestel van enige valsheit te zien hoedanig het overige der schatten van

deze Koning was, en om het geen, dat hy overbehouden had, onbeschroomdelyk te bekomen. Men stelde een valsche beschuldiging (daar de getuigen noch bygevoegd wierden) tegen hem toe: te weten dat zijn oogmerk was deze Lantschappen te doen afvallen, om zich weër vry te maken. Men verrees hem hier op, door een heerlijk vonnis, zelfs van de genen, die dit vermaat tegen hem besteken hadden, tot openlijk gehangen en geworpt te worden, na dat men hem de straf van levendig gebrand te worden, door de doop, die men in de strafzelve aan hem toediende, had doen afskopen. Een schrikkelijk en ongehoort ongeval, 't welk hy echter leed zonder in zijn gelaet en woorden te bezwijken, en met een gestalte en deftigheit, die warelyk koninklyk was. Doch zy, om deze verbaasde volken, die van zulk een wreemde zaak, als verbijstert stonden, in slaap te wiegen, veinsden grotelyks om zijn doot bedroeft te zyn, en geboden dat men hem heerlyk begraven zou.

D' ander Koning van Mexiko, zyn belegerde stat lange tije verdedigt, en in dit beleg al 't geen, 't welk de lijdzaamheit en volharding vermag, ge-
toont

Overmatig losgelt op de Koning van Peru gestelt.

Gruwelijke woede en schelmerij der Spanjaarden tegen de Koning van Peru.

Grootmoedigheid des Konings van Peru.

De Koning van Mexiko levendig in de handen der Spanjaarden.

Hun worde tegen hem en de zijnen.

Des Konings Stantvastigheid.

toont hebbende, zo enig Vorst of volk zulks ooit betoonde, geraakte, tot zijn ongeluk, levendig onder de handen der vijanden, met voorwaarde van als Koning gehandeld te worden. Hy toonde in de gevangenis ook aan hen niets, dat voor deze naam onbetamelijk was. Doch de Spanjaarden, na de verwinning niet zo veel gout vindende, als zy aan zich zelven hadden beloofd, begaven zich, toen zy alles omgeroert en omgewroet hadden, tot nieuwe schatten te zoeken, met de gevangenen, die by hen waren, door de wreedste pijnen, die zy bedenken konden, te pijnigen. Maar zy, hier meê niets winnende, vermits zy bevonden dat de moed dezer lieden hun pijnigingen overtrof, borsten eindelijk tot zulk een woede en razerny uit, dat zy, tegen hun belofte, en tegen alle recht der volken, de Koning zelf, en eender voornaamste Heren van zijn Hof, in malkanders tegenwoordigheid, ter pijniging verwezen. Deze Heer, zich van de pijn overweldigt, en van gloejende kolen omringt ziende, keerde eindelijk, op een deerlijke wijze, zijn ogen naar zijn meester, als om vergiffenis van hem te verzoeken van dat hy niet meer lijden kon. De Koning, met grote strengheit en forfigheid zijn gezicht op hem vestende, zeide, als tot verwijt van zijn blohartigheid en kleinmoedigheid, alleenlijk deze woorden tot hem: En ik, ben ik in een bad? heb ik 't gemakkelijker dan gy? Deze Heer bezweek terstont daar na in de pijnen, en storf op de plaats. De Koning, half gebraden zijnde, wierd van daar gebracht, niet zo zeer uit meêdogen; (want wat meêdogen trof ooit zo onbezuisde lieden, die, om het twijfelächtig onderzoek van enig vat met

gout, 't welk zy wilden roven, een man, ik zwijg een Koning, die zo groot van staat en verdienste was, voor hun ogen deden rooften) maar om dat zijn stantvastigheid hun wreetheit hoe langer hoe meer beschaamde. Zy hingen hem daar na, toen hy kloekmoediglijk met de wapenen gepoogt had zich van zulk een lange gevangenis en onderweping t'ontflaan, en eindigde dus zijn leven, als een grootmoedig Vorst.

In een andere tijt verbrandden zy, tegelijk, en in een zelfde vuur, vier hondert en zestig menschen, zo levendig als zy waren; de vier hondert van 't gemeen volk, en de zestig van de voornaamste Heren van een Lantschap, en die alleenlijk oorlogsgevangenen waren. Wy hebben deze vertellingen uit hun eige geschriften; want zy bekennen zulks niet alleenlijk, maer roemen 'er noch op, en verkondigen dit overal. Zou dit tot gezuigenis van hun gerechtigheit, of yver tot de godsdienst zijn? Zeker, dit zijn al te strijdige middelen, die vijanden van zulk een heilig einde en ooggemerk zijn. Indien zy voorgenomen hadden onz geloof uit te breiden, zo zouden zy aangemerkt hebben dat het zelfde niet door bezitting van landen, maar door bezitting van menschen uitgebreid word. Zy zouden niet dan te veel met de moorden, die de nootzakelijkheid van d'oorlog meêbrengt, verzaad zijn geweest, zonder een slachting, als van wilde beesten, daar onder te mengen. Zeker, een algemene slachting, zo veel als het vuur en staal daar heeft kunnen bereiken, zonder anderen, volgens hun ooggemerk, over te behouden, als de genen, die zy, tot bet werk, en tot de dienst van hun Mijnen, tot elendige slaven wilden

Zijn einde.

Wreetheit der Spanjaarden aan andere Indianen.

Algemene Slachting aan d'Indianen.

H h h h h 2 maken:

Deze wre-
den door de
Koning van
Kastilien
gestraft.

maken: in voegen dat veel der Over-
sten, zelfs in de plaatsen, die zy ge-
wonnen hadden, met de doot ge-
strakt wierden, namelijk door 't be-
vel des Konings van Kastilien, die
met recht over de schik van hun
gruwelijke handel vergramt was;
en byna alle d' anderen wierden we-
nig geächt; en waren qualijk gewilt.
God heeft met recht toegelaten dat
deze grote roof, met de zelfde over-
te voeren, van de zee ingezwolgen is,
of door hun inwendige oorlogen, daar
moét zy malkander verdelgen, vernietigt
wierd; en deze veröveraas
sneuvelden ten meekendeel in de
veröverde plaatsen, zonder enige
vrucht van hun verwinningen te be-
komen.

De tegen-
woordige
rijkdom-
men der
Indiänes
van weinig
belang; en
waarom.

Voorts, wat aangaat dat d'ontfangst,
zelfs in de handen van een zuinig en
voorzichtig Vorst, zo weinig over-
eenkoomt met de hoop, die men
daar af aan zijn voorzaten gaf, en met
deze eerste overvloed van rijkdom-
men, die men in 't begin in deze nieu-
we landen vond, (want hoewel men
veel daar uit trekt, zo zien wy dat het
niets is in vergelijking van 't geen, dat
men daar af verwachtte) d' oorzaak
daar af is dat het gebruik van de
munt daar niet bekend was, en dat zy
by gevolg hun gout ophoopten, de-
wijl het nergens anders toe diende, dan
tot pracht en praal, gelijk zeker huis-
gewaad, dat van vader op zoon erf,
te weten dat door veel machtige Ko-
ningen nagelaten word, die gedurig-
lijk hun Mijnen uisdolven, om deze
grote menigte van vaten en beelden
daar af te maken, die tot vergiering
van hun hoven en tempels dienden;
in plaats dat onz gout geheel gebruikt
en tot de handeling besteed word.
Wy bewerken 't, en veränderen 't in
duizent vormen, en rekken 't en ver-

De schatten
der Indiänes
van lange
tijds opge-
hoopt, en
vergadert.

spreiden 't wijd en zijds. Laten wy
ons inbeelden dat onze Koningen dus
al 't gout, dat zy in veel eeuwen kon-
den vinden, op malkander hoopten,
en het zelfde onbewegelijk bewaar-
den.

De genen van 't Koninkrijk Mexiko
waren enigzins beschaafder, en groter
kunstenaars, dan d' andere volken van
die gewesten. Zy oordeelden ook,
gelijk wy, dat het Heeläl na aan zijn
einde was, en namen de verwoefling,
die d' onzen daar deden, tot teken
en bewijs daar af. Zy geloofden dat
de stant des werrelts in vijf ouderdom-
men, en in 't leven van vijf achter-
volgende zonnen word verdeelt, van
de welken de vier alreé hun tijt uitge-
dient hadden, en dat de geen, die
hen verlichtte, de vijfde was. D'eer-
ste verging mer alle d' andere schepe-
len door een algemene overvloeing
der wateren, de tweede door de val
des hemels op ons, die alles, dat le-
ven had, verslikte. Aan deze eeuw
schrijven zy de reuzen toe, en ver-
toonden aan de Spanjaarden der zelf-
der gebeente, naar welker rekening
en grootheit de menschen twintig
palmen hoog geweest moesten heb-
ben. De derde verging door vuur,
dat alles verbrandde en verteerde, de
vierde door een ongestuimigheid des
luchts en wints, die alles, ja zelfs
veel bergen, nederwierp. De men-
schen storven niet daar af, maar wier-
den in apen verändert. (wat indruk-
ken lyd niet de laffigheid van 't men-
schelijk geloof!) Na de doot van de-
ze vierde zon was de werrelt vijfen-
twing jaren in eeuwige duisternis; in
welker vijftiende een man, en een
wif werd geschapen, die 't mensche-
lijk geslacht herstelden. Tien jaren
daar na, in zekere dag van hun dagen,
verscheen de zon, van nieuws gescha-
pen,

vijf ouder-
dommen
des werrelts
by d' Indi-
änes.

Niet-ge-
schape zou.

pen, daar af zy de tijt en 't verloop van hun jaren rekenen. In de darde dag van deze schepping storven d' oude goden; en de nieuwen wierden sedert van dag tot dag weder geboren. De Schrijver, daar uit ik dit getrokken heb, verhaalt niet de wijze, volgens de welke, gelijk zy achten, deze leste zon vergaan zal. Maar hun getal van deze vierde verandering kooft met deze grote samenvoeging overeen, die over acht hondert jaren, gelijk de Starrekijkers achten, veel grote veranderingen en nieuwigheden in de werrelt voortbrachten.

Wat de pracht en heerlijkheit aangaat, daar door ik in deze redenering ben geraakt, noch Grieken, noch Romen, noch Egipten kan, zo in nuttigheit, of in zwarigheit, of in voortreffelijkheid, enigen van zijn werken by de weg vergelijken, die men in Peru, door de Koningen van 't lant, oppgericht ziet. Hy strekt zich van de stat Quito, tot aan die van Kusko, drie hondert mijlen verre, en is recht, effen, vijftwintig treden breed, gevloert, en aan weêr zijden met schone en hoge muren opgehaalt; en heeft langs de zelfden, aan de binnkant, twee eeuwige beeken, met schone bomen bezet, die zy Moly noemen. Zy hebben de bergen en klippen, daar zy hen vonden, wechgehouden, en effen gemaakt, en de poelen en moeraschen met steen en kalk gevult. Teneinde van yder

dagreis zijn treffelijke palaizen, van lijftricht, klederen en wapenen voorzien, zo voor de reizigers, als voor de heiren, die 'er deurtrekken moeten. In de waardeering van dit werk heb ik de zwarigheit opgerekent, die bezonderlijk aanmerkelyk in deze plaats is. Zy bouden met gewinder stenen, als van tien voeten in 't vierkant. Zy hadden geen andere middel om te voeren, dan hun last door de kracht van hun armen voort te slepen, en ook niet om te steigen, en wisten geen ander beleid, dan zo veel aarde tegen hun gebou aan te voeren, als het zelfde hoog was, om de zelfde daar na wêr wech te delven.

Laat ons weêr tot onze wagenen komen, in welke plaats, gelijk ook van alle andere voering, zy zich van menschen, en op hun schouders, deden dragen. Deze leste Koning wierd in die dag, daar in men hem ving, dus op goude stellingen, in een goude stoel gezeten, in 't midden van de strijt, gedragen. Zo veel als men van deze dragers doodde, om hem te doen nedervallen, (want men wilde hem leveidig vangen) zo veel anderen juamen uit krijgelheit in de plaats der gener, die gedoor wierden: in voegen dat men hem niet nedervellen kon, hoe grote moort men ook onder deze lieden bedreef, tot dat een man te paert hem by 't lighaam vatte, en ter aarde wierp.

Heerlijke
weg.

Pracht des
Konings van
Peru.

Gezif voor
de reizigers.

Van 't ongemak der Grootheit.

Zevende H O O F T D E E L.

Voordeel der grootheit; gemakkelijckheit in de zelfde te vlieden. Eerzachtige grootheit verächt. Gerust leven van Balbus, en wilstekent leven van Regulus. Voorbeeld van grote meesterschap voor een middelbare staat verlaten. Het gebieden een lastig ampt. Meesterschap en onderworpenheit in gedurige strijt. Ongemak der grootheit. De Groten buiten d'opening van ware eer en wakkerheit gesloten. Verscheide voorbeelden daar af, waarom de Dichters den goden hartstochten toepassen. De grootheit buiten alle vermaak. Gelei, 't welk de Groten onderworpen zijn; met verscheide voorbeelden bereijgt.

Voordeel
der groot-
heit.

De wijl wy de grootheit niet kunnen bereiken, zo laat ons ons zelve wreken met haar te lasteren. Gebreken in enig ding te vinden, is echter niet gantsche-lijk het zelfde te lasteren: want men vind gebreken in alle dingen, hoe heerlijk en begeerlijk zy ook zijn. Zy heeft in 't algemeen dit blijkelyk voordeel, dat zy zich vernedert, als 't haar belieft, en dat zy ten naaste by de keur van de beide staten heeft. Want men valt niet van alle hoogheit af: daar zijn 'er meer, daar uit men, zonder te vallen, afdalen kan. My dunkt echter dit, dat wy haar te hoog doen gelden; gelijk ook 't besluit de gener, van de welken wy hebben gezien, of gehooft dat zy haar verächt, of zich met hun eige wil daar van afgezet hebben. Haar wezenheit en staat is niet zo klaarblykelyk nut, dat men haar niet zonder wonderdaat kan weigeren. Ik vind de poging om de quaden te lijden zeer zwaar en ongemakkelijck, en zeer weinigt werk in

de vernoeging van een middelmatige staat, en vlucht der grootheit. Dit is, gelijk my dunkt, een deucht, daar toe ik, die slechts een gansje ben, zonder grote moeite en poging geraken zou. Wat moeten de genen doen, die ook de roem, de welk deze weigering verzelt, hoog zouden achten, en daar ook meer eertzucht kan bykomen, dan by de begeerte en genie-ting van de grootheit zelve? dewijl d'eertzucht nooit beter naar zijn zin geleid word, dan langse en afgelege en onbruikbare weg. Ik wet mijn gemoed tot het gedult, en stomp het tot de begeerte. Ik heb zo wel te wenschen, als een ander, en laat aan mijn wenschingen zo grote vryheit en onbescheidenheit; en echter ben ik nooit zo verre gekomen, dat ik Kai-zerrijk, of Koninkrijk, noch d'uitsteekentheit van deze hoge staten en heerschappijen heb begeert. Ik mik niet daar naar; ik heb my zelf al te lief. Als ik meen te groejen, en toe te nemen, zo is 't in de laegte, met een

Grootheit
gemakke-
lijk te vlie-
den.

D'eertzucht
wil langs
ongebaaude
wegen gaan.

Eerzuchtige
grootheit
verächt.

een gedwonge en lome aanwas, die eigen aan my is; in bestandigheid, in voorzichtigheit, in gezontheit, in schoonheit, en ook in rijkdom. Maar dit gezach, deze zo machtige achtbaarheid vertreed mijn inbeelding. Ik zou, recht anders van d' andere kant, liever de tweede of darde te Perigueux, dan d' eerste te Parys, willen zijn, of intmers zonder liegen te Parys de darde, dan d' eerste, in enig ampt. Ik wil niet, als een onbekende elendige, tegen een deurwachter kijken en twisten, noch het gedrang der gener, die my komen aanbiddend, doen kloven, om daar deur te gaan. Ik ben tot een middelmatige staat gewent, die zo wel met mijn lor, als met mijn smaak overeenkomt. Ik heb in 't belciv van mijn leven, en van mijn bestaan getoont, dat ik gemijd heb iets boven de staat van mijn geval, daar in God my heeft doen geboren worden, t'onderstaan.

Alle naturelijke gesteltheit is ook gerechtich en gemakkelijk. Mijn ziel is zo blode, dat ik het geluk niet naar zijn hoogte, maar naar zijn gemak meer. Indien mijn hart niet groot genoeg is, 't is echter niet minder onbeveinst; en het beveilt my zijn zwakheit stoutelijck te belijden. Indien iemand aan my beval het leven van L. Thorius Balbus, een wakker, schoon, wettig, gezont en verstandig man, die overvloed van alle geneuchten en gemakkelikheden had, en een gerust leven, dat geheel het zijne was, voerde, met een ziel, die tegen de doot, tegen 't waangeloof, de pijn, en d' andere belemernissen der menschelijke nootzakelijckheit wel toegerust was, en eindelijck met de wapenen in de vuist, voor de verdediging van zijn lant, in de strijt storf,

Middelbare
staat te verkiezen.

Geest
van Balbus.

by dat van M. Regulus, zo hoog en groot, dat yder het kent, en by zijn wonderlijck einde te vergelijken, 't een zonder naam en waardigheit, en 't ander wonderlijck voorbeeldig en heerlijck: zeker, ik zou'er 't geen af zeggen, 't welk Cicero daar af zegt, indien ik zo wel kon zeggen, als hy. Maar indien ik hen naar 't mijne moest regelen, zo zou ik ook zeggen dat het eerste zo zeer naar mijn bevatting, en begeerte is, die ik naar mijn bevatting vorm, als de tweede verre daar boven is; dat ik tot dit jesse niet kan komen, dan door eerbiedigheit, en dat ik gaerne door gebruik tot het ander zou geraken.

Laat ons tot onze tijtelijke grootheit wederkeren, daar wy afgegaan zijn. Ik heb de walg van alle meesterschap, zo wel die men doet, als die men lijdt. Otanes, een der zeven, die recht had om naar 't Koninkrijk van Persien te staan, koos een zijde, die ik ook gaerne gekozen zou hebben; dat is dat hy aan zijn medegenoten zijn recht, van door verkiezing, of door 't lor daar toe te kunnen komen, overgaf, op voorwaarde dat hy en de zijnen in dit Rijk buiten alle onderworpenheit en meesterschap, behalven die van d' oude wetten, zouden leven, en daar alle vryheit genieten, die aan deze wetten niet schadelijck zouden zijn; zo qualijk gebiedende konende, als gebied lijdende. Het zwaarste en kommerlijckste ampt in de werrelt, naar mijn oordeel, is waardiglijk de Koning te vertonen. Ik verschoon hun gebreken meer, dan men gewent is te doen, uit oorzaak van 't schrikkelijck gewicht van hun ampt, 't welk my verbaast maakt. In zulk een overmatige macht maat te houden is zeer zwaar. En echter is 't in de genen zelven, die niet van

Groot en
uicsteekend
leven van
Regulus.

Grote meef-
terschap
voor een
middelbare
staat verla-
ten.

Her gebie-
den een, last-
tig ampt.

zo uitstekende natuur zijn, een bezondere aanprikkeling ter deucht, dat men in een plaats gestelt is, daar men geen goet doet, dat niet wel aange tekent en onthouden word, daar het minste weldoen over zo veel lieden gaat, en daar onze bequaamheit, gelijk die van de Predikers, zich voornamelijk tot het volk keert, dat geen naaukeurig oordeelder is, en zich lichtelijk laat bedriegen, en verhoogen. Daar zijn zeer weinig dingen, in de welken wy een zuiver en oprecht oordeel kunnen geven; om dat 'er weinig zijn, in de welken wy niet enigszins enig eige belang hebben. D'overhoofdigheit en onderdanigheit, de meesterschap en onderwerping zijn aan een natuurlijke nijt en tegenstribbeling verbonden; zy moeten malkander geduriglijk beroven. Ik geloof aan geen van beide in de voordraging der rechten van zijn gezellin. Laat ons de reden daar af laten spreken, die onbuighelijk en onlijdelijk is, als wy 'er een einde af kunnen maken. Ik deurblaadde nu geen twee maanden geleden, twee Schotsche boeken, die deze zaak tegen malkander streden. Dat boek, 't welk de zijde van de volkelijke bestiering voorstond, maakt de Koning erger van staat, dan een kruijer, en dat, 't welk het met d'Oppervorst hield, plaatste hem, in macht en oppervorstelijckheit, enige ellebogen boven God.

De gekreukte oordeelen, waar uit zy spruiten.

De meester-schap een onderworpenheit in gedurige strijt.

Uitspating naar het te veel, of te weinig.

Ongemak der grootheit.

Nu, 'tongemak van de grootheit, 't welk ik aangevangen heb hier aan te merken, uit oorzaak van enig voorval, dat men daar af verwittigt, bestaat hier in. In d'omwegang en verkering der menschen is misschien niets aangenaamer, dan de proeven en pogingen, die wy uit krijgelijckheit van eer en wakkerheit, zo wel in d'oeffeninge

des lijhaams, als in die van de geest, tegen malkander doen, daar aan d'oppriste grootheit geen waarde heet. Zeker, 't heeft my dikwijls toegeschenen dat men, door al te groot ontzach en eerbiedigheit, de Vorsten smadelijk en lasterlijk handelt. Want men ziet dat het geen, daar over ik in mijn kintsheit ten hoogsten gram wierd, vermits de genen, die zich met my oeffenden, zich niet met ernst tegen my stelden, om dat zy my niet waerdig oordeelden dat zy hun pogingen tegen my zouden doen, dagelijks aan hen gebeurt, dewijl yder zich onwaerdig kent om tegen hen te worstelen. Indien men bemerkt dat zy slechts een weinig trek en genegentheit tot de verwinnung hebben, zo poogt yder de zelfde aan hen over te geven, en wil liever zijn eige eer verraden, dan de hunne quetsen: men besteed 'er niet meer krachten toe, dan men behoeft, om tot hun eer te dienen. Wat deel hebben zy aan 't gevecht, daar in yder voor hen is? My dunkt dat ik deze Paltsgraven van d'oude tijt zich in de steekspeelen en strijden met geharde lighamen en wapenen zie verschijnen.

Briffon, met Alexander om strijt lopende, veinsde zich in zijn loop. Alexander bekeef hem daar over: maar hy moest hem daarom geveeselt hebben. Om deze inzicht zeide Karneades dat de kinderen der Vorsten niets wel leren, dan te paert rijden: om dat in alle andere oeffening yder onder hen buigt, en 't hen gewonnen geeft. Maar een paert, dat geen vleider noch hoveling is, werpt zo wel des Konings zoon ter aarde, als hy de zoon van een schoenlapper zou doen. Homerus heeft gedwongen geweest te bewilligen dat

De Groeten buiten d'oeffening van eer en wakkerheit gesloeten.

Briffon veinst in zijn loop tegen Alexander. De paerden de waer oeffening voor de kinderen der Vorsten.

Waarom de Dichters de goden de hartstochten onderwerpen maken.

De grootheid van alle vermaak ligt af.

dat Venus, zulk een zoete en tedere ziel, in de strijt van Trojen gequeest werd, om aan haar moed en stoutheit te geven; hoedanigheden, die geen plaats in de genen hebben, de welken buiten gevaar zijn. Men doet de goden gram worden, vrezen en vlieden, tegen malkander met minne-rijt ontfteeken zijn, klagen, en zijde keeren, om hen met douchden te ver-veeren, die onder ons uit deze onvol-maaktheden gebout worden. De geen, die geen deel aan 't gevaar, en aan de zwaarigheid heeft, kan ook naar geen deel van 't eer en 't ver-maak trachten, 't welk op de geva-relijke werken volgt. 't Is deernis dat men zo veel vermag, dat alle din-gen voor u wijken. Uw staat ver-werpt de gemeenzaamheit en ge-zelligheit al te verre van u: zy plaatst u te verre ter zijden af. Dit gemak en deze lichtigheit van alles onder zich te doen bukken, is vijant van al-derhande vermaak. Dit is glijden, niet gaan; 't is slapen, niet leven. Verbeeld u een mensch, met al-machtigheid verzet; gy doet hem verzinken. Hy moet om Gods wil verandering en tegenstant van u ver-zoeken. Zijn wezentheit en wel-stant bestaat in behoefstigheid. Hun goede hoedanigheden zijn doot en verloren: want zy worden niet, dan by vergelijking, gevoelt; en men stelt hen daar buiten. Zy hebben weinig kennis van 't ware lof, dewijl hun oren van zulk een gedurige en eenparige goetkeuring getroffen wor-den. Hebben zy met de grootste dwaas van hun onderzaten te doen? Zy hebben geen middel om enig voordeel op hem te bekomen, de-wijl hy dit voorbrengt: Om dat hy mijn Koning is. Dit schijnt hem ge-noech gezegt, om te betuigen dat hy

zich zelf heeft helpen verwinnen. Deze hoedanigheid verflukt en dempt d'andere ware en wezentlijke hoeda-nigheden. Zy zijn in de koninklijke staat ingelijft. Deze hoedanigheid laat hen niet voor hen gelden, dan de werken, die haar recht treffen, en die aan haar tot de plichten van hun ampt dienen. Koning te zijn is zo groot, dat hy alleenlijk daar door be-taait. Deze vreemde glans, die hem omringt, verbergt hem, en onttrekt hem uit onz gezicht. Onze ogen be-zwijken en verbijsteren daar op, de-wijl zy van dit sterk licht vervult en afgeweert worden. De Romainsche Raat wees de prijs der welspreken-heit aan Tiberius toe. Hy weigerde de zelfde, vermits hy achtte dat hy geen gevoel van een oordeel moest hebben, dat zo weinig vry was, schoon hy warelijk zodanig had ge-weest.

Tiberius weigert de prijs der welsprekenheit, en daarom.

Gelijk men in alle voordeelen van eer voor hen wijkt, zo versterkt en bevestigt men ook de gebreken en zonden, die zy hebben, niet alleen-lijk door goetkeuring, maar ook door navolging. Alle de volgers van Alexander droegen, gelijk hy, hun hoofd een weinig op de zijde. Diony-sius vleiders stieten, in zijn tegen-woordigheid, tegen malkander, en wierpen 't geen, dat voor hun voeten quam, om verre, om daar mee te ken-nen te geven dat zy zo stikziende wa-ren, als hy. Het scheufel heeft som-tijts ook tot aanprijzing en gunst ge-dient. Ik heb de doofheit zelve in achtig gezien; en om dat de meester zijn gemalin haatte, zo heeft Plurarchus de hovelingen hun gemalonen, die zy lief hadden, zien verstopen. Dat meer is, men heeft de hoerery, en alle ongebondenheit daar door in achtig gezien; gelijk ook d'ongetrou-

Gebreken der Konin-gen ge-sterkt, met hen na te volgen.

Voorbeel-den daar af.

heit, de lasteringen, en de wreetheit; even als de kettery, 't waangeloof, d'ongodsdienstigheid, de weekheit, en noch erger, zo 'er erger is; volgens een noch gevaarlijker voorbeeld als dat van Mythridates vloeders, die, om dat hun meester naar d'eer van een goed geneesmeester trachtte, hun leden voor hem bloot hielden, op dat hy daar in zou snijden en kerven. Want deze anderen leden dat hun zieleen noch teerder en edelder deel, gebrant en gekerst wierd.

Maar om ter plaats, daar ik begonnen heb, t'vindigen, toen de Karzer Adrianus tegen Favorinus, om d'uitlegging van enig woord, wistte, gaf deze Wijsbegeerte wel haast de ver-

winning aan hem over; en toen zijn vrienden daar over tegen hem klaagden, zeide hy, tot hen: zeker, gy beuzelt. Zoud gy wel willen dat hy niet wetiger was, als ik, hy, die over dartig legioenen gebied? Augustus schreef gedichten tegen Adianus Pollio: en ik, zeide Pollio, zwijg. 't Is geen wijsheit, om strijt tegen de geen te schrijven, die verwijzen kan. Zeker, hy had 'er reden toe. Want Dionysius, om dat hy Filoxenus niet in gedichten, en Plato niet in redenering gelijk kon zijn, verwees d'een tot de steenputten, en zond d'ander naar 't eiland Egina, om daar tot slaaf verkocht te worden.

Woede van Dionysius hier over.

Van de Kunst van samen te spreken.

Achtste H O O F T D E E L.

Eerste Afdeling.

Tot welk einde de verwijzing in 't gerecht gebruikt. Onderwijs door krijdsge dingen, door Katvos voorbeeld bevestigt. Zoetigheid van de samenspraak, die wachtiger is, dan d'oeffening in de boeken. Voor de Grotten te Zwitsen zeer lastig. De beuzelachtigste gevoelens enigzins verdragelijk. Met d'een zonde te wijden valt men dikwijls in d'ander. Tegenspraak van oordeelen in samenspraken niet te verwerpen. De spraak en gedachten moeten te samen gaan. De waarheit behoort d'oorzaak van onze geschillen te zijn. Verlof in de bestraffing dienlig, om de vryheit van te berichten niet uit te bliffchen. Sokrates bezadigheit in de tegenspraak. De verwinnung op zich zelf de wakerste. Op wat wijze men behoort te wistreedenen. Uitspating daar in.

Verwijzing t
van 't ge-
recht tot
welk einde
gebruikt.

een gewoonte van onze
gerecht, anigen, tot waar-
schouwing der anderen, te
verwijzen. Men te ver-

wijzen om dat zy misdaan hebben;
die zou beestachtigheid zijn, gelijk
Plato zegt; want het geen, dat ge-
daan is, kan niet weer ontdaan wor-
den:

den: maar dit geschied op dat ny niet weêr zouden missen, of op dat men 't voorbeeld van hun misdrijf zou vlieden. Men verbetert niet de geen, die men hangt; maar men verbetert d'anderen door hem. Ik doe desgelijks. Mijn dolingen zijn nu natuurlijk, onverbeterlijk, en ongeneeslijk. Maar ik zal misschien dat voordeel, 't welk d'eerlijke lieden aan 't gemeen bevorderen, met zich te doen oavolgen, bevorderen, met my te doen mijden.

Horat. Saty.
vot. lib. 1.
Sat. 4.

*Nonne vides, Albi ut malè vivat fili-
lius, utque
Barrus inops? magnum documentum,
ne patriam rem
Perdere quis velit. a*

Als ik mijn onvolmaaktheden openbaar maak, en beschuldig, zo zal iemand leren hen te vrezen. De delen, die ik meest in my acht, trekken meer eer van my te beschuldigen, dan van my aan te prijzen. Zie daar waarom ik 'er weêr opval, en my 'er meermaals aan hou. Maar als 't gezegt is, men spreekt nooit van zich, zonder schade te lijden. D' eige veroordeelingen worden altijd geloof, en 't lof niet.

Onderwijs
door strij-
dige dingen.

Daar kan iemand van mijn aart en natuur zijn, die my meer door strijdigheid, dan door gelijkheit, meer door vlieding, dan door navolging, onderwijft. Op dusdanige onderwijzing heeft d' oude Kato zijn opzicht, als hy zegt, dat de Wijzen meer van de zotten, dan de zotten van de Wijzen te leren hebben; en ook deze oude Lierspeelder, van de welk Pausanias verhaalt dat hy gewent was zijn leerlingen te dwingen een quaad

a Ziet gy mist dat Albus zoon qualijk leeft? en dat Barrus arm is? een grote overtuiging van dat niemant de goediten zijner ouders deurbrengen moet.

(speelder, die tegeu zijnt over waonde, te gaan horen, daar zy leerden zijn wanflanken, en valche maten te haten. D' afschrik van de wreetheit drukt de goeditierentheit dieper in my in, dan enig voorbeeld van goeditierentheit zou konnen doen. Een goed schuldrager herstelt my niet zo zeer in mijn staat, als een plaetbezorger, of Vensciaan te paer; en een quade gewoonte van spreken verbetert meer de mijne, dan de goede. Het dwaas gelast van een ander verwittigt en onderricht my dagelijks. Het geen, dat sleete, tref meer, en wekt beten op, dan 't geen, dat aangenaam is. Deze tijt is bequaam om ons met achterwaarts te deizen te verbeteren, meer door ongelijkheit, dan door gelijkheit, meer door verscheidenheit, dan door overeenkoming. Ik, weinig door de goede voorbeelden geleert, gebruik de quaden, van de welken de les gemeen is. Ik heb gepoogt my zo aangenaam te maken, als ik 'er gesmeeliken en lastigen zag; zo vast en bestandig, als ik zwakken zag; zo goet, als ik 'er bozen zag. Maar ik stelde my onverwinnelijke maten voor.

De vruchtbaarste en natuerlijkste oefening van onze geest is, naar mijn oordeel, de samspraak. Ik vind het gebruik daar af zoeter, dan van enige andere doening onzes levens. En dit is de reden, om de welke ik, gelijk ik geloof, zo ik nu verkiezen moest, liever zou toestemmen het gezicht, dan 't gehoor, of de spraak, te verliezen. D' Atheners, en ook de Romainen hielden deze oefening in hun hoge scholen in hoge eeren achtzig. D' Italianen bshouden noch in onze tijt enige speuren en merkteekenen daer af, tot hun groot voordeel; gelijk men ziet door de verge-

Zoetigheit
van de sams-
spraak.

lijking van onze met hun verstand. D'oeffening der boeken is een zwakke en quijnende beweging, die niet verwarmt; in plaats dat de samenpraak gezamentlijk leert en oeffent. Indien ik met een sterke ziel, en met een felle worstelaar te doen heb, hy past my de lendenen en nijpt my ter rechte en sinke zijde; zijn verbeeldingen maken de mijnen gaande. De krijgslieft, d'eer, en de nijt drijven my, en verheffen my boven my zelf. D'eenheit is een geheel lastige hoedanigheid in de samenpraak. Maar gelijk onze geest door de gemeenschap der wakkere en geregelde geesten gesterkt word, zo kan men niet uitspreken hoe veel hy door de gedurige gemeenschap en ommevang, die wy met de zwakke en nederige geesten hebben, verliest en verbaftert. Daar is geen besmetting, die zich zo verspreid, als deze. Ik weet door ervarentheit genosch hoe veel d'elie daar afgeld. Ik schiep vermaak in twistredenen, en te zamen te kouten; maar met weinig menschen, en voor my. Want tot een schoufel aan de Groten te dienen, en uit krijgslieft op zijn geest en gesnap te pochen; ik bevind dat dit een quaad ambacht voor een eerlijk man is. De zotheid is een quade hoedanigheid; maar haar niet te konnen verdragen, en spijt daar af te hebben, en beschaamt daar over te worden, gelijk 't met my gebeurt, dit is zekere ziekte, die in lastigheid weinig voor de zotheid wijkt; en in dien ik heden de mijne wil beschuldigen, ik tred met grote vrymoedigheid en gemak ingesprek en twistredening; om dat de waan d'zarde in my zeer onbequaam vind om daar deur te boren, en diepe wortelen daar in tetschieten. Geen voorstellin-

gen maken my verbaaft, geen geloof querst my, hoe strijdig het ook tegen 't mijne is. Daar is geen zo beuzelachtige en sporeloze verbeelding, of zy schijnt my welvoeghelijk op de voortbrenging van de menschelijke geest. Wy, die onz oordeel van 't recht van vonnis te wijzen beroyen, aanschouwen zachtelijk de verscheidene gevoelens; en zo wy 'er onz oordeel niet toe geven, wy lenen 'er lichtelijk 't oor toe. Daar 't een bekken van de schaal geheel ydel is, laat ik 't ander onder de dromen van een oud besje zwieren. My dunkt dat ik te veronfschuldigen ben, zo ik 't oneeven getal eerder aanneem, en de donderdag liever dan de vrydag; zo ik liever de twaalfde of veertiende, dan de dertiende, aan tafel wil zijn; zo ik, als ik reis, liever wil dat een haas ter zijden van de weg langs, dan dwars daar over loopt; en zo ik eerder de sinke, dan de rechte voet uitssteek, om de schoen daar aan te doen.

Alle zodanige revelerijen, die omtrent ons in achtung zijn, verdienen ten minsten dat men hen hoort. Wat my aangaat, zy nemen alleenlijk d'ydelheit mee: maar dat zy haar meeneemen. De gemene en gevallige dingen, iets anders dan niets in de natuur, zijn ook in gewicht en achtung; en de geen, die zich niet dus verre laat voeren, valt misschien in de zonde van hardnekkigheid, om die van 't waangelooft te schuwen. De tegensprekingen der oordeelen dan quetsen en ontroeren my niet; zy wekken my alleenlijk op, en oeffenen my. Wy vlieden de berisping; en men behoort 'er voor te verschijnen, en zich te vertonen, bezonderlijk als zy volgens zekere wijze van samenpraak, en niet van meesterschap kooimt.

Samen-
spraak
machtelger
dan d'oeffening
in de
boeken.

De beuzel-
achtighe
gevoelens
enigfins ver-
dragelijk.

Gezwets
voor de
Groten een
lastig am-
bacht.

Met d'een
zonde te
mijden valt
men som-
tijts ind'an-
der.

Tegen-
spraak van
oordeelen
in samen-
sprekingen
aan te do-
men.

komt. In yder tegenstelling merkt men niet op of zy gerechtigt is; maar hoe men met recht of onrecht zich daar af ontfaan zal: in plaats van dat wy d'armen daar naar behoorden uit te strekken, steken wy hen de klauwen toe. Ik zoulijden dat ik straffelijk door mijn vrienden overgehaalt wierd. Gy zijt een zot; gy revelt.

De spraak en de gedachten moeten te zamen gaan.

Ik heb gaerne onder de schrandere mannen, dat men zich onbeschroomdelyk uitdrukt, en dat de woorden zich zo wjst, als de gedachten, uittrekken.

Wy moeten 't gehoor versterken, en dat tegen deze tederheit van de plichtpleegige klank der woorden verharden. Ik hou veel van een sterke en mannelijke gemeenzaamheit en gezelligheit; een vrientschap, die vermaak scheidt in de scherpeheit en wakkerheit van haar samenhandel, gelijk de min in de beten, en bloedige

Een krakkeelge vrientschap sterk en mannelijk.

krabbeijen. Zy is niet krachtig en edelmoedig genoeg, zo zy niet krakkeelig is, zo zy beschaaft en kunstlig is, en zo zy de stoort, en haar gedwongen

Glees. de Fe. lib. 1.

gegangen vreesft. Want men kan niet zonder berisping twisfreedenen. Als men my tegenstreeft, zo wekt men mijn opmerking, niet mijn gramschap op. Ik nader de geen, die my tegen

De waarheit behoort d'oorzaak van onze geschillen te zijn.

spreekt, en my onderwijst. D'oorzaak van de waarheit behoorde aan beide de gemene oorzaak te zijn. Wat zal hy antwoorden? De harts

tocht van de gramschap heeft alreë zijn oordeel geroffen; en d'ontfeitenis heeft het zelfde ingenomen, eer de reden daar plaats gekregen heeft.

Schade van onze driffen zou ons doen opmerken.

Het zou nut zijn dat men op d'uitspraak onzer geschillen wedde, dat 'er een stoffelijk bewijs van onz verlies was; op dat wy 'er op merkten, en dat mijn knecht tegen my kon zeggen: In 't voorgaande jaar heeft het u, tot twintig malen, hondert kro-

nen gekoft dat gy onkundig en hardnekkig waart. Ik vier en eer de waarheit, in wiens handen ik haar ook vind. Ik geef my gewilliglyk en blijgeestiglyk aan haar over. Ik reik haar mijn verwonne wapenen toe van verre, als ik haar zie aankomen. Ik scheidt vermaak in berispt te worden, zo men niet met een al te heersachtig gelaat daar toe komt. Ik schik my naar de beschuldigers, dikwijls meer door reden van heusheit, dan door reden van verbetering, dewijl ik, door de gemakkelijcheit van te wijken, en toe te geven, de vryheit van my te verwittegen, en te berichten wil believen en voeden. Men kan echter zeer zwarelyk de menschen van mijn tijt daar toe brengen. Zy hebben niet de moed van te berispen, om dat zy geen moed hebben om de berisping te verdragen; en zy spreken alrijt met veinzing in malkanders tegenwoordigheit. Ik scheidt zo groot vermaak in geoordeelt en bekent te zijn, dat het my als niet verschildt op welk der twee wijzen ik het ben. Mijn inbeelding spreekt zich zelve zo dikwijls tegen, en veroordeelt my, dat het my niet verschildt of 't een ander doet; inzonderheit dewijl ik aan zijn berisping niet meer gezach en achtbaarheit geef, dan ik zelf wil. Maar ik geraak overhoop met de geen, die zich zo hoogmoedig toont, gelijk ik een ken, die zijn bericht beklagt, zo hy 'er niet in geloofst word, en die 't voor smaakt opneemt, zo men niet poogt hem na te volgen.

Toegeeving in de berisping, dienstig, om de vryheit van berichten niet te bliffchen.

Dat Sokrates alrijt de tegensprekingen, die men tegen zijn redenen bybracht, allachende opnam; men zou zeggen mogen dat zijn kracht d'oorzaak daar af was, en dat, dewijl, het voordeel zekerlyk aan zijn zijde

Sokrates bezadichtheit in de tegenspraak

zou vallen. hy hen aannam als stoffe van nieuwe verwinning. Wy zien echter in tegendeel, dat 'er niets is, 't welk onz gevoel daar in zo teder maakt, als de waan van d' uitsteekentheit, en de verfmading van de tegenstrever, en dat het naar reden eerder aan de zwakke past de tegenstellingen, die hem weêr te recht helpen, in dank aan te nemen. Warelijk, ik zoek meer d' ommegang met de genen, die my toefnauwen, dan van de genen, die my vrezzen. Met lieden, die over ons verwondert zijn, en voor ons opruimen; te doen hebben, is een wrang en hinderlijk vermaak. Antisthenes beval aan zijn kinderen, dat zy nooit aan iemand dank zouden weten, die hen prees. Ik gevoel my trotser op de verwinning, die ik op my zelf behaal, als ik, zelfs in de hitte van de strijt, my onder de kracht der reden van mijn tegenstrever doe buigen, dan ik aan my dank weêr over de verwinning, die ik, door zijn zwakheit, op hem behaal. Einde-lijk, ik ontfang, en belijd alderhande treffingen, die rechtstreeks aankomen, hoe zwak zy ook zijn: maar ik ben al t'ongeduldig tegen de genen, die buiten alle ordening en gestalte gegeven worden. Ik bekreun my weinig met de stoffe; de gevoe-

lens zijn my een; en de verwinning van 't onderwerp byna onverschillende. Ik zal een gehele dag lang vreedfamelijk twistredenen, zo de twist met ordening beleid word. Ik begeer niet zo zeer de kracht en scherpsinnigheid, als d'ordering: maar die ordening, de welke men dagelijks in de krakkeelen der harders, en der winkeljongens ziet, en nooit onder ons. Indien zy uitspatten, 't is tot onheusheit, gelijk ook wy: maar hun ontsteltenis en ongedult doet hen niet van hun stelregel afdwalen. Hun reden volgt alijt hun redenering. Indien zy malkander voorkomen, ten minsten verstaan zy elkander, zo zy malkander niet vertrouwen. Men antwoordt alijt al te wel voor my, zo men op 't geen, dat ik zeg, antwoordt. Maar als de twistredening op de hol is, en buiten de regel gaat, zo verlaat ik de zaak, en houd my aan de vorm, zelfs met heftigheid en onbescheit, en verval tot zekere koppige, boosaardige en heerschachtige wijze van krakkeelen, daar over ik namaals van schaamte bloezen moet. Met een dwaas ter goede trouw te handelen is onmogelijk. Niet alleenlijk mijn oordeel, maar ook mijn geweten bederft in de hant van zulk een geweldig meester.

Hoedanig men behoort te twistredenen.

De verwinning op zich zelf de zekerste.

Uitspating in 't twistredenen.

Tweede Afdeeling.

Aart en natuur van onze twistredeningen. Verzwakking van 't vertrouwen op de kunsten door dusdanige twistredeningen. Waanwijzen by de guigbelaars geleken. De hardnekkigheid in de zonden lastig en onverdragelijk. Ongedult in alles zondig. Men moet in alles op zich zelf lessen. Onze onvoorzichtigheit in de gebreken der anderen te versoegen. Plicht der liefde. De straf moet aan zich zelf eerst begomen worden.

Aart en natuur van **O**nze twistredenen behoren ver boden en gestraft te worden, ge-

lijk andere misdaden, die men met onze twistredenen. Wat zonde waken

ken en hopen zy niet op, dewijl zy altijt door de gramfchap beftiert en geboden worden? Wy vervallen tot vijantfchap, eerftelijk tegen de redenen, en daar na tegen de menfchen. Wy leren niet te twiftredenen, dan om tegen te fpreken; en dewijl yder tegenfpreekt, en tegengesproken word, zo gebeurt hier door dat de vrucht van 't twiftredenen is, de waarheit te verliezen, en te vernietigen. Indezer voegen verbied Plato, in zijn gemene Staat, deze oefening aan de wanfchikkelijke en wanhebbelijke menfchen. Waarom begeeft gy u, om dit te doen, op de weg van 't geen te zoeken, 't welk is, met het geen, dat noch treê noch gang heeft, die deugt? Men doet geen onrecht aan 't onderwerp, als men 't verlaat, om dat men middel ziet om het te handelen: ik zeg geen fchoolfche en kunftige middel; maar naturelijke middel van een gezom verftant. Wat zal 't eindelijk zijn? D'een gaat ooftwaarts, en d'ander weftwaarts. Zy verliezen 't voornamfte, en verwijderen 't in 't gedrang der toevallen. Na verloop van een uur gedrais weten zy niet wat zy zoeken: d'een is om hoog, d'ander om laag, en de darden ter zijden. Die houd zich aan een woort, aan een gelijkenis; een ander gevoelt niet langer wat men tegen hem inbrengt; zo belemmert is hy in zijn loop, en meent dat hy zich zelf, en niet u volgt. Een ander, zwak van lendenen zijnde, vreeft en weigert alles, en mengt en verwacht van 't begin af de redenen onder malkander, of betoont zich, in 't krachtigfte van 't gefchil, hardnekkig in alles, oor een fpijtige onkunde, met gantschelijk te zwijgen, en trekt aan zich een verwaande verâchtning, of een verkeerde zedige vlucht van te guftribbeling. Deze, zo hy flechs

ftaat, geeft 'er niet om hoe zeer hy zich ontdekt. Een ander telt zijn woorden, en weegt hen voor redenen. Een ander befteed 'er niet toe, dan 't voordeel van zijn ftem, en van zijn long. Zie daar een, die tegen zich zelf beftuit; en deze, die u met voorredenen en onnutte buitenfprongen verdooft. Een ander wapent zich met loutere lafteringen, en tracht naar een Duitfche twift, om zich van de gezelligheit en fâmenfpraak van een geest, die de zijne parft, t'ontfleen. Deze lefte ziet niets in de reden; maar hy houd u op de redenkunftige beftuïtingen van zijn bewijsredenen, en op de vormen van zijn kunft belegert.

Nu, wie geraakt niet in wantrouwen van de wetenfchappen, en wie is niet in twijffel of men, in de behoefte des levens, enige vaste vrucht daar uit kan trekken, als men het gebruik, dat wy 'er af hebben, aantmerkt? *Letteren, die niess genezen.* Wie heeft verftant in de Redenkunft geleert? Waar zijn deze fchone beftoften? *noch tot bestr te leven, noch tot gemakkelijker te redeneren.* Ziet men meer brabbeling in 't geklap der vertoogdoenders, dan in d'openbare twiftredeningen der menfchen van deze belijdenis? Ik zou liever willen dat mijn zoon in de herbergen leerde fpreken, dan in de fcholen der fprekery. Heb een meester in de kunften, en fpreek met hem. Doet hy ons niet deze kunftige uitfteekentheit gevoelen? en verrukt hy niet de wijven en ongeleerden; gelijk wy zijn, door de verwondering van de beftandigheit zijner ordenen, en der fchoonheit van zijn ordening? Heerscht hy niet over ons, en overreed hy ons niet naar zijn believen? Waarom mengt een man, die zo groot voordeel in de

Verwaking van 't vertrouwen op de kunften door dusdanige twiftredeningen.

ftoffe,

Schijn be-
riegt.

De waan-
wijzen by de
guighelaars
geleken.

Wetenschap
wat zy is.

stofte, en in 't beleit heeft, de lasteringen 't onbescheit, en de razerny in zijn scherming? Hy doe zijn kaproen, en zijn kleet, en zijn Latyn af; hy tref onze oren niet met Aristoteles geheel zuiver en raau: men zal hem voor een onder ons, of voor noch erger nemen. My dunkt dat het met deze inwikkeling, en aanlaffing van taal gaat, daar door zy ons parssen, gelijk het met de guighelaars gaat: hun gezwintheit bestrijd en overweldigt onze zinnen, maar verwaggelt geensins onz geloof: behalven deze guighelary doen zy niets, dat niet gemeen en gering is. Zy, om meer geleert te wezen, zijn niet minder spooreloos. Ik bemin en eer de wetenschap zo zeer, als de genen, die haar hebben; en zy is, in haar waar gebruik, d'edelste en machtigste winst, die de menschen kunnen bekomen. Maar onder de genen, (en daar is een ontelrijk getal van diergelijk slach) die hun gantsche genoechzaamheit en waarde daar af oprechten, die hun verstant tot hun geheugenis gedragen, en, *zich onder eens anders schaduw verschuilen*, niets, dan door het boek, vermogen, haat ik hem, zo ik 't dar zeggen, een weinig meer, dan de beestachtigheit zelve. In mijn lant, en in mijn tijt verbeteret de lering genoech de beurfsin, geensins de zielen. Indien zy hen stomp en plomp vind, zy overlaad en verstikt hen, als een ruwe en wanschikkelijke last. Indien zy hen dun vind, zy zuivert en leegt hen gemenelyk, en verdunt en verheldert hen tot aan d'ydelheit. 't Is een ding van byna onverschillende hoedanigheit, een zeer nutte toegang of een welgebore ziel, en hinderlyk en schadelijk in een ander ziel; of liever een ding van zeer kostelyk gebruik, dat zich niet voor een geringe prijs

lant bezitten; in d' een hant een rijks-
staf, en in d' ander een gekskap.

Maar laat ons voortgaan. Wat groter verwinning verwacht gy, als aan uw vijant te kennen te geven, dat hy u niet overwinnen kan? Als gy voordeel met uw voorstel verkrijgt; 't is de waarheit, die wint; als gy voordeel met d' ordening en 't beleit bekoomt; gy zijt het, die wint. My dunkt dat in Plato en Xenofon Sokrates meer twistredent tot voorstant der twistreedenaars, dan van de twistreedening, en om Enthydemus en Protagoras meer in de kennis van hun eige wanvoegbelykheit, dan in die van hun kunst, t' onderwijzen. Hy vat d' eerste stofte aan, als de geen, die een nutter einde voorheeft, dan van haar te verklaren, te weten de geesten, die hy aanvangt te handelen en t' oeffenen, te verklaren. De beweging en jacht behoort eigentlijk tot onz ampt. Wy zijn niet te verontschuldigen, zo wy haar qualijk en wanschikkelijk beleiden: in de vangst te missen is iets anders. Want wy zijn geboren tot de waarheit na te speuren; de zelfde te bezitten behoort aan een groter macht. Zy is niet, gelijk Demokritus zeide, in d' afgront verborgen, maar eerder tot een onëindige hoogte in de goddelijke kennis verheven. De werrelt is niets, dan een school van onderzoek. 't Is niet wie daar in zal komen; maar wie 'er de treffelykste lopen zal doen. De geen, die de waarheit zegt, kan zo wel de zot spelen, als de geen, die leugen spreekt; want wy staan op de wijze, niet op de stofte van zeggen. Mijn aart is, zo zeer op de vorm, als op de zelfstandigheit, te zien; zo zeer op de voorspraak, als op 't geding; gelijk Alcibiades zeide dat men doen zou. Ik ben dagelyks bezich

Wijze van
twistreedenaars van So-
krates in
Plato en
Xenofon.

De waan-
heit hoog
verheven.

De werrelt
een school
van onder-
zoek.

Waarom naar de gemeenschap van Schrandere verdufen te trachten.

De hardnekkigheid in de zonden lastig en onverdragelijk

bezicht met lezen in de Schrijvers, zonder bekreuning van hun wetenschap; en ik zoek naar hun gebruik niet naar hun onderwerp: evengelijk ik naar de gemeenschap van enig vermaart verstant tracht, niet op dat het my onderwijzen, maar op dat ik het kennen, en, het zelfde kennende, navolgen zou, zo het zulks waerdig is. Yder mensch kan waarheit spreken; maar weinig menschengeregeldelijk, voorzichtiglijk en bequamelijk. Dieshalven, de valsheit, die uit onkunde spruit, quest my niet; maar wel de wanvoeghelijkheit. Ik heb veel handelingen, die my nut waren, afgebroken, uit oorzaak van d'ongerijmtheit der gener, met de welken ik handelde. Ik word niet eenmaal in 't jaar over de mislagen der gener bewogen, over de welken ik macht heb: maar wat de beesteljkheit en hardnekkigkeit van hun redenen, verönschuldigungen en verdedigungen aangaat, die ezelüchtig en beesteljk zijn, wy stoten ons dagelijks daar aan. Zy verstaan niet wat 'er gezegt word, noch waarom dat het gezegt word; en antwoorden opeen zelfde wijze: dit is om tot wanhoop uir te barsten. Ik gevoel mijn hoofft niet ruweljk stoten, dan door een ander hoofft. Ik verdraag eerder met de zonde mijner huisgenoten, dan met hun roekeloosheit, lastigkeit en zotheit. Dat zy minder doen, zo zy slechts bequaam om te doen zijn. Men leeft op hoop van hun wil te verwarmen, en aan te steken: maar van een blok heeft men niets, dat deugt, te verhoppen, noch te genieten.

Wat dan, zo ik de dingen anders meen, dan zy zijn? Het kan wezen: en dieshalven beschuldig ik mijn ongedult, en acht voorêerst dat het zo

Ongedult is alles zondig.

wel in de geen, die gelijk, als in de geen, die ongelijk heett, zondig is. Want een gebruik, dat van 't uwe verscheiden is, niet te konnen verdragen, is altijt een dwinglandige selheit; en daar by is 'er warelijk geen groter, bestandiger en verkeerder dwaasheit, dan zich over de dwaasheden des werrelts te steuren, en te vergrammen, dewijl zy ons tegen ons zelve aankant. Deze Wijsbergerige van de verlede tijt zou nooit stoffe tot zijn gemeen gebrek gehad hebben, zo lang hy zich zelf aangemerkt had. Mison, een der zeven Wijzen, van Tymons en Demokritus aart zijnde, toen hy gevraagd wierd waarom hy alleen lachte, antwoordde; om dat ik alleen lach. Hoe veel zothenen, zeg ik, beantwoord ik alle dagen, volgens mijn eige gevoel? en hoe veel meer dan naar dat van anderen? Indien ik daar over op mijn lippen bijt, wat zullen d'anderen daar over doen? Kort; men moet by de levendigen leven, en de beek onder de brug laten deurlopen, zonder ons daar met te bekreunen, of ten minsten zonder daar over ontstelt te worden. Zeker, waarom bejegenen wy, zonder ons te bewegen, iemant, diens lighaam bochtig en krom is, en konnen niet de bejegening van een wanvoeghelijke geest lijden, zonder daar over te vergrammen? Deze zondige heftigkeit schort meer aan d'oordeelder, dan aan 't misdrijf. Laat ons altijt deze spreuk van Plato in de mont hebben: 't Geen ik onge-zont bevind, is 't niet om dat ik zelf niet gezont ben? Ben ik zelf niet schuldig? Kan mijn bericht niet tegen my zelf gekeert worden? Een wijze en goddelijke reden, de welken d'algemene doring der menschen tref. Niet alleenlijk de verwijtingen, die

Men moet zich niet over anderen verkeuren.

Wy moeten in alles op ons zelve letten.

K k k k k

wy

wy tegen malkander doen, maar ook onzeredenen, bewijzen, stoffen en redensrijden konnen gemenelijk tegen ons gekeert worden, en doden ons met onze eige wapenen. D' aaldrtheit heeft hier af destige voorbeelden aan my nagelaten. Dit was vernuftiglijk, en bequamelijk van de geen gezegt, die het vond.

Erasm. in Adag. Stercus cuique suum bene olet. a

Onze onvoorzichtigheit in de gebreken der anderen te verfoejen. Onze ogen zien niet achterwaarts. Wy spotten hondert malen in yder dag met ons zelven in 't stuk van onze gebuur, en verfoejen in anderen de gebreken, die veel klarelijker in ons zijn; en wy verwonderen ons daar over met een wonderlijke onbeschaamtheit en onvoorzichtigheit. Ik zag noch gister een verstandig man, die zo aangenaemelijk, als rechtvaardiglijk met de wanschikkelijke handel van een ander spotte, de welk aan alle de werreft lastig valt met het verhaal van zijn afkoomst en huwelijk, die ruim half valsch zijn, (de genen vallen gaerne op zodanige dwaze redenen, die twijffelachtiger, en min zeker van staat zijn) en hy, zo hy zich zelf wel bezien had, zou zich niet minder onmatig en lastig bevonden hebben in het voorrecht van zijn gemalins geslacht overal te verkondigen, en te doen gelden. O lastige verwaantheit, daar mede vrou zich gewapent bevind, zelfs door de hant van haar gemaal! Indien hy 't Laryn verstaan had, hy zou gezegt moeten hebben:

a Aan yder ricks zijn stont wel.

Age si hec non insanit satis sua sponte, instiga. b *Terent. Andr. Act. 4. Sc. 2.*

Ik wil niet dat iemand zal beschuldigen, zo hy niet zuiver is; want dan zou niemant beschuldigen, zonder onzuiver te zijn, zelf in diergelijk gebrek: maar ik wil dat onz oordeel, een ander aantastende, van de welk dan gesproken word, ons niet van een inwendige en strenge rechtspreking verschonen zal. De plicht van liefde en medogogen is dat de geen, die niet een zonde uit zich zelf kan wechneemen, echter poogt een ander daar af t'ontlasten, daar de zelfde niet zo boosaardig en wederspannig is. My dunkt dat het niet wel past dat ik tot de geen, die my van mijn misdrijf vermaant, zeggen zou dat het zelfde ook in hem plaats heeft. Waar toe dat? De waarschuwing is altyt waar en nut. Indien wy een goede neus hadden zo zou onze vuilgheit ons altyt meer stinken, om dat zy d'onze is. Sokrates is van gevoelen, dat de geen, die zich zelf, zijn zoon, en een vreemdeling van enig gewelt en overlast schuldig bevond, eerst van zich zelf moest beginnen zich voor de verdoordeling van 't gerecht te vertonen, en, om zich te zuiveren, de bystant van de hant des beuls aanroepen; ten tweeden voor zijn zoon, en ten darden voor de vreemdeling. Indien dit bevel een weinig te hoog gaat, ten minsten behoort hy zich d'eerste tot de straffing van zijn eige geweten te vertonen.

b Wel aan, zo zy niet genoeg van zelfs raast, stook gy haar aan.

Plicht der liefde.

De straf moet van zich zelf eerst beginnen.

Darde Afdeeling.

De zinnen zijn d' eige Rechters van de mensch. In alle dingen is d' uitterlijke schijn groot van gewicht. Groot gezach van d' ervarenheit in de redeneringen. De Historieschrijvers te horen is nut en dienstig. Waardom men zo veel wanschikkelijken onder de geleerden vind. De Wijsbegeerte door de Makken gekrenkt. Stijlwijzen zeer voordelijk voor de Groten; voorbeelt hier af in Megabyfus. D' ampten meer door geluk, dan naar verdiensten gegeven. De raden niet naar d' uitgangen' oordeelen. Het geval vordert dikwijls de slechteste uitvoeringen. De raat der Vorsten in gezach te houden. De wijsheit zelve ten meestendeel van 't geval beleid. D' uitgangen zijn slechte getuigen van onze bequaamheit. Hoedanige eer en wijzing men aan de Vorsten verplicht is. Antisthenes berisping aan d' Atheners over hân quade verkiezing. Grote eerbewijzing aan de Koning van Mexiko.

De zinnen
d'eige rech-
ters van de
mensch.

Uitterlijke
schijn is
van groot
gewicht in
alle dingen.

DE zinnen zijn onze eige en eerste rechters, die de dingen niet, dan door d' uitterlijke toevallen, bevatten: en 't is geen wonder zo in alle de delen van de dienst onzer gezelligheit zulk een eeuwige en algemene vermenging van uitterlijke plechtelikheden en schijnbaarheden is; in voegen dar het beste en ernstigste deel der burgerlijke zaken daar in bestaat. Wy hebben altijt met de mensch te doen, welks aart en natuur wonderlijk lighamelijk is. De genen, die in de voorgaande jaren een oeffening van godsdienst, zo beschouwelijk en onsterffelijk hebben willen oprechten, behoeven zich niet te verwonderen, zo men zodanigen vind, die menen dat de zelfde tusschen onze vingeren wechgesnapt, en deurgedropen zijn, zo zy niet meer gelijk een merk, namen en werktuig van verschil en gedeeltheit, dan door zich zelve, plaats ons had: gelijk in 't gesprek de stemmigkeit; het kleet, en

de staat van de geen, die spreekt, dikwijls gezach en achtbaarheid aan ydele en wanschikkelijke redenen geeft. 't Is niet te vermoeden dat een Mijnheer, die zo gevolgt en ontzien is, niet enige andere bequaamheit, dan die van 't gemeen volk, zou hebben, en dat een man, aan de welk men zo veel ampten en bevelen geeft, en die zo stuurs en smadig is, niet snediger is dan deze andere, die hem van zo verre groet, en die van niemant gebruikt word. Niet alleenlijk de woorden, maar ook de trekken in 't aangezicht dezer lieden worden aangemerkt, en in rekening gebracht: yder is bezich om enige treffelijke en bondige verklaring daaraan te geven. Indien zy zich tot het gemeen gesprek vernederen, en indien men hen iets anders, dan toestemming en eerbiedigheit voorhoud, zy verpleeten u met het gezach van hun ervarentheit. Zy hebben gehoort, gezien, en gedaan; gy word met voorbeelden ondergedrukt. Ik

Groot ge-
zach van
d'ervarent-
heit in de
redenerin-
gen.

K k k k k 2   zou

zou gaerne tot hen willen zeggen, dat de vrucht van d'ervarenheit eens wondheelders niet het verhaal zijner uitwerkelen is, noch ook de geheugenis van dat hy vier, die de pest hadden, en drie gichtigen heeft genezen, zo hy uit dit gebruik geen middel weet te halen, om zijn verstant te vormen, en zo hy niet aan ons kan doen gevoelen dat hy daar door wijzer in d'oeffening van zijn kunst is geworden: gelijk men in een samenstemming van gespeel niet de luit, de klavecymbal, en de fluit, maar een gelijkkluidenheit in 't algemeen, de zamenhoping en vrucht van dit alles, hoort. Indien de reizen, en d'ampnen hen verbeterd hebben, het staat aan de voortbrenging van hun verstant zulks te doen blijken. 't Is niet genoeg dat zy d'ervarenissen tellen: men moet hen wegen, en in ordening schicken. Men moet hen overwegen en overhalen, om de redenen en besluitingen, die zy in zich hebben, daar uit te trekken. Daar waren nooit zo veel Historieschrijvers. 't Is altijd goet en nut hen te horen: want zy verschaffen, uit het pakhuis van hun geheugenis, altijd aan ons treffelijke en loffelike onderwijzingen: zeker, eengroot behulp voor onz leven. Maar wy zoeken dit niet voor deze tijt: wy zoeken of deze verhaalders en vergaderaars zelven loffelike zijn. Ik haat alderhande dwingelandy, zo in de spraak, als in de daat. Ik span my gaerne in tegen deze ydele omstandigheden, die door de zinnen onz oordeel bedriegen; en ik, deze bovengewone grootheden aanmerkende, heb bevonden dat zy ten hoogsten menschen zijn, gelijk d'anderen.

De Historieschrijvers te horen nut en dienlijk.

Journal, Saiz. 8.

Rarus enim ferme sensus communis in illa

Fortuna, a

Misschien acht men en bemerkte men hen minder, dan zy zijn: om dat zy meer aanvangen, en meer te voorschijn komen, passen zy niet tot het pak, dat zy opgenomen hebben. In de drager moet meer sterkheit en vermogen zijn, dan in de last. De geen, die zijn uitterste kracht noch niet aangeleegt heeft, geeft te vermoeden dat zijn kracht zich noch wijder uitstrekt, en dat hy noch niet tot het uitterste toebeproeft is. De geen, die onder de last bezwijkt, geeft zijn maat, en de zwakheit zijner schouders te kennen. Dit is d'oorzaak, om de welke men zo veel menschelijke zielen onder de geleerden, en meer daar, dan onder d'anderen, vind. Het zou met de goede huishouders, goede kooplieden, en goede ambachtslieden gedaan geweest hebben; hun natuurlijke wakkerheit zou naar deze maat besnoeit zijn geweest. De wetenschap is een zaak van groot gewicht: zy dalen daar onder. Hungroot gewicht. De wetenschap heeft niet kracht en handdeling genoeg, om deze rijke en machtige stoffe voor te doen, en te verspreiden. Zy vermag niets, dan in een sterke natuur. Nu, zy zijn zeer weinig. De zwakken, zegt Sokrates, krenken de waardigheit van de Wijsbegeerte, met haar te handelen. Zy blijkt onnut en gebrekkelijk, als zy qualijk gekast is. Zie daar hoe zy zich verderven en verlammen.

De wetenschap van gewicht.

De Wijsbegeerte door de zwakken gekrenkt.

Humani qualis simulator simius Glond. Exerc. 1.
Quem puer arridens, pretioso flamine serum

a Want in zodanig een staat is zelden een gemeen verstant.

Veta-

Velavit, nudisque nates ac terga reliquit,
Ludibrium mensis. a

't Is ook voor de genen, die ons bestieren, en over ons gebieden, en die de werrelt in hun handen hebben, niet genoeg dat zy met een gemeen verstant zijn begaaft, en 'tgeen te vermogen, 't welk in onze macht is. Zy zijn zeer verre beneden ons, zo zy niet zeer verre boven ons zijn. Gelyk zy meer beloven, zo zijn zy ook meer schuldig. En dieshalven is stilzwijgentheit voor hen niet alleenlijk een gelaat van eerbiedigheit en stemmigheit, maar ook dikwijs van voordeel en schranderheit. Want Megabyfus, Appelles in zijn winkel bezoekende, was lange tijt zonder iets te spreken. Maar toen hy van des meesters werken begon te redeneren, kreeg hy van hem deze ruwe berisping: zo lang gy zweegt, scheent gy iets groot, uit oorzaak van uw ketenen en pracht; maar dewijl men u heeft horen spreken, zo is 'er niemant in mijn winkel, ja zelfs mijn jongens, of zy verachten u. Deze heerlijke pracht, en deze grote staat lieten hem niet toe onkundig in een gemene onkunde te zijn, en wanvoeghelijk van de schilderkunst te spreken. Hy moest deze uitwendige en voorgewende bequaamheit verborgen gehouden hebben. Aan hoe veel dwaze zielen van mijn tijt heeft een koel en zwijgend gelaat de naam van voorzichtigheit en bequaamheit verkregen? De waardig-

a Gelyk de sim, een naaper van 't menschelijk aangezigt, die van een kind, uit vermaak, met kostelijke zijde is bekleed, en de billen en 't achterste bloot laat, om tot een spot van de tafel te dienen.

heden en d' ampten worden noorzakelijc meer door 't geval, dan door verdienste gegeven; en men heeft dikwijs onrecht dat men zulks aan de Koningen wil wijten. In tegendeel, 't is wonder dat zy 'er zo gelukkig in zijn, dewijl zy 'er zo weinig beleit in hebben.

Principis est virtus maxima, nosse suos. b

Want de natuur heeft aan hen geen gezicht gegeven, dat zich over zo veel volks kan uitrekken, om d' uitreekentheit daar af t' onderscheiden, en om onze borst te deurdringen, daar de kennis van onze wil, en van onze beste waarde gehuisvest is. Zy moeten ons bygissing, en by de taft uitkiezen; naar d'afkoomit, rijkdom, lering, en stem des volks: zeer zwakke bewijzen. De geen, die middel kon vinden om daar af naar gerechtigheit te kunnen oordeelen, en de menschen naar reden te verkiezen, zou met deze enige trek 'een volmaakte vorm van burgerlijke bestiering afrekken. Maar hy heeft deze grote zaak verricht, en afgedaan. Dit is wel iets zeggen; maar niet genoeg: want dit vonnis word met recht goet gekeurt, dat men de raden niet naar d' uitgangen moet oordeelen. De Karthagers straffen de quade raden van hun krijgsöversten, schoon zy door een gelukkige uitgang goet gemaakt wierden. Het Romainsche volk heeft dikwijs de zegepraal aan zeer grote en nutte verwinningen geweigert, om dat het beleit van de Velscheer niet met zijn geluk overeenquam. Men bespeurt gemenelijk in de doeningen des werrelts dat het geval, hebbende d' onverstandigen

b De grootste deuchs van een Vorst is, de zijnen te kennen.

Kkkkk 3

niet

Stilzwijgentheit zeer vorderlijk voor de Groten.

Voorbeeld in Megabyfus.

De raden moeten niet naar d' uitgang geoordeelt worden.

Met geval
gunstig aan
de flochtste
en onnozel-
ste uitvoe-
ringen.

Dit wijs kunnen maken, hen, tot spijt van de deucht, gelukkig heeft gemaakt, om aan ons te tonen hoe veel het in alles vermag, en hoe het vermaak scheidt in onze verwaantheit te vernederen. Het bemoeit zich gaerne met die uitvoeringen te begunstigen, daar in 't beleid zuiverlijker het zijne is. Men ziet dieshalven dagelijks dat d' eenvoudigsten oordeels ons zeer grote voorneemens, die gemeen, en die bezonder zijn, uitvoeren. En gelijk Cirannes de Periaan aan de ge:en antwoordde, die zich verwonderden van dat zijn zaken zo qualijk gelukten, dewijl zijn redenen zo wijs waren; dat hy alleen meester van zijn redenen was, maar 't geval meester van d' uitgangen zijner zaken: zo kunnen dezen ook, waar op een strijdige wijze, antwoorden; dat de dingen des werrelts ten meelendeel door hen zelve gedaan worden.

Virg. Aeneid. lib. 3.

Fata viam inveniunt. a

D' uitgang bekrachtigt dikwijls een zeer wanvoeghelijk beleid. Onze handel is byna niets dan fleur en gewoonte, en gemenelijker aanmerking van gebruik en voorbeeld, dan van reden. Ik, over de grootheit van de zaak verbaast, heb certijts de genen, die haar uitgevoert hadden, naar hun beweegreden en beleid gevraagd, en vond by hen niet dan gemene daden en berichtinge: en de gemeenste en gebruikelijksten zijn ook misschien de zekersten en gemakkelijksten in 't gebruik, ten minsten in 't oog. Indien dan de flochtste redenen de bequaamten zijn, zo passen ook de laegste en gemeenste best op de zaken. Om d' achtbaarheid van de raat der Koningen te bewaren is 't

a *Het noodlot vind een weg.*

Hoe de raat
der Vorsten
in gezach

niet nodig dat d' ongewijde menschen gehouden deel daar aan hebben, en dieper daar in zien, dan tot aan d' eerste afschieting. Hy moet zich in 't algemeen geeert en ontzien maken, die d' aachting daar af voeden wil. Mijn raadpleeging ontwerpt de stoffe een weinig, en aanmerkt haar ter loopen haar eerste aangezicht. Wat het voornaamste en krachtigste van 't werk aangaat, ik ben gewent het zelfde aan de hemel te bevelen.

Per mitte divos caetera. b

't Geluk en ongeluk zijn naar mijn oordeel, twee opperste machten. 't Is onvoorzichtigheit dat men acht dat de menschelijke voorzichtigheit de rol van 't geval vervullen en uitspeelen kan; en ydel is d' aanslag der gener, die men d' oorzaken en gevolgen t' omhelzen, en de voortgang van zijn bedrijf by de hant te leiden; en bovenal ydel in de beradingen des oorlogs. Daar was nooit meer omzichtigheit en voorzichtigheit in d' oorlog, als men somtijts onder ons ziet. Zou men vrez en onder weeg te vergaan, met zich tot de leste uitkoomst van dit spel te sparen? Dat meer is, ik zeg dat onze wijsheit zelve, en onze berading ten meestendeel het beleid van 't geval volgt. Mijn wil en redenering worden nu op d' een, en dan op d' andere wijze bewogen; en daar zijn veel van deze bewegingen, die zonder my bestiert worden. Mijn reden heeft dagelijkse en gevallen aandriften en voortuwingen;

*Ydelheit is
veel dingen.*

*De wijsheit
zelven ten
meestendeel
van 't geval
beleid.*

Versuntur species animorum, & pectora motus

Virg. Georg. lib. 1.

b *Beveel het overige aan de goden.*

Nunc

*Nunc alios, alios, dum nubila ventus
agbat,
Concipiunt. a*

Indien men aanmerkt wie in de steden de machtigsten zijn, en wie hun werk best doen, men zal gemenelijk bevinden dat dit de schrandersten nergens na zijn. 't Is den wijfjes, kinderen en ontzinnigen ten deel gevallen dat zy, zo wel als de bequaamste Vorsten, over grote Staten hebben geboden; en de grove lieden, zegt Thucydide, zy gemenelijk gelukkiger daar in, dan de scherpzinnigen. Wy eigenen d' uitwerkelen van hun geluk aan hun voorzichtigheit toe.

*-- Ut quisque fortuna vitur,
Ita praecellet, atque exinde sapere il-
lum omnes aetimus. b*

D'uitgangen
slechte ge-
uitgen van
onze waarde
Verkeerde
achting, die
men van de
mensch
heeft.

Ik zeg dieshalven, het ga hoe 't gaat, dat d'uitgangen magere geuigen van onze waarde en bequaamheit zijn. Nu, ik was van dit gevoelen, dat men slechts een man tot staat en waerdigheid verheven behoef te zien, schoon wy hem drie dagen te voren voor een ongeacht man hadden gekent, zo sluipt echter allengs een beelt van grootheid en bequaamheit in onze gevoelens, en wy beelden ons in dat hy, in sleep en achting toeneemende, ook in verdienste toeneemt. Wy oordeelen van hem niet naar zijn waarde, maar volgens de gewoonte der rekenpenningen, naar 't voorrecht van zijn staat. Indien de kans keert, en hy weêr onder de gemene hoop geraakt, zo vraagt yder met verwondering,

*a Alderhande gedierten veranderen.
Hun geesten vatten nu andere bewegingen,
dan toen de wint de wolken dreef.*

b Naar dat yder gelukkig is, daar naar munt hy uit; en wy alle zeggen dat hy naar deze maat wijs is.

wie hem zo hoog opgevoert had. 't hy't? zegt men. Wist hy niets anders, toen hy'er was? Zijn de Vorsten met zo weinig te vreden? Zeker wy waren in goede handen. Dit is een zaak, die ik dikwijls in mijn tijd gezien heb. Ja het momtuig der Groten, dat men in de roontheelspeelen vertoont, raakt ons ook enigzins, en bedriegt ons. 't Geen, dat ik zelf in de Koningen aanbid, is 't gedrang van hun aanbidders. Men is alle eer bewijzing en onderstelling aan hen verplicht, behalven die van 't verstant. Mijn reden is niet geöeffent engewent te buigen, en neder te knielen; maar mijn knieën. Melanthisius, gevraagt zijnde wat hem van Dionysius treurspel dacht, antwoordde: Ik heb 't niet gezien, zo duister is 't van taal. Het meeste deel der gener, die de redeneringen der Groten oordeelen, behoorde te zeggen: Ik heb zijn redenen niet verstaan, zo duister zijn zy van stemmigheid, grootheid en achtbaarheid. Antisthenes ried eens aan d' Atheners, dat zy bevelen zouden dat men hun ezels zo wel tot de landbou zou gebruiken, als hun paerden daar toe gebruikt wierden. Daar op aan hem geantwoort wierd, dat dit beeft niet tot zulk een dienst geboren was. 't Is al 't zelfde, zeyde hy weêr dit staat slechts aan uw bevel: want d'onkundigsten en onbequaamste menschen, die gy in de bevelen van uw oorlogen gebruikt, worden echter terstont waerdig daar toe, om dat gy'er hen toe gebrukt.

Waar toe dient het gebruik, en de gewoonte van zo veel volken, die de Koning, de welk zy onder hen gemaakt hebben, wijen, en niet vernoegt zijn met hem t'eren, zo zy hen niet aanbidden? De genen van Mexi-

Welke eer-
bewijzing
men aan de
Vorsten
verplicht is.

Antisthe-
nes beris-
ping aan
d' Atheners
over hun
quade ver-
kiezing.

ko

Grote
eerbewij-
zing der
volken aan
de Koning
van Mexiko.

ko darren hun Koning niet meer in 't aangezicht aanschouwen, na dat de plechtelikheden van zijn wijng voltrokken zijn; maar, als of zy hem, door zijn koninklijk ampt, tot god gemaakt hebben, doen hem, onder d'eden, die zy hem doen zweren, van hun wetten, godsdienst en vryheit te verdedigen, en dapper, rechtvaardigen goedertieren te zijn, ook met eed beloven, dat hy de zon haar

gewone loop zal doen houden, de wolken ter bequame tijt doen afdruppen, de stromen hun loop doen lopen, en d'aarde alle dingen, die voor zijn volk nootzakelijk zijn, doen voortbrengen. Ik ben gantschelijk tegen dit gemeen gebruik, en heb meer wantrouwen op de bequaamheit, als ik haar van groothert, en aanprijzing van 't volk verzelt zie.

Vierde Afdeling.

De waarneeming van bequaamheit van zeer groot belang. Waar op men in de koutingen heeft te letten. Middel om iemant in zijn redenen van 't spoor te brengen. Hoe men met de genen heeft te handelen, die enig werk in 't algemeen prijzen. Zwaarigheid in veel van een goed Schrijver 'oordeelen. Hoe men zal weten of iemant het treffelijke, dat hy voortbrengt, kent. De dwaazen ondankbaar aan hun hulpers. Krijgsvetogen onmachtig om strijdbaar te maken. Uitsverking van de voorzichtigheit en roekeloosheit. Hardnekkigheid en heftigheid een bewijs van beestelijcheit. Montaignes gebruik in de boerterijen. Bequame middel om iemants oordeel 't onderzoeken. Nutte boeken somtijts schandelijk voor hun maker. Dwaasheit van de boeken te verkorten. Al te grote weldaden maken afkeerig. Waar in een Schrijver 't achten, of niet 't achten is.

Van hoe
groot be-
lang de
waarne-
ming van
bequaam-
heit is.

WY moeten wel waarneemen van hoe groot belang het is op zijn uur te spreken, de bequame tijt te verkiezen, de redenering te sluiten, of hen van een meesterlijk gezach te veranderen; zich van eens anders tegenstelling te verdedigen door een beweging van 't hooft, een glimlach, of een zwijgen voor een vergadering, die van eerbiedigheid en onzacht siddert en beeft. Een man van gedrochtelijk geluk, zijn gevoelen in zekere geringe kouting sprekende,

die gantsch onbetamelijk aan zijn tafel gevoert wierd, begon even dus: Hy kan niet anders, dan een leugenaar, of een botmuil zijn, die anders zegt, dan enz. Ga dus voort als een Wijsbegerige, met de pook in de hant.

Zie hier een ander bericht, uit het welk ik grote nuttigheit trek; dat is dat in de twiltreedeningen en koutingen alle de woorden, die aan ons goet schijnen, niet terstont gebruikt moeten worden. De menschen zijn ten meestendeel rijk van een vreemde over.

overvloed. Het kan wel gebeuren, dat iemand een aangename streck, een goede antwoord, en spreuk heeft, en de zelfde voortbrengt, zonder de kracht daar af te kennen. Men heeft het geen, dat men leent, niet overal vast: 't welk men misschien met my zal kunnen bevestigen. Men moet 'er niet alrijt voor wijken, wat waarheit, of schoonheit daar in is. Men moet 'er met ernst tegen strijden, of achterwaarts deizen, onder schijn van zulks niet te verstaan, om van alle zijden te proeven op welke wijze dat in zijn voortbrenger geplaatst is. Het kan gebeuren dat wy ons zelven quetsen, en aan de slag behulpzaam zijn, meer dan zy in had. Ik heb 't andere tijden omkeeren en schampering in de nootzakelijkheid en parsing van de strijt gebruikt, die boven mijn voornemen en hoop afgeleid hebben. Ik gaf hen alleenlijk by 't getal; en men ontving hen by 't gewicht. Even gelijk ik, als ik tegen een wakker man twistreedden, behaagen schep in zijn besluitingen te verhaaften: ik beneem hem de moeite van zich te verklaren; ik poog zijn inbeelding, noch onvolmaakt, en in haar geboorte, te voorkomen: d'ordering en geschiktheit van zijn verstant verwittigt en dreigt my van verre.

Middel om iemand in zijn redenen van 't spoor te helpen.

Hoe men met de genen heeft te handelen, die enig werk in 't algemeen prijzen.

Wat d'anderen aangaat, ik doe recht anders; men moet niets, dan uit hun mont, verstaan, en niets voorönderstellen. Indien zy met algemene woorden oordeelen, dit is goet, en dat niet, en indien zy 't trefsen, zo bezie of 't geval ook voor hen trefst. Dat zy hun oordeel een weinig omschrijven, en intrekken, waarom, en waar door het zodanig is. Deze algemene oordeelen, die ik dus gemeen zie, zeggen niets. Dit zijn lie-

den, die een geheel volk te zamen, en overhoop groeten. De genen, die 'er ware kennen af hebben, groeten 't, en aanmerken 't by namen en bezonderlijk. Maar dit is een gevaarlijk bestaan. Ik heb meermaals, dan in toekomstende tijden, gezien dat de vernufften, die geen vaste groutvest hadden, de schranderen spelen willende met het pit en merg van de voortreffelijkheid in de lezing van enig werk aan te merken, hun verwondering op zuik een quade verkiezing vestten, dat zy, in plaats van de voortreffelijkheid des Schrijvers aan ons te tonen, hun eige onkunde aan ons bekent maken. Deze uitroeping is veilig, als zy een gebele zijde van 't papier uitgehoort hebben: zie daar, dat is treffelijk. Door deze middel bergen de schalken zich. Maar aan te vangen hem van naby, en met uitgedrukt en uitgekoze oordeel te volgen, te willen aanmerken waar door een goed Schrijver zich zelf overtreft, met zijn woorden, spreekwijzen, vindingen en verscheide deuchden d'een na d'ander te wegen; wijk van daar. *Men moet zien niet alleenlijk wat yder spreekt, maar ook wat yder gevoelt, en waaröm yder zulks gevoelt.*

Zwaarheit in nauwkeuriglijk van een goed Schrijver vooroordeelen.

Cicero. de Offic. lib. 1.

Ik hoor dagelijks zotten woorden spreken, die niets van de zot hebben: Zy zeggen iets goet. Laat ons nu her verstaan hoe verre zy 't kennen, en bezien waar aan zy 't houden. Wy helpen hen in deze treffelijke spreuk, en deze deftige reden te gebruiken, zonder dat zy 'er d'eigenaars af zijn; zy hebben haar slechts in bewaring; Zy zouden haar by geval, en blindeling te voorschijn gebracht hebben; wy brengen de zelfde by hen in achtting en gezach. Gy zijt aan hen behulpzaam. Waar toe dit? Zy weten 'er u geen dank af, en worden daar

Hoe men kennen zal of iemand her treffelijke kent, dat hy voortbrengt.

door noch wanhebbeliker. Help
 hen niet; laat hengaao. Zy zullen
 deze stoffe verhandelen als lieden, die
 vrezen dat zy de zaak zullen verbrod-
 den. Zy 'daren de stoffe niet van
 stant, noch lucht veranderen, noch
 haar veerder van 't licht stellen.
 Schud'er slechts een weinig aan; zy
 ontsnapt hen: zy zullen 't u gewon-
 nen geven, hoe schoo'spel zy ook
 hadden. Dit is heelijk geweer,
 maar 't heeft geen goed hecht. Hoe-
 dikwijls heb ik 'er d'ervarentheit aff
 gezien?

Ondank-
 baarheit
 der dwaazen
 aan hun
 helpers.

Maar indien gy hen begint te ver-
 klaren, en te bevestigen, zo vatten
 zy u terfont, en beroven u van dit
 voordeel uwer verklaring. Dit is 't,
 dat ik zeggen wilde; zie daar, dat is
 even mijn bevating; indien ik 't niet
 dus uitgedrukt heb, 't is 't gebrek van
 mijn tong. Al voort. Men moet de
 boosheit zelve gebruiken om deze
 trotsche beestigheid te bestraffen.
 De leerregel van Hegesias, dat men
 niet moet haten, noch beschuldigen,
 maar onderwijzen, heeft elders re-
 den. Maar hier is 't ongerechtigheit
 en onmenschelijkheid de geen, die
 niet behoeft, en die 'er minder om
 deugt, te helpen, en te recht te bren-
 gen. Ik schep behagen in hen noch
 dieper in 't slijk te laten zinken, en
 zich noch meer te verwarren, dan zy
 zijn, en zo diep, dat zy, zo 't moge-
 lijk is, eindelijk zich zelven kennen.
 De dwaasheit en onregeltheit van
 zinnen is met geen strek van bericht
 en waarschuwing te genezen. Wy
 konnen van deze verbetering eige-
 lijk het geen zeggen, 't welk Cyrus
 aan de geen antwoordde, die in d'
 ogenblik van d' aanvang eens veldslags
 hem parste zijn heir aan te manen;
 Dat de menschen door een goed ver-
 toog niet terfont moedig en strijd-

De dwaas-
 heit niet
 met waar-
 schuw-
 ing
 te genezen.

Vertogen
 omzachtig
 om de men-

baar worden; ja zo weinig, als men
 terfont een goed zangkunstenaar
 word, om dat men een goed gezang
 hoort. Dit zijn leerlingstukken, die
 te voren, door een lang en bestendig
 onderwijs, geleert moeten worden.
 Wy zijn deze vlijt aan d' onzen, en aan
 deze gedurigheid van onderwijs en
 onderrichting verplicht. Maar aan
 d' eerste, die ons voorkomt, te
 preken, en d'onkunde, of wanhebbe-
 lijkheit van de geen, die ons d' eerste
 ontmoet, te bestieren; dit is een ge-
 bruik, 't welk ik groot quaat toe wil.
 Ik doe 't zelden, zelfs in de redenen,
 die by my omgaan; en ik verlaat lie-
 ver alles, dan tot deze afgetrokke
 en meesterlijke onderwijzingen te
 komen. Mijn aart is zo weinig be-
 quaam om voor de geen, die 't van
 't begin afleiden, te spreken, als te
 schrijven. Maar in de dingen, die in
 't gemeen, of onder anderen gezegt
 worden, hoe valich en ongeijmak
 hen ook oordeel, ben ik nooit dwaas,
 noch met woorden, noch met teke-
 nen.

schen eer-
 stons strijd-
 baar te ma-
 ken.

Voorts, daar is niets, 't welk my
 in de dwaasheit zo versteurt, dan dat
 (daar in zy 't grootste vermaakschept)
 geen reden op een redelijke wijze aan
 haar behagen kan. 't Is een ramp,
 dat de voorzichtigheit u belet ver-
 noegt te zijn, en op u zelf te betrou-
 wen, en u altijd onverboegt en vrees-
 achtig wechzend; daar, in tegendeel,
 de hardnektigheid en roekeloosheit
 hun woorden my blijfchap en zeker-
 heit vervullen. Aan de wanvoeghe-
 lijksten paff het d' andere menfchen
 over de (thouder aan te zien), ter-
 wijl zy altijd vol roem en blijfchap uit
 de strijt wekeeren. Ja deze ver-
 waantheit van taal, en vrolijkheit van
 aangezicht maken dat zy 't deurgans
 by d' omstanders winnen, die ge-
 mene-

Voorzich-
 tigheid
 maakt be-
 schroomt,
 en roek-
 loosheit
 zekken

menelijk zwak zijn, en onmachtig om wel t'oordeelen; en de ware voordeelen t'onderscheiden. De hardnekkigheid, en de heftigheid in de waan zijn t'zekerste bewijs van beestelijkheid. Is'er niets zeker, vast, verstandelijk, beschouwig, ernstig, en stemmig, gelijk d'ezel? Komten wy, onder de naam van kouting en gemeenschap, niet de suedige en afgebroke zinspreuken mengende, die de vrolijkheit en gemeenzaamheit onder de vrienden invoert, terwijl zy op een aangename en krachtige wijze met makander tuilen en boerten? een oeffening, tot de welke mijn naturelijke vrolijkheit my bequaamheit genoeg maakt; en indien zy niet zo ernstig en ingespannen is, als deze andere oeffening, van de welke ik terstont gesproken heb, zy is niet minder geestig en vernuftig, gelijk Lykurgus meende. Wat my aangaat, ik breng'er meer vryspostigheid toe, dan geest; en ik heb'er meer geluk in, dan vinding. Maar ik ben volmaakt in de lijding; want ik verdraag zonder ontfelkenis niet alleenlijk de heftige, maar ook d'onbeschofte vergelding. Indien ik, in deze aanval tegen my, niet vaerdiglijk en ter sprong kan antwoorden, zo hou ik my niet bezich in deze neep met een lastige en slaauhartige tegenstribbeling, naar de hardnekkigheid gelijkende, te volgen. Ik laat deze treek voorbygaan, en, mijn oren op een vrolijke wijze hangende, verwacht een bieter tijt, om reden daar af te hebben. Daar is geen koopman, die altijd wint. Ter plaats, daar de krachten aan hen ontbrecken, veranderen zy ten meestendeel van gekat, en van den, en besmettingen, door een lastige toorn, in plaats van hun schade te verhalen, hun zwakheit, en met enen hun ongedult. In

deze blygeestigheid raken wy somtijts de verborgē snaren onzer onvolmaaktheden, die wy, bezadigt zijnde, niet zonder quetsing konnen aantaken; en wy verwittigen malkander nuttelijk van onze gebreken.

Daar zijn andere hantspeelen op de Fransche wijze, die heftig en onbescheiden zijn, de welke ik dodelijk haat. Ik heb een tedere en gevoelige huid. Ik heb in mijn leven twee Vorsten van onz koninklijk bloet zien begraven. 't'st lelijk, malkander al spelende te slaan. Voorts, als ik van iemant wil oordeelen, zo vraag ik hem hoe zeer hy met zich zelf verhoudt is, en hoe verre zijn spraak, of zijn geschreef aan hem bezaagt. Ik mijd met voordacht deze treffelijke uitvluchten: Ik heb t'al spelende gemaakt;

Ablatum medicis opus est incudibus iftud. a

ik was'er niet een uur meê bezich; ik heb het sedert niet overgezien. Wel aan, zeg ik, laat ons van deze stukken scheiden, en hen ter zijden stellen; geef'er een aan my, dat u in t' geheel vertoont, naar t'welk gy wilt dat men u meten zal. En daar na: wat vind gy t'schoonste in uw werk? is t'dit, of dat gedeelte? d'aangenaamheit, de stoffe, of de vinding, of t'oordeel, of de wetenschap? Want ik bemerk dat men gemenelijk zo zeer mist in van zijn eige werk, als van eens anders, t'oordeelen; niet alleenlijk om de genegtheit, die men daar onder mengt; maar ook om dat men niet bequaamheit genoeg heeft om het te kennen, en t'onderscheiden. t'Werk kan uit zijn eige kracht en geluk aan de werker heft

Van t'Werk wierd ten halven gemaakt van t'ambtel wechgetwin.

LIII 2

behelp-

Hardnekkigheid en heftigheid van waan een bewijs van beestelijkheid.

Montaignes gebruik in de boertigheden.

Lelijke spelen en boertieren.

Bequame wijze om iemants oordeel t'onderzoekten.

It'werk somtijts behulpzaam aan de werker.

behulpzaam zijn, en hem boven zijn vinding en kennis voorgaan.

Wat my aangaat, ik oordeel de waarde van enig ander werk niet duisterlijker, dan van 't mijne. Ik plaats de Proeven nu laag, dan hoog, met grote onstanvastigheid en twijffeling. Daar zijn veel boeken nut ten opzicht van hun onderwerpen, van de welken de Schrijver echter geen prijs behaalt. Daar zijn veel goede boeken, gelijk goede werken, die echter de werkmeeſter beſchamen. Ik zal het gebruik onzer gaſmalen en kledingen beſchrijven, en op een onâangepame wijze. Ik zal de bevelen en plakkaaten van mijn tijd, en de brieven der Vorſten, die in de handen van 't gemeen komen, verkondigen. Ik zal een kort begrip van een goed boek maken; (en alle kort begrip van een goed boek is een dwaas begrip) en dit boek zal verloren worden, en diergelijke dingen. De nakomelingen zullen bezondere nuttigheden van zodanige ſamenſettingen hebben. Maar ik, wat eer, 't en zy van mijn geluk? Een groot deel der boeken zijn van deze aart.

Toen ik, veel jaren geleden, Filippus de Komines, zeker een zeer goed Schrijver, las, aanmerkte ik 'er deze reden voor ongemeen aan; Dat men zich wel moest wachten van zo grote dienſt aan zijn meeſter te doen, dat men hem belet gerechtige vergelding daar in te vinden. Ik moet de vinding, niet hem, prijzen. Ik

bejegende haar, niet lang geleden, in Tacitus. *De weldaden zijn zo lang aangenaam, als zy ſchijnen afgeloſt en betaalt te kunnen worden; maar als zy verre d' overhant hebben bekomen, zo beaalt men met haat, in plaats van dankbaarheid.* Seneka zegt ook zeer krachtiglijk: *Want dewyl hy het niet weergegeven ſchandelijk acht, zo wilde hy wel dat de geen, aan de welk hy weergegeven zal, doot was.* Q. Cicero zegt op een ſlaauhartiger wijze; *De geen, die acht dat hy niet valdoet, kan geenſins een vriend zijn.* Het onderwerp, naar het is, kan een man geleert en geheugachtig doen vinden: maar om in hem de delen, die meer de zijnen, en waerdiger zijn, en de kracht en ſchoonheit van zijn ziel t' oordeelen, moet men weten wat het zijne is, en niet is, en in 't geen, dat het zijne niet is, hoe veel men aan hem verplicht is, uit inzicht van de verkiezing, geſteltenis, vergiering en taal, die hy verſchaft heeft? gelijk dikwijls gebeurt. Wy, die weinig ommegang en verkering met de boeken hebben, zijn in deze kommer, dat, als wy enige treffelijke vinding in een nieu Dichter, enig krachtig bewijs in een Preker zien, wy hen echter daarom niet darren prijzen, zo wy geen onderrichting van enig geleert man hebben genomen, of dit ſtuk hemeigen, dan of 't hem vreemt is. Tot aan die tijd houd ik my altijd op mijn hoede.

Nutte boeken ſomtijts ſchandelijk voor hun maker.

Dwaasheit van de boeken in te korten.

'Al te grote weldaden maken afkeertig.

Vijfde Afdeling.

Voortreffelijkheid van Tacitus Historie. *Beschrijving der Historien van burgerlijke zaken boven die van d' oorlogen te ſtellen. Tacitus bondige redenen, zijn vergelyking van ſtyl met die van Seneka. Zijn verkeerde laf-*

ter tegen Pompejus. Hy is over zijn godsdienst niet te beschuldigen. Men moet niet schromen in billijkheit van zich zelf te spreken. Tacitus stoute getuigenis in twee voorwerpen; en hoe te verstaan. Ampt van een Historieschrijver. Hoe 't verhaal van ongelooffelyke dingen verschoont kan worden.

Tacitus Historie. en de voortreffelijckheit daar af.

IK heb nu Tacitus Historie vervolgens deurgelopen, 't welk my zelden gebeurt. Ik heb in geen twintig jaren een uur achter malkander in een boek bezich geweest. Ik heb dit gedaan op d'aanrading van een Edelman, die in Frankryk hoog geacht is, zo om zijn eige waarde, als om een bestandige vorm van bequaamheit en goetheit, die men in veel broeders, gelijk zy zijn, bevind. Ik weet geen Schrijver, die in een openbaar en gemeen geschrift zo veel aannemingen van zeden, en bezondere neigingen mengt. My dunkt recht het tegendeel van 't geen, dat hy meent; te weten dat hy, bezonderlijk de levens der Kaizeren van zijn tijt te vervolgen hebbende, die in alderhande vormen zo verscheiden en uitsteekent waren, gelijk ook zo veel voortreffelijke werken, die hun wreethet, inzonderheit in hun onderzaten, voortbracht, een krachtiger en aanlokkelijker stoffe te verhalen, en te verhandelen had, dan of hy van veltlagen, en algemene bewegingen en beroerte had te spreken. Ik vind hem, deze heerlijke daden zo licht overlopende, als of hy vreesde dat hy ons met hun veelheit en lankheit vermoejen zou, dikwijls te mager, en te schraal. Dusdanige vorm van Historie is verre de nutste. De gemene bewegingen en ontroerensissen hangen meer van 't beleit van 't geval af, en de bezonderen van 't onze. Dit is eerder een historisch oordeel, dan verhaal. Daar zijn meer leerregels in,

Beschrijving der Historien van burgerlijke zaken boven die van d'oorlogen te stellen.

dan vertellingen: 't is geen boek om te lezen, maar om te beploegen, en te leren. Het is zo vol van zinspreken, dat zy 'er welen qualijk passen. 't Is een queakhof van zedige en staatkundige redenen, tot voorraat en verciering der gener, die in de handeling des werrelts enige plaats bekleeden. Hy pleit altijd door bondige en krachtige redenen, op een scherpzinnige en schranderwijze, volgens de gemaakte slijl van d'eeuw. Zy schiepen vermaak in zich te verheffen, dat zy ter plaats, daar zy geen scherpzinnigheit en schranderheit in de zaken vonden, de zelfde van de woorden ontleenden. Hy gelijkt in zijn schrijven niet qualijk naar Senekaas schriften: hy schijnt my vleeschächtiger, en Seneka scherper te zijn. Zijn dienst is bequamer voor een ontroerde en kranke Staat, gelijk d' onze tegenwoordig is. Men zou dikwijls zeggen dat hy ons afschildert en nijpt. De genen, die van zijn getrouheit twijffelen, beschuldigen zich zelven genoech, van dat zy hem van elders quaat toewillen. Hy heeft gezonde gevoelens, en kiest de goede zijde in de zaken der Romainen.

ronddige redenen van Tacitus.

Zijn vergelijking van slijl met Seneka.

Ik klaag echter een weinig hier over, dat hy van Pompejus een weinig heftiglijker heeft geoordeelt, dan 't bericht der eerlijke lieden meebrengt, die met hem geleest en gehandelt hebben; te weten, dat hy hem met Marius en Sylla geheel gelijk geacht heeft, behalven dat hy be-

Tacitus laster tegen Pompejus.

dektekter was. Men heeft zijn meening in de bestiering der staatzaken niet vry van eierzucht, noch van wraak gehouden; en zijn vrienden zelve hebben gevreesd dat de verwinning hem buiten de palen van de reden gevoert zou hebben, maar niet tot zulk een breideloze maat. In zijn geheel leven is niets, dat ons met zulk een uitgedrukte wreetheit en dwinglandy bedreigt heeft. Men moet ook het vermoeden niet tegen de klaarblijkelijke opwegen; en dieshalven geloof ik 'er hem niet in. Dat zijn vertellingen naturelijk en oprecht zijn, zou men misschien hier uit zelf kunnen beweren, dat zy niet altijd naaukeurighlyk op de besluitingen van zijn oordeelen toegepast worden, de welken hy volgt naar de neiging, die hy'er in gevat heeft, dikwijls buiten de stoffe, die hy aan ons toont, van de welke hy niet een stip heeft willen afwijken. Hy behoefte geen verontschuldiging van dat hy de godsdienst van zijn tijt, naar de wetten, die zulks aan hem geboden, goetgekeurt, en in de ware godsdienst onkundig geweest heeft. Dit is zijn ongeluk, niet zijn gebrek. Ik heb voornamelyk zijn oordeel aangemerkt, en ben'er overal niet wel in verlicht. Gelyk deze woorden van de brief, die Tiberius, oud en ziek zijnde, aan de Raat zond: Mijn Heren, wat zal ik aan u schrijven, of hoe zal ik aan u schrijven, of zal ik niet aan u schrijven, in deze tijt? De goden en goddinnen verdelgen my elendiglyker, dan ik my dagelyks voel vergaan, zo ik het weet. Ik bemerk niet waarom hy hen zo zekerlyk aan een scherpe knaging toepast, die Tiberius geweten pijnigt: immers ik zag het niet in die tijt.

Dit heeft my ook een weinig lastig

hartig geschenen, dat hy, te zeggen gehad hebbende dat hy zeker eerlyk Overheitsämpt te Romem had bedient, zich verontschuldigt van dat hy 't niet uit roem heeft gezegt. Deze streek schijnt my te slecht van stoffe, voor een ziel van zijn slach. Want zulks niet openhartighlyk van zich te darren spreken, beschuldigt van enige slaahartighheit. Een vast en verheve oordeel, en 't welk gezondelyk en zekerlyk oordeelt, gebruikt t'ekens en overal eige voorbeelden, gelyk van een vreemde zaak, en getuigt vrymoediglyk van hem, gelyk van een darde. Men moet alle deze regelen van 't gemeen volk, zo veel de heusheit aangaat, tot voorstant van de waarheit en vryheit overstappen. Ik dar niet alleenlyk van my, maar ook alleen van my spreken. Ik verdool, als ik van iets anders schrijf, en ontrek my van mijn onderwerp. Ik bemin my niet zo onbescheidelyk, en ben niet zo vast aan my zelf gehecht, en zo diep gemengt, dat ik my zelf niet bezonderlyk kan onderscheiden en aanmerken, gelykeen gebuur, of een boom. Dit is ook misfen, dat men niet ziet hoe verre men deugt, of meer daar af te zeggen, dan men'er af ziet. Wy zijn meer liefde aan God, dan aan ons zelve, schuldig: wy kennen hem minder; en echter spreken wy'er ons zad af. Hy was, zo zijn geschriften iets van zijn aart en zeden vertonen, een groot, oprecht en kloekmoedig man, niet van een waangelovige, maar wijsbegerige en edelmoedige deucht. Men zal hem stout in zijn getuigenissen kunnen vinden; gelyk ter plaats, daar hy beweert dat de handen van een krijgsknecht, een dracht houts dragende, van koude stijf wierden, en aan zijn last kleefden; in voegen dat

Men moet niet schromen in billijkheit van zich zelf te spreken.

Tacitus niet over zijn Godsdienst te beschuldigen.

Tiberius verbaafde brief aan de Raat.

Beschrijving van Tacitus aart en zeden.

Zijn stoutheit getuigenis in twee voorwerpen.

by, van zijn armen afgefcheiden, aan 't pak vast en door bleven. Ik ben gewent is diergelijke dingen onder d'achtbaarheid en 't gezach van zo grote getuigen te buigen. Dat hy ook zegt dat Vespasianus, door de gunst van de god Serapis, binnen Alexandria een blinde vrou genas, met haar d'ogen met speeksel te smeren, en ik weet niet wat andere wonderdaat; hy doet dit naar 't voorbeeld, en de plicht van alle goede Historie schrijvers. Zy tekenen alle voorvalen van gewicht aan. De geruchten, en de wanen van 't volk zijn ook onder de gemene toevallen. Hun ampt is de gemene gevoelens te verhalen, niet te regelen: dit gedeelte behoort aan de Godgeleerden en Wijsbegeerigen, regelaars der gewetens. Deze zijn medegenoot, en een groot man, gelijk hy, zegt dieshalven zeer wijsfelijk: *Zeker, ik schrijf meer dingen, dan ik geloof: want ik kan niet de dingen, van de welken ik twijffel, bevestigen, noch de genen, die ik verstaan heb, achterlaten.* En ook d'ander: *'t Is niet de moeite waardig deze dingen te bevestigen, noch te wederleggen: men moet zich aan 's gerucht der zaken houden.* Hy, in een eeuw schrijvende, daar in 't geloof der voorttekenen en won-

digheden begon te verminderen, zegt dat hy echter niet wil nalaten een zaak, van zo veel eerlijke lieden, en met zo grote eerbiedigheid van d'Aaldutheit aangenomen, in zijn Jaarboeken te voegen, en voet te geven. Dit is zeer wel gezegt: dat zy de Historie aan ons geven, meer naar dat zy ontfangen, dan naar dat zy achten. Ik, die Koning van de stofte ben, de welke ik haudel, en die'er aan niemand rekening af behoef te geven, geloof'er my echter niet geheel in. Ik waag dikwijls sprongen en driften van mijn geest, van de welken ik zelf wantrouwen heb, en zekere loosheden, in woorden bestaande, over de welken ik het hoofd schud: maar ik laat hen in 't wilde lopen; ik zie dat men om gelijke dingen geëert word; aan my alleen staat het niet daar af t'oordeelen. Ik vertoon my staande en leggende, van voren en achteren, van ter rechte en ter sinke zijde, en in alle mijn natuurlijke plouwen. De geesten, zelfs gelijk in krachten, zijn niet altijd gelijk in toepassing, en in smaak. Zie daar 't geen, dat de geheugenis in 't ruwe, en onzeekerlijk genoeg, daar af aan my vertoont. Alle oordeelen in 't ruwe zijn flauw en onvolmaakt.

Hoe het verhaal van ongelooflijke dingen verschoont kan worden.

hoe te verstaan.

Ampt van een Historie schrijver.

Curt. lib. 9.

Lib. lib. 7.

Van d' Ydelheit.

Negende H O O F T D E E L.

Eerste Afdeeling.

Ydelheit van d' ydelheit te schrijven. Voorbeeld van een, die zijn leven door de werkingen van zijn buik bekend maakte. Groot getal van Diomedes boeken.

boeken. Het veel schrijven een toeval van een bedorve eeuw. Tegen de grootste qualen moet men meest verzorgen. De zwaarste zonden in een bedorve eeuw eerst wech te nemen. Montaignes verhaal van zich zelf hier op. Voorspoet dient tot onderwijs. Verandering den menschen aangenaam. De heerschappy met veel lastige gedachten verzet. De huishouding niet zo lastig, als wel belettelijk. Middel om zich tegen d'armoede te verzien.

Van d'ydel-
heit te
schrijven is
ydelheit.

Misschien is'er geen uitge-
drukker ydelheit, als zo yde-
lijk daar af te schrijven.

Het geen, 't welk de God-
delijkheit zo levendig daar af aan
ons uitgedrukt heeft, behoort van
de verstandige lieden naertiglijk en
geduriglijk overwogen te worden.
Wie ziet niet dat ik een strek heb
genomen, door de welk ik, zonder
ophouden, en zonder arbeit, zo verre
zal gaan, als'er ink en papier in de
werrelt is? Ik kan door mijn doe-
ningen geen rekening van mijn leven
houden: 'tgeval stelt hen te laeg;
ik hou haar door mijn verbeeldingen.

't Leven
door de
werkingen
des bulks
bekent ge-
maakt.

Ik heb een Edelman gezien, die zijn
leven niet bekend maakte, dan door
de werkingen van zijn buik: men zag
tot zijnent een ordening van bekkens
van zeven of acht dagen ten toon
staan. Dit was zijn oefening en re-
denering: alle andere redenen ston-
ken by hem. Maar dezen zijn, wat
heuschelijker gesproken, uitwerpsel-
len van een oude geest, nu hard, en
dan wech, en altijd raauw. En wan-
neer zal ik ten einde zijn van een ge-
durige beweging en verandering mij-
ner godachten, in welke stoffe zy ook
voortkomen, te vertonen, dewijl Dio-
medes zes duizent boeken alleenlijk
met de zaak van de Letterkunst ver-
vulde? Wat moet het geklap voort-
brengen, dewijl de stameling, en
ontknoping van de tong de werrelt
met zulk een schrikkelijke last van

Groot getal
van Diome-
des boeken
van de Letter-
kunst.

boeken verftikte? zo veel woorden,
alleenlijk om de woorden! O Pytha-
goras! Waarom bezweert gy niet
deze storm. In de verledde tijt be-
schuldigde men een Galba, om dat
hy in ledigheid leefde. Hy antwoordde
dat yder reden van zijn doeningen,
niet van zijn ledigheid, moest geven.
Hy bedroog zich: want het gerecht
neemt ook kennis en acht op de ge-
nen, die luijeren.

Maar daar behoorde enige dwang
der wetten tegen de wanvoeghelijke
en onnutte schrijvers te zijn, gelijk'er
tegen de lantlopers en lediggangers
is; men zou my, en hondert anderer,
uit de handen van onz volk bannen.
Dit is geen boertery. De schijvery
schijnt enig toeval van een bedorve
eeuw te zijn. Wanneer schreven wy
zo veel, als sedert dat wy in beroer-
te en onrust zijn? Wanneer de Ro-
mainen zo veel, als in de tijt van hun
oudergang? Dit is een wijswording
in de burgerlijke staat, maar een slij-
ping der geesten. Deze ledige be-
zigheit spruit hier uit, dat yder het
ampt van zijn beroeping staatwelijk
waarneemt, en daar af verwijdert.
De bedorvenheit van d' eeuw be-
staat uit de bezondere toevoeging
van yder van ons. Sommigen doen'er
't verlaat toe, andere d'ongerechtig-
heit, godsdiensteloosheit, dwing-
landy, gierigheit, en wreetheit, naar dat
zy machtig zijn. De genen, die
zwak zijn, breng'er de zotheit, ydel-
heit

Veel schrij-
vers een
toeval van
een bedorve
eeuw.

De verdor-
venheit
van d' eeuw,
waar uit zy
bestaat.

heit en ledigheid toe; van dit getal ben ik. Het schijnt in de tijt der ydele dingen te zijn, als de schadelijken ons parfen. In een tijt, daar in het boosfelijk doen zo gemeen is, is 't loffelijk niet dan onnuttelijk te doen. Ik vertrooft my hier meê, dat ik van de leffen zal zijn, die men aantasten zal. Terwijl men in 't geen, dat meest aanparft, zal verzorgen, zal ik tijt hebben om my daar in te beteren: want my dunkt dat het tegen reden zou zijn, de kleine ongevallen te vervolgen, terwijl de groten ons parfen. Filorimus de geneesmeester zeide toreen, die hem zijn vinger toehield, op dat hy de zelfde zou verbinden, en aan welks gelaat en adem hy een zweer in de long bemerkte: Mijn vrient, 't is nu geen tijt om u met uw nagelen te verletten. Ik zag echter op deze zaak, nu enige jaren geleden, dat zeker man, diens geheugenis ik in bezondere achting hou, in 't midden van onze grootste qualen, daar in noch wet, noch recht, noch Overigheid was, die haar plicht betrachte, ja zo weinig als in deze tijt, ik weet niet welke beuzelächti-ge en ongeächte verbeteringen op de kleding, keuken en pleitbank ging voordragen. Dit zijn bezigheden, daar meê men een qualijk beleid volk paarit, om te mogen zeggen dat men 't niet geheel vergeten heeft. Desgelijks doen ook d' anderen, die bezich zijn met alle ogenblikken de wijzen van spreken, de danssen, en de spelen aan een volk te verbieden, dat tot alle verfoejelijke zonden overgegeven is. 't Is geen tijt van zich te wasschen, en op te porsen, als men de koorts heeft. Het past alleenlijk aan de Lacedemoniers, zich te kemmaen, en 't hair te krullen in die ogenblik, als zy zich in enig uit-

De grootste qualen moeten eerst verzorgt worden.

In een bedorve eeuw moeten de zwaarste zonden eerst wechgenomen worden.

terste gevaar van hun leven be-
ven.

Wat my aangaat, ik heb deze andere erger gewoonte, dat ik, als my de kraag dwars hangt, ook mijn mantel en muts dwars zet. Ik heb een afkeer van my ten halven te verbeteren. Ik verhit in 't quaat, als ik in een quade staat ben. Ik geef my door wanhoop over, en laat my zelf glijden. Ik wcrp, gelijk men zegt, de bijl naar de steel. Ik word hardnekkig in de verérgering, en acht my zelf mijn toezicht niet meer waardig: of alles wel, of alles qualijk. Gaat naar mijn zin dat de verwoesting van deze Staat in de verwoesting van mijn leven voorvalt. Ik lijd liever dat mijn quaat daar af overladen word, dan dat mijn goet daar af ontroert zou worden. De woorden, die ik in de ramp uitdruk, zijn woorden van spijt en gramfchap. Mijn gemoed rijft 'er tegen aan, in plaats van vlak en effen te worden. Ik, recht anders dan anderen, bevind my aandachtiger in geluk, dan in ongeluk, en volg het bevel van Xenofon, zo ik niet zijn reden volg. Ik hef veel liever de beide ogen ten hemel op, om hem te bedanken, dan om van hem te verzoeken. Ik ben naerftiger in de gezontheit te vermeerderen, als zy my toelacht, dan in haar te herstellen, als ik haar verwijdert heb. De voorspoeden dienen aan my tot tucht en onderwijs, gelijk de tegenspoeden en roeden aan anderen. De menschen worden niet eerlijk, dan in ongeluk, als of het geluk niet by 't goed geweten kon zijn. 't Geluk is my een zonderlinge prikkel tot bezadigtheit en zedigheit. 't Gebed trekt my, de dreiging stuit my, de gunft buigt my, de vrees maakt my stijver. Onder de menschelijke voorwaarden en staat is de-

Montaigne van zich zelf.

Voorspoet dient tot onderwijs.

M m m m m ze

Veranderingen men-
schen aan-
genaam.

Petrus. in
Catal.

ze zeer gemeen, dat wy meer ver-
maak scheppen in de vreemde dingen,
dan in d' onzen, en dat wy de veran-
dering beminnen.

*Ipse dies ideo nos grato perculit hau-
su,*

*Quod permutatis hora recurrit
equis. a*

Ik heb'er mijn deel af. De genen, die
't ander uiterste volgen, mer zich in
zelve te behagen, het geen, dat zy
hebben, boven 't overige t' achten,
en geen vorm schoonder te kennen,
dan d'e zy zien; indien zy niet beter
bedacht zijn dan wy, ten minsten zijn
zy gelukkiger. Deze gratige aart
van nieuwe onbekende dingen helpt
grotelijks om in my de begeerte van
te reizen te voeden: maar andere
omstandigheden doen'er ook iets
toe. Ik keer my gaerne af van de
bestiering van mijn huis. Daar is
enig gemak in te gebieden, alwaar
't in een schuur, en van de zijnen ge-
hoorzaamt te worden. Maar dit is
een al'teenparig en quincend ver-
maak. Wijders, het is nootzakelijk
met veel lastige gedachten verzoelt.
Nu word men bedroeft door de be-
hoefte en verdrukking van zijn volk,
dan door de twist, en 't krakkeelzaf-
schen de geburen, en dan door
't geen, daar af men beroeft word.

't Gebied
met veel
lastige ge-
dachten
verzelt.

Horat. Car-
min. lib. 3.
Od. 1.

*Aut verberata grandaevonem,
Fundisque mendax arborum nunc aquas
Culpante, nunc torrentis agros
Sydera, nunc byemes iniquas. b*

a De dag zelf is ons nangenamer, om
dat de tijd in een gedurige verandering
doorloopt.

b Of de wijngaarden, van de hagel
geslagen, of d' onduurbare gront, en in
de bomen, van te veel water besproeit, of
de starren, nu d' akkers brandende, en
dan d' ongerechte winters.

God zal nazawelijks in zes maanden
een tijd zenden, daar mede uw ontfan-
ger volkomenlijk vernoeft zal zijn;
indien de zelfde voor de wijngaarden
dienstig 't is, hy zal aan de beemden
hinderlijk zijn.

Aut nimis torret fervoribus aetherius Lorré.
fol lib. 5.

*Aut subiti periment imbres gelidaeque
pruinæ,*

*Flabraque ventorum violento turbine
vezans. c*

Voeg hier by de nieuwe en welge-
maakte schoen van deze man in de
verlede tijd, die uw voet quetst, en
dat de vreemdeling niet verstaat hoe
veel 't u kost, en hoe veel gy leent,
om de sobijn van deze ordening, die
men in uw gezin ziet, t' onderhouden,
en dat gy tusschen te dief koopt.
Ik heb my spate tot de huishouding
begeven. De genen, die de natuur
voor my had doen geboren worden,
hebben'er my lange tijd af ontlast.
Ik had alreë een andere plooi, be-
ter met mijn aart en natuur over-
eenkomende, genomen. 't is ech-
ter, voor zo veel als ik 'er af gezien
heb, een bezigheid, die niet zo
waar, als wel belettelijk is. De
geen, die soriets anders bequaam is,
zal ook lichtelyk hier toe bequaam
zijn. Indien ik zocht my daarmede
te verrijken, dove weg zou my al te
lang schynen. Ik zou de Koningen
gedient hebben; een handd, die
zuchtbaarder is, dan enige andere.
Dewyl ik eens tracht te verrijken,
dan d' achtung van niets meer verla-
gen dan verquistoe hebben, volgeos

De huishou-
ding niet zo
lastig, als
wel belet-
lijk.

c Of de heldere zon brand hen met
haar al'rechte stralen, of zy worden door
de stormregens, en bevroze rijm verdelgt,
of door 't gebuus van geweldige dwa-
relwinden geplaat.

de

Middel om
zich tegen
d'armoede
te veraijen.

de stijl van 't overige mijns levens, onbegzaam om goet en quaet te dpen, dat van enige waarde is, en dewijl ik alleenlijk tracht voort te gaan; zo kan ik, God dank, zulks zonder grote opmerking doen. Ten ergsten genomen, loop altijd, met de kosten af te stijden, voordat voor d'armoede. Hier in tracht ik my te verbeteren, en te hervormen, eer zy my daar toe dwingt. Voorts, ik heb in mijn ziel trappen genoeg opgerecht om my met minder, dan ik heb, te lijden; ik zeg met vernoeging te lijden. *De maat van 't gelt word niet*

naer d'achting van d'inkoomst, maar Cleer Pe- naar 't gebruik, en de dienst bepaalt. rad. 6.
Mijn ware behoefte beslaat niet zo gaotschelijk alle mijn middelen, dat het geval, zonder tot aan 't levendige te komen, niet iets op my te knagen heeft. Mijn tegenwoordigheid, zo onkundig en smadig als zy ook is, geeft een grote steun aan mijn huisselijke zaken. Ik begeef 'er my toe, maar met versnading. Voeg hier by dat ik dit tot mijnen heb, dat, hoewel ik mijn einde van de kaers bezonderlijk voor my brand, 't ander einde niet gespaart word.

Tweede Afdeeling.

Montaignes reizen, hoe. Op wat wijze men zijn kinderen moet verzorgen. Krates verkeert bevel tegen hen. Te naauwe toezicht hinderlijk. Last der huysaken. De gewone ongevallen niet licht. Maat in de bezigheid van de huishouding zeer zwaar te houden. Montaignes liefde tot zijn Vader. De nutte boven de geleerde gevoelens te stellen. Wat d'eerlijkste bezigheid is. Hoedauig een leven en behuwt zoon van Montaigne gewenscht.

Montaignes
reizen, hoe.

DE reizen quetsen my niet, dan door de kosten, die groot zijn, en mijn krachten overtreffen: dewijl ik gewent ben niet alleenlijk met nodige, maar ook met eerlijke toefstel te reizen. Ik moet hen daarom ook zo veel te korter, en te weiniger doen. Ik gebruik 'er ook niet toe, dan 't schuim, en overschot, met te dralen en uit te stellen, maar dat zy voorkomen. Ik wil niet dat de geneuchte van te wandelen hat vermaak van my te vertrekken bederft. In tegendeel, ik wil dat zy te zamen gevoed worden, en malkander begunstigen. Het geval heeft my hier in geholpen, dat het, dewijl mijn

voornaamste oefening in dit leven was, zachtelijk, en eerder in luiheit, dan in bezigheid te leven, my de behoefte van in rijkdommen te vermeederen, om in de menigte mijner ergenamen te verzorgen, heeft ontnomen. Indien een enige niets aan 't geen genoeg heeft, daar aan ik zo rijkelijk genoeg heb, 't zal tot zijn schade zijn. Zijn onvoorzichtigheit zal niet verdienen dat ik meer voor hem begeer. En yder, volgens Focions voorbeeld, verzorgt genoeg voor zijn kinderen, zo hy verzorgt dat zy hem niet ongelijk zijn. Ik ben geensins van Krates gevoelen. Hy gaf zijn gelt aan een wisselaar, op de

Hoe men
zijn kinde-
ren behoort
te verzor-
gen.

M m m m m z

Verkeert
bevel van
Krates tegen
zijn kinde-
ren.

ze voorwaarde, dat hy 't aan zijn kin-
deren zou geven, zo zy zotten wa-
ren, en dat hy 't aan de dwaasten van
't volk zou uitdeelen, zo zy schrande-
bleken te zijn: als of de zotten, om
dat zy de rijkdommen minst mogen
missen, bequaamt waren om hen te
gebruiken. Zo veel is 'er af, dat de
Ichade, die uit mijn afweezen spruit,
naar mijn oordeel, niet waardig is
dat ik, dewijl ik middel heb om haar
te dragen, weiger de gelegtheden
aan te nemen, die zich vertonen, om
my van dit luttig byzijn t'ontrekken.
Daar is altyt iets, dat dwars loopt.
De bezigheden, nu van 't een, en
dan van 't ander huis, trekken u me-
de. Gy aanschout alle dingen van al
te naby: uw deurzichtigheit hindert u
hier, gelijk elders. Ik onttrek my
van de gelegtheden tot versteurt te
worden, en keef my af van de kennis
der dingen, die qualijk gaan. En
echter kan ik niet zo veel uit werken,
of ik stoot my noch t'elkens aan eni-
ge bejegening, die my mishagt.
D'uitsrikingen, die men meest
voor my verbergt, zijn de genen, die
ik 't beste weet. Daar zijn 'er, die
men zelf moet helpen verbergen, om
dat zy minder quaat zijn. Ydele
prikkelingen; somtijts ydel, maar
altijt prikkelingen. De fijnste en
dunste hindernissen zijn de deurdrin-
gensten. Gelijk de kleine letteren
d'ogen meest vermoejen, zo prikkel-
len de kleinste bezigheden ons ook
op 't meeste. Het gedrang der kleine
qualen quetst meer, dan 't geweld
van een alleen, hoe groot het ook is.
Hoe deze huisselijke doornen dunder
en in groter getal zijn, hoe zy scher-
per, en zonder te dreigen, ons meer
bijten, terwijl zy ons lichtelijk on-
voorziens overvallen. De qualen
drukken my naar dat zy wegen, en

Al te naau-
we toezicht
hinderlijk,

Kleine hin-
dernissen
hinderen
meest.

Last der
huissaken.

wegen naar de vorm, gelijk naar de
stofte, en dikwijls meer. Ik heb 'er
meer deurzichtigheit in, dan 't ge-
meen volk, en ik heb 'er ook meer
gedult in. Eindelijk, zy wegen; zo
zy my niet quetsen. 't Leven is een
teder ding, en licht t'ontroeren.
Na dat ik 't aangezicht naar de geeme-
lijkheit heb gekeert, (*Want niemand Senec. Epist.*
wederstaar zich zelf, als hy aan 't wag-
gelen geraakt is) hoe dwaas een oor-
zaak my ook daar toe heeft bewogen,
zo terg ik mijn genegtheit van die
kant, die daar na uit haar eige be-
weging zich zelve voed en verhit, ter-
wijl zy, om zich te kunnen voeden,
d'een stofte op d'andere hoopt.

Stillicidit casus lapidem cavat. a Laert.
lib. 1.

Deze gewone en gedurige druppe-
len knagen my, en veroorzaken zwe-
ren in my. De gewone ongevallen
zijn nooit licht. Zy zijn gedurig, en
niet voor te komen, als zy uit de le-
den van de huishouding spruiten;
gedurig en onafscheidelijk. Als ik
mijn zaken van verre, en in 't alge-
meen aanmerk, bevind ik (misschien
om dat ik geen naaukeurige geheuge-
nis daar af heb) dat zy tot aan deze
tijt, tegen mijn verhalingen en rede-
nen, tot nu toe in voorspoet voortge-
gaan zijn. Ik trek 'er, gelijk my dunkt,
meer af, dan 'er is; het geluk ver-
raad my. Maar als ik binnen in
't werk koom, en alle deze stukken
en delen zie gaan,

Tum vero in curas animum diducimus Virg. A.
aed. lib. 5.
omnes. b

zo veroorzaken duizent dingen daar
in, dat ik te begeren, en te vreezen
a *De val van een druppel bolt de steen
uit.*

b *Zo ontsteeken wy in onz gemoed alle
bekommernissen.*

heb.

Maat in bezigheid van de hui houde. g zeer zwaar.

heb. Hen; heelijk te verlaten; dit is my zeer licht: de hant daar aan te reken, zonder daar over bekommert te zijn; dit is zeer zwaar. 't Is deerlijk in een plaats te zijn, daar alles, dat gy ziet, u bezicht maakt, en aangaat. My dunkt om met de geneuchten van een vreemt huis blijdelijker kan genieten, en een zuiverder en onbelemmerder smaak daar toe brengen.

Vreemde wijn de beste

Diogenes antwoordde naar mijn zin aan de geen, die aan hem vraagde, welke sflach van wijn hy de beste achtte: de vreemde, zeide hy. Mijn vader had vermaak in Montaigne, daar hy geboren was, te timmeren. In alle deze bestiering der huisselijke zaken, schep ik vermaak in zijn voorbeeld en regelen na te volgen, en zal 'er mijn nakomelingen zo veel, als my mogelijk zal zijn, aan verbinden. Indien ik iets beter voor hem vermogt, ik zou 't doen. Ik verheerlijk my hier in, dat zijn wil noch door my gedaan en uitgevoert word. God verhoë dat ik in mijn handen enig beelt des levens verzuim, 't welk ik aan zulk een goed vader bewijzen kan. Dat ik my bemoeit heb met enige oude stukken muurs te voltrekken, en enig stuk van een qualijk beschaaft gebou te zamen te voegen; ik heb hier in meer gezien op zijn mening, dan op mijn vernoeging. Ik beschuldig mijn slossigheid van dat ik niet voortgevaaren ben in de beginselen, die hy in zijn huis gelaten had, op te maken; te meer om dat 'er grote schijn is van dat ik 'er de leste bezitter van mijn geslacht af zal zijn, en de leste hant daar aan zetten. Want wat mijn bezondere toevoeging aangaat, dit vermaak van te bouwen, 't welk men zegt zo aanlokkelijk te zijn, de jacht, de ruinen, en deze andere geneuchten van 't afge-

Montaignes beelde tot zijn vader.

scheide leven kunnen my niet zeer bezich houden. Dit is een ding, van 't welk ik afkeer heb, gelijk van alle andere gevoelens, die my ongemakkelijk zijn. Ik ben niet zo zeer begaan om hen wakker en geleert, als wel om hen gemakkelijk en dienstig voor 't leven te hebben. Zy zijn waar en gezont genoeg, zo zy nut en aangenaam zijn. De genen, die (om dat zy my van mijn onbequaamheit in de bezigheden van de huishouding horen spreken) my aan d'oren lellen, en zeggen dat het versnading is, en dat ik verzuim de werktuigen van de lantbou, des zelfs tijden en ordening te verstaan, en te weten hoe men de wijn maakt, hoe men ent, en de naam en gestalte der kruiden en vruchten te weten, gelijk ook de toebereiding der spijzen, van de welken ik leef, de naam en prijs der stoffen, daar ik my meë kleeft, om dat my enige hoger wetenschap ter harten gaat; dezen, zeg ik, plagen my gruwelijk. Dit is dwaasheit, en eerder beestelijkheid, dan eer. Ik zou liever een goed schiltknaap, dan een goed denk kunstenaar willen zijn.

De nutte boven de geleerde gevoelens te stellen.

Quin t.: aliquid saltem potius, quorum indiget usus, Viminibus mollique paras dextere junco? a

Virgil. Elog.

Wy beletten onze gedachten met het algemeen, en met d'algemene oorzaken en beleidingen, die wel zonder ons belcid worden, en laten onze eige werk achter; gelijk ook Michel, die ons noch van naderby treft, dan de mensch. Nu, ik ben wel gemene-lijkt tot mijnent; maar ik wilde

Men moet lieft 't huis zijn.

2 Waarom vlecht gy niet liever van venen, en zachte biezen, iuss anders, dat tot het gebruik dienstig is?

M m m m m 3 wel

wel dat ik 'er liever was, dan elders.

Horat. Corvini. lib. 2. Od. 6.

*Sit mea sedes utinam senectus,
Sit modus lassae maris & viarum,
Militiaeque, a*

Ik weet niet of ik 'er ten einde in zal komen. Ik wilde wel dat mijn vader, in plaats van enig ander stuk van zijn erfenis, deze heftige liefde, die hy in zijn oude jaren zijn huishouding toedroeg, aan my nagelaten had. Hy was gelukkig dat hy zijn begeerten met zijn geval gelijk maakte, en vermaak in 't geen, dat hy had, wist te scheppen. De burgerlijke Wijsbegeerte zal vergeefs de laegheit en onvruchtbaarheid van mijn bezigheid beschuldigen, zo ik 'er eens de smaak af kan krijgen, gelijk hy. Ik ben van dit gevoelen, dat d'cerlijkste bezigheid is, aan 't gemeen dienstig, en aan veel nut te zijn. *Want dan word de grootste vrucht van 't verstant, van de deucht, en van alle voortreffelijkheid genoten, als de zelve aan yder, die onze*

Welk d'cerlijkste bezigheid is.

Wat de grootste vrucht is.

a Och dat 'er het verblijf van mijn ouderdow, en de maat van my zy, die van de zee, wegen, en oorlogen vermoeit ben.

naaste is, betoont word. Wat my aangaaft, ik scheid'er af, ten deel uit naautheit van geweten, (want dewijl ik 't gewicht zie, 't welk zodanige bezigheden crest, zo zie ik ook de weinige middel, die ik heb, om daar in te verzorgen; en Plato, een werkmeester in alle burgerlijke bestiering, onthoud'er zich af) ten deel uit bloedigheit. Ik ben veruoegt met de werrelt te genieten, zonder my daar mee te knellen; met een leven te leven, dat alleenlijk te verontschuldigen is, en 't welk noch aan my, noch aan anderen weegt. Geen mensch gaf zich ooit volkomelijker en lasthartiglijker aan de zorg en bestiering van een darde over, als ik zou doen, zo ik 'er een had. Een van mijn wenschingen voor deze tijt zou zijn een behuwde zoon te bekomen, die mijn oude jaren bequamelijk kon queken, en in slaap brengen; onder welks handen ik alle oppergebiet, en 't beleit en gebruik mijner goederen zou afleggen; die 'er 't geen meê zou doen, dat ik 'er meê doe, en op my het geen won, dat ik 'er meê win, zo hy 'er slechts een gemoed toebrecht, dat warelijk dankbaar en vriendelijk was.

Welk leven van Montaigne begeert.

Hoed'nig een behuwde zoon van Montaigne gewenscht.

Darde Afdeeling.

De trou in deze eeuw onbekent. Op de jongen meer, dan op d' ouden te betrouwen. In de huishouding moet men deur de vingeren zien. *Montaignes* sloopheit in de huishouding, die een zware last is. *Kyates* werpt zijn schatten ontijdiglijk wech. D'ongemakken wegen minst, als men verre van de hant is. Men hoeft over eens anders huishouding weinigh bekimmert te zijn. Gelukkigste bezigheid, volgens *Plato*. De schijn meer betracht, dan 't werken. Kracht van de waan. De boze menschen vergadert, en in een sloot gebrachte. Bezuelachtigheit van de beschrijving der Staatregeeling.

De getrouweit onbekent.

MAar hoe! wyl leven in een werrelt daar in de getrouweit der ei-

ge kinderen onbekent is. De geen, die kent in deze eeuw, op de reis mijn beurs bowaart, heeft hem

hem gantschelijk in zijn bewaring; zonder rekening daar af te doen; hy zou my in 't rekenen ook wel bedriegen. Ik verplicht hem; zo hy geen duivel is, door zulk een tomeloos betrouwen, tot wel te doen. *Veel onderwijzen tot bedriegen, terwijl zy vrezzen bedrogen te worden, en geven, door hun ergwaan, aan anderen oorzaak van te zondigen.* De gemeenste verzekering, die ik van de mijnen neem, is d' onkunde. Ik ben op geen zonden verdacht, voor dat ik hen gezien heb; en ik heb daar in groter vertrouwen op de jongen, die ik door de quade voorbeelden niet zo bedorven acht. Ik hoor liever, ten einde van twee maanden, dat ik vier hondert kronen verteert heb, dan dat 'er alle avonden drie, vijf of zeven aan mijn oren komen tellen. En echter ben ik zo weinig, als iemand anders, door dusdanige dievery bestolen. Ik ben, 't is waar, tot d' onkunde behulpzaam. Ik blijf met voordacht enigzins verwart en onzeker van mijn gelt. Ik ben vernoegt van daar af te konnen rwijsfelen, doch tot zekere maat. Men moet een weinig plaas voor d' ongetroutheit, of onvoorzichtigheit van zijn knecht laten. Indien wy in 't algemeen hebben, daar met wy onz werk konnen doen, zo laat ons deze overmaat der mildadigheit van 't geval een weinig naar zijn believen laten lopen; 't is het verval van de naleezer. Eindelijk, ik prijs niet zo zeer de wroder mijnen, als ik hun smaat wel veracht en verwerp. Ofnode en dwazzeoffening, dat men zo nauwkeuriglijk op zijn gelt merkt, en vermaak schepst in dat te handelen, en over te tellen! Hier door nadert de gierigheit ons. Sedert achttien jaren, dat ik geedonen bestuur heb ik niet op my konnen werkwijzen, dat

ik d' opschriften, noch mijn voor-naamste zaken, die nootzakelijk deur mijn kennis en vlijt bestelt moeten worden, heb konnen zien. Dit is geen wijsbegerige verachting der voorbygaande en werreltsche dingen: mijn smaak is niet zo zuiver en gelou-tert. Ik schat hen ten minsten zo hoog, als zy waerdig zijn. Zeker, 't is luiheic, en een onverschoneijke en kinderlijke onachtsaamheit. Wat zou ik niet liever doen, als een verdraehschrift te lezen? Wat niet liever, als deze bestove briefjes en rekeningen, die my een slaaf van mijn handelingen zouden maken? of noch erger, als de brieven en bullen der anderen, gelijk zo veel menschen om gelt doen? Ik ben nergens dier mee, als met zorg en moeite; ik zoek nergens naar, dan onächtsaam en lai te worden. Ik zou, gelijk ik geloof, bequamer zijn om, zonder verplichting en dienstbaarheit, zo het mogelijk was, van eens anders slaaf en middelente leven. Ik weet niet, als ik 't van naderby onderzoek, of, volgens mijn aart en lot, het geen, dat ik van de bezigheden, dienaars en huisgenoten te lijden heb, niet meer verworpenheit, lastigheit en wrangheit heeft, dan de volging van een man, groter dan ik geboren, zou hebben, die my een weinig naar mijn zin en gemak geleide. *De dienstbaarheit is de gehoorzaamheit van een slaaf, verworpe en gebroke gemoed, dat zijn vrye wil derst.* Krates dee erger, hy wierp zich in de vrydom der armoede, om zich van de lasten en bekomernissen van 't huis t' ontslaan. Ik zou dat niet doen; ik haat d' armoede niet milder, dan de pijn; maar ik zou dit leven wel tegen een ander, dat niet zo heerlijk en werkelijk was, willen wisselen. Ik, van de hant zijnde

3. *Smeek. Epist.*

De jongen meer dan d'ouden te betrouwen.

Men moet in de huis-houding deur de vingeren zien.

Montaignes losheit daar in.

Huishouding een zware last.

Star. Parag.

Onzijdige wechwerping der rijkdommen door Krates.

D'ongemakken wegen mist, als men verze van de haat is,

zijnde, ontsla my van alle zodanige gedachten, en zou dan minder de nederstorting van een toren: als nu de val van een lai, gevoelen. Mijn ziel, enig zijnde, kan zich lichtelijk uitreddend; maar als zy tegenwoordig is, lijd zy gelijk die van een wijngardener. Een leidleel dwars over mijn paert, 't einde van een stegelreep, tegen mijn scheen aan staande, zouden my voor een gehele dag van 't spoor af helpen. Ik hef mijn moed genoeg op tegen d'ongevallen; maar wat d'ogen aangaat, zulks is my onmogelijk.

Sensus, ô Superi, sensus. a

Ik sta tot mijnent voor al 'tgeen, dat qualijk gaat. Weinig meesters, ik spreek van de genen van middelbare staat, gelijk de mijne is, (en indien 't'er zo meê gestelt is, zy zijn gelukkig) konnen zo wel op een tweede rusten, dat zy niet een groot deel van de last over behouden. Dit neemt gemenselijk iets van mijn gewoonte in 't onthaal der gener wech, die my overkomen; en ik heb iemand konnen ophouden, misschien meer door mijn keuken, dan door mijn bevallijkheit, gelijk de gemelijke menschen doen. Dit neemt veel van 't vermaak wech, 't welk ik tot mijnent over de bezoeeking en verzameling mijner vrienden zou nemen. Het dwaaste gelaat van een Edelman in zijn huis is, hem met de sleep van zijn huishouding bezicht te zien, aan 't oor van d' een knecht iets te spreken, en een ander met d'ogen te dreigen. Het moet niet getrokken zijn, en een gewone gang vertonen. Ik acht lelijk dat men zijn gasten onderhoud met het verhaal van hoe men met zijn huisgenoten omgaat; zo wel in zulks te verontschulda De zinnen, ô goden, de zinnen.

Dwaas gelaat van een Edelman in zijn huis,

digen, als daar op te roemen. Ik begin de geregeltheit en de puntigheit,

-- *Et cantharus & lanx ostendunt mihi me. b*

Herat. Epistolar. lib. 1. Epist. 5.

ten opzicht van d'overvloed. Ik zie tot mijnent naaukeurighijk op de nootzakelijkheit, weinig op de pronk. Indien een knecht zich in eens anders huis stort, indien een schuttel omvalt, men lacht 'er om. Gy slaapt; terwijl mijn Heer, met zijn hofmeester, zijn werk bestelt tot uw onthaling tegen de volgende dag. Ik spreek 'er af naar mijn gevoelen, zonder echter in 't algemeen na te laten 't overwegen hoe zoet een bezigheit een vreesdame en voorspoedige huishouding, die door een geregelde ordening beleid word, voor sommige naturen is, en zonder mijn eige gebreken en onbeguaamheden aan de dingen te willen vastmaken, of Plato tegen te spreken, die dit de gelukkigste bezigheit voor yder houd, dat yder zijn bezondere zaken zonder ongerechtigheit doet. Als ik reis, zo heb ik niet te denken, als op my, en op de besteding van mijn gelt: dit word met een enig bevel bestelt. Maar om te vergaderen worden te veel stukken en delen verzocht: ik versta 'er niets af. Ik heb een weinig verstant van te verteeren, en opening aan mijn uitgift te geven; 't welk warelijk haar voornaamste gebruik is. Maar ik span 'er my al 't eerzuchtighijk op in; 't welk haar ongelijk en wanstaltig maakt, en daarenboven onmatig van weersijden. Indien zy ten toon staat, indien zy dient, ik laat 'er my onbescheidelijk toe voeren, en prang my met geen minder onbescheidenheit, zo zy niet

Onbekommertheit over eens anders huishouding.

Yders gelukkigste bezigheit, volgens Plato's stelling.

Besteden niet zo ongemakkelijk, als te winnen.

b En de kroets, en de schuttel vertonen my aan my.

ten

ten toon staat, en my niet toelacht. Wie 't is, of de kunst, of de natuur, die ons deze staat van te leven naar eens anders overëenkoming indrukt; hy doet aan ons meer quaat, dan goet. Wy verfteken ons van onze eige nuttigheden, om naar de gemene waan de schijn te vormen. Daar is ons niet zo veel aangelegen hoedanig onz wezen warelijk in ons is, als wel hoedanig het in de gemene kennis is. Zelfs de goederen van de geest, en de wijsheit schijnen ons zonder vrucht te zijn, zo zy alleenlijk van ons genoten worden, en zo zy niet voor d' ogen, en voor de vreemde goetkeuring komen. Daar zijn'er, by de welken het gout, met dikke stramen, zonder dat men 't merkt, deur d' onderaardsche plaatsen vloeit: andere strekken 't in platen en bladen uit. By sommigen gelden d' oortjes zo veel als kronen, en by anderen weër anders; vermits de werrelt het gebruik, en de waarde naar de toon schat. Alle naaukeurige vlijt omtrent de rijkdommen zwijmt naar gierigheid. Hun besteding zelve, en een al te geregelde en kunstige mildheit zijn geen lastige berichting en bekommernis waerdig. De geen, die zijn tering recht en wel wil aanstellen, moet haar eng en geprangt maken. De bewaring of besteding zijn uit zich middelbare dingen, en vatten geen verwe van goet of quaat, dan naar de toevoeging en toepassing van onze wil.

D' andere oorzaak, die my tot deze wandelingen nodigt, is de strijdigheid tegen de tegenwoordige zeden van onze Staat. Ik zou my lichtelijk in dit verderf vertroosten, ten opzicht van 't gemeen belang,

*Temporibus, quorum scelere non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo. a*

maar niet voor 't mijne: ik ben 'er in 't bezonder te zeer af geparft. Want in mijn buurt zijn wy door de lange moedwil der burgerlijke oorlogen in zulk een ongeregelde vorm van staat out geworden,

Quippe ubi fas versum atque nefas. b
dat het warelijk wonder is hoe zy stant konnen houden.

*Armata terram exercent, semperque recentes
Convictare juvat pradas, & vivere rapto. c*

Eindelijk, ik zie door onz voorbeeld, dat de gezelligheit der menschen zich te zamenknoopt en vasthoud, hoe dier het ook kost. In welke stant men hen nederstreckt, zy mengen en voegen zich te zamen, met zich te roeren, en op malkander te hopen; gelijk onëffe en holbollige lighamen, die men zonder ordening in de zak steekt, van zelfs de middel vinden om zich te vlijen, en voor malkander plaats te maken, dikwijls beter, dan de kunst hen zou hebben konnen schikken. De Koning Filippus vergaderde de booste en onverbeterlijkste slach van menschen, die hy vinden kon, en plaatste hen in een stat, die

*Filippus
vergadert
de beze
menschen,
en plaatst
hen in een
stat.*

a En erger tijden, dan d' yzere eeuwen, voor welker hoosheit de jaren geen naam vinden, en die van de natuur naar geen metaal zijn genoemd.

b Te wien daar rechts en onrecht overhoop leggen.

c De gewapenden bouwen d' aarde; en 't lust hen varsebe roof te zamen te slen, en van de buit te leven.

Nnnnn

hy

*De schijn
meer be-
sracht, dan
't wozen.*

*Waan stelt
de prijs der
dingen.*

*Jurnal.
Setjr. 13.*

-- Pejorative secula furri

hy voor hen des bouwen, en die 'er de naam afdroeg. Ik acht dat zy onder malkander van de gebreken zelyen een burgerlijke samenvlechting, en een bequame en gerechtige gezelligheit oprechten. Ik zie, niet een doening, of drie, of hondert, maar zelfs zeden, die in 'tgebruik gemeen en aangenomen zijn, zo woest, voornamelijk in onmensche-lijkheit en ongetroutheit, 't welk voor my d'ergste slach van zonden is, dat ik geen moed heb om hen zonder schrik t'ontfangen; en over de welken ik byna zo zeer verwondert ben, als ik hen verfoei. De pleging dezer uitsteekende boosheden is zo wel een bewijs van wakkerheit, en kracht der ziel, als van doling en ongerepeltheit. De nootzakelykheit trekt de menschen te zamen, en vergadert hen. Deze samenkomst, die by geval geschied, word daar na tot wetten

gesmeed. Want daar zijn 'er zo wílden geweest, als enige menschelijke verbeelding zou kunnen voortbrengen, die echter hun lighamen in zo grote gezondheid en lang leven hebben behouden, als die van Plato en Aristoteles konden doen. En zeker, alle deze beschrijvingen van Staat-reegeling, door kunst verdicht, worden belachelijk en wanvoeghelijk tot het gebruik bevonden. Deze grote en lange scribbelingen over de beste vorm van gezelligheit, en over de bequaamste regelen van ons te zamen te binden, zijn scribbelingen, allen-lijk bequaam tot oefeningen van onze geest. Gelijk 'er in de knoeten veel dingen gevonden worden, die hun werentheit in de roering en twistredening hebben, en daar buiten gantchelyk van leven ontbloot zijn.

Beschrijving van Staat-regeling beuzelich- tig; op 't gebruik komt het aan.

Bedorve zeden.

Wat de menschen te zamen trekt.

Vierde Afscelting.

De werrelt te verbeteren, niet te vernieuwen. Hoedelijc Solons wetten waren. Welk de beste Staatregeling voor yder volk, Lof van Pytrak, en Foix. Verandering vormt ongerechtigheit en dwanglandy. De werrelt halfsturig in zyn geneezing. Grote veranderingen doen de Staat weg-gelen. Polyvius schrandet beleid in de zwaerigheit van nieuwe Orong-beden. 't Oude quaat beter te verdragen, dan 't nieuwe. Passghen van de burgerlijke bestiering. De Staten worden wel krank, maar sterven niet. Verscheide gestalten van de Roomsche Staat. Schrikkelij-ke verwarving onder d'eerste Keizers. De grootste Staten met ondergang gedreigt. De voorzeggingen der Saatchundigen niet wonderlijc.

Z Odanige afschildering van Staatregeling zou in een nieuwe werrelt gangbaar zijn: maar wy komen in een werrelt, die alreê gemaakt, en naar zekere ge-woonten gevormt en geregelt is. Wy brengen hem niet voort, gelijk Pyr-

tha, of Kadmus. Door welks middel wy ook recht hebben om hem weder op te rechten, en ons tiens te voor- gen, wy kunnen hem echter niet wêl- luit zijn gewone plooi wringen, zon- der hem te breken. Men verzogde aan Solon, of hy de beste wetten, die

De werrelt te verber- ten niet te vernieuwen.

Solonus was een hoed- hem nig.

hem mogelijk waren, voor d' Atheners oppgerecht had. Ja, antwoordde hy, uit de genen, die zy aangenomen zouden hebben. Varro verontschuldigt zich op gelijke wijze, Dat, zo hy van nieuw van de godsdienst had te schrijven, hy 't geen, dat hy 'er af geloofde, zou schrijven; maar dat hy, dewijl zy alreë aangenomen is, meer daar af naar de gewoote, dan naar de natuur daar af zal spreken. D' uitsteekentste en beste Staatreegeling voor yder volk, niet naar de waan, maar naar waarheit, is de gene, onder de welke zy bestaan heeft. Haar wezentlijke vorm en dienstigheid hangt van 't gebruik af. Wy hebben gemeenlijk afkeer van de tegenwoordige staat. Maar ik hou echter dat het zonde en zotheit is het gebied van weinigen in een volklijke Staat, of in d' Eenboofdige heerlichappy een ander slach van bestiering te begeren.

Welke de beste Staatreegeling voor yder volk is.

Pybras.

*Ayme l'estat tel que tu le vois estre,
S'il est royal, ayme la Royauté,
S'il est de peu, ou bien communauté,
Ayme l'aussi, car Dieu t'y a fait naistre.* a

Dus sprak 'er de goede Heer van Pybrak af, die wy zo even verloren hebben; zulk een edel verstant, met zo gezonde gevoelens, en zachte zeden. Dit verlies, en dat van mijn Heer de Foiz, 't welk wy in een zelfde tijd lijdten, zijn verliezen van groot belang voor onze Kroon. Ik weet niet of Frankrijk voortaan middel zal hebben

Lof van de Heren van Pybrak, en de Botx.

a Bemid de Staat in zulk een staat, als gy ziet dat zy is; indien zy koninklijk is, hou het Koningsdom in waarde: indien zy uit weinigen bestaat, of anders uit de Gemeente, hou haar ook in waarde; want God heeft 'er n in doen geboren worden,

om een ander paar, dat in oprechtheid en bequaamheit, ten dienst van de Raat onzer Koningen, met deze twee Gaskonjers gelijk is. Zeker, zielen, op verscheide wijzen schoon, en, yder in zijn vorm, wonderlijk en treffelijk, naar beloop van d' eeuw. Maar wie zou hen, zo onövereenkomstig en strijdig met onze verdorventheit, en met onze stormen, in deze eeuw geplaatst hebben. Daar is niets, dat een Staat parst en drukt, als de nieuwigheit: de verandering alleen geeft vorm aan d' ongerechtigheit en dwinglandy. Als enig stuk of gedeelte losgaat, zo kan men 't ondersteunen. Men kan zich hier tegenstellen, dat de verandering, en naturelijk verderf tot alle dingen ons al te wijt van onze beginselen verwijdert. Maar aan te vangen zulk een grote klomp te versmelten, en de grontvesten van zulk een groot gebou te veranderen; dit past aan de genen, die, in plaats van te verhelderen, uitwischen, die door een algemene verwarring de bezondere gebreken willen verbeteren, en de zieken door de door genezen, niet zo zeer begerig om de zaken te verwisselen, als te verdelgen. De werrelt toont zich wanvoeghelijk in genen te worden. Hy is zo ongeduldig in 't geen, dat hem parst, dat hy nergens naar tracht, dan om zich daar af 't ontslaan, zonder 't aanmerken tot welke prijs. Wy zien door duizent voorbeelden dat hy gemeenlijk tot zijn kosten en schade genezen word. D'onlasting van het tegenwoordig quaat is geen genezing, zo 'er niet in 't algemeen verbetering van staat is. 't Ooggemerk van de wondheeler is niet het quaad vleesch te doen sterven; dit is slechts het begin van zijn genezing: by ziet veerder, om daar weër naturelijk

De verandering vormt d' ongerechtigheit en dwinglandy.

Cler. de Offic. lib. 2. De werrelt toont zich wanvoeghelijk in genen te worden. Hy is zo ongeduldig in 't geen, dat hem parst, dat hy nergens naar tracht, dan om zich daar af 't ontslaan, zonder 't aanmerken tot welke prijs.

Gelykenis.

vleesch te doen voortkomen, en het lid weer tot zijn behorelijke stant te brengen. De geen, die alleenlijk voorstelt om 't geen, dat hem pijnigt en knaagt, wech te nemen, schiet te kort: want het goet volgt niet noodzakelijk op 't quaat; een ander, ja noch erger quaat kan 'er op volgen. Dit gebeurde aan Cefars Voochden, die de gemene Staat tot zulk een stant brachten, dat zy reden hadden om berou te hebben van dat zy 'er zich meê bemoeit hadden. Sedert, tot aan onze eeuwen, is aan veel lieden desgelijks gebeurt. De Franschen, mijn tijdgenoten, weten 'er wel af te spreken. Alle grote veranderingen brengen de Staat in waggeling, en maken haar ontstelt. De geen, die zijn gemerk recht toe op de genezing nam, en voor alle werk zijn opzicht daar op had, zou dikwijls verkoelen, in de hant daar aan te slaan. Pakuvius Kalavius verbeterde dit gebrek van deze handel door een treffelijk voorbeeld. Zijn medeburgers waren oproerig tegen hun Overigheit. Hy, een man van grote macht en gezach in de stat Kapua, vond eens middel om de Raat in 't Hof te besluiten; en hy, het volk te zamen roepende, zeide tot de menigte, Dat de dag gekomen was, daar in zy met voikome vryheit wraak van de dwingelanden, die hen zo lange tijd verdrukt hadden, en die hy alleen, en ongewapent in zijn gewelt had, konden nemen. Zijn raat was dat men by lozing hen, d' een na d' ander, zou doen uitkomen, en over yder in 't bezonder vonnissen, en dat men 't geen, dat daar over gevonnist wierd, terstont zou doen uitvoeren, doch met dit beding, dat zy al met enen overwegen zouden om enig goed en eetlijk man in de plaats van

de geen, die verwezen was, te stellen, op dat de zelfde niet leeg van amptenaars zou blijven. Zy hadden niet zo haast de naam van een Raatsheer gehoord, of daar ontstond een geroep van algemene misnoeging tegen hem. Ik zie 't wel, zeide Pakuvius: men moet hem afzetten; hy is een booswicht; laat ons een goede in zijn plaats stellen. Hier ontstond terstont een grote stilte; vermits yder zeer bedremmelt in de verkiezing was. Op d' eerste onbeschaamte, die zijn verkiezing openbaarde, rees noch een groter eenparigheid van stemmen in deze voorgestelde te weigeren. Daar waren wel hondert gebreken, en gerechte oorzaken om hem te verwerpen. Toen deze tegenstribbelle naturen verhit waren, ging 't noch erger met de tweede en derde Raatsheer. Zo groot verschil in de verkiezing, zo veel overënkoming in d' afzetting. Zy, in deze verwarring vergeefs moede geworden, begouwen allengs, d' een hier, en d' ander daar, uit de vergadering te sluipen; terwijl yder in zijn ziel dit besluit meêbracht, dat het oudste en bestbekende quaat altijd verdragelijker is, dan het varsche en onbeproefde, om dat wy ons zeer erbarmelijk bewogen zien. Want wat hebben wy gedaan?

*Eheu cicatricum & sceleris pudet,
Fratriumque, quid nos dura refugimus*

*Ætas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manus juvenibus
Metu Deorum constituit? quibus
Pepercit aris? a*

*'t Oude
quaat ver-
dragelijker
dan het
nieuwe.*

*Horat. Cor-
inth. lib. 1,
Od. 35.*

Ik

a *Ai my! ik ben beschaamt over de
lijkeekenen en schelmstukken onzer broe-
deren. Was hebben wy in deze wrede*

1610

*Grote ver-
anderingen
doen de
Staat waggel-
en.*

*Scherander
beleid van
Pakuvius in
de zwazig-
heit, van
nieuwe O-
verigheden
te kiezen, te
verzoeken.*

Ik koom niet lichtelijk tot besluit.

Tertul. A-
dolph. AB. 4
scm. 7.

- Ipsa, si velit, salus
Scru-re prorsus non potest hanc fa-
milian. a

Valligheid
van de bur-
gerlijke be-
stiering.

Wy zijn echter misschien daarōn niet ten einde. De bewarenis en onderhouding der Staten is een zaak, die waarschijnlijk onz verstant overtref. Een burgerlijke Staatbestiering, zegt *Plato*, is een machtige zaak, en zwarelijk 't ontknopen. Zy duurt dikwijls tegen de dodelijke en inwendige ziekten, tegen 't geweld der ongerechte wetten, tegen de dwinglandy, tegen d' onregeltheit en onkunde der Overigheden, en tegen de baldadigheid en beroerte der volken. Wy vergelijken ons, in alle onze stant en geluk, by 't geen, dat boven ons is, en zien naar de genen, die beter zijn. Laten wy ons meten naar 't geen, dat beneden ons is. Men vind niemant zo elendig, of hy heeft noch wel'duizent voorbeelden om zich te vertroosten. 't Is onz gebrek, dat wy met meer onwil het geen zien, dat boven ons is, dan met wil het geen, dat beneden ons staat. Indien men, zeide *Solon*, een hoop van alle de quaden te gelijk ophoopte, daar is niemant, die niet liever de quaden, de welken hy heeft, weêr met zich zou dragen, dan met alle d' andere mensch: deze hoop van qualen wettelijk delen, en zijn deel daar af nemen.

etiam nagelaten? Wat hebben wy, boze menschen, ondangeroers gelaten? Waar af heeft de hant des jongelings, uit vrees van de goden, zich onthouden? wat al-taren heeft by gespaart?

a De welstant zelve, schoon zy wilde: zou dit gezin gantschebelyk niet kunnen be-bouden.

Onze Staatbestiering staat in een quate stant. Daar zijn 'er echter ge-weest, die kranker waren, zonder te sterven. De goden spelen met ons, als met een bal, en kuiffelen ons met hun handen: *want de goden houden ons menschen als voor een speelbal.* De Starren hebben nootschikkelyk de Staat van *Romen* tot een voorbeeld van 't geen, dat zy hier in vermogen, geschikt. Zy begrijpt in zich alle de vormen en voorvallen, die een Staat treffen; alles, dat d' ordening daar in vermag; gelijk ook de verwarring, 't geluk en ongeluk. Wie heeft van zijn staat te wanhopen, als hy de schokkingen en bewegingen ziet, daar af deze bewogen wierd, en die zy uitstond en verdroeg? Indien d' uitstrekking van heerschappy de gezont-heit van een Staat is, 't welk gantschelikh tegen mijn gevoelen strijd, (en ik heb behagen in *Isokrates*, die *Ni-kokles* onderwijst, niet de Vorsten te benijden, die brede heerschappijen hebben, maar die de genen, de welken hen toegevallen zijn, wel weten te bewaren) zo was deze nooit zo gezond, als toen zy op haar krankte was. D' ergste van haar vormen was voor haar de gelukkigste. Onder d' eerste *Kaizers* bemerkte men naau-welijks enige Staatbestiering; 't is de schrikkelijste en dikste verwarring, die men bevatten kan. Zy verdroeg het echter, en hield stant. Zy be-hield niet een Opperheerschappy in enge palen besloten, maar zo veel volken, die zo verscheiden, zo verre afgelegene, en zo vijandig tegen haar waren; die op zulk een ongeregelde wijze geboden wierden, en die men zo ongerechtiglijk verōvert had.

De Statu-
wel krank
zonder te
sterven.

Staat van
Romen, en
haar ver-
scheiden-
stale.

Schrikkelij-
ke verwar-
ring onder
d' eerste
Kaizers.

- - Nec gemibus ullis
Commodat in populam terra, pel-
Nunno 3 *Lacan 46. 2.*
giqu

*gigue potentem
Invidiam fortuna suam. a*

Al 't geen, dat schud en waggelt, valt juist niet. Het gebou van zulk een groot ligbaam is niet meer dan een nageel vast gemaakt. 't Is zelfs aan zijn aaloutheit vast; gelijk d'oude gebouwen, die door d'ouderdom hun steun en vastigheid hebben verloren, en echter stant houden, en op hun eige gewicht staan.

*- - Nec jam validis radicibus be-
rens,*

Pondere tuta suo est. b

Dat meer is, de gracht en schans te bezichtigen is niet genoeg. Om van de zekerheit van een plaats t'oordeelen, moet men zien hoe men daar toe zal komen, en in welke staat de bespringer is. Weinig schepen zinken door hun eige gewicht, en zonder geweld van buiten. Nu, laat ons d'ogen overal keren. Alles krieuwelt rondom ons. Aanschou alle de grote Staten, die wy kennen, zo van de Christenheit, als van anderen: men zal 'er een klaarblijkelijke dreiging van verandering en ondergang vinden.

*Et sua sunt illis incommoda parque
per omnes*

Tempestas. c

De Starrekundigen verwittigen, gelijk zy doen, ons te vergeefs van grote ontfeltenissen, en aanstaande veranderingen. Hun voorzeggingen zijn

a 't Geval geeft echter geene gelegenheit aan enige volken, om hun nyt en vrientschap tegen 't volk, dat machtige land enter zee is, te zonen.

b En, zonder op vaste gronden staan de, is veilig door zijn eige gewicht.

c Zy hebben ook hun zwaarigheden. De storm is overal gelijk.

tegenwoordig, en tastbaar. Men behoeft zich daarom niet tot de hemel te keren. Uit deze algemene gezelligheit van quaar en dreiging hebben wy niet alleenlijk vertroosting, maar ook enige hoop voor de during van onze Staat te trekken: want ter plaats, daar alles valt, valt naturelijk niets. D'algemene ziekte is de bezondere gezondheid. De gelijkvormigheid is een hoedanigheid, die tegen d'ontbinding strijd. Wat my aangaat, ik word 'er niet wanhopig om. My dunkt dat ik 'er middelen, om ons te bergen in zie.

Deus hæc fortasse benigna

Reduces in sedem vice. d

Wie weet wat God wil dat 'er af zal komen? gelijk van lighamen, die gezuivert, en door lange en zware zickten tot beter staat gebracht worden, die hen in een volkomender en volmaakter gezondheid herstellen dan de gene, die zy hen afgenomen hadden. 't Geen, dat my zwaarft drukt, is dat ik, de toevallen van onz quaar tellende, zo veel daar af zie, die naturelijk zijn, en van de Hemel, gelijk eigenlijk de zijnen zijnde, gezonden worden, als van de genen, die onze ongeregeltheit, en menschelijke onvoorzichtigheit daar toe bybrengen. Het schijnt dat de starren zelve beschikken dat wy lang genoeg, en buiten de gewone palen geduurt hebben. En dit drukt my ook; dat het naaste quaar, 't welk ons dreigt, geen ontfeltenis en verandering in de gehele en vaste klomp is, maar zijn verstroijing en afscheuring; d'uitterste onzer vrezten.

d God zal misschien deze dingen, door een genadige omkeer, weer tot hun vorige staat brengen.

Vijfde

De grootste Staten met ondergang bedreigt.

De voorzeggingen der Starrekundigen niet wonderlijk.

*Horat.
Epod. lió.
Epod. 13.*

Vijfde Afdacting.

De herhaling overal lastig. Op de gebeurtenis te staan schadelijk; voorbeeld in Lyncostes. welke dingen verbaast maken. Groot gevaar in op de gebeurtenis te vertonen. De voorbereiding vanroegdelijk; gelijk ook uit een geschrift te lezen. Men moet het werk wel overwegen, eer men daar mee te versichijn komt. Wanneer Montaignes Praeven voor d'eerste maal uitgegaven. D'argste geschriften in d'hoogste achtung. Montaignes stof in zijn geschriften over te zien. Twisten en onlogen verbergen de menschen.

De herhaling overal lastig.

IN deze beuzelarijenvrees ik noch het verlaat van mijn geheugen; en dat zy my, door verzuim van wel op te merken, een zelfde ding twee malen zal hebben doen aantekenen. Ik heb een afkeer in my zelf d'overzien, en wat het geen, dat my eens onthapt is, zetten anders, als niet onwil, weêr by 't hoofd. Nu, ik breng hier niets nieu: by om te leren: die zijn gemene inbeeldingen; en dewijl ik hen misschien hondert malen heb bevat, zo vrees ik dat ik hen alreê opgeschreven zal hebben. De herhaling is altijd verdrietig, alwaar 't zelfs in Homerus: maar zy veroorzaakt d'ondergang in die dingen, de welken niet dan een uitwendige en voorbygaande vertoning hebben. Ik heb een afkeer van d'instamping zelf in de nutte dingen. gelijk in Seneca. De gewoonte van zijn Stoische School mishaght my; te weten in yder zaak in 'tange en brede de begiften en onderstellingen, die in 't algemeen dienen, te herhalen, en altijd van nieuw d'algemene en gewone redenen en bewijzen weêr by te brengen. Mijne gebeurtenis verergert dagelijks ten hoogsten.

Arcete sauce traxerim. 2.

Ik moet van nu af, (want daarin, God dank, tot aan deze tijt, geen misverstant uit ontstaan) in plaats dat d'andere tijen gelegentheit zoeken om op 'tgeen te denken, dat zy te zeggen hebben, schuwem my daar toe te voren te baren den, uit vrees van aangehouden iets vast te geraken, daar af ik los en ontslagen moet zijn. Ik dool doos verplicht en verbonden te zijn, en door d'afhanging van zulk een zwak werktuig, als mijn geheugen is. Ik lees noot deze Historie, of ik word'er af gosseut, en volgens een eige en naturelijk gevoel. Lyncostes, van menzwering tegen Alexander de schuldige, had in die dag, daar in hy volgens de gewoonte, voor 't vierd gebracht, om in zijn verontwouding verhoort te worden, een verroog, daar op toegesproken, van buiten geleert, van 't welk hy, allidorende en stancloode, enge woonden sprak. Ten wijl hy meer en meer verbaast wient, en tegen zijn gebeurtenis woestende, weêr op de gang poogde te geraken, wient door de krijgs-

a. Als of ik met een droge hekkul de kroezen had gedronken, die een vergetelyke slaap veroorzaken.

lieden,

Novat. Epis. 14. Pacula Lethaei ut si ducuntur somnos.

lieden, die naast aan hem stonden, met hun spieffen getroffen en gedoot, vermits zy hem voor overtuigt hielden. Zyn verbaastheit en stilzwijgen dienden aan hen tot belijdenis. Dewijl hy in de gevangenis zo veel tijts had gehad om zich te bereiden, zo was 't, meenden zy, niet de geheugenis, die aan hem ontbrak; maar 't geweten, dat zijn tong breidelde, en hem de kracht benam. Zeker, 't is zeer wel gezegt: de plaats, de bystaanders en de verwachting maken verbaast, zelfs dan, als 't alleenlijk d' eerzucht van wel te zeggen betreft. Wat kan men doen, als 't een vertoog is, 't welk vervolgens het leven meesleept?

Wat my aangaat, dit zelf, dat ik aan 't geen gebonden ben, 't welk ik te zeggen heb, is dienstig om my daar af te helpen. Als ik my gantschelijk aan mijn geheugenis vertrouwen en bevolen heb, zo steun ik zo krachtiglijk daar op, dat ik haar verplet. Zy heeft een schrik van haar last. Zo veel als ik my tot haar gedraag, zo verre begeef ik my buiten my zelf, ja zo verre, dat mijn gelaat zulks beproeft: en ik heb somtijts grote moeite gehad om de dienstbaarheid, daar in ik gestoren was, te verzwijgen: terwijl mijn oogmerk is in 't spreken een grote onachtsaamheit van stem en gelaat, en gevallen en onöverwoege bewegingen, als uit de tegenwoordige gelegentheden voortkomende, te vertonen; om dat ik alzo lief niets, dat deugt, wil zeggen, als tonen dat ik voorbereid koom om wel te zeggen: zeker, een wanvoegelijke zaak, inzonderheit voor lieden van mijn slaat; en een zaak van al te grote verplichting, daar niet veel aan vast kan zijn. De toetsel geeft meer te verhoppen, dan hy meebrenghet.

Men trekt dikwijls 't ourecht de broek aan, om dat men best kan springen, als men luchtig gekleed is. *Tegen de geenen, die onadgangsam willen zijn, is niet zo strijdig, als de verwachting.* Men heeft van de Redenaar Kurio schriftelijk nagelaten, dat hy, als hy de verdeling der stukken van zijn vertoog in drie, of in vier delen, of het getal zijner redenen en bewijzen voorstelde, gemeenlijk een daar af oversloeg, of een of twee meer daar byvoegde. Ik heb altijd zeer gemijd in dit ongeval te vallen: dewijl ik deze beloften en voorschrijvingen heb gehaat, niet alleenlijk uit misvertrouwen op mijn geheugenis, maar ook om dat dit gebruik te zeer naar de kunst gelijkt. *Aan de krijgslieden passen eenvoudige dingen.* 't Zy genoech dat ik nu voorgenomen heb, de last van in een plaats van gezach te spreken, voortaan niet aan te nemen: want wat het spreken aangaat, terwijl men zijn geschrift leest, behalven dat het zeer wanvoegelijk is, zo is 't ook van groot nadeel voor de geenen, die door natuur iets in de werking vermoogen. En my in genade van mijn tegenwoordige vinding te werpen, noch minder: ik ben plomp en verwacht van vinding, die zelfs niet in de haastige en gewichtige nootzakelijkheden zou kunnen verzorgen.

Lezer, laat dit proeffstuk, en deze darde trek van 't overige der stukken van mijn schildering noch deurlopen. Ik voeg 'er by, maar ik verbeter niet. Voor'eerst om dat ik bevind dat de geenen, die zijn werk aan de werrelt heeft verönderpant, geen meer recht daar toe heeft. Dat hy, zo hy kan, ergens beter zeg, en 't werk, dat hy verkocht heeft, niet verderf. Van zodanige lieden moet men niets kopen, dan na hun doot. Dat zy

Uit een geschrift te lezen wanvoegelijk en nadeelig.

Welke dingen verbaast maken.

Vertrouwen op de geheugenis, van hoe groot gevaar.

De voorbereiding wanvoegelijk.

Men moet 't wel overwegen, eer zy te voor-
 schijn komen. Wie drijft hen? Mijn
 boek is altijd een; behalven dat ik,
 naar mate dat men 't wil vernieuwen,
 de vryheit neem van iets daar by te
 voegen, op dat de koper niet met lege
 handen zou wechgaan: gelijk enige
 zinspreuk, op de hoop daar by ge-
 voegt, niets anders dan een lompe
 schildery is. Dit is niet dan over-
 maat die niet d' eerste vorm veröor-
 deelt, maar door een kleine eerezucht-
 tige scherpzinnigheid enige bezonde-
 re prijs aan yder volgende vormen
 geeft. Hier uit zal echter lichtelijk
 gebeuren, dat 'er enige verzetting
 van tijtrekening onder komt; de-
 wijl mijn verhalening altijd plaats ne-
 men naar hun bequaamheit, niet naar
 hun tijt en ouderdom. En ten twee-
 den, om dat ik vrees dat ik by wisseling
 verliezen zou. Mijn verstant gaat
 niet altijd voor uit: het gaat ook ach-
 terwaarts. Ik heb geen minder wan-
 trouwen op mijn gedachten, om dat zy
 de tweeden of darden zijn, dan of zy
 d' eersten waren; niet min op de te-
 genwoordigen, dan op de verleden.
 Wy verbeteren dikwijls ons zelve
 zo dwaasfelijk, als wy d' anderen ver-
 beteren. Ik ben, sedert mijn eerste
 uitgeving, die in 't vijftienhondert-
 entachtigste jaar was, door 't getal
 der jaren out geworden: maar ik
 twijffel of ik een duim breet wijzer
 geworden ben. Ik in deze ogenblik,
 en ik onlangs zijn wel twee: wan-
 neer beter? ik kan 't niet zeggen.
 Oud te zijn, zou heerlijk wezen, zo
 wy alleenlijk tot de verbetering toe-
 traden en voortgingen. 't Is de be-
 weging van een dronkaart, die sling-
 gert, zuizebolt en wanschickelijk is;
 of van biezen, die van de lucht by
 geval gewiegt en gedreven worden.
 Antiochus had brachtiglijk tot voor-

stant van d' Akademia geschreven: Antiochus
 hy koos in zijn oude jaren een andere geschreeven
 zijde. Welk van beide zijden ik in zijn oude
 volgde, zou ik niet altijd Antiochus jaren verbe-
 volgen? Indien men, na dat men de tert.
 twijffeling vastgesteld heeft, de zek-
 kerheit der menschelijke gevoelens
 wilde vaststellen, zou dit iets anders
 zijn, als de twijffeling, met de zeker-
 heit vast te stellen? en re beloven dat
 men, zo men noch een eeuw te leven
 had, altijd in staat van nieuwe bewe-
 ging, niet zo zeer tot een beter, als
 anders, zou wezen? De gemene
 gunst heeft aan my een weinig meer
 stoutheit, dan ik verhoopte, gege-
 ven: maar 't geen, dat ik meest
 vrees, is zad te maken. Ik zou lie-
 ver willen nijpen, dan doen walgen; Beter te nij-
 pen, dan te
 doen wal-
 gen.
 't Lof is altijd
 aange naam.
 gedaan heeft. 't Lof is altijd aange-
 naam, van wie, en waarom 't ook
 komt. En echter moet men, om
 naar rechte maat daar in verblijd te
 zijn, wel van des zelfs oorzaak on-
 derricht wezen. Zelfs d' onvol-
 maaktheden hebben hun middel om
 zich te doen aanprijzen. Men ziet de
 gemene achtung, die naar de fleur
 gaat, weinig voorspoedig in de be-
 jening; en ik ben bedrogen, zo in
 mijn tijt d' ergste geschreeven niet de
 genen zijn, die by 't gemeen volk
 hoogft in top zijn geraakt. Zeker, ik
 weet dank aan d' eerlijke lieden, die
 mijn zwakke pogingen gelieven in
 't goede te nemen. Daar is geen
 plaats, in de welke de gebreken van
 de vorm, en van 't gebruik zo zeer
 blijken, als in een stoffe, die uit zich
 geen aanprijzing heeft.

Lezer, vat het niet tegen my op
 over de genen, die hier door eens an-
 ders verbeelding of onkunde in slui-
 pen. Yder hant, yder werkmeester
 brengt 'er de zijnen toe. Ik bemoei

Ooooo my

Montaigne
niet naar
keuring in
zijn ge-
schriften:

my noch met de spelling, (en ik be-
veel alleenlijk dat zy d'oude zullen
volgen) noch met d'afscheiding: ik
ben in beide weinig bedreven. Ik
bemoei'er my weinig mee, daar zy
my de gehele zin bederven; want
ten minsten ontlasten zy my: maar
ter plaats, daar zy een verkeerde me-
ning stellen, gelijk zy dikwijls doen,
en my tot hun bevatting afwenden,
werpen zy my gantschelijk overtoop.
Doch als de zin naar mijn maat niet
krachtig is, zo moet een eerlijk man
weigeren haar voor de mijne aan te
nemen. De geen, die weet hoe wel-
nig arbeidzaam ik ben, en hoe ik aan
mijn eige gebruik vast ben, zal lichte-
lijk geloven dat ik liever noch zo veel
Proeven zou willen toefstellen, dan
my onderwerpen, om deze kinderlij-
ke verbetering weêr achter aan te vol-
gen.

Montaignes
afkeer in
zijn ge-
schriften
over te
zien.

Ik zeide dan onlangs, dat ik, in de
diepste myn van dit nieu metaal ge-
plaatst zijnde, niet alleenlijk van gro-
te gemeenzaamheit niet lieden van
andere zeden, dan de mijnen, en van
andere gevoelens, door de welken zy
met een knoop vast zijn, die over al-
le andere knopen gebied, berooft
ben. Maar ik ben niet zonder gevaar
onder de genen, aan de welken alles
gezamenlijk geoorloft is; en van de
welken het meeste deel heden zijn
markt by onz gerecht niet verërgeren
kan; daar uit d'uttrste trap van on-
gebondenheit spruit. Ik dan, alle de
bezondere omstandigheden optellende,
die my betreffen, vind niemand
van d'onzen, aan de welk de verdedi-
ging der wetten meer kost dan aan
my, zo in ophouding van wloft, als
in uitsmergeling van schade, gelijk de
klerken zeggen. En daar zij, die
wel met hun yver en vierigheid de
bravert maken, de welken echter in

een gerechtige schaal minder zijn,
dan ik. Mijne huis, alseen huis, dat
altijd vry, van grote toevloeging, en
gedienstig aan yder huet geweest,
(want ik heb my nooit laten bewegen
om een werktuig des oorlogs daar af
te maken, de welk ik lieft ga zoeken
daar hy 't wijdst van mijn buurt is)
heeft genoeg de gunst van 't v ik
verdient, en zou zwarelijk lijden dat
ik op mijn methoop de baas speelde.
Ik acht het voor een wonderlijke en
voorbeeldige zaak, dat het, in zulk
een lange storm van zo veel geburige
veranderingen en bewegingen, noch
maacht van bloet en vertelging is
gebleven. Want, om de waarheit
te zeggen, voor een mensch van mijn
aart en natuur was het mogelijk tot
een bestandige en eenparige vorm, ge-
lyk zy was, te geraken.

Maar d'itvallingen, en strijdige Oorlogen
inlopingen, de krakkeelen en ver-
anderingen van 'tgeval omtrent my, ^{verfijeren}
hebben tot aan deze tijt d'aart van <sup>de me-
schem.</sup>
't lant meer heftig gemaakt, dan ver-
zacht; en zy belasten my weêr met
onverwinnelijke gevarelijkheden en
zwarigheden. Ik ontsnap: maar 't is
my leet dat het meer door 't geval, ja
door mijn voorzichtigheit, dan door
gerechtigheit is; en 't is my leet dat
ik buiten de beschietming der wetten,
en onder andere beschutting, als on-
der de hunne, ben. In de staat, daar
in de dingen staan, leef ik meer dan
half van eens anders gunst; 't welk
een zware verplichting is. Ik wil
mijn veiligheit niet aan de goetheit en
weldadigheit der Grotten, die beha-
gen in mijn wettelijckheit en vryheit
scheppen, noch aan de gemakkelijck-
heit der zeden van mijn voorzaten,
en der mijnen verplicht zijn. Want
wat dan, zo ik anders was? Indien
mijn handel, en de vrymoedigheit
van

van mijn trouwsgaag mijn geburen, of 't maagfchap verplichten; 't is wreethet dat zy zich daar af konnen ontfaan en vryfpreken, met my te laten leven, en dat zy konnen zeggen: Wy fehenken aan hem de vrije voortgang van de goddelijke dieft in de kapelle van zijn huis, terwyl alle de kerken daar omtrent door ons verwoeft zijn; en wy fcheaken aan hem 't gebruik zijner goederen, en van zijn leven, gelijk hy onze wijven, en onze offen in de noot bewaart.

Zefte Afdeeling.

Lykurgus bewaarder der beurzen zijner medeburgers. Verplicht te zijn een zware laft. D'eerbaarheid een krachtige bant. Montaignes naaukeurigheid in zijn beloften? onderhouden. Verplichting door 't gerecht maakt de wil flaan. De gebreken der onzen verminderen onze genegenheit tot hen. D'erkenenis een fcherpzinnige wetenfchap. Gelukkige verplichting aan God alleen. Hippias wetenfchap, waar in zy beftond. Hoe men de geleende goederen vrolijk kan gebruiken. Weigering van gefchenken. Gehougenis der gedane weldaden laftig, en der ontfangenen aange-naam. Montaignes afkeer van verplicht te zijn.

Lykurgus d'Athener cen bewaarder van de beurzen zijner medeburgers

WY hebben van overlang tot mijnent deel aan 't lof van Lykurgus d'Athener, die een algemeen bewaarder en befchutter der beurzen van zijn medeburgers was. Nu, ik acht dat men door recht en achtbaarheid, niet door vergelding en gunft, moet leven. Hoe veel wakere menfchen hebben liever 't leven willen verliezen, dan dat verplicht zijn? Ik heb een afkeer van my onder enige verplichting te begeven: maar voornamelijk onder die, de welke my door plicht van eer verbind. Ik vind niets zo dier, als 't geen, dat aan my gegeven word, en 't geen, om 't welk mijn wil, onder de benaming van dankbaarheid, veronderpant blijft. Ik ontfang liever de pedienftigheden, die men kopen kan. Ik geloof 't wel. Voor deze leften geef ik slechts gelt uit, en voor d'anderen geef ik my zelf. De knoop, die my door de wet van eerbaarheid bind, fchijnt my laftiger,

Zware laft van verplicht te zijn.

Krachtige bant van d'eerbaarheid.

en meerder te knellen, dan die van de burgerlijke dwang. Men knevelt my zachtelijker door een Notaris, of Bondfchrijver, dan door my zelf. 's 't niet redelijk dat mijn geweten meer aan 't geen is gebonden, dat men blorelijk aan 't zelfde heeft vertrouwt? Wijders, mijn geloof is niets fchuldig; want men heeft 'er niets aan geleent: dat men zich van 't vertrouwen, en van de zekerheit dien, die men buiten my genomen heeft. Ik zou liever de gevangenenis van een muur, en der wetten, dan van mijn woort, willen breker. Ik ben teder, en zeer gevoelig in d'onderhouding mijner beloften, zelfs tot waange-loof toe; en maak hen in alle zaken gaerne onzeeker en voorwaardig. Aan de genen, die van geen gewicht zijn, geef ik gewicht door d'yver van mijn regel, die my met zijn eige belang part en belaft: ja indien ik, in de voorneemens, die gantschelijk

Montaigne naaukeurig in zijn beloften 't onderhouden.

de mijnen zijn, het geen zeg, daar de zaak op staat, zo dunkt my dat ik hen aan my zelf voorfchrijf, en dat de zelfde aan anderen bekent te maken, is, zulks aan zich zelf te bevelen. My dunkt dat ik 't be loaf, als ik 't zeg; en dieshalven breng ik mijn voorstellingen zelden te voorschijn. Het vonnis, 't welk ik over my zelf doe, is veel krachtiger en strenger, dan dat van de rechters, die my niet vatten, dan ten opzicht van de gemene verplichting: de dwang van mijn geweten parft my enger en strenger. Ik volg flaauwelyk de verplichtingen, tot de welken men my ftepen zou, zo ik 'er niet ging. Dit zelfde, dat rechtelyk gefchied, is in dier voegen gerechtigt, zo 't vrijwilligt is. Indien de doening geen glans van vrijwilligheit heeft, zo heeft zy geen bevallykheit, noch eer.

Cicero. de
Offic.
Gedwonge
daar zonder
bevallyk-
heit.

Terent. A-
delph. Act. 3
Scen. 5.

Quod me jus cogit, vix voluntate im-
perent. 2

Daar de noot my ttekt, laat ik gaerne de wil los. Want in 't geen, 't welk door gebied word gedwongen, word eerder de vorderaar, dan de doender bedankt. Ik weet 'er, die deze streck volgen, zelfs tot d'ongerechtigheit toe; die eerder geven, dan zy wedergeven; die eerder lenen, dan zy betalen, en fchaarfelyker goet aan de geen doen, aan de welk zy zulks fchuldig zijn. Ik ben gantschelyk daar tegen gekant. Ik wil my zo gaerne ontlaffen, en van verplichting ontfiaan, dat ik dikwijls d'ondankbaarheden, ongelijken en fmadigheden, die ik van de genen had ontfangen, aan de welken ik, of door natuur, of door toeval, enige plicht

2 Zy zullen naauwelyks van mijn wil
verkrygen, daar 't recht my toe dwingt.

van vrientschap had, voor winst gerekent heb; terwijl ik deze gelegentheit van hun misdrijf voor zo veel betaling en ontlafing van mijn fchult nam. Schoon ik voortvaart met d'uitwendige dienften van d'openbare reden aan hen te betalen, zo vind ik echter in my zeer grote fchaarsheit om 't geen, dat ik uit genegenheit deê, door 't gerecht te doen, en om mijn inwendige wil een weinig van zijn opmerking en bekommernis t'ontlasten. 't Ampt van een wys man is zo wel de drijf van de goetgunstighheit, als die van zijn loop, te weêrbouden. Mijn toegenegenheit is al te heftig, en te parfend, daar ik my toe begeef; ten minften voot een man, die geenfins in de pars wil zijn. Deze zuinigheit dient aan my tot enige trooft in d'onvolmaaktheden der gener, die my aangaan. 't Is my wel laftig dat zy 'er te minder om waardigt zijn: maar zo veel is 'er af, dat ik 'er ook iets van mijn toepaffing en verplichting tot hen in fpaar. Ik ken goet dat iemant zijn kint te minder bemint, om dat het fchurft of gebult is; en niet alleenlyk als het boosaardig, maar ook als het rampzalig, en qualijk geboren is. God zelf heeft de prijs en naturelyke achting daar door vermindert. Doch hy moet in deze verkoeling een bezadichtheit en naaukeurige gerechtigtheit tonen. Het namaagfchap verlicht in my niet de gebreken, maar maakt hen eer te zwaarder. Kort, volgens de kennis, die ik van de weldaat en erkentenis heb, die een fcherpzinnige wetenfchap is, en van groot gebruik, zie ik niemant, die minder onbelemmert is, en min in fchulden fteekt, als ik. Ik ben 't geen, dat ik fchuldig ben, blofelyk aan de gemene en naturelyke verplichtingen verfchuldigt. Anders is 'er

Verplichting door 't gerecht maakt de wil flaa.

Clare, de Arincis.

Onze genegenheit tot d'onzen vermindert door hun gebreken.

Erkentenis der weldaden.

is'er niemant, die vrijer van schult is als ik.

Vrijl. *lib. 12.* -- *Nec sunt mihi nota Potentium Mnumera.* a

De Vorsten geven veel aan my, zo zy niets van my nemen: zy doen my goets genoeg, als zy my ge'nquaar doen: dit is 't al, dat ik van hen eisch. O hoe dier hen ik aan God verplicht, om dat het hem heeft be- lieft dat ik al 't geen, 't welk ik bezit, van hem heb ontvangen, en dat hy bijzonderlijk alle mijn schult aan hem heeft behouden! Hoe ernstelijk en onôphoudelijk bid ik zijn heilige barmhartigheid, dat ik nooit een wa- re dankbewijs aan iemand verplich- mag zijn! Gelukkige vryheit, die my dus verre heeft gebracht. Dat zy voortvaar. Ik tracht hier naar, dat ik niemant uitdrukkelijk zou behoe- ven. *Alle mijn hoop bestaat in my.* Yder vermag dit in zich; maar noch lichtelijker de genen, die door God van naturelijke en dringende noden zijn beschut. Van een ander te ne- men is erbarmelijk en gevaarlijk. Wy zelven, tot de welken wy ons gerech- telijkt en veiligst kunnen keren, zijn ons zelven niet genoeg verzekert. Ik heb niets, dat het mijne is, dan my zelf: en echter is de bezitting daar af ten deel gebrekkelijk en ontleent. Ik bou en oeffen my, en maan my aan; 't welk het voornaamste is, zelfs in voorspoet, om daar in te vinden dat my voldoet, als alles my verliet.

Gelukkig- die aan God alleen ver- plicht is.

Van een an- der te ne- men geva- relijk.

Bezitting van zich zelf.

Hippias we- tenschap.

a *De giften der Grotten zijn by my on- bekent.*

Wijsbegeerte, om aan zijn ziel te le- ren zich met zich zelve te vernoegen, en de goederen, die haar van buiten aankomen, mannelijk te kunnen derven, als het lot zulks beveelt: maar hy was ook zo naaukeurig, dat hy leerde koken, zijn hair te redden, zijn klederen, schoenen en kouffen te maken, om, zo veel als hem moge- lijk zou zijn, op zich zelf te bestaan, en eens anders bystant te kunnen derven. Men geniet de geleende goe- deren blymoediglijker, en niet meer- der vrolijkheit, als 't niet een ver- plichte genieting, en door de noot gedwongen is, en als men de kracht, en de middelen van hen te kunnen derven in zijn wil en macht heeft. Ik ken my wel: maar ik kan my zware- lijk enige zo zuivere vrymoedigheid van iemand tot my, en enige zo onbe- teuterde en vrywillige gattvryheit in- beelden, die my niet hatelijk, wreet en verwijtelijk zou Ichijnen, zo de nootzakelijkheid my daar aan gebon- den had. Gelijk het geven een eer- zuchtige hoedanigheid is, die enig voorrecht heeft, zo is 't ontvangen een hoedanigheid van onderstelling. Een getuig hier af is de smadige en kijvende weigering van Bajazeth over de geschenken, die Temir aan hem zond. En de genen, die men, van wegen de Kaizer Solymán, de Kaizer van Kalikuth aanbood, ontstaken in hem zulk een grote spijt, dat hy hen niet alleenlijk ruwelijk weigerde, met te zeggen dat hy en zijn voorzaten niet gewent waren te nemen, maar dat hun ampt was te geven, maar dat hy ook de gezanten, hier toe gezon- den, in een gat deê werpen. Als *Gehengenis* Thetis, zegt Aristoteles, Jupiter der gedane weldaden lastig, en *weigering* *van ge- schenken.* ners vleiden, zo vernieuwen zy aan *der ontfan-* hen niet de geheugenis van 't goet, dat ge *aange- naam.*

Vrolijk ge- bruik der geleende goederen. hoe.

Verplichte- nis lastig.

Weigering van ge- schenken.

Gehengenis der gedane weldaden lastig, en

der ontfan- den niet de geheugenis van 't goet, dat ge aange- naam.

zy aan hen gedaan hebben, 't welk altijd hartelijk is; maar de geheugenis der weldaden, die zy van hen hebben ontfangen.

Verplichtenis zwaar voor een wijs mensch.

De genen, die ik zo gemeenzamenlijk zie gebruiken, en zich daar in verbinden, zouden 't niet doen, zo zy, gelijk ik, de zoetheit van een zuivere vryheit smaakten, en zo zy behorelijk overwogen hoe zwaar de verpanding van een verbiatenis aan een wijs man moet wegen. Zy word somtijts misschien wel betaalt; maar nooit ontbonden. Zeker, een wrede kneveling voor iemand, die begerig is om in alles d'elkebogen zijner vryheit uit te zetten. De genen, die my kennen, en boven en beneden my, weten of zy ooit iemand hebben gezien, die minder aanzoekt, bid en smeekt, en aan een ander minder lastig is, als ik. 't Is geen groot wonder, zo ik zodanig boven alle voorbeelden van deze tijd ben; dewijl

zo veel stukken en delen mijner zeden daar toe helpen. Een weinig natuurlijke trotsigheid, 't ongedult van de weigering, d' intrekking mijner begeerten en voorneemens, d' ongehaantsaamheit tot alderhande zaken, en mijn meestbegunstigde hoedanigheden, de luiheit en vryheit; door die alles heb ik een dodelijke haat hier op gevat, dat ik aan, of door een ander, als aan my zelf, gehouden zou zijn. Ik doe zeer krachtiglijk al 't geen, dat ik kan, om zulks te derven, eer ik eens anders wadaat gebruik, in welke lichte of zware gelegenheit of noot 'er ook is. Mijn vrienden vallen my zeer lastig, als zy van my verzoeken dat ik ten darde zal verzoeken: en my dunkt dat het weinig minder kost, te goen, die aan my verplicht is, van zijn plicht t'ontslaan, met hem te gebruiken, dan my by de geen, die niets aan my schuldig is, in te wikkelen.

Montaigne afkeert van verplichte zijn.

Zevende Afdeeling.

Liefde boven vrees, en weldaden boven dapperheit gestelt. Montaignes boveitheit tot de doot. Slofheit brengt somtijts tot bestandigheid. Korte en geweldige doot, van wat werking. Een zeldsame goetheit aanlokkelijk. Openbaar geweld minder te haten, dan 't verraat. Montaignes genegenheit tot Parys, en lof van die stat. Eige gemaakte vriendschap boven alle anderen te stellen. Drank der Koningen van Persien. De ballingschap by Sokrates meerder, dan de doot, en by Montaigne minder geächt.

Als deze voorwaarde wechgenomen is, gelijk ook deze andere, dat zy geen kommerlijke en moeilijke zaak van my begeren, (want ik heb alle bekommernis, als zy een weinig van belang is, afgeleegt) zo ben ik op een bequame wijze tot yders behoef vaerdig en

bereid. Maar ik heb noch meer gevloeden t'ontfangen, dan ik niet gezocht heb te geven; 't is ook, volgens Aristoteles gevoelen, veel gemakkelijker. Mijn geval heeft my weinig toegelaten aan anderen wel te doen; en het heeft dit weinige, 't welk het daar af aan my toegelaten heeft.

heeft, zeer magerlijk geplaatst. Indien het my had doen geboren worden, om enige staat en ordening onder de menschen te bekleden, ik zou begerig en eerzuchtig hebben geweest in my te doen beminnen, niet in my te doen vreezen, of verwonderlijk te maken. Zal ik het naakteliker uitdrukken? ik zou zo zeer gezien hebben op aangenaam te zijn, als op voordeel te doen. Cyrus acht zeer wijselijk, door de mont van een zeer goed krijgsoverste, en noch beter Wijsbegerige, zijn goetheit en weldaden zeer verre boven zijn dapperheit, en strijdbare veroveringen. En d'eerste Skipio, overal daar hy zich geacht wil maken, weegt zijn goedertierenheit en menschelijkheid boven zijn onverschachtbeit, en heeft altijt deze heerlijke spreuk in de mont, Dat hy aan de vijanden zo veel middelen van hem lief te hebben, als aan de vrienden, gelaten heeft. Ik wil dan zeggen dat, indien men dus iets verplicht moet zijn, dit op beter gront moet steunen, dan de geen, van de welk ik spreek, aande welk de wet van deze elendige oorlog my verplicht, en niet met een zo zware schult, als die van mijn gehele behoudenis, die my drukt. Ik heb my tot mijnoent wel duizent malen te bed gegeven, met inbeelding dat men my in die nacht verraden en doorslaan zou; terwijl ik met het geval verdrach maakte dat dit zonder schrik en quijning zou geschieden. Ik heb dikwijls, na 't gebed van onze Vader, uitgeroepen:

Liefde boven vrees gestelt.

Weldaden boven dapperheit.

Montaignes bereitheit tot de doot.

Virgil. Elog. 1.

*Impius huc tam culta novalla miles
habebit? a*

a. Zal de goddeloze krijgslanck dieze nieuwe zo wel gebouwde landen hebben?

Wat raat en hulpmiddel? 't Is de plaats van mijn geboorte, en van 't meeste deel mijner voorouders. Zy hebben 'er hun genegentheit en naam aan gevoegt. Wy verharden ons in al 't geen, daar toe wy ons gewennen. In een elendige staat, gelijk donze, is de gewoonte een zeer gunstig geschenk van de natuur: zy maakt ons gevoel slimmerig in de lijding van veel qualen. De burgerlijks oorlogen zijn hier in erger, dan d'andere oorlogen, dat zy yderin zijnzr eige huis op schiltwacht zetten.

*Quam miserum porta vitium maribus
suat,* Ovid. Trist.
lib. 4. Eleg.

*Vixque sua vitium vitibus esse do-
mus! b*

't Is een zeer zware uiterste noot, tot in zijn huishouding, en huisselijke rust gepartte zijn. De plaats, daar ik my onthou, is altijt d'eerste en leste, die voor 't geweld, en de beukertij onzer veroerten blootstaat, en daar de vrede nooit haar volkome gelaat heeft.

*Tum quorum cum pax est, impudenter
formidant belli.* Linnæ.
lib. 1.

-- *Quoties paenitentia lacasse,
Hac iter est belli: molus fortuna de-
dit.*

*Orbe suo Eos scilicet, gelidique sub
Arcto,*

Errantibus domos. c

b. Hoe elendig is 's, het leven met een poort, en met een muur te beschermen, en door de sterkte van zijn huis naanwelijks veilig te zijn!

c. Dan ook, als 't vrede is, sidderen zy door de schrik des oorlogs. Zo dikwijls als het geval de vrede steurt, zo is dit een middel tot d'oorlog. Geval, gy zoudt onze woning beter in d'oostersche Landen, en onze zwerfende woningers onder de bevroze noorder Aspiens geplaatst hebben.

De slofheit
brengt som-
tijts tot be-
standigheit.

Ik trek somtijts, tegen deze inzichten, de middel van my te verzorgen uit d'onächtlaamheit en sloffigheit, die ons ook enigfins tot bestandigheit brengen. Het gebeurt my dikwijls dat ik de dodelijke gevarelijkheden met vermaak verbeeld, en verwacht. Ik dompel my, met neêrgebogen hooft, en zonder gevoel in de doot, zonder haar aan te merken en te bezichtigen, als in een stomme en duistere diepte, die my met een sprong inzwelgt, en in een ogenblik verftikt door middel van een machtige slaap, die vol van ongevoeljkheit, en zonder pijn is. In deze korte en geweldige doden geeft het gevolg, dat ik 'er in zie, aan my meer trooft, dan d'uitwerking vrees in my veroorzaakt. Zy zeggen dat, gelijk het leven niet het beste is, om dat het lang is, de doot de beste is, om dat zy niet lang is. Ik vervreemd niet zo zeer van doot te zijn, als ik met het sterven in vertrouwen tred. Ik bewind en verschuil my in deze storm, die my met een vaerdige en ongevoeljkhe aanval verwoedeljk verblinden en wechrucken zal. Voorts, schoon het gebeurde, gelijk enige tuinlieden zeggen, dat de rozen en violetten veel welrickender by look en uijen voortkomen, om dat deze vruchten alle de quade stank, die in 't aardrijk is, naar hen trekken; gelijk ook dat deze bedorve naturen al 't vergift van mijn lucht en geweest in-zogen, en door hun gebuurschap my zo veel te beter maakten, zonder iets daar in te verliezen: dat is niets; maar van dit kan iets zijn, dat de goetheit schoonder en aanlokkender is, als zy zeldzaam is, en dat de strijdigheit en verscheidenheit het wel-doen versterkt en in zich besluit, en het zelfde door de krijgheit van de

Korte en
geweldige
doden van
wat wer-
king.

Ben zeld-
samen goet-
heit aanlok-
keljk.

tegenstelling, en door d'eer ont-
voakt. De rovers hebben 't met
hun gunst niet bijzonderlijk op my
gemunt. Dat ik my niet aan hen
overgeef; ik zou aan al te veel lieden
gebreken. Geljkhe gewetens zijn on-
der verscheiden slach van klederen
geplaatst; geljkhe wreetheit, onge-
trouheit, en rovery: en zo veel t'er-
ger, als zy sloffer, veiliger en duis-
sterder onder de schaduw der wetten
is. Ik haat minder het openbaar, dan
't verradeljk geweld, en minder dat
in d'oorlog, als dat in vreedzaamheit
en rechtleeging beslaat. Onze
koorts is in een lichaam gekomen, dat
weinig daar af verérgert is. Het
vuur was 'er in; de vlam heeft 'er vat
in gekregen: het gedruis is groot;
het quaat klein. Ik antwoord geme-
neljk aan de genen, die my naar re-
den van mijn reizen vragen, dat ik
wel weet wat ik vlied, maar niet wat
ik zoek.

Openbaar
geweld min-
der te haren
dan het
verradeljk.

Indien men tot my zegt dat 'er mis-
schien onder de vreemdelingen ook
weinig gezontheit is, en dat hun ze-
den niet zuiverder zijn dan d'onzen.
Ik antwoord eersteljk dat

Tam multa scelerum facies, a

ongemakkeljk is. Ten tweeden, dat
het altijt winst is en quade staat tegen
een onzeekere staat te verwisselen, en
dat de quaden van een ander ons niet
behoren te nijpen, als onze eigen.
Ik wil dit niet vergeten, dat ik nooit
zo zeer tegen Frankryk opstuif, of ik
zie Parys met een gunstige oog aan.
Het heeft mijn hart van mijn kintsheit
af. 't Is my daar meêr geaangelyk
met d'uitsteekende dingen. Hoe ik
sedert meer andere schone steden heb
gezien, hoe de schoonheit van deze

Verget.
Georg. lib. 1

Montaignes
genegen-
heit tot Pa-
rys.

a Zo veel aangezichten van schelm-
stukken.

nat

stat meer op mijn genegenheit vermag en verkrijgt. Ik bemin haar om zich zelve, en meer in haar wezen alléén, dan met vreemde pracht beladen. Ik bemin haar vieriglijk, zelfs tot haar smetten en vlekken. Ik ben geen Franschman, dan door deze grote stat; groot in volken, groot in geluk van haar gelegenheit, maar bovénal groot en weêrgadeloos in veranderingen en verscheidenheit van nuttigheden: de roem van Frankryk, en een der edelste vergieringen des werrelts. God verdrijf'er onze verdeeltheden verre af. Ik vind haar geheel en effen zijnde, van alle ander gewelt beschermt. Ik bericht aan haar dat van alle de verdeeltheden de gene, die haar tot tweedracht zal brengen, d' ergste zal zijn. Ik vrees voor haar niet, dan haar zelve. Zeker, ik vrees voor haar zo zeer, als voor enig ander deel van deze Staat. Ik zal, zo lang als zy zal duren, geen gebrek van vertrek hebben, om mijn leste adem te geven, terwijl zy machtig is om my het berou van alle ander vertrek te doen verliezen. Ik acht alle menschen mijn bontgenoten, niet om dat Sokrates het gezegt heeft; maar om dat dit warelijk met mijn zart en natuur overéenkoomt, en misfchien niet zonder enige overmaat. Ik omhels een Pool gelijk een Franschman, en stel deze verbintenis van volk achter d' algemene verbintenis.

Ik ben niet zeer geraakt van de zoetheit van een natuurlijke lucht. De gehele nieuwe kennissen, en die gantschelijk de mijnen zijn, schijnen my wel zo waerdig te wezen, als deze andere gemene en gevalige kennissen van de buurt. De zuivere vrientschappen en van onze verkrijging behalen gemenelijk de prijs op de ge-

nen, aan de welken de gemeenschap van de lantsreek, of van 't bloet ons te zamen voegen. De natuur heeft ons vry en ongebonden ter werrelt gebracht. Wy besluiten ons in zekere engten: gelijk de Koningen van Perfen, die zich verbonden geen ander water te drinken, als dat van de vloed Choaspes, die, door hun eige dwaasheit hun gebruikrecht op alle d' andere wateren afzeiden, en, ten opzicht van de zelfden, al 't overige des werrelt uitdroogden. Sokrates achtte, in 't einde van zijn leven, een vonnis van ballingschap erger dan dat van de doot tegen zich. Maar ik zal, volgens mijn gevoelen, nooit zo afgeslooft, en nooit zo ongelijk in mijn lant gehuisvest zijn, dat ik zulks doen zou. Deze hemelsche levens hebben beelden génoech, die ik eerder door achtung en gezach, dan door genegenheit omhels. Zy hebben ook zo hoge en bovengewonen, dat ik hen niet kan omhelsen, zelfs niet door achtung, om dat ik hen niet kan bevatten. Deze aart was wel teder voor een man, die de werrelt voor zijn stat achtte. Hy versmaadde echter de reizingen, en had naauwelijks de voet buiten 't Lantschap van Attika gestelt. Hoe! hy verwierp het gelt zijner vrienden, om zijn leven te redden, en weigerde, door middel van een ander, uit de gevangenis te gaan, om niet ongehoorzaam te zijn, te weten in zulk een tijt, in de welk zy van elders zo zeer bedorven waren. Deze voorbeelden zijn van 't eerste slach voor my. Wat het tweede slach aangaat, daar zijn anderen, die ik in deze zelfde man zou konnen vinden. Veel van deze zeldsamen voorbeelden overtreffen de kracht van mijn doening: maar enigen overtreffen ook de kracht van mijn oordeel.

alle anderen te stellen.
 't Water van de Choaspes de drank der Koningen van Perfen.

De doot boven de ballingschap gestelt.

Lof van Perfs,

Onze eige gemaakte vrientschappen boven

P p p p Achste

Achtste Afdeeling.

Het reizen een nutte oefening. Zonneschermen een last. Schaduw van der Perſianen. Montaignes gewoonte in 't reizen. De huishouding een nutte en eerlijke bezigheid voor een huismoeder. Quade huishouding der vrouwen. 't Afzijn ontvont de hutteljk ſche liefde. Verbinenis onder de wijzen. De genieting behoort bezonderlijk tot d' inbeelding. Verre en naby is qualijk te bepalen. Hoe afweezige vrienden te zamen kunnen zijn. De graagheit van lichamelijk byzijn een bedojs van zwakheit. Wanneer 't reizen nut en leerzaam. Montaignes ooggemerk daar in. Veel wijzen hebben hun Vaderlant verlaten, om een vreemde lucht te genieten. By de zijnen te ſterven zwaarder, dan van hen af. Een wijs menſch nootzakelijk om ons uit de werrelt te helpen. Romainsche gewoonte van d'ogen aan hun magen, in hun ſterven, te ſluiten. Wy klagen over de beſtandgheit der onzen in onze qualen. Een bezadigt gelaat by de zieke dienſtig.

Het reizen
een nutte
oefening.

Behalven deze redenen, ſchijnt het reizen my een nutte oefening. De ziel heeft 'er eengedurige bezigheid, om onbekende en nieuwe dingen aan te merken: en ik weet, gelijk ik dikwijls gezegd heb, geen beterschool om 't leven te ſchikken en te regelen, als geduriglijk de verſcheidenheit van zo veel andere levens, verbeeldingen en gewoonten aan 't zelfde voorte ſtellen, en daar aan een zo eeuwige verandering van vormen onzer natuur te doen ſmaken. Het lighaam is daar in noch ledig, noeh afgemat; en deze matige beweging houdt het in bezigheid. Ik hou my acht of tien uren lang te paert, zonder af te zitten, zo darmptijng als ik ben, en zonder verdriet daar in te hebben.

-- *Vires ultra fortēque ſenētae.* a

Geen tijt is my tegen de borſt, daarde a Boven de *trudis in m. f. m. d. s. o. u. d. d. o. m. s.*

felle hitte van een prikkelende zon: want de zonneschermen, die, na d'oude Romainen, van d'Italienen gebruikt worden, belaften meer d'artien, dan zy 't hoort onlaſten. Ik zou wel willen weten wat vlijt en naerſtigheit dit voor de Perſianen, zo oud, en in de geboorte van d'overdaat, was, dat zy koele winden, en ſchaduw naar hun believen, gelijk Xenofon zegt, voor zich dodermaken. Ik heb gaerne de regen, en 't ſlijk, gelijk het riet. De verandering van lucht en gewest treft my niet. De gehele hemel is my een. Ik word niet getroffen, dan van d' inwendige veranderingen, die ik in my voortbreng; en dezen overkomen my minder in 't reizen. Ik heb mijn ongemak in bewogen te worden: maar als ik op de reis ben, ga ik zo lang voort, als men wil. Ik ſpartel de kleine beſtandingen zo zeer tegen, als de groten, en zo veel onreentdige reis te doen, en een gebuur te bezoeken, als

Zonneschermen der Italienen een last.

Schaduw der Perſianen.

Montaignes gewoonte in reizen.

Virgil
Aenid.
lib. 6.

als tot een volkome reis. Ik heb geleert mijn dagreizen op de Spaansche wijze, vervolgens, en met grote en redelijke dagreizen, te doen; en in de grootste hitte reis ik by nacht, en van d' ondergang der zon, tot aan haar opgang. D' andere wijze van onderweg, te ruk en te scheur, tot het middagmaal te plaatsen, is ongemakkelijk, inzonderheit in de korte dagen. Mijn paerden varen 'er te beter met. Nooit heeft enig paert my bezwelen, dat d' eerste dagreis met my heeft kunnen doen. Ik water hen overal, en zie alleenlijk hier op, dat zy wegs genoeg overig hebben, om te wateren. De traagheit in op te staan geeft aan de genen, die my volgen, tijts genoeg om hun maaltijt te houden, eer ik vertrek. Wat my aangaat, ik eet nooit te spade: de graagte komt my al etende aan, en niet anders: ik heb geen honger, dan aan de tafel. Enigen klagen hier over, dat ik, gehuwt en oud zijnde, vermaak schiep om in deze oefening voort te varen. Zy hebben ongelijk. 't Is beter tijt om uit zijn huis te scheiden, als men 't in zodanige staat gestelt heeft, dat het zonder ons zijn voortgang kan hebben, en als men daar zodanige ordening heeft gestelt, die niet van zijn voorgaande gestalte afwijkt. Zich van zijn huis te verwijderen, met een bewaring daar in te stellen, die niet zo getrouis, en niet zo naerftig om in de behoefte te verzorgen, is groter onvoorzichtigheit.

De wetenschap van de huishouding is de nutte en eerlijkste wetenschap en bezigheit, die een huismogder kan hebben. Ik zie wel enigen, die gierig, maar weinigen, die goede huishouders zijn. Dit is de voor naamste hoedanigheit van een vrou-

en die men boven alle andere dingen moet zoeken, gelijk d' enige huwelijks gift, die dienstig is om onze huzen te verrietigen, of te redden. Dat men hier af niet tot my spreek, naar dat d' ervarentheit van my afgeleert heeft: ik eisch van een gehuwde vrou de deucht van huishouding boven alle andere deucht. Ik stel haar in d' eigendom, en laat, door mijn afwezen, de gehele bestiering in haar handen. Ik zie met weêrwil in veel huishoudingen, dat mijn Heer omtrent de middag geheel afgemat en afgeslooft van de last zijner zaken weêr t' huis, komt, terwijl Mejuffrou in haar vertrek noch bezich is met zich te kappen, en op te pronken. Dit is voor de Koninginnen, daar ik noch aan twijffel. 't Is belachelijk en onrechtvaerdig dat de ledigheit onzer wijven met onze arbeit en zweet onderhouden word. Het zal nooit, voor zo veel her aan my staat, gebeuren dat iemant het gebruik zijner goederen klaarder, geruster en vrijer heeft, als ik. Indien de gemaal stoffe verschafft, zo wil de natuur dat de wijven de vorm verschaffen.

Wat de plichten van het huwelijksverbont aangaan, die, gelijk men acht, door dit afwezen schade lijden; ik geloof het niet. In tegendeel, 't is een gemeenschap, die gemeneljk door een al te gedurig byzijn verkoelt, en door de gedunghheit queeft. Alle vreedme vrouwen schijnen aan ons eerlijk: en yder gevoelt door ervarentheit, dat de gestadigheit van malkander te zien niet het vermaak kan vertonen, 't welk men gevoelt in byslagen van malkander te zijn, en weêr te zamen te komen. Deze afbrekingen vervullen my met geen varscheliefde tot de mijnen, en maken dat de genieting

Quade huishouding der vrouwen.

De huwelijksche llefde door 't afzijn ontvonkt.

De huishouding een nutte en eerlijke bezigheit voor een huismoeder.

van mijn huis weêr zoeter aan my is. De verandering ontfteekt mijn graagte naar d' een, en daar na weêr naar een ander kant. Ik weet dat de liefde d' armen lang genoeg heeft om zich van d' een hoek des werrelts tot aan d' ander vast te houden, en zich te zamen te voegen; en voornamelijk deze, daareen gedurige gemeenschap van gediensigheden is, die de verplichting en geheugenis daar af opwekken. De Stoïschten zeggen met recht dat'er zulk een grote verbintenis en overfeenkoning onder de Wijzen is, dat de geen, die in Frankryk is, zijn makker, in Egipten zijnde, vergaft, en dat, als de zodanige slechts zijn vinger uitsteekt, waar 't ook is, alle de Wijzen, die op 't aardrijk zijn, de hulp daar af gevoelen. De geniëting en bezitting behoren bijzonderlijk tot d' inbeelding, die met meerder yver en gedurigheid het geen, dat zy gaat zoeken, omhelst, dan 't geen, dat zy hebben. Tel uw dagelyksche verlettingen en bezigheden, en gy zult bevinden dat gy dan meer van uw vriend afwezig zijt, als hy tegenwoordig by u is. Zijn byweezen verslaau uw opmerking, en geeft aan uw gedachten vryheit van gedurigheid, by alle gelegentheden, afwezig te zijn. Van Rome af buitenwaarts hou en bestier ik mijn huis, en de goederen, die ik 'er gelaten heb: ik zie mijn muren ophalen, mijn bomen wassen, en mijn inkomsten toeneemen, en afneemen tot op twee vingeren na, even gelijk als ik 'er ben.

Ante oculos errat domus, errat forma locorum. a

Indien wy niets geniëten, dan 't geen,
a *Mijn huis, en de vorm der plaatsen
zwerwen voor myn ogen.*

dat wy raken, Vaart wel dan oude rijksdaalders, die in onze kisten zijn, en onze kinderen, zo zy op de jacht zijn getrokken. Wy willen hen naderby hebben. In de tuin, is dat verre? een halve dagreis? Hoe! tien mijlen, is 't verre, of naby? Indien 't naby is, wat dan elf, twaalf en dertien mijlen? en dus al voort en voort. Zeker, indien enige vrou aan haar gemaal kan voorschrijven met de hoeveelste stap het naby eindigt, en de hoeveelste tree het begin van 't verre is, zo raad ik haar dat zy hem tusschen beide houd.

Verre en naby quallyk te bepalen.

- - *Excludat jurgia finis:*

Usor permissio, candaque pilos ut equine

Paukatim vello & demo unum, demo etiam unum

Dum cadat elusus ratione rucnis acervi. b

Horat. Epistolar. lib. 2. Epist. 1.

Dat zy onbeschroomdelijk de Wijsbegeerte tot hun hulp roepen, aan de welke iemand zou konnen verwijten, dat zy zeer onzeker van 't midden oordeelt, dewyl zy noch 't een, noch 't ander einde van de samenvoeging ziet, en geen afscheiding tusschen het te veel en te weinig, het lange en korte, het lichte en zware, het geen, dat naby en verre is, bemerkt, en het begin noch einde daar af kent. *De natuur der dingen heeft aan ons geen kennis van d'einden gegeven.* Zijn zy noch geen gemalinen en boehinnen der overledenen, die niet ten einde

b *Laat ons een einde van 't krakkeel maken. Ik gebruik het geen, dat men aan my toelaat. Ik ruk allengs de haren van een paerts slaert uit; ik trek 'er een af, en daar na noch een, tot dat hy, door 's bewijs van de neêrstormende ophoping uitgestreken, nedervalt.*

van

Verbintenis en overfeenkoning onder de wijzen.

De geniëting en bezitting behoren voornamelijk, tot d' inbeelding.

van deze, maar in d'andere werrelt zijn? Wy omhelzen de genen, die geweest hebben, en de genen, die noch niet zijn, niet anders, dan d'afweezigen. Wy hebben, toen wy trouwen, geen koop gemaakt, dat wy geduriglijk te zamen gekoppelt zouden zijn, gelijk ik weet niet welke kleine beestjes, die wy zien, of gelijk de betoverden van Karrenty, op een hondsche wijze. Een vrou moet d'ogen niet zo gulziglijk op 't voorste deel van haar gemaal geven hebben, dat zy, als 't de noot vereischt, niet zijn achterdeel mag zien. Maar zou de reden van deze schilder, zo uitsteekende in hun zeden af te schilderen, in deze plaats gangbaar zijn, om d'oorzaak van hun klachten te vertonen?

tegenwoordigheid; en 't is eigenlijk g. en afweezigheid, als 'er middel is van malkander te verwittigen. Ik heb eertijts nuttigheit en gemak uit onze verwijdering getrokken. Wy zouden, met van malkander te scheiden, de bezitting van 't leven beter vervullen en uitstrekken: hy leefde, hy gepoot, hy zag voor my, en ik voor hem zo volkomenlijk, als of hy 'er geweest had. 't Een deel van ons bleef ledig; als wy te zamen waren, belemmerden wy malkander. De scheiding van plaats maakte de samenvoeging der willen rijker. Deze onverzadelijke honger van de lichamelijke tegenwoordigheid beschuldigt een weinig onze zwakheit in de genieting der zielen.

Nuttigheit in 't afzijn der vrienden.

De graagte van lichamelijk byzijn een bewijs van zwakheit.

Wat d'ouderdom aangaat, die men my daar tegen bybrengt, het past aan de jonkheit zich de gemene gevoelens t'onderwerpen, en zich om anderen te prangen. Zy kan aan beide, aan 't volk, en aan zich zelf, verschaffen: wy hebben niet dan te veel met ons alleen te doen. Laat ons, naar maat dat de naturelijke middelen aan ons ontbreken, ons zelven door de kunstigen en gemaakten ondersteunen. 't Is onrecht, dat men de jeucht in 't volgen van zijn geneuchten verontschuldigt, en dat men aan d'ouderdom verbiedt daar naar te trachten. Ik, jong zijnde, dekte mijn dartele hartstochten met voorzichtigheit, en, tot d'ouderdom geraakt, schift de droevige hartstochten van d'ontucht. Indien de Platonische wetten verbieden voor d'ouderdom van veertig of vijftig jaren te reizen, om de reizen nutter en leerfamer te maken; zo zou ik liever dit tweede en ander lid der zelfde wetten toestaan, dat zulks na d'ouderdom van zestig jaren verbiedt. Maar

*t Reizen] wanneer nut en leerzaam.

Terink A. d. d. p. A. B. 1. Sect. 1.

Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut res amari, aut potare, aut animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit malè. a

Of zou 't wel zijn dat de tegenstant en tegezeggung, uit zich hen voed en onderhoud? en dat zy wel in hun schik zijn, als zy u in ongesteltheit brengen? In de ware vrientschap, daar in ik ervaren ben, geef ik my meer aan mijn vriend, dan ik hem tot my trek. Ik wil niet alleenlijk liever aan hem weldoen, dan of hy 't aan my deë: maar schoon hy 't aan my deë, zo doet hy 'er meer af aan my, als hy doet. Indien 't afweezen aan hem of aangenaam, of nut is, aan my is 't veel zoeter, dan zijn

Hoe afweezige vrienden te zamen konnen zijn.

a Uw gemalin, zo gy nitblijft, denkt dat gy vryt, of dat gy gevrijs word, of aan 't drinken zijt geraakt, of u verlustigt, en dat zy alleen welvaars, terwijl zy in een quade staat is.

Ppppp 3

in

Montaigne's
oogmerk
in 't reizen.

in zulk een ouderdom zult gy nooit van zulk een lange reis wederkeren. Wat is 'er my aangelegen? Ik vang hem niet aan om daar af weder te keren, noch om de zelfde te voltrekken. Ik vang hem alleenlijk aan om my te roeren, terwyl de roeping my behaagt. Ik wandel om te wandelen. De genen, die naar enig ampt, of haas lopen, lopen niet. De genen lopen, die in de loopbaan lopen, en om hun loop 't oefenen. Mijn oogmerk is overal deelbaar: 't is niet op grote hoop geveft; yder dagreis maakt 'er een einde af.

Veel Wijzen hebben hun vaderlant verlaten om een andere lucht te genieten.

De reis van mijn leven word desgelijks beleid. Ik heb echter plaatsen genoeg gezien, die van malkander lagen, daar ik wel had willen blijven. Waartóm niet, dewijl Chryfippus, Kleanthes, Diogenes, Zeno, Antipater, zo veel wijze mannen van de stemmigste fch, hun lant wel hebben verlaten, zonder enige oorzaak van daar over te klagen, en alleenlijk om een andere lucht te genieten? Zeker, de grootste ongeneucht, die ik in mijn reizen heb, is dat ik niet die befluit kan meebrengen, dat ik ter plaats, daar 't my behaagt, mijn woning zal stellen, en dat ik my altijd moet voorstellen weder te keren, om my naar de gemene zeden te voegen. Indien ik vreefde in een andere plaats, als indie van mijn geboorte, te fterven, indien ik meende dat ik, van de mijnen af zijnde, met minder gemak zou fterven; zo zou ik naauwelijks uit Frankryk datten trekken, en zo zou ik nooit zonder fchrik buiten mijn patrijch treden. Ik gevoel de doot, die my geduriglijk aan de keel, of aan de niere nijpt. Maar ik ben anders gefelt. De doot is my overal de zelfde. Indien ik echter te kiezen had, het zou, gelijk ik geloof, eerder te

paert, dan in 't bed, en buiten mijn huis, en verre van de mijnen zijn. Af-fcheit van de zijnen te nemen is meer hartewee, dan trooft. Ik verzuim gaerne deze plicht van onze geestigheid: want onder de plichten van de vrientfchap is deze alleen aan my lastig; en ik zou dieshalven gaerne verzuimen deze grote en eeuwige vaarwel te zeggen. Indien men enig gemak en nut uit deze byftant trekt, men trekt 'er ook wel hondert ongemakken uit. Ik heb veel menschen, van dit geleepe omringt, zeer erbarmelijik zien fterven: dit gedrang verluft hen. Iemant in rust te laten fterven is tegen de plicht en betamelijikheit, en een geruigenis van weinig genegentheit en toezicht. D'een pijnigt uw ogen, d'ander uw oren, en de derde uw mont: Gy hebt noch zin, noch lid, 't welk men niet plet. Het hart fchijnt van medogen te barften over 't horen van de klachten der vrienden, en miffchien van weérwil, om dat men andere geveinfde en vermoonde klachten hoort. De geen, die altijd gevoelig en teder van fmaak heeft geweest, is 't dan noch meer. Hy behoeft, in zulk een grote noot, een zachte hant, die op zijn gevoeling pakt, om hem even, daar 't hem jeukt, te k zuwen: of dat men hem gantschelijik niet kraut. Indien wy een vroedvrou behoeven, om in de werrelt te komen, wy behoeven noch een wijzer menfch, om ons daar uit te trekken.

By de zijnen te fterven zwaardier, dan van hen af.

De lefte vaarwel zeer zwaar.

De menfch in zijn fterven door de mentge gedruckt.

Zodanig een, en een vrient zou hy ten dienft van zodanige gelegentheit, zeer dier moeten kopen. Ik ben niet tot deze fmedige wakkerheit, die zich in zich zelve verfterkt, gekomen, dat niets my helpt, of ontroert: ik ben van laeger ftaat. Ik tracht my te yerschuilen, en my van deze

Een wijz menfch nootdrakelijik, om ons uit de werrelt te helpen.

deze weg af te trekken; niet door vrees, maar door kunst en beleid. Ik vind niet geraden in deze handel proef, of bewijs van mijn stantvastigheid te geven. Voor wie doch?

Hoedanig Al 't recht en eige belang, dat ik aan d'achting heb, zal dan ophouden. **een doot gevoeglijk.** Ik vernoeg my met een doot, die in zich ingetrokken, gerust en eenzaam,

geheel de mijne, en met mijn afgetrokken en afgescheide leven overeen-

Romansche komig is: recht anders, als het Romainsch waangelooft, daar men te geen, die zonder te spreken storf, en die niet zijn naaste vrienden by hem had, om hem d'ogen te sluiten, voor rampzalig achte. Ik heb genoeg te doen met my zelf te troosten, zonder een ander te vertroosten; gedachten genoeg in 't hooft, zonder dat d'omstandigheden tijding daar af aan my brengen, en stofte genoeg om my bezich te houden, zonder de zelfde te lenen. Dit deel is niet de rol van de menschelijke gezelligheit; maar het bedrijf van een ewig mensch.

Laat ons onder d'onzen leven en lachen; en laat ons onder d'onbekenden gaan sterven en bazen. Men vind 'er, die, als men hen betaalt, ons 't hooft omkeeren, en de voeten wijven, die ons niet meer drukken, dan men begeert, terwijl zy aan ons een onverschillend gelaat betonen, en ons op onze wijze laten bestieren en klagen. Ik ontfla my dagelijks, door redenering, van deze kinderlijke en onmenschelijke aart, de welk maakt dat wy door onze qualen het meêdogen, en de rou in onze vrienden begeren te bewegen. Wy doen onze ongevallen boven de maat gelden, om hun tranen uit te lokken; en wy beschuldigen de stantvastigheid, in 't ongeluk te verdragen, die wy in yder prijzen, in onze naaften,

Onze klachten over de stantvastigheid der reizen in onze qualen.

en verwijten haar aan hem, als 'n in onz ongeval is. Wy zijn hier meê niet vernoegt, dat zy gevoel van onze qualen gevoelen, zo zy ook niet bedroeft daar over zijn. Men moet de blijfchap uitbreiden, maar de droefheit zo veel, als 't mogelijk is, besnoecjen. De geen, die zich zonder reden doet beklagen, behoeft niet beklagt te worden, als 'er reden toe zal wezen. Altijs te klagen is om nooit beklagt te worden, terwijl men zo dikwijls d'erbarmelijke maakt, dat men by niemant erbarmelijk is. De geen, die zich levende doot, is onderworpen al stervende gehouden te worden te leven. Ik heb 'er gezien, die gesteurte wierden, om dat men hun aangezicht frischt, en hun slagder haardig vond, die hun gelach bedwongen, om dat het hun gezontheit bekennt maakte, en die hun gezontheit haatten, om dat de zelfde niet beweent wierd. Dat meê is, die waren geen vrouwen. Ik vertoon mijn ziekten ten meêstendeel zondig, als zy zijn, en mijs de woorden van quade voorzeggung, en de gemaakte uitroepingen.

Verkeerde schijn.

Is 't niet de blijfchap, ten minsten is 't het bezadigt gelaat der omstaanders, dat by een wijze zieke bequaam is. Hy maakt geen krakkeel met de gezontheit, om dat hy zich in een strijdige staat ziet. Hy schept vermaak in haar in een ander sterk en volkomen t'aanschouwen, en ten minsten het gezelschap daar af te genieten. Hy verwerpt niet gantschelijk de gedachten des levens, om dat hy zich nederwaarts voelt dalen; en hy vlied niet geheelijk de gemene onderhoudingen. Ik wil, terwijl ik gezond ben, de zieke overwegen: zy, tegenwoordig zijnde, maakt ware indruk genoeg, zonder dat mijn

Een bezadige gelaat by de zieke bequaam.

mijn inbeelding daar toe helpt. Wy bereiden ons te voren tot de reizen, die wy aanvangen, en hebben 'er toe besloten: d'uur, daar in wy te paert moeten stijgen, besteden wy aan d'omstaanders, en strekken haar uit, hen te geval. Ik gevoel van de be-

kentmaking mijner zeden dit onverwacht voordeel, dat zy my enigzins tot regel dient. Somtijts overkoomt my enige overweging van de historie van mijn leven niet te verraden.

Negende Afdeeling.

Lastering der belede en bekende gebreken. Dions middel, om 't verwtijt te voorkomen. Openhartige belijdenis maakt het verwtijt krachteloos. Zijn voorrechten waar te nemen zeer lastig. Montaignes voorbeeld uit zijn geschriften. Gewoonte der Indiënen tegen d'elendigen. Men moet niet zijn quaal niet een ander parssen. De hoge jaren passen niet by 't gezelschap. Onbestandigheid van de Fransche taal. Twist over de mening der overledenen. Men moet voor de geen, die men is, geacht willen zijn. Hoedanige herbergen in 't reizen te verkiezen.

D Eee openbare verklaring verplicht my, dat ik my in mijn streek hou, om het beelt van mijn stant en gesteltenis niet te vervalschen, 't welk gemenelyk minder wantaltig en tegensprekelyk is, dan de boosaardigheid, en krankheit der hedendaagsche oordeelen meëbrengt. D'eenvormigheid en enkelheit mijner zeden brengen wel een aangezicht voort, daar af de verklaring gemakkelijc is; maar dewijl de gedaante daar af een weinig nieu, en buiten gebruik is, zo geeft het al te ruime toom aan de lastering. En echter dunkt my dat dit aan de geen, die my met recht wil schelden, rijke stoffe geeft om aan mijn belede en bekende onvolmaaktheden te knagen, en, zonder in de wint te vechten, zich daar meë te verzaden. Indien hy meent dat ik, om dat ik zelf my eerst beschuldig, en mijn gebreken ontdek, hem zijn leet uit de mont ruk, zo is

Lastering der belede en bekende gebreken.

't recht dat hy zijn recht tot d'uitbreiding en uitstrekking neemt. Het misdrijf heeft zijn recht buiten de maat; en wat de gebreken aangaat, daar af ik de wortelen tot mijnent aan hem vertoon, dat hy hen zo groot als bomen maak: dat hy 'er niet alleenlijk de genen toe gebruik, die plaats in my hebben, maar ook de genen, die my slechts dreigen; gebreken, die in hoedanigheid, en in getal lasterlijc zijn. Dat hy my daar door sla. Ik zou gaerne 't voorbeeld van Dion de Wijsbegetige omhelzen. Antiponus wilde aan hem, ter zaak van zijn oorsprong, een neep geven. Hy sneed hem de weg af. Ik ben, zeide hy, de zoon van een slaaf, vleeschhouwer en gebrantmerkt man, en van een hoer, die mijn vader trouwde, uit oorzaak van zijn laege staat. Zy wierden beide om enig misdrijf gestraft. Een Redenaar kocht my, terwijl ik noch een kint was, om dat

Middel van Dion aangewent, om 't verwtijt te voorkomen.

hy

hy my aangenaam en 'schikkelyk vond, en liet my, in zijn sterven, alle zijn goederen na, die ik in deze star Archenen voerde, daar ik my tot de Wijsbegeerte begaf. De Historie-schrijvers behoeven zich niet te bemoejen met tijding daar af te bekomen: ik zal 't geen, dat 'er af is, tot hen zeggen. D' edelmoedige en vrywillige belijdenis ontzeenuwt het verwijt en maakt de smaet krachteloos.

Openhartige belijdenis maakt het verwijt krachteloos.

Zo veel is 'er af, als 't alles gezegt is, dat my dunkt dat men my zo dikwijls buiten reden prijft, als veracht; gelijk my ook dunkt dat men, van mijn kintsheit af, in ordening en trappen van eer, meermaals aan my plaats boven, dan beneden 't geen, dat my toekoomt, heeft gegeven.

Lastigheid in 't waarnemen van zijn voorrechten,

Ik zou liever in een plaats willen zijn, daar deze ordeningen of geregelt, of veracht waren. Na dat de stribbeling het voorrecht in 't gaan, of in 't zitten onder 't mannelijke drie antwoorden te buitengaat, zo is zy onbeleeft. Ik schroom niet verkeerdelyk te wijken, of voort te gaan, om zulk een lastige tegenstribbeling 't ontvluchten. Nooit heeft enig mensch begerig geweest om de voorzitting boven my te hebben, of ik heb haar aan hem overgeven. Behalven het voordeel, 't welk ik hier uit haal, dat ik van my zelf schrijf, heb ik 'er noch dit ander af verhoopt, dat, indien enig eerlijk man, voor mijn overlijden, in mijn zeden en gebruiken vermaak schiep, en daar mee overeenquam, hy trachten zou zich by ons te voegen. Ik heb hem hier in veel vooruitgegeven: want al 't geen, dat hy in een lange kennis en gemeenzaamheit van veel jaren verkregen zou konnen hebben, heeft hy in dit geschrift in drie dagen, en zekerlij-

Voorbeeld van Montaigne uit de geschriften van hem zelf.

ker en naaukeurlijker, gezien. War een aangename verbeelding! ik zeg in 't openbaar veel dingen, die ik niet in 't bijzonder zou willen zeggen, en zend, over mijn verborgenste wetschappen, of gedachten, mijn getrouwste vrienden naar de boeckwinkel.

Extitenda damus praecordia. a *Perf. Sat. 5.*

Indien ik warelijk iemand had geweten, die bequaam en eigen voor my had geweest, zeker ik zou hem zeer verre te gemoet zijn getrokken. Want de zoetigheid van een bequaam en aangenaam gezelschap kan naar mijn zin niet dier genoeg gekocht worden. Ai! wat is een vriend? Hoe waarachtig is deze oude spreuk; dat het gebruik daar af nootwendiger en zoeter is, dan de hoofdstoffen van vuur en water!

Hoe zoet en nootzakelyk een vriend is.

Om weêr tot mijn stuk te komen. Daar is dan geen groot quaat in verre van de hant, en alleen te sterven. Wy achten 't voor plicht, ter zijden te gaan, ten dienst der naturelijke doeningen, die niet zo buiten gunst, en die minder afschuwelyk zijn, als deze. Maar de genen zelve, die daar toe komen, dat zy een lange wijl in hun leven gaan quijnen, behoorden misfchen niet te wenschen dat zy met hun elende aan een groot gezin zonden hinderen. D' Indiënen in zeker lantschap hielden 't dieshalven voor redelyk, de geen te doden, die in zulk een nootzaakelykheit quam te vallen. In een ander van hun lantschappen lieten zy hem alleen, om zich ten besten, dat hy kon, te bergen. Aan wien maken zy eindelyk zich niet lastig en onverdragelyk? De gemeeneplichten strekken zich niet zo wijd

Gewoonte der Indiënen tegen d'elendigen.

a *Wy geven ons ingevant te deurzoken.*

Q9999

uit.

De gewoonte doet de huisgenoten de qualen van de meester lichtreijk verdragen.

Men moet met zijn qualen niet een ander parfen.

De hoge jaren passen niet by 't gezelschap

uit. Men leert met geweld de wreetheit aan zijn beste vrienden, terwijl men, door een lange gewoonte, de wijven en kinderen verhard tot onzake qualen niet te gevoelen, en hen te beklagen. De zuchten over mijn darmpijn ontroeren niemand meer. En schoon wy enig vermaak in hun ommegang scheppen; ('t welk niet altijd gebeurt, uit oorzaak van d' ongelijkheit van staat en zeden, die lichtelijker verchtung of nijt tot wie 't ook is voortbrengt) is 't niet te veel een geheele ouderdom daar mee te misbruiken? Hoe ik hen oprechtlijker meer om my zag prangen, hoe ik hun pijn en moeite meer beklagen zou. Wy hebben vryheit om tegen anderen te steunen, en niet om zo plompelijker op hen te leggen, en hen tot hun verderf te parfen: gelijk de geen, die jonge kinderen de kelen, om hun bloet te gebruiken tot de geneezing van een ziekte, daar af hy geplaagt was; of gelijk deze ander, aan de welk men tedere jonge wichten verschaftte, om des nachts zijn oude leden te stoven, en de roetheit van hun adem met zijn scherpe en afkeerige te mengen.

De stouderdom is een eenzame hoedanigheit. Ik ben gezellig tot overmaat toe. My dunkt het echter redelijker dat ik voortaan mijn lastigheit van d' aanschouwing des werelcs aftrek, en haar alleen dok; dat ik my intrek, en my in mijn schulp bedek, gelijk de schilspadden. Ik leer de menschen te zien, zonder my aan hen te houden. Ik sou, in zulk een steile afgang, hen ongelijker aandoen. 't Is tijt om aan 't gezelschap de rug toe te keren. Maar in deze reizen zal men elendiglijker in een kor opgehouden worden, daar alles ons' ontbreken kan. Ik draag het

meeste deel der sootzakelijker dingen met my. Voorts, wy koozen 't geval niet mijden, zo het aanvangt ons 't overlopen. Ik behoef niets, dat bovengemeen is, als ik ziek ben. Ik wil niet dat de pillen in my het geen doen, 't welk de natuur niet in my vermag. In 't begin van mijn koortsen en ziekten, die my nedervellen, verzoen ik, noeh geheel, en niet verre van de gezondheid af zijnde, my mer God door de leste Christelijker plichten, en vind'er my meer door ontlaf, terwijl my dunkt dat ik daar door te beter reden van de ziekte heb. Ik behoef minder Notaris en raat, dan geneesmeester. 't Geen ik, gezond zijnde, niet gedaan en vastgestelt heb, zo veel mijn zaken aangaan, men behoef niet te verwachten dat ik zalks zal doen terwijl ik ziek ben. 't Geen, 't welk ik ten dienst van de doer wil doen, is altijt gedaan. Ik zou het niet een dag willen wistellen: en dus is 'er warelijker niets, dan 't geen, daar in de twijffeling mijn verkiezing heeft vertraagt, (want somtijts is niet te verkiezen wel te verkiezen) of 't welk ik ganselijker niet heb willen doen.

Ik schrijf mijn boek voor weinig menschen, en voor weinig jaren. Indien 't een bestandige stoffe had getweeft, men zou haar aan een bestandiger taal bevolen moeten hebben. Wie kan, volgens de gedurige verandering, die onze taal tot een leers uur gevolgt heeft, verhoopen dat haar tegenwoordighe vorm over vijftig jaren, van twaalfte rekenen, in 't gebruik zal zijn? Zy sluip alle dagen uit onze handen, en is, sedert dat ik geleest heb, wel de helft verandert. Wy zeggen dat wy nu volmaakt is. *Edes wees zegt desgelijker van de hare.* Ik wil haar niet voor zodanig hou-

Staat van Montaigne li: zijn ziekte: n.

Men moet alles bezorgen, eer men ziek word.

Onbestandigheit van de Franse taal.

houden, zo lang zy voorvluchtig is, en zich dus verandert, gelijk zy doet. Aan de goede en nutte geschriften pakt het zich daar aan te hechten; en haar achting zal naar 't geval van onze Staat gaan. Ik schroom echter niet veel bezondere leden daar in te voegen, die hun gebruik onder de menschen, de welken heden leven, verstijten, en die de bezondere wetenschap van enigen raken, de welken dieper daar in zien, dan die van 't gemeen verstant.

Twist over de mening der overledenen.

Eindelijk, ik wil niet (gelijk ik dikwijls met de geheugenis der overledenen handelt) dat men dus zal twisten: Hy oordeelde, hy leefde dus; hy wilde dit; indien hy in zijn einde gesproken had, hy zou gezegt, hy zou gegeven hebben; ik kende hem beter, dan iemand anders. Ik doe hier mijn neigingen en genegtheden blijken, zo veel de welvoegelijkheid zulks aan my toelaat: maar ik doe dit veel onbeschroomdelijker en liever met de mont aan yder, die bericht daar af begeert. Zo veel is 'er af, dat men in deze gebeugtschriften, zo men daar op merkt, bevinden zal dat ik alles gezegt, of alles aangewezen heb. Ik roon met de vinger het geen, dat ik niet met woorden kan uitdrukken.

Lucret. lib. 1. *Verum animo satis hæc vestigio parva sagaci
Sunt, per quæ possis cognoscere cætera.*
tute. a

a Maar deze geringe speuren en voetstappen zijn genoesch voor een schrander.

Ik laat niets van my te begeren, en te giften. Indien men daar af moet spreken, ik wil dat het warelijk en gerechtuylijk zy. Ik zou gaerne uit 't andere werrelt weêrkeeren, om de genen leugnachtig te maken, die my anders wilde vormen, dan ik geweest heb, alwaar 't om my 'eren. Ik bemerk dat men van de levenden zelven anders spreekt, dan zy zijn: en indien ik een vriend, die ik verloren heb, niet met alle kracht had verdedigt, men zou hem in wel duizent strijdige gestalten verscheurt hebben. Om van de redenen mijner zwakke aart en zeden een einde te maken; ik beken dat ik, in mijn reizen, zelden in een herberg koom, daar in my niet in gedachten koomt, of ik 'er op mijn gemak zou kunnen ziek zijn, en sterven. Ik wil in een plaats geherbergt zijn, die voor my bezonder is, zonder gedruis, niet smoddig, niet rozig, en niet dompig. Ik tracht door deze beuzelachtige omstandigheden de doot te vleiden; of, om beter te zeggen, my van alle andere verhandeling t'ontlasten, op dat ik alleenlijk op de doot te denken heb, die, zonder andere last, my genoech wegen zal. Ik wil dat hy zijn deel in 't gemak van mijn leven zal hebben: 't is 'er een grote brok af, en van groot belang; en ik hoop heden dat hy niet van 't voorgaande zal verschillen.

Men moet voor de geen, die men is, geacht willen zijn.

Hoedanige herbergen in 't reizen te verkiezen

genoesch, door de welken men d' andere dingen veiliglyk kan kennen.

Tiende Afdeeling.

De doot van verscheide gedaanten en vormen. Maignes keur in de doot, die ons van alle ongenuecht ontlast. Waeste menschen, onbeschroomt zegen

gen de doot. De keur van welke doot voor een veldaat by de Romainen geächt. Waerom de doot ons dikwijls waer weegt. Wie ongemak, en wie vermaak in 't reizen ontmoeten. Dingen, die de reiziger waer te nemen heeft. Onderlinge trek der lantslieden. Een eerlijk man een gemengt man. De gezelschappen, die men onderwoeg bejegent, zijn lastig, en die van eerlijke en verstandige lieden aangenaam. Eenzaamheit beter, dan lastig gezelschap. Geen vernoeging voor middelbare zielen. Men moet met het zijne, dat is met de reden, vernoegt zijn.

De door van
verscheide
gestalten en
hoedanighe-
den.

DE doot heeft vormen en gedaanten, van de welken de sommigen gemakkelijker zijn, dan d'anderen; en hy krijgt verscheide hoedanigheden, naar yders verbeelding; en onder de naturelijken schijnt my de gene zacht en zoet. die uit verzwakking en dosheit voortkomt; en onder de geweldigen beeld ik my een steile val gemakkelijker in, dan een nederstorting, die my verplet, en de snee van een zwaert lichter, dan de slag van een hantbus. Ik zou liever Sokrates drank willen ingedronken hebben, dan my zelf, gelijk Kato, treffen. En hoewel het eveneens is, zo gevoelt echter mijn inbeelding, (gelijk tusschen de doot en 't leven) onderscheit in my in een gloejende oven, of in de gracht van een vlakke beek te werpen: zo dwaaselijk heeft onze vrees meer opzicht op de middel, dan op d' uitwerking. 't Is niet dan een ogenblik, maar van zodanig gewicht, dat ik gaerne veel dagen van mijn leven zou missen, om naar mijn believen te verhuizen.

Keur van
Montaigne
in de doot.

Doot van
alle onge-
neucht
ontlast.

Dewijl yders verbeelding meer of min in de bitterheit des doots vind, en dewijl yder enige keur onder de gedaante van te sterven heeft, zo laat ons een weinig veerder pogen een doot te vinden, die van alle ongeneucht ontlast is. Zou men hem ook niet

geneughelijk kunnen maken, gelijk Antonius en Kleopatra, die te zamen storven? Ik stel de pogingen ter zijden, die van de Wijsbegeerte en Godsdienst voortgebracht worden, en streng en voorbeeldig zijn. Maar onder de nietige menschen heeft men gevonden, die, genootzaakt zijnde om zich zelven te doden, gelijk zeker Petronius en Tigillinus te Rome, de doot, door de zachtheid van zijn toestellingen, als in slaap gewiegt hebben. Zy deden hem onder de laffigheden van hun gewone rijtverdrijven insluipen en inglijden. Onder de snellen en goede makkers vind men geen redenen van verroofing, geen gewach van testament, geen eerzuchtige betrachtning van stantvastigheid, en geen redenering van hun toekomende staat. In de spelen, maaltijden, boerterijen, en in de gemene samenkomsten van de menigte heeft men 't gezang en gespeel, en de minnedichten. Zouden wy in een eerlijker gestalte deze bestandigheid niet kunnen volgen? Dewijl'er goede doden voor de dwazen, en goeden voor de wijzen zijn, zo laat ons ook zodanigen vinden, die goet voor de genen zijn, de welken tusschen beiden staan. Mijn inbeelding vertoont'er my enig gemakkelijker, en, dewijl men doch sterven moet, begeerlijk gelaat af. De Romain-

Woeft
menschen
onbe-
schroomt
tegen de
doot.

Goede de-
den voor
zotten en
wijzen.

main-

De keur van welke door voor een weldaar by de Ro-mainen geacht.

mainfche dwingelanden meenden dat zy 't leven aan de misdadige schonken, aan de welk zy keur van zijn doot gaven. Maar heeft Theofraſtus, zulk een weke Wijsbegeerige, zo zedig, en zo wijs, niet door de reden gedwongen geweest dit gedicht, door Cicero vertaalt, te darren zeggen?

Gicr. Taf. cul. Quæſt. lib. 5. 't Leven door 't geval beſtiert.

Vitam regit Fortuna, non Sapiencia. a
Het geval is behulpzaam tot de gemakkelijkheden van de koop mijns levens; dewijl 't het zelfde tot zulk een ſtaat heeft gebracht, dat het voortaan aan de mijnen geen noot maakt, en geen verhandeling doet. Dit is een voorwaarde, die ik in alle tijden van mijn leven aangenomen zou hebben: maar in deze gelegenheit, van mijn prullen te verzamelen, en mijn reistuijg op te pakken, ſchep ik op het beſonderlijkſte vermaak om in 't ſterven, hen noch geneucht, noch ongeneucht aan te brengen. Zy heeft met een kunſtige vergelding gemaakt, dat de genen, die enige ſtoffelijke vrucht van de doot konnen eiffchen, van elders gezamentlijk een ſtoffelijk verlies daar af ontfangen.

Waarom de door ons dikwijls zwaar weegt

De doot weegt dikwijls zwaar in ons, om dat zy aan anderen weegt, en ons zo zeer in hun eige belang, als in 't onze, ja ſomtjits meer, en geheel, bedraait.

In deze bequaamheit van herberg, die ik zoek, meng ik niet de pracht en ruimte, die ik eerder baat: maar zekere enkelde netrigheit, die men meermaals in de plaatſen vind, daar minder kunſt is, en die van de natuur met enige gunſt, die gantschelijk de hare is, word verzeert. *Eengaſtmart, niet breed, maar rein; meer geeſtig, dan koſtelijk.* Wijders, de genen, die in de volle winter, uit oorzaak van a *Het Geval, niet de wijsheit, beſtiert het leven.*

Corn. Nepos, in Vita Asi. cici.

de ſtaat hunner zaken, deur de landen der Graaubunders geſceept worden, zijn onderworpen dat zy onderweeg in dit uitreſte worden betrapt. Ik die deurgaans om mijn vermaak reis, beleid my niet zo qualijk. Indien de weg ter rechte hant lelijk is, ik kies de ſlinke zijde. Indien ik my ongeſtelt vind om te paert te zitten, ik hou my ſtil: en ik, dus doende, zie warelijk niets, dat niet zo aangenaam, en gemakkelijk is, als mijn huis. Ik acht d' overtoelligheit altijt overtoellig, en bemerk verhandeling in de weelde zelve, en in d' overvloet. Heb ik iets achtergelaten, om te bezichtigen, ik keer weer derwaarts; 't is altijt mijn weg. Ik trek geen zekere, noch rechte, noch kromme lijn. Indien ik ter plaats, daar ik ga, niet het geen vind, 't welk men tot my gezegt had, (want het gebeurt dikwijls dat eens anders oordeelen niet met de mijnen overeenkomen; en ik heb hen deurgaans valsch bevonden) zo klaag ik niet over mijn moeite en arbeit. Ik heb bevonden dat het geen, 't welk men tot my zeide, niet daar was. Ik heb de geſteltenis van 't lighaam vry, en de ſmaak gemeen, zo zeer als enig menſch ter werrelt. De verſcheidenheit der zeden van 't een met het ander volk treft my niet, dan door 't vermaak van de verandering.

De genen, die uit noot reizen, onmoeten ongemak;

maar niet de genen, die om hun vermaak reizen. D' overtoelligheit overtoellig; en de weelde laſtig.

De reiziger moet niet geſteurt zijn, alshy 't anders vind, als tot hem gezegt is.

De verandering aangenam.

Yder gebruik heeft zijn reden. Dat Een reizend de tafelborden van tin, van hout, of van aarde, en de grechten gezoden of gebraden, butter of olie, van noten of olyven, heet of kout zijn; 't is my eveneens, en zo eveneens, dat ik, oud wordende, dit edelmoedig vermoegen beſchuldigh, en dat ik zou behoeven dat de lekkerheit en keur d' onbeſcheidenheit van mijn graagheit ſtuite, en ſomtjits aan mijn maag te

Q9999; hulp

hulp quam. Als ik ergeus anders, als in Frankryk was, en dat men, om zich beleeft tegen my te tonen, my vraagde, of ik volgens de Fransche wijze gedient wilde zijn, spotte ik daar met, en begaf my altijd aan de tafelen, daar de vreemdelingen meest in getal waren. Ik schaamde my van dat ik onze menschen van deze zotte aart dronken zie, dat zy om gewoonten, die tegen de hunnen strijden, uitspatten. Zy menen dat zy buiten hun hoofdstoffe zijn, als zy zich buiten hun dorp bevinden. Zy, waar zy trekken, houden zich aan hun gewoonten, en hebben een afkeer van de vreemde zeden. Indien zy in Ongereren een lantsman vinden, zy vierden dit voorval, zy voegen en najen zich aan malkander, en verdoordeelen zo veel onbezuilde zeden, die zy zien. Waarom niet onbezuift, dewijl 't geen Franschen zijn? Dit zijn noch de schrandersten, die hen gekent hebben, om 'er af te miszeggen. Zy trekken ten meestendeel niet, dan om te komen. Zy reizen gedokt, en met een zwijgende en ongemeenzame voorzichtigheit geprangt, er beschermen zich van de besmetting van een onbekende lucht. 't Geen, 't welk ik van dezen zeg, brengt my in gelijke zaak het geen in gedachten, 't welk ik somtijts in enigen van onze jonge hovelingen heb bemerkt. Zy houden zich aan geen anderen, als aan lieden van hun flach, en zien, als lieden van d'andere werelt, ons met versmading of deernis aan. Boneem hen de koutingen van de boosfche verborgentheden, zy zijn terfkont buiten hun leeft; zo nieuw en bedreven voor ons, als wy voor hen. Men zegt met recht dat een-eerlijk man een gemengt man is.

In tegendeel, ik reis als zeer zaa

van onze zeden en gewoonten, niet om Gaskonjers in Sicilien te zoeken; ik heb 'er 't huis genoeg. Ik zoek eerder Grieken en Perlianen; ik voeg my by hen: ik merk hen aan; hier leen en besteed ik my. Dat meer is, my dunkt dat ik weinig gebruiken heb gevonden, die niet beter zijn, dan d'onzen. Ik reis niet snel: want ik heb nauwelijks mijn weeshanen uit het gezicht verloren. Voorts, de gezelschappen, die men ten meestendeel by geval onweeg ontmoet, hebben meer ongemak, dan vermaak. Ik hecht 'er my niet aan, en noch minder in deze tijt, daar in d'ouderdom my bezonder stelt, en enigfins van de gemeene gebruiken afscheid. Gy lijd om een ander, of een ander om u. De beide ongevallen zijn lastig; maar het leste schijnt my noch ruwer. Een eerlijk man, bestendig van verstant, en van gelijke zeden, als d'uwen, te hebben, die u volgen wil, is een geval, dat zelden voorkomt, maar van onwaardelijke troost. Ik heb 'er, in alle mijn reizen, zeer groot gebrek af gehad. Maar zodanig een gezelschap moet men verkozen en verkiegen hebben, zelfs eer men van huis trekt. Geen vermaak maakt my zonder gezelligheit. My koopt niet een enige denking in de ziel voor, of het moeit my dat ik haar alleen voortgebracht heb, en aan niemand aanbieden kan. Indien de wijsheit zelve aan my wreed gegeven, op deze voorwaarde van haar opgesloten te houden, en aan niemand weete delen, ik zou haar weigeren. D'ander was een toon hoger geklommen. Indien dan Wijze zodanig een leven ten deel wate, dat by alle dingen in overtuiging op haar niet komen; dat by echter, hoe wel by alles, dat aanmerkenswaardig is, met de grootste gerustheit omtrent zich aan-

Onderlinge
trek der
lantslieden.

Afwijzig-
heit van
veel lieden.

Een eerlijk
man een ge-
mengt man.

De gezelschappen,
die men
ontmoet,
zijn lastig.

Gezelschap
van eerlijke
en verstant-
dige lieden
aangenzaam.

Seni. Epist.
6.

Cicor in
libris de
Offic.

aanmerkt, en aanschouwt, uit het leven verhuis, zo zijn eenzaamheit zo groot is, dat hy geen mensch mag zien. Ik heb behagen in 't gevoelen van Archytas, als hy zegt dat hem onangenaam zou zijn in de hemel zelf, en in deze grote en goddelijke hemelsche ligbamen, zonder 't gezelschap van een medemakker, te wandelen. Maar 't is noch beter alleen te zijn, dan in een lastig en wanvoeghelijk gezelschap. Arittippus schiep vermaak in overal als een vreedmeling te leven.

Niets aangenaam zonder gezelschap.

Eenzaam te zijn beter als by lastig gezelschap.

Virgil Aenid. lib. 4.

Me si fata mis parentur ducere vitam

Auspiciis, a

ik zou verkijsen plat op mijn gemak neder te zitten.

Horat. Corin. lib. 3. Od. 3.

- - Visere gestiens,

Qua parte debacchemur ignes ?

Qua nebula pluvioque roret. b

Hadt gy geen gemakkelijker tijtverdrif? Wat ontbreekt aan u? Staat uw huis niet in een schone en gezonde lucht? Is 't niet genoeg opgeschikt? en niet meer dan genoeg bequaam? De koninlijke Majesteit heeft 'er meer dan eenmaal in zijn pracht geherbergt geweest. Laat uw gezin niet meer onder zich te regelen, dan het in uitsteekentheit boven zich heeft? Is 'er enige plaatsige denking, die u pijnigt, die bovengewoon, en onverdragelijk is?

Qua et nunc coquat & vexat sub pectore fixa. c

a Indien 't nootlot liet naar mijn zin te leven.

b Begerig om te zien in welk gewest het vuur woedt, en van waar de wolken, en van waar de vocht des regens komen.

c Die, in een borst gekoekt zijnde, u nu pijnigt en banaant.

Of meent gy dat gy zonder verhoeding en beletsel kont wezen? 't Geval begunstigt ons nooit enkelijk. Zie dan dat 'er niemand is, dan gy, die u verhoindert; en gy zult u overal volgen, en overal over u klagen. Want hier ben: den is geen verhoeding, dan voor verhoeding die zielen, de welken of beestelijk, of goddelijk zijn. Die geen verhoeding in zulk een rechrvaerdige gelegenheit heeft, waar meent hy haar te vinden? Hoe veel duizenden van menschen worden door zodanig een staat, als d' uwe, in 't doelwit van hun wenschingen gestuit? Hervorm u alleenlijk; want daar in vermoogt gy alles. Ter plaats, daar gy by 't geval geen macht en recht hebt, als van gedult, is geen vreedsame rust, dan die van de reden gemaaht word. Ik zie de reden van dit bericht, en zie het zeer wel. Maar men zou eerder, en gevoeghelijker gedaan hebben met toe my mer een woort te zeggen: wees wijs. Dit besluit is boven de wijsheit. 't Is zijn werk en voortbrenging. Dus doet de geneesmeester, die een armquijnende zieke toeroept, dat hy zich zal verblijden. Hy zou aan hem een weinig min wanvoeghelijk raden, zo hy tot hem zeide: wy gezont. Wat my aangaat, ik ben geen ander mensch, dan van de gemene slach. Dit is een heilsaam en zeker gebod, dat gemakkelijk te verstaan is. Vernoege u met het uwe, dat is Men moet met de reden. D' uitvoering daar af is echter niet meer in de wijzen, als in my, dat is een gemeen woort; maarden, verhoert heeft een scrikkelijke uitstrekking. Wat begrijpt het niet? Alle dingen komen ter bescheidenheit en matiging.

Hier geen verhoeding voor de middelbare zielen.

Elsde Afdeeling.

De reizen zijn getuigen van onbestandigheid. Onbeëmp't leven bemint, en waarom. Alle wijsheit is ydelheit. Wat het leven is. Onze verkeert-heit, zelfs in 't vonnissen over anderen. Ongeregeltheit der zeden tegen de wetten en geboden. Dubbelsheit in onze werken. Diogenes raat om d' ontroerenissen, 't geval, en de wetten tegen te gaan. Onze oprech-tigheit lijd geen naau onderzoek. Naar de wetten is iets anders, dan deuchdelijk te leven. Wakkere, doch onzijdige deucht van Kato. Hoe-danig de deucht is, die aan de werreltsche zaken toegepast word. De schoolsche deucht onbequaam tot de handeling van Staatzaken. Belem-mering der gener, die zich daar meê bemoejen. Van welke Staatbe-stiering de wijze het Hooft is, naar Platoos stelling.

De reizen
getuigen
van onge-
rustheit en
onbestan-
digheit.

IK weet wel dat dit vermaak van te reizen, naar de letter geno- men, getuigenis van ongerustheit en onbestandigheid geeft. Dezen zijn ook onze voornaamste hoeda- nigheden, die de heerlichappy voe- ren. Ik beken 't. Ik zie niets, zelfs in de droom, en by wensch, daar ik my aan kan houden. De verandering al- leen, en de bezitting van de verschei- denheit betaalt my; ten minsten zo 'er iets is, dat my betaalt. In 't reizen zelve voed my dit, dat ik, zonder naadeel, stil kan zijn, en dat ik heb, daar meê ik my gevoeghelijk vermaken kan. Ik be- min het onbeamp't leven, om dat ik 't door mijn verkiezing bemijn, niet door quade overëenkoming met de gemene zaak, die misschien niet min- der met mijn aart en natuur overëen- koomt. Ik dien 'er mijn Vorst te vro- lijker om, vermits het door vrije verkiezing van mijn oordeel, en van mijn reden is, zonder bezondere ver- plichting, en vermits ik 'er niet toe gedreven en gedwongen ben, om niet ontfangbaar en qualijk gewilt te zijn aan alle andere kanten. En dus met

Onbeamp't
leven be-
min, en
waarom.

het overige. Ik haat de brokken, die de noorzakelijkheid voor my snijd. Alle gemak zou my by de keel vat- ten, van 't welk alleen ik zou moeten afhangen.

Alter remus aquas, alter mibi radas arenas. a Propert.
lib. 3. Eleg. 2

Een enigé koort houd my nooit vast genoegh. In deze verwijling, zegt gy, is ydelheit. Maar waar in niet? En deze treffelijke leerregels zijn ydelheit; en ydelheit alle wijsheit. De Heer kent de gedachten der wijzen, dat zy ydel zijn. Deze uitsteekende scherpzinnigheden zijn niet bequaam en eigen, als ter preking. Dit zijn redenen, die ons geheel gezadelt naar d' andere werrelt willen zenden. 't Leven is een stoffelijke en lighame- lijke beweging; een onvolmaakte doening uit zijn eige wezentheit, en zonder regel. Ik begeef my tot het zelfde daar naar te dienen.

Alle wijs-
heit is ydel-
heit.

Wat het
leven is.

Quisque suos patimur manes. b

Virgil. A.
nid. lib. 6.

a D'een riem staat in 't water, en d' ander schraapt langs het zant.
b Yder van ons lijd zijn straf.

Wy

^t Geweten zelden ge- raakt.

Civ. Off. lib. 1. *Wy moeten dus maken, dat wy niets tegen d'algemeene natuur aanvangen; doch laat ons, hier voor gezorgt hebben- de, onze eige natuur volgen.* Waar toe maakt men deze hoge dingen in de Wijsbegeerte, op de welken geen menschelijk wezen gerukt kan zijn? en deze regelen, die onz gebruik en kracht overtreffen? Ik zie dikwijls dat men ons beelden van 't leven voorstelt, van de welken noch de voorsteller, noch de toehoorders enige hoop hebben van te kunnen navolgen, ja dat meer is ook geen lust om zulks te doen. De rechter rooft van dit zelfde papier, daar op hy zo even het vonnis tegen een overpeelder schrijft, een brokje, om daar af een minnebrief aan de gemalin van zijn amptgenoot te maken. De gene, die gy zo terstont op een onbehorelijke wijze gekraut hebt, zal in uw tegenwoordigheid tegen een gelijk misdrijf van haar gezellin luider uitbarsten, dan Porcia zelve zou doen; en men vind' er, die de menschen tot sterven veroordeelen om misdaden, die zy zelve voor geen misdrijf achten. Ik heb in mijn jeucht een geest- ige man met d' een hant aan 't volk gedichten zien voordragen, die in schoonheit, en in ongeregeltheit uitstaken; en met d' ander hant in de zelfde ogenblik de sribbeligste godgeleerde hervorming, daar mee de werrelt sedert lange tijt ontouchtert is. De menschen doen dus. Men laat de wetten en geboden hun weg gaan; maar wy houden een ander: niet alleenlijk door ongeregeltheit van zeden; maar dikwijls door waan, en door strijdig oordeel. Hoor een redenering van de Wijsbegeerte lezen, de vinding, welspreekentheit en welvoeghelijkheit treffen terstont uw geest, en bewegen u. Daar is niets,

^t welk uw geweten kittelt, of nijpt. Men spreekt niet tegen 't zelfde: 't niet waar? Aristot zeide dat een stoving en les goen vrucht doen, zo zy niet zuiveren en uithalen. Men mag zich aan de schors houden, maar na dat men 't merg daar uit gehaalt heeft; gelijk wy naar de beelden en 't loofwerk van een fraje baker zien, na dat wy de goede wijn daar uitgedronken hebben. In alle de vergaderingen en verdeeltheden der oude Wijsbegeerte zal men dit bevinden, dat een zelfde werkmeester daar de regelen van matigheid, en met een geschriften van min en ontucht verkondigt. Xenofon zelf schreef in Klinias schoot tegen d' Aristippische deucht. 't Is niet om dat'er een wonderdadige bekeering is, die hen dus als golven drijft: maar om dat Solon nu zich zelf, en dan als een Wertgeever, vertoont; nu spreekt hy voor de menigte, en dan voor zich zelt, en neemt voor zich de vrywillige en naturelijke regelen, terwijl hy zich op een vaste en volkome gezontheit verzekert.

Dubbeltheit in onze werken.

Onze verkeertheit, zelfs in 't vonnissen over andere.

Ongeregeltheit der zeden tegen de wetten en geboden.

Curentur dubii medicis majoribus a- gural. Satyr. 13.

Antisthenes laat aan de Wijze toe, te minnen, en op zijn wijze het geen te doen, 't welk hy dienstig oordeelt, zonder zich aan de wetten te houden; om dat hy beter bericht heeft, dan zy, en meer kennis van de deucht. Zijn leerling, Diogenes, zeide dat men de reden tegen d' ontroerenissen, d' ontroerentheit vertrouwen en de stantvastigheid tegen 't geval, en de natuur tegen de wetten had te stellen. Wat de weke en tedere magen aangaat, zy behoe-

Diogenes raat van d' ontroerenissen, 't geval, en de wetten tegen te gaan.

a *Das de zieken, die gevaar lopen, door de grootste geneesmeesters genezen worden.*

Rrrr ven

80 Aart der
ede ma-
e n.

ven gedwonge en gemaakte geboden. De goede magen gebruiken alleenlijk de voorschriften van luun naturelijke graagheit. Dus doen onze geneesmeesters, die meloenen eten, en frische wijn drinken, terwijl zy hun zieke aen de siropen en pappen houden. Ik weet niet wat boeken, zeide de heer Lois, wat wijsheit, wat wijsbegeerte: maar deze lieden kloppen zo dikwijls aan mijn deur, als enige anderen. Dewijl onze ongebondenheit ons altijt buiten 't geen voert, dat aan ons geoorloft en toegelaten is, zo heeft men dikwijls de wetten en geboden onzes levens, tegen d'algemene reden ingeprangt.

Oorzaak
van d' on-
getten.

Jurnal.
Satyr. 14.

*Nemo satis credit tantum delinqueren
- quantum
Permittas. a*

't Zou te wenschen zijn dat 'er meer overëenkoming van 't gebod met de gehoorzaamheit was; en dat doelwit, 't welk men niet bereiken kan, schijnt ongerecht. Niemand is zo vroom en eerlijk, dat hy alle zijn doeningen en gedachten ter onderzoek van de wetten stelt, of hy zal wel tien malen in zijn leven waerdig zijn gehangen te worden: ja zodanig, dat het zeer grote schade, en zeer ongerechtig zou zijn te straffen, en te verdelgen.

-- *Olle, quid ad te,
De cute quid facias ille vel illa sua?* b

Naar de
wetten iets
anders, dan
deuchdelijk
te leven.

En iemand zou niet tegen de wetten kunnen zondigen, die 'er niet het lof van een deuchdelijk man door verdienzen zou, en die van de Wijsbegeer-

a *Niemand gelooft dat hy zich zo verre vergriipt, als men hem toelaat.*

b *Ollus, wat raakt het u, wat hy of zy met zijn of haar huis doet?*

te zeer gerechtighijk gegeeffelt zo worden; zo ongelijk en verwart is deze betrekking en vergelijking. Wy trachten niet naar Gods bevel eerlijk te zijn: wy kunnen 't niet op onze wijze wezen. De menschelijke wijsheit is nooit tot de plichten gekomen, die zy aan zich zelve voorgeschreven had; en indien zy 'er toe gekomen was, zo zou zy zich noch anderen daar boven voorschrijven, daar zy altijt naar trachten en pogen zou; zulk een vijandin van de bestandigheid is onze staat. De mensch schikt aan zich zelf toe nootzakelijk gebrekkelijk te zijn. Men krijgt zelden een einde van zijn verplichting naar de reden van een ander wezen, als 't zijne, te vormen. Aan wie schrijft hy het geen voor, 't welk by niet van iemand verwacht? Is 't hem onrecht, het geen niet te doen, 't welk hem onmogelijk om te doen is? De wetten, die ons tot het geen, dat wy niet vermogen, verwijzen, verwijzen ons om 't geen, dat wy, niet vermogen.

Ten ergsten genomen, deze wanstakige vryheit van zich aan twee plaatfen te vertonen, en de doeningen op d' een, en de redenen op d' andere wijze, zy aan de genen veroorloft, die de dingen zeggen: maar zy kan niet aan de genen geoorloft zijn, die zich zelven zeggen, gelijk ik doe. Ik moet met de pen gaan, gelijk met de voeten. Het gemeen leven moet overëenkoming met d' andere levens hebben. Katoos deucht was krachtig boven de maat van zijn eeuw; en men kon tot een man, die zich bemoeide met d' anderen te stieren, en die tot de gemene dienst geschikt was, zeggen dat dit een gerechtighheit was, die, zo niet ongerechtigh, ten minsten ydel en ontydig bleek. Mijn zeden zelven, de welken van de genen,

De men-
schelijke
wijsheit bo-
ven haar
plichten!

Wakkere
deucht van
Kato;

doch onty-
dig.

bezigheden te beleden. De scherpsinnige meningen te diert, schoon zij
waar zijn. De geschriften houden de doden in gebeugenis.

IK gevoel dat ik, zo ik my gantschelijk naar zódanige bezigheden moest schikken, daar toe veel verandering en verkleeding zou behoeven. Schoon ik dit op my vermogt, (en waarom zou ik 't niet met 'er tijt, en met naerstigheit vermogen?) zo zou ik 't niet willen. Van dit weinige, dat ik in deze bezigheid heb beproeft, heb ik 'er gantschelijk de wa'g af gekregen. Ik gevoel dat 'er somtijts enige bekoringen naar eerzucht in mijn ziel smeulen; maar ik span 'er tegen in, en verhard 'er my tegen.

Catull.
Carm. 8.

At tu, Catulle, obstinatus obdura. a

Men roept 'er my zelden toe; en ik nodig 'er my ook weinig toe. De vryheit en ledigheid, daar in mijn voornaamste hoedanigheden bestaan, zijn hoedanigheden, die regelrecht tegen dit ambacht strijden. Wy kunnen de vermogens der menschen niet onderscheiden: hun verdeelingen en palen zijn ongemakkelijk om uit te kiezen, en zeer reder. Naar de bequaamheit van een bezonder leven enige bequaamheit tot het gemeen gebruikt te besluiten, dit is qualijk besloten. Iemant beleid zich zelf wel, die d'anderen niet wel beleid, en maakt proeven, die geen uitwerkingen zou kunnen maken. Iemant stelt wel een belegering toe, die een slagórdening qualijk zou toestellen. Iemant rede-neert wel in 't bezonder, die qualijk tot een Volk of Vorst zou spreken. Ja misschien is dit voor de geenen, die

't een vermåg, eerder een getuigenis van 't ander niet te vermogen, dan anders. Ik bevind dat de hoge en verheve geesten niet meer bequaam zijn tot de laege, dan de nederige geesten tot de hoge dingen. Had men wel te geloven dat Sokrates aan d' Atheners stoffe van op zijn kosten te lachen verschaft zou hebben, om dat hy nooit de stemmen van zijn wijk had kunnen opneemen, en bericht daar af aan de Raat doen? Zeker, d' eerbiedigheid, die ik de volmaakt-heden van deze man toedraag, verdient dat zijn stant zulk een heerlijk voorbeeld tot verónschuldiging mijner voorname onvolmaaktbeden voortbréngt. Onze bequaamheit is aan kleine stukken gesneden. De mijne heeft geen breecte, en is zeer elendig in getal. Saturninus zeide tot de geenen, die al 't gebied aan hem opgedragen hadden; Spitsbroeders, gy hebt een goed hooftman verloren, om een quaad Veltóverste daar af te maken. Die zich in een kranke tijt, gelijk deze is, beroemt dat hy een oprechte en zuivere deucht dient van de werrelt zal beleden: of hy kent niet deze deucht, dewijl de gevoelens met de zeden bederven; (en zeker, hoor hen de zelfde afschilderen, hoor het meeste deel zich over zijn handel beroemen, en zijn regelen vormen: in plaats van de deucht af te trekken, schilderen zy d' ongerechtigheit heel zuiverlijk, en de zonde, en vertonen haar dus vervalscht tot d' onderwijzing der Vorsten) of indien hy de zelfde kent, zo beroemt hy zich 't onrecht, en doet (wat hy ook zegt) wel dui-

Hoge ver-nuft en on-bequaam tot laege din-gen.

Bezondere bequaam-heit onéigen tot het gemeen ge-bruik.

D'oprechte en zuivere deucht on-dienstig voor de werrelt in een kranke tijt.

a Maar gy, Catullus, verhard u barnekkiglijk.

zent dingen, daar af zijn geweten hem beschuldig.

Ik zou gaerne Seneka geloven, zo veel d'ervarentheit aangaat, die hy in gelyke gelegenheit daar af nam, zo hy slechts openhartiglyk daar af tot my wilde spreken. 't Eerlykste merkteecken van oprechth. i in zodanige nootzakelykheit, is, openhartiglyk zijn schult, en die van een ander te bekennen, de neiging tot het quaat met zijn macht te stuiten, en te vertragen, deze afgang tegen wil te volgen, en beter te verhoppen, en te begeren. In deze verscheuringen van Frankryk, en in de verdeeltheden, daar in wy gevallen zijn, bemerk ik dat yder arbeid om zijn zaak te verdedigen; maar met vermoming en leugen, zelfs tot aan de besten. De geen, die'er oprechtelyk af schreef, zou'er roekelozelyk en gebrekkellyk af schryven. De gerechtigste zijde en aanhang is ook een lid van een verrot en vermollsemt lighaam: maar 't lid van zodanig een lighaam, dat minst ziek is, word gezond genoemt; en met recht: om dat onze hoedanigheden geen naam voeren, dan in vergelyking, en met opzicht. De burgerlyke oprechtheit word naar de plaatsen en tijden gemeten.

Ik zou in Xenofon gaerne zulk een lof van Agesilaüs willen zien. Hy, van een geburig Vorst, tegen de welk hy eertijds in oorlog had geweest, gebeden om hem in zijn landen te laten deurtrekken, stond zulks aan bem toe, eo gaf aan hem deurtocht deur Peloponnesus. Hy, hem in zijn macht hebbende, ving of vergiftigde hem niet, maar onthaalde hem heuschelijck, volgens de verplichting van zijn belofte, zonder hem enig leet aan te doen. Voor dusdanige geef-

ten zou dit niets te zeggen zijn. Elders, en in een andere tijt zal men van de vrymoedigheid en grootmoedigheid van zodanig een daat spreken. Deze snode beuzelaars zouden'er meê gespot hebben: zo weinig geliijkt de Fransche naar de Spartaansche oprechtigheid. Wy hebben echter geen gebrek van deuchtsame mannen, maar volgens onze gewoonte. Dat de geen, die zijn zeden tot regeling boven zijn eeuw opgerecht heeft, zijn regelen verdraai en stomp maak, of dat hy ('t welk ik hem eerder zou raden) zich ter zijden vertrek, en zich niet met ons bemoei. Wat zou hy'er winnen?

Egregium sanctumque virum si cerno Juvenal. Satyr. 13.
bimimbri

Hoc monstrum puero, & mirandis sub
aratro

Piscibus inventis & facta compare
mula. a

Men kan de beste tijden bewenen, maar niet de tegenwoordigen ontvuchten: men kan andere Overigheden begeren, maar men moet echter dezen gehoorzamen: en misschien is'er meer aanbeveling van de quaden dan de goeden te gehoorzamen. Zo lang het beelt der aangename en oude weiten van dit Oppervorstendom in enige hoek zal blinken, zal ik'er gevest en geplant zijn. Zo zy by ongeval malkander komen tegen te spreken, en te belotten, en twee aanhangen voort te brengen, daar in men zeer zwarelyk, en met grote moeite zijde kan kiezen, zo zal mijn verkic-

a Indien ik een voortreffelijck en heilig man zie, zo vergelijck ik dit gedrocht by een tweeledige jongen, en by de wonderlyke visschen, onder de ploeg gevonden, en by een vruchtdragend muilpaert.

Eerlyk merkteecken van oprechtheit.

Verdeeltheit van Frankryk.

Verdorvenheit van Montaignes eeuw.

Gehoortzaamheit aan de quaden Overigheden aan te prijzen.

Agesilaüs oprechtigheid tegen zijn vijant.

Niet lichte-zing gaerne ontsnappen, en my van deze storm ontlaffen. De natuur zal 'er my ondertuffchen de hant konnen lenen; of de kanffen des oorlogs. Onder Cesar en Pompejus zou ik onbeschroomdelijk zijde hebben gekozen: maar onder de drie rovers, die daar na volgden, had men zich moeten verbergen, of de wint volgen; 't welk ik geoorloft oordeel, als de reden niet meer geleid.

Virgil. *Aenid.* lib. 5.

Quò diversus alis? a

Dit vulfel is een weinig buiten mijn gestel. 't dool, maar eerder door verlosf, aan door onachtsaamheit. Mijn verbeeldingen volgen malkander; maar somtijts van verre: en zy aanschouwen elkander; maar met een schuinsch gezicht. Ik heb mijn ogen op zekere famenspraak van Plato laten gaan, dat van een eigenzinning schokkierfel midden deur gedeelt was, het voorste voor de liefde, en achterste voor de Rederijkkunst. Zy schromen niet voor deze ruiding en vervelling, en hebben een wonderlijk vermaak in zich dus in de wint te wentelen, of in zodanig te schijnen.

De hoofdeelen der Proeven, en hun namen.

De namen mijner hoofdeelen begrijpen niet altijd de stoffe daar af: somtijts wijzen zy haar alleenlijk door enig merk aan: gelijk deze anderen, Andria, Eumichus, of dezen, *Sylla*, Cicero, Torquatus. Ik zie gaerne deze dichtkundige voortgang met sprongen en passen. Zy is, gelijk Plato zegt, een lichte, luchtige en geestige kunst. In Plurarchus zijn werken, daar in hy zijn gestel vergeet, daar men de reden van zijn inhoud niet vind, dan by geval, en daar alles met vreemde stoffe is verstikt. Bezie zijn voorgang en beleit

Plurarchus werken komen somtijts met de naam overeen

a Waar loopt gy zo heen en wêêr?

in Sokrates geest. O God, hoe treffelijk zijn deze aangename buitensprongen! hoe schoon is deze verandering! en dan te meer, als zy meer naar 't onächtzame, en naar 't gevallen gelijkt. D'achteloze lezer verliest mijn onderwerp, niet my. Men zal altijd in een hoek enig woort vinden, 't welk bestendig zal zijn, schoon het geprangt is. Ik koom zonder bescheidenheit en overhoop tot verandering: mijn stijl en geest zwerven ook desgelijks. Men moet, zeggen de geboden onzer meesters, en noch meer hun voorbeelden, een weinig zotheit hebben, zo men niet meer dwaasheit begeert. Wel duizent Dichters tonen zich slaau en quijnende in de Prose: maar de beste oude Prose (en ik zom haar hier zonder onderscheit in voor gedichten) blinkt overal in dichtkundige tweekerheit en stoutheit, en vertoont enige trek van haar woede. En zeker men moet, in de sprekerij, aan haar de meesterschap en uitsteekentheit overgeven.

Een weinig zotheit oortzakelijk.

De Dichter, zegt Plato, op de drie voet der kunstgoddinne, gezeten, stort, van woede vervoert, al 't geen uit, dat hem in de mont koomt, gelijk de gorgelpijp van een springbron, zonder het te wikken en over te wegen; en hem ontsnappen dingen van vercheide verwen, van strijdige zelfstandigheit, en van een gebroke loop. D'oude Godgeleertheit, zeggen de geleerden, is Dichtkunde; en d'eerste Wijsbegeerte is d'oespronkelijke taal der goden. Ik wil dat de stoffe zich zelve scheid. Zy toont genoeg waar zy verandert, waar zy besluit, waar zy begint, en waar zy zich bergriipt, zonder haar met woorden binding en samennazifel aan malkander te hechten; welke

De Dichters storten alles uit, dat hen in de mont koomt.

Onde Godgeleertheit hoedij.

din-

dingen ten dienste der zwakke of onachtzame roem ingevoert zijn, en zonder my zelf te beroemen. Wie is 'er, die niet liever gantschelijk gelezen wil zijn? Daar is niets zo nut, 't welk in 't voorby gaan voordeel doet. Indien boeken te hebben was hen te leren, in dien hen te zien was hen te deuzien, en hen te deurlopen was hen te begrijpen; zo zou ik onrecht hebben, dat ik my zo geheel onkundig maakte, als ik zeg. Dewijl ik d'opmerking van de lezer niet door 't gewicht kan ophouden, zo doe ik qualijk, indien 't gebeurt dat ik hem door mijn brabbelingen ophou; ja hy zal daar na berou hebben van dat hy 'er zich meê verliet heeft. Wijders, 'daar zijn naturen, de welken door de kennis smadig worden. De genen, die my te meer zullen achten, om dat zy niet zullen weten wat ik zeg, zullen uit de duisterheit de diepte van mijn mening besluiten; en ik haat, om in ernst te spreken, de duisterheit ten hoogsten, en zou haar schuwen, zo ik my schuwen ken. Aristoteles roemt ergens dat hy 'er naar tracht. Zeker, een quade betrachtting.

Dewijl d'aforeeking der hoofddeelen, die ik in 't eerst zo dikwijls gebruikte, d'aandacht, gelijk my docht, afbreekt, eer hy geboren is, en de zelfde doet verdwijnen, om dat men afkeerig is van zich voor zo korte tijt aan te hechten, en zich op neder te zetten, zo heb ik my begeben tot de genen, die voorstelling, en toegeweze tijt vereiffchen, langer te maken. Als men tot zodanige bezigheden, niet een enige uur wil besteden, zo wil men 'er niets aan te kost hangen; en men doet niets voor de geen, voor de welk men niets

doet, dan terwijl men iets anders doet. Daar by, ik ben misschien op een bezondere wijze verplicht om niet dan ten halven verwardelijk, en zonder overënkoming te zeggen. Ik wensch dan deze warrige reden quaat toe: en ik vind deze sporeloze ontwerpen, en deze zo scherpzinnige meningen al te dier, en 't ongemakelijk, schoon zy al waarheit hadden. In tegendeel, ik begeef my tot d'ydelheit zelve, en de plompheit te doen gelden, zo zy my vermaak toebrengh. Ik laat my tot mijn naturelijke neigingen voeren, zonder hen va. zo naby aan te merken. Ik heb elders verwoefte huizen, stokbeelden, hemel en aarde gezien: 't zijn altijd en overal menschen. Dit alles is waar; en echter zou ik het graf van deze zo grote en machtige stat niet konnen weêrzien, zonder daar over verwonderd te zijn, en eerbiedigheit aan haar te betonen. De bezorging der doden word ons aanbevolen. Nu, ik ben van mijn kintsheit af met dezen opgevoed. Ik heb lange tijt voor dat ik de zaken van mijn huis kende, kennis van de genen van Romem gehad. Ik kende het Kapitolium, en zijn ontwerp, eer ik wist wat van de Louvre was: ik kende de Tyber voor de Seine. Ik heb de flant en hoedanigheit van Lukullus, Metullus, en Skipio meer in 't hoofte gehad, dan die van iemant van onze mannen. Zy zijn overleden: mijn vader ook zo wel als zy; en hy is in achtiën jaren zo zeer van my, en van het leven verwijderd, als dezen in zestien hondert jaren. Ik omhels en oeffen echter zjn geheugenis, liefde en gezelligheit met een volmaakte en zeer krachtige verëeniging: ja ik ben, volgens mijn aart, gedienslijger tot d'overledenen. Zy konnen zich niet

De scherpzinnige meningen te dier, schoon waar.

De geschriften houden de doden in varfche geheugenis.

Beter niet, dan terloop gelezen. Senec.

Duisterheit: quaat.

Men moet behorelijke tijt tot de bezigheden besteden.

meer

Men moet meer helpen, en eischen dieshalven, | gelijk my dunkt, mijn hulp te meer. des behulpsaam zijn.

Dartiende Afdceeling.

Rechte glans van de dankbaarheid. D'afwezigen bijzonderlijk t'eren. Montaignes genegenheit tot Pompejus en Brutus. De bezitting van 't tegenwoordige bestaat in de verbeelding. Kracht der plaats daar grote mannen verkeert hebben. Voorbeelden van grote lieden waar toe nmt. Romen in zijn verwoesting heerlijk. De kinderen maken de menschen aan 't aanslaande vast. Waarsom men niet naar kinderen heeft te wenschen; en ook niet naar de gaven van 't geval. Roomsche burgerschap, aan Montaigne verëert. Brief van deze burgerschap. Men bevindt zijn dwaasheit, als men op zich zelf merkt. De mensch een voorwerp van misnoeging. De kennis van zich zelf is den mensch aanbevolen.

Rechte glans van de dankbaarheid.

Archefilaüs loffelijke daat.

D'afwezigen inzonderheit t'eren.

Montaignes genegenheit tot Pompejus en Brutus.

De bezitting der tegenwoordige dingen bestaat in de verbeelding.

DE dankbaarheid heeft daar haar rechte glans. De weldaat is ter plaats, daar wederkering en weêrstuiting is, niet zo kostelijk geplaatst. Archefilaüs, Ctesibius, die ziek was, bezoekkende, en hem in een arme staat vindende, fompelde zachtelijc onder zijn hoofstkussen enig gelt; dat hy aan hem gaf; en hy, zulks voor hem verbergende, ontsloeg hem met enen van hem daar over te bedanken. De genen, die vriendschap en erkentenis aan my hebben verdient, hebben hen nooit verloren, om dat zy 'er niet meer waren. Ik hebben, afwezig en onkundig zijnde, beter en zorgvuldiger betaalt. Ik spreek met meer toegenegentheit van mijn vrienden, als zy geen meer middel hebben van zulks te weten. Ik heb wel hondert twisten en krakkeelen, tot verdediging van Pompejus, en om Brutus zaak, aangevangen. Deze gemeenzaamheit duurt noch tusschen ons. Wy hebben en bezitten de tegenwoordige dingen niet anders, dan door de verbeelding. Ik, my tot deze een w onnut bevindende,

begeef my tot deze andere, en ben daar af zo verlost, dat de staat van dit oud, vry, rechtvaardig en bloeiend Romen (want ik bemin 'er noch de geboorte, noch d'ouderdom af) my treft, en gaande maakt. Ik zou dieshalven de gelegenheit van hun straten en huizen, en deze zware puinhopen tot aan de Tegenvoeters niet konnen weêrzien, zonder my daar mee te verletten, en op te houden. Is 't door natuur, of door doting van verbeelding dat d'aanschouwing der plaatsen, die, gelijk wy weten, van mannen, welker geheugenis in hoge achtting is, bewandelt en bewoont zijn geweest, ons enigins meer beweegt, dan of wy 't verhaal van hun daden horen, of hun geschriften lezen? Zo groot een kracht van vermaning is in de plaatsen; en dit onëindig in deze Staat: want van welke zijde wy inkomme, wy stellen de voet op enige Historie. Ik schep vermaak in hun aangezicht, gelaat en klederen t'aanschouwen. Ik herkaau deze grote namen tusschen de tanden, en doe hen voor mijn oren weêrgalmen. Ik

Kracht der plaats, daar de grote mannen gewandelt hebben, om te bewegen.

Cicero del Finib. lib. 5.

Senec. Epist. ter hen, en rijst alrijt op, als ik zulke grote namen hoor. In dingen, die in enige delen groot en wonderlijk zijn, ben ik ook over de gemene delen verwondert. Ik zag hen gaerne kouten, wandelen, en hun maaltijt houden. 't Zou grote ondankbaarheid zijn, d' overblijfselen, en de beelden van zo veel eerlijke en dappere lieden te verachten, die ik heb zien leven en sterven, en die, door hun voorbeelden, zo veel goede onderwijzingen aan ons zouden geven, zo wy hen konden volgen.

Voorbeelden van goedelieden waar toe nut.

Bynamen van Rome.

Wijders, dit zelfde Rome, dat wy zien, verdient dat men 't bemint, van zo lange tijt, en door zo veel namen aan onze Kroon verbonden, d'enige algemene stat. D' opperste Overgheit, die 'er gebied, word ook elders erkent. 't Is de Hoofstat van alle Christe volken. De Spanjaart, en de Franschman, yder is 'er tot zijnent. Om Vorsten van deze Staat te zijn, behoeft men slechts Vorsten van de Christenheit, waar zy ook is, te wezen. Hier beneden is geen plaats, die van de Hemel

met zulk een invloedig van gunst, en met zulke stantvastigheit omhelt is; haer verwoesting zelve is heerlijk en verheven.

Siden. Sp. *Laudandis preciofor ruinis, a*

Zy behoud noch in 't graf merkteekenen en beelden van 't Rijk, en van de heerschappij: op dat men klaarlijk zou zien dat het werk van de vrolijke natuur in een enige plaats is. Iemant zou zich zelf lasteren, en tegen zich zelf morren, om dat hy zich van zulk een ydel vermaak geveit gevoelde. Onze zeden en gesteltenissen zijn niet t'ydel, zo zy aangenaam zijn. Hoe-

a *Kosteliker door haer loffelike verwoestingen.*

danig zy ook zijn, die een man, de welk van gemeen verstant is, volstandiglijk vernoeogen, ik zou geen hart hebben om hem te beklagen. Ik ben veel aan 't geval verplicht, om dat het, tot aan deze tijt, niets, dat lastig, of boven mijn vermogen is, tegen my gedaan heeft. Zou 't niet zijn gewoonte zijn, de genen, van de welken het niet gemoeit word, in vrede te laten?

Vernoeogen waar in 't bestaat.

Quanto quisque sibi plura negaverit, A Diis plura feret, nil cupientium Nudus castra peto, multa petentibus, Desunt multa. b

Horat. Carm. hb. 3. Od. 16.

Indien het volhard, het zal my zeer vernoeogen en wel voldaan verzenden.

- - *Nihil supra Deos laceffo. c*

Idem Carm. hb. 2. Od. 18.

Maar wacht u van de weersluit. Daar zijn wel duizent, die in de haven sneuvelen. Ik vertrooft my lichtelijk met het geen, 't welk hier gebeuren zal, als ik 'er niet langer zal wezen. De tegenwoordige dingen belemmeren my genoeg:

- - *Fortuna caetera mando. d*

Ovid. Metamorph. hb. 2.

Ik heb ook niet deze sterke binding, die, gelijk men zegt, de menschen aan het toekomende hecht, te weten door de kinderen, die hun naam en eer dragen. En misschien behoort ik 'er zo veel te minder af te begeren, indien zy zo wenschelijk zijn. Ik ben

De kinderen maken de menschen aan 't aanstaande vast.

b *Hoe meer iemant aan zich zelf zal weigeren, hoe hy meer van de goden zal ontfangen. Ik, naakt zijnde, trikt naar 's heit der gener, die niets begeren. Veel dingen ontbreken aan de genen, die veel begeren.*

c *Ik verg de goden om niets daar boven.*

d *'s Overige broet ik aan 's geval.*

SSSS

voor

Men behoeft niet veel naar kinderen te wenschen; en waarom.

voor my zelf niet dan te veel aan de werrelt, en aan dit leven vast. Ik vernoeg my hier meê, dat ik door d'omstandigheden, die eigenlijk tot mijn wezen nootwendig zijn, van 't geval gevat kan worden, zonder dat het van elders zijn heerschappij over my uitstrekt. Ik heb nooit geacht dat zoter kinderen te zijn een gebreck is; weik het leven minder volmaakt en minder vernoegt moest maken. D'onvruchtbare onleedigheid heeft ook haar gemakkelikheden. De kinderen zijn van 't getal der dingen, die men niet zeer behoeft te begeren, inzonderheit in deze tijt, daar in men hen zo zwarelijk goet kan maken. Daar kan nu niet goets voortkomen; zo bedorven zijn de zaden. En echter heeft de geen, die hen verliest, na dat hy hen verkregen heeft, gerechtige oorzaak om hen te bewenen. De geen, die my zijn huis tot een last naliet, voorzeide dat ik 't verwoesten zou, en zag daar in op mijn natuur, die zo weinig van de haert hield. Hy vergiste zich. Zie my noch hier, gelijk ik 'er intrad; doch een weinig beter, en echter zonder ampt of bediening.

Afen behoeft niet naar de gaven van 't geval te trachten.

Voorts, hoewel het geval my geen geweldige, en bovengewone smaet en ongelijk aangedaan heeft, zo heeft het ook geen gunst aan my bewezen. Al 't geen, dat 'er van zijn gaven tot onzent is, heeft 'er voor my, en over hondert jaren geweest. Ik heb

bezonderlijk geen wezentlijk en vast goet, dat ik aan des zelfs mildadigheid verplicht ben. Het heeft enige windige gunsten, in eerbewijs en hoge namen bestaande, zonder enige zelfstaandigheid, aan my bewezen, en warelijk my niet toegestaan, maar aangeboden: aan my, zeg ik, die geheel stoffelijk ben, en die my nier, dan met zakelijkheid, en die noch vast en bondig is, betaal; en die, zo ik het darde belijden, de gierigheid weinig minder verschonelijk zou vinden, dan d'eerzucht, en de pijn weinig minder te mijden dan de schande, en de gezontheit minder te begeren, dan de geleertheit, of de rijkdom, dan d'edelheit. Onder zijn ydele gunsten, heb ik 'er geen, die zo zeer aangenaam is aan deze neske natuur, de welke zich daar meê vermaakt; dan een bezegelde brief van 't Roomsche Burgerchap, die leest, toen ik 'er was, aan my vergunt wierd; kostelijk in zegels, en vergulde letteren, en met alle aangename miltheit toegestaan. Endewijl zy verscheide in stijl, en meer of min gunstig gegeven worden, en ik, eer ik 'er een gezien had, verblijd geweest zou hebben, zo men een aan my had getoont, zo wil ik, om iemand te voldoen, indien hy zich van gelijke nieuwsgierigheid, als de mijne, ziek bevind, de zelfde hier in zijn vorm en gestalte uitschrijven.

Roomsch Burgerchap aan Montaigne verzeert.

Dewijl Horacius Maximus, Marcus Cœlius, Alexander Mutus, beschermers van de heerlijke Stat, den Raat voorgedragen hebben, de deurluchtigste Heer, Michel de Montaigne, Ridder van S. Michiel, en Raatsheer van de Christelijkste Koning, met het Roomsch Burgerrecht

recht te beschenken, zo hebben de Roomsche Raat en 't volk goetgevonden dat dit dus geschieden zou.

Geschrift
van 't
Roomsch
Burger-
schap, aan
Montaigne
gegeven.

Dewijl, volgens d'oude gewoonte en instelling, de genen, die in deucht en edelheit uisteecken, en aan onze gemene Staat tot grote nut en vergiering hebben verstrekt, of noch zouden kunnen verstrekken, altijd met grote begeerte en yver aangenomen zijn, zo oordeelen wy, door 't voorbeeld en d'achtbaarheid onzer voorouderen bewegen, dat ons deze voortreffelijke gewoonte shaat na te volgen, en t'onderhouden. Dieshalven, dewijl de deurluchtigste Heer, Michel de Montaigne, Ridder van S. Michiel, en Raat van de Christelijckste Koning, zeer begerig naar de Roomsche naam, en door 't lof en de glans van zijn geslacht, en door de verdiensten van zijn eige deuchden zeer waerdig is, dat hy, volgens 't hoogste oordeel, en volgens de begeerte van de Roomsche Raat en 't Volk tot Roomsch Burger aangenomen zou worden: zo heeft het den Roomsche Raat en 't Volk belieft de deurluchtigste Heer, Michel de Montaigne, in alles zeer geschikt, en aan dit vermaard volk zeer aangenaam, hem, en zijn nakomelingen, in 't Roomsch Burgerrecht aan te nemen, en met alle vergeldingen en eerbewijzingen te vergieren, de welken de genen genieten, die Roomsche Burgers en Vaders geboren, of met zeer goed recht daar toe aangenomen zijn. Daar in de Roomsche Raat en 't Volk geoordeelt hebben dat zy deze Burgerchap niet zo zeer aan hem schenken, als wel de zelfde aan hem uitreiken, om dat zy zulks schuldig zijn, en dat zy geen groter weldaet aan hem geven, als zy van hem ontfangen; van hem, die, met de gift van deze Burgerchap aan te nemen, aan onze stat zelve besondere vergiering en eer zal zijn. Welk besluit van de Raat de zelfde Beschermers, door de Schrijvers van de Roomische Raat en Volk, schriftelijk hebben doen stellen, en in 't Hof van 't Capitolium bewaren, en bevolen dat men dusdanig geschrift van voorrecht zou maken, en met het gewoon statszegel versterken. In 't Jaar van Romens bouwing **CX)CCCXXXI.** na

S l l l l 2

Christus

Christus geboorte M. D LXXXI. de vijftiende van Lente-
maant.

HORATIUS FUSCUS, *Sacri S. P. Q. R. Scriba.*

VINCENCIUS MARTHOLUS, *Sacri S. P. Q. R. Scriba.*

Ik, geen Burger van enige stat zijnde, ben blijde van dat ik 't van d'edelste ben, die 'er ooit geweest is, of wezen zal. Indien d'anderen zich met opmerken aanschouden, gelijk ik doe, zy zouden, gelijk ik, zich vol van ydelheit en dwaasheit vinden. Ik kan my niet daar af ontslaan, zonder my zelf te vernietigen: wy, zo met d'een, als d'ander, zijn 'er geheel in deurzult, en deurweekt. Maar de genen, die 't gevoelen, hebben 'er beter deeg af. Ik weet het noch niet. Deze waan, en dit gemeen gebruik van elders, dan op ons zelve, te zien, heeft ons wel in onze zaak verzorgt. 't Is een voorwerp, vol van misnoeging: wy zien 'er niet in, dan elende en ydelheit. De natuur heeft zeer gevoeghelijk de doening van onz gezicht naar buiten gekeert, op dat wy niet mistroostig zouden worden. Wy gaan al voorwaarts, met de stroom: maar onze loop weêr naar ons te wenden; dit is een pijnlijke beweging. De zee, dus weêr tegen zich gedreven, tuimelt overhoop, en belet zich zelve. Aanschou, zegt yder, de bewegingen en keren des hemels; zie op 't gemeen, op de twist van deze, op de slagader

van die, op het testament van deze andere: in 't kort, zie altijd of naar omhoog, of naar beneden, ter zijden, of naar voren, of naar achteren. 't Was een wonderspreukig gebod, 't welk eertijts deze God te Delfos aan ons beval: Zie inne-
waarts in u; Ken u zelf; hou u aan u zelf; breng uw geest en wil, die elders zich verteert, daar in zich; gy stroomt wech; gy stort u zelf; bevestig en ondersteun u; men verraad u; men verstroot u; men ontroof u u zelf. Ziet gy niet dat deze werrelt alle zijn gezichten naar binnen geprangt houd, en zijn ogen open om zich zelf t'aanschouwen? 't Is altijd ydelheit voor u, van binnen en van buiten: maar zy is minder ydelheit, als zy minder uitgestrekt is. Behoed u, o mensch, zeide deze God. Yder ding zorgt eerst voor zich zelf, en heeft, volgens zijn behoefte, scheidpalen voor zijn kommer-en begeerten. Daar is niet een enige zo ydel en behoeftig, als gy, die de hele werrelt bevat. Gy zijt de deursnuffelaar zonder kennis, d'Overigheit zonder macht, en eindelijk de gek in 't tooneelspel.

De geen, die op zich zelve merkt, bevindt zijn dwaasheit.

De mensch een voorwerp vol van misnoeging.

De kennis van zich zelf den mensch 22n bevelen.

Van zijn Wil wel te huismeeſteren.

Tiende H O O F T D E E L.

Eerſte Afdeeling.

Men mag wel van de dingen geraakt, maar niet overheert worden. Matigheit in alles nodig. Zich niet aan anderen over te geven. Hoe men de vreemde zaken moet handelen, en niet van buiten aanhalen. Waar aan de wil zich te verbinden heeft. Bezigheid ſomtjts voor bequaamheit geacht. Onze quifling in onz. leven. Meyer van Bordeeus, hoedanig ampt. Montaigne van zich zelf. Tver van zijn vader voor 't gemeen. 't Algemeen boven het bezondere te ſtellen. Bige ongemak van de dwaasheit. Valſche, weke, onbeſcheide, heilsame en geregelde liefde. Zich zelf te beledien yders voornaamſte ampt. Het minſte gevaer de grootſte vrees. Gewelt belattelyk aan 't geon, dat men aanvangt. Voorzichtigheit gemakkelyk; de drift ſchadelyk. Straffing moet zonder gramschap zijn. Gierigheit een belerfel aan zich zelve.

De dingen moeten ons wel raken, maar niet bezirren.

Daar zijn, in vergelijking van de gemene ſteur der menſchen, weinig dingen, die my raken, of, om beter te zeggen, die my houden: want het is reden dat zy raken, zo zy ons niet bezitten. Ik doe grote naerſtigheit om, door oefening en redenering, dit voorrecht van Ongevoeligheit, dat naturelijk groot voordeel in my heeft bekomen, te vermeerderen. Ik trou en quel my by gevolg met weinig dingen. Ik heb wel een klaar gezicht; maar ik veſt het op weinig voorwerpen: ik heb wel een teder en zacht gevoel; maar ben hard en teder van bevattning en toepaſſing. Ik wikkel my zwarelijk in. Ik beſteed my geheel aan my zelf, zo veel als my mogelijk is: en in dit onderwerp zelf zou ik echter gaerne mijn genegtheit breidelen en onderſteunen, op dat zy zich niet te veel daar in zou

dompelen; dewijl 't een onderwerp is, dat ik op eens anders genade bezit, en op 't welk het geval meer recht heeft, dan ik. Dieſhalven zou my, tot de gezondheid zelve, die ik zo hoog acht, nootzakelyk zijn haar niet te begeren, noch my zo verwoedelyk daar toe te begeven, dat ik de ziekten daar af ongeneeffelijc zou vinden. Men moet de middelmaat tuſſchen de haat van de pijn, en de liefde van de welluſt houden: en Plato beveelt dat men de middelweg tuſſchen beide zal gaan. Maar wat de genegtheiden aangaat, die my van my zelf aftrekken, en aan iets anders hechten; zeker, ik ſtel my uit alle mijn vermogen tegen de zodanigen. Mijn gevoelens is dat men zich aan anderen moet lenen, en zich niet, dan aan zich zelf, geven. Indien mijn wil zich lichtelyc liet verönderpannen, en verbinden, ik zou 'er geen

Men moet zich niet aan anderen overgeven.

Matigheit in alles waart nemen.

duur in hebben. Ik ben al te teder,
zo van natuur, als door gewoonte,

*Ovid. Trist. lib. 3. - - Fugax rerum, securaque in omnia
natus. a*

De twisten, krakkeelen, krijghe-
den, die eindelijk voordeel aan mijn
tegenstrever zouden geven, en d'uit-
gang, die mijn yverig vervolg be-
schaamt zou maken, zouden my mis-
schien zeer wredekijk knagen. Indien
ik ook knaagde, gelijk d'anderen
doen, mijn ziel zou nooit kracht heb-
ben om d'onstfeltenissen en beroer-
ten te dragen, die de genen volgen,
de welken zo veel omhelzen. Zy zou
terstout door deze innerlijke drijving
verftikt wezen. Indien men my

Hoe men de
vreemde za-
ken moet
handelen.

somtjits tot de handeling van vreemde
zaken heeft gedreven, ik heb beloofd
hen in de hant, niet in de long en le-
ver aan te vatten; hen op, niet in
my te nemen; my daar mee te be-
moegen, maar geensins my daar mee
te pijnigen en te quellen. Ik heb 'er
't oog op; maar ik broed hen niet. Ik
heb genoeg te doen met de huisselij-
ke passie, die ik in mijn ingewant
en aderen heb, te schikken, en te
regelen, zonder een vreemde passie
daar in te vesten, en my daar mee t'o-

Men heeft
genoeg aan
zijn eigen,
zonder iets
van buiten
aan te ha-
len.

verlasten. Ik ben genoeg met mijn
wezentlijke, eige en naturelijke za-
ken belemmert, zonder anderen van
buiten op my te halen. De genen,
die weten hoe veel zy aan zich zelfen
verplicht, en hoe veel diensten zy aan
zich zelfen schuldig zijn, bevinden
dat de natuur dit bevel volkomen ge-
noech, en geensins ledig aan hen heeft
gegeven. Gy hebt rijkelijk tot uwent
te doen; verwijder u niet. De men-
schen verburen zich zelfen: hun ver-
mogens zijn niet voor hen, maar voor

De men-
schen ver-
buren zich

a *Afkeerig van de dingen, en in vei-
lige ledigheid geboren.*

de genen, den welken zy zich onder-
worpen maken. Hun buurders zijn
by hen; zy zelfen zijn hen niet. De-
ze gemene aart behaagt my niet. Men
moet de vryheit van onze ziel buis-
meesteren, en haar niet verönderpan-
den, dan aan gerechtige gelegenthe-
den, die, zo wy gezondelijk oordee-
len, klein in geral zijn. Aanschou-
de genen, die geleert hebben zich te
laten vervoeren en te vatten; zy doen
't overal: in de kleine, gelijk in de
grote dingen; in 't geen, dat hen niet
raakt, gelijk in 't geen, dat hen
raakt. Zy wikkelen zich overal in,
daar arbeit is: en zy zijn zonder leven,
als zy zonder tuimelig gewoel zijn.

*In de bezigheden zijn zy d'oorzaak van Sens. Epist.
de bezigheid. Zy zoeken 't werk niet,*

dan om in bezigheid te zijn. Dit is
niet zo zeer te willen voortgaan, als
wel niet te konnen staan blijven: even
gelijk een steen, in zijn val bewogen,
die niet stil is, tot dat hy nederlegt.

De bezigheid is by zeker slach van
menschen een bewijs van bequaam-
heit en waerdigheid. Hun grest
zoekt zijn rust in de beweging, gelijk
de kinderen in de wieg. Zy kounen
zich zo gedienslig aan hun vrienden,
als lastig aan hen zelfen, noemen.

Niemant deek zijn geit aan anderen
uit, maar wel zijn rijt en leven. Daar
als in deze dingen, in de welken al-
leen de gierigheid nut en prijsfelijk aan
ons zou zijn. Ik vat een gehele ver-
scheide aart en natuur. Ik sta op my
zelf. Ik begeer gemenelek zeer
zichtelijk het geen, dat ik begeer;
en ik begeer weinig. Ik hou my zelf
zelden, en op een gemellige wijze be-
zich. Al 't geen, dat zy willen en
belciden, doen zy met 'le hun wil
en geweld. Daar zijn zo veel quade
wegen, dat men, om de zekerste
weg

De wil moet
zich alleen-
lijk aan de
gerechtige
gelegenthe-
den verbie-
den.

Bezigheid
een bewijs
van ge-
noechsam-
heit te coi-
gen.

Wy zijn
quiffig in
onze tijt en
leven.

Omdat in
onze wil.

Alexander aangeboden

weg te houden, wat lichtelijk, en boven op deze werrelt moet deurvlieten; daar over glijden, niet daar in zinken. De wellust zelf is pijnlijk in zijn diepte.

Wellust pijnlijk in zijn diepte.

Horat. Carm. lib. 2. Od. 1.

- - *Incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.* a

Meyer van Bordeaus, hoe danig ampt.

Mijn Heren van Bordeaus verkozen my tot Meijer van hun stat, terwijl ik verre buiten Frankryk, en noch wijder van zodanige gedachten was. Ik weigerde zulks beleefdeijk: maar men zeide tot my dat ik qualijk deê, dewijl des Konings bevel ook daar byquam. Dit is een ampt, 't welk zo veel te treffelijker moet schijnen, om dat het geen ander loon en winst heeft, dan d'eer van zijn uitvoering. Het duurt twee jaren; maar het kan, door een tweede verkiezing, verlangd worden: 't welk zeer zelden gebeurt, en echter in my plaats had; hoewel zulks niet meer, dan twee malen, voor dezen geschied was. Het had enige jaren te voren aan mijn Heer van Lanfak geweest, en onlangs aan mijn Heer van Biron, Maarschalk van Frankryk, in welks plaats ik volgde; en ik liet de mijne aan mijn Heer van Matignon, ook Maarschalk van Frankryk, heerlijk en zo treffelijk gezelschap.

Virg. Aenid. lib. 11.

- - *Uterque bonus pacis bellique
Minister.* b

Het geval wilde deel aan mijn vordering hebben, door deze bijzondere omstandigheid, die 't van zijne daar by voegde, de welke niet geheel ydel was. Want Alexander vermaadde de gezanten van Korinthen, die hem

De burgerschap van Korinthen

a *Gy gaat op 't vuur, onder bedriegelijke asch verborgen.*

b *Beide goede bedienaars in vrede en oorlog.*

de burgerschap van hun stat aanboden. Maar toen zy aan hem verzoonden dat Bachus en Herkules ook in dit getal waren; bedankte hy hen gunstiglijk. In mijn aankomst daar toe schilderde ik my getrouwelijk en oprechtelijk af, even zodanig als ik my gevoel te zijn: zonder geuegenis, zonder naerstigheid, zonder erverentheit, en zonder wakkerheit; ook zonder haat, zonder eerzucht, zonder gierigheid, en zonder geweld: op dat zy onderricht en onderwezen zouden zijn wat zy van mijn dienst te verwachten hadden. En dewijl de kennis van mijn overlede vader alleen, en d'eer van zijn geuegenis hen daar toe aangedreven had, zo zeide ik opentlijk uit tot hen, dat het my leet zou wezen dat enig ding zo grote indruk in mijn wil zou doen, als hun zaken, en hun stat eerijts in de zijne hadden gemaakt, terwijl hy'er de bestiering over gehad had, zelfs in deze plaats, tot dewelke zy my geroepen hadden. My heugt dat ik, in mijn

Montaignes belijdenis van, zich zelf.

kintsheit, hem oud, en zijn ziel wredelijk van deze gemene belemmeringen geplaatst heb gezien: terwijl hy de zoete lucht van zijn huis, daar de zwakheit der jaren hem lange tijt te voren gebonden had gehouden, zijn huishouding en gezontheit verzuimde; ja zelfs met vorächting van zijn leven, 't welk hy daar byna verloor, uit oorzaak van de lange en moeilijke reizen, die hy voor hen doen moest. Zodanig was hy, en deze aart en natuur, quam hem voort uit een grote goetheit der natuur. Daar was nooit ziel meêdogender en gemeenzamer. Ik heb geen lust in deze aart, die ik in anderen prijs, te volgen. Ik ben echter niet zonder veröntschildiging. Hy had horen zeggen, dat men om zijn naaste, zich zelf moest

Yver van Montaignes vader voor 't gemeen.

't Algemden boven het bijzondere te stellen,

ver-

vergeten, en dat het bezondere niet in aanmerking quam, in vergelijking van 't algemeen.

De regelen en geboden des werrelts nemen ten meestendeel deze streek, dat zy ons buiten ons zelve, en op de markt, tot gebruik van de gemene gezelligheit, drijven. Zy hebben gemeent een treffelijk werk te doen, met ons van ons zelve af te trekken, en af te weren; terwijl zy vooronderstelden dat wy 'er niet, dan al te vast, en met een al te natuurlijke bant aan gebonden waren; en zy hebben hier toe niets gespaart te zeggen. Want het is niet nieu by de Wijze, te verkondigen hoe de dingen dienen, en niet hoe zy zijn. De waarheit heeft haar belemmeringen, ongemakken en strijdigheden tegen ons. Wy moeten dikwijls bedriegen, op dat wy ons niet zouden bedriegen, en onz gezicht toefluiten, en ons verstant verdoven, om 't weêr op te helpen, en te verbeteren. *Want d'onvervarenen oordeelen, gelijk ook de genen, die hierom bedrogen moeten worden, op dat zy niet zouden dolen.* Als zy aan ons bevelen drie, vier, ja vijftig trappen van dingen voor ons te beminnen, ver-tonen zy de kunst der schutters, die, om tot het doel te geraken, hun gemerk verre boven het doelwit nemen. Om een krom hout recht te maken, buigt men 't recht tegen zijn kromte aan. Ik acht dat 'er in Pallas tempel (gelijk wy in alle andere godsdiensten zien) schijnbare verborgenheden waren, om hen aan 't volk te vertonen, en andere verborgender en hoger geheimenissen, om alleenlijk aan de genen, die 'er toegewijd waren, te tonen. 't Is waarschijnlijk dat in dezen het ware punt van liefde, die yder aan zich zelf schuldigh is, gevonden word: niet een valsche liefde, die ons

de roem, wetenschap, rijkdom, en diergelijke dingen, met een voornamen en onmatige genegentheit, als leden van onze wezentheit, doet omhelzen; noch een weke en onbescheide liefde, in de welke het geen gebeurt, 't welk men in de klimmer ziet, die de muur, daar hy zich aan hecht, bederft en nederstort: maar een heilzame en geregelde liefde, die gelijkelijk nut en aangenaam is. De geen, die de plichten daar af weet en doet, is warelijk in 't vertrek der Kunstgoddinnen; hy heeft de top van de menschelijke wijsheit, en van onz geluk bereikt. Deze, naaukeurighijk wetende wat hy schuldigh is, vind in zijn rol dat hy 't gebruik der andere menschen, en des werrelts zich moet toepassen, en, om dit te doen, de plichten en diensten, die hem aangaan, aan de gemene gezelligheit bewijzen. De geen, die geensins voor een ander leeft, leeft weinig voor zich. *Wet dat de geen, die aan zich zelf een vrient is, aan alle een vrient is.* Het voornaamste ampt, dat wy hebben, is aan yder zijn beleit; dat dit is 't, daarom wy hier zijn. Gelijk de geen, die verzuimde wel en heilighijk te leven, en meende zijn plicht voldaan te hebben, met anderen daar toe te stieren, en te wijzen, een dwaze zou zijn: even op gelijke wijze dunkt my dat de geen, die gezondelijc en vrolijc te leven in zich zelf verlaat, om anderen daar meê te dienen, een quade en ontâarde natuur verkieft. Ik wil niet dat men aan de ampten, die men aanneemt, de opmerking, treden, woorden, 't zweeft, en 't bloet in de noot weigert.

*Non ipse pro charis amicis,
Aut Patria timidus perire. a
a Zelf onbeschroomt om voor zijn
waarde vrienden, of voor zijn Vaderlant
te sterven.*

Weke en onbescheide liefde.

Heilsame en geregelde liefde.

Senec. Epist. 48.

't Beleit van zich zelf yders voornaamste ampt.

Horat. Carm. lib. 4. Od. 9.

De waarheit heeft haar ongemakken.

valsche liefde.

Maar

Maar 't is te leen, en by toeval, terwijl de geest zich altijd in rust en gezontheit houdt; niet zonder doening, maar zonder quelling en drift. Het enkelijk doen kost hem zo weinig, dat hy in 't slapen zelf doet: maar hy moet mer bescheidenheit de maat slaan. Want het lighaam ontfangt de lasten, die men daar op legt, even naar dat zy zijn: de geest strekt hen uit, en verzwart hen dikwijls op zijn kosten, en geeft aan hen de maat, die by goet vind. Men doet verscheid: dingen met verscheide pogingen, en verschillende betrachtung van wil. Het gaat d' een wel, zonder d' ande. Want hoe veel lieden wagen zich dagelijks in d' oorlogen, die hen niet aangaan, en trachten naar de gevarelijkheden van de veldslagen, welker verlies hen niet de nakende slaap zal steuren? Men vind'er, die in hun huis, buiten dit gevaar, 't welk zy niet daren aanschouwen, meer om d' uitgang van deze oorlog zich bekommert, en diens zielen daar af meer in pijn zijn, dan de krijgsknecht, die zijn bloer en leven daar toe besteed. Ik heb my met de gemene ampten kunnen bemoejen, zonder my een nagelbreet van my zelf te verwijderen; en my aan anderen kunnen geven, zonder my van my zelf te beroven. Deze heftigheid, en dit geweld van begeeren beletten meer, dan zy dienen, tot het beleit van 't geen, dat men aanvangt: Zy vervullen ons met ongedult naar d' uitgangen, die of strijdig, of langzaam zijn; en met bitterheit en ergwaan tot de genen, die wy bevorderen. Wy beleiden nooit wel dat ding, van 't welk wy beleid en bezeten zijn.

- - *Malè cuncta ministrat.*
Impetus. a

De geen, die 'er niets toe besteed, dan zijn oordeel en beleit, handelt 'er vrolijker meê: hy veinst, hy buigt, hy stelt alles uit op zijn gemak, naar verëisch der gelegentheden. Hy be- hoeft aandrift zonder pijn en quelling; vaerdig en volkomen tot een nieu voorneemen. Hy gaat altijd met de toom in de hant. Maar in de geen, die van dit geweldig en dwingelandig voorneemen dronken is, ziet men noorzakeijk grote onvoorzichtigheit en ongerechtigheit. De heftigheid van zijn begeerte vervoert hem. Dit zijn roekeloze bewegingen, en van weinig vrucht, zo 'er 't geval niet veel by doet. De Wijsbegeerte wil dat wy, in de straffing der gelede ongelijken, de gramschap daar uit wechdoen: niet op dat de wraak daar door te minder zou zijn; maar in tegendeel, op dat zy daar door zo veel te beter zou treffen, en zwaarder wesen; aan 't welk, gelijk zy meent, deze ongestuimigheit hinderlijk is. De gramschap ontroert niet alleenlijk, maar vermocit uit zich ook d' armen der gener, die straffen. Dit vuur verdooft en verteert hun krachten: gelijk in d' overlying de haastigheid langzaam is. De haastigheid zet aan zich zelve de voet dwars, verstrikt en stuit zich zelve. De gewintheit belemmert zich zelve. Tot een voorbeelt, volgens 't geen, dat ik 'er door 't gewoon gebruik af zie, heeft de gierigheit geen groter beletsel, dan zich zelve. Hoe zy meer ingespannen, en wakker is, hoe zy 'er minder vruchtbaar in is. Zy achterhaalt gemenelijk de rijkdommen vaerdiglijker, als zy met de schijn van mildadigheid vermocit is.

a *De drift beleid alles qualijk.*

De geest moet met bescheidenheit de maat slaan.

Het minste gevaar de grootste vrees.

Gewelt belet het beleid van 't geen, dat men aanvangt.

Schadelijkheit van de drift.

De straffing moet zonder gramschap zijn.

Senec. Epist. 47. De gierigheit een groot beletsel aan zich zelve.

Tweede Afdeeling.

Gefeltheit van zeker Vorst in voorkomende dingen. Zijn grootmoedigheid. Ongeftadigheid van begeerten al te belemmert. Hoe de ziel gefelt moet zijn. Ware begeerten, welken zy zijn. Soberheit van enige Wijsbegirigen. De mensch behoeft weinig. Kracht der gewoonte. Te spade onnut. Ampten in 't einde van 't leven gegeven weinig t'achten. De begeerten moeten bepaalt zijn. De werken der menschen by een toonneelrol geleken. Blinde drift te misden. Haat buiten de zaken, waar uit zy spruit.

Gefeltheit van een Vorst in de voorkomende dingen.

Zijn grootmoedigheid.

D'ongestadigheid van begeerte belemmert.

EEn zeer eerlijk Edelman, mijn Vriend, had byna de gezondheid van zijn hoofd, door een al t'yverige opmerking en genegentheit tot de zaken van een Vorst, zijn meester, verdorven. En deze meester heeft zich zelf by my dus afgeschildert: dat hy 't gewicht der toevallen ziet, gelijk een ander: doch dat hy in de genen, daar in hy geen hulpmiddel vind, terstont tot lieden besluit; en dat hy in d'anderen, na dat hy nootzakelijke voorzorg daar in heeft gestelt, ('t welk hy door de wakkerheit van zijn geest vaerdiglijk doen kan) gerustelijk het geen verwacht, dat 'er uit volgen kan. Warelijk, ik heb hem een grote onachtsaamheit, en onbeteuterheit van werken en aangezicht, in 't midden van zware en zeer doornige bezigheden, zien vertonen. Ik vind hem groter en bequamer in tegenspoet, dan in voorspoet. Zijn nederlagen zijn heerlijker voor hem, dan zijn verwinningen, en zijn rou, dan zijn zegpraal. Aanmerk dat in de doeningen zelve, die ydel en beuzelachtig zijn, in 't dampel, in de kaatsbaan, en diergelijken, deze heftige en yverige belemmering van een driftige begeerte de geest en leden terstont tot

onbescheit en verbaasheit brengt. Men word verblind; men belemmert zich zelf. De geen, die matiglijker naar winst tracht, en 't verlies bezadiglijker lijd, is altijd by zich. Hoehy minder in 't spel krijgelt, en zich aanprikkelt, hoe hy 't vorderlijker en veiliglijker beleid.

Wy beletten, zo veel 't overige aangaat, aan de ziel de middel van zo veel dingen te grijpen, en te vatten. Men moet de sommigen alleenlijk aan haar voorhouden, sommigen aan haar hechten, en anderen met haar inslijven. Zy mag alle dingen zien en voelen; maar zy moet zich alleenlijk met zich zelve weiden; zy moet door 't geen, dat haar eigentlijk raakt, en 't welk eigentlijk haar goederen en middelen zijn, onderwezen worden. De wetten der natuur leren aan ons even het geen, dat wy behoeven. Niemand is behoeftig, volgens 't geen, dat de Wijzentot ons gezegt hebben; en yder is alleenlijk zodanig in de waan. Zy onderscheiden dus scherpsinniglijk de begeerten, die uit haar voortkomen, van de genen, die uit d'ongeregeltheit van onze verbeelding spruiten. De genen, van de welken men 't einde ziet, zijn de haren; de genen, die voor ons vluchten, en van de

De ziel moet alles voelen, maar zich niet weiden.

Wetten der natuur.

Welke de natuurlijke begeerten zijn.

de welken wy niet het einde konnen bereiken, zijn d'onzen. D'armoede der goederen is lichtelijk te genezen: maar d'armoede der ziel te genezen, is onmogelijk.

Læcil.

*Nam si, quod satis est, homini id satis esse potestet,
Hoc sat erat; nunc, quum hoc non est, qui eridimus porro
Divitias ullas animum mi explere potestte? 2*

Sokrates
vernoeg-
zaamheit.

Sokrates, een grote menigte van rijkdommen, juwelen en kostelijk huisgewaad tot een pronk deur zijn stat dragen ziende, zeide: Hoe veel dingen begeer ik niet. Metrodorus leefde van 't gewicht van twaalf oncen voor yder dag; Epikurus van minder. Metrokles sloop in de winter by de schapen, en in de zomer in de tuinen der tempelen. De natuur verzorgt voor 't geen, dat zy eischt. Kleantes leefde van d'arbeit zijner handen, en roemde dat Kleantes, zo by wilde, noch een ander Kleantes zou voeden. Indien het geen, 't welk de natuur naukeurlijk en oorspronkelijk voor ons eischt, tot de behoudenis van onz wezen, zeer

Weinigheit
van de be-
hoeftte der
menschen.

weinig is; (gelijk men niet beter kan uitdrukken hoe veel het is, en hoe goede koop men onz leven onderhouden kan, dan door deze aanmerking; dat het zo weinig is, dat het, door zijn kleinheit, de vating en stoot van 't geval ontsnapt) zo laten wy ons noch van iets wijder ontslaan. Laat ons ook 't gebruik, en de staat van yder van ons natuur noemen. Laten

2 *Want indien het geen, dat genoeg voor de mensch is, genoeg voor hem kon zijn, zo zou dit genoeg wezen: maar dewijl dit niet dus is, hoe zullen wy dan geloven dat enige rijkdommen wy 't ge-
woed kunnen verzaden?*

wy ons zelven schatten, en ons naar deze maat handelen. Laat ons onze toebehoorten en rekeningen tot daar toe uittrekken: want dus verre dunkt my dat wy enige verontschuldiging hebben. De gewoonte is een tweede natuur, en niet minder machtig. Ik acht dat het geen, 't welk aan mijn gewoonte ontbreekt, aan my ontbreekt; en ik zou byna also lief willen dat men my van 't leven beroofde, als dat men 't my verre van de staat verwijderde, in de welke ik zo lange tijt geleefd heb. Ik ben niet meer gestelt tot een grote verandering, noch om my in een nieuwe en ongewone fleur te begeven, zelfs niet tot vermeerdering: 't is niet langer tijt om anders te worden. En gelijk ik over enig groot toeval, dat my nu in handen quam, zou klagen, om dat het niet in een tijt was gekomen, daar in 't gebeuren kan.

De gewoonte
te een twee-
de natuur,
en zwarelijk
te verlaten.

*Quò mihi fortunas, si non concedi-
tur mi? b*

Horat. E-
pistolae. lib.
1. Epist. 50

Zo zou ik ook over enige inwendige verkrijging klagen. 't Is byna beter nooit, dan zo spade, een eerlijk man te worden, en goed verstant om te leven te bekomen, als men niet maer te leven heeft. Ik, die nu wechga, en vertrek, zou lichtelijk aan iemand, die quam, de voorzichtigheit, die ik geleert heb, voor d'omwegang en bandel in de werrelt overdoen. Moftert na de maaltijt: Vijgen na Paasfchen. Ik heb niets te doen met het goet, met het welk ik niets kan uitrichten. Waar toe de wetenschap voor de geen, die niet langer een hoest heeft? 't Is een smaet en ongunst van 't geval, dat het ons geschenken aanbied, die ons met een

't Geen, dat
te spade
komt, is
onnut.

b *Waar toe dient het geluk my, zo ik 't niet mag gebruiken.*

T r i t t 2

ge-

gerechtige spijt vervullen van dat wy hen, toen het tijt was, niet hebben genoten. Geleid my niet langer; ik kan niet langer gaan. Van zo veel leden, die 't genoeg heeft, is 't gedult voor ons genoeg. Geef de bequaamheit van een bovenzang aan een zanger, diens long verrot is, en van de welspreekentheit aan een kluisenaar, in de wildernissen van Arabien gebannen. Men behoeft geen kunst om te vallen. Men vind van zelf het einde aan d'uitgang van yder werk. Mijn beleid is wech, en mijn vorm verstreken. Ik ben gantschelijk voorby gegaan. Ik ben verplicht het zelfde te bevestigen, en mijn uitgang daar naar te schicken. Ik wil dit tot een wijze van voorbeeld zeggen; Dat de nieuwe verduistering der tien dagen van de Paus my zo laeg gevat hebben, dat ik my niet daar af kan dienen. Ik ben van die jaren, in de welken wy anders rekenden. Zul een oude en lange gewoonte roept my tot haar, en eigent my aan haar toe. Ik ben daar door gedwongen een weinig ketterachtig te zijn.

Ik ben onbequaam tot nieuwigheit, zelfs die tot verbetering strekt. Mijn verbeelding, zelfs in s'rijt van mijn tanden, stuwt zich alrijt tien dagen meer voorwaarts, of achterwaarts, en zuischt aan mijn oren. Deze regel raakt de genen, die wezen zullen. Indien de gezondheid zelve, dus gesuikert zijnde, my by buien weêr kooft vinden, 't is eerder om in my rou over haar, dan genieting daar af te geven. Ik heb langer niet, daar ik haar kan bergen. De tijt verlaat my; zonder de welk men niets bezit. O hoe weinig werks zou ik van deze grote waardigheden maken, die in de verkiezing bestaan, en die ik in de werrelt zie, de welken alleenlijk aan

zodanige menschen worden gegeven, die op hun vertrek staan, in de welken men niet zo zeer aanmerkt hoe behorelijk, als wel hoe korte tijt men hen genieten zal. Zo haast men ingetreden is, doet men maar d'uitgang. Kort, zie my bezich met een einde van deze mensch, niet met een ander daar af te maken. Deze vorm is in my, door lang gebruik, in zelfstandigheid, en 't geval in natuur verandert.

Ik zeg dan dat yder van onze zwakke menschjes hier in is te verontschuldigen, dat hy 't geen, 't welk onder deze maat is begrepen, voor 't zijne acht. Maar buiten deze palen is 't ook niets, dan verwarring: dit is de breedste uitstrekking, die wy aan onze rechten konnen toestaan. Hoe wy onze behoefte en bezitting meer uitgebreiden, hoe wy ons meer voor de slagen van 't geval, en der tegenspoeden blootstellen. De loopbaan onzer begeerten moet bepaalt en ingetrokken zijn, te weten tot een korte omtrek der naaste en aanpalende nuttigheden. Wijders, hun loop moet niet rechsstreeks uitlopen, en elders eindigen; maar in een ront, van 't welk de beide einden, door een korte omkeer, malkander vatten, en in ons eindigen. De doeningen, die zonder deze overweging beleid worden, (te weten zonder deze geburlijke en wezentlijke overweging, gelijk die van de gierigaarts, van d'eerzuchtigen, en van zo veel anderen, die recht uit lopen, welker loop hen altijt voor hen wechvoert) dit zijn dwalende en ranke doeningen. Onze bezigheden zijn ten meestendeel beuzelachtig. De gehele werrelt gebruikte de kunst van 't soonneelstel. Wy moeten onze rol behorelijk spelen, maar gelijk de rol van een geleert persoon,

Ongewoonte zwaarlijk aan te nemen.

De begeerten moeten bepaalt zijn.

Overweging van doening noorzake-lijk.

Petrus.

Waardigheden, in 't einde van 't leven gegeven, zijn weinig vruchten.

De doebingen van de mensch by een speelrol gelicken.

Gemene waan der menschen naar de staten.

Curt. lib. 3. cap. 2.

Men moet zich in de werrelt voegen.

foon. Men moet van 't momtuig en de schijn niet een zakelijke wezentheit, noch van het vreemde 't eigen maken. Wy konnen het hemt niet van 't vel onderscheiden. 't Is genoeg dat men 't aangezicht met meel bestuift, zonder de borst te befluiten. Ik zie 'er, die zich in zo veel nieuwe godaanten, en nieuwe wezens hervormen en veranderen, als zy nieuwe ampten aanvangen, die zich tot in de lever, en in 't ingewant d'aanzenelijken tonen, en hun ampt tot in hun kleerkamer meesfeepen. Ik kan niet aan hen leren de groetingen, die hen aangaan, van de genen 't onderscheiden, die hun ampt, of hun muilider betreffen. Zy geven zich zo verre aan 't geval over, dat zy ook de natuur vergeten. Zy verheffen en vergroten hun ziel; en hun natuurlijke redenering naar de hoogte van hun meesterlijke foel. De Meijer en Montaigne zijn altyt twee oeweest, volgens een zeer klare onderscheiding. Om een voorspraak, of kalfier te zijn, moet men van 't bedroch, dat in zulke bezigheden is, niet onkundig wezen. Een eerlijk man is niet voor de zonde of zorheit van zijn ambacht aan te spreken, en moet echter d'oeffening daar af niet weigeren. 't Is 't gebruik van zijn lant; en daar is voordeel aan. Men moet van de werrelt leven, en zich zodanig, als men hem vind, daar af dienen. Maar 't oordeel van een Kaiser moet altyt boven zijn heerschappij zijn, en de zelfde als een vreemd toeval zien en aanschouwen. Hy moet zich zelf in 't bezonder weten te genieten, en zich gemeenmaken gelijk Jakob

en Pieter; ten minsten aan zich zelf.

Ik kan my niet zo diep, en zo gatschelijk inwikkelen. Als mijn wil my aan een kant overgeeft, 't is niet met zulk een geweldige verplichting, dat mijn verstant daar af besmet word. In de tegenwoordige brabbelingen van deze Staat heeft mijn eige belang my niet onkundig gemaakt, noch van de loffelijke hoedanigheden in onze tegenstrevers, noch van dien, de welken in de genen, die ik gevolgt heb, te lasteren zijn. Zy aanbidden al 't geen, dat aan hun zijde is; en ik verontschuldigd ook niet het meeste deel der dingen, die van 't mijne zijn. Een goed werk verliest niet zijn bevallijkheit, om dat het tegen my pleit. Ik heb my, buiten de knoop van 't geschild, in gelijkmoedigheid, en zuivere onverschillentheit gehouden. Ik draag geen voornamte haat buiten de nootzakelykheden des oorlogs. Ik schep hier in vermaak, om dat ik gemenelyk in 't strydige zie dolen. De genen, die hun gramschap en haat tot buiten de zaken uitstrekken en verlangen, gelijk het meeste deel doet, tonen dat zy hen van elders, en uit een bezondere oorzaak voortkoomt; even gelijk de geen, dien de koorts noch byblyft, na dat hy van zijn zweer is genezen, toont dat zy een ander oorsprong had, die verborgender was: dat is dat zy 't niet op de zaak in 't gemeen, en voor zo veel zy 't belang van alle, en van de staat quetst, geladen hebben; maar zy hebben 't daar op gemunt, alleenlyk hierom, dat het hen in 't bezonder raakt.

Men moet zich niet van blinde drift laten overheren.

Haat buiten de zaken, waar zy uit spuit.

Darde Afdeeling.

Zich bijzonderlijk vijant te tonen moet gemijd worden. De zonden, niet de deuchden, aan iemant tegen te staan. Verkeertheit onzer oordeelen. 't Volk lichtelijk by de neus te leiden. Met list te helpen nadelig. Zwa-
re wreedracht tusschen Cesar en Pompejus. Waar in de lompe menschen gelukkig. Diogenes gedult bespot. Toorn voorgekomen. Gemeenschap van goet oorzaak van twiſt. Waarom zich van krakkeelen 'onthouden. Grootmoedigheid van enige Wijzen. Noorzakelijke vlucht in de quaden, die men niet kan lijden. Sokrates vaar. Cyrus schroom van Panthea te zien. Hoe men zijn Vaderlant goet toewenschen moet. Hoe de gansf der Vorsten te verachten. De beginselen der ontroerenissen te sluiten.

DAAR ziet gy waarom zy daar in van een bezondere drift, en buiten de palen van de gerechtigheit en gemene reden gedreven worden. Yder vat het niet zo zeer op alle dingen in 't gemeen, als op de genen, die aan yder behoren. Ik wensich dat het voordeel voor ons zy; maar ik word niet uitzinnig, als het anders gaat. Ik hou my vast aan de gezontste der aanhangers en tegenstrevers; maar ik trachte niet hier naar, dat men my bijzonderlijk, en boven d'algemene redenen voor een vijant der anderen zal aanmerken. Ik beschuldig ten hoogsten deze gebrekkelijke gewoonte van dus te wanen: Hy is van de Ligue; want hy is over de bevalligheid van mijn Heer van Guise verwonderd: De werkelijkheit des Konings van Navarre is by hem een wonder; hy is een Hugenor: Hy vind dit in des Konings zeden te berispen; hy is in zijn hart oproerig. Ik zou aan d'Overigheid zelve niet toestaan dat zy reden heeft tot een boek te veroordeelen, om dat het een ketter onder de beste Dichters van deze tijt heeft geplaatst. Zouden wy niet van een rover darren

zeggan, dat hy schone laerzen heeft? Moet zy, zo zy een hoeris is, ook een stinkende adem hebben? Nam men, in de wijzer eeuwen, de verwaande eernaemen van Kapitolinus weer wech, die men te voren aan Markus Manlius, als beschermers van de godsdiensf, en gemene vryheit, gegeven had? Dempde men de gebeugenis van zijn mildadigheid, van zijn wapendaden, en van de krijgsvergeldingen, aan zijn deucht verleent; om dat hy federt, tot nadeel der wetten van zijn lant, naar de koninklijke Staat trachtte? Indien zy afkeer van een voorspraak hebben gekregen, in de volgende dag zal hy hen qualijk ter taal worden. Ik heb elders d'yver aangeraakt, die eerlijka lieden tot diergelijke misgreepen drijft. Wat my aangaar, ik kan wel zeggen: hy doet dit boosäardiglijk, en dat deuchdelijk. Desgelijks, in de voorzeggingen, of verkeerde uitgangen der aaken willen zy dat yder in zijn ahang bot of blind is, en dat onze overreding niet de waarheit, maar 't ontwerp van onze begeerte ten dienst staat.

Men moet zich tegen de zonden, niet tegen de deuchden van iemant kanten.

Men moet zich niet bijzonderlijk vijant tonen.

Tegen d'alte lichtste veroordeeling.

Verkeertheit onzer oordeelen

Ik

Ik zou eerder naar 't ander uitterste overflaan; zo zeer vrees ik dat mijn begeerte my zal bedriegen. Voeg hier by dat ik my een weinig tederlijk van de dingen wantrou, daar ik naar

De volken
lichselijk by
de neuse
leiden.

wensch. Ik heb in mijn tijd wonderen in d'onbescheide en vreemde gemakkelijkheit der volken gezien, in zich te laten leiden, en in 't vertrouwen en de hoop te handelen, die aan hun hoofden heeft beliest, en dienstig is geweest, zelfs boven wel hondert misrekeningen op malkander, en boven de dromen en verbeeldingen. Ik ben niet meer over de genen verwondert, die door de bedriegeryen van Apollonius en Mahumed uitgestreken wierden. Hun zinnen en verstant zijn gantschelijk in hun driften verstikt. Hun bescheidenheit heeft geen andere verkiezing, dan 't geen, dat hen toelacht, en dat hun zaak versterkt. Ik had zulks wel volkomenlijk in d'eerste van onze koortlige gedeeltheden bemerk. Deze andere, die sedert geboren is, overtreft haar met te volgen. Ik bevind dieshalven dat het een hoedanigheit is, die niet van de dolingen des volks gescheiden kan worden. Na 't eerste, 't welk voortkoomt, stuwten de gevoelens malkander voort, en volgen de wint, gelijk de golven doen. Men is niet van 't lighaam, zo men zich daar af kan ontslaan, en zo men niet de gemene steur volgt. Maar zeker, men doet de rechtvaerdige aanhangen ongelijk aan, als men hen met list en bedroch wil helpen. Ik heb 'er altijt tegengesproken. Deze middel is alleenlijk dienstig by de kranke hoofden. By de gezonden zijn veiliger middelen, en niet alleenlijk eerlijker om de moed 'ondersteunen, en de strijdige toevallen te verontschuldigen.

De gevoelens
stuwten
malkander
voort.

Met list te
willen hel-
pen is na-
deelig.

De Hemel heeft geen zwaarder tweedracht gezien, als die van Cesar en Pompejus, en zal voor 't aantaande nooit zwaarder zien. My dunkt echter dat ik in deze voortreffelijke zielen een grote bezadichtheit tot malkander bemerk. Dit was een benijding van eer en heerschappij, die hen niet tot een verwoede en onbescheide haat dreef; zy was zonder boosaardigheit en lastering. In hun heftigste krijgsdaden bespeur ik enig overblijffel van eerbiedigheit en toegenegenheit. Ik oordeel dus hier af, dat, indien 't aan hen mogelijk had geweest, yder van hen begerig geweest zou hebben om zinn zaak eerder zonder, dan met d'ondergang van zinn makker te bevorderen. Hoe veel verschilt dit van Marius en Sylla? merk 'er op.

Hoedanig
hun vijant-
schap.

Men moet zich niet zo onbezuifdelijk in onze genegenheit en eigen belang storten. Ik, jong zijnde, stelde my tegen de voortgang van de liefde, die, gelijk ik gevoelde, te veel voordeel op my verkreeg; en ik trachtte te maken dat zy my niet zo aangenaam zou zinn, dat zy my eindelijk overweidigde, en my gantschelijk naar haar behieven in boegen sloot. Ik doe desgelijks in alle andere gelegentheden, daar aan mijn wil met al te grote graagte vat krijgt. Ik val over naar het tegendeel van haar neiging, als ik haar in haar wijn zie dompelen, en dronken worden. Ik mijd haar vermaak zo verre te volgen, dat ik niet zonder bloedig verlies wederkeren kan. De zielen, die door plompheit en ongevoeligheit der dingen niet, dan ten halven zien, genieten dit geluk, dat de hinderlijke dingen hen minst quetsen. 't Is een geestelijke melaatsheit, die enige aart van de gezondheid heeft, en van

Al te heftige
wil moet
bezadigt
worden.

Waar in de
plompe
zielen ge-
lukkig.

zodanige gezondheid, die van de Wijsbegeerte niet gantschelijk verächt en verworpen word. 't Is echter daarom geen reden, dat wy haar wijsheit noemen, gelijk wy dikwijls doen. In dezer voegen spotte iemand in oude tijden met Diogenes, die, tot proef van zijn gedult, in 't midden van de winter, een beelt van sneeu omhelled. Deze, hem in die handel ontmoetende, zeide tot hem: Hebt gy nu grote koude? Gantschelijk niet, antwoordde Diogenes. Wel, vervolgens meent gy dan te doen, met dit te vatten? Om de stantvastigheid te meten, moet men nootzakelijk de lijding weten. Maar de zielen, die de strijdige uitgangen, en de smaats van 't geval in hun diepte en felheit te zien zullen hebben, die hen naar hun naturelijke bitterheit, en naar hun last zullen hebben te wegen; dat zy hun kunst aanwenden om zich te wachen van d'oorzaken daar af op hun hals te halen, en dat zy de toegangen daar af weren. Wat de de Koning Kotys? Hy betaalde rijkelijk het kostelijk en gierlijk vat, dat men aan hem had geschonken: maar om dat het bijzonderlijk broosch was, brak hy zelf het terstont, om intijds zulk een gemakkelijke stoffe van gramschap tegen zijn dienaars wech te doen. Ik desgelijks, ik heb dikwijls gemijd mijn zaken overhoop te hebben.

Ik heb niet getracht dat mijn goederen met mijn naasten, en met de genen, aan de welken ik met een enge vriendschap te zamen gevoegt moest wezen, gemeen zouden zijn; daar gemeenlijk stoffe van verwijdering uit spuit. Ik schiep eertijds vermaak in de waagspeelen met kaarten en dobbelstenen. Ik heb my al over lange tijt daar af ontslagen; alleen-

lijk hierom, dat ik, hoe goed ge-laar ik in mijn verlies toonde, my echter niet ontslaan kon van inwendiglijk daar af geraakt te zijn. Dat een man van achtung, die gevoelt heeft van dat men hem heet liegen, die de smaats tot in 't hart gevoelt, en die een blaauwe verontschuldiging niet in betaling, en tot troost kan ontfangen, de voortgang der twisten en krakkeelen schuw. Ik schuw de droefsaardige naturen, en de krakkeelige menschen, die met de pest besmet zijn. Ik be-geef my niet in de redenen, die ik niet zonder eige belang, en zonder ontfeltenis handelen kan, zo de plicht my niet daar toe dwingt. 't Is beter dat zy niet beginnen, dan dat zy ophouden. De zekerste middel dan is, zich te bereiden, eer de gelegentheden voorkomen.

Ik weet wel dat enige Wijzen een ander weg zijn ingegaan, en niet geschroomt hebben zich krachtiglijk in veel voorwerpen te laten bedrajen en inwikkelen. Deze lieden verzekeren zich op hun kracht, door de welke zy zich in alderhande vijandige uitgangen beschutten, terwijl zy met de kracht van hun gedult tegen de qualen worstelen.

Velut rapae vastum quae prodit in Virgil. Aen. lib. 10.

aequor,

Obvia ventorum furis expositaque ponto,

Vim cunctam atque minas perfert calique marisque,

Ipse innota manens. a

a Gelijk een klip, die zich in de woeste zee uitstrekt, en tegen de woede der winden gekeert, en voor de golven blootstaande, alle 's geweld, en de dreigingen des hemels, en der zee verdraage, terwijl hy zelf onbewegelyk blijft.

Laat

Diogenes gedult, in de koude te verdragen, bespoc.

Kotys breekt een kostelijk vat, en was om.

Gemeen-schap van goet oorzak van twist.

't Gemeed inwendig om 't verlies ontslekt.

Waarom zich van krakkeelen, en onthouden.

Krakkeelige menschen als de pest te schuwen.

Grootmoedigheid van enige Wijzen.

Laat ons deze voorbeelden niet aanhalen; wy zouden 'er niet toe geraken. Zy tonen zich hardnekkig in de verwoesting van hun land, 't welk alle hun wil bezat en gebood, volstandiglijk, en zonder ontroerenis te zien. Wat onze gemene zielen aangaat, dit is voor hen al te krachtig, en te ruw. Kato gaf 'er 't edelste leven om over, dat 'er ooit was. Wy kleintjes moeten 't onweervan wijder af vlieden. Men moet in 't gevoelen, niet in 't gedult, verzorgen, en de slagen mijden, die wy niet kunnen schutten.

Zeno, Chremonides, een jongeling, die hy beminde, aankomen zijnde, om by hem te gaan zitten, stond haastelijk op. Entoen Kleantes hem naar de reden daar af vraagde, antwoordde hy: Ik weet dat de geneesmeesters voornamelijk de rust bevelen, en in alle gezwellen d'ontsteltenis verbieden. Sokrates zegt niet: laat u van d'aanlokkelen der schoonheit niet verwinnen, verdraag hen, stel u daar tegen: maar, schuw haar, ontwijk haar aanschouwing en bejegening, als een machtig vergift, dat van verre toeschiet en treft. Zijn goede leerling, de wonderlijke volmaakheden van deze grote Cyrus verdichtende, of verhalende, doch, naar mijn gevoelen, eer verhalende, dan verdichtende, maakt hem wantrouwig van zijn krachten om d'aanlokkelen der goddelijke schoonheit van deze deurluchtige Panthea, zijn gevangen, te verdragen, en beveelt het bezoek, en de bewaring daar af aan een ander, die minder vrijheit had, dan hy. De heilige Geest desgelijks zegt: Leid ons niet in bekoring. Wy bidden niet dat onze reden niet door de begeerlijkheit nedergevelt en overwonnen, maar zelfs dat zy 'er niet

af beproeft zal worden, en dat wy niet tot zodanig een staat zullen geraken, daar wy alleenlijk de naderingen, aanzoekingen en bekoringen van de zonde zullen hebben te lijden; en wy bidden onze Heer, dat het hem belieft ons geweren gerust te houden, en 't zelfde ganschelijc en volkomenlijk van de gemeenschap van 't quaat ontslagen en bevrijd te bewaren. De genen, die zeggen dat zy reden tot hun wraakzucht, of tot enige andere slach van kommerlijke drift hebben, zeggen dikwijls waar, voor zo veel de zaken zijn, maar niet gelijk zy waren. Zy spreken tot ons toen d'oorzaken van hun doling door hen zelven gevoed en vergroot waren. Maar treë achterwaerts; breng deze oorzaken tot hun beginsel: men zal hen daar op hun zwakste vinden. Willen zy dat hun gebrek minder zal zijn, om dat het oud is? en dat het gevolg van een ongerecht begifsel gerechtigt zy? De geen, die, gelijk

Hoe men zijn Vaderlant goet toe te wenschen heeft.

- - In sam diversa Magister, Venus & unda trahunt. a
De geen, die niet naar de gunst der Vorsten jankt, als naar iets, dat hy niet ontbeenen kan, bekreunt zich weinig met de koelheit van hun onthaal, en aangezicht, en met d'ongestadigheit van hun wil. De geen, a Demester, de wint, en de golven trekken naar zo verscheide dingen.

Buchan. Gunst der Vorsten, hoe te verachten.

V V V V V

dic

Katoos le-
ven zeer
edel.

Nootrake-
lijke vlucht
in de qua-
den, die wy
niet kunnen
lijden.

Sokrates
recl.

Zenofons
verhaal van
Cyrus
schroom in
Panthea te
zien.

Wy bidden
om achter-
blijving van
't quaat, niet
om het
'overwin-
nen.

die niet zijn kinderen, of zijn eer met een slaafsche genegenheit broed, leeft echter gemakkelijk na hun verlies. De geen, die wel doet, voorname-lijk tot zijn eige veruoeping, word weinig ontroert, om dat hy de menschen van zijn werken, tegen zijn verdienste, ziet oordeelen. Een half loot van gedukt verzorgt tegen zodanige ongevallen.

Gedukt de ware hulpmiddel in onze ongevallen.

Men moet de beginse- len der ontzooerenissen sluiten.

Ik bevind my wel by deze hulpmiddel, met my zelf op de beste koop, die my mogelijk is, van de beginse- len vry te kopen. Ik gevoel dat ik door deze middel veel arbeit en zwa- righeden ontsnapt ben. Ik sluit de- ze eerste waggeling mijner ontzooerenissen met zeer weinig poging. Ik ver- laat het onderwerp, dat my begint te wegen, eer 't my meeslept. De geen, die 't vertrek niet belet, kan de loop niet sluiten. De geen, die de deur niet voor hen kan sluiten, zal hen, binnen gekomen zijnde, niet uildrijven. De geen, die niet ten einde van 't begin kan komen, zal niet ten einde van 't einde geraken.

Cicero. Tus- cul. Quest. lib. 4.

Want zy drijven zich zelven, als men eenmaal van de man afgeweken is; de zwakheit zelve geest aan zich zelve toe, en laat zich onvoorzichtighlyk in de hoog- te voeren, zonder plaats van stans te houden te vinden. Ik gevoel by rij- den de kleine winden, die my van binnen komen proeven en ruiffchen,

de welken voorlopers van de storm zijn.

- - *ceu flamina prima,*

Cum depresso fremunt sylvae, & ca-

ca volutant

Murmura, venturos nautis prodentis

ventos. a

Virgil. A- ntid. lib. 10.

Hoe dikwijls heb ik in een eeuw van verdriet en van vuile en snode hande- lingen, meer tegen mijn natuur, dan de pijnbank, en 't waar, my zelf klaa- rlijk ongelijk aangedaan, om dat ik het gevaar vlood van het zelfde nooch erger van de rechters 'ontsam- gen? 't Is dienstig dat men, zo veel als men kan; en misschien ook een we- nig meer, dan men kan, een afkeer van de twisten heeft: want somtijts een wei- nig van zijn recht af te gaan, is niet alleentijk milddadig, maar ook somtijts nut en vruchtbaar. Indien wy recht wijs waren, zo behoorden wy ons te verblijden, en te beroemen; gelijk ik eens zeer geestighlyk een kint van hoge afkoomst aan yder goed ont- haal heb zien bewijzen, om dat zijn moeder haar geding zo even had ver- koren, gelijk haar hoeft, haar koorts, of iets anders, dat lastig om te bewa- ren is.

Cicero. de Offic. lib. 2. cap. 18.

a Gelijk d' eerste blaxtingen, in de bosschen gevat, ruiffchen, en enig ver- borge gerammel maken, en den zeelieden d'aanstaande stormen aanzeggen.

Vierde Afdeeling.

Kleine twisten oorzaken van grote verwoestingen. Men geraakt lichtelijc in moeite, maar zwarelijc daar uit. Hoe de zaken belaid moeten wor- den. De hartstochten in 't begin zelf dikwijls heftig. Verscheide on- gemakken in de plichten des levens. De bedendnagfede twisten schada- lijk in hun nederlegging. Lelijcke verontschuldigungen. De hartstoch- ten

ten lichtelijker te wesen; dan te matigen. Op de beginselen staat wel te letten.

Montaignes afkeer van gedingen.

IK heb, naar mijn geweten, veel gedaan met geduriglijk te mijden de gunsten zelve, die 't geval aan my gegeven kon hebben, vermaagschapt en gemeenzaam by de genen, die 't opperste gezach in deze dingen hebben, tot eens anders nadeel te gebruiken, en met mijn rechten niet boven de rechte waarde te doen stijgen. Eindelijk, ik heb (tot mijn geluk dat ik 't mag zeggen) door mijn reizen zo veel gedaan, dat ik noch macht van gedingen ben, die niet nagelaten hebben zich tot mijn dienst aan te bieden, en met een gerechtige naam, zo 't my gelust had daar naar te luisteren. Ik dan, zonder krakkeelen zijnde, heb, zonder gewichtig ongelijk, 't zy in te lijden, of te doen, een lang leven verlieten, en zonder erger, dan mijn naam, behoort te hebben; een zeldzame gunst des hemels.

Kleine twisten oorzaken van grote verwoestingen.

Onze grootste ootroerenissen hebben belachelijke oorzaken en werktuigen. In hoe grote verwoesting verviel onze leste Hertog van Bourgje, om de twist van een wagen, met schape vellen geladen! Was d'insnijding van een zegelring niet d'eerste en voornaamste oorzaak van de schrikkelijkste davering, die dit gebou ooit geleden heeft? Want Pompejus en Cesar zijn niet, dan d'uitborstelen, en 't gevolg van twee anderen. Ik heb in mijn tijd de wijsste hoofden van dit Koninkrijk met grote plechtelijkheid, en gemene kosten om handelingen en overeenkomsten vergadert gezien, van de welken ondertuschen de ware beslechting volkomentlijk in de gevoelens van 't vertrek der Juffrouwen, en in de neiging

van enig wijze bestond. De Dichters hebben dit wel verstaan, die Grieken en Asia, om een appel, in vuur en bloet gezet hebben. Aanschou waardim deze zijn eer en leven op zijn degen en pook in de waagschaal stelt; dat hy aan u zeg van waar d'oorprong van deze strijt koomt: hy kan 't niet doen, zonder Men geraakte beschaamt te worden, zo ydel en liecheeljk in beuzelachtig is d'oorzaak daar af. moeite; maar zware. Om zich daar in te wikkelen, behoest sijk daar men slechts een weinig bericht: maar uit.

na dat men daar mee in gescheept is, staan alle touwen gespannen. Men behoest 'er grote voorraat, die moeilijker, en van groter belang is. Hoe veel gemakkelijker is 't, daat niet in te treden, dan uit te komen? Men moet hier mee rechtanders handelen, dan met het riet, 't welk in zijn eerste koomst met een lange en rechte scheut opschiet: maar daar aan, als of het afgemat, en buiten adem was, maakt het veel en verscheide knopen, gelijk verpozingen, de welken tonen dat het niet meer deze eerste kracht en bestandigheid heeft. Men moet eerder zachtelijc en langsamelijc beginnen, en zijn adem, en wakkere aandriften tot aan 't krachtigste, en aan de volmaaktheit van 't werk bewaren. Wy beleiden in 't begin de zaken, en houden hen in onze macht: maar daar na, als zy in de roering zijn, beleiden en vervoeren zy ons; en wy hebben hen te volgen.

Hoe men de zaken moet beleiden.

Men heeft dieshalven niet te menen dat deze raat my van alle zwaarigheid heeft verloft, en dat ik niet dikwijls bezich ben geweest met mijn hartstochten te breidelen en te muilbaar

V v y v y z

den.

De hartstocht en in 't begin zelf dikwijls heftig

Weldoen zonder achtving niet t'achten,

Verscheiden ooggemeten in de plichten des levens.

Die zich lichtelijk in twiſt begeeft, ſpingt 'er ook lichtelijk uit

den. Zy worden niet altijd naar de maat der gelegentheden beſtierd; en zy hebben hun ingangen zelven dikwijls heftig en geweldig. Zo veel is 'er af, dat 'er een treffelijke ſpaarzaamheit en vrucht uitgetrokken word: behalven voor de genen, die in 't weldoen met geen vrucht vernoegt zijn, zo 'er d'achtung aan ontbreekt. Want zeker, zodanig een uitwerkſel is niet geächt, dan van yder voor zich. Gy zijt 'er meer door vernoegt, maar niet meer door geacht, dewijl gy verbetert waart, eer gy aan de dans geraakte, en eer de ſterfte te voorſchijn quam. Doch niet alleenlijk hier in, maar ook in alle andere plichten des levens, is de ſtreek der gener, die 't op d'eer gemunt hebben, zeer verſcheiden van de geen, die van de zodanigen gehouden word, de welken d'ordering en reden aan zich zelven voorſtellen. Ik vind 'er, die zich onvoorſichtelijk en onbezuïdelyk in 't park begeven, en in de loop verſlaauwen. Gelyk Plutarchus zegt dat de genen, die door de zonde van de quade ſchaamte zacht en gemakkelijk zijn in toe te ſtaan, wat men ook van hen eifcht, ook daarna lichtelyk van hun beloſte aſgaan, en daar in miſſen: zo is ook de geen, die zich lichtvaerdiglyk in krakkeel begeeft, onderworpen lichtvaerdiglyk daar uit te ſpringen.

Deze zelfde zwaarheit, die my afhoud van het te beginnen, zou my ook aanprikkeſen, om my vaſt daar aan te houden, als ik gaande geraakt en verbit ben. Dit is een quaad gebruik. Na dat men 'er aan geraakt is, moet men daarin voort gaan, of barſten. Begin met koele moed, zeyde Bias; maar volhard vienglyk. Door gebrek van voorſichtigheit vervalt men tot ſlaaumoedigheid; 't welk

noch minder te verdragen is. Het meeste deel van 't verdrach onzer heddendaagſche krakkeelen zijn ſchandelijc en leugenächtig. Wy zoeken niets te bergen, dan d'utterlijke ſchijn, en verraden en ontkennen ondertuſſchen onze ware meningen. Wy overplaiſteren de daat. Wy weten hoe, en in wat mening wy 't gezegt hebben; d'omſtaanders weten 't, gelyk ook onze vrienden, aan de welken wy onz voordeel hebben willen doen gevoelen. 't Is met ſchade van onze openhartigheit, en met nadeel van d'eer onzer kloekmoedigheid, dat wy onze gedachten ontkennen, en, om tot verdrach te komen, ſchuilhoeken in de valsheit zoeken. Wy maken ons zelven leugenächtig, om hier uit te geraken, dat wy een ander voor een leugenaar gemaakt hebben. Men heeft niet aan te merken of uw daden of woorden andere uitlegging konnen hebben: men moet heden uw ware en oprechte mening ſtaande houden, hoe die 't u ook koſt. Men ſpreekt uw deucht en geweten aan; en dezen zijn niet in 't momting te ſteken. Laat ons deze ſnede middelen, en deze verrichtingen voor de pleitbank en 't Hof overgeven. De verontſchuldigungen en vergoedingen, die ik dagelyks zie doen, om zich van obſcheidenheit te zuiveren, ſchijnen my lelijker, dan d'onbeſcheidenheit zelve. 't Zou beter zijn hem noch eens te queten, dan zich zelf te queten, met zodanige boete aan zijn tegenſtrevet te betalen. Gy, van toorn aangedreven, hebt hem verſoort: en gy gaat hem met een koele en bezadigde moed weêr te vreden ſtellen, en vleiden. In dezer voegen begeeft gy u zelf meer onder, dan gy u voorgedaan had. Ik vind geen zeggen zo gebtrekkelijc voor

De heden daagſche krakkeelen ſchandelijc in hun verdrach, en wederlegging.

Leijlike verontſchuldigungen.

Wet-
roep-
ping door
zichtbaar-
heit is
schandelijk.

vooreen Edelman, als het weetroeping door
schandelijk voor hem schijnt, als 't een weetroeping is, die men door
achtbaarheid uit hem rukt; om dat
de hardnekkigheid verschonelijker
voor hem is, dan de kleinmoedigheid.
Ik kan zo lichtelijk de hartstochten
mijden, als ik hen zwarelijk matigen
kan. Zy worden lieblijker uit het ge-
moed gerukt, dan gematigt. Dat de
geen, die deze edele onlijdelijkheit
der Stoïschen niet kan bereiken, zich
in de schoot van deze mijn volkelijke
ongevoeljkheit berg. Ik gewen my
het geen, 't welk geen door deucht
deden, door natuur en gesteltheit te
doen. De stormen zijn in 't middel-
gewest des lichts geplaatst. De twee
nitterste delen, te weten die van de
Wijsbegerige menschen, en van de
gemene hoop, komen tot gerustheit
en geluk te zamen.

De harts-
tochten ge-
makkelijker
te weren dan
te matigen.

Vergl. Ge-
reg. lib. 2.

Felix, qui posuit rerum cognoscere
causas,
Atque metus omnes & inexorabile
fatum
Subjecit pedibus, strepitumque A-
cherontis avari.
Fortunatus, & ille, Deos qui novit
agrestes,

Panaque, Sylvanisque senem, Nym-
phasque sorores. a

De geboorte van alle dingen is zwak en teer. Men moet dieshalven d'ogen in de beginfelen wel open houden: want gelijk men dan in hun kleinheit het gevaar daar af niet ontdekkt, zo vind men ook niet de hulpmiddel daar toe, als zy groot zijn geworden. Ik zou dagelijks veel duizenden van dwaarfligheden hebben bejegt, die in de voortgang van d'eerzucht zwaarder te verduwen zouden zijn geweest, dan 't my ongemakkelijk gevallen zou hebben de naturelijke neiging, die 'er my toe dreef, te stuiten.

Men moet
wel op de
beginfelen
letter.

- - Fure perhorruï,
Late conspicuum tollere verticem. b

Hogot.

a Gelukkig is hy, die d'oorzaken der
dingen kent, en die alle vrees, en 't on-
verbiddelijk nootlot, en 't geruisch van
de gierige jammerpoel onder zijn voeten
heeft geworpen. Gelukkig is hy ook,
die d'akkergoden, Pan, d'oude Sylva-
nus, en de veltgoddinnen, zijn zusters,
kent.

b Ik heb met recht een afkeer gehad
van mijn hals van verre op te steken.

Vijfde Afdeeling.

De gemene werken veel uitleggingen, onderworpen. Gunst van 't volk tot
Montaigne. Zijn aart in 't werken. Ziekte veel, gezondheid weinig
gevoelt. Roem in zwang en achtung. Eerzucht een zonde der Groten.
Alexanders eerzucht. Aan wie de betrachtung van roem tot schande
streke. D'achtung voor hoge prijs gekocht. Alle deuchdelijke werken
niet hoog te verheffen. Men moet niet gratiger naar roem zijn, dan
men bevatten kan. Onthouding van te doen edelmoedigheid. Rust in een
Staat meest 'sachten. Min beloven, en meer geven loffelijk.

De gemene
doeningen
veel uitleg-

A Llie de gemene en openbare wer- | uitleggingen onderworpen: want gingen on-
ken zijn zekere en vericheide | daar zijn te veel hoofden, die 'er af derworpen.

oordeelen. Enigen zeggen van deze mijn statsbeezigheid (ik ben te vreden een woort daar af te spreken, niet om dat zy zulks waardig is, maar om in zodanige dingen tot een toon mijner zeden te dienen) dat ik 'er my in gedragen heb als een man, die zich haauwelijks beweegt, en met een quijnende geuegentheit; en zy zijn niet geheel vreemt van schijn. Ik poog mijn ziel, en mijn gedachten in rust te houden, nu zo wel door de jaren, als altijd door de natuur gerust. Indien zy somtijts, op enige ruwe en deuringende indruk, van 't spoor geraken, 't is warelijk zonder mijn raat. Men moet echter uit deze naturelijke slaauheit geen bewijs van onmacht trekken; want gebrek van naerftigheid, en gebrek van verstant zijn twee dingen: en noch minder van on'erkenntenis en ondankbaarheid by dit volk, dat alle d'uiterste middelen, die het in handen had, aanwendde om my te believen, zo voor dat het my kende, als daar na. Het deed veel meer voor my met mijn ampt weder aan my te geven, dan met het zelfde voor d'eerste maal aan my te geven. Ik wensch het al 't goet toe, dat my mogelijk is. En zeker, indien de gelegentheit zich had ver-toont, ik zou niets tot zijn dienst gespaart hebben. Ik heb my voor sien gerept engeroert, gelijk ik voor my zelf doe. 't Is een goed, strijdbaar en edelmoedig volk, bequaam tot zo grote gehoorzaamheit en onder-wijs, en om tot enig goed gebruik te dienen, zo het wel beleid word. Zy zeggen ook dat dit mijn beroep zonder spoor en merktroeken deuregeaar is. 't Is goet. Men beschuldigt mijn nalatigheid in een tijt, daar in byn. de gehele werelt overtuigt was van te veel te doen. Ter pligt, daar

de wil my voert, toonik een huppe-lende wijze van werken: maar de zelfde is strijdig tegen de volharding. De geen, die zich van my, naar mijn aart, wil dienen, moet aan my zaken geven, daar in men wakkerheit en vrymoedigheid behoeft, die een recht en kort beleid hebben, en ook gevarelijk zijn; ik zal 'er iets in vermogen. Maar indien hy een lang, scherpzinnig, kommerlijk, kunstig en gewronge beleid daar in behoeft, zo zal hy beter doen dat hy zich naar iemand anders keert. Alle ampten van gewicht zijn niet zwaar. Ik had my bereid om my een weinig ruwe-lijker bezich te houden, zo zulks grote lijks van noden had geweest: want het is in mijn macht iets meer te doen, dan ik doe, en dan ik doen wil. Ik liet nooit, by mijn weten, enige beweging achter, die de plicht met ernst van my eischte. Ik heb lichtelijk de genen nagelaten, die d'eerzucht onder de plicht mengt, en met haar naam dekt. Dit zijn de genen, die deurgaans d'ogen en oren vervullen, en de menschen vernoe-gen. Niet de zaak, maar de schijn voldoet hen. Indien zy geen gedruis horen, zo menen zy dat men slaapt. Mijn aart en natuur strijden tegen de ruifcheide aart en natuur. Ik zou wel een beroerte stuiten, zonder my t'ontroeren, en een wanbedening zonder ontftekenis straffen. Heb ik gramschap en heftigheid van node; ik leen zulks, en vermou 'er my mee. Mijn zeden zijn stomp, en eerder dof, dan scherp. Ik beschuldig geen Overigheid, die slaapt, zo slechts de genen, die onder haar haat zijn, ook met haar slapen. De wettens slapen mede. Wat my aangaat, ik prijs een sluipend, dof en stom leven, dat noch onderworpen, noch verworpen is, en dat

Aart van
Montaigne
in 't werken)

Cleer, de
Pisit. Con-
sul.

Alle ge-
wichtige
ampten als
lastig.

Gunst van
't volk tot
Montaigne.

Bequaam
volk.

Men moet
in stille
werk verde-
zen.

Cleer. Ofs.
en lib. 2.
dat

das zich niet verbeft. Mijn geval wil het zo. Ik ben van een geflacht geboren, dat zonder glans, en zonder gedruis deurgelopen is, en dat, ferdert een lange geheugenis, bezonderlijk naar oprechthgheit eerzuchtig is. Wy menfchen zijn zo gevormt tot de beweging en toon, dat de goetheit, bezadichtheit, billijkheit, ftantvastigheit, en zodanige geruftige en duiftere hoedanigheden niet meer gevoelt worden. De ruwe lighamen gevoelen zich; de befchaafden worden gehandelt zonder dat men 't bemerkt. De ziekte word gevoelt; de gezondheid weinig, of niet; gelijk ook niet de dingen, die ons zalven, in vergelijking van de genen, die ons nijpen. Men handelt voor zijn eige achtig en bezonder voordeel, en niet voor de welftant, als men 't geen, dat men in de Raatkamer kan doen, uiffelt om het zelfde op de markt uit te voeren, tot op de middag het geen, dat men in de voorgaande nacht gedaan zou hebben, en als men nijdig is om zelf het geen te doen, 't welk zijn makker ook wel doet. In dezer voegen deden enige Wondheelders van Grieken de werkingen van hun kunft op toonneelen, in d'aanschouwing der byftaanders, om te meer werken nering daar door te verkrijgen. Zy oordeelen dat de goede regelingen niet, dan met het geluit der trompetten, gehooft en verftaan konhen worden.

Men gevoelt de ziekte, weinig de gezondheid.

De roem lo zwang.

D'eerzucht een zonde der Groten.

Alexanders eerzucht.

D'eerzucht is geen zonde van kleine en geringe lieden, en van zodanige pogingen, als d'onzen. Men zeide tot Alexander: Uw vader zal u een grote heerschappij nalaten, die gemakkelgk en vreedfaam is. Deze jongen benijdde zijns vaders verwinningen, en de gerechtigheit van zijn heerschappij. Hy zou de heerschap-

pij des werrelts niet zoetelijk en vreedfamelijk bezeten willen hebben. In Plato wil Alcibiades liever jong, schoon, rijk, edel en geieert, en dit alles in een uitftiekende ftaat, fterven, dan in deze tegenwoordige ftaat blijven. Deze ziekte is miffchien in zulk een krachtig en volle ziel te verontfchuldigen. Als deze dwergfche en elendige zieltes zich zelven gaan vleiden, en hun naam meenden uit te breiden, om dat zy van een zaak recht geoordeelt hebben, of in d'ordering der Wachters van een poort voortgevaren zijn, zo tonen zy daar door zo veel te meer d'aers, als zy verhoplen 't hoofd daar door op te fteken. Deze geringheit van wel-doen heeft noch lighaam, noch leven, en verdwijnt in d'eerfte mont: het gaat niet wijder, dan van d'een kruisftroat, tot aan d'ander. Spreek'er onbefchroomdelgk af met uw zoon en knecht: gelijk deze Oude, die, geen ander aanhoorder van zijn lof hebbende, en met zijn dapperheit vernoegt, by zijn kamermaacht pochte, en uitriep: O Perrette! wat een wakker en dapper man hebt gy tot een meester! Ten ergften genomen, onderhou'er u zelf met: gelijk een Raatsbeer van mijn kennis, die, aan een gehele hoop van omfchrijvingen, met een uiterfte poging, en gelijke wanvoeghelgkheit de hals gebroken hebbende, en uit de raatkamer in een pishoek van 't Hof geweken, gehooft wierd terwijl hy in alle oprechthgheit dus binnens monts mompelde: Geef eer, niet aan ons, Heer, niet aan ons, maar aan uw naam. Dat de geen, die niet anders kan, met zijn beurs te vreden is. De naam en achtig word niet voor zo geringe prijs bloot gefteft. De wonderlijke en voorbeeldige werken,

De betrachting van roem tot fchande; aan wie,

Vermak in verhaal van eige lof.

D'achtig word niet, dan voor hoge prijs gekocht.

ken, daar aan d'achting verplicht is, zouden niet het gezelschap van dit ontelbaar gedrang van kleine dagelijksche werken kunnen lijdén. Het marmér zal uw werken zo hoog, als 't u zal believen, verheffen, om dat gy een stuk muurs hebt doen verlappen, of een gemene gracht laten uitmodderen; maar niet de menschen, die verstant hebben. 't Gerucht volgt met alle goetheit, zo de zwa- righeit en vreemdigheid niet daar by gevoegt is: ja d'achting zelve be- hoort niet aan alle doening, die uit deucht spruit, gelijk de Stoïschen zeggen. Zy willen niet dat men zelfs dank aan de geen zal bewijzen, die zich, door bezadigheid, van een ou- de leepögige afhoud.

De genen, die de wonderlijke hoe- danigheden van Skipto d' Afrikan hebben gekent, weigeren d'eer, die Panecius aan hem toefchrijft, van dat hy zich van geschenken heeft ont- houden; als een roem, die niet zo zeer de zijne, als wel die van zijn eeuw is. Wy hebben wellust, naar onze staat geschikt: laat ons niet die van de grootheit aan ons trekken. D'on- zen zijn naturelijker, en zo veel be- standiger en veiliger, als zy laeger zijn. Laat ons d'eerzucht weigeren, ten minsten uit eerzucht; dewijl 't niet uit geweten geschiedt. Laat ons de- ze honger van achting en eer versna- den, die laeg en bedelächtig is, en van alderhande volk met de klap ge- haalt moet worden. *Horadanig is dit lof, dat van de markt gehaalt kan wor- den?* door verworpe en ongeächte middelen, tot welke prijs het ook is.

Dus geëert te worden is onëer. Laat ons leren niet gratiger naar roem te zijn, dan wy'er af konnen bevat- ten. Over alle nutte en oprechte wer- king opgeblazente te worden, past aan

lieden, aan de welken zy zeldzaam en ongemeen is. Zy willen hem op die prijs stellen, de welke hy aan hen kost. Naar maat dat een goede uit- werking meer gedruis maakt, verklein ik van haar goetheit het vermoeden, dat ik krijg, van dat zy voortgeko- men is meer om gedruis te maken, dan om dat zy goet is. Wel voorgedaan, is half verkocht. Deze doeningen zijn aangenamer, die onächtsamelijk, en zonder gedruis een werkmeester uit de handen sluipen, en die daar na van enig eerlijk man verkozen, en uit de schaduw opgeheven worden, om hen, uit oorzaak van hen zelve, in 't licht te stuwen. *My dunkt dat alle die din- gen prýffelyker zijn, de welken zonder roem, en zonder getuigenis van 't volk gedaan worden,* zegt de roemzuch- tigste mensch des werrelts. Ik had niets, dan te bewaren, en te duren; 't welk dove en ongevoelige uitwer- kingen zijn. De vernieuwing is van grote glans: maar zy is verboden in deze tijt, daar in wy geparft zijn, en ons alleenlijk van de nieuwigheden hebbente wachten. D'onthouding van te doen is dikwijls zo edelmoed- dig, als het doen zelf: maar zy staat niet zo ten toon. En dit weinig, 't welk ik deug, is byna geheel van deze slach.

In 't kort, de gelegtheden in dit bedrijf zijn mijn aart en natuur ge- volgt; daar af ik aan hen grote dank weet. Is 'er iemand, die begeert ziek te zijn, en zijn geneesmeester be- zich te zien? Zou men de genees- meester niet moeten geëffelen, die ons de pest toewenschten, om zijn kunst te werk te stellen? Ik heb niet deze onbillijke aart, die gemeen ge- noech is, gehad, dat ik wenschte dat d'ontroerenis en krankheit der zaken van deze stat mijn bestiering

Welke wer- ken aange- naam zijn.

Cicero. Tus- cul. Quasi- lit. 2.

Vernieuwing is groot van glans.

D'onthou- ding van te doen edel- moedig.

Rust in een staat voor 't best te houden.

Alle deuch- delijke wer- ken niet hoog te ver- heffen.

Grote wel- lusten niet aan te trek- ken,

Niet grati- ger naar roem te zijn, dan men bevat- ten kan.

verheffen en verzeeren zou. Ik heb oprechtelijk zo veel, als in mijn macht was, tot haar welstant en gemak gedaan. De geen, die my niet over d'ordering, en de zoete en stomme gerustheit, die mijn beleit verzelt heeft, zal willen bedanken, zal ten minsten my niet van dat deel, 't welk volgens de naam van mijn geluk daar af aan my behoort, kunnen beroven. Ik ben zodanig van aart, dat ik zo gaerne gelukkig, als wijs, wil zijn, en dat ik mijn uitgangen en gevolgen zuiverlijk aan Gods genade, niet aan de medewerking van mijn beleit, verplicht ben. Ik had mijn onbequaamheit in zodanige gemene handelingen geschiktelijk genoeg aan de werrelt bekent gemaakt, en noch daar by, 't welk erger is, dan d'onbequaamheit, dat zy weinig aan my mishagde, en dat ik niet zeer zocht daar af genezen te worden, uit oorzaak van 't gemerk des levens, 't welk ik my

voorgefelt heb. In deze handel zelf heb ik my ook niet voldaan. Doch ik ben daar in ten naaste by tot het geen gekomen, dat ik aan my beloofd had, en verre boven 't geen geraakt, dat ik daar in aan de genen, met de welken ik te doen had, beloofd heb. Want ik beloof gaerne een weinig minder, dan ik vermag, en dan ik verhoop te houden. Ik verzeker my dat ik 'er noch quetsing, noch haat in gelaten heb. Wat verlangen en begeerte naar my daar in na te laten aangaat; ik weet ten naasten dit wel, dat ik 'er niet zeer naar getracht heb.

Min be-
ven, en
meer geven
lofs. lijk.

- - Méne huic confidere monstro? Virg. A.
Méne salis placidi vulsum fluctus-
que quietos nud. lib. 5.
Ignorare? a

a My aan dit gedrocht te vertrouwen? Ik van 's aangezichts der stille zee, en geruste golven onkundig te zijn?

Van de Kreupelen.

Elfde H O O F T D E E L.

Eerste Afdeeling.

De nieuwe Stijl ingevoerd; hoe zulks bequaamelyker had konnen geschieden. De loop der tijden onzeker. De menschelyke reden wilt en woest. De kennis der oorzaken, aan wie zy behoort. Sporeloosheit van onze redenering. Hy word uit gekreten, die zich tegen 't gemeen gevoelen stelt. De waarheit en leugen gelykvoormig van gedaante. Wy zijn behulpzaam aan onze eige lichtgelovigheit. De verre getuigen beter kundig, dan de naasten. Onze yver doet ons dikwijls van 't spoor wijkjen. Ider begerig om zijn gevoelens voort te stuyven. De gemene gevoelens vermogen veel op ons. Ziekjen door woorden en gebaar genezen. Hoe-

Xxxxx

danig

danig een onderzoeker nodig. Verdichte wonderdaat, die ontdekt word. Hoedanig d'ooggetuigenis te Romem. Middelen om van onvoetenheit te genezen. Geding van twee, die zich d'een voor d'ander aanbieden. Vreemt vonnis der Ateopagiten. Aan wie de toepassing der goddelijke voorbeelden behoort.

D'invroering van de nieuwe Stijl.

Ver twee of drie jaren verkorte men in Franryk het jaar tien dagen lang. Hoe veel veranderingen zullen op deze hervorming volgen! Dit was eigentlijk de hemel en aarde te gelijk te verroeren. En echter is 'er niets, dat van zijn plaats wijkt. Mijn geburen vinden de tijden van hun zafen en indogften, de bequame gelegentheit van hun handelingen, hun schadelijke en guastige dagen, even in de zelfde staat, daar in zy hen van alle tijden gefteft hadden. Men gevoelde de doting niet in onzgebruik, en men gevoelt 'er ook niet de verbetering in: zo grote onzekerheit is overal; zo grof, duifter en kromp is onze gewaarwording. Men zegt dit de regeling op een wijze, die niet zo ongemakkelijk zou zijn, beleid kon worden, met, volgens Augustus voorbeeld, de bygedane dag in yder schrikkeljaar, die op deze wijze een dag van verhindering en verwarring is, voorenlige jaren wech te nemen, tot dat men zo verre zou zijn gekomen, dat men deze schult naaukeurighijk voldaan zou hebben: 't welk ook niet door deze hervorming, of verbetering is gedaan; en wy blijven noch enige dagen ten achteren. En men zou door gelijke middel in 't aanslaande komen verzorgen, met te bevelen dat na d'omkeer van zulk of zulk getal van jaren deze bovengewone dag altyt wechgedaan zou worden: te weten in dier voegen, dat onze misrekening voortaan niet de maat

van vierentwintig uren kan te buiten gaan. Wy hebben geen andere rekening dertijden, dan de jaren. De werrelt heeft hen alreë zo veel eeuwen gebruikt; en echter is 't een maar, die wy noch niet vast gestelt hebben, en zodanig, dat wy alle dagen twijfelen wat vorm d'andere volken verscheidelijk daar aan hebben gegeven, en hoedanig 't gebruik daar af was. Wat dan, dat enigen zeggen, dat de hemelen, al out wordende, zich naar ons intrekken, en ons in onzekerheit der uren zelve, der dagen, en der maanden werpen? gelijk Plutarchus zegt dat de Staatkunde noch in zijn tijt de beweging der maan niet had konnen bepalen. Zie daar hoe wel wy geschikt zijn om rekening van de verlede dingen te houden.

Onzekerheit van de loop der tijden.

Ik overweeg heden, gelijk ik dikwijls doe, hoe onbepaald en ruw een werktuig de menschelijke reden is. Ik zie gemenelijk dat de menschen, in de daden, die men hen voorhoud, zich liever bezich houden met de reden, dan met de waarheit daar af te zoeken. Zy lopen over de voorbonte stellingen heen; maar zy onderzoeken de gevolgen naaukeurighijk. Zy verlaten de zaken, en lopen naar d'oorzaken. Vermakelijke klappers! De kennis der oorzaken raakt al eenlijk de geen, die 't beleid der dingen verft; en niet aan ons, die 'er niets af hebben, dan de lijding; en die 'er 't gebruik gantschelijk volmaakt en volkomen af hebben, volgens onze behoefte, zonder d'oorfprong en

De menschelijke reden wilt en woelt.

Aan wie de kennis der zaken behoort;

we-

Hoe by bequamerlijker had konnen beleid worden.

wezentheit daar af te deuringen. De wijn is niet aangeramer aan de geen, die 'er d'eerste vermogens af weet. In tegendeel; 't lighaam, en de ziel steunen en beletten het recht, 't welk zy van 't gebruik des werrelts, en van hen zelve hebben, met de waan van wetenschap daar onder te mengen. D'uitwerkselen raken ons, de middelen geensins. Bepalen en uit te delen, behoort aan de meester-schap en bestiering; gelijk aan te nemen aan d'onderworpenheit en leer-ling-schap.

Sporeloos-
heit van on-
ze redene-
ring.

Laat ons weêr tot onze gewoonte keren. Zy beginnen gemeenlijk dus: Hoe is 't dat zulks geschied? Maar geschied het? zou men moeten zeggen. Onze reden is machtig om hondert andere werrelten te stoffeeren, en de beginselen en samenvoeging daar af te vinden. Zy behoeft 'er noch stoffe noch grontvest toe. Laat haar lopen: zy bout zo wel op 'tydele, als op het volle, en zo wel van d'ydellheit, als van de stoffe.

Perf. Sat. 5. - - *Dare pondus idonea fumo. a*

De geen, die
zich tegen
't gemeen
gevoelen
siel, word
uitgekreten.

Ik vind byna overal dat men zou moeten zeggen: daar is niets af. Ik zou deze antwoord dikwijls gebruiken; maar ik dar niet: want zy roepen dat het een nederlaag is, die uit zwakheit van geest, en uit onkunde spruit. Ik moet gemeenlijk om 't gezelschap de guighelaar spelen, met onderwerpen en beuzelachtige vertellingen, die ik ganschelijk niet geloof, te verhandelen. Voeg hier by dat het warelijk wat ruw en krakkeelig is met koule moed een dadelijk voorstel t'ontkenden: en daar zijn weinig lieden die missen (inzonderheit in dingen die ongemakkelijk om t'overreden zijn)

Onze stout-
heit in te
bevestigen.

a *Bequaam om gewicht aan de roo, te geten.*

te bevestigen dat zy 't gezien hebt en, of getuigen by te brengen, door welker achtbaarheid onze tegenspreking gestuit word. Volgens dit gebruik weten wy de grontvesten en middelen van duizent dingen, die nooit hebben geveest; en de werrelt krakkeelt over duizent geschillen, van de welken het voor en tegen valsch is. *Zo naby is het valsche aan het ware, dat Cicero Acad. deze zich nooit in een glibberige plaats moet geven.* De waarheit, en de leugen hebben hun gelijkvormige aangezichten, en de staat, smaak en gang gelijk. Wy aanschouwen hen met een zelfde oog. Ik bevind dat wy niet alleenlijk slaau zijn in ons van bedrog te wachten, maar dat wy ook zoeken en trachten ons daar in te verstrikken. Wy willen ons gaerne in d'ydellheit, als gelijkvormig met onz wezen, belemmeren en verwaren.

Onze licht-
gelovigheit:

Ik heb in de geboorte van veel wonderdaden van mijn tijt gezien. Schoon zy in hun geboorte verstrikken, zo laren wy echter niet te voorzien wat sleep zy genomen zouden hebben, indien zy hun jaren beleest hadden. Want men heeft slechts het einde van 't kluwen te vinden: men maakt de verdeling daar af zo groot, als men wil; en het onderscheit van het niets met het kleinste ding ter werrelt is groter, dan van dit leste tot het grootste. Nu, d'eersten, die van dit beginsel van vreemdigheid ingedronken zijn, hun vertelling verspreidende, gevoelen door de tegenvertellingen, die men tegen hen doet, waar de zwaarigheit van d'overreding geplaatst is, en kalfaten deze plaats met enig valsch stuk. Behalven dat wy menschen, dien de lust van de gevechten met voordacht te voeden ingeboren is, natuurlijk zwaarigheit maken van het geen, dat men aan ons geleert heeft,

daar wy
noch toe
helpen.

X x x x x 2

heeft, zonder enige woeker, en by-
komt van onz eige gewas, weder
te geven. De gemene doling spuit
eerstelijk uit de bezondere doling; en
daar na spuit op haar beurt de bezon-
dere doling weêr uit de gemene dol-
ling. Dus word dit gebou van hant
tot hant gestoffeert en gevormt: in
voegen dat de veerste getuig beter
daar af onderricht is, dan de naaste;
en de geen, die de leste daar af on-
derricht is, beter daar af is overreed,
dan d'eerste. Dit is een natuurlijke
voortgang. Want yder, die iets ge-
looft, acht dat het een meêdogend
werk is het zelfde aan een ander vroed
te maken, en, om dit te doen, schroomt
niet zijn vinding daar by te voegen,
voor zo veel hy tot zijn verhaal noot-
zakelijk vind, om de tegenstank, en't ge-
brek te vervullen, 't welk hy meent
in eens anders bevatting te zijn.

De verre
getuigen
beter kun-
dig, dan de
naasten.

Wy trachten
ook anderen
t'overreder.

Yver doet
dikwijls van
't spoor wij-
ken.

Ik zelf, die zonderling beschroomt
ben in te liegen, en die my weinig
bekreun met geloof en gezach aan
't geen, dat ik zeg, te geven, be-
merk echter in de redenen, die ik
onder handen heb, dat ik, door de
wederstant van een ander, of door
d'eige yver van mijn verhaal verhit,
mijn onderwerp door de stem, be-
weging, kracht en wakkerheit van
woorden vergroot en verhef; en ook
door uitstrekking en uitbreiding, niet
zonder nadeel van de natuurlijke
waarheit. Maar ik doe 't echter op
voorwaarde, dat ik op d'eerste, die
my weêr te recht brengt, en die my
naar de naakte en blote waarheit
vraagt, terstont mijn poging verlaat,
en, zonder vergroting, nadruk en
ophoping, de waarheit aan hem eef.
De levendige en ruchtige spraak, ge-
lijk de mijne gemene gelijk is, stijgt
gaerne tot de grootspraak op. Daar
is niets, naar 't welk de menschen

Yder tracht
zijn gevoe-

gemene gelijk meer trachten, als aan
hun gevoelens deurgang te geven.
Ter plaats, daar de gemene middel
aan ons ontbreekt, voegen wy 'er
het gebied, de kracht, het vuur en
staal by. 't Is een groot ongeluk, dat
men zo verre is gekomen, dat de me-
nigte der gelovers, en een gedrang,
daar in de zorten de wijzen in getal
verre overtreffen, de beste proef van
de waarheit is. *Als of 'er iets zo ge-
meen was, als niets te weten. De me-
nigte der dwazen is de voorstant der
wijsheit.* Met het oordeel tegen de
gemene gevoelens aan te gaan, is
zeer lastig. D'eerste overreding,
van 't onderwerp zelve genomen,
neemt d'eenvoudigen in; en van daar
verspreid zy zich over de schrande-
ren, onder 't gezach en d'achtbaar-
heit van 't getal, en van d'outheit
der getuigen. Wat my aangaat, om
dat ik 'er niet een in geloof, zo zou
ik 'er niet hondert in geloven. Ik
oordeel de gevoelens niet naar de ja-
ren. 't Is niet lang geleden dat een
van onze Vorsten, in de welk de
gicht een goede aart, en vrolijke ge-
steltens had verdorven, zich op
't verhaal, 't welk men van de won-
derlijke werkingen van een Priester
deê, die door middel van woorden
en gebaar ale ziekten geneas, zo
krachtiglijk liet overreden, dat hy
een lange reis aanving, om zich by
hem te vervoegen. Deze Priester
overreedde; door de kracht der be-
vatting, deze Vorst, en verdoofde
de quaal zijner benen voor enige uren,
in dier voegen, dat hy 'er dienst af
trok, die zy in lange tijt ontwent
waren aan hem te doen. Indien 't ge-
val vijf of zes zodanige voorvallen
op malkander had laten hopen, zy
zouden machtig hebben geweest om
dit voor een wonderdaat geacht te
ma-

lens voort
te stuw.

Cicero. de
Divinat.

Gemene ge-
voelens heb-
ben groot
vermogen
op onz oor-
deel.

Een Priester
geneest de
ziekten
door woor-
den en ge-
baar.

maken. Men vond sedert zo grote geringheit, en zo weinig kunst in de toefstel van zodanige werken, dat men hem niet waardig oordeelde om gestraft te worden: gelijk men ook met het meeste deel van zodanige dingen zou doen, zo men hen tot in hun oorsprong kende. *Wy zijn van terre over de bidrijzelyke dingen verwonderd.* Ongezicht vertoont dus dikwijls van verre vreemde beelden, die verdwijnen, als men'er nader by koomt. *'z Gerucht word nooit zodanig, als de dingen zijn, verspreid.* 't Is wonder uit hoe veel ydele beginselen, en benzelachtige oorzaken gemenelyk zo veel vermaarde indrukkingen spruiten. Dit zelfs belet het onderzoek daar af. Want terwijl men naar d'oorzaken, en krachtige en gewichtige einden zoekt, die zulk een grote naam waerdig zijn, verliest men de ware oorzaken en einden. Door hun kleinheit ontsnappen zy ons gezicht. En zeker, in zodanige onderzoekingen word een zeer eerzuchtig, opmerkend en scherpzinnig onderzoeker verëischt, die niet eenzijdig, en niet vooringenomen is.

Alle deze wonderdaden, en vreemde uitgangen zijn tot aan deze uur voor my verborgen. Ik heb in de werrelt geen uitgedrukt gedrocht en wonder gezien, dan my zelf. In alle vreemdigheid word men door 't gebruik, en door de tijt tam: maar hoe ik my zelf meer handel en ken, hoe mijn wanfalte my meer verbaast, hoe ik my minder in my versta. Het voornaamste recht van zodanige toevallen te vorderen, en voort te brengen is voor het geval behouden en gespaart. Ik, eergister in een dorp komende, dat twee mijlen van mijn huis af is, vond de plaats noch geheel warm van een wonderdaat, daar af

het bedroch in 't licht quam. De buurt had veel maerden lang met deze wonde: daat opgehouden, en om de tuin geleid gewest; en de geburige Lantschappen begonnen zich daar af te reppen, en te roeren, en met grote benden van alderhande staten derwaarts te lopen. Een jongeling van de plaats had zijn vermaak geschept met in zekere nacht in zijn huis de stem van een geest na t'apen, zonder op andere schalkheit te denken, als op 't vermaak van een tegenwoordige klucht tegenieten. Toen hem dit beter was gelukt, dan hy verhoopt had, nam hy een dorpdochter, die gantschelyk bot en plomp was, tot zijn behulp, om zijn klucht te beter uit te werken. Zy wierden eindelijk drie in getal, van een zelfde ouderdom, en van gelijke bequaamheit. Zy maakten, in plaats van predikacien binnen 's huis, openbare predikacien daar af, terwijl zy zich onder d'autaar van de kerk verborgen, niet dan by nacht spraken, en verboden enig licht daar te brengen. Van woorden, die tot des werrelts bekeering strekten, en van dreigingen met de dag van 't leste Oordeel (want dit zijn dingen, onder welker gezach en eerbiedigheit het bedroch zich lichtelijker verschuilt) quamen zy tot enige gezichten en bewegingen, die zo onnozel en belachelijk waren, dat 'er naauwelijks een zo plomp in 't spel der kleine kinderen is. Wie weet echter hoe verre dit guichelspel gelopen zou hebben, zo 't geval een weinig gunst daardie ontdekt aan had willen bewijzen? Deze arme word. duivels zijn heden in gevangenis, en zullen gaerne de straf van de gemene zothet dragen: en ik weet niet of enig rechter zich niet over de zijne aan hen zal wreken.

Men ziet karelyk in deze, die ont-

Xxxxx 3 dekt

Senec. Epist.
118.

Cart. lib. 9.
cap. 2.

Hoedanig
een onder-
zoeker ver-
ëischt word.

De mensch
het grootte
wonder aan
zich zelf.

Vermogen
van 't geval
om iets in
ahting te
brengen.

Waar uit de
mislagen
des werrelts
spruiten.

Getuigenis
der oogge-
tuigen te
Romen.

Te grote
toezegging
maakt het
waarschijn-
lijke afkeer-
lijk.

Hoe men
van onwe-
tenheit ge-
nezen word.

Krachtige
en edelmo-
dige onwe-
tenheit.

dekt is : maar mijn gevoelen is dat wy in veel dingen van gelijke staat, die onze kennis overtreffen, onz oordeel zo wel zouden ondersteunen met hen te verwerpen, als met hen aan te nemen. In de werrelt ontslaan veel misgreepen, of, om stoutelijker te spreken, alle de misgreepen des werrelts ontslaan hier uit, dat men aan ons leert te vrezen onze onkunde te belijden; en wy zijn gehouden al 't geen, dat wy niet wederleggen kunnen, aan te nemen. Wy spreken van alle dingen als gebiedende, en met vastligheit. De stijl te Romen bracht meê, dat het geen zelf, 't welk een getuig getuigde, om dat hy 't met zijn ogen had gezien, en 't welk een rechter naar zijn zekerste kennis beval, in deze wijze van spreken begrepen was : My dunkt het. Men doet my de waarschijnlijkste dingen haten, als men hen my voor onafbaar inplant. Ik hou veel van deze woorden, die de roekeloosheit onzer voorstellingen verzachten en matigen : mischien, enigins, enige, men zegt, ik meen, en diergelijken. Indien ik kinderen t'onderwijzen had gehad, ik zou hen deze vernemende, en onbestandige wijze van t'antwoorden, Wat is dit te zeggen? ik versta 't niet; 't is mogelijk; is 't waar? zo veel in de mont gebracht hebben, dat zy eerder de gewoote van leerlingen, tot aan zestig jaren zonder hebben behouden, dan zich geleerden van tien jaren vertoont, gelijk zy doen. De geen, die van onkunde genezen wil worden, moet haar belijden. Iris is Thaumantes dochter. De verwondering is de grontvest van de gehele Wijsbegeerte, d'onderzoeking de voortgang, en d'onkunde t'einde. Ja daar is enige krachtige en edelmoedige onkunde, die in e-

en moed niet voor de wetenschap wijkt : onwetenheit, in welker bevattning niet minder wetenschap is, als in de wetenschap te bevatten.

Ik zag in mijn kintsheit een geding, 't welk Korras, een Raatsheer van Tholozé, deê drukken, en dat uit een vreemd toeval van twee menschen bestond, die zich d'een voor d'ander verstoonden. My heugt (en my heugt 'er ook niets anders af) dat my toefcheen dat hy 't bedroch van de geen, die hy schuldig oordeelde, zo wonderlijk oordeelde; en dat het onze en zijn kennis, die rechter was, zo verre overtrof, dat ik grote stoutheit in 't vonnis vond, 't welk hem tot gehangen te worden veroordeelt had. Laat ons zeker gebruik van besluit aanneemen, 't welk zegt : Het Hof verstaat 'er niets af; en dit onbeschroomdelijker en oprechteliker, dan d'Arcopagiten deden, de welken, zich van een geding geparst bevindende, daar in zy geen redding wisten, geboden dat de tegenstrevers na verloop van hondert jaren weêr zouden komen. De toveressen van mijn buurt lopen gevaar van hun leven, op 't be-richt van yder nieu Schrijver, die lighaam aan hun dromen koont geven. Men behoeft een ander werktuig, dan 't onze, om de voorbeelden toe te passen, die 't goddelijk Woort ons van zodanige dingen voorhoud, zeer zekere en onwedersprekelijke voorbeelden; en om hen aan onze hedendaagche uitgangen vast te maken. Mischien behoort het aan deze enige zeer machtige getuigenis, tot ons te zeggen : Dit en dat is 'er af, niet het ander. God moet 'er in geloofst zijn, men heeft 'er wêrelijk wel reden toe : maar echter niet iemand van ons, die zich over eige vernaaft verwondert, (en nootzakelijk moet

Geding van
twee men-
schen, die
zich d'een
voor d'ander
aanble-
den.

Vreemt
vonnis der
Arcopagi-
ten.

Toepassing
der godde-
lijke voor-
beelden; en
wic.

moet hy 'er zich over verwonderen, | besteed, of het tegen zich zelf ge-
zo hy niet van zinnen is berooft) | bruikt.
't zy hy zulks in eens anders bedrijf |

Tweede Afdceeling.

Het duistere boven 't klare bemint. Versnorkende redenering zwak in zich. Sporeloze beschuldigingen der tovenaars. Hun beguigheling ongelooftelyk. Men heeft te twiiffelen van die dingen de welken men voor wonderdaat uitgeeft. Sporeloosheit der tovenaars. Zwakke bewyzen der toverij, die te strengelyk gestraft word. Verontschuldiging van Montaigne. De waarachtigsten niet altijd de gemakkelijkste gevoelens. Gebruik der mannen by d' Amazonen. Kreupelen bequamer tot de teling; en waar'm. De Weveress:n heter dan d' andere wijven. Deredenen voorkomen dikwyls d' uitwerkelen. Benen der Franschen dun; en waar'om. Ouy verstant gebuigzaam en doolzaam. Onbeschaamtheit van te weten door Esopus bestrafst.

De duister-
heit boven
het klare
bemint.

IK ben plomp, en hou my een weinig aan 't vaste en waarschijnlijke, en mijd d' oude verwijtingen. De menschen geven meer geloof aan de dingen, die zy niet verstaan; en de duistere dingen worden lichteliker geloofs, uit oorzaak van de begeerlykheit van 't menschelyk vernuft. Ik zie wel dat men zich vergramt; en men verbied my daar aan te twiiffelen, op straf van grovelijke lasteringen. Een nieuwe wijze van overreden. God dank; mijn geloof word niet met vuistslagen beleid. Dat zy de genen verinaauwen, die hun gevoelen van valsheit beschuldigen: ik beschuldig het niet, dan van zwarigheid en stoutheit. Ik verbordeel de tegenstellige bevestiging zo wel als zy, maar niet met zo grote heerschappij. De geen, die zijn redenering door gesnork en heersching in Relt, toon dat 'er de reden zwak is. Dat zy, om een strij van woorden, en in de scholen, zo veel schijn hebben, als hun tegeusprekers. Dat men hen wel

Versnorken-
de en heer-
schende re-
denering
zwak in zich

bezichtig, maar niet bevestig. Doch in 't uitwerkelyk gevolg, dat zy 'er uit trekken, hebben dezen voordeel. Om de menschen neder te vellen behoeft men een heldere en zuivere klaarheit; en onzighaam is al te dadelijk en wezentlijk, om deze toevalen, die overnaturelijk zijn, en uit inbeelding bestaan, te weren. Wat de drogen en vergiften aangaat, ik stel hen buiten mijn kraam: dit zijn dootslagen, en van d'ergste slach. En echter zegt men, dat men ook hier in zich niet altijd aan d'eige belijdenis dezer lieden moet houden: want men heeft hen somtijts zich zelve zien beschuldigen van menchen gedoot te hebben, die men gezond en levendig vond.

Drogen en
vergiften
der Tove-
naars
Hun spore-
loze be-
schuldigin-
gen.

In deze andere beschuldigingen zou ik gaerne zeggen, dat het genoeg is dat een mensch, hoe hoog hy ook geacht word, in 't geen, dat menschelyk is, geloofst word: maar wat het geen aangaat, 't welk buiten zijn bevatting, en van bovennaturelijke

nik-

Bedrieg-
zigen en be-
guighelin-
gen der to-
venaars on-
gelooflijk.

uitwerking is, men moet hem alleen-
lijk dan daar in geloven, als een bo-
vennaturelijke goetkeuring hem be-
vestigt heeft. Dit voorrecht, 't welk
God belieft zelfs aan enigen van onze
getuigenissen te geven, moet niet
verkleint, en lichtelijk gemeenge-
maakt worden. Mijn oren worden
geduriglijk van duizent zodanige ver-
tellingen getroffen. Drie zagen 't in
zodanig een dag in 't oosten; drie za-
gen 't in de volgende dag in 't westen;
in zodanige uur, op zodanig een
plaats, dus gekleed. Zeker, ik zou 'er
my zelf niet in geloven. Hoe veel
naturelijker en waarschijnlijker be-
vind ik 't, dat twee menschen bege-
ren, dan dat een mensch in twaalf u-
ren gelijkelijc met de winden van
't oosten naar 't westen gaat? hoe veel
naturelijker dat onz verstant, door de
glibberigheid van onze geest, uit zijn
plaats word vervoert, dan dat iemand
van ons, met vleesch en been, door
een vreemde geest op een bezemstok
tot de pijp van de schoorsteen uitge-
voert word? Laat ons geen beguighel-
ingen van buiten, en die onbekent
zijn, zoeken; wy, die geduriglijk
van onze huisselijke en eige beguighel-
ingen bewogen worden. My dunkt
dat men hier in te vergeven is, dat
men ongelovig in een wonderdaat is,
ten minsten voor zo veel, als men de
bevestiging daar af door een middel,
die niet wonderdadig is, kan afwee-
ren en afschuwven. Ik volg de raar
van S. Augustinus, daar hy zegt, dat
men in dingen, daar af het bewijs
zwaar, en 't geloof gevarelijk is,
liever naar de twijffeling, dan naar de
verzeckertheit moet hellen.

Spreeloos-
heit der
tovenaars.

Ik trok enige jaren geleden, deur
de landen van een Oppervorst, die,
om my te believen, en om mijn on-
geloof neder te werpen, deze gunst

aan my bewees, dat hy, in zijn te-
genwoordigheid, in een bezondere
plaats, tien of twaalf van dusdanige
gevangenen aan my vertoonde, en
onder anderen een oud wijf, warelijk
een toveres in selijkheit en wanstake,
en van overlant in deze kunst zeer
vermaart. Ik zag proeven, en vrije
belijdenissen, en ik weet niet wat on-
bemerkelijk teken aan dit oud wijf.
Ik verzaadde my tot zadwordens toe,
met vragen en spreken, en besteedde
daar toe zo naerfliche opmerking, als
my mogelijk was. Ik ben geen man,
die my lichtelijc 't oordeel door voor-
inneeming laat knevelen en binden.
Eindelijc en warelijk, ik zou eerder
nieskruit, dan vergift, aan hen ge-
geven hebben. *De zaak scheen meer
uit een verbijssterde, dan uit een boze
geest, voort te komen.* Het gerecht
heeft zijn eige en bezondere bestraf-
fingen tot zodanige ziekten.

Wat de regenstellingen en bewij-
zen aangaat, die eerlijke lieden daar
en dikwijls elders aan my hebben ge-
daan, ik heb 'er geen gevoelt, die
my knelden, en die niet altijd waar-
schijnlijker opgelost en ontbonden
dan op hun wijze bestoten konden
worden. Wel is waar dat ik de proe-
ven en redenen, die op d'ervarenheit,
en op de daat geveft worden, niet
ontknoop; zy hebben ook geen ein-
de: maar ik kap hen dikwijls deur,
gelijk Alexander zijn knoop. Einde-
lijc, men stelt zijn giffingen op een
al te hoge prijs, als men een mensch
daar om levendig doet braden. Men
verhaalt door verscheide voorbeelden,
en Prestancien van zijn vader, dat hy,
in eengrover en dieper slaap gevallen,
droomde dat hy een merrie was, en
aan krijgslieden tot een vrachtbeest
diende. Hy was ook 't geen, dat hy
zich

Zwakke-
wijzen van
de toverij,

die al te
strengelijc
gestraft
word.

zich verbeelde. Schoon de toevarens des roffeljk droomden, indien de dromen fomtijts dus zich tot uitwerkfelen konnen inlijven, noch geloof ik niet dat onze wil daar over aan 't gerecht fchuldig zou zijn.

Montagne's
veront-
fchuldiging.

Ik zeg dit als de geen, die geen rechter, noch Raatfheer der Koningen ben, noch zich op verre na daar toe waardig acht: maar als een man van de gemene hoop, die in zijn woorden en daden tot de gehoorzaamheit van de gemene reden geborenen verlooft ben. Die mijn bezelarijen verhief, tot nadeel van de ftechfte wet van zijn dorp, of waan, of gewoonte, hy zou zich zelf groot ongelijk aandoen, en niet minder aan my. Want van 't geen, dat ik zeg, verfchaf ik gees andere zekerheit, dan dat dit het geen is, 't welk ik toen in mijn gedachten had: ongeftuimige en wankelbare gedachten. Ik fpreek van alles, als by wijze van famenkouting, en nergens af by wijze van raatgeving. *Ik fchaam my niet, gelijk dezen, te belijden dat ik het geen niet weet, in 't welk ik onkundig ben.* Ik zou niet zo stout zijn om te fpreken, zo 't aan my pafte daar in geloof te worden. Dit was 't geen, 't welk ik aan een Grote antwoordde, die over de heftigheid en tegenftribeling mijner vermaning klaagde. Ik, u van d'een zijde toeruft en bereid gevollende, stel u met alle mogelijke vlijt d'andere voor, om uw oordeel te verlichten, niet om het te verbinden. God heeft u moed in zijn handen, en zal keur en verkiezing aan u verfchaffen. Ik ben niet zo verwaant, dat ik alleenlijk begeer dat mijn gevoelens tot enige zaak van gewicht zullen doen overfiaan. Mijn geval heeft hen niet tot zo machtige en zo verheve befuitingen geftiert. Zeker, ik heb niet al-

leenlijk geftelteniffen in groot getal, maar ook gevoelens genoeg, van de welken ik mijn zoon, zo ik 'er een had, gaerne zou doen walgen. Want dan, zo de waarfichtigten niet alrijt de gemakkeljkften voor de menfch zijn? zo wild en woest is hy van aart geftelteniffen. 't Zy met of zonder reden, daar is niets aan gelegen.

De waarfichtigten niet alrijt de gemakkeljkfte gevoelens.

Men zegt in Italiën tot een gemeen fpreekwoord, dat de geen, die niet by de kreupelē vrou heeft geflapen, Venus niet in haar volmaaktte zoetheit kent. Het geval in 't gemeen, of enig bezonder toeval heeft over lange tijt deze fpreuk aan 't volk in de mont gelegd; en dit word zo wel van 't mannelijke, als van 't vrouwelijke gezegt: want de Koningin der Amazonen antwoordde aan de Skyth, die haar tot de liefde nodigde, *ἀνερω ζω* ^{13.} *de kreupelē doet het beft.* In deze gemene Staat der vrouwen verminkten zy, om de heerschappij der mannen te fchuwen, hen van hun kintsheit af d'armen, benen, en d'andere leden, daar door zy voordeel op hen hadden, en gebruikten hen alleenlijk tot het geen, daar toe wy de vrouwen in deze landen gebruiken. Ik zou gezegt hebben dat deze afgedwaalde beweging van de kreupelē vrou enig nieu vermaak in 't werk, en den genen, die 't zelfde beproefde, enige kitteling van zoetigheid aanbracht; maar ik verfta zo terftont dat d'oude Wijsbegeerte zelve daar over gevonden heeft. Zy zegt dat, dewijl de benen en dgiejen der kreupelen niet het voedsel, dat aan hen behoort, ontfangen, uit oorzaak van hun onvolmaaktheit, hier uit ontftaat dat de teelleeden, daar boven fttaande, voller, meer gevoed, en krachtiger zijn: of dat, dewijl dit gebrek d'oeffening belet; de genen, die 'er

Athen. lib. 13. Gebruik der mannen by d'Amazonen.

Kreupelen volmaakter tot de zelling; en waarom.

Y y y y

af

De weverref-
fen heter
dan d'andere
wiyen;
en waarom.

af geraakt zijn, hun krachten minder
vertrouwen, en volkomelijker tot Ven-
usfpiel komen. Dit is ook de reden,
om de welken de Grieken tegen de
wevereffen uitriepen, dat zy heter
waren, dan d'andere wiyen, uit
oorzaak van 't zittend ambacht, dat
zy, zonder grote oeffening des lig-
haams, doen. Waar af konnen wy
niet ten opzicht van dit reden geven?
Ik zou van dezen ook konnen zeggen,
dat deze dreuning, die hun werk aan
hen geeft, terwijl zy dus zitten, hen
opwekt en aanpoort; gelijk de Juffrou-
wen door de dreuning en schudding
van hun koetsen en karoffen opgewekt
en aangeport worden.

Dienen deze voorbeelden niet tot
het geen, dat ik in 't begin zeide? te
weten dat onze redenen dikwijls
d'uitwerking voorkomen, en zo brede
uittrekking van hun heerschappij
hebben, dat zy in d'ydeldheid zelve,
en in 't nietweezen oordeelen, en zich
oeffenen? Behalven de gebuigzaam-
heit van onze vinding in redenen
voor alderhande dromen te vinden,
bevind onze verbeelding zich ook
vaerdig en gemakkelijk in indrukkin-
gen van de valsheit, door beuzeläch-
tige fchijnbaarheden, t' ontfangen.
Want ik heb, alleenlijk door 't ge-
zach en d'achtbaarheid van 't oud en
gemeen gebruik van dit fpreekwoord,
eertijts aan my vroed gemaakt, dat ik
meer geneucht van een vrou had ont-
fangen om dat zy niet recht was; en
heb dit onder haar bevalijkheden ge-
stelt. Torquato Taffo, in zijn ver-
gelijking van Frankryk met Italien,
zegt, dat hy dit aangemerkt heeft,
dat wy dunder van benen zijn, dan
d'Italiaanfche Edelingen; en hy
fchrijft d'oorzaak daar af hier aan toe,
dat wy geduriglijk te paert zitten. Dit
is de zelfde reden, daar uit Suetonius

De redenen
voorkomen
dikwijls
d'uitwer-
king.

Benen des
Franschen
dun; en
waarom.

een geheel ftrijdig beflnit trekt; want
hy zegt in tegendeel, dat Germani-
kus benen, door de gedurigheit van
de zelfde oeffening, dik geworden
waren. Daar is niets zo buigzaam,
en zo doolbaar als onz verstant; 't is
Theramenes fchoen, die aan alle voe-
ten past. Het is dubbelt en verschei-
den, gelijk de ftoffen ook dubbelt
en verscheiden zijn. Geef my, zeide
een kynifche, of hondfche Wijsbe-
gerige tot Antigonus, een dragma
zilvers. Dit is geen koninklijk ge-
fchenk, antwoordde hy. Geef my
dan een talent: dit is geen gefchenk
voor een Kynikus.

Ons ver-
stant dool-
baar en ge-
buigzaam,
gelijk The-
ramenes
fchoen.

Sen plures calor ille vias, & caeca Virgil. Ge-
relaxat org. lib. 4.

Spiramenta, novas veniat qua succus
in herbas;

Sen duras magis, & venas astringit
hiantes;

Ne tenus pluviae, rapidae potentia
folis

Acrior, aut Boreae penetrabile frigus
adurat. a

Alle penningen hebben twee zijden. Karneades,
Zie daar waarom Klitomachus eer- waar in hy
tijts zeide dat Karneades Herkules in Herkules
arbeit had overtroffen, om dat hy de overtroft.
menfchen van de toeflemming, dat
is van de waan, en van de roekeloos-
heit van t'oordeelen, had berooft.
Deze zo krachtige verbeelding van
Karneades sproot eertijts, naar mijn
gevoelen, uit d'onbeschaamtheit der
gener, die belijdenis van te weten
Onbe-
fchaamtheit
van te weten
door Elapas
bestraft.

a Of dat die hitte veel wegen, en
verhols zwetsgaten opent, daar door sap
in de nieuwe kruiden kooft; of dat zy
de gapende aders meer verhard, en toe-
nijpt; op dat de diebre regen, of de felle
kracht der snelle zon, of de deurdrin-
gende koude van de noorde wint hen niet
verweer en toefchroft.

doen

doen; en uit hun overmatige verwaantheit. Men stelde Eſopus, neffens twee andere ſlaven, te koop. De koper vraagde aan d'eerſte wat hy doen kon. Deze, om zich te doen gelden, ſtofte zeer hoog, om dat hy dit en dat wift. De tweede ſprak eveneens, of noch meer van zich zelf. Toen men aan Eſopus kwam, en aan hem vraagde wat hy doen kon, antwoordde hy: niets; want dezen hebben alles te voren wechgenomen; zy weten alles. Dus is 't ook in 't ſchool der Wijsgeerte gegaan.

De verwaantheit der gener, die aan de menſchelijke geest de bevatſaamheit van alle dingen toeſigenden, veroorzaakte in anderen, door ſpijt en nijt, dit gevoelen, dat hy nergens toe bequaam is. De ſommigen houden in d'onwetenheit dit zelfde uiterſte, dat d'anderen in de wetenſchap houden: op dat men nie zou konnen loghen: dat de menſch in alles de maat te buiten gaat, en dat hy geen ſtuïting heeft, dan die van de nootzakelijkheid, en van d'onmacht van verder te gaan.

Van de Fiſionomia, of Gedaantkunde.

Twaalfde H O O F T D E E L.

Eerſte Afdeling.

Menſchelijke gevoelens door gezach en achtbaarheid aangenomen. Natuurlijke oprechtigheit heeft byna de ſchijn van lotheit. Voortreffelijkheid van Sokrates, en zijn onderſcheit van Kato. Zijn voortreffelijke werkingen, en gedulte. Wetenſchap zwaaſt van koſten, en van natuur zwak. Waar zy bewaart word: Maat daar in te houden; en hoe veel daar af genoeg om gemakkelijck te leven. Zy is weinig nut om te leren ſterven. De boeken niet zeer dienſtig tot onderwijs. Idelheit der meeſte Schrijvers. De doot kloekmoediglijk door Seneka beſtreden. Onderſcheit tuffchen Seneka en Plutarchus.

Menſchelijke gevoelens door achtbaarheiten en gezach aangenomen.

BYna alle de gevoelens, die wy hebben, zijn door achtbaarheid en gezach aangenomen. Daar is geen quaat. Wy zouden in zulk een zwakke eeuw niet erger konnen kiezen, dan door ons. Wy keuren dit beelt van Sokrates redeneringen, 't welk zijn vrienden aan

ons nagelaten hebben, niet goet, dan om d'eerbiedigheit van de gemene goetkeuring; niet door onze kennis; want zy zijn niet van onz gebruik. Indien 'er nu iets diegelyk wierd geboren, daar zijn weinig menſchen, die hem zolden prijzen. Wy zien niet de bevalligheden, dan als zy af-

Naturelijke bevalligheit zelden gezet.

Y y y y z

De nature-
lijkheit en
oprechtig-
heit schijnt
byna zot-
heit.

De waer in
achting.

Sokrates
voortref-
lijkheit.

Lucean. lib.
2.

gezet, gepronkt en opgesmukt zijn : de genen, die onder de natureljkheit en eenvoudigheid deurgaan, ontsnappen lichtelijk een grof en plomp gezicht, gelijk het onze is. Zy hebben een tedere en verborge schoonheit; men moet zuiver en helder van gezicht zijn, om dit verborge licht t'ontdecken. Is de natureljkheit, volgens onze rekening, niet een zuster van de zotheit, en een verwijtelijke hoedanigheid? Sokrates doet zijn ziel met een natureljk en gemene beweging bewegen. Dus spreekt een lantman: dus spreekt een wijf. Hy heeft nooit iets anders in de mont, dan koetsiers, schrijnwerkers, schoenlappers en messelaars. Dit zijn overredingen en gelijkenissen, uit de gemeenste en bekendste werken der menschen getrokken; yder verstaat hen. Onder zulk een snode vorm zouden wy nooit de glans en edelheit zijner wonderlijke bevattingen onderscheiden hebben: wy, die alle de genen, de welken niet door de geleertheit verheven zijn, plat en onge-regelt houden, die de rijkdom niet, dan in praecht en praal, bemerken. Onze werrelt is niet, dan ten toon, toegestelt. De menschen zwellen niet op, dan van wint, en worden, gelijk ballen, met de stuit gehandelt. Maar deze stelt zich geen ydele verbeeldingen voor. Zijn einde en ooggemerk was, dingen en geboden aan ons te verschaffen, die warelijk en engelijker tot het leven dienen.

- - *Servare modum, finemque tenere,*

Naturamque sequi. a

Hy was ook altijd een en de zelve, en verhieft zich niet by buijen, maar

a *Maas te houden, op 't einde te zien, en de natuur te volgen.*

uit zijn aart en gesteltheit, tot de hoogste wakkerheit en yver: of, om beter te zeggen; hy verhieft niets, maar vernederde het eerder tot zijn oorspronkelijke en natureljkhe stant, daar hy de wakkerheit, de hardigheden, en de zwarigheden onderstelde. Want in Kato ziet men zeer klareljk dat het een ingespanne gang is, die verbove de gemene gangen gaat. Men ziet hem in de treffelijkste daden zijns levens, en in zijn doot altijd op zijn grootste paerden gestegen. Deze zweeft langs d'aarde, en verhandelt, met een zachte en gemene tred, de nutste redeneringen, en geleid zich dus ter doot, en naar de zwaarste tegenspoeden, die zich in de steur van 't menscheljk leven kunnen vertonen. 't Is wel gebeurt dat de mensch, die waardigt is om bekend te zijn, en aan de werrelt tot een voorbeeld vertoon te worden, de geen is, van de welk wy zekerder kennis hebben. Hy wierd verlicht door de klaarziende menschen, die'er ooit waren. De getuigen, die wy van hem hebben, zijn wonderlijk in getroutheit en bequaamheit. 't Is een grote zaak, in de loutere verbeeldingen van een kint zodanige oordening te hebben kunnen geven, dat hy, zonder hen te veranderen, en te wingen, de schoonste uitwerkingen van onze ziel daar uit voortbrengt. Hy vertoon haar niet verheven, noch rijk: hy vertoon haar niet anders, dan gezont; maar zeker met een vrolijke en zuivere gezontheit. Door deze gemene en natureljkhe werkingen, door deze bekende en gewone verbeeldingen, zonder zich te bewegen, of aan te prikkelen, richtte hy niet alleenlijk de geregeltste, maar de hoogste en wakkerste geloven, werkingen en zeden op, die'er ooit zijn ge-

Onderscheit
tusschen Ka-
to en Sokra-
tes in huo
handel.

Voortref-
lijke wer-
kingen van
Sokrates.

die de menschelijke wijsheit weër van de hemel afbrengt.

geweest. Hy is de geen, die de menschelijke wijsheit weër van de hemel afbrengt, daar zy haar tijt onnuttelijk besteedde, om haar aan de mensch weër te geven, by de welk zy haar gerechtigste en yverigste arbeit heeft. Zie hem voor zijn rechters pleiten: zie door welke redenen hy zijn moed in d'oorlogsgevallen opwekt; en wat bewijzen zijn gedult tegen de lastering, dwingelandy, doot, en tegen zijn wijsfs quaad hoof versterkent: daar is niets, 't welk van de kunst en wetenschappen ontleent is. D'eenvoudigsten kennen 'er hun middelen en kracht: 't is onmogelijk meer achterwaarts, en laeger te gaan. Hy heeft grote gunst aan de menschelijke natuur bewezen, met te tonen hoe veel zy van haar zelve vermag. Wy zijn yder rijker, dan wy menen: maar men stiert ons tot lening, en tot beedeling: men gewent ons tot ons zelve meer van eens anders, dan van ons eigen, te dienen.

Sokratesgedante.

Wy gyvenen ons van anderen te halen.

De mensch omhelst meer, dan hy aldoen kan.

De mensch kan zich in geen ding aan 't punt van de behoefte houden. Wat de wellust, rijkdom en macht aangaat, hy omhelst 'er meer af, dan hy 'er af kan blusschen: zijn gratigheit is onmachtig tot bezadigheit. Ik bevind dat het in nieuwsgierigheit van te weten ook zodanig is. Hy haalt meer werks op de hals, dan hy afdoen kan, en veel meer, dan hy behoert: terwijl hy de nuttigheit van de wetenschap zo verre uitstrekt, als haar stoffe is. *Gelijk wy in alle andere dingen van overmaas gepijngt worden, zo ook in de gelterheit.* En Tacitus heeft reden om Agrikolaas moeder te prijzen van dat zy in haar zoon een al te ziedende graagte naar wetenschap had gebreijdelit. Dit is, zo men 't met bestandige ogen aanmerkt, een goet, dat, gelijk d'an-

Senee, Epist. 106.

Wetenschap van zware kosten, en vol van natuurlijke zwakheit.

dere goederen der menschen, veel verwaantheit en eige en natuurlijke zwakheit heeft, die zeer dier kost. De verkrijging daar af is veel gevarlijker, dan van alle andere prijs, of drank. Want het geen, dat wy gekocht hebben, dragen wy in enig vat naar onze woning; en wy hebben daar macht om de waarde daar af t'onderzoeken, en hoe veel, en in welke uur wy daar af zullen nemen. Maar wat de wetenschappen aangaat, Wetenschap wy kunnen hen, van 't begin af, in waar zy begaan ander vat doen, als in onze ziel, waart word. Wy zwelgen hen in, als wy hen kopen, en gaan van de markt, of alreë besmet, of verbeteret. Daar zijn 'er, die niets doen, dan ons belerten en belasten, in plaats van ons te voeden; en ook zodanigen, die, onder de schijn van ons te genezen, ons vergiftigen. Ik heb hier in vermaak geschept, dat ik in enige plaats menschen aandacht gloofte van onkunde, als van kuisheit, armoede en leetwezen, D'afwenzag doen. Deze graagte, die ons ding van o- tot d'oeffening in de boeken aanprik- vermarige kelt, stomp te maken, en de ziel van wetenschap door de waan van wetenschap kittelt, ongetegelde snoeijing van te beroven, is ook onze ongeregelde begeerlijkheden besnoesen en tuchtigen. begeerlijkheden besnoesen en tuchtigen: en men vervult rijkelijk de gelofte van armoede, als men die van de geest noch daar byvoeget. Wy behoeven weinig geleertheit, om op onz gemak te leven. Sokrates leert Natuurlijke aan ons, dat zy in ons is, en de mid- wetenschap del om haar daar te vinden, en zich is genoech om op onz daar af te dienen. Alle deze be- gemak te le- quaamheit, die zich tot voorby de ven. natuurlijke heen strekt, is ten naasten by ydel en onnut. 't Is veel zo zy ons niet belast, en ons niet meer ontroeft, dan zy aan ons dienstig is. *Wei- Senee, Epist. 106.* *nig letteren zijn tot een goed gemoed nodig.*

Yyyyyy 3 dig.

Geleertheit
weinig
dienstig om
te leren
sterven; en
betor te
worden.

dig. Dit zijn koortfige overdadighe-
den van onze geest, een warrig en
ongeruft gereetschap. Wek u op,
en bezin u wel; en gy zult in u zel-
ven de fluitredenen der natuur tegen
de doot vinden; de ware en bequaam-
ste fluitredenen, om in de noot aan u
te dienen. Dit zijn de genen, die
een boer, en gehele volken zo stant-
vastelijk, als een Wijsbegerige, doen
sterven. Zou ik niet zo vrolijk zijn
gestorven, eer ik Ciceroos Thufku-
laanſche Geschillen had gezien? ik
acht neen.

Als ik my zelf van naby bezie, zo
bevind ik dat mijn tong wel verrijkt
is, maar mijn moed weinig: hy is ge-
lijk de natuur hem voor my toegestelt
heeft. Hy verzorgt zich voor d'aan-
loop, doch niet dan met een nature-
lijke en gemene tred. De boeken
hebben aan my niet zo zeer tot onder-
wijs, als tot oefening, gediend. Wat
dan, zo de wetenschap, pogende ons
mer nieuwe wapenen tegen de natu-
relijke ongevallen te wapenen, de
grootheid en 't gewicht dezer onge-
vallen meer in de verbeelding inge-
drukt heeft, dan haar redenen en
scherpzinnigheden, om ons daar
meê beschutten? Dit zijn warelijk
scherpzinnigheden, daar door zy
ons dikwijls zeer ydelijk en te vergeefs
opwekt. Aanschou eens d'ingero-
genste en wijste Schrijvers: bezie
hoe veel andere beuzelachtige bewij-
zen en fluitredenen, en die, zo
men van naby daar op let, onligha-
melijk zijn, zy by een goed bewijs
en fluitreden zagen. Dit zijn niets,
dan woordelijke arglistigheden, die
ons bedriegen. Maar ik wil hen niet
anders uitpluizen, dan voor zo veel
zulks nuttelijk kan geschieden. Hier
binnen zijn in verscheide plaatsen ge-

De boeken
niet zo zeer
tot onder-
wijs, als tot
oefening
dienstig.

Ydelheit
van 't mees-
te deel der
Schrijvers.

noech van deze aart; of by lening,
of door navolging. Men moet zich
wel wachten van het geen kracht te
noemen, dat niets anders, dan geef-
tigheit is, en aan 't geen, dat slechts
spitszinnig is, de naam van bondig,
en aan 't schone die van goet te ge-
ven: die meer aangenaam zijn als zy
enkelijk geproeft, dan als zy gedronken
worden. Al 't geen, dat aangenaam
is, voed niet, daar men bezich is met
het gemoed, niet met het vernuft.

Als ik de pogingen aanschou, die
Seneka aan zich zelf doet, om zich
tegen de doot te bereiden, als ik hem
van grote arbeit zie zweten, om zich
te verharden, en te verzekeren, en
als ik hem zo lange tijd in dit park zie
worstelen; zeker, ik zou zijn achtung
en gezach om verre hebben gestoten,
zo hy hen, in zijn sterven, niet zeer
dapperlijk verdedigt had. Zijn zo
vurige en gedurige beweging toont
dat hy zelf heet en krachtig was. Een
groot gemoed spreekt bezadiglijker, en
met meer zekerheit: zijn vernuft en ge-
moed zijn van een zelfde verwe. Men
moet hem op zijn eige kosten overtuigen,
en enigſins tonen dat hy van
zijn tegenstrever geparst was. Wat
Plutarchus wijze en gebruik aangaat,
zo veel als zy smadelijker en meer
uitgestrekt is, zo veel mannelijker
en krachtiger zijn zy, naar mijn oor-
deel. Ik zou lichtelijk geloven dat
zijn ziel zekerder en geregelder bewe-
gingen had. D'een, scherper zijnde,
prikkelt ons aan, en drijft ons ylings
op, en trest de geest meer. D'ander,
bondiger zijnde, onderricht ons, recht
ons op, versterkt ons volstandiglijk,
en trest het verstant meer. D'eerste
verrukt onz oordeel; en de leste wint
het.

Cicero. Thuf-
cul. Quaest.
lib. 1.

De doot
kloekoo-
diglijk door
Seneka be-
streden.

Seneca. Epist.
115.

Plutarchus
wijze van
onderrich-
ten.

Onderscheit
tusschen
Plutarchus
en Seneca.

Tweede Afdeeling.

Krachtige gefchrieten. Slechte lieden overtreffen de geleerden in ftantvaf- tigheid en gedult. De burgerlijke oorlogen gedrochdelijk. De Fransche krijgslieden baldadig. Goede lieden door de burgerlijke verwoordingen be- dorven. Algemeen verderf der burgerlijke oorlogen. Wonderlijke voor- beelden van de krijgstucht der Romainen, en der Turken. Zijn lant geen geweld aan te doen, om het te genezen. Platoos voortreffelijk- heit. Wat de snoodste ongerechtigheit is. Montaignes verlies in de bur- gerlijke oorlogen. Zijn afkeer van zich te verantwoorden. De verne- dering het grootste misdrijf by de Grotten. 't Verlies is zwaar, dat door een ander koomt. 't Is veiligst, op zich zelf te vertrouwen.

Krachtige
gefchrieten.

IK heb ook andere gefchrieten ge- zien, die noch meer geëert zijn, en die, in d' affchildering van de strijt, die zy tegen de prikkelen van 't vleesch uitlaan, deze prikkelen zo fel, zo machtig, en zo onverwinnelijk vertonen, dat wy zelve, die van 't fchuijn van 't volk zijn, ons zo zeer over de vreemdigheid, en onbekende kracht van hun bekoring, als over hun regenftant, te verwonderen hebben. Waar toe gaan wy ons met deze pogingen en krachten der wetenfchap wapenen? Laat ons naar beneden d' arme lieden aanschouwen, die wy met een kromme hals in hun arbeit bezich zien, die noch van Aristoteles, noch van Kato, noch van voorbeelt, noch van gebod weten. De natuur fcekomt dagelijks uit dezen zuiverder en bestandiger uitwerk- felen van ftantvaftheid en gedult, dan de genen zijn, daar wy in de fcholen zo naerftiglijk naar trachten. Hoe veel zie ik 'er gemeenlijk, die onkundig d'armoede niet kennen? hoe veel, die naar de doot wenschen? of die hem zonder ontfteltenis en droef-

De ftant-
vaftheid en
gedult der
flechten lie-
den over-
treffen die
van de ge-
leerden.

heit lijden? De geen, die mijn tuin omfpat, heeft in deze uchtent zijn vader, of zijn zoon begraven. De namen zelve, daar mee zy de ziekten noemen, verzachten en vermurwen de hardigheid daar af. De tering is by hen de hoeft, de bloetgang een ontfteltenis van de maag, het zijdgeween een verkouwenis; en zy verdragen ook deze qualen, naar dat zy aan hen een zachte naain geven. Zy zijn zeer zwaar, als zy hen in hun gewone arbeit beletten. Zy gaan niet te bed leggen, dan om te fterven. Deze eenvoudige en ope deucht is in een duiftere en listige wetenfchap verändert. Ik fchreef dit omtrent in een tijt, daar in een krachtige overval onzer be- roerten, met alle zijn last, veel maan- den lang recht op my nedergezakt lag. Ik had van d'een zijde de vijanden aan mijn poort; en van d'andere zijde de fropers, noch erger vijanden. Men ftrijdt niet met de wapenen, maar met de zonden. Ik beproefde alderhande oorlogsgewelt te gelijk.

Hun ver-
kleining der
qualen.

Overlast van
d'oorlog,
Montaigne
aangedaan.

*Hostis adest, dexira levaque à parte
timendus,*

Vi-

*Vicinòque malo terret urvumque la-
sus. a*

De burger-
lijke oorlog
gedrochte-
lijk.

Een gedrochtige oorlog. D'and-
ren werken van buiten; maar deze
ook tegen zich zelf, en knaagt en
verdelgt zich door zijn eige vergift.
Hy is van zulk een boosaardige en
verwoestende natuur, dat hy zich
zelf, met het overige, verdelgt. Hy
verseheurt en vernielt zich zelf door
woede en razeruij. Wy zien hem
meermaals van zelf te niet gaan, dan
door gebrek van enig nodig ding, of
door vijandelijk geweld. Alle tucht
heeft een afkeer van hem. Hy komt
d'oproer genezen, en is'er zelf vol
af. Hy wil d'ongehoorzaamheit straf-
fen, en toont'er 't voorbeeld af, en,
tot de verdediging der wetten aange-
wend, neemt zijn deel aan de weër-
spannigheid tegen de zijnen zelve.
Waar toe zijn wy geraakt? Onze
geneesmiddel brengt besmetting-mè.
*Onz aanaar verèrgert door de bystant, die
men daar aan doet.*

*Virgil. E-
neid. lib. 12.*

- - *Exuperat magis egrescitque me-
dendo. b*

ca

*Omnia fanda nefanda malo permista
furorè,
Justificam nobis mentem avertère
Deorum. c*

a De vijant is naby, die men ter
rechte en sinke zijde heeft te vrezèn, en
die van weèrziiden met een aanstaande
quaat verschrikt.

b Het word groter, en verèrgert in
de genèzing.

c Alle behorelijke en onbehorelijke
dingen, door een rampzàlige woede te
zamen gemengt, hebben ons van't rechts-
vaerdig gemoed der goden, en van hun
gunst berooft.

In deze ziekten van 't volk kan men,
in 't begin, de gezonden en zieken
ondercheiden. Maar als zy stant
houden, gelijk d'onze, zo heeft het
geheel lighaam gevoel daar af; het
hoofst, en de hielen, geen lid is vrij
van verderf. Want daar is geen lucht,
die zo gulziglijk ingezwoegen word,
die zich zo wijd verspreid, en zo diep
deurdringt, als de baldadigheid. On-
ze heiren zijn voortaan niet te zamen
gebonden, en aan malkander vast,
als door uitheemsch sement; men
kan nu van Franschen niet meer een
beirleeger maken, dat bestandig en
gerègolt is. Wat schande! Daar is
niet meer, dan zo veel krijgstucht,
als wy gehuurde en geleende folda-
ten vertonen. Wat ons aangaat, wy
beleiden ons naar onz eige believen,
en niet naar de wil van d'overste. Y-
der volgt zijn eige hoofst. Daar is
van binnen meer te doen, dan van
buiten. De geen, die 't gebied heeft,
moet volgen, vleiden en bulgen: hy
alleen moet gehoorzamen: al d'o-
verigen zijn vrij en ongebonden. Ik
schep vermaak in te zien hoe grote
lafhartigheit en kleinmoedigheid in
d'eerzucht is, en door hoe grote on-
derwerping en dienstbaarheid zy tot
haar ooggemerk moet geraken. Maar
dit is 't geen, dat my mishaaft, dat
ik zie dat goetàardige naturen, en
die tot gerechtigheit bequaam zijn,
dagelijks in 't beleid en gebied van
deze verwarring bederven. Het lang
lijden verborzaakt gewoonte, en de
gewoonte toestemming en navolging.
Wy hadden genoeg qualijk gebore
zielen, zonder de goeden en edel-
moedigen te bederven. Dieshalven,
indien wy dus voortvaren, zo zullen'er
nauwelijks overblijven, aan de wel-
ken men de gezontheit van deze
Staat zal mogen vertrouwen, in
geval

Baldadig-
heit der
Fransche
krijgslieden

Lafhartig-
heit van
d'eerzucht.

Goetàardige
naturen
door de
burgerlijke
verwarring
bedorven.

Algemeen
verderf inde
burgerlijke
oorlogen.

geval het geval de zelfde aan ons herfelt.

Virgil. Georg. lib. 1. Hunc saltem everfo juvenem succurrere seelo.

Ne prohibet. a

Waar is deze oude leerregel gebleven, dat de krijgslieden meer voor hun overfte, dan voor de vijant, hebben te vrezen? en dit wonderlijk voorbeest, dat een appelboom, in d'ommekring van 't leger der Romainen besloten, in de volgende dag, toen 't heir opbrak, aan d'eigenaar met het volkome getal van zijn appelen, die rijp en lekker waren, wierd herfelt.

Ik zou liever willen dat onze jonkheiteit de tijt, die zy in de min nutte reizen, en in de min eerlijke leerlingfchappen besteed, half aanwendde tot d'oorlog over zee, onder enig goed hoofdman, een gebiedet van Rhodus, te zien, en half tot de krijgftucht der Turfche heiren te bezichtigen; want men ziet 'er groot onderfcheit, en voordeel boven d'onze. Dit is 'er af, dat onze krijgslieden in d'oorlogftochten baldadiger, en zy bezadigder en befchroomder worden. Want de misgreepen, of de dieverijen tegen 't flichte volk, die men in tijt van vrede met ftokflagen ftraft, worden in d'oorlog met de doot geboet. Voor een ai, dat men, zonder te betalen, genomen heeft, vijftig ftokflagen, 't welk een vaste rekening is. Voor yder ander ding, hoe gering ook, en niet tot voedsel noorzakelijk, worden zy deurpaalt, of zonder uitstel onthooft. Ik, de historie van Selim lezende, de wreedfte Veröveraar, die 'er ooit ge-

a Beles niet dat deze jongeling ten minften aan deze bedorve eeuw te hulp komt.

weeft heeft, was verbaaft van dat, toen hy Egipten onderbracht, de fchone tuinen rondom de ftat Damafkus, die geheel open, en in een ver-overt lant lagen, toen zijn heir zich in deze plaats legerde, van de handen der krijgslieden ongefchonden wierden gelaten, om dat men niet het teken van te plonderen aan hen had gegeven.

Maar is 'er enig quaat in een burgerlijke beftiering, dat waerdig is door zulk een dodelijk kruut beftreden en nedergevelt te worden? zelfs niet, zeide Favonius, d'aantaltig der dwingelandige bezitting van een gemene Staat. Plato desgelijks staat niet toe dat men de rust van zijn lant, om het te genezen, geweld aandoen zal. Hy neemt de verbetering niet aan, die alles in rep en roer fteft, die alles waagt, en die 't bioet, en d'ondergang der burgeren kost. Hy, 't ampt van een eerlijk man befchrijvende, wil dat men in dit geval alles daar zal laten, en alleenlijk God bidden, dat hy 'er, op een bovengewone wijze, de hant aanslaan zal. Hy fchijnt onvernoegt op Dion, zijn grote vriend, te zijn, om dat hy een weinig anders daar in gehandelt had. Ik was hier in een Platonift, eer ik wift dat 'er een Plato in de werelt had geweest. En fchoon men deze man gantschelijk uit onz gezelfchap moet weren, (hy, die door d'oprechtigheit van zijn geweten, by de goddelijke genade verdiende, dwars deur de gemene duifterniffen des werelts van zijn tijt, zo diep in 't Chriftelijk licht deur te dringen) zo acht ik echter niet dat het kwalijk aan ons voegt dat wy ons van een Heiden laten onderwijzen, hoe grote goddeloosheit het is van God geen byftant te verwachten, die enkelijk de zijne

Zijn lant geen geweld aan te doen, om het te genezen, geweld aandoen om het te genezen, volgens Plato.

Voorreffelijckheit van Plato.

Zzzzz

Wonderlijk voorbeest van de krijgftucht der Romainen.

Naauwe krijgftucht der Turken.

Wonderlijk voorbeest van hun gehoorzaamheit.

is, en zonder onze medewerking. Ik twijfel dikwijls, of men, onder zo veel lieden, die zich met zodanig werk bemoejen, iemand zo zwak van verstant heeft gevonden, aan de welk men niet in ernst vroed gemaakt heeft dat hy door d'uitterste der wanvormingen tot de hervorming toetrad, dat hy door d'ingedruktste oorzaken die wy van een zeer zekere verdorpenis hebben, naar zijn zaligheid ging, en dat hy, de burgerlijke bestiering, d'Overigheit, en de wetten omwepende, in welker voorstant en bescherming God haar geplaatst heeft, en de broederlijke gemoeden met doodelijke haat vervullende, en de duivelen en razernij-n tot zijn hulp roepende, aan de heiligste zachmoedigheid en gerechtigheit van de goddelijke wet bystant zou konnen toebrengen. D'eerzucht, gierigheit, wreetheit en wraak hebben niet genoeg eige en natuurlijke drift: laat ons hen door de heerlijke naam van gerechtigheit en aandachtigheit azen, en aanhissen. Men kan zich geen erger staat der dingen inbeelden, dan daar de boosheit wettig word, en, met verlos van d'Overigheit, de mantel van deucht aanneemt. Daar is niets bedriegelijker van gelaat, dan een bedorve godsdienst, als men de schelmstukken met de naam van godsdienst dekt. De snoodste slach van ongerechtigheid, volgens Plato's gevoelen, is dat het geen, 't welk onrechtig is, voor gerechtig word gehouden. Het volk leed'er toen zeer grotelijks, niet alleenlijk de tegenwoordige schade,

(- - Undique totis
Usque adeo turbatur agris.) a

a Dewijl het gehele land dus in rep en roer is.

maar ook de toekomenden. De levenden hadden'er te lijden, gelijk ook de genen, die noch niet geboren waren. Men plonderde het volk, en by gevolg ook my, ja zelfs van de hoop, en beroofde het zelfde van al't geen, dat het, om voor veel jaren te leven, te bereiden had.

Quae nequeunt secum ferre aut abducere, perditur.

Et cremat insontes turba scelerata casas:

Muris nulla fides, squallunt populatioibus agri. b

Ik leed noch andere schokkingen, behalven deze. Ik viel in d'ongevalen, die de bezadigheit in zodanige zieken meebrengt. Ik kreeg yders handen op mijn hoofd. By de Gybelyner was ik een Guelf, en by de Guelf een Gybelyner. Iemant van mijn Dichters zegt dit zeer wel; maar ik weet niet waar't is. De stant van mijn huis, en de gemeenzaamheit der menschen van mijn buurt vertoonden my met een aangezicht, en mijn leven en werken met een ander. Men maakte daar geen toegestelde beschuldigingen; want daar was niets, daar men vat aan had. Ik verlaat nooit de wetten; en de geen, die my gezocht had, zou my daar gevonden hebben. Dit waren stomme vermoedens, die onder de hant liepen, aan de welken, in zulk een verwoede mengeling, nooit schijn ontbreekt, ja zo weinig, als mildige, of wanvoeghelijke geesten. Ik ben geme-

b Zy verdelgen 't geen, dat zy niet met zich konnen woelvoeren; en de schelmische hoop verbrand d' onschuldige huizen. Men heeft op de muren niet te vertrouwen; en de landen leggen onbevrent, uit oorzaak van de verwoestingen.

Montaignes verlies in de burgerlijke oorlogen.

Montaignes oeffenig behulpzaam vermoedens zaait, volgeker, die ik vaerdigen, ikden; werven weten verpleiten. H's bewijs verzo klaar in toon my v plaats van ken, en v een smadig nis, 't en zwijg, al woort wa die zulks wen nem minder o 't voor zwijke zaak

De Overen staren de heilig het groote veldrijf.

Groten ling het alle gevoel dig en wijs a is'er a 't geen hange gieng nzerft

Elmot. Epistolar. lib. 1. Epist. 18.

Don

nelijk

Montaignes neijck behulpzaam aan de lafterlijke afkeer van vermoedens, die 't geval tegen my te verantwoorden zaait, volgens een gewoonte van afkeer, die ik heb, om my te rechtvaardigen, verſchonen, en te verklaren; wermis ik acht dat ik mijn geweten verpand, met daar voor te pleiten. *Want de klaarheit word door 's bewijs verzwakt.* Ik, als of yder zo klaar in my zag, als ik zelf, vertoon my voor de beſchuldiging, in plaats van my achterwaarts te trekken, en verzwaa haar eerder door een ſmadige en beſpottelijke bekentenis, 't en zy ik gantschelijk daar in zwijg, als in een zaak, die geen antwoord waerdig is. Maar de genen, die zulks voor een al te hoog vertrouwen nemen, wenschen my weinig minder quaat toe dan de genen, die 't voor zwakheit van een onverdediglijke zaak nemen; en bezonderlijk de Groten, by de welken d'onderstelling het grootste misdrijf is: ruw van alle gerechticheit, die men ken, en gevoelt; die niet nederig, ootmoedig en ſmekend is. Ik heb my dikwijls aan deze ſijl gekloten. Zo veel is 'er af, dat een eerzuchtige zich om 't geen, dat my toen overquam, verhangen zoo hebben; gelijk ook een gierigaart. Ik ben gantschelijk niet naerſtig om te winnen.

*Quod superest avi si quid superest
volent Dii. a*

Maar de verliezen, die my door eens 't Verlies anders ourecht, 't zy dieſe, of gezwaa, dat welt, overkomen, rijpen my, byna door eens anders ſchaadig gelijk een menſch, die ziek is, en de toegierigheit gepijnigt word. 't Leet koomt. heeft zonder maar meer ſcherpigheit, dan 't verlies. Wel duizent verſcheidene qualen komen een voor een op my aan: ik zou hen vrolijker overhoop, en te ge'ijk geleden hebben. Ik overwoog alre' aan wie ik, onder mijn vrienden, een behoeftige en verſchouwe onderdom zou mogen bevelen, en met mijn ogen alles deurwandelt hebbende, bevond my toegelst en bereid. Indien men zich recht nederwaarts, en van zo hoog zal laten afvallen, zo moet zulks in d'armen van een vaste, wakkere en gelukkige genegentheit wezen, die zeer zelden voorkomen, zo 'er noch zijn. Eindelijk, ik bevond dat het veiligst was my, en mijn behoefte aan my zelf te vertrouwen, en dat, zo ik ſaauwelijk in de gunst van 'tgezal stond, ik my krachtiglijker aan mijn eige gunst zou bevelen, my vaster aan my zelf verbinden, en van nader by op my merken.

Op zich zelf te vertrouwen veiligh, niet op anderen.

*a Dat het geen, 't melk ik nu heb,
ja noch minder, het mijne blijf, op dat
ik voor my 't overige van mijn leven leef,
zo de goden willen dat 'er iets over zy.*

De Grotten achten de buiging het grootste misdrijf.

Horat. Epistolar. lib. 1. Epist. 18.

*Sit mihi quod nunc est etiam minus,
ut mihi viderem*

Dande Afſceeling.

Dongevallen hebben bun nut, en frekken tot oeffening. *Wat de ware vrijheit is. Elendige ſtant van Frankryk in Montaignes tijt. De vertoning der ongevallen aan d'ogen aangenaam. Troost in de quaden te vinden. Het goede en quade vonden de menſchen niet zover toegezonden. Beſchrijving van een geweldige peſt in Montaignes huis, en in Gathenay.*

UZZZ 2

De

De gewoonte van te sterven verhard ons tegen de doot. Wanhoop der Romainen na de strijt van Kannes. Onderwijs der wetenschap, en haar werking. Muggerzigtige wetenschap. Toekomstige quaden niet naaukenriglijk t'overwegen. De voorbereiding ter doot zwaarder dan de doot zelf, die geen overweging waerdig is. Leringen der Wijsbegeerte. Wel te kunnen sterven onder wel te leven begrepen. De kortste de beste doot, welke vrees de geleerden meest onderworpen zijn.

DE menschen begeven zich, in alle dingen, op eens anders toeverlaat, om hun eigen te sparen, de welk alleen zeker en machtig is voor de geen, die 'er zich meê weet te wapenen. Yder neemt zijn loopelders, en naar het aanstaande, om dat niemant tot zich zelf is gekomen. Ik besloot dat dit nutte ongevallen waren, voorêerst om dat men de quade leerlingen, als de reden niet vermogen genoeg op hen heeft, met geessellagen moet verwittigen; gelijk wy door vuur, en geweld van beitel en wiggen een krom hout tot zijn rechtigheid brengen. Ik heb my al van overlang voorgesprekt my by my zelf te houden, en van de vrcemde dingen af te scheiden: ik keer echter noch altijd d'ogen ter zijden. De neiging, het gunstig woort van een Grote, en een goed aangezicht bekoften my. God weet of 't in deze tijt dier is, en wat zin het meêbrengt. Ik hoor ook, zonder mijn voorhoof te rimpelen, de toestellingen, die men tegen my maakt, om my bloot, en in de ruimte te krijgen; en ik verdedig my 'er zo slaauwelijk in, dat het schijnt dat ik liever zou lijden daar in verwonnen en overtuigt te zijn. Nu, zulk een onleersame geest behoeft slaagen. Dit schip, dat opensplijt, en losgaat, dat zich zelf ontfaapt en verliest, moet met hamerlagen weer ingezet en aangedreven worden. Ten

tweeden, dat dit ongeval aan my tot oefening diende, om my tot erger te voorbereiden, zo ik, die door de weldaat van 't geval, en door de stant mijner zeden verwachtte van de lesten te zijn; van deze storm achterhaalt, van d'eersten quam te wezen; terwijl ik my zelf intijts onderwees mijn leven in te prangen, en het naar een nieuwe stant te voegen. De ware vrijheit is, alles op zich te vermogen. *De geen is de machtigste, die zich zelf in zyn macht heeft.* In eengewone en geruste tijt bereid men zich tot matige en gemene toevallen: maar in deze verwarring, daar in wy sedert dattig jaren zijn, ziet yder Franschman, 't zy in 't bezonder, of in 't algemeen, zich in yder ogenblik op 't punt van de gehele omkeering van zijn staat. Men moet dieshalven zo veel te meer zijn gemoed met sterker en krachtiger voorraat verzien houden. Laat ons het lot hier over bedanken, dat het ons in geen zachte, quijnende en ledige eeuw heeft doen leven. De geen, die door geen andere middel vermaant geweest zou hebben, word zodanig door zijn ramp en ongeluk. Gelijk ik zelden in de historien deze verwarringen der andere Staten lees, zonder beroep van hen heden niet beter te hebben kunnen aanmerken; zo maakt mijn nieuwgerigheit dat ik eenigins vermaak seep in dit merkelyk schouwsel van onze gemene doot, zijn

en diene tot oefening.

Wat de ware vrijheit is.

Elendige staat van Frankryk. in Montaignes tijt.

De verwarring der Staten weethoud en vermaakt onze ogen:

D'ongevallen hebben hun nuttigheit.

In de tijden te lijden.

De verto-
ning der
menchelij-
ke gevallen
aangenaam
in d'ogen.

toevallen en gestalte, met mijn ogen
r'aanschouwen : en dewijl de zelfde
niet zou kunnen vertragen, zo ben ik
hier meê vernoegt, dat ik geschikt ben
tot daar by te zijn, en my daar door
r'onderwijzen. Dus zoeken wy klaar-
blijkelijk, zelfs in de schaduw, en in
de fabel der toonneelen, de vertoning
der treurspeelen van 't menschelijk ge-
val te kennen. Dit geschied niet zon-
der meêdogen van 't geen, dat wy ho-
ren : maar wy scheppen vermaak in
onze ongeneucht door de zeldzaam-
heit dezer erbarmelijke uitgangen op
te wekken. Niets kittelt, 't en zy
het prikkelt. De goede Historie-
schrijvers vlieden, gelijk een slaperig
water, en dode zee, de doffe verha-
lingen, om de beroerten, en d' oor-
logen, daar zy weten dat wy hen toe
roepen, weder te bekomen, en te
vertonen. Ik twijffel of ik eerlijk
genoech kan blijven tot hoe geringe
prijs van de rust en gerustheit mijns le-
vens ik het zelfde meer dan de helft
in de verwoesting van mijn lant over-
gebracht heb. Ik ben een weinig te
goet koop van gedult in de toevallen,
die my niet eigentlijk treffen, en
merk, om my aan my zelf te beklag-
gen, niet zo zeer op 't geen, dat men
my afrooft, als op 't geen, dat my
van binnen en buiten overblijft.

Troost in de
quaden te
mijden.

Daar is vertroosting omtrent ons,
in nu d'een, en dan d'ander der qua-
den te mijden, die ons vervolgens
achterhalen, en elders treffen. Daar
by, in zaken van gemeen belang is
mijn genegenheit zwakker, naar
mate dat zy algemenelijker verspreid
is. Voeg hier by, dat het half waar
is, dat wy zo veel van de gemeen quaden
gevoelen, als het tot onze bijzondere
zaken behoort, en dat de gezondheid,
daar wy uit quamen, zodanig was,
dat zy zelve het berou verzocht,

't welk wy daar af zouden hebben.
't Was gezondheid, maar niet dan in
vergelijking van de ziekte, die daar
op gevolgt is. Wy zijn niet van zeer
hoog afgevallen, 't Verderf, en de Bederf en
roverij in
achtung.
roverij, die in staat en waerdigheid
is, schijnen my minst verdragelijk :
men berooft ons met minder smaak in
een bosch, dan in een veilige plaats.
Dit was een algemeen samenvoegfel
van leden, in 't bezonder om strijt te-
gen malkander bedorven, en ten
meestendeel van veroude zweren,
die niet meer genezing toelieten, noch
eischten. Dit gewoel dan prikkelde
my meer aan, dan het my nedervelde,
en dit door behulp van mijn geweten,
't welk zich niet alleenlijk vreedsa-
melijk, maar ook trotselijk droeg ;
en ik vond niets, daar in ik over my
te klagen had.

Doch gelijk God nooit den men- Het goede
en quade
worden den
menschen
niet zuiver
toegezonden
schen h t quade zuiverder toezend,
dan het goede, zo bleef mijn gezont-
heit bestandig deze gehele tijt lang,
tegen haar gewoonte : en gelijk ik
zonder haar niets vermag, zo
zijn 'er weinig dingen, die ik niet met
haar vermag. Zy gaf aan my mid-
del van alle mijn voorraat op te wek-
ken, en de hant aan de wonde te leg-
gen, die gaerne wijder voortgegaan
zou hebben. Ik beproefde in mijn
gedult, dat ik enigins tegen 't geval
bestandig was, en dat 'er een harde
stoot, en zware slag moest zijn, om
my de zadel te doen ruimen. Ik zeg
dit niet om het te tergen tot my een
zwaarder slag te geven. Ik ben zijn
dienaar, en reik het de handen toe.
Om Gods wil, dat het zich vernoeg.
Gevoelik zijn bestormingen? gewisse-
lijk. Gelijk de genen, die van de
droefheit gedrukt en bezeten wor-
den, zich echter by tijden van enige
geneucht laten handelen, en zich
ZZZZZ 3 som-

fontijts een glimlach laten ontsluipen; zo vermag ik ook genoeg op my, om mijn staat gemeen, geruft, en ontlast van lastige inbeelding te maken. Maar ik laat my echter by buijen van de nepen dezer onangename gedachten, die my treffen, overvallen, terwijl ik my wapen, om hen te verdrijven, of om daar tegen te worstelen. Zie hier een andere verergering van quaat, dat my in 't gevolg van 't overige overquam. Ik ben buiten, en in mijn huis van een pest, die geweldige was, ten opzicht van alle anderen, aangevallen. Want gelijk de gezonde lichamen zwaarder ziekten onderworpen zijn, om dat zy alleenlijk door zodanigen overweldigt kunnen worden, zo bracht mijn zeer gezonde lucht, daar, by geen gebeugenis, de besmetting, hoewel zeer na daar by, geen vat had kunnen krijgen, toen zy vergiftigt was, vreemde uitwerkingen voort.

Herat. Cor-
min. lib. 1.
Od. 28.

*Mista senem & juvenum densantur
funera. nullum*

Seva caput proserpina fugit. a

Ik had deze aangename gesteldheit te lijden, dat d'aanschouwing van mijn huis schrikkelijk aan my was. Al 't geen, dat 'er in was, bleef onbewaart, en stond ter believen van de geen, die 'er lust toe had. Ik, die zo gastvrij ben, zocht zeer kommerlijk naar een vertrek voor mijn gezin; een verdooft gezin, dat aan zijn vrienden, en aan zich zelf vrees veroorzaakte, en verzaert was waar het zich neder slaan zou; dewijl het van woning had te veranderen, zo haast als een van de hoop begon te klagen dat hy pijn had, zelfs aan 't uiterste van

a De lijkten der ouden en jongen worden op malkander gehoopt. Niemand ontvucht de wrede Proserpina.

zijn vinger. Alle ziekten worden dan voor pest gekocht. Men wil geen moeite doen van hen te kennen: en het gaat zeer wel, dat men, naar de regelen van de kunst, in alle gevaar, dat men nadert, veertig dagen lang in de benaautheit van deze quaal moet zijn; terwijl d'inbeelding zelve ons op haar wijze pijnigt, en onze gezondheid zelve koortsig maakt. Dit alles zou my weinig hebben getroffen, zo ik niet eens anders kommer had moeten gevoelen, en elendiglijk zes maanden lang tot een leidsman aan deze Karawane dienen: want ik draag mijn beschutfelen by my, die bestandigheid en lijdzaamheit zijn. De vrees, die men bijzonderlijk in dit quaat ontziet, part my weinig. En indien ik, alleen zijnde, haar had willen vatten, 't zou een vrolijker en wijder vlucht geweest hebben. Dit is een doot, die my niet van d'ergsten schijnt. Hy is gemeenlijk kort, dommelig, zonder pijn, en troostelijk om de gemeene quaal; zonder plichtpleeging, zonder rouw, en zonder gedwang. Maar wat de menigte daar rondom aangaat, het hondertste deel der menschen kan 'er zich niet af beschutten.

- - *Videans desertaque regna
Pastorum, & longe salus latique
vacantes. b*

In deze plaats is mijn beste inkomst met de hant. Het geen, dat hondert menschen voor my arbeidden, ging lange tijd verloren. Wat voorbeeld van stantvastigheid zagen wy toen niet in d'eenvoudigheid van dit geheel volk? yder verliet in 't algemeen de bezorging des levens. De gruiwen, de voornaamste vruchten des

b Gy zult de gewesten leeg van harders, en de bosschen wijs en breec ydel in eenzaam zien.

Veertig da-
gen verblijft
in yder
plaats ge-
groote be-
naautheit.

De pest
hoedanig.

Virg. Ge-
org. lib. 3.

Wrede pest
in Gaskonie.

lants,

De gewoon-
te van ster-
ven maak
ons onver-
schrikt te
gen de doot.

lants, bleven aan de wijngaart han-
gen; terwijl zy alle zonder onder-
scheit zich voor deze avont, of tegen
's anderen daags tot de doot bereid-
den, en de zelfde met een aangezicht
en stem verwachtren, daar in men zo
weinig schrik bespeurde, dat het
scheen dat zy met deze nootzakelijk-
heit verding en verdrach hadden ge-
maakt, en dat het een algemene en
onvermijdelijke veroordeeling was.
De doot is altijd zodanig. Maar hoe
weinig ziet men in 't sterven bestan-
dig? D'afstant en verscheidenheit
van enige uren, d'enige aanmerking
van 't gezelschap maakt ons de vrees
daar af verscheiden. Bezie dezen:
om dat zy in een zelfde maant ster-
ven, kinderen, jongelingen, oude
lieden, zo zijn zy 'er niet meer af ver-
baaft; zy wenen niet meer. Ik
zag 'er, die vreesden dat zy, als in
een schrikkelijke eenzaamheit, over-
blijven zouden; en ik bemerkte daar
gemeenlijk geen andere vlijt, dan die
van de begraving. Het verdroot hen
de lighamen over 't velt verspreid te
zien, en dat zy voor de beesten bloot
lagen, die terfont daar hun woning
namen. Hoe veel verschillen de men-
schelijke verbeeldingen! De Neori-
ten, een volk, dat van Alexander
ondergebracht wierd, werpen de
lighamen der verstorvenen in 't diepste
van hun bosschen, op dat zy daar ge-
eten zouden worden; d'enige be-
graaffenis, die onder hen gelukkig
word geächt. Deze, gezont zijnde,
maakte alreë zijn graf; anderen strek-
ten zich, noch levendig zijnde, daar
in neder. Een ambachtsman van de
mijnen haalde, in zijn sterven, met
zijn handen en voeten d'aarde op zijn
lighaam. Was dit niet zich zelf ter
zijden te trekken, om gemakkelijker
te gaan slapen? Een bestaan, in

Begraffenis
der Neori-
ten, hoeda-
nig.

Eige begra-
ving in de
zware pest.

hoogheit enigins met die van de Ro-
mainse e
mainse krijgslieden gelijk, die men
na de veltslag van Kaunes, met het
hoofd in kuilen vond gedoken, die zy
met hun eige handen gemaakt, en,
zich zelf verstikkende, volgeworpen
hadden. Kort, een geheel volk
wierd terfont, door 't gebruik, tot
een staat gebracht; die in bestandig-
heit voor geen voorgedacht en over-
woege beslaait wijkt.

Romainse e
krijgslieden
verstikken
zich zelven
in d'aarde.

D'onderwijzen der wetenschap om
ons aan te manen hebben ten mees-
tendeel meer toon, dan krach, en
meer vergiering, dan vrucht. Wy
hebben de natuur verlaten, en willen
haar les aan haar leren; die ons zo
gelukkiglijk en zekerlijk beleidde:
en ondertusschen zijn de speuren van
haar onderwijs, en dit weinige, dat
door de weldaat der onkunde van haar
beet overblijft, in 't leven van deze
boersche hoop van onbeschaafde men-
schen ingedrukr. De wetenschap in
tegendeel is, dit beet dagelijks te
gaan lenen, om voor haar leerlingen
een voorbeeld van stantvastigheid, op-
rechtigheid en gerustheit daar af te
maken. 't Is aangenaam om te zien
dat dezen, vol van zo treffelijke ken-
nis, deze zotte eenvoudigheid heb-
ben te volgen, en dit noch in d'eerste
werken des deuchts; en dat onze
wijsheit van de beesten zelven de
nutste onderwijzingen, in de grorste
en nootwendigste delen onzes levens,
moet leren; hoe wy moeten leven
en sterven, onze goederen bestieren,
onze kinderen liefhebben en opvoe-
den, en gerechtigheid onderhouden.
Een zonderlinge getuigenis van de
menschelijke ziekte, en van dat deze
reden, die naar onze wil en believen
beleid word, altijd enige verschei-
denheit en nieuwigheit vindende, geen
schijnbare spur van de natuur by ons
laat.

Onderwijs
der weten-
schap;

haar wer-
king.

Muggesrif-
ge weten-
schap.

laar. De menschen hebben daar meê gedaan, gelijk de reukmengers met d'olie. Zy hebben haar met zo veel hakkelartjen, en redeneringen, die van buiten ingehaalt zijn, gemugges- zift, dat zy daar door voor yder verscheiden en bezonder is geworden, en haar eige aangezicht, dat bestendig en algemeen was, heeft verloren. Wy moeten de getuigenis hier af in de besten zoeken, die geen gunstdraging, geen kreuking, en geen verscheidenheit van gevoelens onderworpen zijn. 't Is wel waar dat zy niet altijd naaukeurighlyk de weg der natuur volgen; maar zy dolen er zo weinig af, dat men 't spoor daar af altijd ziet: even gelijk de paerden, die men by de hant leid, wel sprongen en dwarsgangen doen, maar langs 't leidseel; en echter altijd de treden van de geen volgen, die hen leid: en gelijk de vogel zijn vlucht neemt, maar onder het toom van de draat. Overweeg de ballingschap, pijnigingen, oorlogen, ziekten en schipbreuk, om geen leerling in enige quaal te zijn. Waar toe dient ons deze naaukeurighheit van verwegingen alle d'ongevallen der menschelijke natuur te voren in te nemen, en ons met zo grote kommer tegen de genen zelve, die ons misfchien niet zullen treffen, te bereiden? *Te konnen lieden maakt een gelijke droefheit, als over 't geen, dat men geleden heeft.* Wy worden niet alleenlyk van de slag, maar ook van de wint, en van de gonzing getroffen. Wy doen gelijk d'uitzinnigen: want zeker, 't is uitzinnighheit dat men zich van nu af gaat geesselen, om dat het mogelijk is dat het geval ons eens zal doen lijden, en dat men zijn kleet in 't midden van de zomer voejert, om dat men zulks in 't midden van de winter zal behoeven. Werp u in d'ervarentheit van alle de

qualen, die u konnen overkomen, en inzonderheit der grootsten: beproef u daar, zegt men, en verhard u daar. In tegendeel, het gemakkelijkste en naturelijkste zou zijn, de gedachten zelve daar af t'onlasten. De qualen zullen niet haast genoeg komen: hun waar wezen duurt ons niet lang genoeg: onze geest moet hen uitstrekken en verlangen, en hen voor de tijt in zich inlijven, en daar meê onderhouden, als of zy niet zwaar genoeg aan onze zinnen wogen. Zy zullen, zegt een der meesters, niet van enige tedere, maar van de hardste aanhang, genoeg wegen als zy 'er zullen wezen. Beguntig u ondertusfchen: geloof het geen, dat gy uw ongeluk inhaalt, en voorkomt? dat gy, door de vrees van 't aanstaande, het tegenwoordige verliest? en dat gy van nu af elendig zijt, om dat gy eens zodanig zult wezen? Dit zijn zijn woorden. De werenschap bewijst gemenelyk een goede dienst aan ons, met ons t'onderwijzen de qualen zeer naaukeurighlyk af te meten,

Curis acens mortalia corda. a

't Zou schade zijn, zo een gedeelte van hun grootheit onz gevoel, en onze kennis ontsnapte. 't Is zeker dat de voorbereiding ter doot aan 't grootste deel meer pijn heeft veroorzaakt, dan de lijding zelve heeft gedaan. Een zeer verstandig Schrijver heeft certijts waarachtighlyk gezegt: *de vermoeisheit treft de zinnen minder, dan de denking.* 't Gevoel van de tegenwoordige doot prikkelt ons somtijts van zelf aan tot een vaerdig besluit, en om voortaan een ding, dat onvermijdelijk is, niet te schuwen.

a. Met de sterffelijke barten door zorgente slijpen.

Men

Men heeft
schermers
blodelijk ge
kloekmoed
keel voor 't
bieden, en
D'aanstaande
schouwen
standighheit
om te bek
weet te st
niet meê.
't nodig is
daar af ver
naaukeurigh
lemmer u
meê.

De natuur
niet wijst
genoech
dat toe.

Incerta
ram
Quariti
via
Pena
ruin
Quod
diu

Wy ont
door de
de doot
levens.
en d'and
bereide
al 't'og
ours lij
hinderi
gels w
te zeg
de vo
Wijss
alcijt
a C
vergee
verlij
aanta
schick
en za
vreej

De doot
niet waardig
niet over-
wegen te
worden.

De voorbe-
reiding ter
doot ver-
vaardet, dan
de doot zelf
te lijden.

Leringen
der Wijss-
gerne.

Omante o-
verwegingen
te schuwen.

Senec. Epist.
74.

Toekomende
de quaden
niet naau-
keurighlyk
t'overwe-
gen.

Men heeft in de verlede tijt veel Schermers gezien , die , na dat zy blodelijk gestreden hadden , de doot kloekmoediglijk inzwolgen , met hun keel voor 't staal van de vijant aan te bieden , en hem daar toe te nodigen. D'aanstaande doot van verre aan te schouwen behoeft een langsame bestandigheid , en die by gevolg zwaar om te bekomen is. Indien gy niet weet te sterven , bekommer u daar niet mee. De natuur zal u dan , als 't nodig is , volkomelijk en rijkelijk daar af verzorgen. Zy zal dit werk naaukeurighlyk voor u africhten ; belemmer uw naestigheid niet daar mee.

De natuur onderwijft genoegch daar toe.

Incertam frustra mortales funeris horam

Queritis , & qua fit mors aditura via ?

Pena minor certam subito perferre ruinam ,

Quod timeas , gravius sustinuisse diu . a

Wy ontrusten en ontroeren het leven door de bekommering des doots , en de doot door de bekommering des levens. D'een is aan ons verdrietig , en d'ander verschrikt ons. Wy voorbereiden ons niet tegen de doot , die al t'ogenblikkig is. Een vierendeel uurs lijding zonder gevolg , zonder hindering is geen besondere leerregeels waerdig. Wy , om de waarheit te zeggen , voorbereiden ons tegen de voorbereidingen des doots. De Wijsbegeerte leert aan ons de doot altijt voor ogen te hebben , en hem a O sterffelijke menschen , gy zoekt vergeefs naar d'onzeekere uur van 't overlijden , en op welke wijze de doot u aantasten zal. Een zekere ondergang schichtelijc te verdragen is minder pijn ; en zwaarder lang uit te staan , dat men vreesft.

De doot niet waerdig voor overwegen te worden.

Leringen der Wijsbegeerte.

voor de tijt te voorzien , en t'aanschouwen ; en daar na geeft zy aan ons de regelen en beschutselen , om te verzorgen dat deze voorzorge , en deze gedachten ons niet zouden quetsen. Dus doen de geneesmeesters , die ons in de ziekten werpen , op dat zy middel zouden hebben om hun kruiden en kunst te gebruiken. Indien wy niet hebben konnen leven , zo is 't onrecht dat men ons leert sterven , en dat men 't einde anders van gestalte maakt , dan 't geheel heeft geweest. Indien wy stantvastelijk en gerustelijk hebben konnen leven , wy zullen desgelijks sterven. Zy zullen 'er zo lang over roemen , als 't hen zal believen. 't Geheel leven der Wijsbegeerten is een overdenking des doots. My dunkt echter dat zy wel 't einde maar niet het doelwit van 't leven is ; 't is zijn gemerk en uitterste , en echter niet zijn voorwerp : het moet aan zich zelf zijn ooggemerk en voorneemen wezen. Zijn rechte bezigheid is , zich te regelen , zich te belciden , en zich te lijden. Dit lid van te konnen sterven staat meê in 't getal van veel andere dienften , die in 't algemeen voornaam hoofddeel van te konnen leven begrepen zijn. Dit is een der lichtste leden , zo onze vrees geen gewicht daar aan geeft. En zeker , om het naar de nuttigheit , en naar de naturelijke waarheit t'oordeelen , de lessen van d'eenvoudigheit wijken weinig voor de gene , die de geleertheit ons daar tegen leert. De menschen zijn verlcneiden in gevoeling , en in kracht : men moet hen , volgens hun aart , en deur verscheide wegen tot hun goet en welstant leiden.

Op een wellevens volgoen welsterven.

Cicero. Tuscul. Quae. lib. 1.

De doot het einde , maar niet het ooggemerk van 't leven.

Wel te konnen sterven onder wel te konnen leven begrepen.

Quò mœcumque rapis tempestas , deserer hospes . b

Horat. Epistol. lib. 1. Epist. 1.

b Ik word overal , daar de storm my drijft , als een gast gevoert.

A a a a a

Ik

Ik zag nooit lantman van mijn geburen overwegen met wat gelaat en verzekering hy deze leste nuw overbrengen zou. De natuur leert hem niet op de doot denken, dan als hy sterft: endan heeft hy beter aangenaamheit en gunst, dan Aristoteles, die van de doot op een dubbeld wijze gepast word, te weten van hem zelf, en van zulk een lange vooröyverdenking. Cefars gevoelen was dieshalven, dat de minstvoorbedachte doot de gelukkigste en meest ontlafte was.

Welk de gelukkigste doot.

Saint. Epist. Hy weent meer, dan 't nodig is, die eerder weent, dan 't nodig is. De selheit van deze inbeelding spruit uit onze nieuwsgierigheid. Wy verhinderen ons altijt dus, terwijl wy de naturelijke voorschrijvingen willen voorkomen, en beheerschen. Het past alleenlijk aan de geleerden, gezout zijnde wan-

voeghelijker daarom hun maaltijt te houden, en over het beelt des doots het voorhoofd te rimpelen. Het gemeen volk behoeft noch hulpmiddel, noch vertroosting, dan mer de slag, en in 't uiterste, en aanmerkt niet meer, dan even zo veel, als hier daar af lijd. Zeggen wy niet dat d'ongevoeilichheit, en 't gebrek der bevating van de gemene hoop aan haar dit gedult in de tegenwoordige qualen, en deze diepe onächzaamheit der sijnische roekomende ongevallen geeft? dat hun ziel minder deuringzaam en minder beweegbaar is, om dat zy dikker en stomper is? Laat ons, indien dit dus is, voortaan school van de beestelijchheit houden. Dit is d' uiterste vrucht, die de wetenschappen aan ons beloven, tot de welk deze haar leerlingen zo zachtelijk geleid.

vrtes des doots onderworpen.

Vierde Afdeling.

Sokrates zedig gepleit voor zich zelf. waarom Lyfias vertoog voor hem verworpen. Sokrates slosse aanmerking des doots in hoge achting by de nakomelingen. Afkeer der Atheners van Sokrates Rechters. Montaignes verantwoording over zijn verkiezing van Sokrates redenering. De doot van naturen niet te vrezem. Hoe de beesten zich daar in dragen. Sokrates boven Aristoteles en Cesar te stellen. Montaignes ooggemerk in zijn Proeven.

WY zullen geen gebrek van goede bestierders, uitleggers van de naturelijke eenvoudigheid, hebben. Sokrates zal 'er een af zijn: want volgens het geen, dat 'er my af heugt, spreekt hy tot de rechters, die zich over zijn leven berieden, omtrent in deze zin. Ik vrees, mijn Heren, dat ik, zo ik u bid dat gy my niet zult doen doden, my in d'aanklachte mijner beschuldigers zal inwikkelen. de welke is, dat ik meer

Sokrates gepleit.

de betweeter speel, dan d'anderen, als of ik enige verborgender kennis van dingen had, die boven en beneden ons zijn. Ik weet dat ik niet met de doot gehandelt, noch hem gekent heb, en dat ik niema:t heb gezien, die zijn hoedanigheden heeft beproeft, om my daar in t'onderwijzen. De genen, die hem vrezem, voorönderstellen dat zy hem kennen. Wat my aangaat, ik weet niet wat hy is, noch wat hy in d'andere wer-

reft

reilt doet. De doot is misfchien middelmatig, en onverschillende, misfchien te begeren. Men heeft echter, zo 't een verhuizing van d'een naar d'andere plaats is, te geloven dat 'er verbetering in is, met zo veel overlede grote mannen te gaan leven, en vry te zijn van langer met onrechtvaerdige en bedorve rechters te doen te hebben. Indien 't een vernietiging van onz wezen is, noch is 't verbetering in een lange en vreedfame nacht te treden. Wy gevoelen niets zoeter in 't leven, als een rust, een geruste en diepe fleep, zonder dromen. Ik fchuw zorgvuldiglijk de dingen, die ik weer quaat te zijn; gelijk, zijn naaften te verongelijken, en aan zijn overfte, hy zy God, of menfch, ongehoorzaam te zijn. Maar wat de genen aangaat, die ik niet weet of zy goet of quaat zijn, ik zou hen niet konnen vreezen. Indien ik de doot aanvaard, en u in 't leven laat, de goden alleen zien wie van beiden, gy of ik, beter zullen varen. Doet dan, ten opzicht van my, zo als 't u zal believen. Maar volgens mijn gewoonte van de gerechtige en nutte dingen te raden, zeg ik dat gy, zo veel uw geweten betreft, beter zult doen dat gy my loslaat, zo gy geen dieper deurzicht in mijn zaak hebt, als ik zelf. Gy dan, naar mijn voortgaande gemene en bezondere werken, en naar mijn meningen oordeelende, gelijk ook naar 't voordeel, dat zo veel van onze burgers, oud en jong, dagelijks uit mijn verkeering trekken, en naar de vrucht, die ik aan u alle doe, konn u niet gevoeghelijker van my, uit oorzaak van mijn verdienfte, ontlasten, dan met te bevelen dat ik, uit inzicht van mijn armoede, in 't Prytanenm, op de kolten van 't gemeen, gevoed word; 't welk ik u dikwijls, om mün-

diere reden, aan anderen heb zien vergunnen. Neem niet voor hardnekkigheid, of verfmading, dat ik, volgens de gewoonte, u niet fneek, en tot erbarmenis poog te bewegen. Ik heb vrienden en magen, en ben niet, gelijk Homerus zegt, van hout of fteen voortgebracht, ja zo weinig, als d'anderen. Zy zijn bequaam om met tranen en rou te voorfchijn te komen. Ik heb drie bedroefde kinderen, om u tot meêdogen te bewegen. Maar ik zou onze ftat fchande aandoen, zo ik, in zodanig een ouderdom, als ik ben, en in zodanige achting van wijsheit opgeftegen, als men my ziet, my tot zulk een blohartig gelaat vernederde. Wat zou men van d'andere Atheners zeggen? Ik heb de genen, die my hebben horen fpreken, altijd vermaant dat zy hun leven niet door een onzerlijke daat zouden vrijkopen. In d'oorlogen van mijn Vaderlant t'Amfipolis, te Potidea, te Delium, en in andere plaatsen, daar ik by geweest ben, heb ik met der daat getoont hoe vreemt ik was van mijn veiligheid met mijn fchande te bevorderen. Dat meer is, ik zou uw plicht verongelijker, en u tot lelijke dingen nodigen: want niet mijn gebeden, maar de zuivere en bondige redenen der gerechtigheit moeten u overrêden. Gy hebt aan de goden gezworen dat gy u dus zoud houden. Het zou fchijnen dat ik u wilde verdacht maken, en befchuldigen dat gy niet geloofde dat 'er zijn; en ik zelf zou tegen my getuigen dat ik niet in hen geloofde, gelijk ik behoort, met aan hun belcît te wantrouwen, en mijn zaak niet zuiverlijk en oprechtelijk in hun handen te ftellen. Ik vertrou my gantschelijk op hen, en hou voor zeker dat zy hier in zullen doen naar dat voor u en my nutftzal

zijn. De vrome lieden, levende of doot zijnde, hebben geenfins voor de goden te vrezen.

Zie daar een gepleit, dat niet kinderlijk, en dat van een oninbeeldelijke hoogheit is, in die noorzakelijkheid gebruikt. Zeker, 't was redelijk dat hy 't boven datfelde, 't welk de grote Redenaar Lyfias voor hem had gefchreven, dat wel uitsteekentlijk naar de ftijl der rechten was, maar niet aan zulk een edele misdadige pafte. Zou men een Imekende ftem uit Sokrates mont gehooft hebben? zou deze trotsche deucht in 't krachtigfte van zijn vertoning hebben bezweken? zou zijn rijke en machtige natuur haar verdediging aan de kunst hebben bevolen, en in haar hoogfte proef de waarheit en natureljkheit, de vergieringen van haar fppraak, hebben verworpen, om zich met opronking, fpreekwijzen en verdichtfelen van een geleert verfoog op te fmokken? Hy deé wel en wijffelijk, naar zijn aart, dat hy d'inhout van een onbederffelijk leven, en zulk een heilig beelt van de menfchelijke vorm niet bedorf, om zijn afgeleefde ouderdom met een jaar levens te verlangen, en d'onfterffelijke geheugenis van zijn hterlijk einde te verraden. Hy was zijn leven niet aan zich zelf, maar aan 't voorbeeld des werrelts verplicht. Zou 'e niet fchade voor 't gemeen zijn geweest, dat hy 't op een ledige en duifere wijze had geëindigt? Zeker, zulk een onächtfame en zachte aanmerking van zijn doot verdiende dat de nakomelingen de zelfde zo veel te meer voor hem aanmerkten, gelijk zy deden. In 't gerecht is niets zo gerecht, als 't geen, 't welk het beval voor zijn aanprijzing beval. Want d'Atheners hadden zodanige affchrik van de genen, die d'oorzaak

daar af hadden geweest, dat men van hen vlood als van lieden, die verbanen zijn. Men hield al 't geen, dat zy aangeraakt hadden, voor befmet. Niemand wilde in 't bad zich neffens hen waffchen. Niemand groette hen, noch voegde zich by hen: in voegen dat zy, deze gemene haat niet langer verdragen konnende, zich zelven verliagen.

Indien iemand acht dat ik, onder zo veel andere voorbeelden, die ik ten dienft van mijn verbaal, in Sokrates redenen te verkiezen had, deze qualijk uitgekozen heb, en oordeelt dat deze redenering boven de gemene gevoelens is verheven; ik heb 't met voordacht gedaan: want ik oordeel anders, en acht dat het een redenering is, in ordening en natureljkheit veel minder en laeger, dan de gemene gevoelens. Hy vertoont met een ftoutheit zonder kunst, en met een kinderlijke verzekerteit de zuivere en eerfte indrukking en onkunde der natuur. Wat het is gelooffelijk dat wy natureljk voor de pijn, maar niet voor de doot, uit oorzaak van hem zelf, vrezen. Dit is een deel van onz wezen, niet min wezentlijk, dan 't leven. Waaróm zou de natuur ons daar toe de haat en affchrik voortgebracht hebben, dewijl hy aan haar tot zeer grote nuttigheit verftrekt, om 't gevolg, en de verwifeling van haar werken te voeden? en dewijl zy in deze algemene Staat meer de geboorte en vermeandering, dan 't verderf, of d'oudergang gebruikt?

- - Sic verum summa novatur.
Mille animas una necata dedit. a

De bezwijking van een leven is de a Dus word alles vernieuw. De doeding van een ziel heeft wel duizent gegeven.

die zich zelven verhandigen.

Montaignes verantwoording over zijn verkiezing van Sokrates redenering.

De doot van naturen niet te vrezen.

Laest. 116. z.

Lyfias verfoog van Sokrates verwerpen; en waarom.

De ftoffe aanmerking van Sokrates doot van groter aanmerking by de nakomelingen.

Afkeer der Atheners van Sokrates rechtz.

De beeften van naturen onvruchtig voor hun behoudenis.

Hoe verre ing vrees sich oitbrak.

Sokrates boven A. d'olies en Defere hellen.

He

weg

De beesten van naturen de zorg voor haar, en voor hun bezorgvuldig voor hun behoudenis.

Hoe verre hun vrees zich uitbrekt.

Sokrates Boven Aristoteles en Cesar te stellen.

weg en deurgang tot duizent andere levens. De natuur heeft den beesten houdenis ingedrukt. Zy gaan zo verre voort, dat zy hun vergering vrezen, en dat zy zich zullen storten en quetsen, dat wy hen zullen breiden en slaan; toevallen, die hun zinnen en erarentheit onderworpen zijn. Maar zy kunnen niet vrezen dat wy hen zullen doden, en zy hebben geen vermogen van de doot in te beelden, en daar toe te besluiten. En echter zegt men dat men hen de doot vrolijk ziet lijden. De paerden hinnen ten meestendeel in hun sterven; en de zwanen zingen. Wijders, men zegt dat zy, in hun noot, de doot zoeken, gelijk veel voorbeelden der elefanten getuigen. Dat meer is, de wijze van redenen, die Sokrates hier gebruikt, is zy niet wonderlijk eenparig in eenvoudigheid en yver? Zeker, 't is veel gemakkelijker, gelijk Aristoteles te spreken, en gelijk Cesar te leven, dan het gemakkelijk is gelijk Sokrates te spreken, en te leven. De hoogste trap van volmaaktheit en kommerlijkheit is daar geplaatst; de kunst kan 'er niet by reiken.

Nu, onze vermogens zijn niet dus

gestiert. Wy proeven en kennen hen niet. Wy nemen die van anderen aan, en laten d'onzen lui en ledig; gelijk iemand van my zou konnen zeggen dat ik hier alleenlijk een vergadering van vreemde bloemen heb gemaakt, zonder iets van 't mijne daar by te doen, als het gaeren om hen te zamen te binden. Zeker, ik heb dit aan 't gemeen gevoelen toegestaan, dat deze geleende vergaderingen my verzellen; maar ik wil niet dat zy my dekken en verbergen. Dit strijd recht tegen mijn voorneemen, 't welk niets wil tonen, dan 't mijne en 't geen, dat het mijne van naturen is; en indien ik my daar in had vertrout, ik zou, het ging zo 't ging, alleen en zonder iemand hebben gesproken. Ik belast 'er my dagelijks krachtiglijker mee, boven mijn deel, en eerste vorm, op de verbeeldingen van d'eeuw, en door ledigheid. Indien 't my niet past, daar is, gelijk ik geloof, voor my niets aangelegen: het kan voor een ander nut zijn. Daar zijn 'er, die Plato en Homerus bybrengen, zonder hen ooit gezien te hebben; en ik heb genoeg van elders, als uit hun eige bron, genomen.

Oogmerk van Montaigne in zijn Proeven.

Vijfde Afdeeling.

Hoe de boeken dikwijls toegesleut worden. Hoe Montaigne met de boeken handelt. Wanneer tijt om boeken te schrijven. Brede spraak van d'onkunde, en mager gesprek van de wetenschap. Sokrates lelijk van lichaam. De lelijkheit veelderhande. Hoge achting en vermogen der schoonheit. De tekenen van 't aangezicht niet alrijt machtig om van d'inwendige hoedanigheden 't oordeelen. Gunstige vertoningen van gedaanten. Gelukkige en ongelukkige aangezichten. Schoolsche oprechtigheit. Waar uit Sokrates denchden spruiten. Twee toelagen op Montaigne;

A a a a a 3

taigne;

taigne; en zijn gelukkige verlossing, en d'oorzaken daar af. Zijn onbeveinstheid, De barmhartigheid aan Aristoteles verwoeten.

Hoe de boeken dikwijls roegestelt worden.

IK, in deze plaats, daar ik schrijf, wel duizent boeken by my hebende, zou heden, zo 't my lustte, zonder moeite en bequaamheit, uit een dosijn van zodanige samenschrapers, die ik zelden deurbloed, zo veel kunnen samenhalen, dat ik de handeling van de gedaantkunde daar meê zou kunnen vergulden. Om my van aantrekkingen van Schrijvers te verzorgen, behoef ik niets, dan d'insleidendende voorreden van d'een of d'ander Duitscher; en wy gaan daar door een lekkere roem zoeken, om de dwaze werrelt te bedriegen. Deze samenhalingen van gemene plaatsen, daar meê zo veel hieden zich in hun boekoeffening behelpen, dienen zelden anders, als tot gemene onderwerpen, en om ons te tonen, niet te beleiden; een belachelijke vrucht der wetenschap, die van Sokrates zo aangenaamelijk tegen Euthydemus overgehaalt en gehelkt word. Ik heb boeken van dingen gezien, die niet overwogen, noch verstaan waren, terwijl de Schrijver aan verscheiden van zijn geleerde vrienden 't onderzoek van deze en die stoffe, om dit werk te bouwen, beval, en hy zich voor zijn deel vernoegde met de schets daar af ontworpen, en door zijn naerfligheid dit pak van onbekende voorraat opgebonden te hebben, van 't welk d'ink en 't papier ten minsten 't zijne is. Dit is een boek kopen, of lenen, niet maken. Dit is aan de menschen te doen verstaan, niet dat men een boek kan maken, maar dat men 't niet maken kan, daar over men kan twijffelen. Ter plaats, daar ik was, pachte een voorzitter in 't gerecht, dat hy, in een van zijn

voorzettelijke vonnissen, wel twee hondert vreemde plaatsen op makender had gehoopt. Hy, zulks verkondigende, wischte d'eer uit, die men daar over aan hem gaf. Zeker, een kinderachtige en ongerijmde roeping, naar mijn oordeel, om zulk een onderwerp, en voor zodanig een man.

Ik doe recht daar tegen aan, en ben, in zo veel ontleeningen, blijde van dat ik een daar af kan roven, en tot nieu gebruik vermommen en veranderen. In 't geval van dat men, zeggen zal dat zulks door gebrek van de natuurlijke zin wel verstaan te hebben geschied, geef ik daar aan een bezondere streek met mijn hant, op dat het zo veel te minder volkomenlijk vreemt zou zijn. Dezen stellen hun dieverijen ten roon, en brengen hen in rekening. Zy hebben in de wetten ook meer achtung, dan ik. Wy andere Naturalisten achten dat d'eer van de vinding weêrgadelozelijk boven d'eer van d'aantrekking der Schrijvers uitsteekt. Indien ik door wetenschap had willen spreken, ik zou eerder gesproken hebben. Ik zou in eentijt hebben geschreven, die nader zag mijn boekoeffeningen was, toen ik meer geest en geheugenis had. Ik zou my meer op de wakkerheit van die tijt, dan op deze vertrouut hebben, zo ik mijn ambacht van schrijven had willen maken. Wat dan, zo enige aangename gunst, die 't geval my misschien door middel van dit werk aangeboden heeft, my in zodanige tijt had bejegen; in plaats van in deze ouderdom, daar in zy begeerlijk om te bezitten, en gereet om te verliezen is? Twee van mijn bekenden, grote

Hoe Montaigne met de Schrijvers handelt.

Wanneer tijt om te schrijven.

Sokrates gelijk van lichaam.

Overtenkoming van de geest mer het lichaam lijk
Cler. Taf. h. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33.

Inde spraak van d'onbede, en angere van de wetenschap.

Wanneer de geest om te schrijven.

grote man
den, naar
verloren, m
tig jaren te
de zeltig t
heit heeft,
haar gebre
d'ouderdom
dingen, o
van dusdan
zijn afgel
pars breng
verhoopt
die niet na
laar en d
stremt er

word, Ik
diglijk va
lijk en
schap;
en toev
lijk en v
gestelde
't niets
van die
tijt verk
dat ik a
lijk vo
overig
En no
hem h
andere
't volk
krates
in alle
Het r
gena
zy ze
scho
quan
op d
Zot
is n
lijk
ha
is
33

verrukt en vervoert onz oordeel met groot ontzach, en wonderlijke indruk. Fryne zou haar geding in de handen van een uitstekend voorspraak verloren hebben, zo zy, haar kleet openende, door de glans van haar schoonheit, haar rechters niet gekreukt had. Ik bevind dat Cyrus, Alexander en Cesar, deze drie Meesters des wetrelts, in d'uitvoering van hun grote werken, haar niet vergeten hebben; zelfs niet d'eerste Skipio. Een zelfde woort behelst in de Grieksche taal het schone en goede. De heilige geest noemt dikwijls de genen goet, die hy voor schoon wil uitpreken. Ik zou gaerne d'ordering der goederen verdeelen volgens d'inhoud van 't gezang, dat, van enig oud Dichter genomen, gelijk Plato zegt, driederhande was; de gezondheid, schoonheit en rijkdom. Aristoteles zegt dat het recht van te gebieden aan de schonen behoort; en dat men, als 'er zijn, welker schoonheit die van de beelden der goden nadert, ook eerbiedigheid aan hen schuldig is. En aan de geen, die hem vraagde, waarom men langer en meermaals met de schonen handelde, antwoordde hy: Deze vraag past aan geen anderen, als aan een blinde. Het meeste deel, en de grootste Wijsbegerigen betaalde hun schoolgelt, en verkregen de wijsheit door middel en gunst van hun schoonheit. Ik aanmerk haar, niet alleenlijk in de menschen, die my dieuen, maar ook in de beesten op twee vingerbreed na aan de goetheit.

My dunkt echter dat deze trek en gedaante des aangezichts, en deze streken en lijnen, volgens de welken men van enige inwendige gesteltheden, en van onze toekomstige gedellen redeneert, een zaak is, die niet

regelrecht en enkelijk onder de regel en ordening der schoonheit en lelijkheit geplaatst is; ja zo weinig, als alle goede reuk, en helderheit van lucht de gezondheid toezeget, noch alle dikte en damp de besmetting in pestige tijden. De genen, die de Juffrouwen beschuldigen van hun schoonheit door hun zeden tegen te streven, treffen niet altijt. Want in een aangezicht, dat niet altijt wel gestelt zal zijn, kan enige aart van goetheit en vertrouwen geplaatst wezen: gelijk ik, in tegendeel, somtijts tuschen twee schone ogen dreigingen van een boosaardige en gevaerlijke natuur heb gelezen. Daar zijn gunstige vertoningen van gedaanten; en in een gedrang van verwinende vijanden zal men, onder onbekende menschen, terstont eerder d'een, dan d'ander verkiezen, aan de welk men zich overgeeft, en zijn leven vertrouwt; en dit niet eigentlijk door d'aanmerking der schoonheit. Het gelaat is een zwakke beschutting, en echter van enig belang. Indien ik hen had te geeselen, ik zou de bozen ruwlijker handelen, die de beloften, de welken de natuur hen in 't aangezicht geplaat heeft, leugenachtig maken, en verraden: ik zou de boosheit in een goetaardige schijn zwarelijker straffen. Daar zijn, gelijk het schijnt, enige gelukkige, en enige ongelukkige aangezichten; en ik geloof dat 'er enige kunst is in de goetaardige van de neske, de statige van de wrede, de boosaardige van de geemelijké, de smadige van de naargeestige aangezichten, en zodanige andere hoedanigheden, die malkander zeer naby komen, t'onderscheiden. Daar zijn schoonheden, die niet alleenlijk trots en verwaant, maar mager zijn: men vind anderen, die zoet, ja, dat noch

veer-

Haar groot vermogen.

Het goede en schone, met een zelfde naam genoemd.

Aristoteles heeft achting van de schoonheit.

Groot voordeel der schoonheit.

Men kan niet altijt uit het aangezicht van d'inwendige hoedanigheden oordeelen.

Men moet de natuur volgen.

Gunstige vertoningen van gedaanten.

Schoolsche oprochtigheit.

Gelukkige en ongelukkige aangezichten.

Verscheide schoonheden.

veerder ga de voorval dit zijn zal laet.

Ik heb zegt) ten de leerre lijk gevoll met de n eerste bu te vorme niet, ge der rede heden v mijn ne gaan, t bestrijd delen l en enig voedst gezon ik dit zeker tigheid dwon in 't g houd leern zodaf ten ken, gevul hulp bors red niet vor nit ma die en da da de lij v

Sokrates deuchden, waar uit zy spruiten.

veerder gaat, voos zijn. D'aanstaande voorvallen daar uit te voorzeggē; dit zijn zaken, die ik zonder uitspraak laat.

Men moet de natuur volgen.

Ik heb, (gelijk ik elders heb gezegt) ten opzicht van my, deze oude leerregel eenvoudiglijk en blote-lijk gevolgt; Dat men niet kan dolē met de natuur te volgen, en dat d'op- perste hulpmiddel is, zich naar haar te vormen, en aan te stellen. Ik heb niet, gelijk Sokrates, door de kracht der reden, mijn naturelijke gestel- heden verbeterd, en niet door kunst mijn neiging ontroert. Ik laat my gaan, gelijk ik gekomen ben. Ik bestrijd niets. Mijn twee voorname delen leven met hun believen in vrede en enigheid: maar de melk van mijn voedster heeft, God dank, tamelijk

Schoolsche oprechtig- heid.

gezont, en getempert geweest. Zal ik dit in 't voorbygaan zeggen, dat ik zeker beelt van schoolsche oprech- tigheid, onder de hoop en vrees be- dwongen, die byna alleen onder ons in 't gebruik is, in hoger achtung zie houden, dan het waardig is, en tot leerregels dienen? Ik bemīn haar zodanig, dat de wetten en godsdien- sten haar niet maken, maar volma- ken, en gezach daar aan geven, die gevoelt dat het steun heeft, zonder hulp, uit haar eige wortels in ons ge- boren, door 't zaat van d'algemene reden, de welke in yder mensch, die niet ontāart is, ingedrukt word ge- vonden. Deze reden, die Sokrates, uit zijn quade plooi te recht brengt, maake hem den menschen en goden, die in zijn stat gebieden, gehoorzaam, en kloekmoedig in de door, niet om dat zijn ziel onsterffelijk, maar om dat hy zelf sterffelijk is. Een ver- derffelijk onderwijs voor alle burger- lijke bestiering, en schadelijker, dan vernuftig en scherpzinnig, dat de

Sokrates deuchden, waar uit zy spruiten.

volken overreed, dat het geloof van de godsdienst alleen, en zonder de zeden, genoeg is om de goddelijke gerechtigheit te vernoen. Het ge- bruik toont aan ons een wanstating onderscheit tusschen d'aandacht, en 't geweten. Ik heb een gunstige schijn, zo wel in de vorm, als in de verklar- ing.

(Quid dixi habere me? imo habui, Terent. He- mit. AB. 1. Scen. 1.

- - Heu tantum attriti corporis ossa vides.) a

en, 't welk een strijdige vertoning doet, als die van Sokrates. 't Is my dik- wijls gebeurt dat lieden, die geen kennis aan my hadden, op d'enkelde achtung van mijn tegenwoordigheit en gelaat, zich grotelijks, zo in hun eige zaken, als in de mijnen, daar op betrouwen hebben; en ik heb in vreem- de landen bezondere en zeldsame gunste daar uit genoten. Maar deze twee ervarenheden zijn misschien waardig dat ik hen bezonderlijk ver- haal.

Toeleg op Montaigne.

Zeker quant nam voor, mijn huis en my t'overweldigen. De list, die hy gebruikte, was, alleen aan mijn poort te komen, en op d'ingang daar in wat ernstiglijk aan te dringen. Ik kende hem hy de naam, en had reden om my op hem, als op mijn gebuur, en enighns van mijn maagschap, te be- trouwen. Ik deed voor hem openen, gelijk ik voor yder doe. Hy was ge- heel verschrikt, en zijn paert buiten adem, en afgelopen. Hy onderhield my met deze fabel, dat hy, een half mijl van daar, een, zijn vijant, had bejegend, die ik ook wel kende, en

a Wat heb ik gezegt dat ik 'er een heb? ik heb hem gehad, Chremes. Ach! gy ziet slechts de beenen van een afgestere lichaam.

B b b b b

ik

ik had van hun twist horen spreken. Hy voegde 'r by, dat deze vijant hem wonderlijk aangetast had, en dat hy, in wanordening, en zwakker in getal overvallen zijnde, zich, tot zijn zekerheit, aan mijn deur had begeven: daar hy noch by deê dat hy in grote kommer, voor de zijnen was, die hy, gelijk hy zeide, voor door, of gevangen achtte. Ik poogde heel oprichtiglijk hem te troosten, te verzekeren, en enige verwarfching aan hem te geven. Terstont daar na verschenen vier of vijf van zijn krijgslieden, die zich met een zelfde gelaet en schrik vertoonden, om mee binnen te geraken. Daar na volgden 'er noch anderen, en anderen, die wel toegerust en gewapent waren, tot een getal van vijftentwintig, of dertig, de welken veinsden hun vijant op de hielen te hebben. Deze handel begon in my ergwaan t'ontsteeken. Ik wist wel in welke eeuw ik leefde, en hoe grotelijks mijn huis benijd kon zijn. Ik had veel voorbeelden van anderen van mijn kennis, aan de welken diergelijk ongeluk was gebeurt. Zo veel is 'er af, dat ik, bevindende dat ik niets gevordert had met begonnen te hebben weldaat te doen, zo ik niet voortvoer, en my niet van hen ontslaan konnende, zonder alles te verbrodden, my lichtelijk naar de naturelijkste en eenvoudigste kant liet overhalen, gelijk ik altijd doe, en beval dat zy binnen zouden treden. Ik ben ook, om de waarheit te zeggen, niet zeer wanrouwig en ergwanig van mijn natuur, maar hel gaerne naar d'ontschuldiging, en zachtste verklaring over. Ik acht de menschen naar de gemene fleur, en heb geen geloof in deze quaataardige en ontårde genegenheden, zo ik 'er niet door grote en klare getuigenis toe gedwon-

Montaignes afkeer van wanrouw.

gen ben, ja zo weinig als in de gedrochten en wonderdaden. Wijders, ik ben een man, die my gaerne aan 't geval beveel, en my ploetselings in zijn armen werp: daar af ik, tot aan deze tijt, meer stoffe heb om my te prijzen, dan om my te beklagen; en ik heb het zelfde bedachtsamer, en mijn zaken meer toegedaan bevonden, dan ik my zelf ben. In mijn leven zijn enige werkingen, van de welken men met recht het beleid zwaar, of, zo men wil, voorzichtig mag noemen. Stel dat van de zodanigen het darde deel het mijne is: zeker, de twee darde delen behoren rijkelijk aan 't geval. Wy dolen, gelijk my dunkt, hier in, dat wy ons zelve niet genoegch aan de Hemel vertrouwen. Wy vertrouwen meer op ons beleid, dan behorelijk is; en dieshalven dolen onze voorneemens zo dikwijls. Hy is nijdig over d'uitstrekking, die wy aan de rechten der menschelijke voorzichtigheit, tot nadeel der zijnen, geven: en hy kort hen zo veel te meer in, als wy hen uitzetten en vergroten. Dezen hielden zich te paert in mijn hof, en d'Overste in mijn kamer. Hy had geweigert dat men zijn paert in de stal zou brengen, en zeide dat hy terstont zou vertrekken, zo haast hy 'tjding van de zijnen kreeg. Hy zag dat hy meester van zijn bestaan was; en hier gebrak niets aan, dan d'uitvoering. Hy heeft sedert dikwijls gezegt, (want hy schroomde niet dit verhaal te doen) dat mijn aangezicht en vrijmoedigheit hem zijn verraat nit de handen hadden gerukt. Hy steeg weer te paert, terwijl de zijnen geduriglijk 't oog op hem hadden, om te zien wat teken hy aan hen zou geven; en zy waren grotelijks verbaast van dat zy hem zagen uitkomen, en zijn voordeelyerlate n.

Zijn vertrouwen op 't geval.

Te zwak vertrouwen op de Hemel.

Montaignes onbetrouwelicheit bevestigd hem van 't gevaar.

Ik,

Ik, in een op welk be... in onze heir... gaf my op d... zeer bezet v... in de ruimt... ren drie of... om my te... by my in de... vijftien of... lingen aang... te van lie... volgt wier... en gelever... van daar... gezet, ge... inuffelt, ... paerden... meesters... tijt in kra... rantsoen... den, da... hen bek... grote tw... daar wa... my me... dreigde

Tun

Ik... wendi... dat ik... mijn r... warel... hen z... te bel... uren... zy m... gen... mijn... twin... onde... beve... a... best

Montaigne in de bur... gelijke oor... lica aan ge... tek en afge... m.

Ik, in een andere tijt ik weer niet op welk bestant vertrouwend, dat in onze heiren afgekondigt was, begaf my op de reis deur een lant, dat zeer bezet was. Ik was niet zo haast in de ruimte gekomen, of daar waren drie of vier benden van ruiters, om my te betrappen. D'een quam by my in de darde dag. Ik wierd van vijftien of twintig vermomde Edelingen aangetaft, die van een menigte van lichtgewapende ruiters gevolgt wierden. Ik wierd dan gevat en geleverd, in een bosch, niet verre van daar, getrokken, van 't paert gezet, geplondert, mijn kisten deurnuffelt, mijn roer aangetaft, en mijn paerden en toerusting onder nieuwe meesters verspreid. Wy waren lange tijt in krakkeel over 't stuk van mijn rantsoen, 't welk zy my zo hoog stelden, dat wel bleek dat ik weinig aan hen bekend was. Zy geraakten in grote twist over mijn leven. Zeker, daar waren veel omstandigheden, die my met het gevaar, daar ik was, dreigden.

*Tunc animus opus, Aenea, tunc pe-
lore firmo. a*

Ik hield my altijd, onder de voorwending van 't bestant, hier aan, dat ik alleenlijk de winst, die zy van mijn roof hadden gedaan, (de welke warelijk niet te verachten was) aan hen zou laten, zonder ander losgelt te beloven. Na dat wy twee of drie uren daar hadden geweest, en na dat zy my op een paert hadden doen stijgen, dat hen niet ontlopen kon, en mijn bezonder beleid aan vijftien of twintig busdragers, en de mijnen onder anderen verdeelt hadden, mer bevel van dat men ons langs verschei-

*a Nu, Aeneas, is 'er moed, nu een
bestandige ziel nodig,*

de wegen gevangen wech zou voeren, en ik alreë twee of drie musketscheuten van daar voort getrokken was.

*Jam proce pollucis, jam Castoris im-
plorata, b*

wierden zy van een schichtige en onverwachte verandering, die hen aanquam, bewogen. Ik zag d'Overste met zachter woorden weer by my komen. Hy was bezich met mijn reistuig, dat verstroot was, onder de bende weer op te zoeken, en deë het zelfde zo veel, als hy 't weer bekomen kon, aan my wedergeeven. De beste gift, die zy aan my deden, was mijn vrijheit; 't overige trof my zeer weinig in die tijt. Ik weet noch niet wel wat de ware oorzaak van zulk een onverwachte verandering, en van deze verruktheit was, zonder enige uitwendige aandrift, en met zulk een wonderdadig berou, in zulk een tijt, en in een voorbedacht en voorgenome bestaan, dat door de gewoonte eerlijk was geworden: want ik beleed voort aan hen van welke zijde ik was, en waar ik henen trok. De geen, die meest uitmuntte, deë zijn momtuig af, maakte zijn naam aan my bekend, en zeide toen dikwijls tot my, dat ik deze verlossing aan mijn aangezicht, vrijmoedigheid, en onbetreutenheit mijner woorden verplicht was, die my tot zulk een ongeval onwaardig maakten, en verzocht van my verzekering in gelijk ongeval. 't Is mogelijk dat de goddelijke goetheit dit ydel werktuig tot mijn behoudenis wilde gebruiken. Zy beschutte my in de volgende dag van andere lagen, die noch erger waren, en van de welken deze lieden my gewaarschuwt hadden. De leste is

*b Pallas en Kastor alreë aangebeden
hubbende.*

Bbbbbb 2

noch

Montaigne
in de bur-
gerlijke oor-
logen aange-
tak en afg-
zet.

word losge-
laten, en het
zijne aan
hem heeft

Oorzaak
daar af.

noch in 't leven, om 't verhaal daar af te doen; en d'eerste wierd onlangs ge door.

Onbeveinf-
heit van
Montaigne.

Indien mijn aangezicht niet voor my pleitte, en indien men d'oprech-
tigheit van mijn meening niet in mijn
ogen en stem las, zo zou ik niet zonde-
der twiſt en ſchade zo lange tijt ge-
duurt konnen hebben, uit oorzaak
van deze onbeſcheide vrijmoedigheid
in alles, dat my in de gedachten
koomt, 't zy recht of krom, te zeg-
gen, en roekelozelijk van de dingen
t'oordeelen. Deze gewoonte kan
met reden onheufch, en naar onz ge-
bruik qualijk geſchikt ſchijnen: maar
ik heb noch niemand gezien, die de
zelfde voor ſmadig en boosaardig ge-
oordeelt, en die over mijn vrijmoede-
digheit, zo hy haar uit mijn mont heeft
verſtaan, verſteurt geweest heeft.
De woorden, herzegt zijnde, hebben
een andere zin, zo wel als een andere
klank. Ik haat ook niemand, en ben
zo ſlof in te verſteuren, dat ik 'er
niet toekomen kan, zelfs niet ten
dienſt van de reden; en als de gele-
genheit my tot verwijzing van mis-
daden aan 't lighaam heeft genodigt,
ben ik eerder aan 't Gericht gebrekke-
lijk geweest: *in voegen dat ik liever zou
willen dat men niet zondigde, dan dat ik
moeds genoech had om de zonden te ſtraf-*

fen. Men verweet, zegt men, aan
Ariſtoteles, dat hy al te barmhartig
tegen een boos menſch had geweest.
Ik heb, zeide hy, warelijk barmhar-
tig geweest tegen een menſch, niet
tegen de boosheit. De gemene oor-
deelen worden heftiger in de ſtraf-
ſing, door de gruwel van 't misdrijf.
Dit zelfde verkoelt het mijne. D'af-
keer van d'eerſte moort doet my voor
een tweede vrezzen; en de lelijkheit
van d'eerſte wreetheit maakt my af-
ſchrikkelijk van de zelfde na te vol-
gen. Wat my aangaat, die niet dan
van kleine achting ben, my kan het
geen raken, 't welk men van Charil-
lus, Koning van Sparte, zeide: Hy
kan niet goet zijn, dewijl hy niet
quaat op de bozen is: of dus: (want
Plutarchus vertoont het in deze twee
wijzen, gelijk wel duizent andere
dingen, verſcheidelijk, en ſtrijdig-
lijk) Hy moet zeer goet zijn, dewijl
hy zodanig tegen de bozen zelven is.
Gelijk ik my ongaerne in de wettige
werkingen zelven begeeft, als 't by
de genen is, die mishagen daar in heb-
ben; zo ben ik, om de waarheit te
zeggen, ook onbeſchroomt om my
tot d'ontwettige werken te begeven,
als 't by de genen is, die 'er in bewil-
ligen.

De born-
hartigheit
aan Ariſto-
teles verwe-
ten.

D'oordee-
len heftiger
in de gruwel
van 't mis-
drijf

Achting
van Charil-
lus.

Ervaren-
heit by ge-
brek van re-
den ge-
maakt.

toe kon-
ons ont-
rentheit

Mail,
April 11.

(Per
f
Exc.

die e-
midden
cen g-
't wel-
verſin-
gedaa-
wy o-
varen

't Gevolg.
niet uit
d'uitgangen
te halen.
De verſchei-
denheit al-
gemeen in
't beelt der
dingen.
Aijeren van
malkander
onderschei-
den.

volg-
der u-
ker,
ſchei-
is ge-
de
De
brui-
bee-
Me

Van d' Ervarentheit.

Dartiende H O O F T D E E L.

Eerſte Afdeeling.

Ervarentheit by gebrek van reden gebruikt. 't Gevolg niet uit de vergelij-
king der uitgangen te halen. Aijeren van aijeren onderscheiden. De na-
tur

tuur begeert ongelijkheit. De vrijheit van gevoelen niet te bepalen. 't Getal der wetten niet by dat van de menschelijke doemingen te gelijken. Beter geen wetten, als zo groot getal. Reizigers tot rechtters gebruikt. Rechtsgeleerden gevoegert naar de nieuwe werrels te zenden. Waar uit de verwattingen in de gedingen spruiten. Duistere zaken niet geen uitleggingen te verklaren. Der menschen onkunde van hun geest, die by Esopus honden geleken worden. Krates boertige reden. Onze onderzoekingen zonder einde. De voornaamste wetenschap van onze geest. Zich zelf te prijzen, en te verachten spruit dikwijls uit een zelfde verwaantheit. Geschillen over de woorden. Menschelijke gedaanten, hoe gelijk, en hoe ongelijk.

Ervaarentheit by gebrek van reden gebrukt.

DAar is geen naturelijker begeerte, als de begeerte van de kennis. Wy beproeven alle middelen, die ons daar toe kunnen brengen. Als de reden ons ontbreekt, gebruiken wy d'ervarentheit daar toe;

(Per varios usus artem experientia fecit,

Exemplo monstrante viam. a)

die een veel zwakker en snoder middel is. Maar de waarheit is zulk een grote zaak, dat wy geen behulp, 't welk ons daar toe geleid, moeten versmaden. De reden heeft zo veel gedaanten, dat wy niet weten waar wy ons aan zullen houden; end'ervarentheit heeft 'er niet minder. 't Gevolg, 't welk wy uit de vergelijking der uitgangen willen halen, is onzeker, om dat zy alle ongelijk en verscheiden zijn. In dit beelt der dingen is geen hoedanigheid zo algemeen, als de verscheidenheit en verandering. De Grieken, Latynen, en wy gebruiken, voor het uitgedruktste voorbeelt van gelijkheit, dat van d'ajeren. Men heeft menschen gevonden, en

D'ervarentheit heeft door verscheide werkingen de kunst gemaakt, terwijl het voorbeelt de weg toont.

voornamelijk een te Delfos, die de tekenen van onderscheit in dier voegen onder d'ajeren kende, dat hy nooit het een voor 't ander nam, en, schoon 'er veel hoenders waren, echter wist van welke hen het was. D'ongelijkheit voegt zich van zelfs in onze werken. Geen kunst kan de gelijkheit bereiken. Noch Perrozet, noch iemand anders kan de verkeerde zijde van zijn kaarten zo naerstiglijk witten en glad maken, of enige speelders kunnen hen onderscheiden, als zy hen alleenlijk door eens anders handenzien gaan. De gelijkheit maakt niet zo zeer een, als 't onderscheit anders maakt. De natuur heeft zich verplicht tot niet iets anders te maken, 't welk ook niet ongelijk zou zijn. Ik heb dieshalven geen vermaak in de waan des geens, die door de menigte der wetten 't gezach der rechtters meende te breidelen, met hen hun brokken voor te snijden. Hy gevoelde niet dat 'er zo grote vrijheit en uitstrekking voor d'uitlegging der wetten is, als voor hun gebruik. Zy deunen, die menen onze krakkeelen te verminderen, en te sluiten, met ons tot het uitgedrukte woort van de Bybel te roepen: om dat onze geest geen minder ruimte vind in eens anders.

De natuur begeert ongelijkheit.

De vrijheit van gevoelen niet te bepalen.

Bbbbbb ;

ders.

Manil. Astron. lib. 1.

't Gevolg niet uit d'uitgangen te halen. De verscheidenheit algemeen in 't beelt der dingen. Ajeren van malkander onderscheiden.

ders zin tegen te spreken, als de zijne te vertonen; en als of 'er milder heftigheid en felheit was in uit te leggen, als in te vinden. Wy zien hoe zeer hy zich bedroog. Want wy hebben in Frankryk meer wetten, dan al 't overige van de werrelt te zamen, en meer dan men behoeven zou om alle de werelden van Epikurus te regelen. *Gelyk wy certijds door de boosheden, zo worden wy nu door de wetten belast en gepijnigt*: en wy hebben zo grote macht van te stemmen en te vonnissen aan onze rechters gegeven, dat 'er nooit vrijheit zo machtig en onbepaalt was.

Wat hebben onze Wetgeevers gewonnen met hondert duizent verscheide en besondere daden te verkiezen, en hondert duizent wetten daar aan te hechten? Dit getal heeft geen evenredenheit met d'onëindige verscheidenheit der menschelijke doeningen. De menigvuldigheid onzer vindingen zal nooit de verandering der voorbeelden bereiken. Voeg 'er noch hondert malen zo veel by, het zal echter nooit gebeuren dat 'er van de toekomende voorvalen eengevonden word, dat, in dit groot getal van duizenden van voorvallen, die uitgekozen en aangete kent zijn, een ontmoet, by 't welk het zo naaukeurighijk gevoegt en vergeleken kan worden, dat 'er niet enige omstandigheid en verscheidenheit overblijft, die verscheide overweging van oordeel verëischt.

Daar is zeer weinig overënkoming en gelykheit onzer werken, die met vaste en onbewegelijke wetten in gedurige verandering staan. De minste, d'enkelfte en algemeenste wetten zijn de begerelijcksten. En noch geloof ik dat het beter is geheel geen te hebben, dan hen in zulk een groot getal te

hebben, als zy by ons zijn. De natuur geeft hen alijt gelukkiger, dan de genen zijn, die wy aan ons zelve geven. Een getuig hier af is de schilderij van de goude eeuw der Dichters, en de staat, daar in wy de volken zien leven, die geen anderen hebben. Daar zijn 'er, die voor hun rechters in alle hun gedingen geen anderen gebruiken, dan d'eerste reiziger, die langs hun bergen reist. Anderen verkiezen, in hun marktdagen, iemand onder hen, die alle hun gedingen bescicht. Wat gevaar zou 'er in zijn dat de wijsten dus, naar de voorvallen, en naar 't oog, zonder verplichting van voorbeeld en gevolg, d'onzen beslechten? Aan yder voet past zijn schoen. De Koning Ferdinandus, voortplantingen naar d'Indiën zende, verzorgde wijsfelijk dat men geen leerlingen der rechtsgeleertheit derwaarts voerde, op dat de gedingen niet in deze nieuwe werrelt voortgezet zouden worden, als een wetenschap, die uit haar natuur een voortbrengster van twist en verdeeltheit is. Hy oordeelde, met Plato, dat rechtsgeleerden en geneesmeesters een quade voorraat in 't lant is. Waarom is 't dat onze gemene taal, die zo gemakkelijk tot alle ander gebruik is, in verbintenissen en testamenten zo duister en onverstanelijk word, en dat de gene, die, wat zy zegt en schrijft, zich zo klarelijk uitdrukt, daar in geen middel van zich te verklaren vind, die geen twijffeling en tegenspraak onderworpen is? Is 't niet hierom, dat de Vorsten van deze kunst, zich met een besondere aandacht begevende om plechtelijke woorden uit te kippelen, en kunstige besluitingen te vormen, yder silb zo naau gewogen, en yder slach van zamenvoeging zo bezonderlijk uitgepluift hebben, dat zy

Reizigers tot rechters gebruikte.

Ferdinand weigert Rechtsgeleerden naar de nieuwe werrelt te zenden, en waarom.

Rechtsgeleerden en geneesmeesters quade voorraat in een lant.

Waar de verwarringen in de gedingen spruiten.

Menigre dez wetten in Frankryk.

Tacit. Annot. 1.

't Getal der wetten niet by dat van de menschelijke doeningen te gelyken.

Beter geen wetten, als zo groot getal te hebben.

door Epif.

Gelijkenis, op de kerpelinge twisten piskode.

Veel verklaringen verduistren een zaak.

in d'onëindig raakt, en in z beleemert, geen regelm onder zekere worden gebakt heeft die kinder een klomp stukken na hoe zy 't n het zelfde ten, hoe metaal m kunst, en in meer k ten. D deze sch len leer twijffel brengt heden den te strooit Me pelen baar en k brok baar zwa Ulf Ban spe der he ko w m d v h e

in d'onzindigheid der gestalte zijn geraakt, en in zo kleine stukken en delen belemmert, dat zy voortaan onder geen regeling en voorschrift, noch onder zekere kennis gebracht konnen worden. *Al't geen, dat men tot stof gebakt heeft, is verward.* De geen, die kinderen heeft zien pogen, een klomp quikzilver in verscheidne stukken naar hun believen te delen; hoe zy 't meer parssen en kneden, en het zelve pogen naar hun hant te zetten, hoe zy de vrijheit van dit edel metaal meer tergen; het vlied hun kunst, en verkleint en verspreid zich in meer kleine brokjes, dan zy begeren. Dit is even ook zo: want met deze scherpszinnigheden weder te delen leert men aan de menschen hun twijffelingen te vermeerderen. Men brengt hen op de weg van de zwaarigheden uit te strekken, en verscheident te maken; men verlangt en verstroyt hen.

Mer geschillen te zagen, en te snipelen maakt men de werelt vruchtbaar en overvloedig van onzekerheit en krakkeel. Hoe d'aarde meer gebroken en deurwoet is, hoe zy vruchtbaarder word. De geleertheit maakt zwarigheid. Wy twijffelden over Ulpianus, en twijffelen noch over Bartolus en Baldus. Men moest het speur van deze ontelbare verscheidenheit van gevoelens uitwiffischen, hen niet aanvaerden, noch hen den nakomelingen in 't hooft steken. Ik weet niet wat ik 'er af zal zeggen: maar men bevind door ervarentheit dat zo veel verklaringen de waarheit verstroyen, en bederven. Aristoteles heeft geschreven om verstaan te worden: heeft hy 't niet konnen doen, een ander, die niet zo schrandere is, zal 't noch minder doen; gelijk ook een darde noch minder, dan de geen,

die zijn eige verbeelding verhandelt. Wy openen de stoffe, en verspreiden haar, met haar te weken. Van een onderwerp maken wy 'er duizent, en vervallen, met te vermenigvuldigen, en weder te verdeelen, tot d'onzindigheid van Epikurus vezeltjes. Twee mannen oordeelden noit eveneens van een zelve zaak. 't is onmogelijk twee gevoelens, die naaukeurighijk gelijk en de zelfden zijn, te zien; niet alleenlijk in verscheide menschen, maar ook in een enig mensch in verscheide uren. Ik vind gemenelijk stoffe van te twijffelen in 't geen, 't welk van de verklaring niet aangeraakt is. Ik stonkel eerder op het vlakke lant; gelijk zekere paerden, die ik ken, die op een effe weg stonkelen. Wie zou niet zeggen dat d'uitleggingen en verklaringen de twijffelingen en d'onkunde vermeerderen; dewyl men niet een boek ziet, 't zy menschelijk, of goddelijk, daar meê de werelt bezich is, welks verklaring de zwarigheid doet zwijgen? De hondertste verklaring zend haar weêr aan haar volgende, ruwer en doornächtiger, dan d'eerste haar gevonden had. Wanneer zijn wy onder ons verdragen? dit boek heeft 'er genoeg: daar is heden niets meer te zeggen. Men ziet dit beter in de pleitbank. Men geeft gezach en achtbaarheid van wer aan ontellijke leeraars, aan ontellijke besluitingen, en aan zo veel verklaringen.

Zullen wy echter enig einde in de noot van te verklaren vinden? ziet men daar in enige voortgang en vordering naar de gerustheit? Behoeven wy nu minder voorpakken en rechters, dan in die tijt, toen deze klomp van recht noch in zijn eerste kintsheit was? In tegendeel, wy verduisteren d' kennis, en begraven haar. Wy ontdekken,

Seneca. Epist.
29.

Gelijkenis,
op de
scherpszinnige
twiffelingen
passende.

Gevoelens
ongelijk.

D'uitleggingen
vermeerderen
de twijffelingen
der
boeken.

Veel verklaringen
verduisteren
een zaak.

dekken haar niet anders, dan in de genade van zo veel afschutfelen en heiningen. De menschen hebben geen kennis van de naturelijke ziekte van hun geest. Hy doet niets, dan snuffelen en zoeken. Hy gaat geduriglijk zich keren, wenden, buwen en belemmeren in zijn werk, gelijk onze zijdewormenjen verstikt zich daar. *Een muis in 's pek.* Hy meent van verre ik weet niet wat schijn van klaarheit, en inbeeldige waarheit te merken: maar terwijl hy derwaarts loopt, bejegenen hem op de weg zo veel zwarigheden, beletselen, en nieuwe naspelingen, dat zy verdolen en dronken worden: byna op gelijke wijze, als aan Esopus honden gebeurde, de welken, enige gelijkheit en schijn van dode lighamen in zee vlieten ziende, en niet daar by komen konnende, aanvingen dit water te drinken, en daar door de weg droog te maken, en dus verstikten. Hier op past het geen wel, 't welk zeker Krates van Heraklitus geschrieten zeide, dat zy een goed zwemmer tot een lezer behoefden, op dat de diepte, en 't gewicht van zijn geleertheit hem niet zou inzwelgen, en verstikken. 't Is niets, dan bezondere zwakheit, die ons ons zelve met het geen doet vernoegen, dat anderen, of wy zelven op deze jacht der kennis hebben gevonden; een, die schrandder is, zal 'er niet meê vernoegt wesen. Daar is altijt plaats voor een volgende, ja voor ons zelve, en overal weg.

In onze onderzoekingen is geen einde; maar 't zelfde is in d'andere werrelt. 't Is een teken van een bekrompe geest, als hy zich vernoegt; of een bewijs van vermoeitheit. Geen edelmoedige geest houd zich in zich zelf. Hy tracht altijt, en gaat wij-

der, dan zijn krachten reiken. Hy heeft pogingen, die zijn uitwerkingen overtreffen. Hy is niet meer dan half levendig, zo hy zich niet voortstuwt, zich niet parst, inschikt, aanvalt, en overal zwiert. Zijn bejagingen zijn zonder bepaling en vorm. Zijn voedsel is verwondering, jaging en twijfelächtigheid. Dit blijkt klarelijk genoeg uit Apollo, die altijt, op een dubbelde wijze, duisterlijk, en dwarfselijk tot ons sprak, en ons niet verzaadde, maar ons bezich, en in d'arbeit hield. 't Is een beweging, die geen regel heeft, en eeuwig, zonder voorbeeld, en zonder doelwit is. Zijn vindingen verhitzen en volgen malkander; en d'een brengt d'ander voort.

Pogingen van onze geest.

Eeuwige vindingen zonder doelwit.

Ainsi voit-on en un ruisseau coulant, Sans fin l'une eau apres l'autre roulant; Et tout de rang, d'un eternel conduit, L'une suit l'autre, & l'une l'autre suit. Par ceste-ey, celle là est poussée, Et ceste-cy, par l'autre est devancée: Toujours l'eau va dans l'eau, & toujours est-ce Mesme ruisseau & toujours eau diverse. a

Boutie.

Daar is meer werk om de verklaringen, dan om de zaken te verklaren; a Dus ziet men, in een vlietende beek, 't een water zonder einde 't ander narollen; en volgens een eeuwig beletit volgt het een 't ander by ordening, en vlucht ook 't een het ander. Door deze golf word die voorgedreven; en deze heeft weêr een ander, die hem voorgaat. Het water loopt altijt in 't water; en altijt is 't een zelfde beek, en altijt verscheide water.

en

Onkunde der menschen van hun geest.

De geest by Esopus honden gelicken.

Krates aartige redten.

Onze onderzoekingen zonder einde.

Wat de moesum-bevreeschap van een eeuwig n.

Zich zelf te prijzen, en te verachten spruit dikwijls uit een zelfde veraantheit.

en daar zijn tr
ken, dan op
Wy doen n
leggen. A
gen; daar
Schrijvers.
maartste w
wep, wat k
den te konn
gemeen en
boekoeffen
worden 't
't eerste d
tweede, c
Wy klim
trap tot tr
het dat de
men is, t
dienst he
dan een s
ders van o
wijls, en
ik mijn h
zelf te sp
't slechs
't geen g
ik van o
doen, en
sehouw
gen dat
op lilt
gen ze
niets z
telinge
volgen
by de
te ver
aart va
mijn v
in mee
hebbe
van m
gelijk
mijn s
weet
Ik

Wat de
voornaam-
ste weten-
schap van
onze eeuw
is.

Zieh zelf te
prijzen, en
te verachten
spruit dik-
wijls uit een
zelfde ver-
waantheit.

en daar zijn meer boeken op de boeken, dan op enig ander voorwerp. Wy doen niets, dan malkander uitleggen. Alles krielt van uitleggingen: daar is grote schaarsheit van Schrijvers. De voornaamste en vermaartste wetenschap van onze eeuw, wat is zy anders, als de geleerden te kunnen verstaan? Is dit niet het gemeen en uiterste einde van alle boekoeffeningen? Onze gevoelens worden 't een op 't ander geënt: 't eerste dient tot een stem aan het tweede, en het tweede aan 't derde. Wy klimmen dus de ladder op van trap tot trap. En hier door gebeurt het dat de geen, die hoogst geklommen is, dikwijls meer eer, dan verdienste heeft: want hy staat niet meer, dan een strobreet hoger op de schouders van de leste op een na. Hoe dikwijls, en misschien dwaasfelijk, heb ik mijn boek uitgerekt met van zich zelf te spreken? Dwaasfelijk, alwaar 't slechts om deze reden, dat ik aan 't geen gedacht moest hebben, 't welk ik van d'anderen zeg, die desgelijks doen, dat deze zo veelmalige beschouwingen van hun werken getuigen dat hun hart hen van liefde daar op ligt, en dat de smadige handelingen zelve, daar met zy zich treffen, niets zijn; dan liefkozingen en troetelingen van een moederlijke gunst; volgens de stelling van Aristoteles, by de welk zich zelf te prijzen, en te verachten dikwijls uit een gelijke aart van verwaantheit spruiten. Want mijn verontschuldiging, dat ik daar in meer vrijheid, dan d'anderen, moet hebben, om dat ik ter rechte tijt van my, en van mijn Schriften schrijf, gelijk van mijn andere werken, dat mijn stelling zich in zich omkeert; ik weet niet of yder het zal vatten.

Ik heb in Duitslant gezien dat Lu-

ther zo veel verdeelingen en krakkeelen over de twijffeling zijner gevoelens heeft gelaten, en meer, dan hy over de heilige Schrift ophaalt. Onze twist bestaat in woorden. Ik vraag wat natuur, wellust, kring en plaatsstelling is. Het geschil is over de woorden, en word op gelijke wijze afgedaan. Een steen is een lighaam: maar die noch wijder dus aanpafte; En wat is lighaam? een zelfstandigheid; en wat zelfstandigheid? en dus vervolgens, zou eindelijk d'antwoorder ten einde van zijn Woortboek helpen. Men verwisselt een woort voor een ander woort, dat dikwijls onbekender is. Ik weet beter wat mensch is, dan ik weet wat dier is, of sterffelijk, of redelijk. Zy geven my drie twijffelingen, om op een te voldoen: 't is Hydras hoofd. Sokrates vraagde aan Memnon, wat Deucht was. Daar is, zeide Memnon, deucht van een man, en van een vrou; van overigheid, en van een onbeamt man; van een kint, en van een grijsaart. Zie daar, riep Sokrates, dat gaat wel: wy vraagden naar een deucht, en gy brengt'er een gehele zwerm af te voorschijn. Wy komen met een vraag voor de dag; en men geeft'er ons weer een gehele korf vol. Gelijk geen voorval en geen vorm gantschelijk met een ander overëenkomen, zo verschilt ook d'een ding, niet gantschelijk van d'ander. Zeker, een vernuftige vermenging der natuur. Indien onze gedaanten niet gelijk waren, men zou de mensch niet van 't beest komen onderscheiden: indien zy niet ongelijk waren, men zou de mensch niet van de mensch onderscheiden kunnen. Alle dingen bestaan door enige gelijkheit. Alle voorbeelden gaan kwappel; en de betrekking, die men uit d'ervarentheit

Geschillen
over de
woorden.

En vraag
mer veel
beraalt.

Gelijkheit
en ongelijk-
heit der
dingen.

Menschelij-
ke gedaanten,
hoe gelijk,
en hoe ongelijk.

C c c c c

h a a t.

haalt, is altijd gebrekkelyk en onvol-
maakt. Men voegt echter altijd de
vergeelykingen op enig einde aan. In
dezer voegen dienevnde wetten; en

duſ ſchikken zy zich naar yder van
onze zaken, door enige afgetrofke,
gedwongs en ſchere uitlegging.

Tweede Afdeeling.

't Gerecht vol tegenzeggelykheit en doliing. Gevaar in iemant te helpen. On-
ſchuldigen dikwyls zonder ſchulte der rechtens geſtraft. Gevelt vonnis te-
gen bevonde onſchuldigen misgevoert. Beier voorheyl in Eilippus. Ge-
brekkelykheit in 's menſchelyk gerecht. Gevoelen der Cyrenaiſchen en
Theodorianen van 't gerecht. Gewoonte van China, in de rechtens te
ſtraffen, of te beſchenken. Montaignes neiging tot volkome vrijheit.
Elende der gener, die zich moeten verſchullen. Was de wetten in ſtant
houd. Hun grove doliingen. D'erryensheit weinig tot ons voordeel.
Algemene wat des werelts. De nieuwgerigheit door d'onderzoeking
der wijsbegerigen gevoed. D'onkunde een zacht hoofakuffen.

De wetten
der zeden
zwaar.

Dewijl de wetten der zeden, die
op de bezondere plicht van
yder in zich zien, zo zware-
lijk op te rechten, en toe te ſtellen
zijn, gelijk wy met onze ogen aan-
ſchouwen; zo is 't geen wonder dat
de genen, die zo veel bezonderen
beſtreren, noch meer zodanig zijn.
Aanmerk de vorm en geſtalt van dit
gerecht, 't welk ons beſtert: 't is
een ware getulgenis van de menſche-
lyke zwakheit; zo veel tegenzegging
en doliing is 'er in. De dingen, die
wy gunſt en ſtrengheit in 't gerecht
bevinden, (en wy vinden 'er zo veel,
dat ik niet weet of 'er het tuſſchen-
betde zo dikwyls gevonden word)
zijn zieke delen, en ongerechtige le-
den van 't lighaam zelf, en wezent-
heit van 't gerecht. Daar zijn lant-
lieden, die my in der yl konnen be-
richten dat zy zo tertont, in een
boſch, 't welk my toebehoort, een
nian hebben gelaten, die met hondert
wooden vermoord is, die noch leeft,

't Gerecht
vol tegen-
zeggelyk-
heit en do-
ling.

Gevaar,
dat 'er ook
is, in le-
mant te
helpen.

en die water uit meddogen, en hulp
om hem op te heffen van hen ver-
zocht heeft. Zy zeggen dat zy niet
by hem darden komen, en van hem
afgeloden zijn, uit vrees van dat de
dienaars van 't gerecht hen by hem
zouden betrappen, en dat zy, gelijk de
genen, die men by een gedoot
menſch vind, rekening van dit on-
val zouden moeten geven, tot hun
gebele ondergang; dewijl zy niet
machtig zijn, en geen gelt hebben
om hun onſchult te verddigen. Wat
zou ik tot hen gezegt hebben? 't is
zeker dat zy door deze plicht van
menſchelykheit in konner geraakt
zouden hebben. Hoe dikwyls heb-
ben wy bemerk dat onſchuldigen
geſtraft wierden? en dit noch buiten
ſchult der rechtens? en hoe veel
hebben 'er geweest, daar af wy geen
kennis hebben bekomen?

Onſchuldi-
gen dikwyls
zonder
ſchult der
rechtens ge-
ſtraft.

Dit is in mijn rijt gebeurt. Zeker-
re lieden wierden om 'en dootslag ter
doot verwezen. Wa 't vonnis niet
uit-

uitgepro-
loten en
den onde-
naars van
verwittig
handen h
slag ope
ruiſſelb
brachter
daarom
gen d'ee
en uitſt
nieuwig
zijn ge
haak te
hiter op
wijze g
ters ge
Kort,
de ge
van 't
of ier
gelijk
door
grote
zen.
daar
hy o
d'ee
en
van
de
doe
de
zif
eer
be
wi
na
ve
di

Beier voor-
bedt in Fi-
lippus.

Gebreka-
lykheit van
't menſche-
lyk gerecht.

Het geval
vonnis te-
gen verwe-
zenen uit-
gevoert.
Ichoon voor
hun doot
onfchuldig
bevonden.

uitgefpoken; ten aanteftelling be-
floten en gevelt. De rechters wier-
den ondertruffchen, door de bedie-
naars van een geburig onderhorig Hof,
verwittigt dat zy enige gevangenen in
handen hadden, de welken deze door-
flag openlijk beleden; en een on-
twijfelbaar licht in deze gehele zaak
brachten. Men overwoog of men
daarom d'uitvoering van 't vonnis te-
gen d'eerften gegeven, zou fchorffen
en uitftellen. Men merkte op de
nieuwicheit van 't voorbeeld, en op
zijn gevolg, om de vonniffen aan de
haak te doen hangen; en men nam
hier op gemerk, dat het vonnis rechts-
wijze gegeven was, en dat de rech-
ters geen berou daar over hadden.
Kort, deze arme diavels wierden aan
de gewoonten en gebruikelijkheden
van 't gerecht opgeoffert. Filippus,
of iemant anders, verzorgde in een
gelijk ongeval op deze wijze. Hy had,
door een geval vonnis, een man in
grote boete, om een ander, verwe-
zen. De waarheit werd enige tijt
daar na ontdekt, en hy bevond dat
hy ongerechtlik gevonnis had. Aan
d'eën zijde was de reden van de zaak,
en aan d'ander zijde de gewoonte
van te vonniffen. Hy voldeet hen bei-
de enghits, met het vonnis ftant te
doen houden, en niet de fchade van
de geen, die veroordeelt was, uit
zijn eige beurs te vergoeden. Hy had
een toeval voor, dat vergoed en ver-
betert kon worden: maar de mijne
wierden opgehangen, zonder dat
men zulks veranderen kon. Hoe veel
verwijzingen heb ik gezien, die fchul-
diger waren, dan 't misdrijf zelf?

Beter voor-
beeld in Fl-
lippus.

Gebrekke-
lijkheit van
't meifche-
lijk gerecht.

Dit alles doet my aan deze oude ge-
voelens gedenken: Dat de geen, die
recht in 't algemeen wil plegen, in
't bezonder onrecht moet doen; dat
de geen, die in grote dingen recht

wil uitvoeren, in kleine dingen on-
recht moet bedrijven; dat het men-
fchelijk gerecht naar 't voorbeeld van
de Geneeskunde is gevormt, volgens
de welke al 't geen, dat nut is, ook
gerechtig en eerlijk is: gelijk ook
hier aan, 't welk de Stoiffchen ge-
voelen, dat de natuur zelve in 't meef-
te deel van haar werken tegen de ge-
rechticheit aangaat; en ook hier aan,
't welk by de Cyrenalifchen geld,
dat 'er niets nit zich gerecht is, en
dat de gewoonten en wetten het
recht vormen. De Theodorianen
oordeelden de dieverij, de kerkrroof,
en allerhande hoererij gerechtig voor
de Wijze, zo hy bekent dat zulks nut
en vorderlijk voor hem is. Daar is
geen helpen aan. Ik ben, gelijk Al-
cibiades, zo verre gekomen, dat ik
my niet, als ik kan, aan de menfch
zal vertonen, die over mijn leyen von-
niff, daar mijn eer en leven meer be-
ftaat in de naerfticheit van mijn pleit-
bezorger, dan in mijn onfchult. Ik
zou my in zulk een gerecht darren
wagen, dat my zo wel van 't weldoen,
als van 't qualijk doen vergold; en
daar ik zo veel te hopen, als te vre-
zen had. De fchadeloosheit is geen
gangbare munt voor een menfch, die
beter doet, dan niet te dolen. Onz
gerecht reikt ons niet, dan een van
zijde handen toe, en noch de flinke:
wie 't is, hy koopt 'er niet af, dan
met fchade.

Gevoelen
der Cyre-
nalifchen en
Theodoria-
nen van
't gerecht.

Gelijk in China (een Koninkrijk,
welks burgerlijke befftering en kun-
ften, zonder gemeenzaamheit en ken-
nis der onzen, in veel delen van voor-
treffeljkheit onze voorbeelden over-
treffen, en welks Hiftorie aan my
toont hoe veel ruimer, en meer ver-
fcheyden de werrelt is, dan d'Ouden
en wy deurdringen) de Bedienaars,
door de Vorft afgevaardigt, om de
Ccccc 2 staat

Gewoonte
in China in
de rechters
te ftraffen,
of te lonen.

staat zijner Lantschappen te bezichtigen, de genen straffen, die hun ampt qualijk bedienen; zo vergelden zy ook met loutere milddadigheden de genen, die zich boven de gemene fleur, en meer dan de nootzakelijkheid van hun plicht verëischt, daar in gedragen hebben. Men vertoont zich daar, niet alleenlijk om zich te verdedigen; maar ook om daar te verkrijgen: niet blotelijk om betaalt; maar om daar beschonken te worden.

Neiging van
Montaigne
tot volkome
vrijheit.

God dank, geen rechter heeft noch als rechter, om wat zaak het ook is, of de mijne, of van een darde haat, of om enig misdrijf van 't lijf, of van de beurs, my aangesproken. Ik ben noch in geen gevangenis geweest, zelfs niet om daar te wandelen. D'inbeelding zelve maakt my het gezicht daar af van buiten onàngenaam. Ik ben zo gratig en verzet naar de vrijheit, dat ik, zo iemand de toegang naar enig gewest in d'Indiën aan my verbod, daarom enigfins ongemakkelijker zou leven. Zo lang ik ergens lant, of ope lucht zal vinden, zal ik nooit in een plaats gedoken leggen, daar ik my moet verbergen.

Elende der
gener, die
zich moeten
verschuilen.

Mijn God, hoe qualijk zou ik de staat kunnen lijden, daar in ik zo veel lieden zie, die in een hoek van dit Koninkrijk genagelt, en van d'ingang der voornaamste steden, en der hoven, en van 't gebruik der gemene wegen berooft zijn, om dat zy tegen onze wetten hebben misdaan! Indien de genen, die ik gebruik, my alleenlijk met het uiterste van de vinger dreigden, ik zou terstont, waar 't ook wezen zou, anderen gaan vinden. Alle mijn kleine voorzichtigheit in deze burgerlijke oorlogen, daar wy in zijn, word hier toe besteed, dat zy niet mijn vrijheit van te gaan en te komen zouden afbreken.

Nu, de wetten blijven in achtging, niet om dat zy gerechtich, maar om dat zy wetten zijn. Dit is de verborge grontvest van hun grootheit: zy hebben geen andere, die aan hen dienstig is. Zy zijn dikwijls door zotten gemaakt; en noch meermaals door lieden, die, uit haat van hoedanigheit, gebrek van billijkheit hebben: maar altijt van lieden, die wankeelbaar, en stichters van ydelheit zijn. Daar is niets, dat zo plompelijk en grovelijk doolt, als de wetten, noch zo gemenelijk. De geen, die hen gehoorzaamt, om dat zy gerechtich zijn, gehoorzaamt hen niet even van die kant, als hy behoort. Onze Fransche wetten zijn, door hun ongeregeltheit en wanvoeghelijkheit, enigfins behulpsaam aan de wanórdening, en 't bederf, 't welk men in hun bestelling en uitvoering ziet. Het bevel is zo verwat en onbestendig, dat het enigfins d'ongehoorzaamheit, en het misdrijf van de verklaring, van de bediening, en van d'onderhouding verschoont. Hoedanig dan de vrucht is, die wy van d'ervarentheit kunnen hebben, zo zal echter d'ervarentheit, die wy uit de vreemde voorbeelden halen, naanwelijks grotelijks tot onz voordeel dienen, indien wy zo qualijk onz voordeel met de gene doen, die wy van ons zelve hebben, de welke gemeenzamer aan ons is, en zeker genoegsaam om ons in 't geen, dat aan ons ontbreekt, t'onderwijzen. Ik ben hier meê meer bezich, dan ergens anders meê. Dit is mijn Overnatuorkunde, dit is mijn natuurkunde.

Wat de
wetten in
staathoud.

Hun grove
dolingten.

D'ervarent-
heit weinig
tot onz
voordeel.

*Qua. Deus hanc mundi temperes arte
domum,
Qua venit exorians, qua deficit; unde
coalit*

Proper-
lib. 3. Ely.

Cor-

Cornibus in
dit:

Unde salo
mine c
Enrus, c
qua.

Sit ventu
arces,

Quarite

Algemene
wet des wer-
tels,

In deze

onkundigh

d'algemeen

len. Ik z

baar zal g

kan haar t

deren. Z

ders en ve

heit zulke

ter zothet

meren,

lijk, op

goether

stierder

zorg de

a D

werrelt

lijke m

baar k

keert;

heersc

waard

wolke

die d

pen:

kom

Nu

Cornibus in plenum monstrua luna re-
dit :

Unde salo superant venti, quid fla-
mine captes

Eurus, & in nubes unde perennis a-
qua.

Sit ventura dies mundi qua subruat
arcus.

Querite quos agijit mundi labor, a

Algemene
wet des wer-
relts.

In deze algemeenheit laat ik my onkundiglijk en onachtsamelijk naar d'algemene wet des werrelts handelen. Ik zal 't genoeg weten, als ik haar zal gevoelen. Mijn wetenschap kan haar niet van streek doen veranderen. Zy zal zich om my niet anders en verscheiden maken. 't Is zotheit zulks te verhoppen, en noch groter zotheit zich daar over te bekommeren, dewijl zy nootwendiglijk gelijk, openbaar en algemeen is. De goetheit en bequaamheit van de bestierder moet ons gantschelijk van de zorg dezer bestiering ontlasten. De

a Door welke kunst God dit huis des werrelts bestiert; van waar de maandelijke maan voortkoomt, en bezwijkt, en haar hoornen intrekken, en wederkeert; waar door de winden over de zee heerschen; waarom Eurus blaast, en waarom dat 'er geduriglijk water in de wolken is; of 'er een dag zal komen, die de burgten des werrelts zal omwerpen: zoekt hier naar, gy, die van de kommer des werrelts gedreven word.

Wijsbegerige onderzoekingen en beschouwingen dienen niet, dan tot voedsel aan onze nieuwsgierigheid. De Wijsbegeerigen zenden ons met grote reden weer naar de regelen der natuur, die niet zo hoge kennis behoeven. Zy vervalschen hen, en vertonen aan ons haar aangezicht geschildert, al te hoog van verwe, en al te bedriegelijk; daar uit zo veel verscheide trekken van zulk een eenvoudigmig onderwerp voortkomen. Gelijk zy ons met voeten om te gaan heeft verzorgt, zo heeft zy ons ook met voorzichtigheit verzien, om ons in 't leven te beleiden: een voorzichtigheit, niet zo zeer vernuftig, sterk en prachtig, als die van hun vinding: maar naar mate licht, gerust en heilsaam, en die het geen zeer wel doet, dat van d'andere gezegt word, namelijk in de geen, die zo gelukkig is, dat hy haar bequaamelijk en geschiktelijk, dat is naturelijk, kan gebruiken. Zich eenvoudiglijk aan de natuur te bevelen, is zich wijsfelijkt aan haar te bevelen. O hoe zoet en zacht, en hoe gezoot een hooftkussen is d'onkunde en onachtsaamheit om een wel gestelt hoofd daar op te doen rusten! Ik zou liever my zelf wel in my, dan in Cicero, willen verstaan. Ik vind, volgens d'ervarentheit, die ik van my zelf heb, middel genoeg om my wijs te maken, zo ik een goed schoolganger was.

De nieuwsgierigheid door d'onderzoekingen der Wijsbegeerigen gevoed.

Verzorging der natuur aan de mensch.

D'onkunde een zacht hooftkussen

Darde Afdeeling.

Nuttigheid van de berdenking. Struikelingen der geheugenis. Middelen om de hartstochten te verzachten. De kennis van zich zelf van groot gewicht. Enige kennis nodig om zijn onkunde te kennen. Vrucht van Monsignes leerlingenschap. Verwaantheit een vijandin van onderwijs. Teken van beestelijckheit. Grote macht der omwoetenheit. Sokrates meester der mees-

ters. *Montaigne's ervaringen om van anderen t'oordeelen. Kommet om uit de verscheidenheit der nangerichten t'oordeelen. Gezonde liede, welke. Schoolsche lessen onbequaam oft te verbeteren. De vrieders bedervers der Koningen. De waarheit in haar gebruik bepaalt. Wie bequaam is om aan anderen de waarheit voor te dragen. Vrijmoedige berispingen aan de Koningen nodig. De ningenaten betrachten hun sige voordeel.*

Nuttigheid van de herdenking.

DE geen, die d'overmaat van zijn verlede gramfchap, en hoe verre deze koofts hem vervoerde, voor zijn gehengenis veroot, ziet beter, dan in Aristoteles de lelijkheit van de hartstocht, en krijgt 'er een rechtvaardige haat op. De geen, die aan de qualen gedenkt, daar in hy gevallen is, namelijk door de genen, die hem bedreigt hebben, en aan degeriogs gelegentheden, die hem van d'een tot d'ander staat gevoert hebben, bereid zich daar door tot d'aanstaande veranderingen, en tot de kennis van zijn staat. Cefars leven is niet beter een voorbeeld voor ons, dan onz eige: en een heerfchend en volkelijk leven is alrijt een leven, daar op alle manfchelijke toevallen zien. Laat'er ons alleenlijk naar luifteren. Wy zeggen tot ons zelve al 't geen, dat wy voornamelijk behoeven. De geen, die gedenkt, dat hy zich zo menigmaal in zijn eige oordeel vergift heeft; is hy niet een zot, zo hy daarom nooit daar door tot wantrouwen kooft? Als ik my, door eens anders reden, van een valsch gevoelen overtuigt vind, zo leer ik niet zo zeer van niens hergeen, dat hy tot my gezegt heeft, (en deze bezondere onkunde zou weinig winst zijn) als ik in 't algemeen mijn zwakheit, en 't verraat van mijn verstant versta; daar uit ik de verbetering van 't geheel haal. Ik doe desgelijks in alle mijn andere dolingen, en gevoelt uit deze regel grote nuttigheit voor

't leven. Ik aanmerk niet de gedaante en 'tondeelige als een steen, daar over ik gestruikel heb: ik leer mijn gang oversal te vrezen, en merk op, om haar te regelen. Te betmerken dat men een dwaasheit gesproken, of gedaan heeft; dit is gantschelijk niets: men moet leren dat men niets anders is, dan een zot; zeker, een breder en gewiebtiger onderwijs. De struikelingen, die mijn geheogenis zo dikwijls aan my heeft getoont, zelfs dan, als zy meest op zich vertroude, zijn niet onnatteijk verloren: zy zweert my nute vergeefs voor, en poogt my te verzekeren: ik schud mijn oren, en wil niet naar haar luifteren: d' eerste tegenstelling, die men tegen haar getolgens doet, brengt my in twijffel. Ik zou my in een zaak van gewicht niet op haar daren vertrouwen, noch haar over eens anders bedrieff verzekeren.

Indien d'anderen liet geen, dat ik door gebrek van geheogenis doe, niet meermaals door gebrek van geloof deden, zo zou ik, in dadelijkheid, liever de waarheit uit eens anders mont, dan uit de mijne, aanneemen. Ioudenyder van naby d'uitwerkselen en omstandigheden der hartstochten bespiedde, die over hem heerfchen, gelijk ik met de geen heb gedaan, aan de welk ik ten deel was gevallen, hy zou hier zien kotten, en him drift en loop een weinig verzachten. Zy vatton ons niet als jure d' eerste greep by de keel; daar zijn dreiging en trappen.

Struikelingen der geheogenis.

De kennis van zich zelf van groot gericht.

Wat voorzichtigheit is, volgens Plato.

Enige kennis als nodig om zijn onkunde te kennen.

Middel om de hartstochten te verzachten.

Platoos scherpsinnige reden.

Fluctus u
re pan
Paulatin
undas
Erigit,
ra fu

't Oordeel Het oordeel
metter des sterlijke pl
begeerlikheden. het zorgvu
mijn bege
gen: gelij
ja zelfs de
draag, zo
roeren, e
niet d'and
vormen,
niet van h
speelt zijn
en de wa
zich zelf
wonderli
deze Go
lichts zu
tempel d
alles beg
den had
zichtig
voering
bevestig
fag. D
worden
merkt,
gang he
enige t
kopen
Men m
om te w
uit sprui
nigheit
met. he

a G
ginnen
ze alle
en daa
ken ste

Flu-

Fluctus uti primò capis enim abscere possit.
Paulatim sese tollit mare, et aliis undas
Erigit, inde ima consurgit ad arbora fundo. a

't Oordeel meeter des begeerlijkheden.

Het oordeel houd by my een moest-sterlijke plaats; ten minsten tracht het zorgvuldiglijk daar naar: het laat mijn begeerlijkheden hun stuur volgen: gelijk ook de haat en listde, ja zelfs de gene, die ik my zelt toedraag, zonder zich daar over t'ont-roeren, en te kreuken. Indien het niet d'andere deelen naar zich kan hervormen, ten minsten laat het zich niet van hen wanstaktig maken: het speelt zijn rol bijzonder. 't Bericht en de waarschouwing aan yder van zich zelf te kennen moet van een wonderlijke uitwerking zijn, dewijl deze God der wetenschap, en des lichts zulks in 't voorloop van zijn tempel de zetten, als het geen, dat alles begreep, 't welk hy ons teraden had. Plato zegt ook, dat voor-zichtigheit niets anders is, dan d'uitvoering van dit bevel; en Sokrates bevestigt zulks bijzonderlijk in Xenofon. De zwarigheden en duisternis worden niet in yder wetenschap be-merkt, dan van de genen, die er in-gang hebben: want men moet ook enige trap van kennis hebben, om te konnen merken dat men opkundig is. Men moet tegen een deur aan stoten, om te weten dat hy gesloten is. Hier uit spruit deze Platonische scherpzinnigheit, dat de genen, die waren, niet hebben t'onderzoeken, om dat

De kennis van zich zelf van groot gewicht.

Wat voor-zichtigheit is, volgens Plato.

Enige kennis nodig om zijn onkunde te kennen.

Platoos scherpzinnigheeden.

a Gelijk dan, als de golven eerst be-ginnen in 't water wit te worden, de zee allengs rijst, en de baren hoger drijft, en daar na uit de diepte tot aan de wolken steigert.

zy weten; noch ook de genen, die niet weten, om dat men, om t'onderzoeken, weten moet waar naar men zoekt. Dieshalven, hier in, van zich zelf te kennen, daar in yden zo vast staat, en vernooft is, en 't welk yder genoeg meent te verstaan, betekent dit, dat yder gantschelijk niets daar af verstaat, gelijk Sokrates aan Euthydemus leert.

Ik, die geen andere belijdenis doe, vind 'er zulk een onëindige diepte en verscheidenheit in, dat mijn leerling-schap geen andere vrucht heeft, dan dat zy my doet bemerken, hoe veel ik noch te leren heb. De neiging, die ik de zedigheid toedraag, ben ik aan mijn zwakheit verplicht, die ik zo dikwijls beproef, aan de gehoorzaamheit der geloven, die my voorgestreven zijn, aan een beständige koelheit en bezadigheit van gevoelens, en aan de haat van deze lastige en krakkeelige verwaantheit, die gantsche-lijk op zich zelve vertrouwt, en een hoofdvjandin van onderwijs, en van waarheit is. Hoor hoe zy heerschen. D'eerste-zoebeden, die zy voortbrengen, is in de stijl, daar in men de godsdiensten en wetten oprecht. Daar is niet leliken, dan dat de verzekering en goetkeuring voor de kennis en brava-ting heen loopt. Aristarchus zeide, dat men in oude tijden naarwelijks zeven Wijzen in de werrelt vond, en dat 'er in zijn tijt naarwelijks zeven onweetenden wierden gevonden. Zouden wy geen meer reden hebben, dan hy, om zulks in onze tijt te zeggen? De bevestiging en hardnekkigheit zijn uitdrukkelijke tekenen van beestelijckheit. Deze zal wel hondert malen neder zijn geploft, om eens de bravaat te maken, zo trots als ooit te voren. Men zou zeggen dat hem sedert enige nieuwe ziel,

Vrucht van Montaignes leerling-schap.

Verwaant-heit een vijandin van onderwijs.

Cicero. Acad. Quaest. lib. 1.

Tekenen van beestelijckheit.

Ydele trots-heit.

en enige kracht van verstant ingestort is, en dat het met hem gaat, gelijk met deze oude zoon der Aarde, die door zijn val nieuwe vastigheid en sterkte verkreeg.

Ovid. Metamorph.

- - Cui cum setigere parentem,
Jam defecta vident renovato robore
membra. a

Grote macht der onwetenschap.

Menen deze onleersame harsenen een nieuwe geest te bekomen, om dat zy een nieu geschil aanvangen? 't Is door mijn ervarenheit dat ik de menschelijke onwetenschap beschuldig, die, naar mijn oordeel, de zekerste zijde en aanhang van het school des werrelts is. Dat de genen, die door zulk een ydel voorbeeld, als het mijne, of 't hunne is, niet daar op tot besluit in hen willen komen, zulks door Sokrates, de meester der meesters, bekennen. Laat ons, zeide Antisthenes de Wijsbegerige tot zijn leerlingen, gy en ik, Sokrates gaan horen. Ik zal daar een leerling neffens u zijn. Hy, deze leerregel van de Stoische aanhang verdedigende, dat de deucht genoeg was om een leven volkomentlijk gelukzalig te maken, zonder iets te behoeven, voegde daar by, dan Sokrates kracht.

Montaigne's ervarenheit in van anderen 'oordeelen.

Deze lange opmerking, die ik besteed, in my zelf t'aanmerken, onderwijft my ook tamelijk van d'anderen t'oordeelen, en daar is weinig, van 't welk ik gelukkiglijker en verschonelijker spreek. Het gebeurt my dikwijls dat ik d'aart en zeden mijner vrienden naaukeurlijker zie en onderscheid, dan zy zelven. Ik maakte iemand verbaast door de netigheid van mijn beschrijving, en be-

a Diens afgematte leden, als zy hun moeder raken, van een nieuwe kracht versterkt worden.

richtte hem van zich zelf. Om dat ik, van mijn kintsheit af, my geschikte en gericht heb tot mijn leven in dat van anderen te spiegelen, heb ik een naerftige aart en gesteltheit daar in gekregen: en als ik 'er op denk, laat ik my weinig dingen, die daar toe dienen, omtrent my ontsnappen; 't gelaat, de zeden en redenen. Ik deursnuffel alles; wat ik volgen, en wat ik vlieden moet. In dezer voegen openbaar ik aan mijn vrienden, door 't geen, dat zy voortbrengen, hun inwendige neigingen: niet om deze onëindige veranderlijkheit van werkingen, die zo verscheiden en afgebroken zijn, tot zekere gelsachten en hoofddeelen te voegen, en mijn stukken en verdeelingen onderscheidelijk in bekende benden en hopen te verdeelen:

*Sed neque quàm multa, species & Virg. G.
nomina que sunt, or.*

Est numerus. b

De geleerden spreken en tekenen hun verbeeldingen en invallen bijzonderlijker, en in 't klein aan: ik, die 'er niet in zie, dan voor zo veel als 't gebruik, en de gewoonte, zonder regel, my daar in onderwijzen, vertoon de mijnen in 't algemeen, en als by de rast. Gelijk hier in: Ik spreek mijn redenen by afgescheide leden uit: 't is een ding, 't welk niet in eenmaal, en in 't kort gezegt kan worden. De gelijkheit en overënkoming worden in zodanige zieken, als d'onzen, die van 't laege einde af en gemeen zijn, niet gevonden. De Wijsheit is een vast en volkome ge-

De wijsheit, een vast gebouw.

b Maar daar is geen getal zo groot, als hun gedaanten en namen veel zijn.

De

Over de Finck. lib. 3. Kommerlijkheit van de verscheidenheit der aangezichten 'oordeelen.

Perseus ongestadigheit

Dwaaligheid van iemand,

Werking der liefde.

De Wijsheit
gekeert. I
onëindige
zichten in
ze onstantv
regel te br
en ik weet
ward, kle
zullen kon
ongemakk
malkander
in 't bez
voornam
zen; zo
scheide g
men in k
donien,
aanmerk
zich aan
de, der
zwoef,
stadige
niet van
van iema
my dunk
werrelt
alle and
aan de
sluit no
worden
en spa
men n
tot 't a
geen f
derlijk
en ge
voege
't wel
verdi
onke
kent
besta
digli
En
zond
tone

Cicero de Rebus lib. 3. De Wijsheit alleen is geheel in zich zelve
 Kekeert. Ik laat dit werk van deze
 Kommer- onëindige verscheidenheit van aange-
 lijkheit van zichten in ordening te voegen, en on-
 uit de ver- zichten in ordening te voegen, en on-
 scheiden- ze onstantvastigheid te stuiten, en tot
 heit der aangezich- regel te brengen, aan de kunstenaars;
 een t'oor- en ik weet niet of zy in zulk een ver-
 deelen. wand, klein en gevallen ding ten einde
 zullen komen. Ik vind niet alleenlijk
 ongemakkelijk onze doeningen aan
 malkander te hechten; maar ook yder
 in 't bezonder eigentlijk door enige
 voorname hoedanigheid aan te wij-
 zen; zo dubbelt zijn zy, en van ver-
 scheidde glanslichten bestraalt. 't Geen
 men in Perseus, Koning van Macedo-
 nien, voor vreemt en wonderlijk
 aanmerkt, namentlijk dat zijn geeft,
 zich aan geen staat van leven binden-
 de, deur alderhande levens heen
 zwoef, en zo onbepaalde en onge-
 stadige zeden vertoonde, dat hy
 niet van hem zelf wierd gekent, noch
 van iemand anders, wie 't ook was;
 my dunkt dat dit byna aan de gehele
 werrelt past. Ik heb iemand, boven
 alle anderen, van zijn gestalte gezien,
 aan de welk, gelijk ik geloof, dit be-
 sluit noch eigentlijker toegepast zou
 worden. Hy houd geen middelmaat,
 en spat, door gelegentheden, die
 men niet giffen kan, altijd van 't een
 tot 't ander uitterste over. Hy heeft
 geen slach van gevolg zonder won-
 derlijke dwarfigheid en strijdigheid,
 en geen enkele vermogentheit; in
 voegen dat het waarschijnlijkste,
 't welk men eens daar af zal kunnen
 verdichten, dit zal zijn, dat hy, door
 onkenbaar te zijn, poogde zich be-
 kent te maken. Men moet vaste en
 beständige oren hebben, om vrijmoed-
 diglijk van zich te horen oordeelen.
 En om dat 'er weinig zijn, die dit
 zonder quetsing kunnen lijdén, zo
 tonen de genen, die zich blootgee-

ven met zulks by ons aan te vangen,
 aan ons een zonderlinge uitwerking
 van vrientfchap. Want men bemint
 dan gezondelyk, als men aanvangt te
 quetsen, en te wonden, om voordeel
 te doen. Ik vind het ruw, de geen
 t'oordeelen, in de welk de quade hoe-
 danigheden de goeden overtreffen.
 Plato verëischt drie delen in de geen,
 die eens anders ziel wil onderzoeken,
 wetenschap, toegenegentheit, en
 stouterheit. Men vraagde enige malen
 aan my, waar toe ik meende dat ik
 goet geweest zou hebben voor de
 geen, die my had willen gebruiken,
 terwijl ik 'er bequame ouderdom toe
 had;

*Dum mellor vires sanguis dabat, emi- Virgil. A-
 la needum. noid. lib. 5.
 Temporibus geminis cantbat sparsa
 fenestus. a*

Nergens toe. Ik verönschuldig my
 gaerne van niets te kunnen doen, dat
 my slaaf van een ander maakt. Maar
 ik zou deze waarheden aan mijn
 meester hebben gezegt, en, zo hy
 gewilt had, zijn zeden nagespeurt,
 en tegengesproken hebben; niet in
 't algemeen, door schoolfche lessen,
 die ik niet weet, en daar uit ik geen
 ware hervorming en verbetering in de
 genen, die hen weten, zie voortko-
 men; maar met hen voet voor voet,
 in alle bequaamheit, t'aanschouwen,
 en met naar 't oog stuk voor stuk een-
 vondiglijk en naturelijk t'oordeelen;
 met aan hem te tonen hoedanig hy in
 't gemeen gevoelen was, en met my
 tegen zijn vleiders te stellen. Daar
 is niemand van ons, die niet minder
 waerdig zou zijn, dan de Koningen,
 a Terwijl een beter bloet krachten aan
 my gaf, en terwijl de nijldige ouderdom
 zich noch niet aan de beide zyden van
 mijn hoet verroonden.

Perseus on-
 gestadigheid

Dwarfigheid
 van iemand.

Werking der
 liefde.

Gezonde
 liefde, wel-
 ke.
 Nodige de-
 len om een
 ziel t'on-
 derzoeken.

Schoolfche
 lessen onbe-
 quaam om
 te verbete-
 ren.

D d d d d

Vleiders be-
dervers der
Koningen.

zo hy geduriglijk dus , gelijk zy , van dit schuim van volk bedorven wierd. **W**ar dan , zo Alexander , deze grote Wijsbegeerige en Koning , zich niet daar af verdedigen kon?

Ik zou genoeg getrouheit , oordeel en vrijmoedigheid daar toe gehad hebben. Dit zou een ampt zonder naam zijn ; andersins zou het zijn kracht en bevallijkheit verliezen. Dit is een rol , die niet aan alle zonder onderscheit kan behoren. Want de waarheit zelve heeft niet dit voorrecht , dat zy altijt , en op alle wijzen gebruikt word : haar gebruik , hoe edel het ook is , heeft zijn omschrijvingen en palen. Het gebeurt dikwijls , gelijk de werelt te zamen is gezet , dat men haar aan 't oor van de Vorst afmat , niet alleenlijk zonder vrucht , maar ook tot schade , ja met onrecht. Men zal my niet doen geloven dat een heilige vertoning niet gebrekkelijk aangewend kan worden. en dat het belang der zelfstandigheid dikwijls niet voor 't belang van haar vorm moet wijken. Ik zou tot dit ambacht een mensch begeren , die met zijn staat vernoegt is ,

Quod fit , esse velit , nihilque malit , a

en die in een middelmatige staat is geboren : op dat hy van d'een zijde niet zou vrezen het hart van de meester levendig en diep te treffen , om daar door de loop van zijn vordering niet te verliezen ; en van d'andere zijde op dat hy , van een middelbare staat zijnde , lichtelijker gemeenschap en toegang tot alderhande lieden zou hebben. Ik zou dit aan een enig man

a Die 't geen , dat hy is , wil zijn , en niets liever wil wezen.

De waarheit
in haar ge-
bruik om-
schreeven
en bepaalt.

Alles op
zijn tijt toe
te passen.

Wie be-
quaam om
aan anderen
de waarheit
voor te
dragen.

Martial.
lib. 10. E-
pigr. 47.

toe wilen : want het voorrecht van deze vrijmoedigheid en gemeenzaamheit over veel te verspreiden zou een hinderlijke onterbiedigheid verborzaken. Ja ik zou ook in de zodanigen voornamelijk alle getrouheit van stilzwijgen verëiffchen. Men heeft van een Koning , als hy van zijn staatvastigheid roemt , niet te gelooven dat hy , tot zijner , de bejegening van de vijant zal verwachten , zo hy , tot zijn voordeel en verbetering , niet de vrijmoedigheid der woorden van een vrient kan lieden , die geen andere kracht hebben , dan dat zy hem aan 't oor nijpen , terwijl 't overige van hun uitwerkfel in zijn hant is.

Daar is geen aart van menschen , die zo nootzakelijk , als dezen , wate en vrijmoedige berichtingen behoeven. Zy vertonen een openbaar en gemeen leven , en hebben aan de waan van zo veel aanschouwers aangenaam te zijn ; en dewijl men gewent is voor hen al 'tgeen te verbeteren , 't welk hen van hun strek afweert , zo bevinden zy , zonder zulks te gevoelen , zich in de haat en vloek van hun volken bedraait , dikwijls om oorzaken , die zy wel hadden kunnen mijden , zelfs zonder deel van hun geneuchten , zo men hen intijts daar afbericht en onderwezen had. Hun gunstelingen zien gemeenlijk meer op zich zelve , dan op hun meester : en dit gedijt hen wel , om dat warelijk de plichten van de ware vrientfchap ten meestendeel by d'Oppervorst een ruwe en gevarelijke proef moeten uitstaan : invoegen dat 'er niet alleenlijk grote genegenheit en vrijmoedigheid , maar ook moed en stoutheit van node is.

Vrijmoedige
berichten-
gen aan de
Koningen
nootzake-
lijk.

De misge-
noten be-
trachten
hun elge
voordeel.

Dervare
volg
ken.
tig o
Rom
door
acht
voor
won
en g
van
Kj

V
pogin
voor
beeld
ping
melij
kan
schaf
toon
bed

Ervarent-
heit meef-
res van de
reden in de
Geneeskun-
de.
Gevoelen
van Tybe-
rius daar
over ;

van Sokra-
tes.

Vierde Afdeeling.

D'ervarenheit meesters van de reden in de Geneeskunde. Ware Geneeskunde volgens Plato. De geneesmeesters by de schilders en stasroepers vergeleken. Montaignes beleit in zijn ziekte en gezondheid. De gewoonte machtig op onz. leven. Verscheide volken, verscheide gewoonten. Hoe de Romainen hun huizen warm maakten. Vuur oorzaak van hoofdpijn; en woord van een ander geprezen. De redenen van een vriend in zo hoge achting by Montaigne, als d'oude Schrijvers. De vreemde en schoolsche voorbeelden verwerpen. Van de gemeenste dingen kan men de grootste wonderdaden toestellen. Voorbeelden van weinig te drinken. Gedruis en gerammel door een geleert man in zijn bezigheid verächt. Voorbeeld van Sokrates gedult. Tederheit van Montaignes geest. Senekaas gebruik. Kracht der gewoonte.

Voorts, deze gehele hutsput, die ik hier te zamen brod, is niet dan een samenstelling der pogingen van mijn leven, 't welk voor d'inwendige gezondheid voorbeeldig is om onderwijs en tegenwering te krijgen. Maar wat de lichamelijke gezondheid aangaat, niemant kan nutter ervarenheit daar af verschaffen, als ik, die haar zuiver vertoon, zonder door kunsten en waan bedorven en verbaster te zijn. D'ervarenheit is eigenlijk aan haar eigen haert, ten opzicht van de Geneeskunde, daar de reden de gehele plaats aan haar overgeeft. Tyberius zeide dat de geen, die twintig jaren had geleest, zich in die dingen moest verzorgen, die vorderlijk of schadelijk voor hem waren, en zich zonder geneesmiddel konnen beleiden, en zulks van Sokrates geleert kon hebben, die, aan zijn leerlingen d'oefening van hun gezondheid zorgvuldighk, en als een zeer voorname oefening, aaradende, daar by voegde, dat het niet wel mogelijk was dat

een verstandig man, op zijn oeffeningen, op zijn eten, en op zijn drinken merkende, niet beter, dan enig geneesmeester, zou onderscheiden waer goet of quaat voor hem was. De Geneeskunde doet belijdenis van al tijt d'ervarenheit tot proeffteen van haar werking te hebben. Plato had dieshalven reden om te zeggen, dat om een waer geneesmeester te zijn, de geen, die zulks zou bestaan, noodzakelijk alle de ziekten, die hy wil genezen, geleden, en alle de toevallen en omstandigheden, daar af hy oordeelen zou, uitgestaan moest hebben. 't Is reden dat zy de pokken krijgen, zo zy hen willen weten te genezen. Zeker, ik zou my daar in op de zodanige vertrouwen. Want d'anderen geleiden ons, gelijk de genen, die de zeen, klippen en havenen afschildert, terwijl hy aan zijn tafel zit, daar hy 't ontwerp van een schip in alle veiligheid omvoert. Breng hen tot de daat en werking: hy weet niet waar hy 't vatten zal. Zy maken zodanige beschrijving van on-

Ware Geneeskunde, volgens Plato's stelling.

De geneesmeesters by de schilders en stasroepers geleken

Ervarenheit meesters van de reden in de Geneeskunde.

Gevoelen van Tyberius daar over;

van Sokrates.

ze qualen, als een statsroeper doet, die een verlore paert, of hont, zo groot, met zodanig haer, en met zulke oren omroept. Maar breng 't hem voor d'ogen, hy zal 't echter niet kennen. Och dat de Geneeskunde eens enige goede bystant, die ik gevoelen kon, aan my verleende! hoe oprechtiglijk zou ik uitroepen!

Tandem efficaci do manus scientie. a

De kunsten, de welken aan ons beloven het lighaam, en de ziel in gezondheid te houden, beloven veel aan ons: maar daar zijn ook geen, die 't geen, 't welk zy beloven, minder nakomen. En de genen, die onder ons belijdenis van deze kunsten in onze tijd doen, tonen 'er minder d'uitwerkselen af, dan alle andere menschen. 't Hoogste, dat men van hen kan zeggen, is dat zy de geneeskruiden verkopen; maar niet dat zy geneesmeesters zijn. Ik heb genoeg geleefd, om 't gebruik, dat my zo verre gebracht heeft, in rekening te brengen. Voor de geen, die 'er de smaak af wil hebben, heb ik, zijn proever, de proef daar af genomen. Zie hier enige leden daar af, gelijk de geheugenis hen aan my zal verschaffen. Ik heb geen wijze, of gewoonte, die niet naar de toevallen verandert is: maar ik teken de genen aan, die ik meer maals in 't gebruik heb gezien, de welken tot aan deze tijd de meeste bezitting in my hebben gehad. De vorm van mijn leven is in de ziekte gelijk in de gezondheid. Een zelfde bed, zelfde stonden, zelfde spijzen, en een zelfde drank dienen my. Ik doe 'er gantschelijk niets by, dan de matiging van 't meer of min, naar mijn kracht en graagheit.

a Ik geef my eindelijk aan zulk een machtige kunst over.

Mijn gewone staat, zonder belemmering t'onderhouden is mijn gezondheid. Ik zie dat de ziekte van d'een zijde my daar uit verplaatst; en indien ik aan de geneesmeesters geloof geef, zo zullen zy van d'andere zijde my daar af weren: zie my daar, door 't geval, en door kunst uit mijn streek geraakt. Daar is niets, 't welk ik zekerlijker geloof, als dit, dat ik door 't gebruik der dingen, die ik zo lange tijd gewent ben, niet gehindert zou kunnen worden. Het staat aan de gewoonte, zodanig een vorm, als 't haar belieft, aan ons leven te geven: zy vermag alles daar in. Dit is Circes drank, die naar haar believen onze natuur verandert. Hoe veel volken, naauwelijks drie stappen van ons af gelegen, achten de vrees voor de heldere lucht, die ons zo ogeneschijnlijk quetst, belachelijk? Onze scheepslieden, en onze lantlieden hebben 'er de spot mee. Men maakt een Duitscher ziek, met hem op een matras te leggen, gelijk een Italiaan op pluim, en een Franschman zonder gordyn, en zonder vuur. De maag van een Spanjaart kan onze wijze van eten, en d'onze niet de drank van een Switser, verdragen. Een Duitscher deé my t'Augsburg geneucht aan, met het ongemaak onzer haerden te bestrijden, even op de zelfde voet, die wy gemeenlijk gebruiken om hun stoven te verdoordelen. Want, om de waarheit te zeggen, deze voddige en stilstaande warmte, en daar na de reuk van deze heetgemaakte stoffe, daar uit deze stoven bestaan, bezwalkt en bindert het hooft van 't meeste deel dergener, die 'er niet toe gewent zijn; maar niet my.

Voorts, deze eenparige, gelijke, bestandige en algemeene warmte, zonder

Zijn gezontheit, waar in zy bestaat.

De gewoonte machig op onze leven.

Op welke wijze de Romainen hun huizen warm maakten.

Hoofdpijn door vuur veroorzaakt.

Verscheidde volken, verscheidde gewoonten.

Zwarte lucht der stoven.

der glans de wint schoorsteen anders zee ken worden niet de l want men geen vuur wierd, d zelfder v tot het ge te weten de dikte de plaat daar af v heb dit k gezien. Duitsche en scho die war my te b zou ver gemak de, w schoor zoudert dit be niet d doen 't ons 't vuur my: vuur verki de h voor koor een Kor ten onb bezu zull gee gen niet

Montaigne beleit in zijn ziekte en gezondheid.

Het vuur van Euenus geprezen.

der glans , zonder rook , en zonder de wint , die d'opening van onze schoorsteenen ons aanbrengt , mag anders zeer wel by onze warmte geleken worden. Waarom volgen wy niet de Romainsche bouwkunst na ? want men zegt dat in oude tijden geen vuur in hun huizen gemaakt wierd , dan van buiten , en aan der zelfder voet , van daar de warmte tot het geheel huis in geblazen wierd , te weten door middel van buizen , in de dikte van de muur gemaakt , die de plaatsen omhelsden ; de welken daar af verwarmt zouden worden. Ik heb dit klarelijk in Seneca aangewezen gezien. Maar ik weet niet waar. Deze Duitscher , horende my de gemakken en schoonheden van zijn stat prijzen , die warelijk het wel verdient , begon my te beklagen , om dat ik daar uit zou vertrekken : een van d'eerste ongemakken , die hy aan my vertoonde , was de last in 't hoofd , die de schoorsteenen in andere plaatsen my zoudt aanbrenghen. Hy had iemand dit beklach horen doen , en , zulks niet door de daat tot zijnent aan ons doen gevoelen konnende , maande 't ons aan. Alle warmte , die van 't vuur koemt , verzwakt en bezwaart my : schoon Euenus zeide dat het vuur de beste saus des levens is. Ik verkies eerder alle andere middel van de koude t'ontgaan. Wy vrezen voor de wijn , als zy op de moer koomt : in Portugal is deze damp een welluft , en de drank der Vorsten. Kort , yder volk heeft veel gewoonten en gebruiken , die niet alleenlijk onbekent , maar ook vreemt en onbezuift voor enig ander volk zijn. Hoe zullen wy 't met dit volk maken , dat geen andere , dan gedrukte , getuigenissen aanneemt ? dat de menschen niet geloofst , zo zy niet te boek staan ,

en ook niet de waarheit , zo zy geen behorelijke ouderdom heeft ? Wy stellen onze zোধeden in achtting , als wy hen ten toon stellen. Te zeggen ik heb 't gelezen , is voor het zelfde vry wat anders te zeggen , dan of men zegt , ik heb 't horen zeggen.

Maar ik , die zo weinig aan de mont , als aan de hant der menschen mistrou , die weet dat men zo onbescheidenlijk schrijft , als spreekt , en die deze eeuw in zo hoge achtting hou , als een andere , die voorby is , breng zo gaerne een vrient te verschijn , als Aulus Gellius , en Makrobius ; en 't geen , dat ik heb gezien , zo wel als 't geen , dat zy geschreven hebben. En gelijk men van de deucht acht dat hy niet groter is , om dat hy langer is , zo acht ik ook van de waarheit , dat zy niet wijzer is , om dat zy ouder is.

Ik zeg dikwijls dat het loutere zotteit is , die ons naar de vreemde en schoonsche voorbeelden doet lopen : hun vruchtbaarheid is nu mer de gene van Homerus en Plato's tijt gelijk. Maar zoeken wy niet meer d'eer van d'aantrekking , dan de waarheit van de redenering ? als of het meer was onze bewijzen uit de winkel van Vaskofan , of van Plantyn te gaan halen , dan uit het geen , dat in onz dorp geschied : of immers , als of wy niet verstant genoeg hadden om het geen , dat in onza tegenwoordigheit geschied , uit te pluizen , en te doen gelden , en levendig genoeg daarat t'oordeelen , om het tot een voorbeeld te brengen. Want indien wy zeggen , dat d'achtbaarheid aan ons ontbreekt , om geloof aan onze getuigenis te geven , zo zeggen wy zulks gantschelijk ontijdig : om dat , naar mijn oordeel , uit de gemeenste en bekensste dingen , zo wy de dag en iuister daar af konnen vinden , de

D d d d d 3 groot-

Op welke wijze de Romains hun huizen warm maakten.

Hoofdpijn , door vuur veroorzaakt

Het vuur van Euenus geprezen.

De redenen van enig vrient in zo hoge achtting by Montaigne , als d'oude Schrijvers.

De vreemde en schoonsche voorbeelden verwerpen.

Van de gemeenſte dingen de grootſte wonderda- den toe te ſtellen.

Voorbeelden van wel- nig te drinken.

grootſte wonderdaden der natuur, en de wonderlijkſte voorbeelden ge- maakt kunnen worden, inzonderheit in 't ſtuk van de menſchelijke werkin- gen.

Laat ons weêr ter zaak keren. Ik zal de voorbeelden, die ik door mid- del van de boeken weet, ter zijden ſtellen; gelijk ook het geen, 't welk Ariſtoteles van zeker Anes en van Ar- gos zegt, dat hy, zonder te drinken, de dorre zanden van Lybien deurtrok. Zeker Edelman, die veel ampten waardiglijk heeft bedient, zeide ter plaats, daar ik was, dat hy, in 't midden van de zomer, zonder te drinken van Madrid naar Liſſebon was getrok- ken. Hy is gezont en ſterk naar zijn ouderdom, en heeft in de gewoon- te van zijn leven niets ongemeen, dan dit, dat hy twee of drie maanden, ja een geheel jaar lang, zonder te drinken is, gelijk hy zelf tot my heeft gezegt. Hy gevoelt wel dorſt, maar laat de zelfde overgaan, en houdt dat het een trek en begeerte is, die liebtelijk van zelf verdwijnt; en hy drinkt meer uit eigezinnigheid, dan uit noot, of om de ſmaak.

Gedruis en gerammel door een geleert man, in zijn bezigheden verächt.

Zie hier een ander. Ik bejegende, onlangs geleden, een der geleertſte mannen van Frankryk onder de genen van mijn middelmarige ſtaat, terwijl hy zich in de hoek van een kamer oeffende, die men met tapijten voor hem afgeſchur had, met een gedruis van zijn baldadige knechten rondom hem. Hy zeide tot my, en Seneka byna deſgelijks van zich, dat hy zijn voordeel met dit gedruis en geram- mel deê, als of hy, van dit gedruis getroffen, zich meer in zich zelf in- trok en beſloot, zo veel de beſchou- wing betreft, en dat dit geruis van ſtemmen zijn gedachten weêr naar binnen dreef. Hy, een leerling te

Padua zijnde, had zijn oeffenvertrek zo lange tijt by 't geklap der koetſen, en by 't gedruis van de markt gehad, dat hy, ten dienſt van zijn oeffenin- gen, niet alleenlijk dit gerammel verächtte, maar zich ook daar af diende.

Sokrates antwoordde aan Alcibia- des, die verwondert was, hoe hy het gedurig gerammel van zijn wijsſ quaat hooft kon verdragen, Gelijk de genen, die tot het gewoon geruis der raden om water te putten gewent zijn. Maar ik ben gantschelijk ſtrij- dig daar tegen. Ik ben teder van geest, en geraak lichtelijk aan 't hol- len. Als hy bijzonderlijk bezich is, zo word hy van 't minſte gerammel van een vlieg geraakt. Seneka, in zijn jonkheit zich heftiglijk aan Sextius voorbeeld houdende, van niets r'eten, dat leven had gehad, onthield zich een geheel jaar daar af, met vermaak, gelijk hy zelf zegt. Hy ging daar af, alleenlijk om dat hy verdacht was van dat hy deze regel uit enige nieu- we godsdienſten, die haar voortbrach- ten, ontkende. Hy vatte met enen de leerregels van Attalus, om voort- aan niet meer op pluimbedden, daar 't lighaam inzinkt te ſlapen; en hy gebruikte, tot aan zijn ouderdom, zo- danigen, die niet voor 't lighaam wij- ken. Het geen, dat men in zijn tijt voor ruwigheit hield, word in d'on- ze voor zachtigheid en tederheit ge- houden. Aanſchou 't onderscheid van 't leven mijner knechten met het mijne. De Skythen en Indiënen ver- ſchillen niet meer van mijn kracht en geſtakte. Ik heb, gelijk my beugt, kinderen van de bedelzak af gehaalt, om my te dienen, die wel haalt daar na my, mijn keuken, en mijn lie- verij hebben verlaten, alleenlijk om tot hun eerſte leven weder te keren.

Voorbeeld van Sokra- tes gedule

Tederheit van Mon- taignes geest.

Senekas gebruik.

Gewoone aangenam, en krachtig.

Ik vond'er een tor zijn midda- gaderde, daar gebeden, no- trekken, om in de behoef- te verlaten. hun heerlijk- de rijken, en waerdighede

Gebuigſaam- tegen een- heit gewo- Avont lu- zontheit hinderlij- mijn ſc- los en v- De ſten

Montaignes gebuigſaam- heit.

D E ia en zen. Ik der, gen dan ander- nig moei- het ſtrij- moet zij- wakker- haar b- niet late- ſleur va- dat, 't leid w-

Jurnal. 3. 17. 6.

Ad Sum e Ang

Ik vond 'er een, die sedert mosselen tot zijn middagmaal uit heit slijk vergaderde, daar ik hem, noch door gebeden, noch door dreigen uit kon trekken, om de zoerigheid, die hy in de behoefte, en 't gebrek vond, te verlaten. De bedelaars hebben hun heerlijkheid en wellusten, gelijk de rijken, en, gelijk men zegt, hun waardigheden, en openbare orde-

ningen. Dit zijn uitwerkselen van de gewoonte. Zy kan ons leiden, niet alleenlijk tot zulk een vorm en gestalte, als 't haar belieft, (en diehalven zeggen de Wijzen dat men zich aan de beste moet hechten, die zy ons terstont licht zal maken) maar ook tot verandering, die d'edelste en nutste van haar leerlingschappen is.

Vijfde Afsceeling.

Gebuigzaamheit van Montaigne. Lekkerheit en verplöchtung meest strijdig tegen een eerlijk man. Een krijgsman moet zich tot alle versobeidenheit gewennen. Montaigne's getugenis van zich zelf. Zijn rederheit. Avont lucht schadelijk. Dwaasheit in al te naankewiglijk voor de gezontheit te zorgen. D'onbeamtien vrij van dienstpleeging. Verändering hinderlijk. Hulpmiddelen, die lastiger zijn, dan de ziekte, te haten. Wijn schadelijk aan zieken. Scherpe lusten der zieken. De Geneeskunde los en wankeelbaar. De spraak hinderlijk voor de gequetsten en zieken. De stem meet haer toon van de toehoorder naar verscheide stemmen.

Montaigne's
gebuigzaam-
heit.

DE beste van mijn lighamelijke d'art en zeden, is gebuigzaam, en weitoig hardnekkig te wesen. Ik heb neigingen, die eigender, gemeender en aangener zijn, dan anderen: maar ik geraak met weinig moeite daar af, en val lichtelijk tot het strijdig over. Een jongeling moet zijn regelen steuren, om zijn wakkerheit op te wekken: hy moet haar buiten schimmel houden, en niet laten verstaanwen. Daar is geen fleur van leven zo dwaas en zwak, als dat, 't welk door bevel en tucht beleid word.

*Ad primum lapidem veteri cum placet, hora
Sumitur ex libro, si prurit frictus
ocelli
Angulus, inspecta gressu collyria
querit. a*

Hy zal, zo hy 'er my in geloof, zich dikwijls met overdaat daar in werven; andersins word hy door de minste overdaat bedorven. Hy word onbequaam en onangenaam in d'omgang, en 't gezelschap. De hoedanigheid, die meest tegen een eerlijk man strijd, is de lekkerheit, en verplöchtung aan zekere bezondere wijze: en zy is bezonder, zo zy niet taai en gebuigzaam is. Het geen, dat men zijn makkers ziet doen, door onmacht te moeten nalaten, of

Lekkerheit
en verplöchtung
meest
strijdig tegen
een eerlijk
man.

a Als 't haar lust zich naar d'eerste paalsteen te doen voeren, zo word d'uur daar toe uit het boek genomen: indien de boek van haer oog, door een weinig te wrijven, root is geworden, zo eischt zy, haar geboortestont nagezien habben- de, een weinig oogwater.

Journal.
Sajr. 6.

Een krijgsman moet zich tot alle verscheidenheit gewennen.

Montaignes gewoonten van zich zelf.

om dat men 't niet dart aanvangen, is schandelijk. Dat zodanige lieden in hun keuken blijven. 't Is overal wanvoeghelijk, maar voor een krijgsman zondig en onverdragelijk; de welk, gelijk Filopemen, zeide, zich tot alle verscheidenheit en ongelijkheit van leven moet gewennen.

Hoewel ik, zo veel, als 't mogelijk is, tot vrijheit en onverschillentheit opgebracht ben, zo heeft echter, vermits ik door onachtsaamheit my in d'opklimming mijner jaren meer aan zekere vormen heb gehouden, (mijn onderdom is nu buiten onderwijzing, en heeft voortaan nergens anders naar te zien, dan om in stant te blijven) de gewoonte alreë, zonder daar op te denken, in my haar merkteeken in zekere dingen zo diep ingedrukt, dat ik 't onmaat noem, daar af te scheiden. Ik kan niet (en behoeft het d'eshalven niet te beproeven) by daag slapen, noch na het middagmaal eten, noch 's uchtens onbijten, noch my nederstrekken, noch my nederleggen, dan men groot verloop van tijt, gelijk drie uren na 't avontmaal, noch kinderen toestellen, dan voor de slaap, noch hen staande toestellen, noch mijn zweet verdragen, noch zuiver water, of zuivere wijn drinken; noch my lange tijt blootshoof te houden, noch my na 't middagmaal doen scheren. Ik zou mijn hant schoenen zo zwarelijk, als mijn hant, kunnen missen, en my zo zwarelijk kunnen onthouden van na de maaltijt te wasschen, als in mijn opstaan. Ik zou geen hemel, noch gordynen aan mijn bedsteë, als of dit nootzakelijke dingen waren, kunnen derven. Ik zou wel zonder tafellen mijn maaltijt kunnen houden; maar op de Duitsche wijze zeer zwarelijk zonder schoon voorlaken,

't welk ik meer besmod, dan zy en d'Italianen doen. Ik gebruik de lepel en vork zeer weinig. Ik beklaag my hier over, dat men niet een fleur heeft gevolgt, die ik naar 't voorbeeld der Koningen heb zien beginnen; te weten dat men de voorlakens naar de d'opdissing, gelijk de stant der schutstels, veranderde. Wy hebben dit van deze arbeidzame krijgsman Marius, dat hy, out wordende, in zijn drinken wellustig wierd, en zijn drank niet nam, dan in een bezondere kop. Ik schep ook behagen in zeker slach van glazen, en drink niet gaerne uit een gemeen glas, zo weinig, als van een gemene hant gemaakt. Alle metaal is my daar in onaangetaam, in vergelijking van een klare en deuschijnende stoffe. Mijn ogen moeten 'er ook, naar hun bevatzaamheit, gevoel af hebben. Ik ben veel van zodanige tederheden aan 't gebruik verplicht, de natuur heeft my ook van d'andere zijde de baren aangebracht: gelijk dit, dat ik niet langer twee volle maaltijden in een dag kan verdragen, zonder mijn maag t'overladen; en dit, dat ik my niet gantschelijk van een van beide kan onthouden, zonder my met winden op te vullen, mijn mont droog te maken, en mijn praagte t'onstfellen: en ook dat de lange avontlucht my hindert. Want in de kommer van d'oorlog, daar in men de gehele nacht loopt, gelijk gemenelyk gebeurt, begint my, sedert enige jaren herwaarts, navijf of zes uren, de buik t'onstfellen, met eengeweldige hooftpijn; in voegen dat ik de dag niet kan bereiken, zonder te spuwen. Terwijl d'anderen gaan ontbijten, begeef ik my tot slapen; en ben, als de slaap ten einde is, zo vrolijk, als te voren. Ik heb alrijt gemeent

Marius te dur en wellustig in zijn drank,

Montaignes tederheit.

Avontlucht schandelijk.
Wasmee hy beslot.

Dwaasheit in al te nazakeurlijk voor de gezondheid te willen zorgen.

meent dat d' verspreide, nachts; maar welk ik in meenzamelijkerde, en ingedronken strenger en dergang de voor haar zorgvuldighenachtlucht zo zeer zijn gevoelen in als de twijf zoeking on veranderendeze neigruimen, hun hals. Ik bek zich, jon dwaasheit hebben d' zou 't zijgheit t' deze onlighheit v' werk va liezen. ons van weert. aan d'u' Men v' zomen men v' gelijk met d' werpe regeln daar gene de w' baarl' Wijs' trouw

Avontlucht
schadelijk.

Wanneer hy
begint.

Dwaasheit
in al te
naaukeurig-
lijk voor de
gezondheit
te willen
zorgen.

meent dat de avontlucht zich niet verspreidde, dan met de koomst des nachts; maar zeker Heer, met de welk ik in deze verlede jaren gemeenzamenlijk en lange tijt verkeerde, en die van dit geloof is ingedronken, dat d' avontlucht strenger en gevelijker is in de neder-gang der zon, een uur of twee voor haar ondergang, en die hy zorgvuldiglijk mijd, terwijl hy de nachtlucht verächt, meende my niet zo zeer zijn redenering, als wel zijn gevoelen in te drukken. Wat dan, als de twijffeling zelve, en d'onder-zoeking onze inbeelding treffen, en veranderen? De genen, die voor deze neigingen gantschelijk de plaats ruimen, halen de hele ondergang op hun hals.

Ik beklaag veel Edellieden, die zich, jong en sterk zijnde, door de dwaasheit van hun geneesmeesters hebben doen opluiven. Noch beter zou 't zijn een verkouwing en snort-righeid te lijden, dan voor altijt, door deze ongehantsaamheit, de gezelligheit van 't gemeen leven, in een werk van zo groot gebruik, te verliezen. Een lastige wetenschap, die ons van de zoetste uren des daags afweert. Laat ons onze bezitting tot aan d'uitterste middelen uistrekken. Men word 'er gemeenlijk hard in, zo men zich daar tegen aan kant; en men verbeteret zijn aart en natuur: gelijk Cesar zijn vallende ziekte deē, met dezelfde te verächten, en te verwerpen. Men moet zich tot de beste regelen voegen; maar zich geen slaaf daar af maken; 't en waar van de genen, (zo'er noch enigen zijn) aan de welken de verplichting en dienstbaarheid aut zijn. De Koningen en Wijsbegerigen kakken; ook de Juf-trouwen. De beampte levens zijn

aan dienstpleeging gehouden: her-
mijne, duister en onbeampt zijnde, <sup>D'onbeampt-
ten vry van
dienstplee-
ging.</sup> geniet alle naturelijke ontlaning. Een-
Krijgsman en Gaskonjer zijn ook hoed-
danigheden, die d'onbeseidenheit
een weinig onderworpen zijn. Ik zal
dieshalven dit van onze doening zeg-
gen, dat het nodig is haar naar zekere
voorgescreve uren in de nacht te ver-
zenden, en zich door gewoonte daar
toe te parssen en t'onderwerpen, ge-
lijk ik gedaan heb: maar zich niet
de bezorging van bezonder gemak van
plaats en zetel tot deze dienst onder-
werpen te maken, gelijk ik gedaan
heb, to.n ik oud wierd, en de zelds:
door lankheit en zachtigheid belette-
lijk te doen worden. Doch is 't in
de vuile diensten wel enigfins ver-
schonelijk, meer bezorging en nut-
tigheit te verächten? <sup>Senec. Epist.
92.</sup> De mensch is
van natuur een zuiver en uimuntend
dier. Dit is van alle de naturelijke
doeningen het geen, daer in ik zwa-
relijkst kan lijden dat ik gesteurd word.
Ik heb veel krijgslieden gezien, die
ongemak door d'ongereeltheit van
hun buik leden: terwijl de mijne en
ik nooit missen in de tijt, die wy be-
scheiden hebben; de welk is met de
sprong van 't bed, zo enige gewel-
dige bezigheid, of ziekte ons niet
ontsoert en belet. Ik oordeel dan,
gelijk ik gezegt heb, dat de zieken
zich niet berer in veilligheit konnen
begeven, dan zich in de fleur van
leven, daer in zy opgebracht en op-
gevoed zijn, stil te houden. De ver-
andering, hoedanig zy ook is, ver-
andering <sup>Verandering
hinderlijk.</sup> baast en hindert. Ga heen, en ge-
loof dat de kastengen aan een Peri-
gordin en Lukois hinderen; en de
welk en kaas aan de bergwoonders.
Men beveelt aan hen een vorm van
leven, die niet alleenlijk nieu, maar
ook strijdig is: een verandering, die
E e e e e een

een gezonde zelf niet zou kunnen lijdē. Beveel aan een Breton, die zeventig jaren out is, water te drinken; besluit een zeeman in een stoof; verbied het wandelen aan een Biskaische staatjongen: zy beroven hen van beweging, en eindelijk van lucht en licht.

- - An vivere tansi est? a

en

Corn. Gall.
Eleg. 1.

*Cogimur à fustis animam suspendere
rebus.*

*Atque ut vivamus, vivere defini-
mus:*

*Hos superesse rear quibus & spirabi-
lis aër,*

*Et lux qua regimur, redditur ipsa
gravis. b*

Judien zy geen ander goet doen, zy doen ten minsten dit, dat zy de zieken vroeg ter doot bereiden, met hen allengs t'ondergraven, en 't gebruik van 't leven af te snijden. Ik, gezond en ziek zijnde, liet my gaerne tot de lusten voeren, die my parsten. Ik geef groot gezach aan mijn begeerten en neigingen. Ik heb geen behagen in 't quaat door 't quaat te genezen. Ik haat de hulpmiddelen, die lastiger zijn, dan de ziekte. De darmpijn onderworpen te zijn, en my van 't vermaak van oesters 'eten te moeten onthouden; dit zijn twee quaden, in plaats van een. Het quaat prikkelt ons van d'een, en de

Hulpmidde-
len, die
lastiger zijn,
dan de ziek-
te, te haten.

a Is 't leven zo groot een zaak?

b Wy worden godvrougen ons van de gewone dingen t'onthouden. Wy laten af van te leven, op dat wy zonden leven. Zal ik achten dat dezen noch zijn, aan de welken de lucht, die wy ademen, en 't licht, daar door wy be-
stiert worden, zwaar en lastig word ge-
maakt?

regel van d'andere zijde. Bewijzen toch in de waagschaal van zich te misrekenen staat, zo laten wy ons eerder in 't geval van 't vermaak wagen. De werrelt doet reoht anders, en acht dat 'er niets nuer is, zo't niet kommerlijk en lastig is: de gemakkelijckheit is aan hem verdacht. Mijn trek en graagte in veel dingen hebben zich uit zich zelven gelukkiglijk genoeg geschikt, en zich naar de gezontheit van mijn maag gevoegt. De zurigheit en scherpigheit der soppen waren my in mijn jeucht aangenaam: maar mijn maag kreeg 'er sedert de walg af; daar de smaak terstont op gevolgt is. De wijn is schadelijk aan de zieken: dit is 't eerste, daar af mijn tong walgt, en met een onverwinnelijke walging.

Wijn scha-
delijk aan de
zieken.

't Geen, dat ik tegen mijn zin ontfangt, hindert my; en niets hindert my, dat ik met honger en vrolijkheit doe. Ik heb nooit hinder gehad van enig ding, 't welk my aangenaam had geweest; en echter heb ik alle besluit, dat uit de Geneeskunde quam, zeer bredelijck voor mijn vermaak doen wijken. Ik, jong zijnde,

(Quem circumcursans huc atque huc Catull.

sape Cupido,

*Fulgebat crocino splendidus in tuni-
ca.) c*

heb my zo ongebondentlijk en onvoorzichtiglijk, als iemand anders, aan de lust, die my gevat had, overgegeven,

& militavi non sine gloria: d

Herat Gar-
min. lib. 3.

doch meer in verharding en gedurigheit, dan in de sprong.

c die van Kupido, herwaarts en derwaarts om wy zwevende, in een purpere rok met grote glans beschenen wierd,

d en ik heb nies zonder roem gestreden.

Sex

Sex me
cti. a

Zeker, 't i-
dadig te be-
van jaren ik
bevond. Dit
het was la-
van keur e-
geen gehe-
kan mijn g-
overeenbr-
nis van ha-

Inde m-
dâg-
Barba

Scherpe
lusten der
zieken.

De gene-
lijk met g-
naar 't g-
den zie-
deze gr-
vreemd-
natuur
hoe ve-
noegen
deel,
sten m-
zwaar-
genen
legt.
my op
hoef m-
klaag
te he-
hen t-
kunst
hou-
gezo-
te h-
dat r-

a
soch
b
gezu-
der

*Sex me vix memini sustinuisse vi-
ctis. a*

Zeker, 't is rampzalig, en wonderdadig te belijden in welke zwakheit van jaren ik my eerst onder zijn macht bevond. Dit was wel getroffen : want het was lange tijd voor d'ouderdom van keur en kennis. Ik heb van my geen geheugenis van zo verre. Men kan mijn geval met dat van Quartilla overëenbrengen, die geen geheugenis van haar gespinsel had.

*Inde tragus celerisque pili, mirandaque mari
Barba mea. b*

Scherpe
lusten der
zieken.

De geneesmeesters voegen gemene-lijk met grote nuttigheit hun regelen naar 't geweld der heftige lusten, die den zieken overkomen. Men kan deze grote trek en begeerte niet zo vreemd en zondig inbeelden, of de natuur schikt 'er zich naar. Wijders, hoe veel is 't, de verbeelding te vernoe-gen? Hier aan, naar mijn oor-deel, is alles gelegen, of ten min-sten meer, dan al 't andere. De zwaarste en gewoonste quaden zijn de genen, die de verbeelding ons op-legt. Deze Spaansche spreuk behaagt my op veelderhande wijzen: *God be-hoef my van my zelf.* Ik, ziek zijnde, klaag dat ik niet enige trek en begeer-te heb, die my deze vernoeving van hen te verzaden geven. De Genees-kunst zou my naauwelijks daar af houden. Ik doe desgelijks, als ik gezond ben. Ik zie weinig anders, als te hopen, en te wilten. 't Is deerlijk dat men zo verre tot quijnen en zwak-

*a My heugt dat ik naauwelijks zes
tochten uitgestaan heb.*

*b Daarna volgde de geile jeecht, de
gezwinde hairen, en de baert, eenwou-
der voor mijn moeder.*

heit word gebracht, dat men tot men-schen kooft. De Geneeskunst is niet zo bestendig, dat wy zopder achtbaarheid zijn, wat wy ook doen. Zy verandert naar de gewesten, en staat van de maan, gelijk Fernclius ^{De Genees-} en Skaliger zeggen. Indien uw ge-^{kunde los en} neesmeester niet goet vind dat gy ^{wankebaar.} slaapt, dat gy wijn, of diergelijke spijs gebruikt; bekreun u daar niet mee: ik zal een ander voor u vin-den, die van een ander gevoelen zal zijn.

De verscheidenheit der bewijzen en gevoelens van de Geneeskunde om-belit alderhande vormen. Ik zag een elendige zieke, om genezen te wor-den, barsten, en van ontfstekenis bleek worden; en dat hy daar na van een ander geneesmeester bespor-wierd, die deze raat als hinderlijk verwierp. Had hy zijn moeite en kommer niet wel besteed? Een man van dit ambacht, die een uiterste onthoodelijkheit had gebruikt, om zijn quaal t'overwinnen, is onlangs van de steen gestorven. Zijn mak-kers, in tegendeel, zeiden dat deze vasten hem uitgedroogt, en hem zaat en gruis in de nieren aange-bracht had. Ik heb bemerkt dat in de quatsingen en ziekten de spraak my ^{De spraak} de zeer ontroert, en hindert, als eni-^{hinderlijk} ge wanördening, die ik bedrijf. De ^{voor de ge-} stem kost en vermoeit my: want ik ^{queesten en} ben luid en krachtig van spraak: in ^{zieken.} voegen dat ik, by de Groten van eni-^{Montaigne} ge zaken van gewicht sprekende, hen ^{luid van} dikwijls vlijt heb doen aanwenden ^{spraak.} om mijn stem te matigen.

Dit verhaal is waerdig om my te vermaken. Iemant sprak luid in zeker school der Grieken, gelijk ik. De zedemeester zeide tot hem, dat hy zachter zou spreken. Hy geef my, zeide d'ander, de maat, naar

E e e e e z

de

de welke hy wil dat ik spreek. D'anderzeide weêr tot hem, dat hy zijn maat van d'oren des geens, met de welk hy sprak, zou nemen. 't Was wel gezegt, zo men 't wel verstaat. Spreek naar dat gy met uw toehoorder hebt te doen. Want indien het te zeggen is, 't zy u genoeg dat hy u hoort; of, regel u naar hem: zo bevind ik niet dat dit reden zou zijn. De toon en beweging van de stem heeft enige uitdrukking en betekenis van mijn zin; het staat aan my haar te beleiden, om my te vertonen, en uit te drukken. Daar is een stem om t'onderwijzen, een stem om te bekijken. Ik wil niet alleenlijk dat mijn stem tot hem komt, maar mis-

De stem moet haar toon van de toehoorder nemen.

Verscheidde stemmen.

schien dat zy hem trefte en deurbort. Als ik mijn staatjongen met een heftige en scherpe stem overhaal en uitmaak, zo zou 't wel goet zijn dat hy tot my quam zeggen: Meester, spreek zachtelijker, ik hoor u wel. *Zekere stem is naar 't gehoor geschikt, niet door haar luidheit, maar door haar eigenschap.* De spraak is half voor de geen, die spreekt, en half voor de geen, die haar hoort. De hoorder moet zich bereiden om haar naar die maat en beweging, de welke zy neemt, t'ontfangen: gelijk onder de genen, die kaatsen, de geen, die in 't park staat, zich moet schikken en regelen naar dat de geen, die aan de stuit is, de bal op geeft.

Zeste Afdeeling.

Ongedult schadelijk. De qualen met geweld te stuiten maakt hen erger; en hoe men hen moet verdragen. Voorbeelden zijn onzekere bewijzen. Montaignes gewoonte in zijn qualen. Lijden d' eerste les der Mexikaners aan hun kinderen. Belachelijke gebeden der Ouden. 't Leven in d' ouderdom verlapte. Onz. leven bestaat uit srijdige dingen. Het goet en quaat zelfstandig in onz. leven. Heerschzucht der geneesmeesters. Aan de verbeelding te hulp te komen nootzakelijk. Graveel in de Groten gemeen. De vrees van d' aanstaande quaal verschrikt. Toevallen der gener, die van 't graveel zijn g-raakt. De qualen gezocht, om de deucht t'oeffenen. De ziekten strekken alle ter doot, daar af de darmpijn een vermaanster is.

Ongedult schadelijk.

D'ervarentheit heeft my ook dit geleert, dat wy ons zelve door ongedult verderven. De qualen hebben hun leven, en hun palen, hun ziekten, en hun gezondheid, de gesteltenis der ziekten is geschikt naar 't voorbeelt van de gesteltenis der dieren. Zy hebben, van hun geboorte af, hun bepaalt geval, en hun dagen. De genen, die op een

De qualen met geweld te stuiten maakt hen erger.

heerschächtige wijze hen met geweld dwars in hun loop tracht te stuiten, verlangt en vermenigvuldigt hen; en hy tergt hen, in plaats van hen te verzachten. Ik ben van Krantors gevoelen, dat men zich niet hardnekkiglijk, noch onbezuifdelijk tegen de qualen moet stellen, noch uit tederheit en weekheit voor hen bezwijken, maar dat men, naar hun

Hoe men de qualen moet verdragen.

onze

onze aart en hen moet w gang aan de vind, dat z gang laat g den. Ik van de baro sten acht, tegen hun eige afga ons de na gaan: zy h zaken, o stoif'er a gaan, is t van een gezien, s schoon d

Men moet de natuur bien werken.

Voorbeelden onzekere bewijzen.

Montaignes gewoonte in zijn qualen.

Lijden d' eerste les des Mexikaners aan hun kinderen.

ter aan onzekere overal t geuame aan: 't goet. noch aa ker en een de heb in tige zi hartkl toeval sterver gewen hen t trotsf de w zoet zwa van zijn. I kan zy, haa zije lijd

onze aart en natuur, natuurlijk voor hen moet wijken. Men moet deurgang aan de ziekten geven; en ik bevind, dat zy by my, die hen hun gang laat gaan, minder staat houden. Ik ben zodanigen, die men van de hardnekkigsten en vasthoudendsten acht, zonder hulp en kunst, en tegen hun eige regelen, door hun eige afgang, quijt geraakt. Laat

Men moet de natuur laten werken.

Voorbeelden onzekere bewijzen.

Montaignes gewoonte in zijn qualen.

Lijden d'eerste les des Mexikaners aan hun kinderen.

ons de natuur een weinig laten begaan: zy heeft beter verstant van haar zaken, dan wy. Maar zulk een stoif'er af. Met u zal 't desgelijks gaan, is 't niet van deze quaal, zo is 't van een ander. Hoe veel heeft men gezien, die echter zijn gestorven, schoon drie geneesmeesters hen achter aan liepen? 't Voorbeeld is een onzekere en algemene spiegel, die overal toe dient. Indien 't een aangename geneesmiddel is; neem hem aan: 't is altiit zo veel tegenwoordig goet. Ik zou my niet aan de naam, noch aan de verwe binden zo hy lekker en smakelijk was: het vermaak is een der voornaamste voordeelen. Ik heb in my de versnoetheden, de gichtige zinkingen, de verslappingen, de hartklopping, de hoofdpijn en andere toevallen een natuurlijke doot laten sterven, en hen verloren toen ik half gewent was hen te voeden. Men kan hen beter door heusheit, dan door trotsigheid, bezweren. Men moet de wetten van onze staat en natuur zoetelijk lijden. Wy zijn om out en zwak te worden, en om, tot spijt van alle geneesmiddelen, ziek te zijn.

Dit is d' eerste les, die de Mexikaners aan hun kinderen geven, als zy, in d'uitgang uit hun moeders lighaam, hen dus groeten: Kint, gy zijt ter werrelt gekomen om te lijden; lijdt, verdraag en zwijg. Te klagen

dat aan iemand iets overgekomen is, 't welk aan yder overkomen kan, is ongerechtigheit. Klaag zo eigenlijk iers tegen u op een ongerechtige wijze gestelt is. Zie hier een oud man, die van God verzoekt dat hy hem in volkome en krachtige gezondheid zal behouden, dat is weër jong maken.

Belachelijke gebeden act ouden.

Stulte quid hac frustra votis puerilibus optas? a

Is 't geen dwaasheit? zijn staat brengt het niet meê. De gicht, het graveel, en de raauwigheit der maag zijn toevallen van hoge jaren; gelijk hitte, regen en wint de toevallen van lange reizen. Plato geloof niet dat Esculapius zich bemoeijen zou willen met een zwak en bedorve lighaam, dat onnut voor zijn lant, en onnut tot zijn werk, en om gezonde en sterke kinderen voort te brengen is, door regeling lang in 't leven te doen blijven, en vind deze raat niet gevoeghelelijk voor de goddelijke gerechtigheit en voorzichtigheit, die alle dingen tot nuttigheit moet geleiden. O goed man, 't is gedaan: men zou u niet weër kunnen ophelpen. 't Meeste dat men aan u kan doen, is u te beplasteren, en een weinig 't onderschragen; men zal uw elende enige uren verlangen.

't Leven in d'ouderdom verlate, en d'etende verlanget.

Non secus instantem cupiens fulcra ruinam;

Diversis contra nititur obicibus,

Donec certa dies omni compage soluta,

Ipsum cum rebus subruat auxilium. b

a O dwaze, waarom wensche gy met een kinderlijke wensch naar deze ydele dingen

b Even gelijk de geen, die d'aanstaande ondergang wil afweeren, verscheide stussen en steunsten daar tegen stele, tot dat in zekere dag het gebet gebou spat, en met de hulpmiddel nederstort.

Corn. Gall. Elug. 1.

Onz leven
bestaat uit
strijdige
dingen.

Men moet leren het geen te lijden, dat men niet mijden kan. Onz leven, gelijk d'overeenkoming des werrelts, bestaat uit strijdige dingen, en ook uit verscheide tonen, zoeten en harden, scherpen en platten, zachten en groeven. Wat zou de Zangkunstenaar, de welk niet meer dan een begeerde, te zeggen hebben? Hy moet hen in 't gemeen weten te gebruiken, en samen te mengen; gelijk wy ook het goet en quaat; 't welk mer onz leven medezelfstandig is. Onz wezen kan zonder dit mengelmoes niet bestaan; en d'een is 'er niet minder nootzakelijk, dan d'ander. Zich tegen de naturelijke nootzakelijkheid te kanten, is de dwaasheit van Ctesifon te vertonen, die tegen zijn achteruitslaande ezel met zijn voeten aan sloeg. Ik leef weinig raat over d'ontstelzenissen, die ik gevoel; want deze lieden zijn in hun voordeel, als zy ons in hun genade hebben. Zy tellen ons aan d'oren met hun voorzeggingen, en, my eertijts van de quaal verzwaakt overvallende, hebben my, met hun leerreegelen en meesterlijk geblaas, smadelijk gehandelt, terwijl zy my nu met grote pijnen, en dan met d'aanstaande door dreigden. Ik wierd niet van hen nedergevelt, noch uit mijn plaats verzet, maar gestoten en geslagen: indien mijn oordeel niet daar door verandert en ontroert wierd, ten minsten wierd het belet en verbindert; 't is altijt strijt en onrust.

Aan de verbeelding te
hulp komen
nootzakelijck.

Ik handel mijn verbeelding op 't zaehtste, dat ik kan, en zou, zo 't my mogelijk was, haar van alle kommer en strijt ontlasten. Men moet haar te hulp komen en vleiden, en, zo 't mogelijk is, bedriegen. Mijn geest is, tot deze dienst bequaam. Hy heeft overal geen schijn gebrek.

Indien hy zo wel overreedde, als hy spreekt, hy zou my gelukkiglijk te hulp komen. Befeest 'er u een voorbeeld af te hebben? Hy zegt dat het tot mijn best is, dat ik 't graveel heb, dat het gebou van mijn ouderdom naturelijk enige lekkings en druping moet lijden; dat het tijt is dat hy begint te vervallen, en van malkander te wijken: dat het een gemene nootwendigheid is; en dat men voor my geen nieuwe wonderdaat had toegestelt. Ik betaal hier meê 's loon, dat ik aan d'anderen schuldig ben; (en zou zulks niet beter koop konnen hebben) dat het gezelschap der menschen iny moet vertroosten, als ik in 't ongeval ben gevallen, 't welk de menschen van mijn tijt gemenelijck overkoomt. Ik zie overal zodanigen, die van een gelijkaardig quaat zijn gedruckt. De gezelligheit daar af is eerlijk voor my, om dat zy meest in de Grotten plaats heeft: zijn wezenheit heeft adelijckheit en waerdigheid. Ik overweeg dat 'er van de genen, die men daar af getroffen ziet, weinig zijn, die 'er beter koop afkomen; en indien ja, zo kost het hen de kommer van een lastige regeling, en moejelijke en dagelijcksche inneeming van geneesmiddelen. Ik, in tegendeel, ben zulks gantschelijck aan mijn geluk verplicht. Want wat enige gemede dranken van kruisdistel en duizentkoren aangaat, die ik twee of drie malen gedronken heb, ter believe van Juffrouwen, die, met meerder beleeftheit, dan mijn quaal scherp is, my de helft van 't hunne aanboden, zy hebben my even gemakkeijk geschenen om in te nemen, als onnut in hun werking, zy hebben wel duizent beloften aan Esculapius, en niet minder kronen aan hun geneesmeester te betalen, uit oorzaak van de zichte

en

Troost, die
men in
't lijdens
te
scheppen
heeft.

De vrees
van de
quaal ver-
schrikt, als
zy aanstaan-
de is.

Graveel ge-
meen in de
Grotten.

Gunft der
straten.

Tweevallen
der gener,
die van
't graveel
zijn ge-
plaagt.

en overvloed
't welk ik dik
der natuur bek
lijkheit van m
zelfschap wor
en ik hou mi
en zo lang als

De vrees
verschrikt
kent aan u
wanhoop d
door hun
veroorzaakt
't Is een q
trest, me
zondigt hee
geweten h

Que ver
venis

Aanshou
opzicht
van een v
haar tra
niet, da
of dus
vrucht
verdrac
ten van
ven.
't volk t
u tot ste
heit, v
enige
bemer
at ge
af ge
dat n
daar
gedu
zwe
ven
trek
tijts
a
dien

en overvloedige lossing van gruis, 't welk ik dikwijls door de weldaad der natuur bekoom. De welvoeghe-lijkheid van mijn gelaat zelve in 't ge- zelschap word 'er niet door ontroert; en ik hou mijn water tien uren lang, en zo lang als een gezonde.

De vrees van de quaal ver- schrikt, als zy aanstaan- de is.

De vrees van dit quaat, zegt hy, verschrikte u eertijts, toen 't onbe- kent aan u was: het getier, en de wanhoop der gener, die het zelfde, door hun ongedult, verergerden, veroorzaakten in u de schrik daar af. 't Is een quaat, 't welk die lieden treft, met de welken men meest ge- zondigt heeft. Gy zijt een man, die geweten hebt.

Quae venit indignè pana, dolenda venit. a

Gunst der stra len.

Aanschou deze straffing: zy is, ten opzicht van anderen, zeer zoet, en van een vaderlijke gunst. Aanschou haar traagheit: zy belaft en beslaat niet, dan de tijt van onz leven, die of dus of zo heden verloren en on- vruchtbaar is, na dat zy, als by verdrach, aan d'onrucht en geneucht- ren van de jonkheit plaats had gege- ven. De vrees en deernis, die 't volk tot dit quaat heeft, dient aan u tot stoffe van roem: een hoedanig- heit, van de welke uw vrienden noch enige verwe in uw aart en gestelt- heit bemerken, schoon uw oordeel daar af gezuivert, en uw redenering daar af genezen was. 't Is vermakelijk, dat men van zich hoort zeggen: zie daar, wat kracht! zie daar, wat gedult! Men ziet u van grote arbeit zweten, bleek en root worden, be- ven, ja ook bloet spuwen, vreemde trekkingen en krimpingslijden, som- tijts grote tranen uit uw ogen druipen,

Tpevalen der gener, die van 't graveel zijn ge- plaagt.

a De pijn, die 't onrecht en onver- dient koomt, is te bewenen.

dikke, zwarte en schrikkelijke pis uitgeeven, of dat de zelfde, door enige rakkige en borstelige stenen, die u wredelijk in de hals van de roede sleet en scheurt, gesluit word; ter- wijl gy, met een gemeen gelaat, d'om- staanders onderhoud, en by beurten met d'uwen boert, uw deel in een opgestelde redenering waarneemt, en met uw spraak uw pijn verontschul- digt, en uw lijden vermindert. Hebt gy geheugenis aan de lieden van de voorgaande tijt, die de qualen met zo grote gratigheid zochten, om hun deucht in oefening en bezigheid te houden?

Stiel de zaak dat de natuur u naar dit school brengt en drijft, daar gy zelf nooit vrijwilliglijk ingegaan zoud hebben. Zegt gy tot my, dat het een gevarelijke en dodelijke quaal is?

De qualen gezocht, om de deucht t'oefenen.

Welke andere qualen zijn niet zoda- nig? Want enigen daar af uit te zon- deren, die, gelijk men zegt, niet rechtstreeks naar de doot gaan; dit is een bedroch, dat tot de Geneeskunde behoort. Wat is 'er aangelegen of zy by toeval derwaarts gaan, dan of zy naar de weg, die ons derwaarts leid, glijden, en van ter zijden in- komen? Gy sterft niet om dat gy ziek zijt; maar gy sterft om dat gy leeft. De doot dood u wel, zonder van de ziekte geholpen te zijn; en de ziekten hebben aan enigen de doot wijder af gedreven, die langer heb- ben geleefd, om dat zy meenden dat zy storven. Wijders, daar zijn zo wel ziekten, als wonden, die tot genezing strekken, en heilsaam zijn. De darmpijn is dikwijls niet minder langlevendig dan gy. Men vind menschen, in de welken zy van hun kintsheit af tot aan hun uiterste ou- derdom heeft geduurt, en zou hen, zo zy niet bezweken waren, lan- ger

De ziekten strekken al- le ter doot.

Heilsame ziekten.

ger gezelschap hebben gehouden. Gy dood haar meermalen, dan zy u dood. En schoon zy het beelt van de geburige door aan u vertoonde, zou't niet een goede dienst voor een man van zodanige ouderdom zijn, dat zy hem tot d' overdenkingen van zijn einde bracht? Dat erger is, gy hebt niets meer, daarom gy genezen zoud worden. De gemene noot zal u dieshalven eerstdaags roepen. Aanmerk hoe kunstiglijk en zoetelijk zy u van 't leven doet walgen, en van de werelt aftrekt: niet door u met een dwingelandige onderwerping t'overweldigen, gelijk zo veel andere qualen, die men in de grijze mannen ziet, de welken hen geduriglijk, en zonder verpozing van zwakheit en pijn, geboeit houden; maar door berichtigen en onderwijzingen, by tusschentijden genomen, met lange

De darm-
pijn een
vermaantster
van de door.

pozen van rust daar onder te mengen, als om aan u middel te geven tot haatles op uw gemak t'overwegen, en te herhalen. Om aan u middel te geven, tot gezondelijk t'oordeelen, en als een stoutmoedig man zijde te kiezen, vertoont zy aan u de staat van uw gehele natuur, zo in 't goet, als in 't quaar; en in een zelfde dag nu een zeer blijde, en dan een onverdragelijke staat. Indien gy de doot niet omarmt, ten minsten geeft men hem de hant eenmaal ter maant. Gy hebt hier door meer te verhoppen dat zy u eens, zonder u te dreigen, zal betrappen, en dat gy, zo dikwijls tot aan de haven gebracht, en u op uw gewone staat vertrouwend, onverwacht in een uchtent, gy en uw trouwen, overgevoert, en binnen geraakt zult zijn.

Montaigne's
verwachting
is zijn ge-
len.

enkelde
lende,
niet mis-
gunstige
lede er-
woont
t'aank-
dewij-
lange
geho-
leur
zal
dat
nat-
nie-
ba-
n
w

Zevende Afdeling.

Natuerlijke gebeurtenis door die van papier geholpen. Montaigne's vertroosting in zijn qualen. Gezondheit aangenamer na de ziekte. Samenvoeging van pijn en wellust. De ziekten zwaarder in hun uitgang, dan in hun werking. waas in de darm-pijn en 't graveel gunstig. Lijden, alleen in enige ziekten nodig. De steen niet met dranken te smelten. Middelen om deze quaal te verzachten. Men moet, door overweging van te voren, de qualen niet verlangen. Den jechts wakkerheit en naerficheit aan te bevelen. Skippio over zijn lang slapen berispt.

Door lieden
wordt men
geoeffent.

MEn heeft niet over de ziekten te klagen, die de tijt getrouwelijk met de gezondheid delen. Ik ben hier aan 't geval verplicht dat het my zo dikwijls met eenderhande wapenen bespringt. Het schikt en oeffent'er my toe door de gewoonte, en verhard en gewent'er my toe. Ik weet heden ten naaften

by waar voor ik'er af ontslagen zal zijn. Ik smeed, by gebrek van natuerlijke gebeurtenis, een gebeurtenis van papier: en als my enig nieu toeval aan mijn quaal overkoomt, schrijf ik zulks aan. Hier door gebeurt het dat ik, die byna alderhande voorbeelden deurgewandelt ben, zo enige verbaastheit my dreigt, deze

Natuerlijke
gebeurtenis
door die van
papier ge-
holpen.

Het qu-
heeft zi-
omloop-
lijk ook
goet.

enkelde

Montaignes
vervrooiting
in zijn qua-
len.

enkelde en losse briefjes deursnuffelende, gelijk bladen der Sibyllen, niet mis in vertroosting, met enige gunstige voorzegging, in mijn verledene ervaringen, te vinden. De gewoonte dient my ook, om voor 't aanstaande beter te verhoplen. Want dewijl het beleit van deze aflossing zo lange tijt heeft geduurt, zo staat te gevoelen dat de natuur deze loop en fleur niet zal veranderen; en daar zal geen erger ongeval afkomen als dat, 't welk ik gevoel. Wijders, de natuur van deze ziekte is misschien niet ondienstig voor mijn vaerdige en haastige aart en gekeltheit. Als zy my zachtelijk aantast, ontsteekt zy vrees in my, want het is voor lange tijt: maar haar toegangen zijn natuurlijk rap en wakker. Zy sart my schrikkelijk voor een dag of twee. Mijn nieren hebben een ouderdom lang zonder ontfeltenis geweest. 't Is nu byna een ander eeuw geleden, dat zy van staat verandert zijn. Het quade heeft zijn omloop; gelijk ook het goet. Dit ongeval is misschien aan zijn einde. D'ouderdom verzwakt de hitte van mijn maag, die, daar door niet zo volmaakt in tering zijnde, deze stoffe raauw naar de nieren zend. Waarom zal ook de hitte mijner nieren, naar zekere omkeer, niet in dier voegen verzwakt kunnen zijn, dat zy mijn slijmigheid niet meer kunnen doen rotjen, en dat de natuur geen andere weg tot haar zuivering en afzetting kan nemen? De jaren hebben my klaarlijk enige versnottingen doen opdrogen: waarom ook niet deze uitwerpselen, die stoffe aan 't graveel verschaffen?

Gezondheit
aangenamer
na de ziek-
ten.

Maar is 'er iets zoet in vergelijking van deze schichtige verandering, als ik uit een uiterste pijn, door de lossing van mijn steen, als met een bli-

xem slag, het schoon licht der gezondheid zo vry en volkomen weër bekoorn, gelijk in onze schichtige en selfte darmpijn gebeurt? Is 'er in onze gelede pijn iets, dat men tegen 't vermaak van zulk een vaerdige verbetering opwegen kan? Hoe veel schoonder schijnt my de gezondheid, die zo kort op de ziekte volgt, en daar aan vast is, dat ik ben in malkanders tegenwoordigheid kan bemerken, en dit noch in hun grootste toerusting, daar meê zy zich om strijt toestellen, als om elkander tegen te streven, en 't hoeft te bieden? Even gelijk de Stoischen zeggen, dat de zonden nuttelijk ingevoert zijn, om de deucht in achtiging te brengen, en te verheffen, zo konnen wy met meerder reden, en met een minder stoute gissing zeggen, dat de natuur de pijn, tot eer en dienst van de wellust en lijdeloosheit, aan ons geleent heeft. Toen Sokrates, na dat men hem van zijn boejen had ontlaf, de zoerigheid van dit jeukfel gevoelde, 't welk hun zwaarheit in zijn benen had veroorzaakt, verheugde hy zich in d'eige verbintenis van de pijn met de wellust aan te merken, en hoe zy met een nootzakelijke bant in dier voegen te zamen zijn verknocht, dat zy by beurten malkander volgen en voortbrengen, en den goede Esopus toeriep, dat hy uit deze aanmerking een eige lighaam tot een treffelijke fabel moest genomen hebben.

't Ergste, dat ik in d'andere ziekten zie, is dat zy niet zo zwaar in hun werking, als in hun uitgang zijn. Men heeft een jaar werk om weër te bekomen, terwijl men altijd vol zwakheit en vrees is. Daar zijn zo veel avonturen en trappen om weër tot behoudenis te komen, dat men nooit gedaan werk heeft. 't Is een grote

Samenvoeging van de pijn en wellust.

De ziekten zwaarder in hun uitgang, dan in hun werking.

Ffffff zijk,

zaak, zo men niet weêr in nieuwe elende valt, na dat men 't heeft eerst van een wolle, en daar na van een linne muts heeft ontbloot, en eer men weêr tot de lucht, tot de wijn, tot zijn wijf, en tot meloenen gewent is. Deze ziekte heeft dit voorrecht, dat zy gantschelijk, en te gelijk wechgaat: in plaats dat d'anderen altijd enige indruk en ontsteltenis maken, de welken doen dat het lighaam een nieuwe quaal kan vatten, en dat zy de hant aan meikander lenen.

Welke ziekten te verontschuldigen, en welke heusch zijn.

Deze ziekten zijn te verontschuldigen, die zich met hun bezitting op ons vernoegen, zonder haar wijder uit te strekken, en zonder hun sleep in te voeren; maar die zijn heusch en genadig, de welken door hun deurgang ons enig nut gevolg toebrengen. Ik bevind my, na mijn darm-pijn, van alle andere toevallen ontlast, meer, gelijk my dunkt, dan ik tevoren was; en ik heb sedert geen koorts gehad. Ik redeneer, dat d'uitterste en gedurige brakingen, die ik uitstaan moet, my zuiveren; en van d'andere zijde worden mijn quade vochtigheden door mijn walgingen en vreemde vasten, die ik hou, verteert; en de natuur leegt in deze stenen het overtollige, en schadelijke, dat zy heeft. Dat men niet tot my zeg, dat dit een geneesmiddel is, die te dier verkocht word. Hoe is 't met zo veel stinkende dranken, inbrandingen, insnijdingen, zweetingen, aftappingen, leefmaten, en zo veelderhande slach van genezingen, die ons dikwijls de doot aanbrenge, om dat wy hun geweld en overlast niet kunnen verdragen? Dieshalven, als ik geraakt en getroffen word, neem ik 't voor een geneesmiddel, en als ik het deurben, neem ik het voor een beständige en volkomme verlossing.

Waar in de darm-pijn en 't graveel gunstig.

Zie hier noch een bezondere gunst van mijn quaal, dat is dat zy ten naasten by haar spel bezonder heeft, en my met het mijne laat begaan, daar het alleenlijk aan moed ontbreekt. Ik heb 't, in haar grootste ontsteltenis, tien uren lang te paert gehouden. Lijd alleenlijk: gy hebt geen andere regel nodig. Vermaak u, eet, loop, doe dit, en ook dat, zo gy kont: uw onmaat zal 'er meer voordeel, dan schade, in doen. Zeg desgelijks tot een, die de pokken heeft, tot een gichtige, en tot een ruidige. D'andere ziekten hebben algemeender verplichtingen, pijnigen onze werkingen geheel op een andere wijze, ontstellen gantschelijk onze ordening, en wikkelen, uit opzicht van hen, de gehele staat onzes levens in. Deze nijpt alleenlijk de huid, en laat het verstant, de wil, de tong, de voeten, en de handen in uw believen en schikking. Zy wekt u eerder op, dan zy u verdooft. De ziel word door de hitte van een koorts getroffen, door de vallende ziekte nedergeworpen, door een heftige hooftpijn verbijstert, en eindelijk door alle de ziekten, die de klomp, en edelste delen treffen, verbaast: maar deze treft haar niet. Indien zy qualijk vaart, 't is haar schult: zy verraad zich zelve, verlaat zich zelve, en ontwapent zich zelve.

Geen anderen, dan zotten, laten zich overreden, dat dit hard en vast lighaam, dat in onze nieren gekookt word, door dranken gesmolten kan worden. Dieshalven, na dat hyaan 't waggelen is geraakt, moet men slechts deurtocht aan hem geven, die hy ook wel nemen zal. Ik bemerk ook deze bezondere nuttigheid, dat zy een quaal is, in de welke wy weinig te ramen en te gifsen hebben.

Wy

Lijden alleen in enige ziekten nodig.

Anderen willen de gehele mensch hebben.

De steen niet met dranken te smelten.

Wy zijn heit, in ons verpzeekerheit en voortglatig is. trachting neesmeel

Middel om zijn quaal te verzachten.

wat, en zodanige of krachtvoeden, haar wo Cicero b Indien z gen zullen vluchten zy. Zie lichtste bloet niet is 'er aagelijk te een jenu mijn ho dat ik wchtig kost, ontstel grote mijner gelijk quijt g nature werp hinder

Men moet de qualen niet te veroveren, om hen niet te verlaagen.

my k bezic te ra vatte om door gen. lijdere vrees feling

Wy zijn ontflagen van d'ongerustheit, in de welken d'andere qualen ons werpen, uit oorzaak van d'onzeekerheit van hun oorzaken, staat en voortgang; ongerustheit, die zeer lastig is. Wy behoeven geen betrachtigen en beradigen van geneesmeesters; de zinnen tonen ons wat, en van waar zy is. Ik poog door zodanige redeneringen, 't zy zy zwak of krachtig zijn, mijn inbeelding te voeden, en in slaap te brengen, en haar wonden te verzorgen, gelijk Cicero het quaat van zijn ouderdom. Indien zy morgen verërgeren, morgen zullen wy 'er met andere uitvluchten in verzorgen. Dat het waar zy. Zie daar na van nieuws, dat de lichtste bewegingen het zuiverste bloet uit mijn nieren uitparssen. Wat is 'er aan? Ik laar echter niet na, my gelijk te voren te bewegen, en met een jeuchdige en dartele vierigheid mijn honden na te streven. Ik bevind dat ik grote reden van zulk een gewichtig roeval heb, 't welk my niets kost, dan een doffe zwaarheit en ontfeltenis in dit deel. 't Is enige grote steen, die de zelfstandigheit mijner nieren verdrukt en verteert, gelijk ook mijn leven, dat ik allengs quijt ga, en los, niet zonder enige naturelijke zoetigheid, gelijk een uiterwepfel, dat voortaan overtollig en binderlijk is. Ik gevoel iets, dat my krieuwelt. Denk niet dat ik my bezich zal houden met mijn slagader te rassen, en mijn pis te bezien, om enige lastige voorziening daar uit te vatten. Ik zal tijts genoech hebben om het quaat te lijden, zonder het door 't quaat van de vrees te verlanen. De geen, die vrees dat hy lijden zal, lijd alreê hot geen, dat hy vrees. Voeg hier by, dat de twijfeling en onkunde der gener, die zich

bemoejen met de werkingen der natuur, en haar innerlijke voortgang te verklaren, en zo veel valsche voorzeggingen van hun kuyfstaan ons moeten doen bekennen dat haar middelen ten hoogsten onbekent zijn. Daar is grote onzeekerheit, verscheidenheit en duisterheit in 't geen, dat zy aan ons belooft, of daar zy ons meê dreigt. Indien men d'ouderdom uitzondert, die een ontwijffelbaar tel en van de genaking des doots is, zo zie ik, van alle d'andere toevallen, weinig tekenen van 't aanstaande, daar op wy onze giffing en verzorging kunnen maken. Ik oordeel niet, dan naar waar gevoel, niet naar redenering. Waar toe ook 't dewijl ik 'er niet, dan de verwachting, en 't gedult, wil toedoen. Wilt gy weten hoe veel ik daar meê win? Aanschoude genen, die anders doen, en die van zo veel verscheide raden en overredingen afhangen. Hoe dikwijls worden zy van d'inbeelding, zonder 't lighaam, gepart? Ik heb dikwijls vermaak geschept in deze gevarelijke toevallen, daar af ik voor die tijt veilig en ontflagen was, aan de Geneesmeesters 't openbaren, als of zy toen in my voortquamen. Ik leed de velling van hun schrikkelijke besluitingen op mijn gemak, en, beter van d'ydeltheit van deze kunst onderwezen, bleef zo veel te meer aan God, voor zijn genade, verplicht.

Daar is niets, 't welk men de jeucht zo sterker moet aanbevelen, als de wakkerheit en naerftigheid. Onz leven is niets, dan beweging. Ik roer my zwarelijk; en ik ben oversal langsaan in op te staan, in te gaan leggen, en in mijn maaltijden. Te zeven uem is uchtent voor my; en ter plaats, daar ik de bestiering in banden heb, hou ik mijn middagmaal

Ffffff 2 niet

Middel om zija quaal te verzachten.

Men moet de qualen niet te voren overwegen, om hen niet te verlaagen.

Onzeekerheit van 't aanstaande.

Ontfsetenis door d'inbeelding veroorzaakt

Wakkerheit en naerftigheid aan de jeucht te bevelen.

niet voor elf, en mijn avontmaal niet, dan na zes uren. Ik heb eertijds d'oorzaken der koortfen en ziekten, daar in ik gevallen ben, aan de zwaarheit en dofheit toegeëigent, die de lange slaap my aangebracht had; en ik heb altijd berou gehad van dat ik 's uchtens weër in slaap viel. Plato wil meer quaat toe aan d'overmaat van slapen, dan aan die van drinken. Ik leg gaerne hard en alleen, ja zonder wijf, koninklijk, en een weinig wel gedekt. Men vuurt nooit mijn bed; maar sedert mijn ouderdom geeft men aan my, als 't nodig is, laken om de voeten en buik te warmen. Men vond in de grote Skipio te berispen, dat hy een slapaart was, naar mijn oordeel nergens anders om, dan om dat het den menschen verdroot dat 'er in hem alleen niets anders te berispen was. Indien ik in mijn onthaal enige naaukeurigheid heb, 't is eerder in 't leggen dan in iets anders: maar in 't algemeen wijk ik zo veel, als iemand anders, voor de noot, en voeg my daar naar. Het slapen heeft een groot deel van mijn leven wechgenomen; en ik vaar noch daar in

Skipio over zijn lang slapen berispt.

Lang slapen ongezoet.

voort in deze ouderdom acht of negen uren vervolgens. Ik koom met nuttigheit uit deze trage toegeneigtheit, en ben 'er ogenfchijnlijk te beter om. Ik gevoel een weinig de slag van de veräudering; maar in drie uren is 't gedaan. Ik zie weinig, die, als 't de noot verëischt, met minder leven, en die zich volftandiglijker oeffenen, en aan de welken d'arbeit minder weegt. Mijn lighaam is tot een vaste beweging, maar niet die geweldige en schichtig is, bequaam. Ik vlied heden de geweldige oeffeningen, en die my aan 't zweten helpen: mijn leden worden moede, eer zy warm worden. Ik sta een gehele dag lang, en heb geen verdriet in te wandelen; maar op de vloer. Ik heb, sedert mijn eerste jaren, geen vermaak gefchept, dan te paert te reizen. Te voet beklad ik my tot de billen toe: en de kleine lieden zijn overftroat onderworpen gefloten en geëlleboogt te worden, om dat zy weinig voor 't oog verfchijnen. Ik, 't zy ik leg, of zit, fchep vermaak in te rusten met de kniejen zo hoog, of hoger, dan de stoel.

Achste Afdeeling.

Vermaak in d'oorlogshandel. Gemene gevarolijkheden, van wie gevreeft. De zieken zo waar en gevarolijk, als een koegel. Montaignes getuigenis van zich zelf. Ontfteltenis van aangezicht zonder groot ongeval. Vrolijkheit van Montaignes geest. De lighamelijke gebreken dikwijls minder 't achten, dan die van de geest. Dromen getrouwe verklaarders van onze neigingen. Platoos gevoelen daar af. Wonderlijke bewegingen in de dromen. Gedrang der gerechten in een gasterij veracht; gelijk ook de lekkere spijzen. Lekkerheit der lekkeren in lekkernij te

ver-

verfmaden.
in. Godd.

GEen blijk, bezigt oorzaak is voering: wsterkste, ed alle deuchdheit, die gmeender is, rust en gr Men fchep van zo veel lijke menfchouwing toningen; van deze list, manning is; i wel duize in deze ftou van 't krij hout strek warmt; i en in ha die Plato zijn geme deren m maakt. zondere naar dat wicht o lig krijgs leven z daar toe

Vermaak in d'oorlogshandel.

Virgil. A. 2. lib. 2.

Gemene gevarolijkheden van geen ander, dan van flauwe gevoeden geveest.

De gezen, d groot niet te a H in de ma

versmaden. Montaignes eerste opvoeding. Zijns vaders oogmerk daar in. Goede aart van Cheltnis tegen haar vader en gemaal.

GEen bezigheid is zo vermakkelijk, als die van d'oorlog; een bezigheid, die edel in haar oorzaak is, en ook edel in haar uitvoering; want de dapperheit is de sterkste, edelmoedigste en trotste van alle deuchden. Daar is geen nuttigheit, die gerechter, noch algemeenender is, dan de voorstant van de rust en grootheit zijns vaderlants. Men scheidt behagen in 't gezelschap van zo veel edele, jonge en werkelijke menschen; in de gewone aanschouwing van zo veel treurige verzonningen; in d'onbeschroomtheit van deze ommegang, die zonder list, manuelijk en zonder plichtpleging is; in de verscheidenheit van wel duizent verscheide doeningen; in deze stoutmoedige gelijkluidenheit van 't krijgsgedruis, dat rot onderhout strekt, en d'oren en ziel verwarmt; in d'eer van deze oefening, en in haar strengheit-en zwaarheit, die Plato zo weinig acht, dat hy, in zijn gemene Staat, de wijven en kinderen meê daar aan deelachtig maakt. Men begeeft zich tot de bezondere tochten en gevelijkheden, naar dat men van hun glans en gewicht oordeelt. Men is een vrijwillig krijgsknecht, en ziet wanneer het leven zelf met verontschuldiging daar toe word besteed.

- - Pulchrūmq̄ mori succurrit in armis. 2

Virgil. 2. nōd. lib. 2.

Gemene gevelijkheden van geen ander, dan van slaauwe gemoeden gevreeft.

De gemene gevelijkheden te vreezen, die hun opzicht op zulk een groot gedrang hebben, het geen niet te darren doen, 't welk van zo a Heerlijk te sterven is behulpzaam in de wapenen.

veelderhande zielen, en van een geheel volk aangevangen word, past aan een slaaumoedig hart, dat boven maten laag en nederslachtig is. Het gezelschap verzekert zelfs ook de kinderen. Indien anderen u in wetenschap, bevallijkheit, kracht en geluk overtreffen, men heeft darde redenen, daar men zulks op kan schuiven: maar dat men in stantvastigheit van gemoed voor hen zou wijken; men kan dit op niemant, dan op zich zelf werpen. De doot is verachtelijker, quijnelijker en pijnlijker in 't bed, dan in een strijt. De koortfen en zinkingen zijn zo pijnlijk en doedelijk, als een muskertscheut. De geen, die gestelt is om de toevallen van 't gemeen leven te dragen, behoest zijn moed niet te vergroten, om een krijgsmān te worden. *Te leven, mijn Lucilius, is s'oorlog.* My heugt niet dat ik ooit schurrit heb geweest: en echter is de krauwerij een der zoetste vermakkijkheden van de natuur, en lichtelijk te bekomen; maar zy heeft het berou, tot een lastige gebuur, al te na aan zich. Ik oefen haar aan d'oren, die my by vlaggen van binnen jeuken. Ik ben in alle delen byna volmaaktelijk geboren. Mijn maag is matiglijk sterk, gelijk ook mijn hoof, en zy houden deurgangens stant, zelfs in mijn koortfen en ook mijn adem. Ik ben d'ouderdom voorby geraakt, in de welk zekere volken, niet zonder oorzaak, zulk een gerechtigt einde voor 't leven hadden voorgerechen, dat zy niet toelieten dat men daar over trad. Ik heb noch vlaggen, hoewel onbestendig en kort, die zo net en volmaakt zijn, dat zy weinig van de gezondheid

In stantvastigheit voor niemant te wijken.

De ziekten zo zwaar, als een musket schent.

Senec.

Krauwerij zoet, maar van berou verzelt.

Montaignes getuigenis van zich zelf.

Ffffff 3 en

en aart mijner jookheit verschillen. Ik spreek niet van de wakkerheit en vrolijkheit : 't is geen reden dat zy my buiten hun pain volgen.

*Non hoc amplius est liminis, aut aque
Celestis patiens latus. a*

Herag. Carmin. lib. 3.

Ontsteltenis van aangezicht zonder groot van geval.

Mijn aangezicht, en mijn ogen ontdekken my terstont: alle mijn veranderingen beginnen van hier af, en noch een weinig scherper, dan zy in der daat zijn. Ik ontsteek dikwijls erbarmenis in mijn vrienden; eer ik d'oorzaak daar af gevoel. Mijn spiegel verschrikt my niet: want in mijn jookheit zelve is 't my meer dan eenmaal gebeurt dat mijn aangezicht dus met een ontstelt gelaat, dat iets quaat schein te voorzeggen, overtrokken wierd, zonder dat ik groot ongemak gevoelde: in voegen dat de Geneesmeesters inwendighijk geen oorzaak vindende, die met deze uiterlijke ontsteltenis overëuquam, zulks aan enige verborge hartstocht toeëigende, die my van binnen knaagde. Zy bedrogen zich zelve. Indien mijn lighaam zich zo wel, als mijn ziel, kon houden, wy zouden 't een weinig gemakkelijker hebben. Mijn lighaam was toen niet alleenlijk vrij van alle ontroerenis, maar ook vol van vernoeging en vrolijkheit; gelijk het gemenelijk half van mijn, en half van zijn aart en gesteltheit is.

Vrolijkheit van Montaignes geest.

Ord. Trist. lib. 1. Eleg. 8.

*Nec vitiant artus egra contagia
mennis. b*

Ik acht dat deze bezadigtheit van de geest het lighaam dikwijls van zijn

a *Mijn kendenen konnen niet langer de drumpel, of het water, dat van boven valt, wondragen.*

b *De smetten van de kranke geest bezodolen niet de leden.*

vallen we; opgehopen heeft. Het lighaam legt dikwijls nedergeworpen, terwijl de geest, is 't niet vrolijk, ten minsten in een bezadigde en geruffte staat is. Ik had de dardendaagsche koorts vier of vijf maanden lang; en zy had mijn aangezicht gantschelijk mismaakt gemaakt. De geest was altijd, niet in rust, maar in geneucht. Indien de pijn buiten my is, zo word ik weinig van de verzwaking en quijning getroffen en t droeft. Ik zie veel lighamelijke zwakheden en gebreken, die schrik maken, alleenlijk met de naam, en die ik minder zou vrezen, dan die zent hartstochten, en ontroerenissen van geest, de welken ik in zwang zie. Ik kies de zijde van niet meer te lopen; 't is genoeg dat ik kruip. Ik klaag niet over het naturelijk verval, daar ik aan vast ben;

*(Quis tumidum guttur miratur in Al-
pibus? c)*

Lighamelijke gebreken dikwijls minder achteen, dan die van de geest.

Juvenal. Sat. 13.

ja zo weinig, als ik hier over klaag; dat mijn during niet zo lang en geheel is, als die van een eik. Ik heb niet over mijn inbeelding te klagen. Ik heb in mijn leven weinig gedachten gehad, die my zelfs in de voortgang van mijn slaap hebben belet, zo zy niet van de begeerte hebben geweest, die my wakker maakte, zonder my t'ontstellen. Ik droom zelden, en, als 't gebeurt, van drollige en wanschape dingen, gemenelijk uit aangename gedachten, eerder belachelijk, dan droevig, voortgebracht. Ik acht dat het waarachtig is, dat de dromen getrouwe uitleggers onzer neigingen zijn: maar de kunst bestaat in hen wel te schiften, en te verstaan.

c *Wie is in d' Alpen over een dikke krop verwondert.*

Rex

*Cler. de
Dinat. lib.
1. cap. 22.*

*Rex que in
gilans,
Quaque agi
es fieri
Minus m*

Mitos gevoelen van de dromen.

D' Atlanten dromen nooit.

Plato, dat t ampt der v zeggelijke le voor't aanst Ik zie daar i ervarenissen en Aristote kreukte ac len. De H lanten noo niets eten, Ik voeg 'er schien d' dromen. zekere voe bequame d non zijn te beweging king van tijt veel af bewo Wijsbeg droomde op de dal maak we en grijp aan my s van d' e gedrang nigte de zo zeer vernoer rechter vorinus maaltij a O schen in bezorger en han aan icm

Wonderlijke bewegingen in de dromen.

Gedrang der goerechten veracht.

Lekkere maaltij van Favorinus.

Cicero de
Divinat. lib.
1. cap. 22.

Rex quae in vita usurpant homines, cogitant, curant, vident, Quaeque agunt vigilantes, agitantque, ea sicut in somno accidunt Minus mirum est. a

Platoes gevoelens van de dromen.

Plato, dat meer is, zegt dat 'et het ampt der voorzichtigheit is, voorzeggelijke leringen en onderwijzingen voor 't aanstaande daar uit te trekken. Ik zie daar in niets, dan de wonderlijke ervarenissen, die Sokrates, Xenefon, en Aristoteles, mannen van ongekrenkte achtbaarheid, daar af verhalen. De Historien zeggen dat d' Atlanten nooit dromen; en dat zy ook niets eten, 't welk leven gehad heeft. Ik voeg 'er dit by, om dat dit mischien d'oorzaak is van dat zy niet dromen. Want Pythagoras beveelt zekere voorbereiding van voedsel, om bequame dromen te maken. De mijnen zijn teder, en brengen my geen beweging van lighaam, noch uitdrukking van stem aan. Ik heb in mijn tijt veel gezien, die 'er wonderlijk af bewogen wierden. Theon de Wijsbegeerige wandelde terwijl hy droomde; en Perikles knecht zelfs op de daken, en top van 't huis. Ik maak weinig verkiezing aan de tafel, en grijp het eerste aan, en dat naast aan my staat; en ik verander my node van d' een tot d' ander smaak.

Wonderlijke bewegingen in de dromen.

Gedrang der gerechten verâche.

Lekkere maaltijt van Favorinus.

Het gedrang der schuttesen, en de meningte der opdischingen mishaagt my zo zeer, als enig ander gedrang. Ik vernoeg my lichtelijk met weinig gerechten, en heb een afkeer van Favorinus gevoelen, dat men in een maaltijt die spijs, daar in men smaak

a O Koning! de dingen, die de menschen in hun leven gebruiken, denken, bezorgen en zien, en die zy wakende doen, en handelen; 't is geen wonder, zo zy aan iemand in de slaap voorkomen.

heeft, moet wechneemen, en altiit een nieuwe in de plaats stellen; en dat het een elendig avontmaal is, zo men de gasten niet met staitjes van verscheide vogelen heeft verzaad, en dat de vogel, vijgepikker genoemd, alleen waardig is om geheel geëten te worden. Ik gebruik gemenelek gezoute spijsen; en echter heb ik gaerne broot zonder zout; en mijn bakker tot mijneent heeft geen ander voor mijn tafel, tegen 't gebruik en de gewoonte van 't land. Men had in mijn kintsheit voornamelik dit in my te berispen, dat ik zodanige dingen weigerde, die men gemenelek in die jaren bemint, als suiker, konstituren, en suikergebak. De geen, die de bestiering over my had, streed tegen deze haat van lekkere spijsen, als zeker slach van lekkerheit. Zy is ook niets anders, dan een trage smaak tot het geen, daar men zich toe begeeft. De geen, die een kint van zekere bezondere en hardnekkige genegenheit tot bruin broot, tot spek, of tot look berooft, beneemt het zijn lekkerheit. Daar zijn 'er, die in 't midden der patrijzen om osse vleesch en ham roepen. Zy hebben 't gemakkelij; dit is de lekkerheit der lekkeren; 't is de smaak van een week en zacht geuk, als men van de gewone dingen de walg heeft, daar in d' ontucht der rijkdommen door walging vermaak schept. De wezentheit van deze zonde is, na te laren goede gier te maken, om dat een ander zulks doet, en naaukeurige zorg voor zijn onthaling te dragen.

Montaignes afkeer van suiker in zijn kintsheit.

Lekkerheit der lekkeren in lekkernij te vermaeden.

Senec. Epist. 18.

Horat. Epistolar. lib. 1. Epist. 5.

Si modica cenare times olus omne patella. b.

b Indien gy vrees uw maaltijt in een kleine schuttel met alderhande moeskruit te houden,

Daar

Daar is warelijk dit onderscheit in, dat het beter is zijn lust en begeerte aan dingen, die gemakkelijk te bekomen zijn, te binden: maar 't is altijd zonde zich te verbinden.

Ik noemde eertijts een van mijn maagschap reder, die op onze galajen afgewent had onze bedden te gebruiken, en zich uit te kleden, om te slapen. Indien ik mannelijke kinderen had, ik zou hen gaerne mijn staat en geval toewenichen. De goede vader, die God aan my gaf, (de welk niets van my heeft, dan d'erkentenis van zijn goetheit, die echter zeer vrolijk is) zond my, van mijn wieg af, ter opvoeding in een van zijn arme dorpen, en hield my daar zo lang, als ik gevoeltert wierd, en noch langer, en sterde my tot de laegste en gemeenste wijze van leven. Een buik, die wel kan wachten, is een groot deel van de vrijheit. Neem nooit de last van hen op te voeden aan uzelf; engeef haar noch minder aan uw wijven. Laat het geval hen vormen en regelen onder de natuurlijke wetten, en van 't slecht volk: laat de gewoonte hen tot soberheit en strengheit stieren. Dat zy eerder van de scherpigheit hebben af te dalen, dan naar haar op te klimmen. Zijn aart en neiging strekte noch tot een ander einde; my met het volk, en met deze slach van menschen, die onze hulp behoeven te verëningen; en hy achtte dat ik gehouden was eerder naar de geen te zien, die my de hant toereikte, dan naar de geen, die my de rug toekeerde. Dit was ook de reden, daarom hy my in 't lant by lieden van de slechtste slach en nederigste staat be-

Montaignes eerste opvoeding.

Senec. Epist. 123.

Zijns vaders oogmerk daar in.

felde, om my daar aan te verbinden, en te verplichten.

Hy heeft niet geheel rampspoedig in zijn voorneemen geweest. Ik begeef my gaerne tot de kleinen, of om dat daar in meer eer en roem is, of uit naturelijk meëdogen, 't welk onzindelijk veel in my vermag. Die zijde en aanhang, de welke ik in onze oorlogen zal veroordeelen, zal ik heftiglijker veroordeelen terwijl zy in een bloejende staat, en voorspoedig is. Ik zal my enigfins daar meë verzoenen, en verëningen, als ik haar elendig en gedrukt zal zien. Hoe gaerne neem ik mijn gemerk op de goede aart van Chelomis, dochter en gemalin van Koningen van Sparta! Terwijl Kleombrotus, haar gemaal in de wanordeningen van haar stat, voordeel op Leonidas, haar vader, had, toonde zy zich een goede dochter, en vervoegde zich met haar vader, in zijn ballingschap en elende, en stelde zich tegen de verwinners. Keerde de kans, zy verënderde met het geval, en voegde zich kloekmoediglijk by haar gemaal, die zy overal volgde, daar zijn ondergang hem dreef. Zy had, gelijk my dunkt, geen andere verkiezing, dan zich aan die zijde te begeven, daar zy meest nodig was, en daar zy zich meëdogenfte toonde. Ik ben van natuur tot Flaminius voorbeelt genegen, die meer ten dienst van de genen was, die hem behoefden, dan van de genen, die aan hem goet konden doen; en niet zo zeer tot dat van Pyrrhus, bequaam om zich onder de Groten te vernederen, en zich over de kleinen groots en hovaerdig te tonen.

Montaignes neiging tot meëdogen.

Goede aart van Chelomis.

Onderscheit tuschen Flaminius aart, en die van Pyrrhus

Lange ma
taignes
af te
ven,
versch
zelfsch
spijs
wonne
van d

Lange maaltijden lustig, en waarom.

D
ik 'er va
ben) ee
om dat
Dieshal
kort zij
weinig
gens A
volg h
d'and
ik rust
verma
zo ik
ik ver
volle
ik d'
krak
zont
Grie
rede
't g
nut
een
zo e
heis
zy
als
vlu
ma
stre

Negende Afdeeling.

Lange maaltijden lastig; hoedanig by d'oude Grieken en Romainen. Montaignes getuigenis van zich zelf in zijn spijs en maaltijden. Allengs af te nemen, en te sterven een weldaat der natuur. De doring van 't leven, op hoe veel jaren bepaalt. welke doot geneughelyk. Montaignes verschil van zijn vader in de spijs. Epikurus vasten, waar toe. Gezelschap aangenaam in de maaltijden. Bestipelyk zekere regel in de spijs te volgen aangenaam, en ook schadelijk. Gewoonte qualijk af te wennen. Maaltijden der ouden by avond; op de middag gezonder. Maat van drinken. Menging van wijn.

Lange maaltijden lastig, en waarom.

DE lange tafels en maaltijden zijn hinderlijk en lastig aan my: want ik (misschien om dat ik 'er van mijn kintsheit af toegewent ben) eet zo lang, als ik 'er aan ben, om dat ik geen andere bezigheid heb. Dieshalven, hoewel zy tot mijnent kort zijn, zo begeef ik echter my een weinig na d'anderen daar aan, volgens Augustus voorbeeld. Maar ik volg hier in, dat hy voor d'anderen daar afgang. In tegendeel, ik rust gaerne lang daar na; en schep vermaak in daar af te horen kouten, zo ik 'er my niet meê vermeng: want ik vermoei en quets my door met een volle maag te spreken; even gelijk ik d'oeffening van te roepen, en te krakkeelen voor de maaltij zeer gezont en aangenaam vind. D'oude Grieken en Romainen hadden berer reden dan wy, met veel uren, en 't grootste deel van de nacht tot de nuttiging der spijzen te nemen, die een voorname doening van 't leven is, zo enige andere bovengewone bezigheid hen daar in niet belette; terwijl zy niet zo haastelyk aten en dronken, als wy, die alle onze doeningen ter vlucht afdoen, en dit naturelijk vermaak tot meer gemak en gebruik uitstrekten, en verscheide nutte en aan-

gename diensten van ommeegang en kouting daar onder mengden.

De genen, die zorg voor my moeten dragen, zouden my goetkoop het geen kunnen onttrekken, 't welk zy menen dat aan my hinderlijk is: want in zodanige dingen begeer ik niet het geen, dat ik niet zie, en het verschilt my ook niet. Maar wat de gerechten aangaat, die voor my verschijnen, zy verliezen hun tijt met my voor te preken dat ik 'er my af onthouden zal. Dieshalven, indien ik my zeker wil houden, zo moet ik my van de tafelgasten afhouden; en men moet my even zo veel voorzetten, als tar een geregelde maaltij nodig is: want indien ik my aan tafel begeef, zo verlies ik mijn besluit en voorneemen. Als ik beveel dat men van toemaakfel in enige spijs zal veranderen, zo weten de mijnen dat het te zeggen is dat mijn graagte verflaaut is, en dat ik 'er niet aan zal raken. Ik heb gaerne in alle de spijzen; die 't lijden kunnen, dat zy weinig gekookt zijn. Ik zie graag dat zy wel gebroken zijn, ja zo, dat in veel zelven de reuk verandert is. Van alle andere hoedanigheid is 'er niets, dat my in 't algemeen zo lastig is, als de hardigheid. Ik ben zo onachtsaam en lijdsaam, als enig mensch, die

Montaignes getuigenis van zich zelf, in zijn spijs, en maaltijden.

Maaltijden der oude Grieken en Romainen.

die ik gekent heb: in voegen dat ik, tegen de gemene aart, onder de vischen zelve, somtijts vind, die te varfch, en te hard zijn. Dit spruit niet uit de zwakheit mijner tanden, die my altijt op een zonderlinge wijze goet zijn geweest, en die alkeenlijk nu van d'ouderdom beginnen gedreigt te worden. Ik heb van mijn kintsheit af geleert hen met mijn voorlaken, des uchtens, in 't begin van de maaltijt, en aan 't einde van de tafel te wrijven.

Allengs af te nemen, en te sterven een weldaar der natuur. God bewijft genade aan degenen, dien hy allengs het leven onttrekt. Dit is d'enige weldaar der natuur. De leste doot zal daar door te minder vol en hinderlijk zijn: hy zal niet meer dan een half mensch, ja misfchien een vierendeel doden. Zie daar een tant, die my zonder pijn, en zonder geweld ontvalt; dat was de natuurlijke bepaalde tijt van zijn duning. Dit deel van mijn wezen, en veel anderen zijn alreë geheel, en sommige half doot, zelfs van de werkelijksten, en die in de wakkerheit van mijn jaren in de voorste rijg stonden. Dus smelt ik wech, en ontsnap my zelf. Wat beestelijkheid zou dit voor mijn verstant zijn, de sprong van deze val, die alreë zo gevordert is; in d'er voegen, als of hy geheel was, te gevoelen? Ik verhoop dit niet. Zeker, ik ontfang een voornamē vertroofing in de gedachten van mijn doot, dat hy van de rechtvaardigen en naturelijken is, en dat ik heden daar in niet kan eiffchen noch hopen van 't nootlots gunst, dan onwertiglijk.

De duning van 't leven op zeventig jaren bepaalt.

De menschen maken zich wijs dat zy eertijts zo wel langer van leven, als groter van gestalte, zijn geweest. Maar zy bedriegen zich; en Solon, die van deze oude tijden is, bepaalt

center d'uurte: ne during daar af op zeventig jaren. Ik, die zo grotelijks, en zo algemeenlijk deze voortreffelijke maat van de voorgaande tijt aangebeden, en de middelmaat voorde volmaaktste aangenomen heb; zal ik naar overmatige en overvloedige ouderdom trachten? Al 't geen, dat dwars tegen de loop der natuur aanloopt, kan lastig en verdrietig wezen; maar 't geen, dat volgens haar loop kroomt, moet altijt aangenaam zijn.

Al 't geen, dat volgens de natuur geschied, moet voor goet gehouden worden. Plato zegt dishalven, dat de doot, die uit wonden of ziekten spruit, geweldig is: maar dat de geen, die ons verrascht, terwijl d'ouderdom ons derwaarts leid, de lichtste van allen, en enigfins geneughe-lijk is. *Den jongelingen word het leven door geweld, en den ouden door rijpheit onvoert.* De doot vermengt en versmelt zich door onz geheel leven; d'afgang neemt zijn uur vooraf in, en dringt deur tot in de loop van onze vordering zelve. Ik heb schilderijen van mijn gedaante van mijn vijfentwintig, en van mijn vijfendertig jaren; ik vergelijk hen met die van deze tijt. Hoe dikwijls ben ik 't niet meer? hoe veel meer verschilt mijn tegenwoordig beelt van de voorgaanden, dan van dat van mijn overlijden! Men misbruikt de natuur te zeer, mer haar zo verre te belemmeren, dat zy gedwongen is van ons te scheiden, en onz belet, onze ogen, onze tanden, onze benen, en al 't overige in genade van een vreemde en gebedelde hulp te laten, en, zad van ons te volgen, ons in de handen van de kunst over te geven.

Ik ben niet overmatiglijk graag, naar saladen, noch naar vruchten, behalven naar meloenen. Mijn vader had

Cleer. de Senil.

Welke doot geneughe-lijk.

Idem.

Zijn naar

Epiku-
vallen, v
toe.

had een afkeer van alderhande soppen; en ik heb hen alle zeer gaerne. Her al te veel eten hindert my, maar door zijn hoedanigheid. Ik heb noch geen zekere kennis van dat enige spijs aan my hinderlijk is. Ik zie ook niet op volle, of nieuwe maan, noch op herfst, noch op lenten. In ons zijn ook onbestandige en onbekende bewegingen: want ik heb, om een voorbeeld by te brengen, de Spaansche radys eerst dienstig, daar na lastig, en nu weêr dienstig bevonden. Ik gevoel mijn maag en graagheit in veel dingen dus veranderen. Ik ben van de witte tot de heldere, en sedert van de heldere tot de witte wijn verandert. Ik ben verlekkert op de visch, en maak van mijn magere mijn vette dagen, en van mijn vastedagen mijn vierdagen. Ik geloof her geen, dat enigen zeggen, dat hy lichtelijker te verteren is, dan 't vleesch. Gelijk ik beschroomt ben op de vischdag spijs te nuttigen, zo is mijn smaak ook afkeerig om visch met vleesch te mengen. Deze verscheidenheit schijnt my al te verre vervreemt te zijn. Ik heb my, van mijn kintsheit af, van enige maaltijden onthouden, of om mijn graagte tegen de volgende dag te wetten; want Epikurus vasten hield magere maaltijden, om zijn wellust te gewennen d'overvloed te derven, en ik, in tegendeel, om mijn wellust te regelen en t'onderwijzen tot haar voordeel meer te doen, en d'overvloed vrolijker te gebruiken: of ik vastte om mijn wakkerheit ten dienst van enige doening des lighaams, of des geests te bewaren; want zy worden beide in my zeer lui door d'opvulling; en bovenal haat ik deze dwaze koppeling van zulk een gezonde en blijgeestige goddin met deze kleine god, die niet kan teren,

en de maag zo vuil doet opwerpen, en die gantschelijk van de damp des vochts gezwollen is; of om mijn zwakke maag te genezen; of om zonder bequaam gezelschap te zijn; Want ik zeg met deze zelfde Epikurus, dat men niet zo zeer moet zien op 't geen, dat men eet, als met wie men eet; en ik prijs Chelon hier in, dat hy niet wilde beloven in Perlanders maaltij te verschijnen, voor dat men aan hem gezegt had wie d'andere genoden waren.

Daar is voor my geen zo zoet gezelschap, noch zo grage sop, als de geen, die men uit de gezelligheit trekt. Ik geloof dat het beter is zachtelijk en weinig, en een reis te meer t'eten: maar ik wil de graagte en honger doen gelden. Ik zou geen vermaak hebben om dus gedwongen, naar de regel van de Geneeskunde, drie of vier magere maaltijden te houden. Wie zou my verzekeren dat ik de graagheit, die ik in deze uchtent heb, noch in mijn avontmaal zou vinden? Laat ons, inzonderheit d'oude lieden, d'eerste bequame tijt, die ons voorkomt, aanvaerden. Laat ons de hoop en voorzegging aan d'Almanachmakers laten. De wellust is d' uitterste vrucht van mijn gezontheit: laten wy ons aan d'eerste, tegenwoordige en bekende houden. Ik schuw de slantvastigheid in deze wetten van te vasten. De geen, die wil dat een gebruik en regel hem behaagt, moet mijden daar in te volharden. Wy gewennen 'er ons toe; en onze krachten geraken 'er mee in slaap. Gy zult 'er, zes maanden daar na, uw maag zo toegewent hebben, dat uw voordeel niets anders zal zijn, dan de vrijheit van anders te konnen doen, zonder schade te lijden, verloren te hebben. Ik draag mijn kniejen en ben

Gezelschap aangenaam in de maaltijden.

Bestiptelijk zekere regel te volgen onangenaam;

en ook schadelijk.

Zijn graagte naar visch.

Epikurus vasten, waar toe.

Gggggg 2 nen

Gewoonte
qualijk af te
wennen.

nen niet meer, bedekt in de winter, dan in de zomer, met enkele zijde kousfen. Ik heb my, om mijn verkoutheit te gemoet te komen, laten bewegen tot mijn hoofd warmer te houden, en ook mijn buik, om mijn darmpijn t'ontgaan. Mijn qualen gewenden 'er toe binnen weinig dagen, en wilden met mijn gewone verzorging niet te vreden zijn. Ik was met een muts tot een hoofdedfel, en met een dubbele bonnet verzien. Het vufel van mijn wambas dient my niet meer, dan tot de gefaltc: 't is niets, zo ik 'er niet het vel van een haas, of van een gier by doe, en een kalot op mijn hoofd. Volg deze gang, gy zult 'er wel komen. Ik zal 'er niets in doen; ik zou gaerne, zo ik darde, het begin, dat ik hier ingenomen heb, verlaten. Valt gy in enig nieu ongeval? deze hervorming dient u niet meer: gy zijt 'er toe gewent; zoek 'er een andere toe. Dus worden de genen verdorven, die zich in gedwonge regelingen laten bedrajen, en zich waangeloviglijk daar aan binden: zy behoeven daar na noch anderen en anderen, en verder heen; men heeft nooit gedaan.

Maaltijden
der ouden
by avond.

Wat onze bezigheden en vermaak aangaat, 't is veel bequamerlijker, gelijk d'ouden deden, het middagmaal te verliezen, en vrolijk te zij tot aan d'uur van 't vertrek, en van de rust uit te fteflen, zonder de dag te fteuren, en af te breken. Ik deef eertijts dus. Maar wat de gezondheid betreft, ik heb, in tegendeel, federt door ervarentheit bevonden, dat het beter is op de middag maaltijt te houden, en dat de tering beter gefchied terwijl men wakker is. Ik ben de dorft niet zeer onderworpen, noch by gezondheid, noch by ziekte; ik

Op de mid-
dag t'een
gezonder, en
waarom.

heb dan gaerne de mont droog, maar zonder dorft. Ik drink gemenehijk niet, dan met graagte, die my overkoomt terwijl ik eet, en noch al verre in de maaltijt. Ik drink al tamenlijk wel voor een man van de gemene hoop. Ik overtreed, in de zomer, en in een grage maaltijt, niet alleenlijk de palen van Augustus, die beftiptelijk niet meer dan drie malen dronk, maar, om de regel van Demokritus niet te quetsen, de welk verbood zich aan 't viertal, als ongelukkig, te houden, ik behoef wel vijf malen te drinken; drie halve achtste delen, of daar omtrent. Want de kleine glazen zijn my aangenaamft; en ik fchep vermaak in hen uit te drinken: 't welk anderen mijden, als een wanvoeghelijke zaak. Ik meng mijn wijn meermaals half met water, en fomtijts met een dardendeel. Als ik t'huis ben, mengt men hem volgens een oud gebruik, 't welk zeker geneesmeester voor mijn vader, en voor zich zelf beval, in de wijnkelder zelf twee of drie uren eer men hem gebruikt. Men zegt dat Kranaüs, Koning der Atheners, de vinder was van dit gebruik van de wijn te mengen: of 't nut is, of niet, ik heb hier over horen twistredenen. Ik acht dat het welvoeghelijker en gezonder is dat de kinderen hen niet gebruiken, dan na dat zy zestien of achtien out zijn. De gebruikelijkfte en gemeenfte regel van leven is de fchoonfte. My dunkt dat men alle bezonderheit daar in heeft te mijden; en ik zou zo grote afkeer van een Duitscher hebben, die water in de wijn deef, als van een Franschman, die hem ongemengt dronk. 't Gemeen gebruik geeft wet aan zodanige dingen.

Maat van
drinken.

Menging
van de wijn.

't Gemeen
gebruik
verftrikt tot
een wet.

De hitte van
zwak van
Chryfippus
waar in
om. Het
niet te
grootften
Ziel de
toos en
neughel
dappers
moet
fche
lusten

IK fchu
mijd
ste ver
nent mi
de fcho
ken, e
gebouw
tel dez
men o
lang be
en zw
orden
mijn v
meest
quetf
heit v
dan d
't on
zo w
de ke
der ft
hinde
aan n
maalt

De zomer
laftiger, dan
de winter.

Montaignes
zwakte
ogen in de
glans.

Tiende

Tiende Afdeeling.

De hitte van de zomer lastiger, dan de koude van de winter. Montaigne zwak van ogen tegen de glans. Wy gevoelen naauwelijks onze afgang. Chrystippus dronkenschap in zyn benen, hoe te verstaan. Gulziglijk eten waar in hinderlijk. De zangkunde is de gasterijen verdreven, en waarom. Hoedanig de gasterijen behoren te zijn. De natuurlijke wellusten niet te verwerpen. De zuiverste geneuchten van d'inbeelding zijn de grootsten. Lighamelijke geneuchten, van hoe grote kracht. Hoe de Ziel de geneuchten des lighaams deelachtig moet zijn. Pythagoras, Platoos en Sokrates wijsbegeerte. De noorzakelijke werkingen, ook geneughelijk. De geneuchten des lighaams hebben ook plaats gehad in de dapperste mannen. Voortreffelijkheid van zich te kunnen regelen. Men moet zich van de bezigheden kunnen ontslaan. Godgeleerde en Sordomische wijn. De wijze moet ervaren en verstandig in 't gebruik der wellusten zijn.

IK schuw een belemmerde lucht, en mijd de rook ten hoogsten: d'eerste vertelping, daar toe ik tot mijnent mijn toevlucht neem, was tot de schoorsteenen, en tot de vertreken, een gemeen gebrek der oude gebouwen, dat onverdragelijk is. Ik tel deze dikke stofwolken, daar in men ons in de hitte de gehele dag lang bedolven houdt, onder de lasten en zwarigheden des oorlogs. Mijn ordening is ruim en gemakkelijk; en mijn verkouwenissen verdwijnen ten meestendeel zonder mijn long te quetsen, en zonder hoeft. De felheit van de zomer is my meer tegen, dan die van de winter: want behalven 't ongemak van de hitte, daar niet zo wel raat voor is, als voor dat van de koude, en behalven de trefing der stralen van de zon op 't hoofd, zo hindert ook alle uitsteekende glans aan mijn ogen. Ik zou nu niet mijn maaltijt kunnen houden, terwijl ik

recht tegen een helder en brandend vuur aan zit. In de tijt, daar in ik meest gewent was te lezen, lag ik, om de witheit van 't papier te verdoeven, een stuk glas op mijn boek; en ik bevond 'er my zeer wel by. Ik ben tot noch toe onkundig in 't gebruik der brillen, en zie zo verre, als ik ooit de, en als iemand anders. 't Is wel waar dat ik in d'afgang van de dag een weinig ontroerenis en zwakheit in 't lezen begin te gevoelen, daar af de bezigheid altijd mijn ogen heeft vermoeit, maar inzonderheit by nacht. Zie daar een treë achterwaarts; in alle kommer gevoelijk. Ik zal van een ander, van de tweede tot de darde, van de darde tot de vierde deizen en afwijken, en dit met zo grote stilte, dat ik geheel blind geworden zal moeten wezen, eer ik d'afgang en ouderdom van mijn gezicht gevoel; zo kunstiglijk spinnen de Parkes onz leven af. Ik ben ook in twijffel dat

GGGGGS 3 mijn

De zomer lastiger, dan de winter.

Montaignes zwakte ogen in de glans.

mijn gehoor begint traag te worden ; en men zal zien dat ik 't al half verloren zal hebben , dat ik noch zulks aan de zachte stem der gener , die tot my spreken , zal wijten .

Wy gevoelen nauwelijks onze afgang.

Men moet de ziel wel zwachten , om haar te doen gevoelen hoe zy wechsluipt . Mijn gang is vaerdig en vast ; en ik weet niet welk van beide , of de geest , of 't lighaam , ik zwarelijker in een zelfde plaats heb konnen houden . De Preker , die mijn opmerking een gehele predikacie zal verplichten , moet my al een goed vriend zijn . In de plaatfen zelve van godsdienstpleeging , daar yder zijn gelaat zo ingespannen heeft , en daar ik de Juffrouwen hun ogen zo bestendig en zeker heb zien houden , ben ik nooit ten einde uit geweest , zonder de mijnen somtijts hier en daar te laten zwieren : schoon ik 'er neder zit , zo ben ik 'er weinig bezadigt ;

Onze gedachten zwerven zelfs in de godsdienst.

Chryfippus dronken aan zijn benen ; hoe te verstaan.

gelijk de dienstmaacht van Chryfippus de Wijsbegerige van haar meester zeide , dat hy niet dronken was , dan aan de benen ; want hy was gewent hen te roeren , in welke staat hy ook was ; en zy zeide dit toen de wijf zijn medemakkers had ontroert , zonder dat hy enige verandering gevoelde . Men heeft ook , van mijn kintsheit af , van my konnen zeggen , dat ik zotheid , of quikzilver in de benen had ; zo zeer ben ik van naturen gewent hen te roeren , en te reppen , waar ik hen ook zet . Zo gulziglijk c'eten , gelijk ik doe , is wanvoeghe-lijk , behalven dat het aan de gezondheid , ja ook aan 't vermaak , hinderlijk is . Ik bijt somtijts op mijn tong , en somtijts op mijn vingeren . Diogenes een kint ontmoetende , 't welk dus at , gaf daar over een oorbant aan zijn leermester . Te Romem waren menschen , die zo wel op een aange-

Gulzig eten waar in hindaerlijk.

en hoe van Diogenes gestraft.

name wijze leerden kaauwen , als gaan . Ik verlies 'er de tijt van te spreken door , 't welk een zo zoete saus aan de tafel is , zo dit ook aangename en korte redenen zijn . Daar is nijt en kringelheit onder onze geuechten ; zy stoten en beletten malkander .

Alcibiades , een verstandig man in goede gier te maken , verdreef zelfs de zangkunde van de tafelen , op dat zy niet de zoetigheid der komingen zou ontroeren , volgens dereden , die Plato daar by voegt , dat het een gewoonte der menschen van de gemene hoop is snarenspeelders en zangers by de gasterijen t'ontbieden , by gebrek van goede redenen , en aangename koutingen , met de welken de verstandige lieden malkander konnen onthalen . Varro verfishcht dit van de gasterij , een vergadering van lieden , schoon van tegenwoordigheid .

De Zangkunde uit de geest verdreven ; en waarom.

Hoedanig de gasterijen behoren te zijn.

en aangenaam van ommegang , die noch stom , noch snapachtig zijn , nettigheid en lekkerheit in de gerechten , en in de plaats , en helder weer . Een goede onthaling aan de tafel is een maaltij van grote kunst en wellust . Dappere Krijgsöversten , en grote Wijsbegerigen hebben 't gebruik , en de wetenschap daar af niet versmaad . Mijn verbeelding heeft 'er drie af aan mijn geheugenis in bewaring gegeven , die 't geval in verscheide tijden van mijn bloejende jaren ten hoogsten zoet aan my heeft zemaakt . Mijn tegenwoordige staat sluut 'er my buiten : want yder voor zich verschaft 'er bezondere bevalijkheit en smaak toe , naar de goede gesteltenis van ziel en lighaam , daar in hy zich bevind . Ik , die my laeg by d'aarde hou , heb een afkeer van deze onmenschelike wijsheit , die ons de dienst van 't lighaam wil doen

Yder verschaft zijn eige smaak aan de gasterij.

haten en verfi voor gelijke o turelijke wellu te nemen , als te laten gaan . die , in alle als ingewond uitloofden , hem zou bed is weinig min nen , of wel gevonden he dert . Men noch vliedert ver en gewil naturelijke a hoeven hun ten : zy doe en komt g schijn . Da een vrech af , als van Hy handel 't geen , c waarts , e zijn onver anderlijk

Horat. E-pistolar. lib. 1. Epist. 2.

Sincere inf

Ik , die en bezon tigheder vind 'er ik 'er d hoe ! w noch w in te r ven , dienft dighe den , ren . a verzu stort.

haten en verfmaden. Ik acht het voor gelijke ongerechtigheit, de natuurlijke wellusten met tegezin aan te nemen, als hen te zeer ter harten te laten gaan. Xerxes was een dwaas, die, in alle menschelijke wellusten als ingewonden, aan de geen gelt uitloofden, die noch anderen voor hem zou bedenken. Maar de geen is weinig minder dwaas, die de geen, de welken de natuur voor hem gevonden heeft, besnoeit en vermindert. Men moet hen noch volgen, noch vlieden. Ik ontfang hen grover, en gewillijker, en laat my tot de natuurlijke afgang brengen. Wy behoeven hun ydelheit niet te vergroten: zy doet zich genoeg gevoelen, en kooft genoeg van zelf te voorschijn. Dank heb onze zwakke geest, een vreuchdesteurder, die ons daar af, als van zich zelf, doet walgen. Hy handelt met zich zelf, en met al 't geen, dat hy ontfangt, nu voorwaarts, en dan achterwaarts, naar zijn onverzadelijk, zwerfend en veranderlijk wezen.

Horat. Epistolar. lib. 1. Epist. 2.

Sincrum est nisi vas, quodcumque infundis, accescit. a

Ik, die my beroem zo naaukeurigheid en bijzonderlijk de gemakken en nuttigheden des levens 't omhelzen, vind 'er byna niets, dan wint, als ik 'er dus scherpelijk op zie. Maar hoe! wy zijn overal wint, en de wint, noch wijzer dan wy, schept vermaak in te ruiffchen, en zich zelf te drijven, en vernoegt zich met zijn eige dienften en ampten, zonder bestandigheid en vastigheit, hoedanigheden, die de zijnen niet zijn, te begeren.

a Indien het vat niet zuiver is, zo verzuurt al 't geen, dat men daar in stort.

De zuiverste geneuchten van d'inbeelding, gelijk ook d'ongeneuchten, zijn de grootsten, zeggen enigen; gelijk Kritolaüs schaal uitdrukte: 't is geen wonder. Zy schikt en maakt hen naar haar believen, en sijn hen uit eengeheel laken. Ik zie 'er dagelijks voortreffelijke, en misschien wenschelijke voorbeelden af. Maar ik, van een gemengde natuur, en die in 't groot handel, kan my niet zo dicht en vast aan dit enig en enkel voorwerp houden, dat ik my niet plompelijk tot de tegenwoordige geneuchten van de menschelijke en algemene wet, die verftanelijk gevoelig, en gevoeliglyk verftanelijk zijn, laat voeren. De Cyrenaische Wijsbegerigen willen dat, gelijk de pijnen, ook de lighamelijke geneuchten machtiger, en als dubbelt en gerechtiger zijn. Daar zijn 'er, gelijk Aristoteles zegt, die met een woeste plompheit veinzen de walg daar af te hebben: ik ken anderen, die zulks uit eersucht doen. Waarom weigeren zy ook niet 't ademen? waarom leven zy niet van 't hunne? waarom weigeren zy niet het licht, dewijl zy 't om niet hebben, en dewijl 't noch vinding, noch wakkerheit kost. Dat Mars, of Pallas, of Mercurius aan hen verffchaffen, om te zien, in plaats van Venus, Ceres en Bachus. Zullen zy, op hun wijven leunende, de vierkanting van de kring vinden. Ik heb een afkeer van dat men aan ons beveelt de geest in de wolken te houden, terwijl wy met het lighaam aan de tafel zijn. Ik wil niet dat de geest zich daar aan nagelt, noch zich daar in wentelt; maar dat hy 'er zich toe voeg: ik wil dat hy 'er overgaat, niet dat hy 'er nederlegt. Aristippus verdedigde niets, dan 't lighaam, als of wy geen ziel hadden. Zenon om-

De zuiverste geneuchten van d'inbeelding de grootsten.

Lighamelijke geneuchten, van hoe grote kracht

De ziel moet de geneuchten des lighaams deelachtig zijn; en hoe.

omhelste alleenlijk de ziel, als of wy geen lighaam hadden. Alle beide gebrekkelijk.

Pythagoras, Plato's en Sokrates wijsbegeerte.

Pythagoras heeft, zegt men, een Wijsbegeerte gevolgt, die gantschelijk in de beschouwing, en Plato een die in de zeden en doening bestond. Plato heeft de middelmaat tusschen beide gevonden. Maar zy zeggen 't om daar af te spreken. De ware tempering en middelmaat vind men in Sokrates: en Plato is meer Sokratisch, dan Pythagorisch; en 't pakt hem beter. Ik dans, als ik dans; ik slaap, als ik slaap: ja indien, terwijl ik in eenzaamheit in een schone tuin wandel, mijn gedachten zich enig deel des tijts met vreemde voorkomingen hebben onderhouden, zo breng ik hen enig deel des tijts weër ter wandeling, in de tuin, en tot de zoetheit van deze eenzaamheit en my. De natuur heeft dit wonderlijk waargenomen, dat de doeningen, die zy ons tot onze behoefte toevoegt heeft, ook vermakelijk aan ons zijn. Zy nodigt 'er ons toe, niet alleenlijk door de reden, maar ook door de graagte. 't Is ongerechtigheit, haar regelen te bederven.

De dapperste mannen hebben de geneuchten des lighaams gevooren.

Als ik Cesar en Alexander, in hun grootste bezigheden, de menschelijke en lighamelijke geneuchten zo volkomenlijk zie genieten, zo zeg ik niet dat zy hun geest ontspannen; maar dat zy hem verharden, terwijl zy, door wakkerheit van moed, deze geweldige bezigheden, en kommerlijke gedachten naar 't gebruik van 't gemeen leven schikken. Zy zouden wijs geweest hebben, zo zy geloofd hadden dat gene hun gewone, en dit hun bovengewoon beroep was. Wy zijn grote zotten. Hy heeft, zegen wy, zijn leven in ledigheid demgebracht. Ik heb heden niets gedaan.

Hoel hebt gy niet geleefst? 't Is niet alleenlijk de grontvestelijke, maar ook de deurluchtigste uwer bezigheden. Indien men my in d'eigendom der grote handelingen had gestelt, ik zou getoont hebben wat ik doen kan. Hebt gy uw leven kunnen overdenken en beleiden? gy hebt het grootste werk van allen gedaan. De natuur behoef niet het geval, om zich te tonen, en om te verrichten: zy vertoont zich eenparig en eveneens in alle plaatsen, en achter als zonder gordyn. Hebt gy uw zeden kunnen regelen en schikken? gy hebt meer gedaan dan de geene, die boeken heeft gemaakt. Hebt gy rust kunnen nemen? gy hebt meer gedaan dan de geene, die heerschap-pijen en steden heeft ingenomen. Het heerlijk proeffstuk van de mensch is, bequamelijk en van pas te leven: alle andere dingen, heerschen, gelt op te hopen, bouwen, zijn niet dan aanhangselen, en ondersteunfelen; meer niet. Ik schep vermaak in een Velt-overste te voet beneden aan een stormbreuk te zien, die hy terstont wil aantasten, terwijl hy zich onbeschroomt en onbeteutert in zijn maaltijt, in zijn koutingen, en by zijn vrienden betoont. Ik zie gaerne dat Brutus, terwijl hemel en aarde tegen hem, en tegen de Romainsche vrijheit aangespannen was, enige uren van de nacht zijn wachters ontrekt, om in alle veiligheid Polybius te lezen, en te deurinuffelen. 't Is d'aart der geringe zielen, onder 't gewicht der bezigheden begraven, zich niet gantschelijk daar uit te kunnen reddden, en daar niet te kunnen afscheiden, en hen weër aanvatten.

De natuur behoef niet het geval, om zich te tonen.

Voortreffelijkheid van zich te kunnen regelen.

Van pas te leven een heerlijk proeffstuk voor de mensch.

Men moet zich van de bezigheden kunnen ontslaan.

O fortes pejorâque passi. Mecum saepe viri, nunc vimo pellist curas.

Ewas. Cor. mto. lib. 1. Od. 7.

Cras

Cras ingens

Godgeleerde en Sorbonische wijs.

't Zy dat de gische wijn, urot een spreeklijk ook hun ghet reden iskelijker en dagmaal da d'uchtent r d'oeffening besteed. van d'ande

a O Helo hebt gelede de wyn: m de grote zee

Epaminondas krates doxis l Tijtver in de hem ders

Epaminondas gemeenzaamheit.

M ke en nondas jongen gen, te zich te van zij volma in her zo veo pio d dig on geäch grote

Skipioos bezigheden tot uitspanning.

Godgeleerde en Sorbonische wijn.

Cras ingens iterabimus aequor. a
't Zy dat de godgeleerde en Sorbonische wijn, uit boerderij, of uit ernst tot een spreekwoord is geworden, gelijk ook hun gasterijen; ik bevind dat het reden is dat zy zo veel te gemakkelijker en gemakkelijker hun middagmaal daar meê houden, als zy d' uchtent nuttelijk en ernstelijk in d' oeffening van hun school hebben besteed. De kennis en wetenschap van d' andere uren wel besteed te

a O Helden, die met my noch erger hebt geleden, verdriefft nu de zorgen door de wijn: morgen zullen wy ons weer in de grote zee begeven.

hebben is een rechte en smakelijke saus aan de tafel. Dus hebben de Wijzen geleest. Deze onnavolgelijke poging ter deucht, daar over wy in de beide Katoos verbaast zijn, deze strenge aart, tot lastigheid toe, heeft zich dus zoetelijk onder de wetten van de menschelijke staat, en van Venus en Bachus gestelt, en vermaak daar in geschept; volgens de leerregels van hun aanhang, de welken vereischen dat de volmaakte Wijze zo ervaren en verstandig in 't gebruik der wellusten, als in alle andere plichten des levens, zal zijn. Dat de geen, diens hart verstandig is, ook verstant aan zijn gemelte heeft.

De Wijze moet volgens de voorbeelden der Katoos, ervaren en verstandig in 't gebruik der wellusten zijn.

Elfde Afdeeling.

Epaminondas gemeenzaamheit. Skippios bezigheden tot uitspanning. Sokrates dapperheit, en gedult. Waar in de grootmoedigheid bestaat. Eudoxis bezadigheid in de wellusten, te smaken. Plicht der sterkmoedigheid. Ijzerverdrieff wat en hoe. 't Leven prijsselijk, zelfs in d'ouderdom: waar in de maat van de genieting in 't leven bestaat. De slaap gestuurt, om hem ten deel te zien. Bespiegelingen van een overwegende ziel. Alexanders arbeit en einde.

Epaminondas gemeenzaamheit.

MY dunkt dat d'uitspanning en gemakkelijker wonderlijk verëert, en beter aan een sterke en edelmoedige ziel past. Epaminondas achtte dat zich by de dans der jongens van zijn stat te voegen, te zingen, te bellen, en met yver daar in bezich te zijn, geen zaak was, die d'eer van zijn heerlijke verwinningen, en de volmaakte verbetering der zeden, die in hem was, verminderde. Onder zo veel wonderlijke werken van Skippios de grootvader, een man, waerdig om van een hemelsche afkoomst geacht te worden, is 'er niets, dat groter bevallijkheit in hem maakt,

Skippios bezigheden tot uitspanning.

als te zien dat hy onachtsamelijk en kinderlijk bezich is met schulpen te rapen, en uit te kiezen, en met Lelius langs d'oever der zee kinderlijk te spelen; zo 't quaat weer is, bezich te zijn, en zich te kittelen met de geringste werken van de gemene hoop der menschen schriftelijk in de conneelpeelen te vertonen; en, met het hoofd vol van dit wonderlijk bestaan tegen Hannibal en Afrika, de scholen in Sicilien te bezoeken, en in de lessen der Wijsbegeerigen te verschijsen, ja zo verre, dat by de tanden van de blinde nijt zijner vijanden te Romen daar door wette.

H h h h h h

In

In Sokrates is niets aanmerkelijk, als dat hy, oud zijnde, tijd vond om zich in 't dansen, en tot op snarenspeelen te spelen te doen onderwijzen, en deze tijd voor wel besteed achtte. Men zag hem, in tegenwoordigheid van 't geheel Grieksch heir, door enige diepe gedachten overvallen en verrukt, een gehele dag en nacht als opgetogen staan. Men zag hem, onder zo veel dappere mannen van 't heir, d'eerste tot bystant van Alcibiades, van de vijanden gedrukt, toelopen, hem met zijn lighaam dekken, en door 't geweld der wapenen uit het gedrang reddden. Men zag hem in de strijt van Delos, Xenofon, van zijn paert geworpen, weêr opheffen en verlossen: en, onder 't volk van Athenen, dat, gelijk hy, van zulk een onwaardige aanschouwing vol spijt was, zich d' eerste vertonen, om Theramenes te helpen die door de dienaars der dattig Dwingelanden ter doot geleid wierd, en dat hy van dit stout bestaan niet afliet, dan op de vertoning van Theramenes zelf, schoon hy van niet meer dan van twee in alles gevolgt wierd. Men heeft gezien dat hy, van zekere schoonheit aangezocht, op de welke hy ook verliest was, zich door een strenge onthoudelijkheid in de noot daar af onthield. Men heeft hem geduriglijk ten oorlog zien gaan, het ys met zijn bloite voeten trappen, in winter en zomer een zelfde kleet dragen, in gedult van arbeit alle zijn makkers overwinnen, en in gasterij niets anders, dan zijn gewone spijs eten. Men heeft hem, zevenentwintig jaren lang, met een gelijk aangezicht de honger, d'armoede, d'onleersaamheit zijner kinderen, de bitsheden van zijn wijf, en eindelijk de lastering, de dwinglandij,

de gevangenis, de boejen, en 't vergift zien verdragen. Indien deze man, door plicht van heusheit, tot drinken om strijt genodigt wierd, het heir behield ook het voordeel daar af. Hy weigerde ook niet by de kinderen met noten te spelen, noch met heu op een houte paert te lopen, daar in hy grote bevallijkheit toonde: want alle doeningen, zegt de Wijsbegeerte, passen even wel aan de Wijze, en verëeren hem gelijkelijk. Men heeft reden om het beelt van deze man by alle voorbeelden en aftrekfels van volmaaktheit te vertonen, en nooit moede daar in te worden: Men vind zeer weinig voorbeelden van leven, die volmaakt en zuiver zijn.

Men doet ongelijk aan onz onderwijs, dat men ons dagelijks zwakken, en gebrekkelijken voorstelt, die naauwelijks een enige goede plaats hebben, die ons eerder te rug trekken, en eerder bederven, dan verbeteren. Het volk bedriegt zich. Men gaat gemakkelijker langs d'einden, daar 't uitterste tot eindpaal, geleide en leuning dient, dan langs de middelweg, die breed en open, en meer naar de kunst, dan naar de natuur is: maar ook niet zo edelijk, en met minder aanprijzing. De grootheit van 't gemoed bestaat niet zo zeer in tegen stroom aante gaan, en voort te trekken, als zich te konnen voegen en omschrijven. Zy houd voor groot al 't geen, dat genoeg is; en zy toont haar hoogheit in meer de middelmatige, dan d' uitsteekende dingen te beminnen. Daar is niets zo treffelijk en wettelijk, als dat de mensch wel en behorelijk doet; noch wetschap zo moejelijk, als dit leven wel te konnen beleven: en d'onbezuifte van onze ziekten is, onz wizen te verachten. De geen, die zijn

Sokrates tot voorbeeld van alle by te brengen.

Waar in de grooernoe-digheit bestaat.

Bezadigheit in de geueachten.

Endonus matigheit in de wellust te smaken.

Plicht der sterkmoedigheit.

ziel ter zi
her stoutel
haam qual
deze pest
recht and
gunstig,
turelijke
worden,
gevoegt,
met, zo
daar toe
onbesche
neucht v
D' on
wellust
roede e
sel. En
daar af
die haer
haar in h
te wete
heit, o
kende v
met een
pijn, e
want d
schap b
Jamen
aan h
doen
strenge
kan t
om d
der u
H
wen
gezo
heeft
gins
lust
is te
mer
plic
tege
en a
luste

ziel ter zijden wil vertrekken, doe het stoutelijk, zo hy kan, als het ligbaam qualijk zal varen, om haar van deze pest te verlossen. Maar elders recht anders: dat zy 't bysta en begunstig, en niet weiger des zelfs naturelijke geneuchten deelſchrig te worden, en, als daar meê te zamen gevoegt, vermaak daar in te scheppen, met, zo zy wijzer is, bezadigheit daar toe te brengen, op dat zy door onbescheidenheit niet met d'ongeneucht vermengt zouden worden.

Bezadigheit in de geneuchten.

D'onmatigheit is een pest van de wellust: de matigheit is niet haar roede en geessel; maar haar aanlokſel. Eudoxus, die 't opperste goet daâr af oprechtte, en zijn makkers, die haar zo hoog verhieven, smeekten haar in haar aangenaamste zoetigheit, te weten door middel van de matigheit, die in hen bijzonder en uitsteekende was. Ik beveel aan mijn ziel, met een eenparig geregelt gezicht, de pijn, en de wellust t'aanschouwen: *want d'uitstorsing van 's gemoed in blijdschap bestaat uit een zelfde zonde, als de samentrekking in de pijn.* Ik beveel aan haar zulks even bestendig te doen, maar d'een vrolijk, en d'ander strengelijk; en, voor zo veel zy 'er kan toebrengen, zo naerſtig te zijn om d'een te vernietigen, als om d'ander uit te strekken.

Het goet gezondelijk t'aanschouwen, trekt naar zich ook het quade gezondelijk aan te zien. De pijn heeft iets, 't welk in haar teder beginsel niet te mijden is; en de wellust iets, dat in haar overmatig einde is te mijden. Plato koppelt hen te zamen, en wil dat dit gelijkelijk de plicht der sterkmoedigheit zal zijn, tegen de pijn, en tegen d'onbezadigde en aanlokkelijke aanklofelen der wellusten te strijden. Dit zijn twee spring-

Plichte der sterkmoedigheit.

bronnen. De geen, die hier uit put, van waar, wanneer, en zo veel als hy behoest, 't zy stat, mensch, of beest, is gelukkig. Men moet het eerste scharſtelijker tot geneesmiddel, en door noot aanvaerden; d'ander door dorst, maar niet tot dronkenschap. De pijn, de wellust, de liefde, de haat zijn d'eerste dingen, die een kint gevoelt; indien zy, door de bykoomst van de reden, zich by haar voegen, zo is dit dencht. Ik heb een woordenboek, dat bijzonder voor my is. Ik heb mijn tijtverdrif, als de tijt quaat en onbequaam is: maar als hy goet is, wil ik hem niet verdrijven; ik vat hem, en hou hem vast. Men moet het quade overlopen, en zich aan 't goede houden. Deze gewone spreekwijze van tijtverdrif, en de tijt te verdrijven vertoont het gebruik dezer voorzichtigte lieden, de welken menen dat zy geen beter leven kunnen hebben, als het zelve deur te brengen, en t'ontsnappen, het te verdrijven, en deur te jagen, en, zo veel als in hen is, onkundig daâr in te zijn, en het te vlieden, als iets, dat moejelijk, en te versmaden is. Maar ik ken het anders, en vind het prijsſelijk en bequaam ja zelfs in zijn uitterste afgang, daâr ik in ben. De natuur heeft het met zodanige, en zo gunstige omstandigheden in onze handen gestelt, dat wy niet, dan over ons zelve, hebben te klagen, zo 't ons parit, en zo 't ons vruchtelooselijk ontsnapt. *Het leven der zotten is ondangenaam, vol schrik, en bestaat geheel in 't aanstaande.* Ik schik my echter om het zonder rou te verliezen: maar als uit zijn natuur verliezelijk, niet als lastig en moejelijk.

Tijtverdrif en tijtverdrifven, wat het is.

't Leven prijsſelijk, zelfs in d'ouderdom.

Senec. Epist. 35.

Geen mishagen en verdriet in 't sterfen te hebben, past ook eigentlijk niet, dan aan de genen, die in 't leven vermaak scheppen. Men kan zwaig

H h h h h 2

we

Waar in de maat van de geniecing in 't leven bestaat.

wezen in het te genieten. Ik geniet het dubbelt, ten opzicht van d'anderen. Want de maat in de geniecing bestaat in 't meer of min toepasssen en gebruiken; dat wy'er aan voegen. Ik wil 't in gewicht uitstrekken, inzonderheit in deze stont, daar in ik het mijne zo kort in tijt bevind. Ik wil de vaerdigheit van zijn vlucht door de vaerdigheit van zijn aanvatting stuiten, en door de wakkerheit van 't gebruik de snelte van zijn wechlycting vergelden. Ik moet de bezitting van 't leven dieper en volkomender maken, naar maat dat het korter is. D'anderen gevoelen de zoetheit van een veruoeging, en van de voorspoet; ik gevoel haar zo, als zy; maar 't is niet, dan in 't voorbygaan, en ter loop. Men moet het zelve deurploegen, smaken en overwegen, om waardige dank daar over aan de geen te bewijzen, die 't ons verleent. Zy genieuen d'andere geneuchten, gelijk die van de slaap, zonder hen te kennen. Om te maken dat het slapen zelf my niet dus ongevoeliglyk zou ontsnappen, heb ik eertijts goet gevonden dat men my de slaap zou steuren, om te verwerven dat ik hem enigfins zou beschouwen. Ik leef raad over een veruoeging met my: ik schuim haar niet uit; ik grond haar, en buig mijn reden, geemelyk en walgig geworden, tot deze veruoeging aan te nemen. Bevind ik my in enige gerulle staat? is 'er enige wellust, die my kittelt? ik laat haar niet van de zinnen uitstrijken; ik voeg 'er mijn ziel by: niet om zich daar aan te verplichten; maar om zich daar in te vermaken: niet om zich daar te verliezen; maar om zich daar te vinden. Ik gebruik haar van haar kant om zich in deze voorspoedige staat te spiegelen, om 't geluk daar af te wegen, en te schatten in het te ver-

De slaapgecourt, om hem ten deel te zien.

Bespiegelingen van een overwegenende ziel.

meederen. Zy meet hoe veel zy aan God hier over is verplicht, dat zy rust van haar geweten, en van d'andere inwendige hartstochten heeft, en dat zy 't lighaam in zijo naturelyke gesteltheit heeft, terwijl het geregeldlyk en behorelyk zachte en aangename ampten bedient, door de welken het God beliest de smarten, met de welken z'n gerechtighheit ons op haar beurt slaat, met zijn gunst en genade te vergoeden: hoe veel 't haar waardig is in zodanig een staat te staan, dat, waar zy haar ogen slaat, de hemel rontom haar stil en gerust is, zonder dat enige begeerte, enige vrees, of twijffeling haar de lucht ontroert, terwijl zy, zonder quetsing, haar inbetelding over alle verlede, tegenwoordige en toekomende zwarigheit heen laat gaan.

Deze overweging krijgt grote glans van de vergelijking der verscheide staten. Dus vertoon ik voor my met wel duizent aangezichten de genen, die door 't geval, of door hun eige doling vervoert en wechgedreven worden; en de genen noch nader aan my, die hun geluk zo slaauwelyk en onachtfamelijk aanvaarden: Dit zijn lieden, die warelyk hun tijt deurbrengen. Zy stappen over het tegenwoordige heen, en over 't geen, dat zy bezitten, om de hoop te dienen, en om schaduwen en ydele beelden, die de verbeelding hen voorstelt:

(Morte obita quales fama est volitare vivit. *Seneca* lib. 70.
figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia
sensus. 2)

a Gelyk men zegt dat de geesten der Verstorvenen heen en weder vliegen, of gelyk de dromen de slaperige zinnen beguighelen.

de

Alexanders arbeit en einde.

de welken volgt, hun vgen. De hun vervol Alexander zijo arbeit v

't Leven te dankba veel de te stell Her be godvr zonde t'acht Mont

't Leven te beminnen, en t'onderhouden.

W

lieft h wensc heit va brak; der on geerd was; onder: gelyk met a in de mino en in onge door maa hen gere ook gee

Seneca. Epist. 129.

o dankbare zijn en onbillijke ten klachten.

Alexanders
arbeit en
einde.

de welken, naar mate dat men hen volgt, hun vlucht verhaasten en verlangden. De vrucht, en 't doelwit van hun vervolg is te vervolgen: gelijk Alexander zeide, dat het einde van zijn arbeit was t'arbeiden.

*Nihil actum credens cum quid super-
esset agendum. a*

*a Achtende niets gedaan te hebben,
als hem noch iets overig was te doen.*

Twaalfde Afdeeling.

't Leven te beminnen, en t'onderhouden. Onbillijke klachten. Gods gaven dankbaarlijk aan te nemen. Kinderlijke gevoelens der Wijsbegeerten, zo veel de wellusten aangaat. De wellust van de geest boven die van 't lighaam te stellen. Opperste goet der Akademischen, Peripatetischen en Stoischen. Het beleit van de mensch den mensch aanbevolen. Aart der aandachtigen en godvruchtige zielen, in hun voedsel. De mensch valt neder met zich t'afzonderlijk te vertonen. De meestgeachte wetenschappen voor de slechtsten t'achten. Filotas streek aan Alexander. Welken de schoonste levens zijn. Montaignes verzoek aan God.

't Leven te
beminnen,
en t'onder-
houden.

W At my aangaat, ik bemijn het leven, en onderhou het in dier voegen, als 't God beleeft heeft aan ons toe te staan. Ik wensch niet dat 'er de nootwendigheid van t'eten en te drinken aan ontbrak; en my dunkt dat hy niet minder onverschonelijk zou zijn, die begeerde dat het dubbelt hier af verzien was; want de Wijze is een naaukeurig onderzoeker der natuurlijke rijkdommen: gelijk ook niet dat wy bestaan konden met alleenlijk een weinig van dit kruut in de mont te nemen, daar door Epaminondes zich van honger ontsloeg, en in 't leven bleef; noch ook dat men ongevoeliglijk door de vingeren, of door de hielen kinderen voortbracht, maar dat men eerbiediglijk gesproken, hen eerder geneueghelijk door de vingeren en hielen kon voortbrengen; en ook niet dat het lighaam zonder begeerte en kitteling zou zijn. Dyt zijn ondanckbare en onbillijke klachten. Ik ontvang het geen, dat de

Sens. Epist.
129.

natuur voor my gedaan heeft, met een gunstig en dankbaar hart, en verblijd en vervrolijk my daar over. Men doet deze grote en almachtige Gever ongelijk aan, met zijn gaven te weigren, hen te vernietigen, en wanstaltig te maken. Hy, zeer goet zijnde, heeft alles zeer goet gemaakt. *Alle dingen, die naar de natuur zijn, zijn achtenswaardig.*

Gods gaven
dankbaarlijk
aan te ne-
men

Van de gevoelens der Wijsbegeerte omhels ik liever de genen, die de bondigsten zijn, dat is de mensche-lijkheden, en d'onzen. Mijn redeneringen zijn laeg en nederig, en komen met mijn zeden overeen. Zy stelt zich, naar mijn zin, wel kinderlijk toe, als zy, te paert geraakt, dus tot ons preekt; dat het een woest huwelijk is, het goddelijke met het aardische, het redelijke met het onredelijke, het strenge met het zachte, het eerlijke met het oneerlijke te huren; dat de wellust een beestelijke hoedanigheid is, onwaardig dat de

H h h h h 3 wijze

Kinderlijke
gevoelens
der Wijsbe-
geerte, zo
veel de wrl-
lusten aan-
gaat.

ondanckbare
en onbillijke
klachten.

wijze haar sijnmaakt; dat het enig vermaak, 't welk hy uit de genieting van een schone jonge bruid trekt, het vermaak van zijn geweten is, in een daat te doen, die volgens d'ordering is, gelijk de laerzen tot een nutte paerderocht. O dat haar navolgers geen meer vermogen, kracht en sap hadden, in hun wijzen t'ontmaachten, dan in haar les. Dit is niet het geen, 't welk van Sokrates, haar en onze leermeester, gezegt word. Hy prijst de lighamelijke wellust, gelijk hy behoort; maar hy stelt die van de geest boven, als de gene, die meer kracht, bestandigheid, gemak, verscheidenheit en waardigheid heeft. Deze gaat, volgens zijn gevoelen, nooit alleen: zy is niet zo naargeestig; maar alleenlijk de voorste. Wat haar aangaat, de matigheid is een bestierster, niet een tegenstrefferster der wellusten. De natuur is een zoete leidster; maar niet zoeter, dan voorzichtig en gerecht. Men moet tot de natuur der dingen intreedn, en 't geen, dat zy vereijcht, grondelijk deurzien. Ik zoek haar speur overal. Wy hebben 't niet speuren; naar de kunst gemaakte, verward en vermengt. Dit Akademisch en Peripatetisch opperste goet, 't welk is naar de natuur te leven, word om deze oorzaak zwaar om te bepalen, en uit te leggen; en dat van de Stoische, hier meê gebruyg, 't welk ook is met de natuur overeen te komen.

Is 't geen grove doling, dat men enige dingen minder waardig acht, om dat zy noozakelijk zijn? Men zal my dit niet uit het hoofd praten, dat de geneuchten met de noozakelijkheid, met de welken, zegt een Oude, de goden altijd aanspannen, een zeer geschikt huwelijks is. Waar roe scheuren wy, als in een echtscheuring, een gebou van malkander, dat met zulk

een gevoegsame, en broederlijk overeenkoming te zamen gevoegt is? In tegendeel, laat ons, door onderlinge gediensgheden, het welk te zamen knopen: dat de geest de zwaarheit van 't lighaam opwek, 'en levendig maak; en dat het lighaam de gewintheit van de geest sluit, en bestendig maak. De geen, die de natuur van de ziel prijst, gelijk het opperste goet, en de natuur van 't vleesch, als quaat, beschuldigt, begeert ook warelijk de ziel op een vleeschelijke wijze, en vlied het vleesch vleeschelijk, om dat hy dit volgens de menschelijke ydelheit, niet volgens de goddelijke waarheit gevoelt. In dit geschenk 't welk God aan ons gegeven heeft, is niet een enig stuk, 't welk niet onze zorg waardig is: wy zijn 'er rekening af schuldig, zelfs tot een hair. De mensch naar zijn aart en natuur te beleiden is niet een bevel by de sijn voor de mensch: het is uigedrukt, naturelijk en zeer voornaam; en de Schepper heeft het ernstelijk, en op een strenge wijze aan ons gegeven. D'achtbaarheid alleen heeft vermogen by de gemene verstandn, en weegt meer in een vreemde taal. Laat ons het hier hervatten. Wie zal niet zeggen dat dit d'eigenschap van de zotheit is, het geen, dat men doen moett, slaammoediglijk en tegen wil te doen, en 't lighaam naar d'een, en 't gemoed naar d'andere plaats te drijven, en tusschen strijdige bewegingen getrokken te worden. Wel aan dan, om dit te zien, zo vertoon voor u de bezigheden, die deze in zijn hooft steekt, en om de welken hy zijn gedachten van een goede maaltijt afkeert, en d'uur beklaagt, die hy besteed in zich te voeden: gy zult bevinden dat 'er onder alle de gerechten van uw tafel niets zo vies en onsmakelijk is, als deze treffelijke onderhouding van zijn

Augustin.
vrbis Ari-
stot. Sermon.

Het belei-
van de
mensch den
mensch be-
volen.

Senec. Epist.
74.

Beuzelich-
tige stem-
igheden.

ziel; (deurg
dat wy gant
wy om 't gee
waken) en g
redeneringen
niet waardig
rukkingen v
ren, wat z

Aart der
aandachtige
en god-
vruchtige
zielen, en
hun voedsel.

Ik spreek
waardige zo
yver van god
ge en godv
goddelijke
hen niet on
mensen,
ze ydelheit
ten, die
door de kra
geweldige
't eeuwig v
de, 't wel
het uiterf
begeerten
onverderff
den en we
wendige
twijfelac
geven de
't gevoel
lijk aan 't
bezigheid
verhemel
aardsche
die ik al
eenkom
grote m
gaande
moet n
Laat on
ken: d
is, en
geest h
genoe
der zie
den in
zijn n

De tijt
moet zui-
niglijk ge-
bruikt wor-
den.

De wellust
van de geest
boven die
van 't lig-
haam te
stellen.

Cicor. de
Timib.

Opperste
goet der A-
kademi-
schen, Peri-
patetischen,
en Stoischen

De geneuch-
te met de
noozake-
lijkheit ge-
huwt.

ziel; (deurgaan zou het beter zijn dat wy gantfchelijk fleepen, dan dat wy om 't geen waakten, daarom wy waken) en gy zult bemerken dat zijn redeneringen en meningen uw foppen niet waardig zijn. Schoon 't de verrukkingen van Archimedes zelf waren, wat zou 't zijn?

Aart der aandachtige en godvruchtige zielen, en hun voedsel.

Ik spreek hier niet van deze eerwaardige zielen, door aandacht, en yver van godsdienst tot een beftandige en godvruchtige overweging der goddelijke dingen verheven, en meng hen niet onder deze mengelmoes van menfchen, als wy zijn, en onder deze ydelheit van begeerten en gedachten, die ons aftrekken: want zy, door de kracht van een levendige en geweldige hoop, het gebruik van 't eeuwig voedsel vooraf aanvaardende, 't welk het eindelijk doelwit, en het uitterfte befluit der Christelijke begeerten, en d'enige beftandige en onverderflijke geneucht is, verftanden en weigeren zich tot onze nootwendige nuttigheden, die vlot en twijfelachtig zijn, te begeeven, en geven de zorg, en 't gebruik van 't gevoelig en tijtelijk voedsel lichtelijk aan 't lighaam over. Dit is een bezigheid, die voorrecht heeft. D'overhemelſche gevoelens en onderaardsche zeden zijn onder ons dingen, die ik altijd met een zonderlinge overeenkoming heb gezien. Eſopus, deze grote man, zag zijn meester, die al gaande piſte. Wat dan, zeide hy, moet men ook al lopende kakken. Laat ons de tijt wel zuiniglijk gebruiken: daar blijft noch veel, die ledig is, en qualijk beſteed word. Onze geest heeft zelden andere ledige uren genoeg om zijn werk te doen, zonder zich van 't lighaam af te ſcheiden in deze korte tijt, die hy tot zijn nootzakelijkheid behoeft. Zy

De tijt moet zuiniglijk gebruikt worden.

wilken zich buiten zich zelve ſtellen, en den menſch ontfnappen. 't Is dwaasheit. Zy, in plaats van zich in Engelen te herſcheppen, veranderen zich in beesten, en vernederen zich, in plaats van hoger te geraken. Ik ben verſchrikt van deze overklimmende zeden, gelijk van de hoge en ontoegankelijke plaatsen. In Sokrates leven is my niets laſtig om te verduwen, als zijn verruktheden en geestdrijverijen. In Plato is my niets zo menſchelijk, als 't geen, daarom zy zeggen dat men hem goddelijk noemt: en onder onze wetenschappen ſchijnen my de genen, die hoogſt geklommen zijn, meer aardſch en nederig. In Alexanders leven vind ik niets zo nederig en onſterffelijk, als zijn verbeeldingen omtrent zijn onſterffelijkmaking. Filotas neep hem aartiglijk door zijn antwoord. Hy had zich, door een brief, met hem over de Godspraak van Jupiter Hammon verblijd, die hem onder de goden had geplaatſt. Ik ben 'er blijde over, ten opzicht van u: maar daar is reden om de menſchen te beklagen, die met een menſch zullen moeten leven, en hem gehoorzamen, de welk de maat van menſch te buiten gaat, en niet daar mee te vreden is.

De menſch valt neder met zich 't'afzonderlijk te ver-tonen.

De hoogſt-gedichte wetenschappen voor de ſlechtſten 't'achten.

Filotas neep aan Alexander.

Diis te minorem quod geris, imperas. a

Het geestig opſchrift, daar mee d'Atheners Pompejus koomt in hun ſtat verëerden, koomt met mijn zin wel overëen:

D'autant es-tu Dieu, comme Tu te reconnois homme. b

a Gy heerscht, om dat gy u minder houd, dan de goden.

b Voor zo veel zijt gy God, als gy u voor een menſch erkent.

Zijn

Zijn wezen getrouwelijk en oprechtelyk te kunnen genieten is een volkome, en als goddelijke volmaakteit. Wy zoeken andere aart en zeden, om 't gebruik van d'onzen niet te verstaan; en wy vertrekken buiten ons zelve, om niet te weten wat daar gedaan word. Wy klimmen vergeefs op stelten; want op stelten moeten wy noch op onze benen gaan; en in de hoogste zetel des werrelts zitten wy noch niet anders, dan op onze aers. De schoonste levens zijn, naar mijn oordeel, de genen, die zich met ordening, maar zonder wonderdaat en sporeloosheit, naar de gemene en menschelijke vorm voegen.

Welke de beste levens.

Nu; d'ouderdom heeft een weinig van node zachtelijker gehandelt te worden: laat ons hem aan deze God, de beschermer der gezondheid en wijsheit, maar van een vrolijke en gezellige, bevelen.

Horat. Cat.
min. lib. 1.
Od. 35.

*Frui paratis & valido mihi
Latot dones, & precor, integra
Cum mens; nec turpem senectam
Degere, ne Cysara carentem. c*

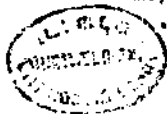
a Latonaas zoon, ik bid dat gy my, gezond zijnde, gunt dat ik bes geen, dat ik verkregen heb, verstandelyk gebruik, en d'ouderdom niet in schande, en zonder vrolijkheit verlijt.

Einde van 't derde en leste Boek.

A M S T E R D A M,

Gedrukt by Hendrik Harmensz. Boekdrukker in de Lange Straat, by de Brouwers Graft, 1672.

La